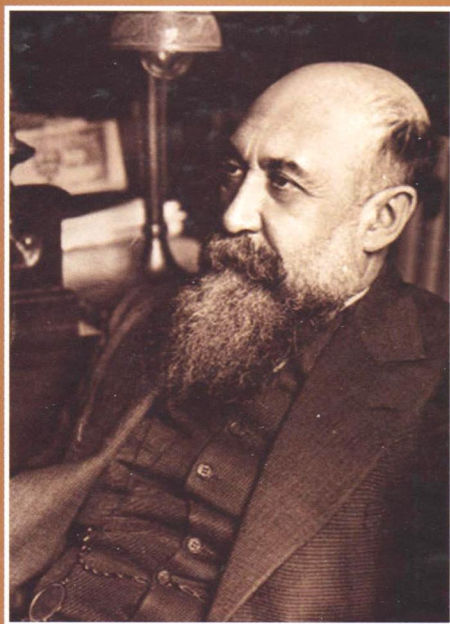

NICOLAE IORGA

DISCURSURI
PARLAMENTARE
IV
(1928-1931)

K[®]
Graphic

NICOLAE IORGA

Discursuri parlamentare

IV

(1928 – 1931)

Îngrijirea textului, prefață și note

de Georgeta Filitti

NICOLAE IORGA

Discursuri parlamentare

IV

(1928 – 1931)

Îngrijirea textului, prefață și note

de Georgeta Filitti

**Editura KARTA-GRAPHIC
2014**

Îngrijirea textului, prefața și note Georgeta Filitti
Redactor și editor: Paul Voicu
Coperta: Mihaela Florescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IORGA, NICOLAE

Discursuri parlamentare/Nicolae Iorga. – Ploiești : Mesagerul, 2012 -
ISBN 978-9975-9907-4-5

Vol.4 : Discursuri parlamentare (1928-1931). – Ploiești :
Karta-Graphic, 2014. – ISBN 978-606-693-024-6

I. Filitti, Georgeta (text., pref.)

821.135.1-5

94(498) Iorga,N.

929 Iorga,N.

Editura Karta-Graphic
str. Gh. Doja nr. 143
Ploiești, România

Volum apărut cu sprijinul Direcției Județene Prahova
Pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național

Nicolai Torga

Notă asupra ediției

Discursurile rostite de Nicolae Iorga în Parlamentul României între 1928 și 1931 formează volumul al IV-lea al seriei de *Oratorie parlamentară*, a cărei publicare am început-o în anul 2011.

Am reținut toate intervențiile lui Nicolae Iorga: discursuri, interpelări, panegirice, moțiuni, replici, ca și dialogurile cu colegii din Adunarea Deputaților. În felul acesta cititorul are imaginea completă a prezenței impunătoare a istoricului în forul legislativ.

Ajutorul doamnei Claudia Nichita ne-a fost neprețuit în culegerea textelor.

Ca și pentru volumele precedente, susținerea materială oferită de domnul Viorel Stere a făcut cu puțință ca discursurile din anii 1928-1931 să vadă lumina tiparului, adunate într-un volum distinct.

La fel, Editura Karta-Graphic și-a asumat, și de această dată, în alese condiții tipografice, continuarea seriei.

Ne exprimăm speranța că volumele de încheiere a seriei, până în 1940, vor fi realizate prin aceeași fructuoasă colaborare.

Georgeta Filitti

UN OM CARE ARE APROAPE TOTDEAUNA DREPTATE

Tensiuni politice, criză economică majoră, neîmpliniri în sistemul de învățământ, manifestări extremiste profund nocive - iată peisajul politic românesc în anii 1928-1931.

Prezent în Parlament cu o rigoare pilduitoare, Nicolae Iorga dezbate cu fervoare, cu atenție, de multe ori cu patimă, toate proiectele de lege, inițiativele, moțiunile ca și manevrele politicianiste. Amplele memorii, replicile caustice aruncate cutărui întrerupător, recunoașterea dureroasă că nu totdeauna sfaturile i-au fost ascultate, fac din oratoria profesorului momente de excepție. E răsplătit nu numai cu respectul cvasiunanim al deputaților, cu ropote de aplauze, dar și cu recunoștința urmașilor care beneficiază, din parcurgerea oratoriei sale, de panorama completă a vieții politice românești interbelice.

La obârșia tuturor neîmplinirilor stătea factorul economic. În plus, se crease o cumpănă: ciocnirea între politica economică tradițională a liberalilor, aflată sub lozinca *Prin noi înșine!* și cea promovată de țărăniști, ajunși acum la putere, militanți ai politicii *porților deschise*.

Siliți de situația catastrofală postbelică, cu despăgubiri întârziate, cu nevoia de omogenizare a teritoriului României întregite, liberalii contractează împrumutul de stabilizare. Dar irosirea lui a fost evidentă. Și Iorga oferă un tablou apocaliptic al cheltuielilor nesăbuite de după 1923. În locul unui buget „de convalescență”, a sporit „cohorta” funcționarilor. România avea 330.000 de funcționari publici, cât Anglia. Era o moștenire a birocrației formate încă pe vremea Regulamentului Organic, iar Iorga estimează că o treime erau „netrebniți”. La ei trebuiau adăugați membrii familiilor, ceea ce făcea ca 1,5 milioane de persoane să fie, mai mult sau mai puțin, „în cărca statului”. Mai grav, majoritatea funcționarilor își plătesc locurile și devin lesne „oameni de partid”. Soluția istoricului e himerică: să fie dați afară din slujbe cei cu avere, beneficiarii de zestre ai soțiilor ori cei necăsătoriți. Doar trimiși la muncă adevărată aceștia pot deveni folositori, pot forma burghezia - pătura socială ce lipsește României.

Apoi contribuabilul e lipsit de educație și refuză un nou sistem fiscal, cel preconizat de Nicolae Titulescu, bazat prioritar pe impozitul progresiv. Explicația lui Iorga e tranșantă: Partidul Național Liberal, cea mai puternică formațiune politică a țării, cu principii pașoptiste de funcționare, a ajuns anchilozat. Dacă bătrânul Ion Brătianu îi pusese pe toți liberalii „cu sila” în

serviciul țării, urmașii săi (Ion I.C.Brătianu, Vintilă Brătianu, Gheorghe Brătianu) instauraseră un „mesianism” politic, prin care tot ce venea de la liberali era benefic țării. De fapt, constată Iorga, România a ajuns „pe mâna aventurierilor” și „metodele mucedde de guvernare” au continuat nestingherite.

Tot mai mulți români au preferat, în locul muncii „aprige”, afilierea politică prin care au dobândit câștiguri necinstite. „Trebuie smulși de la cluburi și duși la plug!” clamează istoricul. Singura redresare posibilă o vede prin infuzia de capital străin. N. Iorga îl socotește onest, cu tradiție și dispunând de mijloace tehnice superioare. În felul acesta, capitalul românesc „parazitar” ar fi neutralizat. În culmea perorației, el declară că nu-i pasă „de unde vine capitalul, ci de unde profită țara”. Întemeiat pe impresii personale, subiective, laudă existența telefoanelor din Suedia și SUA. În Scandinavia „totul se face la telefon” și lumea e politicoasă. Aceeași atmosferă destinsă a găsit la americani. În trei luni petrecute acolo, cu manifestări de prețuire continue ce l-au măgulit peste măsură, n-a văzut oameni certându-se sau șoferi înjurând.

Dacă teoretic împrumuturile externe sunt bune, la o analiză mai profundă convine că ajung ruinătoare, în primul rând prin felul cum sunt valorificate. Pentru români „dolarul are un farmec extraordinar”, dar viața profundă nu s-a resimțit în bine de pe urma celor patru milioane de dolari luați de la *International Telephone and Telegraph*. Și Iorga, mereu călător prin țară, vine cu exemple grăitoare: impozitele se încasează greu, restanțele se recuperează „cu darabana”. În Dobrogea oamenii s-au îmbogățit peste noapte, dar sunt „disperați” deoarece nu au cui vinde recolta. Nu există capital la îndemâna micului întreprinzător încât băncile „au pus stăpânire pe țară”, luând până la 60% dobândă la împrumuturi. În acest „marasm” economic el însuși a fost silit, pentru continuarea activității tipografiei de la Vălenii de Munte, să ia un împrumut cu 25% dobândă, cu condiții mereu schimbate la achitarea ratelor, încât e amenințat cu ruina.

După cum se vede, nici politica porților deschise, cu îndatorări la suedezi, americani, francezi sau englezi, nu dădea roadele așteptate. Mai mult, constată Iorga furios, acest capital venit din străinătate s-a transformat în fond de rulment pentru achitarea salariilor. Și dacă una din motivațiile lui era înființarea Creditului agricol, Iorga proorocește că se vor îmbogăți membrii consiliului de administrație și bancherii căci există de fapt o clasă „interlopă”, cu bancheri improvizați, nu toți români, care fac afaceri deopotrivă cu guvernul și cu opoziția. Iorga dorește un Minister de solidaritate creatoare, ca cel din Grecia, condus de El. Venizelos, și nu unul care „atârnă neconținut de clientela electorală”.

„România este o țară de perfectă instabilitate politică”, conchide istoricul. De aici și decizia băncilor occidentale de a impune experți străini la Banca Națională spre a urmări folosirea banilor împrumutați. Mai mult, supravegherea financiară din afară a devenit necesară deoarece s-au făcut „declarații mincinoase” de cheltuire a fondurilor astfel primite. Dacă s-a împotrivit acestei ingerințe, guvernatorul Băncii Naționale a fost demis - fapt nemaiîntâmpnat până atunci în istoria instituției.

Critica aspră, continuă, uneori nedreaptă, făcută liberalilor și politiciilor lor, nu înseamnă că Iorga îi privilegiază pe țărăniști - a doua mare forță politică a țării - care, cu trecerea anilor, tindea să țină cumpăna politică, așa cum, până la Primul Război Mondial, alternața îi privea pe liberali și pe conservatori.

Susținător constant al Ardealului, prezent ca nimeni altul, până la Unire, cu publicații, cărți, conferințe, teatru popular, manifestări publice în Regat în favoarea transilvănenilor, Iorga i-a susținut totdeauna să ocupe posturi la București. A văzut în această promovare necesitatea de omogenizare a societății românești; dar ea a rămas „otrăvită” iar cei de peste munți s-au contaminat rapid de moravurile regătenilor. Îmbibați de spirit iosefinist - aluzie la educația făcută în liceele unite din Transilvania și continuată la universitățile din Viena și Budapesta, doctorii „in jure”, în frunte cu Iuliu Maniu, aveau doar viziunea partidului regnicolar. Nu erau „liberi” în gândire ca regătenii dar până la urmă se dovedeau a fi la fel de „zadarnici” ca ei. Îi unea însă același „mesianism”, Ionel Brătianu crezându-se, deopotrivă cu omul de la Bădăcin, mântuitori ai neamului.

Aceste reproșuri trebuie înțelese ca o jignire personală. Căci Iorga a considerat mereu a fi fost sincer, onest, ducând o viață cumpătată și nerăsplătită, reprezentând „cu adevărat poporul”. A oferit mereu sfaturi, soluții dar n-a fost ascultat. Sau, ce i s-a propus l-a umilit. Din 1907, fusese ales de nouă ori în Parlament, ajungând la un moment dat chiar președintele înaltului for legislativ și Ionel Brătianu i-a pus la dispoziție doar un minister fără portofoliu! După credința lui, „momentul cel mare al națiunii române” a fost imediat după război. Atunci, mai mulți fruntași politici, împreună cu el, s-au adunat în casa fratelui lui Mihai Popovici (ministrul de Finanțe țărănist care încheie faimosul împrumut extern); le-a propus formarea unui guvern de coaliție, guvernul Blocului. Realizările acestuia se văd și acum, amintește Iorga cu mândrie: aplicarea legii agrare în Basarabia, prin împrumutări masive și credința că aceasta nu se va mai despărți în veci de România. Mai mult, chiar dacă a cedat în fața unei formațiuni conduse de generalul Averescu, eroul „cam pe nedrept” al războiului, i-a organizat alegerile, ajutându-l să câștige. I-a cerut generalului să-și unească forțele împotriva

liberalilor, dar nici acesta nici regele Ferdinand n-au acceptat încât, conchide Iorga, România a fost condusă de generația nebună de la '48, apoi de avocații făcuți în Vechiul Regat și la Paris. Au urmat inginerii, apoi economiștii formați la Berlin. Aluzia la atotputernicia liberalilor se transformă în adevărată acuzație pentru toate eșecurile suferite. Singura soluție, oferită ori de câte ori ia cuvântul în Parlament, e „muncă și însuflețire”. Să adăugăm că nici Carol al II-lea, fostul său elev, care în aprilie 1931 îi va încredința conducerea guvernului, nu-l mulțumește. Într-o formulă nefinalizată, acest „român și jumătate” îi oferise un minister într-o formațiune a generalului Presan. L-a refuzat căci nu putea funcționa „într-un guvern cu oameni mai tineri ca el”. A făcut obiecții și la o solicitare asemănătoare a lui Iuliu Maniu deoarece dacă miniștrii sau parlamentarii l-ar fi contestat întru ceva pe rege, el, Iorga, ar fi făcut opinie separată.

Experiența lui n-a fost până acum folosită căci societatea românească e „needucată sub raport gospodăresc”. Se apelează nu la specialiști ci la clientela politică fără capital, fără pregătire tehnică și fără inițiativă. Sunt suficiente doar legăturile de partid pentru „a exploata și teroriza”, denunță Iorga obidit.

Dacă liberalii și-au păstrat dogmele încremenite de la '48, având mereu în față umbrele Brătienilor, venirea reprezentanților provinciilor alipite la București n-a fost mai profitabilă nației. În ultimii zece ani situația s-a degradat. Entuziaști la început, mulți dintre ei s-au pierdut, în chip oportunist, în masa liberalilor. Acum e „ceva veșted”, credința s-a sfârșit, pretutindeni se constată descurajare și slăbirea forțelor morale. Dovada? Dincolo de traseismul politic, de carteluri nenaționale, guvernul Maniu nu-l folosește în Bucovina pe românul Cracalia ci pe un Zipstein și pe un popă rutean anonim.

Desigur, răzbate aici și frustrarea omului nefolosit pe potriva capacităților sale. Când I.G. Duca îi observă îndrăzneț: „la orice program, se potrivește sau nu, veniți să ne dați nouă sfaturi”, Iorga comentează: „Avem capul ușor și leneș”, societatea românească n-a ajuns să înțeleagă „o viață, un scop, o muncă”.

E greu a stabili un criteriu axiologic în parcurgerea oratoriei sale parlamentare. Fiecare intervenție e valoroasă, pe de o parte pentru racilele pe care le dezvăluie, pe de altă parte pentru sugestiile - chiar dacă nu totdeauna posibile - pe care le oferă. Privite din perspectiva timpului suntem tentați să adăugăm și tulburătoare permanențe în ceea ce privește practicile politice, gestionarea bugetului, arivismul, sistemul indestructibil clientelar, modificarea năucitoare a legilor. Toate traduse într-o lipsă de credibilitate în străinătate și o mizerie morală și materială în interior, negate de politicieni dar constatate dureros de victimele acestui sistem.

Ca dascăl, Iorga e cu deosebire sensibil la domeniul învățământului, stăruind pentru îmbunătățirea lui grabnică, drept condiție obligatorie a refacerii vieții morale, a renașterii naționale.

Dacă e potrivit grădiniței, considerând-o nu ca un prim pas spre socializare, ci ca pe o despersonalizare a viitorului cetățean, o învățare silnică a spiritului gregar (de aici și recomandarea lui: singura grădiniță adecvată e cea de sub streășina casei părintești) – bacalaureatul i se pare cu totul nefolositor. Și pledoaria sa împotriva acestui examen cuprinde deopotrivă realități trecute din învățământul românesc și trăiri personale. Cu aplecarea noastră de a trimite delegații ori comisii „să vadă cum e la alții”, pe la 1900 s-au dus mai mulți profesori la Paris spre a cere sfat de organizare a învățământului secundar și superior românesc. Rectorul Sorbonei, matematicianul Henri Poincaré, a constatat însă, spre jena vizitatorilor, că România avea un învățământ prea bine structurat în această privință. Și dacă Iorga admite că avem mania schimbării legilor, examenul de bacalaureat i se pare ceva revoltător, „o instituție medievală”, hibridă și fără valoare. I-au trecut prin mână - în 38 de ani de profesorat - nenumărați tineri. I s-au părut la fel de dezorientați, cu sau fără bacalaureat. Căci această probă, decretează el, „nu poate pregăti un suflet omenesc”. Deși a fost primul la examen, păstrează o amintire „urâtă”, deoarece pentru bursa la universitate a fost abia al 12-lea. A intrat de aceia „umilit”, când trebuia să fie animat de îndrăzneală creatoare. Ajuns profesor, fusese de nenumărate ori președinte de comisie de bacalaureat și putea certifica o realitate prozaică: notele nu se dădeau pe merit, se încerca doar constatarea capacităților universitare. Nicolae Iorga face o afirmație cel puțin nedumeritoare: în comisiile de bacalaureat și de capacitate sunt adesea membri nebuni, „puțin nebuni, nu nebuni cu totul, dar sensibil scrântiți”. Până la urmă, toată lumea era împotriva acestei probe: părinți, elevi, pedagogi serioși, profesori universitari. Și Iorga merge mai departe: învățământul secundar îi mutilează pe copii, îi egalizează, ajung precum copacii grădinilor de la Versailles sau Schönbrunn, să fie toți în formă rotundă sau pătrată! Ca rector al Universității, plusează el, timp de un an nu poți să scoți nimic de la acești absolvenți de liceu, sunt „izbiți cu capul de toți pereții” din cauza noutăților ce năvălesc peste ei. Și din nou se dă pe sine drept pildă: s-a prezentat la examenul de doctorat la profesorul german Karl Lamprecht și a avut rezultate slabe căci venea după o specializare în Franța, unde cunoscuse doar o parte din istoria universală.

Cât privește examenul propriu zis, cere ca limba română să figureze ca materie dar „cu măsură, foarte multă măsură” pentru că de cele mai multe ori se cer anii de viață ai unui scriitor deși, evident, candidatul nu i-a citit opera. Pentru Iorga matematica, gimnastica și muzica sunt „lucruri de agreement”. Și

asta pentru că un elev poate fi bun la matematică și „de o idiotenie remarcabilă la altele”. Tot așa, la ce slujește limba latină? În Parlament nici zece persoane n-au ideie de ea, observă el malițios. Pe urmă titularul ministerului Instrucțiunii Publice, Ion Petrovici, venise cu ideia la fel de nepotrivită a „filosofizării”, adică și a unui examen de filosofie. Și concluzia neașteptată a lui Iorga: un examen comun de limba, literatura și istoria românească, fiindcă poporul român nu se poate tăia în bucăți!

Până a ajunge însă la bacalaureat, elevii se confruntă cu lecțiile de istorie orânduite halandala: lecția 1-a, *Țara și poporul românesc*; lecția a 4-a, *Egiptul și caldeenii*; lecțiile a 2-a și a 3-a, *Luptele dacilor cu romanii*. Apoi *Istoria Franței sub Filip al IV-lea și urmașii săi (1300-1400)* și în continuare *Creștinarea bulgarilor și a ungarilor (anul 800)*. La această succesiune halucinantă contribuiseră 400 de profesori secundari. El ceruse să vadă programa pentru că înființase catedra de istorie universală la Facultatea de istorie și a fost refuzat.

Ca „zeu al pustiului”, cum se autointitulează, în calitate de rector al Universității din București, silit a sta într-o odăiță meschină a Facultății de Litere, mobilată de el însuși ca studenții primiți în audiență să se obișnuiască cu ceva gospodăresc, Iorga discută locul Universității în peisajul educațional al țării. De fapt nu e propriu zis o Universitate ci „o alăturare de școli”: Drept, Medicină, Fizică, Chimie. Iar rectoratul e prea puțin vizibil. În clădirea ei funcționează și Senatul, ca și Muzeul de Antichități. Acesta din urmă, în 3-4 odăițe, total nepotrivite. Cu toată înghesuiala, Iorga cere să se găsească un loc și pentru adăpostirea colecției de covoare basarabene vândute „de foame” de cei veniți de peste Prut.

Culmea ironiei, Universitățile n-au fost consultate când s-a adus în Parlament legea învățământului superior. Asta pentru că „fiecare guvern schimbă legile” și sub ele „se structurează viața adevărată a țării”. Parlamentul revine neconținut, observă el malițios, dar „țara nu poate fi zăpăcită la nesfârșit”. Ea nu ascultă de legile Parlamentului! Ultima lege a învățământului superior e de fapt „un hatîșerif ministerial”, fabricat în 24 de ore, în timpul vacanței. Între altele, s-a hotărât anul preparator și rectorii au primit ordinul de organizare în consecință. Unde mai e autonomia universitară? Întrebă Iorga retoric.

Și rechizitoriul omului de cultură continuă: Universitatea trebuie să fie „vatra sufletului românesc”. Or, aici cheltuielile de cancelarie, lefurile profesorilor sunt de o meschinărie de neînchipuit. La Școala de Război, amintește el trist amuzat, unde ține lecții regulat, primește 5.000 de lei pe an. A preferat să i se trimită acasă pentru acești bani un car cu lemne...

Biblioteca Universității (cu excepția celei a Fundației Carol I) nu există. Evident, la București funcționează Biblioteca Academiei, dar aceasta este destinată doar unui public format de cercetători. În fine, construcția ca atare a Universității a fost oprită; curtea e plină de cărămizi și de lăturile aruncate de vecini. Dacă statul nu are bani, amenință rectorul ultragiatic pentru acest dispreț incalificabil față de cultură, va merge personal și va cerși din casă în casă și din prăvălie în prăvălie ca să adune măcar banii necesari pentru un număr oarecare de cărți. Bugetul în funcție prevedea că într-un an se pot cumpăra doar 20 de volume.

Cum nu-i place să fie rector „decorativ”, Iorga amintește și debandada în care se țin cursurile: Teologia face cursuri la Litere, unde „popimea viitoare” se simte stânjenită de fetele ce se preumblă pe coridoare. Studenții de la Drept țin cursurile la Fundația Carol I, la Liga Culturală, Teatrul Popular ori la Ateneu. Viitorii chimiști se îngrămădesc câte 60 într-un laborator. Cei de la Facultatea de Științe au ajuns pur și simplu să audieze prelegerile afară.

„Întemeiem și apoi lăsăm în părăsire”, acuză el, amintind de Facultatea de Medicină veterinară unde numărul studenților sporise de 5-6 ori față de cei care o frecventau înainte de război. Facultatea de Farmacie își desfășura toată activitatea în două chichinețe închiriate de la Primărie.

Nici situația căminelor (pe care nu le-a vizitat personal „de milă și de scârbă”) și a cantinelor nu e mai bună. Sunt delapidări, se ia „ciubuc” pentru recrutarea de alegători, furtul e generalizat în cămine.

Și Iorga își încheie astfel ieremiada privind învățământul românesc: „Prin Unirea principatelor am început ca națiune care a creat un stat și am isprăvit ca un stat care a paralizat o națiune”.

Țara nu mai e normală dacă o zguduim mereu, previne Iorga când constată că și în domeniul acordării burselor de studiu în străinătate intervine criteriul politic. Și dă, pentru incitarea parlamentarilor, exemplul transparent al unui secretar ministerial „voluminos”.

În acest climat de neglijare a educației, nici restul instituțiilor, afară de școala propriu zisă, care concură la desăvârșirea ei, nu sunt de fel susținute. Institutele de cercetare, ca cel Bizantin ori cel de Studii Sud Est Europene n-au buget de ani de zile. Cu toate că istoricul Gheorghe Brătianu, ca deputat, făgăduise să se facă forte pentru a le obține finanțare, amintește Iorga suav, în contextul în care orice se face în țară trebuie proptit din punct de vedere politic...

Din surse proprii Institutul de Studii Sud Est Europene dispunea de 650.000 lei pe an, pentru care plătea impozite de 75.000 lei. Și Iorga admite, resemnat, că asemenea instituții n-au valoare practică ci doar una „științifică și de prestigiu”.

Liga culturală, element esențial pentru „unitatea națională”, avea sediul neterminat. Iorga reușise, împrumutând, să ridice două etaje. Acum venise scadența banilor și nu știa ce să facă. Probabil clădirea urma să fie scoasă la vânzare. Solidar până la capăt cu instituția pe care o animase atât de spectaculos, Iorga se angajează să patroneze înstrăinarea, apoi „își va lua catrafusele și se va duce în lumea largă”. Între timp, grijuliu și excelent gospodar, a oferit clădirea ministerului Instrucțiunii spre a o transforma în cămin pentru studenți. Gestul se justifică prin condiția precară de găzduire a acestora: în case ungurești revendicate acum prin justiție de proprietari.

Ori de câte ori îi este ignorat sfatul sau sunt atinse interesele unor instituții din care face parte, Iorga e de o vehemență ce amintește pledoariile din Senatul roman. Practica admisă tacit, a prezentării legilor în Parlament spre a fi votate iar nu discutate în prealabil, făcuse să apară „o superfetație”. Era vorba de Cultura națională, creație țărănistă condusă de Liviu Rebreanu și dispunând de fonduri generoase. Iorga îl vede pe scriitor a fi „fără cultură, fără călătorii europene”. Îl susținuse să ia premii literare căci îi recunoștea meritele de evocator neîntrecut al satului românesc; ingrat, acesta trimisese Academiei Române o notificare privind suprimarea subvenției de 1,5 milioane de lei anual întrucât înaltul for „era bugetat”. Culmea, noua formă de „birocrație culturală” avea 15-20 de inspectori, între care Tudor Arghezi, „cel mai mare pornograf român”. Plin de năduf, Iorga amintește că l-a scos pe Arghezi din pușcăria Văcărești, după Primul Război Mondial, unde fusese trimis pentru colaborare cu nemții.

Sunt lucruri pe care, cu rectitudinea lui bine cunoscută, Iorga nu le poate ierta niciodată. Unul din ele este preeminența de ani de zile a lui Alex. Tzigara Samurçaș. Progerman prin cultură și mentalitate, favorit al regelui Carol I, acesta se bucura și acum, în anii '30, de toată prețuirea. Fusese pus în fruntea Fundației culturale inițiată de bătrânul rege și dispunea ca de „un pașalâc” de clădirea de la Șosea, construită inițial spre a adăposti un muzeu de artă națională. Fundația purta titlul de *universitară*, dar nu era subordonată Universității. Apoi directorul ei cumpăra cărți dar nu le punea la dispoziția studenților ci le ducea acasă. În fapt, muzeul era locuința directorului, iar cei câțiva studenți auziau cursuri în atenanse. Pentru Iorga, comportamentul lui Tzigara Samurçaș, ajuns prefect al Poliției Bucureștilor în timpul ocupației germane, rămânea incalificabil din punct de vedere moral iar erudiția și rigoarea științifică păleau în fața trădării dovedite atunci.

Iorga amintește și alte fapte de natură „să slăbească națiunea”, să descurajeze tineretul. Între altele, acțiunea unui comiliton al lui Arghezi, A. de Hertz. Proprietar de librărie, autor de calendare progermane la vremea războiului, promotor al literaturii pornografice, acesta fusese trimis, prin

aranjamente obscure, la Florența ca să reprezinte România la o expoziție internațională de carte. Scos din fire, istoricul, de o exprimare îndeobște fără greș, conchide: Literatura contemporană e anarhistă, neagă patria, insultă morala. Întru-un cuvânt, e literatura *Biletelor de papagal* (aluzie la bine cunoscuta revistă scoasă de Arghezi).

Pe aceeași linie a decadenței, căreia nu-i poate opune decât crezul său curat, Iorga condamnă producțiile teatrale de pe prima scenă a țării. În locul unui public de mici burghezi, cum și-ar fi dorit el, venit „să-și curețe sufletul”, s-a format altul, interesat doar „să-și excite simțurile”. Așa cum o face de nenumărate ori, Iorga revine cu evocări din trecut, reia, în repetate rânduri, fapte, întâmplări – încredințat fiind de valoarea mnemotehnică a procedurii sale.

Teatrul îi oferă un astfel de prilej.

Se știe că în martie 1906 el a provocat o manifestație de stradă la București, privind repertoriul în limba franceză al Teatrului Național. Acum se justifică, pentru a căta oară? Nu avea nimic cu dramaturgia franceză, deși Teatrul Național trebuie păstrat în primul rând pentru cultivarea limbii române; el se împotriviise producției bulevardiere, prea prezente pe mai toate scenele din București și provincie, de tipul *Madame Flirt*. Mai adaugă un amănunt, fără îndoială dureros, dar generat de gustul publicului: lui nu i se jucau piesele la Teatrul Național. Pentru că era oponent al guvernului și apoi comitetul de lectură le refuza sistematic, afirmă el pătimaș. Soluția? Să fie desființat comitetul de lectură!

O instituție căreia Iorga i-a consacrat pagini definitorii, pe care a cercetat-o ca puțini alții, este biserica. Din nenorocire și aici surprinde disfuncții grave, cu consecințe nebănuite pentru conservarea patrimoniului cultural național. Amintește neiertător că formula din Constituția din 1923, potrivit căreia Biserica Ortodoxă era biserica dominantă în România, fusese introdusă la propunerea lui.

În privința fixării datei Paștelui, urmărește înțelept sfada stearpă a ierarhilor din Vechiul Regat cu cei din provinciile alipite, îndemnând la unitate - chiar cu riscul „de a fi zdrobite unele ambiții episcopale”, decât să se rupă nația în două prin sărbătorirea Paștelui la date diferite.

Ca președinte al Comisiei Monumentelor Istorice era într-un război perpetuu cu reprezentanții bisericii care „n-au prin har cunoștințe iar bun gust n-au prin naștere”. Răbduriu, Iorga înșiră toate intervențiile abuzive, și din păcate ireversibile, ale preoților în modificarea arhitecturii ori picturii unor așezăminte, ca și imposibilitatea Comisiei de a se pune cu ei. Ba arhiepiscopul Basarabiei întreba de-a dreptul: „De ce se amestecă această Comisie în casa noastră?”

Or, iată câteva mostre, semnalate de Iorga, de restaurări nehibzuite:

La Patriarhie s-a ridicat o poartă „monstruoasă”, fără legătură cu clădirile din jur, iar paraclisului i s-a pus acoperiș de tinichea. Se trecuse „cu desăvârșire” peste recomandările Comisiei. Furios, Iorga informează Adunarea: „A ieșit o monstruoasă arhitecturală, o dovadă de lipsa completă de gust pe care a avut-o episcopul nostru”. Mitropolitul Moldovei ceruse refacerea catedralei din Brăila „în stil musulman”, pentru că odinioară așezarea fusese raia turcească.

La Iași, Gheorghe Balș, arhitectul Comisiei, nu avea acces să fotografieze în biserica Sf. Teodor fără aprobarea mitropolitului. Același ierarh dorea să întemeieze un muzeu bisericesc și la conducerea lui să pună „o femeie ignorantă”. Cu aceeași obstinție mitropolitul reclamase Comisia la ministerul Instrucțiunii și Cultelor pentru curățarea pereților mănăstirii Neamț. „Ștefan cel Mare n-avea tencuială!” exclamă indignat Iorga de lipsa de cunoștințe în materie a păstorului duhovnicesc al Moldovei.

Inițiative abuzive aveau și preoții mai mărunți. Cel de la biserica Mihai Vodă din București spălase pictura „cu peria sau cu mătura”. La Zlătari, parohul făcuse un adevărat „bazar de caritate”, ardea lumânări zi și noapte, afumând pereții, în timp ce se făceau „vrăji de pseudo ortodoxism”. Tot el se pregătea să distrugă lapidariul de la biserica Stavropoleos; nemulțumit de intervenția specialiștilor, acesta chemase în judecată, într-un limbaj „grobian” Comisia, numind-o „a Monumentelor Publice”.

Iorga e categoric: rostul bisericii e să desfășoare cultul ortodox și să obțină venituri, nu să distrugă o artă care azi nu mai poate fi refăcută!

Concomitent cu afectarea monumentelor, preoții ocupau spații care nu le aparținuseră niciodată. Astfel biserica Mihai Vodă deținea localul Arhivelor Statului iar biserica Stavropoleos muzeul. Unii preoți ajung să aibă câte 40-50 de camere, dezvăluie dezgustat Iorga.

Ca un semn de dispreț pentru cultură, el semnalează și discordia apărută în legătură cu Arcul de Triumf și refuzul de a cere părerea Comisiei Monumentelor Istorice. Fusese ridicat în 1925 și numai după cinci ani se ceruse dărâmarea și apoi înlocuirea lui cu altul în stil pur roman. Părerile erau împărțite: Al. Tzigara Samurçaș, mai ponderat, voia păstrarea lui „ca o formă modernă în stil bizantin, cu motive național românești”. Dintre arhitecți și pictori - Petre Antonescu, Gheorghe Balș, Nenciulescu, Smărăndescu, G. Mirea - mulți opinaseră „să se aștepte judecata viitorului”.

Ce se întâmpla cu monumentele de factură religioasă în anii 1928-1931 arată că e vorba de o practică devenită permanentă: de pildă, se dau bani pentru restaurarea mănăstirii Strehăia (500.000 lei) dar numai pe hârtie. Între timp, fără aviz, e pusă la pământ mănăstirea Antim iar Comisia

Monumentelor nu are fonduri pentru șantierele arheologice ori pentru deplasarea specialiștilor; monumentele nu au pază încât „orice nebun poate zgâria o frescă”. Ca totdeauna, Iorga vine cu soluții, unele realizabile, fără îndoială, altele mai puțin: vara acestea să fie păzite de studenți sau guvernul să reclame la Liga Națiunilor, la Fundațiile Ford sau Rockefeller...

Nu e proiect de lege adus în dezbaterile Adunării unde Iorga să nu intervină. Și trebuie constatat că de cele mai multe ori observațiile sale concordă cu bunul simț al omului de pe stradă. La orice lege, istoricul gândește modalitatea practică de aplicare, precedentele care au dat roade ori au fost sterpe dar dezvăluie necruțător și prevederi care favorizează strident clientela politică.

Legea administrației locale, cum spune chiar el, „îi dă apă la moară”. Cea în vigoare, „detestabilă”, amintea de prevederile legislației franceze din timpul lui Napoleon al III-lea. Or, întocmitorii proiectului românesc de lege nu cercetaseră de loc organizarea noastră istorică. În plus, când au început dezbaterile, opoziția, comodă, se retrăsese din Parlament. În felul acesta se perpetua o practică nenorocită: un guvern adopta o lege și succesorul său, aflat până atunci în opoziție, o schimba, indiferent dacă prevederile ei erau benefice pentru țară. „Nebunie!” exclamă Iorga. În felul acesta viața politică românească e discreditată, „fiecăre cu legea lui, cu Constituția lui!”

Pentru istoricul deputat satul rămâne modelul ideal de organizare căci acolo se cultivă solidaritatea iar impozitele se stabilesc progresiv, după avere. Apoi amintește că odinioară și femeile participau la conducerea satului. Și ca suprem omagiu, țăranul, silit de împrejurări, e în măsură să facă orice, „e un politehnician”.

Cât privește statutul de „capitală” pentru anumite regiuni, propunerile sale sunt singulare, Sighișoara, „acest mărgăritar”, în locul Clujului, Suceava, „renăscută”, în locul Chișinăului... Evident, istoricul național sugera și un răspuns indirect la campania denigratoare a ungarilor: la 1312 Clujul era deja întemeiat de ei, iar românii erau doar „o venitură”. Să amintim că în acest timp se discuta împărțirea țării în directorate, echivalentul unor asociații de județe, unde directorii căpătau atribuții de miniștri. Și Iorga vede un prim directorat format din Prahova și alte două județe ardeleni (considera că astfel se scurta drumul între Ploiești și Brașov, prin Dârste). Referitor la funcția de primar nu înțelegea de ce legea interzicea accesul profesorilor și al preoților la ea. Cei existenți erau creațiuni politice, oameni „silnici”, adevărate „caricaturi internaționale”!

Administrația în general e vestejită de Iorga și exemple i se oferă la tot pasul dar soluțiile lui sunt adeseori nerealiste.

Profundele schimbări operate în societatea românească, transferul de proprietate, nu totdeauna operat în limitele legii, creaseră un șomaj agricol care și-a găsit expresia în emigrarea în SUA și Canada. Totodată destui intelectuali români, absolvenți ai unor instituții superioare de învățământ din țară sau din afară, nu-și găseau loc de muncă. Iorga aduce în discuție și o întâmplare măgulitoare pentru sine: aflat în SUA, la Universitatea Georgetown, profesorul Healy de acolo făcuse o medalie cu chipul istoricului. Urma să fie oferită celui care ar fi scris cea mai bună lucrare despre România. Din 14 înscriși, doi făcuseră lucrări excelente încât Iorga s-a văzut silit să facă o dubletă medaliei. Dar acum se întreba îngrijorat dacă tinerii câștigători aveau să găsească în România condiții atrăgătoare pentru a studia în continuare aici.

Soluția oferită de Iorga pentru stoparea emigrației spre Lumea Nouă este, poate, pârintească dar inefficientă și dialogul cu ministrul Voicu Nițescu pare desprins dintr-un scenariu suprealist. Ministrul explicase plecarea, mai ales a țăranilor ardeleni, prin rămânerea fără pământ în urma confruntărilor cu nemeșii unguri despăgubiți abuziv. Mânios peste fire, Iorga strigă: „Mănați-i cu biciul înapoi! Inventați lucrări publice din piatră seacă! Unde se duc, devin negri albi! Arestați-i pe recrutori! Să-i bâteți să stea în țară!” Cuvintele liniștitoare ale ministrului nu folosesc la nimic când arată că mulți și-au ridicat gospodării trainice acolo și „fac țării nume bun”. Lui Iorga „îi clocotește sângele în vine”; a fost în Portugalia, unde ajunseseră români întorși din Brazilia. N-aveau nici un rost, fără bani de repatriere, fără susținerea oficiului nostru diplomatic, au fost trimiși în Uganda. Mai grav, prin depopularea de români a Ardealului, previne Iorga, acesta ajungea în mâna naționalităților și astfel se prăbușea un ideal în care se născuseră și crescuseră atâtea generații.

Nici exodul spre Europa nu e văzut favorabil de profesor. În Franța, polonezii - care au o cultură superioară - constituie adevărate comunități, inclusiv cu un serviciu religios bine organizat. Dar românii de unde să aducă preoți ortodocși? Personal, veghea asupra bursierilor de la școala ce întemeiase la Fontenay-aux-Roses, încercând să-i convingă să revină în țară. Dar nu reușea totdeauna, pe de o parte pentru că „Franța e o țară admirabilă”, iar pe de alta „România nu este o țară admirabilă de locuit”.

Și totuși...

Sunt puțini, între care și el, dornici să muncească aici și tot aici „să le rămână munca și oasele”.

„România e o țară otrăvită”, exclamă Iorga obidit, semnalând aceste disparități care în alte părți sunt analizate atent și în cele din urmă își găsesc rezolvarea. Dacă unele păături sociale sunt cuprinse de șomaj, în altele e

prezent cumulul. Și în acești ani, constrânse de lipsa cronică a fondurilor, autoritățile încearcă, printr-o lege restrictivă, dar cu multe porțițe de scăpare, să curme cumulul.

Aici Iorga, odată declarat sus și tare cumular, se dezlănțuie și susține că de fapt „e batjocorit meritul”. Cum cei mai vizați cumularzi erau în învățământ și cercetare, savantul vine cu exemple concrete. Însirarea lor scoate la iveală cazuri dramatice și în același timp disprețul funciar al autorităților române, de atunci și de totdeauna, pentru cultură, chiar dacă deghizat în declarații contrare edulcorate. Iorga se dusesse ani de zile în străinătate la congrese ori spre a fi omagiat cu titlul de doctor *honoris causa* al unor Universități. Și-a plătit mereu singur aceste călătorii; abia Mihai Popovici, ministrul de Finanțe țărănist, i-a acordat o recompensă de 100.000 de lei. De la Universitatea din București primea 35.000 de lei pe an, de la Școala de Război, 5.000 de lei, de la Academia de Comerț, 15.000 de lei. Pentru Așezământul de la Vălenii de Munte lucra gratis. După legea dezbătută în Adunare trebuia să opteze și gândul îi era la cei cinci copii „pe care îi creștea pentru țară”. E „o lovitură dată meritului”, „o nivelare în mediocru și inferior”, căci i se oferă posibilitatea păstrării unui post iar pentru al doilea va primi doar o cincime din salariu. Aici, declară el batjocorit, retribuția diminuată o va solicita de la Școala de Război. Se știe, cum am amintit mai sus, că banii i se transformaseră într-un car cu lemne... E degradant ce li se cere profesorilor și, cui se pricepe, îi va recomanda să se facă șofer mai bine decât specialist cu leafa ciuntită, promite Iorga nemulțumit.

Sunt și cazuri dramatice: La Institutul Cantacuzino de seruri și vaccinuri laboranții alergau la cinci laboratoare ca să adune lefuri cumulate „pentru un trai decent”. Altminteri rămân cu 1500 de lei, plus o cincime din această sumă.

„Democrația guvernamentală este să nu se ridice cineva mai sus”, decretează Iorga. Și aceasta în timp ce Calea Victoriei nu mai este o arteră de circulație ci o expoziție de automobile de lux iar la unele ministere sunt patru-cinci șefi de cabinet, perfect inutili dar plătiți și răsplătiți cu zeci de mii de lei. Felul cum a fost concepută legea, acuză Iorga, dovedește că societatea noastră e bolnavă, nu există iubire pentru muncă, nici solidaritate socială. Prin micșorarea salariilor funcționarilor statul se fură pe sine, căci îl împinge pe slujbașul său „la păcat”. Persoanele mitarnice, asemeni eroilor lui Gogol, se vor înmulți semnificativ în România, previne Iorga. Și ca totdeauna când se abordează o lege de atare însemnătate, el vine și cu exemple concrete, imposibil de contestat. Ca o regulă generală, ori de câte ori se introduc prevederi noi ori se modifică altele existente, gândul inițiatorului e la

privilegiile partidului din care face parte. De data aceasta toată țara e silită la economii, dar sunt și exemple țărăniște. Bursele pentru școlile pariziene acordate acestora durau câte șapte ani, din care trei ca să învețe limba lui Voltaire...

Există un amplu evantai de legi al căror conținut nu pare absolut legat de preocupările istoricului. În ciuda aparenței, Iorga declanșează discuții de bun simț; dezvăluie, combate, compară cu alte țări și Adunarea trebuie să admită raționamentele sale sănătoase.

Gestionarea averii statului, în varii domenii, îi oferă astfel de ocazii.

Iorga e nemulțumit de felul cum se exploatează la noi rezervele petroliere. Și aici au prevalat interesele de partid. Conservatorii „bizantini” conduși de Gheorghe Gr. Cantacuzino, Nababul, cel mai înstărit om din țară, au fost mânați doar de dorința îmbogățirii, prin exploatarea perimetrelor de petrol. Au înăbușit industria românească de valorificare și au deschis larg porțile capitalului american. Alimănișteanu, Edeleanu, sau Murgoci, specialiști reputați în domeniu, au fost ignorați, ba chiar calomniați. În loc să dezvolte exploatarea resurselor în așa fel încât să devenim exportatori în Spania, de pildă, care aduce masiv petrol din SUA, am apelat permanent la străini. Și unul din promotorii acestei concepții a fost, după el, Take Ionescu, „cel mai mare oportunist pe care l-am avut”.

Contradicția între blamarea capitalului străin și omagierea lui altădată, în opoziție cu capitalul intern, „putred și corupt”, pune, desigur, puțin pe gânduri pe cititor. Aceasta pentru că Iorga vorbește din nou de „rolul vital” al capitalului străin, în speță pentru pescăriile statului unde e așteptat cel olandez sau norvegian.

La legea minelor, adusă în discuție de ministrul Virgil Madgearu, vine cu o idee novatoare: autoritățile ar fi trebuit să-i consulte nu doar pe specialiști ori să urmărească dezbaterile parlamentare ci să stea de vorbă și cu muncitorii de la minele din Baia Mare.

Un subiect la evocarea căruia orice român se însuflețește rămâne agricultura. Iorga se simte dator să informeze Adunarea în legătură cu practici dovedite falimentare, întâlnite în secolul al XIX-lea. Dacă reforma agrară a principelui Cuza rezolvase pe moment nevoia de pământ a țăranilor, absența creditului, a utilajelor agricole, a folosirii metodelor adecvate pentru mărirea productivității solului generaseră, în numai câțiva ani, tensiuni sociale traduse în răscoalele sângeroase din 1888 și 1907. Soluția, folosită mai ales de guvernele liberale, a fost împărțirea nechibzuită a Domeniilor statului. Constituite în primul rând din secularizarea proprietăților mănăstirești, acestea au început a fi distribuite pe criterii de partid. Prea puțini țărani autentici s-au folosit de astfel de împrumutări. Prost administrate, cu case

de patrimoniu lăsate în paragină, lacuri năpădite de stuf - loturile astfel desprinse din Domeniile statului erau o carte de vizită total reprobabilă pentru spiritul gospodăresc al românilor, acuză Iorga. Și din nou, un exemplu grăitor vine să dea dreptate înțeleptului istoric: odinioară, când era în administrarea călugărilor, lacul Greaca furniza pește pentru tot Bucureștiul; astăzi, parcelat haotic, lăsat de izbeliște, nu-i mai hrănește convenabil nici măcar pe riverani.

După succesive împrumutări, toate partidele „s-au întrecut în demagogie” și filosofia guvernelor a fost asemănătoare: tot ce făcea partidul din fruntea țării era criticat de opoziție. Când se schimba regimul, opoziția avea aceeași atitudine. Și din nou Iorga vine cu exemple concrete: în Prahova, județul său de reședință, prefectul se interesa mai mult de soarta hipodromului din Ploiești decât de semănături (asta pentru că era veterinar, constată sarcastic Iorga). Nici inspectorii agricoli nu-l sfătuiau vreodată pe țăran. Neglijarea aceasta, sub multiple aspecte, între care cel sanitar, i se pare o cauză fundamentală a stării de decadență economică. Iorga ridică o problemă care a bântuit mereu Parlamentul: delegarea cât mai multor atribuții autorităților locale. Cu asistența sanitară lucrurile au dat greș, pe de o parte fiindcă țăranul, „dintr-un sentiment de aristocratică discreție se ascunde de controlul medical”, iar pe de alta pentru că la noi doctorul e doar funcționar. Precaritatea asistenței sociale e sesizabilă atât la sate cât și la orașe. Iorga estimează că jumătate din populația României e suferindă. Sifilisul, tuberculoza fac ravagii, medicina preventivă e inexistentă iar educația, deficitară în genere, face ca românul să nu se adreseze doctorului decât *in extremis*. La criticile repetate ale lui Iorga și ale altor deputați, guvernării au răspuns cu înființarea de comisii de analiză a situației. Sceptic, Iorga susține că e doar un consum „de hârtie și condeie” pentru rapoarte și bani aruncați pe fereastră pentru tantiemele membrilor unor asemenea comisii.

La fel de la îndemâna omului de pe stradă, în ceea ce privește eficiența și calitatea, sunt și drumurile. Călător prin excelență în țara sa, modest și alert, mulțumindu-se cu un automobil împrumutat ori cu o brișcă oferită de prietenii locali, Iorga nu poate să nu constate calitatea lor detestabilă. „Avem cele mai proaste șosele din lume”, acuză el. Șoseaua București-Ploiești e într-o continuă prefacere, cu proceduri mereu schimbate și licitații repetate. Între timp, drumurile croite încă de la mijlocul secolului al XIX-lea de Mihai Sturdza, domnul Moldovei, nu sunt întreținute, pomii de pe marginea lor sunt tăiați, cantoanele n-au mai fost reabilite după război. Admirativ în general față de capitalul străin, Iorga combate contractul cu firma engleză Stewart et Co pentru refacerea drumului București-Brașov, ca „un act de abdicare”. Combinația cu Casa Autonomă din partea statului român, care urma să gestioneze afacerea e „o superfetație”, un pretext de dirijare spre partid a unor

procente substanțiale din fondurile consacrate reabilitării. Spre uimirea deputaților, Iorga, recent întors din SUA, explică mentalitatea americană în materie de drumuri: firma constructoare e obligată ca vreme de 15 ani de la inaugurarea unei căi de comunicații să facă lucrările de reparații necesare.

Căile noastre ferate, „proaste, scumpe și nesigure” pot fi și ele ameliorate, deși se îndoiește. În patru ani fuseseră avansate patru proiecte de reorganizare! Iorga are un leac, pe cât de înduioșător, pe atât de zadarnic: reînsuflețirea. Inginerii trebuie promovați după merit, nu după vechime; muncitorii care au evitat ori au soluționat fără victime un accident să fie răsplătiți. Și el se oprește la Rakovski, „aventurierul semi cultivat”, aflat o vreme în fruntea sindicatului ceferiștilor; toți muncitorii îi aveau portretul la butonieră. „Putea să le ceară orice” fiindcă „punea suflet”.

Unul din subiectele predilecte ale istoricului rămâne Dobrogea. Realitățile consfințite după pacea de la București, din iulie 1913, în urma căreia Cadrilaterul intrase în hotarele românești, au întârziat să fie legiferate până în anii '30. Când se întâmplă, Iorga simte parcă nevoia să se răfuiască puțin cu bulgarii. I-am ajutat totdeauna de-a lungul istoriei, mai ales în secolul al XIX-lea, când renașterea lor se datorează exclusiv românilor. La 1913, departe de a se purta ca niște cuceritori, soldații români au strâns recolte, au ajutat, au achitat pagube. Cu ce s-au ales românii? Toți intelectualii burghezi din Silistra se declară dușmani ireductibili ai țării de la Nordul Dunării. Când a cerut ca în Academia Română să fie aleși și savanți bulgari, gestul n-a fost întors de instituția sofioată similară iar savantul lor Mutafciev ne consideră „vagabonzi”. Cine privește cele două popoare, de pe un mal și celălalt al Dunării, declară Iorga, nu le poate deosebi căci sunt aceiași coborâtori din romani - doar că unii s-au slavizat.

De fapt românii întreprinseseră un program amplu de organizare a Noii Dobroge; rămăsese în suspensie regimul proprietății din cauza greutății de armonizare între sistemele turcesc, bulgăresc și românesc existente acolo. Când Consiliul Legislativ recomandă, pentru punerea în posesie, obținerea unei dovezi de la comuna postulantului, spre a se înțelege situația juridică a locului, Iorga se împotrivește și cere darea afară din acest organism a „magistraților cu oarecare reputație”, I. C. Filitti, Gh. Vrăbiescu și I. Ionescu Dolj!

Parlamentul, instituția unde se dezbat proiectele de lege, se fac interpelări ori se depun moțiuni, nemai vorbind de discursuri nesfârșite și nu totdeauna pline de miez, e pus sub lupă cu aceeași stăruință de Nicolae Iorga. Cu felul lui inimitabil de a defini lucrurile, el constată că „am trecut de la dezordinea antebelică la anarhia postbelică”. Lucrurile se observă și din felul

cum funcționează Adunarea. S-a impus moda ședințelor de noapte, pe care le găsește „obositoare” și neproductive. În loc ca un partid să desemneze o singură persoană spre a-i exprima punctul de vedere, se îmbulzesc mai mulți deputați „nevorbiți”, încât „părerile lor se bat cap la cap”. Regula nescrisă, dar aplicată constant, remarcă mereu istoricul, este ca legislația unui guvern să fie înlăturată de succesori. Aceasta nu garantează continuitatea, ne discreditează în ochii opiniei publice internaționale și permite folosire la conducerea departamentelor a nespecialiștilor. Dacă, teoretic, se pot depune proiecte de lege din inițiativă parlamentară, practic ele zac cu lunile la biroul Adunării. Când se urnesc, începe sarabanda solicitării avizelor, deseori și de la autorități neimplicate. Iorga însuși e victima unui asemenea tratament cu următoarele proiecte: exproprierea caselor cu valoare de patrimoniu istoric lăsate în paragină de proprietari; înființarea de biblioteci populare în fiecare sat (așa cum bulgarii aveau încă dinainte de război); la fel, cercuri culturale. În fine, exproprierea unei proprietăți a contelui Teleki pentru salvarea unei biserici.

Să observăm că Iorga dorește totdeauna să aibă dreptate. Când președintele Adunării, Ștefan Cicio Pop, își exprimă nemulțumirea pentru felul deformat în care presa, cuprinsă de partizanat politic, relatează dezbaterile, Iorga declară senin, deși altădată el însuși formulase asemenea obiecții, „ziarele pot face ce vor! Presa e liberă, reprezintă bunul simț al națiunii!”

În structura actuală, Parlamentul nu era chiar pe placul lui Iorga. Odinioară, țărani îi alegeau mentorii dintre „oamenii buni și bătrâni”. Azi, sufragiul universal înseamnă de fapt „liste de cluburi” iar deputații sunt „pletoară de candidați la onoruri”. Totuși, preferă un Parlament cu discursuri proaste decât conspirații în afară. Ca să dizolve Adunarea legislativă ar trebui o revoluție. E visul „copiilor, al criminalilor și al inconștienților”, asigură Iorga. Numai că după consumare, nimic nu iese cum s-a preconizat în timpul revoluției. Și el vine cu o propunere: un Parlament paralel cu cel actual, de tip corporatist, pe profesii, cu sfaturi consultative. Ideia fusese materializată în Italia de Mussolini, pe care Iorga îl admira pentru ordinea ce făcuse în Peninsula. Dar istoricul nu e partizanul dictaturilor. Admiră doar, sectorial, unele realizări ale acestora. De pildă, șoselele trainice construite de Primo de Rivera în Spania. Apoi dictatura se justifică doar dacă se constată ineficacitatea tuturor legilor. La noi, dacă s-ar ajunge la așa ceva, previne el în 1930, ar însemna „pumnul, bățul și pușca”.

Deocamdată, la 8 iunie 1930, nu vede decât revenirea pe Tron a celui alungat pe nedrept în ianuarie 1926, la injoncțiunea atotputernicului ministru liberal Ionel Brătianu. Personal, atunci, se împotriviise hotărârii regale. Ba a fost chiar indignat când Brătianu a comparat gestul regelui Ferdinand din 1926 cu înfrângerea de sine din 1914, când a dispus alinierea României de partea Antantei, contra patriei de naștere.

Iorga se bucură nedisimulat de Restaurație și urează tânărului monarh să-l egaleze pe unchiul său, regele Carol I. Dar, cu aplecarea dascălului (nu doar al regelui, cum și fusese, ci al națiunii, cum se socotea), dă unele sfaturi: ca țara să funcționeze normal, trebuie „să i se lecuiască rănila”, să fie satisfăcută opinia publică și regele. Acesta să nu fie „cloroformizat” de partide. Dacă „puținele forțe reale nu se unesc”, se va ajunge la guverne de partid, avertizează Iorga vizionar. Tot el are și explicația: trebuie guverne de „proști onești”, fiindcă oricât s-ar sili, românul nu poate fi decât inteligent și eludează legea. Amintește apoi spre dovadă pe Alexandru Callimachi, după intrarea în vigoare a legii învoielilor agricole. Acesta dăduse un anunț la Mica publicitate că oferea sfaturi pentru eludarea ei.

Aspectele concrete ale Restaurației le discută cu o dezinvoltură inegalabilă: Titlul micului principe Mihai, aluat de pe Tron de tatăl său, acela de Mare Voievod de Alba Iulia, i se pare „ridicol, de operetă”. Din păcate fusese impus și fără îndoială Iorga va fi văzut aici un prim semn al dictaturii carliste ce se configura cu repeziciune. Și la lista civilă a Casei regale, adusă în discuția Parlamentului spre a fi votată, Iorga e în răspăr cu restul deputaților și cu regele însuși care de fapt făcuse împărțeala. Dar, admițând tacit inițiativa parlamentară a proiectului de lege, Iorga observă că soția regelui nu poate fi decât „Majestate” și nu „Alteță regală”, iar veniturile ei nu pot fi reduse la meschina sumă de șapte milioane de lei. Același lucru pentru regina Maria, ale cărei ample opere de binefacere se vedeau primejduite prin reducerea subvenției la 22 de milioane de lei.

Colaborarea de mai apoi cu regele Carol al II-lea îl va confrunta pe istoricul și omul politic cu realitatea deseori descurajantă a dictaturii regale.

Și în materie de politică externă Iorga are ocazia să-și etaleze excepționalele cunoștințe istorice. Când se discută protocolul de aderare la pactul Briand-Kellogg, amintește influența reciprocă româno-rusă. Firește, spiritul de umanitate și bunătate creștină al operelor lui Turgheniev, Tolstoi sau Dostoievski a pătruns la noi, dar în același timp literatura și cultura religioasă rusă se datorează lui Petru Movilă, începutul literaturii lor științifice lui Nicolae Milescu, Academia lui Petru cel Mare lui Dimitrie Cantemir și teatrul rusesc cult unui Herescu (devenit Hereaskov!) Dar Iorga

constată că legăturile româno-ruse pot avea și conotații nocive. Din fericire, dimensiunea lor pleneră îi va rămâne necunoscută. E vorba de bolșevismul manifestat în anii '30 prin proliferarea foilor comuniste ori a propagandei agresive în Basarabia. „Studentimea nouă”, foaia de expresie bolșevică, insera, cum demască Iorga furios, apelul profesorului M.Ciobanu care cerea scutiri de taxe pentru studenții săraci, căminele să fie administrate de studenți, fără amestecul profesorilor, toți studenții să beneficieze de gratuitate la transportul cu trenul și tramvaiul. În fine, studenții să participe nestingheriți la manifestările „maselor exploatare”. Pentru moment, propaganda bolșevică în Basarabia se exprima doar în conferințele exaltate ale învățătoarei Kocibinskaia din Cetatea Albă, care predica arborarea apropiată a steagului roșu deasupra orașului. Ministrul de Interne Ion Mihalache nu vede în ea decât „o tolstoiană halucinantă, capabilă de multe elucubrațiuni”. Toți localnicii erau împotriva ei și aceasta deoarece pe malul Nistrului „erau cei mai anticomuniști români” căci văd mizeria morală și materială a comunismului. Dar Iorga își pierde răbdarea și cere ca Poliția „să pună tunul!”

Nicolae Iorga este un politician neobișnuit și lucrul se constată din mai multe manifestări ale sale: refuză compromisul, spune ce gândește fără disimulare și are momente de inocență când consideră că evidența e suficientă spre a îndrepta răul.

În anii 1928-1930 mai răzbate un element cu valoare mnemotehnică din prezența lui în Parlament. Acum se pot stabili parcă mai limpede niște permanențe ale istoriei noastre. Probabil că faptul a devenit posibil și din cauza succesiunii accelerate a unor evenimente, interne și externe: instaurarea țărăniștilor la conducerea țării, criza economică mondială, cu reverberații în România, exprimate în dramatice curbe de sacrificiu și împrumuturi externe care duc la o dependență paralizantă a economiei românești. Apoi revenirea în țară și autoproclamarea ca rege, prin înlăturarea fiului său minor, a lui Carol al II-lea.

Pe acest fundal ies în evidență politicianismul, cu infiltrarea lui în toate sectoarele vieții și înăbușirea meritocrației („vine un om de partid, cu patru clase primare, și ajunge rector al Universității. Ți-a o să dea o sută de diplome pe zi și societatea românească va fi în pagubă”); lupta pentru putere între partide îmbracă forme nemiloase care nu mai lasă loc funcționării normale a guvernului, în speță grija majoră pentru binele public. Politizarea instituțiilor se face concomitent cu deprofesionalizarea lor. Lipsa banilor e clamată de sus până jos și se recurge, pe de parte la împrumuturi, pe de alta la deturnări nerușinate. Corupția se cronicizează și valorile morale evocate de Iorga - și odată cu el sau după el, de mii de alți români - rămân simple vorbe goale.

E un tablou întunecat, inexplicabil, parcă nemeritat pentru un popor cu atâtea virtuți militare („noi, popor militar prin excelență”), spirituale („în anii 1890 s-a produs cea mai mare mișcare de originalitate a poporului român”) și de îndurare („omul suferă, plătește și continuă de la un regim la altul, din an în an, opera care duce la destrămarea statului român”).

La o analiză atentă, circumspectă a societății românești ies la iveală puzderie de lucruri bune, realizări notabile, fapte care însumate înseamnă progresul țării. Explicația? România s-a exprimat totdeauna eficient prin elite. Ele au fost motorul de propulsie, au asigurat echilibrul necesar ca spațiul românesc să aibă coeziune, să se dezvolte, să rămână ancorat la valorile europene.

Și exemplul cel mai la îndemână e chiar eroul volumului da față: profesorul Nicolae Iorga. Despre el la un moment dat spune deputatul I. Nicolau: „a educat tânăra generație..., e o personalitate strălucită, dar în același timp cu mari scăderi sufletești și mai ales mari scăderi de temperament, care l-au făcut impropriu politicii de partid. Pentru organizare, nu suferă colaborări practice. În clipe istorice de excepție a fost mandatarul întregii națiuni”.

O latură excepțională a personalității sale este generozitatea. De multe ori anonimă, prin susținerea atâtor școli și școlari, așezăminte culturale ș.a. prodigalitatea savantului are beneficiari până în zile noastre. În februarie 1929, el donează statului biblioteca (cu rafturi dăruite de regele Ferdinand). Ulterior va fi adăpostită în clădirea oferită de stat și devenită Institutul de istorie universală Nicolae Iorga.

Oratoria parlamentară reținută aici poate forma prolegomenele următorului volum al seriei, căci vreme de mai bine de un an Nicolae Iorga s-a aflat la conducerea guvenului. Atunci dezvăluirile, criticile, recriminările sale au putut - sau nu - prinde corp; când, în sfârșit, buna credință, patriotismul și cinstea desăvârșită vor fi putut învinge politicianismul. *Qui vivra verra*, spune francezul încrezător.

Sesiunea 1928 – 1929
Adunarea Deputaților

Ședința din 1 noiembrie 1928

Despre participarea ardelenilor la viața politică și religioasă postbelică. În replică cu Emil Dandea care vorbește pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului.

D-le Dandea, când am început noi să fim împreună, pe mine Regele Ferdinand m-a întrebat: pe cine să pun președinte al Consiliului? Pe un regățean sau pe un ardelean? Eu am rugat pe Regele Ferdinand să pună președinte al Consiliului pe un ardelean. (*aplauze prelungite pe băncile majorității*). Când s-a ales întâiul președinte al Camerii aci, cel dintâi președinte a fost d. Vaida Voevod, un ardelean. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Când a fost să alegem pe cel dintâi Mitropolit Primat¹, am luptat (*aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*) ca să se aleagă un ardelean, care apoi a fost ridicat la rangul de Patriarh. (*aplauze prelungite și îndelung repetate*). Se dorea să fie un ardelean la Râmnicu Vâlci. Nu ne-am opus de loc. Când a fost vorba să fie un Mitropolit al Ardealului, Mitropolit al Ardealului a fost un ardelean.

La Argeș, la mormintele Regelui Carol și Regelui Ferdinand, a fost iarăși pus un ardelean. (*aplauze prelungite pe băncile majorității*). La Roman, în moștenirea lui Melchisedec, episcop este un ardelean. La Cetatea Albă a lui Ștefan cel Mare, episcop este un ardelean. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*).

Iar noi, în zilele d-voastre grele, ne-am așternut sub picioarele d-voastre, ca să ajungă Ardealul unde este astăzi. (*Aplauze furtunoase și îndelung repetate pe băncile majorității! Ovațiuni*).

D. Emil Dandea: D-lor deputați, aplaud și eu împreună cu d-voastre și cu recunoștință cele spuse de ilustrul nostru savant, d. Nicolae Iorga. Același lucru l-am spus și eu ieri, că în momentul unirii am văzut aceeași însuflețire și la unii și la ceilalți, și-mi pare bine că d. Iorga a amintit de chestiunea aceasta că în Vechiul Regat sunt ațâți arhierii ardeleni.

D. N. Iorga: Dar ce este ardelean și ce este regățean? De exemplu eu, care în casa mea am nevastă ardeleancă², eu n-am nici un fel de legătură cu Ardealul, și Mihail Popovici³, care, din student la Viena, a devenit bucureșteanul cel îmi bucureștean, este ardelean⁴! (*Mare ilaritate, aplauze furtunoase și îndelung repetate pe băncile majorității*).

NOTE

1. Miron Cristea a fost ales Mitropolit primat la 31 decembrie 1919 iar la 5 februarie 1925 a devenit primul Patriarh al României.
2. Ecaterina Iorga, născută Bogdan, brașoveancă.
3. Mihai Popovici (1879-1966), doctor în Drept. Vicepreședinte al Partidului Național Țărănesc. Ministru de Finanțe sau Justiție în guverne țărăniste, între 1927 și 1933.
4. Emil Dandea observase, după intervenția lui N.I., că alegerea de arhieriei și din Ardeal se făcuse din condescendență. N.I. a replicat: „De dragoste, nu de condescendență. De dragoste dovedită cu sânge”. Și E.D. a adăugat că și-a vărsat sângele în armata română, pe câmpiile Tisei. N.I.: „Cu atât mai bine și așa vrea ca oricare țintește la stăpânirea țării astăzi, să fi vărsat în zilele grele măcar o picătură de sânge sau o lacrimă”.

Pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului. Despre profilul politic al liberalilor și al național țărăniștilor:

(D. N. Iorga este primit cu aplauze prelungite de pe băncile majorității).

D-lor, vă rog să nu supărați pe nimeni prin aplauzele d-voastre (*ilaritate pe băncile majorității*), pe nimeni din cei prezenți și, mai ales, pe cineva din cei absenți, care nu sunt aceia care ocupă aici, care ocupau cândva băncile acestea din stânga, căci o politică românească se face și cu oameni care nu se văd niciodată. Prin urmare, eu vă rog să nu supărați pe nimeni de pe banca ministerială care s-ar putea supăra, și mai ales, să nu supărați oameni mai puternici decât banca ministerială, care nu se văd decât în anumite ocaziuni, care pe mine nu mă privesc.

Și acum trebuie să vă spun că prima impresiune pe care am avut-o, venind aici, era că turbur o atmosferă de familie. D-voastre sunteți între d-voastre, fiindcă deși partidul d-lui dr. Lupu¹ este un colaborator, cu toate acestea, colaborarea este așa de strânsă, încât un ochiu mai puțin atent poate să confunde, cu toate anumitele accidente electorale care s-au întâmplat acum în urmă, cu toate acestea cineva care se uită mai fugitiv, mai trecător, poate să se facă vinovat de o confuzie.

Însă, din cuvântarea d-lui Dandea, din partea de ieri, din partea de astăzi, din cuvântările unor reprezentanți ai minorităților, am văzut totuși că aici este vorba de un proces. Cine se duce la Geneva nu se duce numai pentru

a vedea un lac, care într-adevăr este foarte frumos, o spun pentru aceia care n-au mers acolo, și niște munți impunători deasupra lacului și un aer vioi, foarte inspirator, ci se duc acolo pentru o pâra, pentru a pâri țara românească. Să-mi dea voie să spun: se pot pâri partidele în țara românească, se poate pâri o parte din administrația țării românești; țara românească întreagă nu este vinovată de păcatele unor anumite partide, ale unor anumite momente și de păcatele unei anumite administrațiuni. Țara românească nu se poate pâri. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Nu se poate pâri și fiindcă este țara d-voastre și n-aveți calitatea de a o pâri pentru un alt motiv. Cui nu-i place politicianismul românesc, n-avea decât să nu încheie pacte cu politicianismul românesc și să tragă foloase de pe urma acestor pacte. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Un om politic onest este dator să facă una din două: sau rămâne în afară de politicianismul pe care-l atacă, sau, dacă s-a hrănit dintr-ânsul, să i se supuie, după ce s-a supus la anumite instincte, pe care le are toată lumea, dar unii le stăpânesc - să nu se supuie în același timp și chemărilor demagogice. Ceea ce se cheamă a cânta dintr-un singur instrument, iar nu din două: din instrumentul de metal prețios și cu sunete foarte armonioase al politicianismului din București și, în același timp, a cânta și dintr-un alt instrument, instrumentul ceva mai frust, cu sunete mai brusce, care este al unor resentimente naționale, care nu au rostul de a fi fiindcă ceea ce s-a făcut acolo nu a făcut poporul românesc, a făcut-o judecata lui Dumnezeu. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Aceasta o spune cineva care, mai mult decât orice om în România, dorește iubirea între toți aceia care cu același drept, sunt cetățeni în România și fiecare înseamnă mai mult sau mai puțin după ceea ce a dat patriei comune.

După ceea ce a dat patriei comune, cum? În concluzie. Decât a pâri în străinătate țara românească, după ce s-a folosit cineva de toate beneficiile politicianismului ei, este un lucru mai bun de făcut: a colabora cu noi pentru a îndrepta greșelile care se fac la noi. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Cine ar împiedica de acolo (*banca ministerială*), face o greșală; cine o refuză de acolo (*băncile naționalităților*) face un păcat; și în rândul întâi, face un păcat față de milioanele de oameni de ispravă care nu doresc în țara românească numai decât ridicarea politică a unuia sau a altuia, ci doresc să poată lucra în liniște munca lor onestă. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și, fiindcă este vorba de această cerință a țării, care nu este numai a naționalităților, ci în ea se înfrățește toată țara, îmi place să spun de la început: se înșeală oricine crede că țara românească cere înainte de toate o schimbare de oameni sau o schimbare de teorii. Țara românească înțelege altceva: înțelege, înainte de toate, o schimbare în nota etică a oricărui guvern.

(aplauze pe băncile majorității). Înțelege, înainte de toate, refacerea, nu prin mijlocul unei legalități de formă garantată de oameni inofensivi, ci înainte de toate, prin omenie de fond, garantată de oameni capabili. *(Aplauze pe băncile majorității)*.

Când am venit aci, am mai avut încă o îndoială, pe care v-o mărturisesc. M-am întrebat, uitându-mă în tribunele acestea goale sau ocupate de tineret și de persoane care întâmplător sunt în București, m-am întrebat: Parlamentul mai este forul înaintea căruia să se aducă interesele noastre? Eu, drept să vă spun, n-am putut în conștiința mea să spun că Parlamentul este, așa cum a ajuns parlamentarismul român, acest for.

Spunea unul dintre d-nii deputați din dreapta, că până și în tren parlamentarismul începe a se bucura de o reputație mult mai slabă decât înainte și că nu se mai întâlnește la conductorii de tren, pentru d-nii deputați și senatori, acel respect care era odinioară. Acesta este un simptom. Ferească Dumnezeu să se generalizez față de orice autoritate! Căci aceasta ar fi o primejdie mare. De fapt, Parlamentul nu mai înseamnă ce înseamnă odinioară: nu mai suntem înconjurați de opinia publică. Se va zice: dacă va veni alt Parlament?

Orice Parlament se va bucura exact de tot atâta trecere în opinia publică, atâta vreme cât alegerile se vor face, ori sub presiunea forței publice, care nu are să se amestece acolo, refuzând buletinele de vot, schimbând, cum se zice că s-a întâmplat cândva, o urnă sau alterând în orice fel, voința alegătorului. Dar iarăși, nici un Parlament nu va avea prestigiu, nici un Parlament nu se va înscrie în istorie, atâta vreme cât anumite voturi vor fi datorite minciunii, demagogiei și excrocheriei față de prejudecățile și interesele materiale ale alegătorilor. *(Aplauze prelungite pe băncile majorității)*.

Vin din liniștea mea, de acolo de la țară. Înaintea mea a trecut încă un act tragic al comediei electorale: pe de o parte, oricât s-ar tăgădui, s-au făcut înșelări electorale, sate s-au îmbolnăvit în ajun, boli speciale pentru alegeri au intervenit, bănuții nu au ajuns până la biroul de vot. În această privință, nu este nici o îndoială, nimeni nu o poate tăgădui pe baza acelor informații oficiale care vin de la comandantii de jandarmi sau organizatorii forțelor liberale din județ. Acesta este adevărul.

Dar, în același timp, am văzut și altceva: am văzut automobile care nu aveau nimic rural într-însele. Eu sunt urban, așa zice, și nu am cu ce plăti automobile de o astfel de circulație. Mister! Vine întâi automobilul mic cu cavalerii liberali, electorali care prind primarii pe câmp și îi suie în automobil în calitate de prizonieri, și nu aveți autoritatea morală, fiindcă dincolo era falsificația, nu aveți autoritatea morală trebuitoare pentru a pedepsi în 24 de ore pe oricine atentează la prestigiul autorității publice *(aplauze)*.

Iar după automobilul din față, vine automobilul din dos, cu frații alegători țărani de o talie foarte impunătoare și care nu stăteau cu mâinile în buzunar. Ei bine, atâta vreme cât se poate alege cineva cu concursul d-lui jandarm sau al fratelui bătaș, atâta vreme nici un Parlament nu va avea autoritate, măcar autoritatea de care se bucurau odinioară Parlamentele boierești, nobilele, frumoasele, cavaliereștile Parlamente boierești, care erau un spectacol înălțător în ce privește bunele moravuri, respectul față de adversari, cultul cuvântului ales, pus în serviciul unei idei înalte. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Nu veți avea, cât vor dura aceste moravuri, nu veți avea Parlament. Mă întreb un lucru: Coroana², înaintea căreia, așa cum este reprezentată astăzi, cu ochii înlăcrămați se închină orice român, se închină înaintea celui copil care poartă în viitorul lui speranțele poporului românesc (*aplauze prelungite*); se închină înaintea acelei femei a tuturor suferințelor, care stă modestă lângă dânsul și-l pregătește pentru soarta țării. (*aplauze prelungite*). Acolo este un copil și o femeie, sunt trei regenți, dintre care unul este un prinț tânăr, cu cele mai bune intenții, dar un prinț tânăr care se inițiază la viața publică. De altă parte, doi oameni dintre noi, care ieri erau în mijlocul nostru și e totuși o greutate de a căpăta autoritate de pe o zi pe alta sub atâtea presiuni, sub atâtea amenințări cu șoapte, venind din culoare obscure, de o parte și de altă parte, urlete ridicându-se din stradă.

Deci Coroana, copilul, regența, care își câștigă cu greu, în această atmosferă, autoritatea care i se cuvine și pe care o merită, și un Parlament în care țara, date fiind condițiile în care dreapta și stânga au ajuns aici, nu mai are încredere.

Pe ce ne sprijinim? Pe o administrație șovăitoare, care desigur că nu este partea cea mai bună din viața poporului românesc.

E această admirabilă armată, da, ne răzimăm pe dânsa; dar nu se poate sprijini o țară numai pe armată. Și atunci trebuie să recâștigăm Parlamentului prestigiul care i se cuvine. Cum? Vom vedea mai departe, dar trebuie să-l recâștigăm. Și acesta este un lucru esențial, este un fapt de căpetenie al vieții publice. Trebuie să-l ridicăm din nou, de unde este, acolo unde a putut să fie odinioară și trebuie să fie și mai mult în viitor.

Așa cum este acest Parlament, eu nu l-aș fi părăsit, ferească Dumnezeu, nu l-aș fi părăsit nici din calcul politic, dacă m-aș fi gândit la calculul politic.

Așa cum e Parlamentul, aici se poate aduce o dovadă, pe care nu o poți aduce aiurea. Aiurea te întâlnești cu mulțimile, pe care le poți măguli în speranțe pe care nu ești în stare a le realiza. Acolo nu te folosești de meritul d-tale, acolo te folosești de meritul unui partid îmbătrânit și unui guvern învechit. Și acolo nu ai cu cine te compara. Dar țara are nevoie, înainte de

toate, de oameni capabili de a se compara cu oricine, în ceea ce privește trecutul lor, în ceea ce privește valoarea lor, în ceea ce privește ceea ce pot da României. Aci se face alegerea între oameni și, fiindcă viitorul trebuie să fie al oamenilor, cine are curajul și simțul răspunderii trebuie să vină aci. Nemulțumirile trebuiesc aduse aci. Aici se poate discuta în liniște și nu în atmosfera înăbușitoare a unei reuniuni publice în care chemi pe unii și vin și alții și nu știi niciodată cum simt toți acei care au venit, nu știi cine i-a trimes și nu știi de ce i-a trimes. Se poate să-i fi trimes pentru lucruri care mai târziu să fie, chiar pentru acel care i-a chemat la întrunire, un motiv de teribilă mustrare de cuget.

Ce era în Ungaria odinioară? Odinioară era foarte popular contele Karolyi³. Foarte popular, și a fost ridicat de voința mulțimii. Și a fost un moment când era foarte mândru contele Karolyi că a înlăturat oligarhia maghiară. Dar a doua zi a trebuit să vină armata străină în capitala Ungariei ca să restabilească aceea ce stricase iluzia unui om de treabă, care nu-și dădea seama ce teribilă unealtă este voința poporului, care astăzi poate să fie o scară de ridicare, iar mâine un mai cumplit tiran decât oricare alt tiran în viața politică (*aplauze*).

De ce nu aş spune-o: eu, care am trecut prin nouă Parlamente, în care Parlamente eu niciodată nu reprezentam guvernul, reprezentam de multe ori un om singuratic. Într-un rând, mai aveam un tovarăș, dar nu doresc nimănui tovarășul pe care l-am avut eu, acum câțiva ani de zile⁴ (*ilaritate*). Pe urmă, într-adevăr, au fost mai mulți dar niciodată nu aş putea zice că prin numărul acelora ce mă înconjurau am putut să câștig atenția și adesea ori simpatia unor oameni cu interese politice cu totul deosebite de ale mele.

Dar, vedeți d-voastre, în Parlament avem ocazia de a ne cunoaște. Este un lucru foarte sigur, că nimeni dintre noi nu este atât de bun cum îi place lui să creadă; dar sunt foarte sigur că nu este nimeni atât de rău cum îl înfățișează, sub influența unor anumite interese, oamenii care sunt legați de acele interese. Este o parte covârșitoare bună în noi. Da, în primul rând, fiindcă suntem oameni; în al doilea rând, fiindcă suntem oamenii acestui atât de bun popor. Și, a veni în Parlament, este să ai ocazia să te lămurești asupra anumitelor lucruri pe care dacă nu le afli direct de aici, la alții indirect din afară le afli cu toate calomniile și cu toate imaginațiile înspăimântătoare, pe care mahalaua politică, reprezentată, foarte adeseori, printr-o anumită presă, pe care mahalaua aceasta politică le trimete în dreapta și în stânga. Nu! Procesele noastre să le judecăm în Parlamentul acesta rău, fiindcă nu avem unul mai bun și fiindcă, decât orice Parlament cât de rău, mai rea este adunarea cea anonimă în care fierb pasiunile a căror origine nu o cunoaștem și a căror ultimă țintă te-ar înspăimânta dacă ai cunoaște-o (*aplauze*).

După toate acestea, să-mi dați voie să reflectez la cuprinsul răspunsului la Mesagiu care ni se înfățișează și să recunosc un lucru, pe care, de la citirea celor dintâi rânduri dulcege din acest certificat de bună purtare, fiecare dintre d-voastre l-a recunoscut.

D-voastră trăiți într-o atmosferă de un optimism extraordinar. Cel puțin atâta vreme cât este vorba de un act scris, cum este răspunsul la Mesagiu. Ce este pe urmă, la adunarea majorităților, sau în sala pașilor pierduți, sau în conversațiunile d-voastră din județe, mi se pare că este de altă natură, dar în public, d-voastră ați afișat un optimism admirabil, eroic, și președintele Consiliului⁵ însuși este un adevărat tip de optimist, de optimist pe care nimeni și nimic nu-l poate birui. Și să-mi dați voie să găesc în acest optimism, pe care voi încerca să-l caracterizez - și veți recunoaște că am dreptate - origina a foarte multor greșeli ale Partidului Liberal, pentru ca să trec pe urmă la partea cealaltă, și cred că voi găsi exact aceiași stare de spirit, aceleași iluzii mânănd altă forță politică, pentru ca și această altă forță politică să ajungă la același rezultat.

Domnilor, unul din caracterele foarte simpatice, odinioară, dar cu primejdii pe urmă, ale Partidului Liberal, a fost acela - sub influența ideilor polone ale lui Towianski și Mickiewicz⁶, de la 1848 - de a-și atribui o misiune. Știți d-voastră cine erau șefii Partidului Liberal după 1848: o mână de tineri cu ceva bani, cine știe cu ce greutate strânși și trimiși în străinătate. Pe degete îi putem număra: de la Rosetti, frații Brătieni, Bălcescu și până la cel din urma reprezentant al emigraților. Din ce trăiau oamenii aceștia? Își aduceau aminte de casă, de rudele lor, de interesele lor. Nicolae Bălcescu a venit într-un rând - și aceasta se știe numai de acum în urmă - până la malul Dunării, unde îl aștepta mama lui, și agenții lui Vodă Știrbey au înlăturat luntrea care ducea pe fiu către mama sa. Ce i-a ținut pe oamenii aceștia, săraci, fără sprijin, care nu puteau să ghicească războiul lui Napoleon al III-lea împotriva Rusiei și nu puteau să-și închipuie că peste câțeva vreme va veni stăpânirea lor de unsprezece ani de zile, ca să realizeze lucruri mari în trecutul nostru? Oamenii aceștia, care nu se cunoșteau bine, care nu se înțelegeau - erau munteni, moldoveni foarte puțini, ai lui Eliad erau de o parte, ai Brătienilor de altă parte și se acopereau între dânșii de calomnii, iar calomniile acestea se înfășurau și în insulte. Ce i-a ținut pe toți oamenii aceștia împreună? Această romantică, mistică credință, că viitorul României se face prin ei și numai prin ei. Fericită iluzie! Asta i-a ținut pe ei împreună. Asta le-a dat puteri, care altfel ar fi dispărut; asta a permis să se alcătuiască viața liberă a poporului românesc. Dar în această credință de tinerețe era pentru viitor și o foarte mare primejdie. S-a făcut Unirea, și prin alții decât cei de la 1848, decât refugiații.

Mai era oare vorba de o mână de oameni, de studenți înfruptați cu câte ceva din străinătate? Mai era vorba de un grup de mazzinieni care țineau în buzunar steagul roșu și erau republicani? S-a întemeiat cu silințele unei societăți întregi un stat. Dar ei au păstrat aceiași iluzie, că țara românească poate fi guvernată numai de ei sub șeful pe care l-au ales ei după dogmele invariabile de la 1848. A fost o fericire pentru Partidul Liberal că, în mijlocul îndărătniciei acestei iluzii, s-a ridicat un om superior în cunoașterea realităților, un om care a lăsat fii, dar n-a lăsat urmași care să înțeleagă ce a înțeles el: că fiecare vreme stă cu ochii deschiși asupra realităților ei și că nici o vreme nu se poate cârmui nici după amintirile de ieri, pe care trebuie să le uiți, nici după iluziile de mâine, pe care nu poți să le prevezi în îndeplinirea lor. Omul acesta a fost Ion Brătianu. Și nu odată, în această Cameră, în lunga mea viață politică, am avut prilejul să spun ce a dorit țara românească lui Ion Brătianu. De ce? Pentru că nu a fost un om de coterii; înconjurat de casnicii lui, excluzând colaborări fără de care nu se poate întemeia o țară. A guvernat cu toți. A guvernat cu boieri, ca Dimitrie Ghica, a guvernat cu junimiști de școală germană, Carp, Maiorescu, foarte multă vreme. N-a fost o bunăvoință, nu care să se ofere, pentru că nimeni când e slab nu se oferă celui tare, dar n-a fost bunăvoință pe care să n-o roage, să n-o aducă și cu sila în serviciul statului român, care trebuia consolidat (*aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Exemplul marelui Brătianu a fost din nenorocire pierdut. Ați avut în Partidul Liberal o regență. Regența lui Dimitrie Sturdza. Excelent om, fără dânsul nu am avea Academia Română. Om de o onorabilitate absolută, de o înalta cultură, de o intransigență fără pereche, dar om cu vederi înguste, cu orizont îngust, care a luat din nou teoria aceasta: că România nu se poate cârmui decât de către un partid cu oameni de partid și cu tradițiune de partid.

Dar încolo ce să se adauge? Ați adăugit, ce? Ați adăugit fugarii de oriunde. Fugarii care au venit cu rușinea steagului lor înfășurat pentru avantaje materiale. Am avut un partid radical. L-ați adus pe Panu⁷: l-ați așezat pe băncile acelea.

Numai cine a apucat - sunt puțini aici care au apucat pe Panu pe aceste bănci - știu tristul spectacol al acestei energii încătușate și al acestei popularități compromise.

Era un partid socialist! În loc să-l cumințiți, l-ați sedus. L-ați corupt. L-ați distrus. Ați întrebuițat romantismul ambițios al lui Vasile Morțun⁸, din care ați făcut un ministru fără influență și cel mai lipsit de autoritate din câți președinți a avut vreodată Camera.

Ați luat pe d. Ion Nădejde⁹, pe care-l poate vedea cineva ori când prin culoarele tribunalului, avocat sărac. Un om în care clasele populare și-au pus

speranțe. Ați făcut dintr-insul un gazetar, iar din gazetăria aceea, l-ați aruncat la vechituri. În țara aceasta se mișca ceva; ceva se îndreptă către viitor. Din acel ceva, ați cules numai ceea ce se putea prinde cu arcanul corupției. S-au făgăduit lucruri mari: s-au mai redus dintr-insele până ce o biată zdreanță umană s-a gătit acolo într-un colț, rușinată ea însăși când se gândea la ce a fost și la ceea ce a ajuns să fie. Continuă ideea aceasta de mesianism de partid. Aceasta este nenorocirea d-voastră, ideea această mistică a unui partid binecuvântat de Dumnezeu, s-a coborât limba de foc drept deasupra creștetului șefilor lui. El este și numai el este. Ceilalți guvernează când vrea el, cum vrea el; îndată ce displace, se înlătură.

Dar a venit un moment în care au ieșit dintr-o țară și am intrat în altă țară. Am ieșit din țara cea mică, admirabilă, sub toate raporturile - mie îmi pare rău că nu o știu mulți dintre ardeleni. Ardelenii care sunt aici și mai ales din ardelenii care nu sunt aici și căroră nu le port nici un necaz, pentru că nu înțeleg lucrurile cum eu le înțeleg. Eu le înțeleg, știți de ce? Fiindcă le-am cunoscut; fiindcă le-am făcut în parte și fiindcă am suferit pentru dânsule. Iar dumnealor nu înțeleg Vechiul Regat, fiindcă nu l-au cunoscut, fiindcă nu au lucrat cu dânsul, fiindcă n-au suferit de suferințele lui (*aplauze pe băncile majorității.*) Și această țară admirabilă, care și-a trimis copiii în foc, într-un război care știa foarte bine că-l pierde - aceasta nu era o campanie în Bulgaria, era prăpădul lumii, era catastrofa apocaliptică. Am intrat fără arme, fără pregătire, fără conducere, cu un șef de Stat Major, care Dumnezeu să-l ierte, s-a împușcat, și cu un altul, care Dumnezeu să-l ierte, nu s-a împușcat¹⁰ (*ilaritate*).

Va să zică, am intrat în război cu aceste mijloace. Se știa că mergem la moarte sau la nenorocire, și am mers. Dacă m-ați întreba: de ce am mers? Ca să întindem hotarele? Când ne-a poftit în Bulgaria, n-am vrut să mergem - poate acolo era soluția, ziceau unii - eu nu cred; ne-au căzut bulgarii de jos în sus, fiindcă am mers în Ardeal; ne-ar fi căzut ceilalți de sus în jos, dacă mergeam în Bulgaria. Dar să fi știut că am culege nu știu ce, în Bulgaria n-am fi mers. N-am mers nici în Basarabia, când ne poșteau alții - frumoasă țară, dumnezeiască, minunea lui Dumnezeu, am văzut-o acum în urmă. Să plângem asupra suferințelor ei, dar să nu ne închipuim că există un guvern cât de rău, care să poată face un iad omenesc din acest admirabil paradis. N-am mers, nu am vrut să mergem în Basarabia. Ne-am înăbușit durerea noastră, nu am vrut: era o nebunie a noastră după Ardeal.

Trebuia să-l audă cineva pe Nicolae Filipescu, de la tribună, strigând patima unei țări întregi pentru Ardeal, pentru Ardealul pe care, trebuie să-l spun și pentru cei care sunt aci, dar mai ales pentru cei care nu sunt aci, pentru care până la sfârșit noi ne-am întrebat dacă-l vom avea. Aceasta era

îndoiala. Siguranța era că trebuie să ne jertfim pentru dânsul. (*aplauze furtunoase și îndelung repetate*). Ne-am dus. După ce ne-a încercat, Dumnezeu ne-a răsplătit ca după Scripturi. Era o țară nouă; bătea un vânt proaspăt; era ca după zăpezile cele mari, când toată viața din pământ sufla în fața noastră. Au înțeles toți ceilalți, mulți dintre dv. nu au înțeles.

Eu am așteptat, vă spun, am așteptat atunci, în 1918, decembrie, intrarea Regelui Ferdinand, intrarea Reginei, căreia îi datoram atâta, intrarea armatei românești în București. Am așteptat: vine viața cea nouă! V-o mărturisesc, nu era unul dintre noi care, dacă ar fi venit un cuvânt frățesc drept la inima noastră, ar fi refuzat în momentul acela colaborarea națională cu care puteam întemeia încă de atunci, nu o țară de speculă a tuturor aventurierilor și o țară de rătăcire a tuturor nechemațiilor, ci marea țară pe care și astăzi suntem în stare să o dăm. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Ce s-a făcut atunci? Doi, trei ardeleni, băgați în ministere, la mine acasă m-au întrebat, cum se zice pe franțuzește - se înțelege foarte bine, nu aveau educație franceză - cum se zice cutare lucru pe care trebuiau să-l introducă într-un memoriu către Puteri. Mă întrebau lucruri elementare, mă răsplăteau în schimb cu automobilele pe care le aveau la dispoziție, de care erau foarte mândri și pe care eu nu le aveam. Aveam nevoie pentru un caz de boală, un necaz, un copil bolnav, pentru umilele mele funcțiuni de traducător și de sfătuitor aveam automobil. Au intrat câțiva ardeleni...

Când a fost vorba de oamenii din Vechiul Regat, repet și pentru dv. printre care câțiva n-ați fost în altă Cameră, unde am spus-o: nu am primit, adică nu am primit; nu m-am învrednicit a primi, ci a primit răposatul Mărzescu o telegramă a răposatului Ionel Brătianu, prin care se spunea cine va fi prefect de poliție la Iași și adăuga: „Du-te la Iorga și propune-i un minister fără portofoliu”. Nu m-a născut mama între cerșetori, pentru ca o astfel de ofertă să nu o înlătur cu toată jignirea unui suflet care suferise pentru țară și crezuse în mărirea ei.

Și când mai târziu, după câțiva ani, s-a putut face un minister, după căderea generalului Averescu, am asistat eu, în casa mea, la târguieli pe care nu le voi uita nici odată; era și părintele d-tale (*arata către domnul deputat Ata Constantinescu*), era și domnul Știrbey, dacă vă face plăcere, acolo în casă la mine; și a venit și răposatul președinte al Consiliului. S-a discutat cu privire la trei mandate de senatori mai mult sau mai puțin și nu s-au putut căpăta; nici unii nici alții n-au vrut să lase cele trei mandate de senatori în Ardeal. Răposatul Ion Brătianu a venit cu supărare, - singura supărare care am avut-o eu în viața mea cu dânsul, pentru care am avut foarte multă simpatie adevărată, când eram tineri amândoi, aceasta o știu cei care cunosc puțin din trecutul meu, și mi-a spus; „De ce nu vii d-ta cu mine contra ardelenilor și de ce preferi să rămâi cu ardelenii contra mea?” - „Fiindcă eu

am cuvântul, acest cuvânt l-am dat și nu voi intra în nici o formațiune fără ardeleni”. Cu părintele d-tale am discutat, d-le Constantinescu, în ceea ce privește numărul oamenilor mei, care ar fi să intre în minister și am refuzat să vând ardelenii; nu le-am cerut niciodată să nu mă vândă pe mine (*ilaritate*). Dar am refuzat să vând ardelenii și să merg cu Ionel Brătianu.

S-a constituit, în contra voinței Regelui Ferdinand, atunci când era un ceas când se putea face concentrarea națională, pentru același materialism, trei locuri de senatori în Ardeal, s-a constituit din nou un minister, minister de partid. S-au creat iar șanțuri și s-a spus: până aici este dreptul care dă guvernul, dincolo nu este nici un fel de drept. Misiune mesianică! Iluziunea aceasta a singurului partid, a unui singur om care trebuie să guverneze după principii învechite, după metodele care nu sunt de astăzi, iluziunea aceasta s-a păstrat. S-a mers mai departe. De câte ori a fost cu puțință să se facă legătură, legătura aceasta s-a refuzat; nu din răutate, nu din neînțelegere - sunt și oameni buni, sunt și oameni inteligenți - dar din cauza acestui păcat, a acestei iluziuni misterioase, că sunt unii oameni altfel decât alții, că sunt unele metode altfel decât alte metode, că sunt unele drepturi mai presus decât oricare alt drept.

Am făcut procesul d-voastre și vă rog să vă amintiți că, ieri încă, în ce împrejurări ați venit la guvern: înlăturarea unui președinte de Consiliu fără demisiune: ministrul Palatului, mergând la dânsul și amenințându-l că este demisionat și întrebându-l dacă are datoria de a prezenta o demisiune¹¹; improvizarea unui guvern care a fost o uimire. Dar cine poate să aibă ceva în contra nepotului lui Vodă Știrbey? Numai că politica este un lucru care se face de oameni care îndrăznesc, de oameni care suferă și cine n-a riscat nimic, și cine n-a suferit nimic, acela nu are dreptul de a da în lături oameni a căror viață întregă a fost o muncă și o suferință în acest domeniu al politicii. Și după ce a văzut d. Știrbey - îmi închipui că pentru o viață întregă - după ce a văzut că așa ceva nu se poate, că nu se poate strânge în jurul unui fir de nisip viitorul, blocul de piatră al unei guvernări, ați venit d-voastre și din întâiul moment, după cum spuneam și în sesiunea trecută, din întâiul moment ați fost încovoiați de răspunderea, de păcatul împrejurărilor în care ați ajuns la guvern. Se deschid ochii acum? Să dea Dumnezeu! Să dea Dumnezeu! Doresc să se deschidă ochii oricui dispune de un mare partid și să-și dea seama că vremea concentrărilor sincere și drepte pentru a sprijini Coroana și pentru a învăța politică mulțimea, care încă n-o știe, că vremea aceasta a venit. Nu suntem slugile copiilor noștri neînțelegători, ci suntem învățătura copiilor noștri, mulțimilor chemate la viața politică, învățătorii lor către respect, către dreptate, către naționalismul adevărat, nu alături de trădătorii uitați pe câmpul de execuție (*aprobări, aplauze pe băncile majorității*) ca să le dea apoi lecțiuni de patriotizm.

Acum să-mi dați voie să observ și de partea cealaltă, același mesianism, același spirit al omului providențial, aceeași credință că prin nu știu ce miracol al Duhului Sfânt, este cineva care a avut chemarea pe care nimeni altul n-o poate îndeplini.

Când au venit ardelenii în viața politică a României - Partidul Național - n-a fost om mai bucuros ca mine de venirea lor. Drept să vă spun, am avut o iluziune. Să nu vă supărați acei câțiva ardeleni care sunteți aici, dacă voi spune că împrejurările au dovedit că m-am înșelat. Am cunoscut câțiva dintre șefii d-voastre și am crezut că va fi ca o fereastră deschisă asupra aerului curat, că s-au sfârșit ambițiile și intrigile celor de aici, care merg de dimineață până seară în automobil, în trăsură sau pe propriile lor picioare, pentru a înnoda și deznoda, pentru a pregăti și unelti, că toate lucrurile acestea s-au isprăvit, că vin oameni franci, eroici pe al căror cuvânt te poți sprijini și că noi vom ajunge să fim recunoscători acestei educațiuni naționale, venită din Ardeal.

Nu reneg nimic din articolele scrise în 1919; dovadă că acum câțiva ani, când eram în străinătate, le-am retipărit. Ziceam: acum ce-și închipuie partizanii vechilor formațiuni din Vechiul Regat? Își închipuie oare că va fi și de acum înainte cum a fost până acum? Dar, iată, toată lumea aceasta, toată armata aceasta de reprezentanți de ideal, toți acești purtători mândri de steag, intră în cetatea noastră. Toate miazmele se vor înlătura, înfrățiri se vor căută pretutindeni; să se descopere omul la opera care este de făcut! Ne-am încrezut lor, ne-am așteptat să vie alături de ce puteam noi avea, nu în condicile scrise, ci în inima acestei țări. Se pot înscrie oamenii pe condici, numai cât înscrierea oamenilor pe condici înseamnă abonament pentru anumite onoruri și anumite situațiuni, adică o piedică atunci când vei ajunge la guvern, iar cine își închipuie că înscrierea aceasta pe liste înseamnă altceva, acela se înșală fundamental în ce privește mersul adevărat al politicii.

I-am așteptat și am fost dintre aceia care cu stălpări am ieșit în calea Partidului Național din Ardeal.

Dar Partidul Național din Ardeal trebuia să-și dea seama de un lucru: cum noi de aci trebuie să înțelegem că este o țară nouă pe care trebuie să o facem împreună cu toții, tot așa trebuia ca ei să-și dea seama că aci este o țară veche plină de experiență, plină de învățături, plină de înțelepciune, mâncată de nevoi și învățată de suferințe, că aci este o țară obișnuită a guverna și că ceea ce trebuia să facă ardelenii, era să se ducă la cel mai curat loc din țara românească, pentru a lega întâi legătura cu idealistii cei mai curați și a doua zi împreună cu aceștia să întindă mâna tuturor aceluia care voiau să se înnoiască pentru vremurile cele noi.

Ce admirabil program! Și pentru acest program am dat tot ce am dat, în această speranță am pus în fruntea României oamenii Ardealului.

Am fost unul dintre aceia care au colaborat la această operă. Nu-mi pare rău nici acum. Cine nu vede înțelepciunea preotului, acel fiu de țăran care a ajuns în locul cel mai înalt al țării, cine nu-i aude cuvântul cald mergând la inimile mulțimii! Fericit cine a fost cu ei la Constanța, unde păcat că orice român care a putut să meargă nu a mers. Nu știu care a plâns mai mult, dar știu că la trecerea veteranilor, la fâlfâirea vechilor steaguri, la mișcarea mulțimilor acestora de toate națiunile strigând: Trăiască România! la desfășurarea uneia din cele mai frumoase armate din lume, nu a fost ochi care să rămână uscat. În schimb când am întrebat - dați-mi voie, nu îmi place să vorbesc de aceia care nu sunt de față, însă fiindcă nu fac proces personal și nu sunt eu vinovat dacă ei sunt aci sau nu, sunt totuși silit din când în când să citez un nume, rămânând liber acela care a fost citat să spună: nu, d-ta te-ai înșelat. S-a spus chiar azi dimineață de foaia național-țărănistă că sunt un om cu puțină inteligență, cum se știe de toată lumea aci și aiurea (*ilaritate pe băncile majorității*), dar că am oarecare memorie. Să mi se dea voie să uzez de această memorie, lăsând toată inteligența capacității lor.

Cum vă zic, chiar la început, am întrebat pe d. Maniu, să nu se supere d. Maniu și dacă memoria mea mă înșeală, inteligența dumnealui să mă îndrepte, l-am întrebat: ce vrei dumneata să faci? - Eu vreau să fac un partid regnicolar. Dar acest partid regnicolar ce este? Eu sunt un om concret, istoric, nu sunt teoretician de drept. Nefiind inteligent, nu înțeleg multă teorie: dar lucrurile acestea practice le cunosc, am zis... Ce este acela regnicolar? Adică îți închipui d-ta că o să vină Ion Brătianu și o să vin eu și alții să ne înscriem în regnicolarul dumitale? (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

Și atunci n-am primit nici un răspuns. Ceea ce înseamnă că într-adevăr, noi trebuia să ne înscriem în regnicolar (*ilaritate*).

Ion Brătianu a murit fără să se înscrie în regnicolar: eu voi muri la ceasul meu, dar vă asigur că în regnicolar nu mă înscriu cu nici un preț. (*Aplauze, mare ilaritate*).

De unde vine însă regnicolarul? Eu sunt istoric, care am obiceiul să mă întreb întotdeauna de unde vine ceva, și acei care sunt elevii mei și trec examenele înaintea mea știu că la mine nu trece cineva cu cunoștințe, ci îi opresc imediat ca să văd: dar asta de unde vine?

M-am întrebat de unde vine regnicolarul? Iată de unde vine. Cum egoismul de partid al d-lor miniștri și al d-voastre care îi distruge și vă distruge, și v-a răpit popularitatea, cum acesta a venit dintr-o mare iluzie nobilă, tot așa și acest mesianism a venit dintr-o mare iluzie nobilă. Da, în adevăr, pe baza ideilor de la 1848, a proclamației din Câmpia Libertății, unde

erau miile acelea de țărani, care au înțeles altceva decât teoria lui Bănuțiu, au înțeles strigătul nevoilor lor, care s-a desfăcut de pe buzele neuitatului tribun de la 1848, în zilele acelea era nevoie, în adevăr, de un partid sprijinit pe aceste idei și reprezentând acest ideal, unul singur.

Dar, n-a fost vorba de o colaborație. Ce colaborație voiți d-voastre în Ardeal?

Rănila trecutului nu e bine să le zgândărim, și cred că înaintașul meu la cuvânt a făcut rău că a vorbit de lucruri de la 1712¹²: multe prostii s-au spus la 1712 de alții contra noastră, multe prostii am făcut noi la 1712, ba și la 1812 și 1848. Sunt vechi păcate care trebuiesc acoperite cu țărna întinsă asupra tuturor mormintelor acelora care au păcătuit, pentru ca niciodată, nimeni să nu mai păcătuiască așa ca dânșii.

Dar zic, în Ardealul acesta, ce partid voiți d-voastre să se formeze? Ce, era să se creeze o situație așa de ridicul de tragică cum a fost cea din Bucovina: trei sute de mii de oameni care aveau doi șefi: era răposatul Flondor de o parte și răposatul Aurel Onciul de altă parte. Se împroșcau între dânșii, o ură cumplită între frați: unul lua preoții, altul lua învățătorii, unul da cu învățătorii în capul preoților, celălalt dădea cu burțile popilor în capul învățătorilor (*ilaritate*).

Acest lucru, din fericire, ardelenii nu l-au făcut. A fost un mare și nobil partid. Dar, să-mi dați voie, de câte ori aud pe conducătorii Partidului Național Țărănesc, care nu poate fi, o mai spun încă odată, național, dacă este țărănesc căci nu poți să refuzi pe nici un fel de țăran într-un partid internațional și nu poate, în același timp, să fie țărănesc, dacă este național și se întâmplă ca la Alba Iulia: nu-i respingi pe neromâni și ei vin cu alte steaguri și spun alte lucruri, iar de aici se produc lucruri eminentemente regretabile, amestecându-se în viața Partidului Național oameni care au dreptul să se mențină la locul lor, cu șefii lor, iar nu într-un Partid Național Românesc, de câte ori aud pe șefii de astăzi ai Partidului Național Țărănesc că încep a socoti de la 1848, eu rămân uimit.

Bine, cu vechiul Partid Național din Ardeal, cu acela s-a isprăvit la 1918, cum ar fi fost bine ca toate vechile partide din România să se fi isprăvit înaintea gloriosului mormânt al martirilor, care au întemeiat România unită.

Ar fi fost bine să se isprăvească cu trecutul, fără insulte față de acest trecut, îngenunchind înaintea meritelor lui, dar scuturându-i pe urmă praful de pe încălțăminte și zicând: este drumul celălalt nu cu fața către strămoși, ci cu fața către viitorul copiilor noștri trebuie să mergem de acum înainte. Dar nu, iluzia aceasta a mesianismului continuă, de aici partidul regnicolar, ideea aceasta că în Ardeal toți sunt curați, că în Ardeal toți sunt cinstiți, că în Ardeal toți sunt occidentali, că în Ardeal toți sunt capabili, că în Vechiul Regat, noi

toți suntem înapoiți, toți suntem orientali, toți suntem greci, toți suntem fanarioți, toți suntem prăpădenia și batjocura pământului și că, prin urmare, este de îndeplinit aci un fel de misiune de salvare.

Dar nu este nici o misiune de salvare de îndeplinit în Vechiul Regat (*aplauze*). Vechiul Regat este o țară cinstită și robustă, capabilă de tot binele. Nu cu câteva fleacuri, care se plimbă toată ziua pe calea Victoriei, nu cu câțiva îmbogățiți de război, nu cu elementele unei boierimi, care din nenorocire, în parte, este ofilită, dacă nu putrezită, nu cu aceștia se socoate Vechiul Regat; Vechiul Regat se socoate cu mulțimile acelea prietenoase, cu mulțimile acelea harnice, cu mulțimile acelea cinstite, care, cât pot, pun la dispoziția tuturor și, dacă îngăduie, și la dispoziția Ardealului, toată cinstea și bunătața tor.

Bine, dar la școala mea de la Văleni vin de multe ori părinții sași ai fetelor care cresc la noi în iubire față de țara lor și față de națiunea lor săsească, dacă sunt maghiari, de națiunea lor maghiară și eu mă fac profesor de naționalism față de originea lor însăși și de sângele pe care îl au; vin acești frumoși parohi din Ardeal, parohi luterani, și îmi spun: „N-am știut că Vechiul Regat este așa. Ni s-a spus adeseori triste lucruri; ni s-a spus de România veche că este un loc de perdiție. Cum ți-am spune d-tale cât este de largă mărinimia și prietenia, cât este de largă bunătața cu care în fiecare moment am fost întâmpinați de oamenii de aci?”

Misiunea mesianică, însă, nu permite aceasta. La ei trebuie să fie lumina; de jur împrejur, întunericul adânc. Și nu a fost o legătură formată de Partidul Național din Ardeal, care să nu fi avut scopul de a confiscă organizațiile din Vechiul Regat, care li s-au dat în mână.

Când au trecut prietenii lui Take Ionescu, de a doua zi, recurgându-se la cunoștințele lor și la mijloacele lor, ei au fost oamenii de după ușă, acesta este adevărul. Sunt aci prieteni ai Partidului Național și pot să o spună.

Titluri de acestea se dau foarte ușor. Dar care a fost puterea reală pe care au avut-o în mână acești oameni? Când a venit cineva, care stă acum lângă d-voastră, d. Argetoianu, mi-a spus: facem o legătură cu Partidul Național din Ardeal? De ce nu? În ce condițiuni? Iată iscălitura mea pe o bucată de hârtie albă.

Vechiul Regat, ticălosul de Vechiul Regat - în gândul acestei mari frății, să-i zicem democratice, deși cuvântul este așa de uzat astăzi - a cedat orice drept avea. A fost un moment când, la întoarcerea din străinătate, am fost întrebat: dar d-ta ce ești? - Ce îmi îngăduie prietenii mei. Am avut o conversație cu d. Maniu. I-am oferit d-lui Maniu conducerea reală a partidului. „Poate sunt și eu bun la ceva, mai știu și eu ceva limbi, am umblat prin lume, mă cunoaște străinătatea. Eu acolo, dar d-ta oblăduiește turma d-tale cum vrei”.

Și totuși nu am prezidat niciodată decât când a fost bolnav tovarășul meu de conducere. De câte ori am venit, am găsit locul meu ocupat și nu s-a făcut măcar un gest de formă: - Vino și d-ta aici, să ai măcar iluzia că ești ceva.

D. P. Dragomirescu: Așa este.

D. N. Iorga: Dumnezeu spune că este așa; a văzut cu ochii d-sale acest lucru. Și la urmă, când a fost vorba de succesiunea la guvern, am fost întrebat: D-ta vrei conducerea viitorului guvern?

Drept să spun, în momentul acela era tragedia aceea de care am fost legat cu o inimă pe care, cine o avea, n-a meritat-o; tragedia aceea a prințului Carol¹³. Și, încă odată: cu o inimă pe care cine o avea, nu a meritat-o. S-o audă! (*Aplauze prelungite*).

În momentul acela am spus: eu nu doresc să servesc pe Regele Ferdinand. Am spus-o într-o scrisoare care a mers direct la Regele Ferdinand. Aceasta nu mă privește. Mi s-a spus: „D-ta să te duci să prezinți pe d. Maniu”. L-am prezentat.

Dacă doriți, aflați-o. Regele a murit, lucrurile sunt astăzi de domeniul istoric. Am spus Regelui Ferdinand așa: Majestate, din toată inima și fără nici un sentiment de jignire recomand Maiestății Voastre pe d. Maniu și nu sunt așa de bătrân încât să nu sper că voi ajunge a mă împărtăși cândva și eu, și de mulțumirea și de onoarea de a servi pe Maiestatea Voastră. Regele Ferdinand mi-a spus: Nici odată n-am ales între conducătorii de partid, cum nici Regele Carol n-a ales între Ion și Dimitrie Brătianu. Eu nu aleg. Cum vrei d-ta? - Eu vreau cum am spus Maiestății Voastre.

Că mi s-au dat două liste, una cu țărăniști și alta fără; că aceasta nu se face nici odată; că lista țărănistă n-avea indicațiuni de repartizarea ministerelor și că de pe urma confuziei acesteia s-a dat guvernul d-lui general Averescu, aceasta nu mă privește. Am fost trezit însă a doua zi, devreme, de un glas dureros la telefon, care mă întreba dacă m-a chemat Regele Ferdinand (*ilaritate*). Am zis: - Nu m-a chemat. - Pe generalul Averescu l-a chemat? - Păi, l-a chemat! (*Mare ilaritate, aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Două zile după aceea - și-mi pare rău că nu e aici d. Argetoianu, căci v-ar putea confirma - a venit la mine d-sa, d. Argetoianu, și mi-a declarat, în numele Partidului Național din Ardeal, că se încearcă o altă metodă, că d. Maniu se retrage și să iau răspunderea partidului. Mi-a cerut chitanță, o scrisoare, și am dat-o dimineța. Abia către seară a venit d. Maniu și m-a întrebat ce am spus d-lui Argetoianu? - Ce se vede din răspunsul meu. - Dar d-ta ai note zilnice; nu se pot vedea? - Acestea ți le-am arătat odată, dar nu însemnează că te-am abonat. (*Ilaritate*). - Acum fie așa, dar dă-mi voie să convoc consiliul de 100. (*Mare ilaritate*). - Dar bine, consiliul de 100 a murit,

s-a isprăvit cu el acuma! (*Ilaritate*). - murit, dar să-l mai chemăm odată. (*Mare ilaritate, aplauze*).- Cheamă-l.

La Cluj însă d-sa a fost întâmpinat de amicii d-sale care i-au cerut să nu-i lase și domnul Maniu i-a spus prietenului meu care era acolo: „Spune d-lui Iorga că i-aș ceda locul, dar nu mă lasă prietenii mei”. (*Ilaritate*).

Veți zice: aceasta însemnează înșelare! Ferească Dumnezeu! D. Maniu este un om foarte onest, foarte loial (*ilaritate*). Fără ironie. Dumnealui însă este stăpânit, cum vedeți, de ideea aceasta: că este numai un partid, și numai un grup de oameni, și numai un fel de a governa, Dumnealui e stăpânit de această idee - ca și d-voastră - că Duhul Sfânt a coborât o limbă a sa și asupra șefului Partidului Național, devenit acuma șeful Partidului Național Țărănesc și, prin contagiune, printre șefii Partidului Național Țărănesc din Vechiul Regat este câte unul care crede că așa un vârfulor de limbă, s-a coborât și asupra capului lor. (*Mare ilaritate*).

De aici vin, d-lor, toate păcatele. Nu v-am cruțat pe d-voastre; dați-mi voie să spun și pentru aceia care nu sunt aicea curatul adevăr. De aici imposibilitatea de colaborare cu Partidul Național Țărănesc.

Dar acum să ajung la concluzie.

De ce critic aceste două mesianisme, aceste două iluzii, că sunt oameni de un fel și alții de altul. Că este un partid care trebuie să guverneze - și se trimit ordine Regenței și se fixează termenul - e adevărat că nu se supără când termenul nu se ține în seamă; se fixează altul (*ilaritate*) - termenul când partidul trebuie neapărat să fie chemat, termen în care eu, Maniu, trebuie să vin, cu programul meu și numai cu programul meu pentru că aici stă mântuirea. D. Brătianu este deținător de mântuire nr. 1, dincoace este deținătorul de mântuire nr. 2. (*Ilaritate*). Mântuirea d-voastră s-a mai epuizat de când umblă cu figura partidul, pe când colo la nr. 2 ea este întreaga, netedă, până la gură. (*Ilaritate*).

Țara românească însă o fi votând cum o fi votând, votul este părerea momentului. Se zăpăcește omul înaintea buletinului și cu cât s-o uita mai urât jandarmul, cu atât se votează mai mult pentru Partidul Național Țărănesc. (*Ilaritate*). Cel mai mare agent al Partidului Național Țărănesc este jandarmul d-voastre. Și tatăl Partidului Național este jandarmul d-voastre. (*Aplauze pe băncile majorității*). Dar altfel ar fi dacă ar sta cineva să întrebe națiunea adevărată și ar umbla din casă în casă, nu în dispozițiunea aceea de cârciumă, care este dispozițiunea multor alegători, pentru că, trebuie să recunoaștem, umblă agenții și omului i se strecoară paharul, pahar de băutură materială și pahar de celelalte, de băutură pontică. Te duci și spui țăranului de la munte: am să-ți fac casă în Bărăgan, el te crede. Te duci și spui țăranului de la munte că eu, Iorga, sunt un parizian, că sunt un ciocoi ticălos, care mă hrănesc din

munca lui; că eu stau la Paris, firește, ca să denunț țara, ca să stric lucrurile care sunt la capătul păcatelor noastre ale tuturor, pe care trebuie să le plătim și d-voastre și noi toți, și să se isprăvească odată cu împrumutul acesta și a doua zi să începem viața nouă cu sarcinile acestea grele în spinare, blestemând sau ba pe acei care sunt vinovați pentru sarcina care și-o ia cineva în spinare, dar să isprăvim, să lichidăm tot acest trecut. Ei bine, țara întrebată într-adevăr nu va spune decât două lucruri: noi vrem liniște și dreptate și liniște vrem și dreptate din mâna unor oameni care să fie în adevăr oameni pentru orice fel de împrejurări, oameni luați de pretutindeni. Nimeni n-are dreptul să-și închipuie ce ar face dacă ar fi în locul celor 3 oameni plini de o dureroasă răspundere care se găsesc în fruntea României. Dar poate că n-ar strică o experiență pe care am recomandat-o eu cândva generalului Averescu, în cele din urmă zile ale guvernării sale. N-am avut totdeauna relațiunile cele mai bune cu generalul Averescu. Cu toate acestea, în momentul din urmă, când a venit mareșalul Palatului și mi-a spus că dorința Regelui bolnav este să intrăm toți într-un Minister de asigurare a viitorului, i-am spus: spune Maiestății Sale că ori la ce și ori în ce împrejurare sunt la dispozițiunea Maiestății Sale. Generalul Averescu a comis greșeala că a zăbovit, n-a prins momentul destul, că acela era un moment cu desăvârșire hotărâtor. Dar când a venit din nou la mine și mi-a spus că este strâns, că trebuie să facă imediat ceea ce i se cerea înainte, dându-i-se puțin timp i-am spus: nu te adresa la fiecare șef de partid în deosebi. Sunt oameni foarte cumsecade, dar unii o să spună ceva și a doua zi o să spună altfel, memoria poate să le fie slabă, pentru că sunt inteligenți. A doua zi, o să spună: am spus altceva (*ilaritate*). Și nu ai să te înțelegi. Nu poți alergă într-una de la unul la altul. Cheamă-i pe toți: poștește-i la Președinția Consiliului. Nu e casa d-tale este casa Țării.

N-au venit, îmi pare rău că n-au venit. Și doresc odată să se vadă acest lucru: peste zgomotele stradei periculoase, peste șoaptele de iatace, mai periculoase, peste acestea să vină o chemare limpede a tuturor oamenilor de răspundere în această țară. În fața Regentei să stăm noi toți, și fiecare să poată răspunde pentru cuvântul lui. Și aș vrea să văd omul care, cerându-i Regenta, în astfel de împrejurări, să ajute la mersul țării, ori personal sau prin amicii lui, ar putea să iasă de acolo purtând răspunderea unui refuz egoist care l-ar pecetlui înaintea țării. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Iar dacă totuși, aceasta nu se poate face, eu îndrăznesc, fără a mă gândi la viitorul meu politic, pe care l-am călcat de atâtea ori în picioare, de câte ori țara mi-a cerut aceasta, eu îndrăznesc să cred că, dacă vremea partidului din dreapta, pentru câțiva ani, de sigur că a trecut - și d-voastre sunteți, nu vă sfițiți, partid de dreapta - dacă vremea partidului de stânga nu a venit încă - căci oamenii nepregătiți sunt buni pentru o țară deplin organizată, dar pentru

o țară neorganizată trebuie să înrândească în rândul întâi organizatorii (*aplaude pe băncile majorității*), atunci, nu pentru mine, ci pentru țară, eu zic: culegeți, unde sunt oamenii de mijloc, oameni care să aibă atâta amintirea trecutului, ca să nu se arunce în aventuri și atâta dorință de viitor, ca să nu încremenească în prezent. Faceți un astfel de Minister cu cine vreți, și vă asigur că atunci când țara va fi chemată la alegeri, după câteva luni de zile, gustând un alt regim, se va ridica glasul ei, al țării întregi, pentru acei care i-au îngăduit să muncească, cu puterile ei, pentru toate scopurile de care este capabilă¹⁴. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*).

NOTE

1. Dr. Nicolae Lupu a intrat în politică, înregimentându-se la liberali (în 1905). În 1917, la Iași, a fost cofondator al Partidului Muncii. În 1921 a intrat în Partidul Țărănesc; după fuziunea cu Partidul Național a devenit vicepreședinte al Partidului Național Țărănesc (1926). În momentul rostirii discursului lui N.I. era ministrul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale într-un guvern Ionel Brătianu.
2. Regența s-a constituit la 4 ianuarie 1926 și era formată din principele Nicolae, Patriarhul Miron Cristea și primul președinte al Curții de Casație, Gheorghe Buzdugan. La moartea acestuia, în 1929, a intrat în locu-i Constantin Sărățeanu. Multă lume se așteptase ca din Consiliul de Regență să facă parte și Regina Maria, văduva Regelui Ferdinand.
3. Contele M. Karolyi (n. 1875) fusese chemat de ultimul împărat austriac, Carol al VI-lea, să formeze guvernul. K. a decis să depună jurământul pentru republica formată în Ungaria la 16 noiembrie 1918. Ca președinte al republicii maghiare i-a chemat pe socialiști la guvernare, în momentul când Marile Puteri hotărârau dezmembrarea Ungariei istorice (1919). A demisionat și în fruntea statului s-a instalat Bela Kun.
4. Aluzie la A.C. Cuza.
5. Președinte al Consiliului de miniștri era Ionel Brătianu.
6. Andrej Towianski (1799-1878), mistic polonez cu un stagiul într-un ospiciu de sănătate. A ținut conferințe la catedrala Nôtre Dame compatrioților săi, întru preamărirea lui Napoleon I. A fost obligat să părăsească Franța și s-a stabilit în Elveția. L-a influențat decisiv pe Adam Mickiewicz (1798-1855), considerat cel mai mare poet polonez, potrivit funciar dominației rusești a țării sale.

- Exilat în Rusia, a revenit în 1829 în Europa. Profesor la Lausanne, apoi la Paris (Collège de France), conservator al bibliotecii Arsenalului. În 1848 a organizat în Italia o legiune poloneză.
7. Gheorghe Panu (1848-1910), doctor în Drept de la Bruxelles, deputat liberal, apropiat de C.A. Rosetti, adversar al lui I.C. Brătianu. A constituit un grup de „radicali” liberali și a scos ziarul „Lupta”, antimonarhist. În 1887 a fost condamnat la doi ani de închisoare pentru un articol injurios la adresa regelui Carol I. A fugit în străinătate, s-a întors, fiind iertat de rege. Deputat al „opозиției unite”. În 1897-1901 e deputat conservator, apoi trece la liberali. Vicepreședinte al Camerei. Colaborator la „Convorbiri literare”.
 8. V.G. Morțun (1860-1919). Licențiat de la Bruxelles. Deputat socialist (1888), fruntaș al Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România. A trecut, alături de alți socialiști („generoșii”) la liberali. Ministru în mai multe rânduri între 1907 și 1916.
 9. Ion Nădejde (1854-1919). Licențiat în Drept, profesor (exclus din învățământ din cauza propagandei socialiste făcute printre elevi). Deputat social-democrat. A condus foile socialiste „Munca” și „Lumea nouă”. A scris, între altele, o biografie a lui V.G. Morțun, 1923.
 10. Titularul postului de șef al Marelui Stat Major era generalul Alex. Zotu. Fiind bolnav, slujba efectivă o îndeplinea generalul D. Iliescu. Cel care l-a înlocuit pe Al. Zotu a fost generalul Constantin Presan.
 11. Guvernul gl. Alexandru Averescu, instalat la 30 martie 1926, a avut o serie de inițiative care l-au consolidat în mod deosebit: Tratatul de prietenie cu Italia, Concordatul cu Vaticanul pentru reorganizarea cultului catolic în România. Contactarea principelui Carol, aflat în străinătate, pentru o eventuală întoarcere în țară. Când s-a aflat că Regele Ferdinand era grav bolnav de cancer, Ionel Brătianu, care se considera mentorul generalului și chiar autorul real al numirii acestuia ca prim-ministru, a început să-l contracareze printr-o campanie pentru un guvern de „unitate națională”. Gl. Averescu susținea însă în fața regelui că se bucură de încrederea majorității parlamentare. Același lucru l-a crezut și în întâlnirea din 3 iunie 1927 cu parlamentarii, unde n-au venit însă decât N. Iorga și A.C. Cuza. A doua zi regele i-a trimis un decret prin care primea demisia Cabinetului Al. Averescu.

Acestuia nu i-a rămas decât să-și antedateze cererea de demisie. În aceeași zi Barbu Știrbei a fost numit prim-ministru. Guvernul lui a durat între 4 și 20 iunie 1927, fiind urmat de un Minister condus de Ionel Brătianu.

12. E vorba de o suplică a „congregației tuturor nobililor din Turda” în care jeluiau că „valahii se înmulțesc foarte tare între noi, spre dauna noastră. Orașele și satele vechi, frumoase și locuite de maghiari și de sași, într-atât sunt pustiite de locuitori prin înmulțirea valahilor, că acum nici de veste nu ne mai putem auzi... Hotărâm că fiecare gospodar sau văduvă din oraș este îndatorat a alunga în timp de 8 zile din case pe toți valahii, de la casa sau pământurile sale, iar dacă nu voiesc să meargă, să fie alungați”. Dacă unii sunt neajutorați, „ofițerul orașului este obligat a le da ajutor”. Cei care nu se supuneau, plăteau 12 florini, iar ofițerul „să alunge pe astfel de locuitori refractari și să le alunge vitele de pe teritoriul orașului”. Apoi nobilii se angajau să nu dea vreunui valah casă, loc de casă iar dacă moștenea, să fie alungat. Contraveninții plăteau amendă 24 de florini și „dacă vor fi fost refractari mai departe”, erau „descalificați” (fără onoare). Aproape toate orașele din Transilvania aveau asemenea prevederi statutare în organizarea urbarială, spusese E. Dandea.
13. Aluzie la renunțarea la tron a principelui Carol.
14. La 3 noiembrie 1928, guvernul Vintilă Brătianu (format la 24 noiembrie 1927), a demisionat. N.I. a fost ales, la 12 decembrie, în noua legislatură, deputat de Brăila și de Gorj. Prima ședință, sub noul guvern Iuliu Maniu, s-a ținut la 22 decembrie 1928.

Ședința din 23 decembrie 1928

Îl felicită pe Șt. Cicio Pop pentru alegerea ca președinte al Camerei:

D-le președinte, fiindcă nu eram azi dimineată la alegerea d-voastre, țin, cu desăvârșire, în afară de considerații de partid, să vă felicit pe d-voastră și să felicit Adunarea că alegerea ei s-a oprit asupra unuia din românii care, odinioară, în afară de granița regatului român, în toată viața sa, a păstrat neclintită credința națiunii sale. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*). O fac cu atât mai bucuros cu cât a fost un timp pe care d-voastră nu-l puteți uita, cum nu-l pot uita nici eu, în care, ca președinte al

unei Camere liber alese, v-am sprijinit din toată puterea și cu toată influența mea la locul pe care îl ocupați d-voastră, în locul d-lui Vaida Voevod. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*).

D. Șt. Cicio-Pop, președinte: Domnule profesor, dați-mi voie să vă mulțumesc din adâncul inimii, pentru cuvintele calde care mi le-ați adresat și pe care, poate, nu le merit. Persoana d-voastră și numele d-voastră este adânc săpat în inima noastră a tuturor!

Voci de pe băncile majorității: Așa este! Așa este! (*Aplauze prelungite îndelung repetate pe băncile majorității, strigăte de bravo. Adunarea în picioare ovaționează pe d. deputat N. Iorga. Strigăte: Trăiască Iorga!*).

D. N. Iorga: Sunteți foarte amabili, dar să fiți totdeauna așa. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

Ședința din 29 decembrie 1928

Intervine la proiectul de lege pentru sporirea taxei de timbru și a impozitului pe acte și fapte juridice:

D-le președinte, d. ministru de Finanțe¹ vorbește acum? Nu mai este nimeni înscris? Dacă îmi permiteți, voi să spun și eu câteva cuvinte.

D. Șt. Cicio-Pop, președinte: D. deputat Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, să mi se dea voie să cred că rolul opozițiunii în Cameră este să se ocupe de orice proiect de lege ce vine. Noi nu suntem trimiși aci pentru a pândi, noi suntem trimiși aci pentru a discuta. (*Aprobări pe băncile majorității*). Și deoarece din partea opozițiunii nimeni nu-și arată părerea, pe care o datorește și Camerei și alegătorilor, să mi se dea voie să prezint câteva observațiuni cu privire la acest proiect de lege.

D-le ministru, eu cred că acest proiect de lege ar putea să aibă un efect pe care nu-l prevedeați d-voastră și efectul acesta, din punct de vedere fiscal, poate fi rău, din punct de vedere moral poate fi bun. Numai când pui taxe prea mari, omul se lecuiește de anumite cheltuieli, dacă prin urmare se vor face mai puține petițiuni, în cea mai mare parte inutile, și dacă se vor începe mai puține procese, care încurcă pe toată lumea, și pe împričinați - pe avocați nu - (*ilaritate*) și pe judecători, atunci veți avea un rezultat pe care nu-l așteptați. Dar observația mea principală este următoarea: când este vorba de introdus taxe, taxele pot să aibă înainte de toate și un efect pedepsitor a unor anumite vicii sociale de pe urma cărora suferim. Să se puie mai înainte de toate taxe pe ceea ce aș numi un fel de ciocoism de pretențiuni care ofuscă pe oamenii

săraci și îi jignește până în adâncul sufletului. Să vie pe urmă o serie întreagă de taxe pe oamenii care trăiesc numai din afaceri, numai din exploatarea societății! (*Aplauze*).

Și pe urmă, puteți veni la taxe de un alt caracter, și în general și pentru această lege, pentru orice lege de caracter fiscal, eu ridic ceea ce se numește dincolo, în Ardeal, o excepțiune. Anume, excepțiunea mea este următoarea: orice măsură fiscală de un caracter abstract și general este o măsură nedreaptă. Faptele sociale sunt de o nesfârșită complicațiune și nu se soluționează printr-o măsură, o singură măsură, lovind deopotrivă pe omul călcat în dreptul lui, care nu știe ce drum să apuce mai curând ca să ajungă la dreptate, ca și pe acel care întrebuițează legile țării ca să calce dreptatea săracului și să folosească pe nedrept, fără muncă. Orice astfel de taxe fiind nedrepte, nu pot să fie în vederile partidului pe care îl reprezintă și a direcțiunii de spirit pe care am încercat să o imprim politiciii românești.

NOTE

1. Ministru de Finanțe era Mihai Popovici.

Le proiectul de lege pentru impozitarea automobilelor:

D-le președinte, dacă nici majoritatea nu cere cuvântul, atunci de data aceasta trebuie să înlocuiesc și opoziția și pe membrii majorității¹.

Mi se pare că felul acesta de a trata proiectele de legi nu contribuie prea mult la prestigiul Camerei.

Dacă cel dintâi proiect de lege, pe care l-ați votat acum, poate să fie denunțat ca o lege antidemocratică, să mă ferească Dumnezeu să mă raliez la aceia care, pentru scopuri de partid, ar încercă să provoace nemulțumiri pentru creșterea impozitelor; impozitele trebuiesc crescute, țara plătește prea puțin; să muncească atât cât să poată plăti - aceasta a doua măsură fiscală a noului guvern va întâlni, fără îndoială, o aprobare pe care eu însă nu o pot da decât numai pe jumătate.

Încă o dată, este vorba de o măsură simplistă pe care d-voastră o apreciați potrivit cu necesitățile actuale. D-voastră aveți plăcerea de a fi acolo, este natural să aveți, în același timp, cu această plăcere și neplăcerile pe care vi le-au pregătit împreună cu această plăcere guvernul care v-a precedat.

Dar, să mi se permită să nu mă opun din acest punct de vedere. D-voastră loviți în proprietarii de automobile. Mulți dintre ei, însă, au automobile de paradă, desigur, dar, sunt foarte mulți care au automobile de

nevoie: sunt medicii, avocații, care nu se pot lipsi de automobilele acestea. Iată, eu nu am automobil, dar, într-un moment, era să am. Mi se oferise în anumite condițiuni; decât să cerșesc de la prieteni, de câte ori era să mă duc la țară, să-mi îndeplinesc datoria de profesor, dacă m-ar fi ajutat mijloacele să plătesc șoferul și cauciucurile sparte, fără îndoială că-l primeam.

Prin urmare, încă odată, d-voastră nu intrați în acea concepție a mea, pe care v-o arătasem de la început. D-voastră, în situațiunea specială în care vă găsiți și pe baza ideii cu care ați venit, luptând împotriva unei clase exploatoare, d-voastră trebuie să loviți, în primul rând, în altă direcțiune, în direcțiunea aceea pe care v-am arătat-o.

Loviți într-un biet om, care ia cine știe ce cutie de sardele, ieșită din uz, se folosește de dânsa pentru călătoriile lui prin oraș și nu loviți în clienții localurilor de noapte, care ar trebui închise, strivite sub greutatea taxelor.

D-voastră luați măsura aceasta, care poată să atingă și oameni care nu sunt bogați și nu loviți și în alte lucruri, anumite articole de lux care, oricâtă supărare ar putea să provoace furnizorilor din străinătate, aceste articole de lux trebuiesc fără îndoială lovite. (*Aplauze*).

Nu se poate lovi îndeajuns nerușinarea, că nu se poate numi altfel decât nerușinare a unei clase dominate improvizate, căreia îi lipsește orice decență și orice respect pentru moralitatea publică. (*Aplauze. De la birou se atrage atențiunea d-lui deputat N. Iorga că nu este în discuție proiectul de lege relativ la taxele pe automobile*).

Nu sunt automobilele?

Intervenția aceasta a biroului este necerută de mine și-mi pare foarte rău că nu o pot admite.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, vă rog, nu se discută legea automobilelor, se discută legea cifrei de afaceri.

D. N. Iorga: Vă înșelați, d-le președinte, întreb pe d. ministru de Finanțe ce se discută? Căci în rubrica b a proiectului de lege tocmai aceasta se prevede, așa este, d-le ministru? Rog să răspundeți ca să curmăm discuția.

D. Mihai Popovici, ministrul Finanțelor: Tot de automobile este vorba.

D. N. Iorga: Este vorba de automobile. Prin urmare, s-a încheiat discuția.

Pe lângă aceasta, țin să mai adaog încă un lucru. Aveți încă izvoare de venituri. Iată, pe lângă ceea ce numesc eu ciocoism pretențios în materie de lux, este și un alt ciocoism în domeniul intelectual. Se dezertează școalele noastre ca să se populeze școalele superioare din străinătate (*aplauze pe băncile majorității*); și ne vin de acolo oameni cu diplome care nu sunt mai bune decât ale noastre. Loviți în nostrificația /sic!/ acestor diplome de licență și doctorat care se pot căpăta și aci în țară. Eu nu sunt aci ca să vă furnizez

toate mijloacele ca să lovești acolo unde trebuie. Loviți, dar, încă odată, în acei care au transformat calea Victoriei, acolo unde erau altădată librării, într-o imensă expoziție de automobile, luând și case în care s-a făcut politica țării și transformându-le în depozite de automobile, căci nu există nici un alt oraș pe lume în care căile principale de comunicații să fie înlocuite prin expozițiile acestea de automobile de lux.

Dacă aci aveți dreptate, continuați și mai departe, cu curaj, și contra unor aderenți ai d-voastră și continuați repede, pentru că, aceasta o s-o vedem după amiază, se poate întâmplă să aveți nevoie de oarecare grabă, fiindcă eu știu pe cine aveți în față și am suferit și eu de pe urma acelor pe care îi aveți în față și știu că nu aveți nici pe departe mijloacele de a vă împotrivi unei politici care nu se vede și care tocmai pentru că nu se vede ajunge. (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Înainte de începerea discuțiilor, N.I. a precizat: „Domnule președinte, îmi dați voie, în raport observ un lucru care o să treacă, natural, fiindcă a fost citit, dar nu este bine să treacă: nu există guvern național țărănesc, cum nu există guvern liberal. Există partid țărănist și există o majoritate care aparține acestui partid. Este o neexperiență parlamentară care trebie corectată”.

Pe marginea observațiilor formulate de președintele Adunării, Șt. Cicio Pop, asupra corectitudinii reproducerii în presă a spuselor deputaților:

D-le președinte, d-voastre ați ridicat o chestiune a cărei întindere - nu știu dacă ați vrut să o dați - mă silește să interviu.

Desigur, este foarte bine ca fiecare din aceia care vorbesc să fie numiți în presă cu numele lor, dar în ceea ce privește dreptul pe care l-ar avea președinția Camerii de a lua hotărâri cu privire la atitudinea presei - în afară de faptele care privesc autenticitatea reproducerii - și a o sili să spuie fiecăruia pe nume, cred că președinția Camerii nu-l are.

Într-o țară în care orice om politic poate să fie tratat oricum, și nu vreau să aduc înainte un caz care în orice țară ar fi scandalizat opinia publică, al unei gazete care vă stă foarte aproape, sau își dă aere a vă sta foarte aproape, și vă rog să citiți ziarul "Cuvântul" de ieri, prima pagină, într-o țară în care poate să fie cineva târât în cel mai infect noroi, fără ca omul să fi îndreptățit

întru nimic astfel de atacuri triviale și în care nu e unul dintre noi care să nu fi avut a suferi din cauza intereselor de partid sau a intereselor personale, din masacrarea cuprinsului expunerilor sale - nu puteți impune să se spuie fiecăruia pe nume.

Dacă cineva m-ar întreba pe mine, ce prefer: să nu mi spuie pe nume, sau să-mi falsifice cuvântarea, eu ași prefera să nu îmi spună pe nume, să puie un nume convențional, pe care poate să-l aleagă cum vrea, dar să-mi reproducă cuvântarea așa cum am înțeles eu să vorbesc.

Prin urmare, d-voastre, dați-mi voie, e părerea mea și când eram în locul d-voastre, eu așa am considerat chestiunea, d-voastre aveți dreptul să cereți ca vorbitorilor să li se spună așa cum le este numele lor de familie și numele lor de botez. Aceasta se poate cere, desigur, deși încercarea de a ascunde numele cuiva, nu văd la ce rezultate ar putea să ducă. Ce rău poate să facă cuiva? Și dacă cineva consideră că e un rău, acest rău trebuie înlăturat.

Puteți iarăși să cereți să nu se treacă în ziar, că nu s-a votat cutare lucru care s-a votat, adică să se prezinte votul altfel de cum a fost în realitate. Puteți să cereți să nu se inventeze scandaluri parlamentare, dacă e să fie și de acum înainte cum a fost mai înainte, atunci când scandaluri nu au avut loc. Dar în ceea ce privește interpretarea unui discurs, presa este absolut liberă, precum este liberă și nu mă gândesc să cer niciodată nici un fel de măsură împotriva presei, căci este bunul simț al națiunii care ne judecă pe toți; precum nu trebuie să intervenim niciodată, chiar dacă este vorba de cele mai scandaloase nedreptăți, de cele mai ordinare insulte, care nu jignesc persoana la care se adresează, ci însăși atmosfera morală a unei societăți.

La proiectul de răspuns la Mesajul Tronului:

D-le președinte, d-lor deputați, îmi pare bine că schimbarea ordinii obișnuite a debaterilor, a introducerii unor proiecte înainte de a se sfârși discuția la Mesaj, a dat prilejul să înlătur o întrebare, care întrebare ar putea să vie în mintea celor mai mulți dintre d-voastre: care este atitudinea mea în această Cameră?

Sunt foarte bucuros că nu am nevoie să încep, de la început, fiindcă atitudinea pe care am avut-o față de proiectele de legi care le-ați prezentat azi dimineață a putut să vă lămurească. Nimic nu mi-ar fi fost mai neplăcut decât ca această cuvântare să fie un subiect de curiozitate, să fie socotită ca un instrument de intrigă, sau poate să fie prezentată ca un pas înainte făcut în orice direcție.

Dacă, după aceste lămuriri preliminare m-aș opri numai la textul de Răspuns la Mesaj care ni s-a prezentat, eu ar fi trebuit să vorbesc numai foarte puține momente. Nu văd pe nimeni dintre acei care au trăit viața mea, au purtat lupta mea și au ideile și sentimentele mele, care să aibă ceva contra punctelor pe care le atinge foarte pe scurt raportorul în răspunsul său la Mesaj.

Sunt unele din punctele acestea care pot mulțumi pe oricine, dar sunt altele dintr-însele care în special pe mine pot să mă mulțumească. Mă mulțumesc întâi în acest proiect de Răspuns la Mesaj punctele în care eu întâlnesc câteva din ideile care mi-au fost scumpe - continuă a-mi fi scumpe și acum - însă, de câte ori întâlnesc o idee, de atâtea ori caut în dosul acestei idei și pe omul care să o realizeze.

Mă pot bucura de o idee și pot continua să caut omul, fiindcă nu ideea creează omul ci omul, luând ideea din propria lui viața, sau împrumutând-o de aiurea, omul acela îi dă adevărata valoare. De exemplu, cum aș putea să nu mă declar mulțumit, atunci când d-voastre vorbiți, nu numai de Regele căruia îi datorăm unitatea națională și de vrednica lui tovarășe, care ne-a susținut în momentele cele mai grele de „mucenici ai neamului nostru”, dar în același timp și de „vrednicii bărbați de Stat încrezători în destinele neamului lor”? Eu sunt foarte bucuros că d-voastre faceți o deosebire, o foarte netedă deosebire pe care eu o fac cu toată hotărârea conștiinței mele, între bărbații de Stat care au fost „vrednici”, atunci, în timpul războiului, fiindcă au fost „încrezători în destinele neamului lor” și aceia care nu sunt vrednici” fiindcă „n-au fost încrezători în destinele neamului lor”.

Desigur, mă bucur și această manifestație de conștiință din partea Camerei nu poate să-mi fie decât din cale afară de mulțumitoare.

Mai târziu, când d-voastre vorbiți de „o politică de pace a României”, „politică tradițională”, prin urmare nu este vorba de idei care s-au putut năzări într-un moment, în capul unui om dezorientat; dezorientat de ambiție, dezorientat de pasiune și dezorientat de ignoranță - când d-voastre spuneți că această „politică tradițională” este „conformă cu firea poporului nostru și cu interesele lui permanente”, cum voiți d-voastre ca un istoric, care este întotdeauna dușmanul improvizărilor, să nu fie mulțumit că d-voastre vorbiți, nu de lucruri de acestea care se pot schimba după o zi la alta, politica unui Minister sau a altul Minister față de interesele națiunii noastre? Când d-voastre spuneți că aceasta politică e alături de aceia cu care am luptat în război, alături de dâșii (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), aceasta este o politică „permanentă”: pace cu toată lumea, fiecăruia după cum este față de noi. Dar noi suntem un popor recunoscător și nu putem uita pe aceia

care, în mijlocul celor mai grele suferințe, ne-au ajutat să ajungem unde suntem și unde, în ciuda oricui, rămânem. (*Aplauze prelungile și îndelung repetate pe băncile majorității*).

Cum voiți d-voastre ca partea din acest Răspuns în care este vorba de „descentralizarea administrativă locală”, să nu placă unui om care crede și acum că nu vom ajunge la nimic, atâta vreme cât vom avea un stat centralizat, cum nu vom ajunge la nimic, atâta vreme cât vom avea un stat descentralizat pe forme abstracte.

Statul român trebuie, într-adevăr, în ce privește administrațiunea, descentralizat, dar descentralizat nu pe forme cuprinse într-o anumită lege, ci descentralizat pe regiuni naturale și pe formațiuni organice. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Un stat nu creează viața, un stat mănâncă viața. Viața aceasta trebuie să fie dată statului, care altfel este o formulă abstractă de organisme istorice tradiționale în care s-a strâns viața și viața aceasta se comunică statului; și statul este cu atât mai sigur cu cât respectă toate viețile din care se hrănește marea lui viață, care domină întreaga națiune, pe toți cetățenii acelu stat. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și, iarăși, este pentru mine o mulțumire să văd că într-o Cameră românească și de oameni al căror sentiment național nu îl bănuiesc - ori și ce fel de colaborare, ori și ce fel de tranzacții de acestea, care au putut să fie impuse de interese electorale, nu mă pot face să bănuiesc patriotismul acestei Camere, cum n-am bănuie patriotismul nici uneia din cele zece Camere prin care am trecut. Dar îmi face plăcere să văd, zic, într-o Cameră ale cărei sentimente de sinceră și adâncă iubire pentru națiune și pentru patrie nu pot să fie puse la îndoială, când văd spunându-se, că în sfârșit a venit momentul ca și capitalului străin să i se acorde - d-voastre ziceți - „egalitate de tratament cu cel românesc”. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*.)

Expresiunea aceasta depășește puținel ceea ce ați vrut să spuneți; a întrebuița orice capital care poate folosi țării este de sigur o datorie, dar facem o deosebire totuși nu în ceea ce privește politica de stat, dar în ceea ce privește sentimentele fiecăruia dintre noi, între capitalul acesta românesc, mare, mic, cum este, care reprezintă munca și agonisita noastră de atâta vreme, reprezintă ceea ce s-a putut smulge de la nevoile vieții fiecăruia, pentru a servi la nevoile statului, și celălalt capital, pe care-l primim bine, îl tratăm drept, îl întrebuițăm pentru scopurile noastre, dar cu toate acestea păstrăm, în ce privește sentimentele, o deosebire între ceea ce este al nostru, între ceea ce vine din munca noastră de ieri și de veacuri, și ceea ce ne vine de afară pentru a înviora acest organism național. Dar să se spună, cum

spuneți d-voastre, că a venit vremea să nu respingem capitalul onest străin în folosul capitalului parazitar românesc (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), aceasta este pentru mine o mare mulțumire.

Eu am spus totdeauna: capitalul nu-mi pasă de unde vine, îmi pasă unde profită. Mai curând decât să păgubească economia națională dintr-un așa zis capital românesc, eu prefer să folosească economia națională prin capitalul pe care știm să-l tratăm, știm să-l întrebuițăm fără să știrbim nimic din drepturile pe care în orice caz le vom ști păstra în țara noastră. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Trăind atâta vreme ca om fără avere, în mijlocul unei societăți unde averile se fac pe o cale misterioasă (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), care transformă, în câțiva ani, pe un biet cenușar în mare bogătaş al țării românești, capabil de a căpăta orice, până și un mandat al sufragiului universal, este pentru mine o mare mulțumire, pentru mine ca unul dintre aceia care au încercat a curăți, a moraliza societatea în care trăiesc, când se spune aci că va veni o „lege care să prevadă sancțiuni destul de severe pentru a se asigura o cinstită mânăuire a banului public” (*aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Da! fiindcă, d-lor, eu sunt deprins cu boierii cei vechi, care dădeau din ceea ce strângeau ei, dădeau pentru biserici, spitale și se ținea caritatea publică, se ținea religia, se ținea învățământul din ceea ce ultimul gând creștinesc al mândrilor și bunilor boieri de odinioară dădea țării. Dar mi se dogorea și mi se dogorește obrazul de rușine când văd că în oraș, singurul mare oraș din lume care nu are o bibliotecă publică, care nu are mijloace de cultură, se ridică în anumite strade palate făcute din jaful nerușinat (*aplauze prelungite pe băncile majorității*) ai unei meșteșugite alcătuirii de făcători de rele. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Aci nu avem a face cu cazuri izolate, avem a face cu o bandă organizată diabolic (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), făcând în străinătate impresiunea că aceasta este o țară de jaf, pe când în realitate aceasta este o țara care se lasă jefuită de aceia care trebuiesc să o servească. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Fiindcă eu am apucat vremuri mai puțin iuți și mai puțin călduroase decât ale d-voastre, vremurile acelea când era pe aici și un partid conservator și trăia o tradiție istorică, din care se inspiră în mare parte viața țării noastre, eu mă bucur - în partea conservatoare nu în partea revoluționară a ființei mele - mă bucur când întâlnesc două pasagii pe care să-mi dați voie să vi le înfățișez și d-voastre. Nu știu dacă vă va face aceeași plăcere ca pentru partea întâia.

D-voastre spuneți că „veți lua măsuri ca opera de împrăștiere și expropriere”...- aici întrerup puțin citația, pentru a spune că aceasta s-a făcut grăbit, nu sub o influență din străinătate, căci n-am copiat pe nimeni, n-am prădat pe nimeni în ce privește ideile generoase care sunt strâns legate de toată viața noastră națională (*aplauze prelungite pe băncile majorității.*) - dar s-a făcut grăbit și s-a făcut avându-se în vedere prea deseori interesul personal, care interes personal, coborât ca nedreptate în masele țărănești, a dus la unul din cele mai deplorabile aspecte ale vieții de astăzi: țărani ridicați unii împotriva altora, nici unul nefiind sigur de dreptatea sa și de viitorul proprietății sale. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Dar, continuând citația, d-voastră făgăduiți că veți „lua măsuri ca opera de împrăștiere și expropriere”, ar fi fost bine invers, căci s-a început cu exproprierea și s-a ajuns la împrăștiere „să fie completă”. Nu știu ce înțelegeți prin această completare. Dar adăugați încă ceva: „definitiv încheiat”.

D-lor, trebuie să isprăvim odată cu iluziunea periculoasă că mai este ceva în țară de împărțit pentru scopuri de partid sau pentru rațiuni electorale. (*Aplauze pe băncile Partidului Național-Liberal.*)

Aceasta trebuie să se spună neconținut vrednicului nostru țaran; să-l învețe cineva că de astăzi înainte viitorul lui stă în mâinile lui, că noi i-am dat ceea ce Dumnezeu ne-a dat nouă, singurul lucru pe care îl aveam la îndemână și că acum, după aceasta, în loc să facem din bolta cerului ogoare pe pământ, în loc de aceasta, trebuie să-l îndemnăm să fructifice pământul care i s-a dat în astfel de măsură încât să înceteze peregrinajul căraușilor de astăzi, care omoară în mare parte adevărata, hrănitoare și remunerătoare agricultură. Că ar spune-o cineva din dreapta: „s-a mântuit cu împărțirea de pământ”, aceasta mi-ar fi indiferent. Ei au tot interesul, și se poate aștepta de la dânșii aceasta, să afirme că s-a mântuit cu împărțirea de pământ; dar d-voastre care, foarte adeseori ați avut aparența revoluționară de care voi avea prilejul să vorbesc, nu știu dacă va fi aceeași plăcere pentru d-voastre să ascultați ceea ce voi spune, așa cum va fi poate pentru alții, de care voi avea prilejul să vorbesc de îndată, îmi pare foarte bine că, pentru liniștea acestei țări, Partidul Național Țărănesc, așezat la putere, spune țăranilor, orice consecințe ar putea să aibă pentru popularitatea lui, că nu mai trebuiesc întinse mâinile spre pomana unei noi exproprieri, ci trebuie să apuce voinic uneltele de muncă pentru a sfinți pământul țării noastre. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Și tot așa să-mi dați voie să mă bucur când spuneți, ceva mai târziu, că veți „cercetă propunerile pentru dezvoltarea unei acțiuni intense de educație agricolă, științifică și practică”.

Țăranul nostru are pământ, el trebuie să intre în școlile trebuitoare pentru ca de acolo să iasă în stare a folosi tot acest sfânt avut național care se găsește în mâinile lui. Și eu știu că era o vreme când această învățătură se făcea.

Iată, să-mi dați voie să-mi amintesc; din cercetările mele istorice, un moment care poate lămuri mai bine ceea ce nu aș putea să cuprind în formule. A fost un timp, la 1822, când se făcuse la noi o revoluție grecească, peste grecii învinși veniseră turcii, două armate ocupau țara noastră; populațiunea era foarte puțin numeroasă; de o visterie a statului nu putea fi vorba; formulele nu erau atunci la îndemâna oricui ca să se sature numai cu dânsule; și uitând lucrurile acestea, în 1822 și-au pus în minte să iasă cu obrazul curat din această revoluțiune, din această ocupație străină, din toate nevoile care se grămădiseră asupra ei. Și vechiul țăran român care nu era țăran de club, care, înainte de toate, nu era un țăran de alegeri, care nu era un țăran întrebuințat pentru scopuri de partid, vechiul țăran a înțeles că trebuie să scape țara din aceste greutăți.

Și am tipărit un act de la fanarioți, al Domnului, îndată după epoca fanariotă, la câteva luni după epoca fanariotă, am tipărit un ordin dat de dânsul, pentru ca, la o anumită dată, toată țara să fie lucrată. Nu a fost nici un fel de răscoală, fiindcă țăranul a fost îndemnat să-și facă întreaga lui datorie și așa va trebui să facem și noi, în ciuda popularităților ieftine, pentru binele acestei țări. (*Aplauze*).

Dar, d-lor, când îl vom lua fără asprime, fără nici o ținere de rău că a uitat pentru un moment de marea lui misiune, după ce l-am politicianizat, trebuie să-l despoliticianizăm, să-l întoarcem la datoria lui, trebuie un întreg organism de stat care în momentul de față nu există. Ce sunt toate aceste ministere ale noastre? D-voastre voiți să le contopiți; nu este vorba de contopire, de altceva; toată această birocrație netrebnică trebuie măturată (*aplauze*) și în locul ei trebuie așezate acele adevărate ateliere, acele oficine de muncă națională care, în loc să omoare în slove, pe hârtie, viața unei societăți, prin activitatea lor conducătoare să întărească și să îndemne această viață. Da, în ce privește cuprinderea în ființa mea a unei părți din vechile tradiții conservatoare ale acestei țări, sunt foarte mulțumit că se întâlnește în răspuns și această făgăduială.

Dar, acum viu la altă parte din această cuvântare.

Părțile acestea au rolul lor.

Astăzi sunt oameni aci care văd lucrurile cam pe o singură linie, care văd, nu aș zice simplu, fiindcă „simplu” are și un alt înțeles, dar oamenii care ajung la vârsta mea sunt oameni mai complexi și în această calitate de om complex - mai sunt și alte laturi la care mă pot gândi, întrebarea care trebuie

pusă de la început este aceasta: cine vorbește aci în Cameră, în ce calitate vorbește, ce reprezintă în viața țării? După aceea, după ce voi fi arătat ce reprezintă în viața țării organismul politic din care fac parte și, în acest organism, dacă este cazul, pușintel și persoana mea, după aceea o să arăt într-o situație politică determinată ca situația de acum, care este locul exact pe care în viața națională îl ocupă guvernul care stă înaintea noastră. Pentru ca pe urmă să ajung la o altă situație - pe lângă aceste două situații: situarea vorbitorului și a partidului său și situarea băncii ministeriale pe care o are în față, să ajung la o altă situație, la situarea amândurora, a noastră a tuturor din viața generală a țării.

D-le președinte, d-lor deputați, dacă eu aș avea într-adevăr încredințarea că este bun sistemul pe care l-am apucat la începutul foarte îndepărtat acum al vieții noastre politice - era bun atunci sistemul denumit rotativ, care a fost la noi și aiurea, în Portugalia, și din fericire la noi nu s-au petrecut anumite lucruri care s-au petrecut acolo, în Portugalia - la capul rotativei care părea totdeauna foarte comodă, dar care producea uneori cel mai periculos din rezultate, dacă aș fi și eu ca unii dintre d-voastre, ca unii de pe banca ministerială, cel puțin într-un anumit moment, ca unii din majoritate, ca unii din presă care susțin acest regim și caută să fie amabili acestei majorități, dacă aș fi convins că sistemul acesta al rotativei este un sistem folositor pentru țara noastră, că el îi cruță o mulțime de osteneli, dacă aș crede în adevăr că pentru Regență este mai bine să nu aibă a alege, să vină unii după alții, fără nici o intervenție a Regenței, pe când eu cred contrariul: că Regența are tot interesul ca orice guvernare să pară a nu-i fi fost impusă, căci atunci se zguduie prestigiul Coroanei, ci să pară că această guvernare vine din alegerea liberă a Regenței, dacă eu aș crede altfel, atunci mărturisesc că aș fi refuzat mandatul pe care alegătorii mi l-au oferit. Desigur că eu, care nu cred în virtuțile cele mari ale rotativei, care după cum vă spuneam socot că poate să ajungă la rezultate dezaastroase și nu numai pentru acei care o practică, dar și pentru cei care sunt mai sus decât acei care o practică, nu aș fi avut nici un rost aci.

Eu însă sunt convins că rotativa a trăit și că oricâte articole de gazetă s-au scris pentru a o învia, aceste articole nu vor putea niciodată să o repună în onoarea pe care a pierdut-o odată. Nu! Se deschide astăzi, cu voia sau fără voia noastră a tuturor, o eră de lupte grele, de lupte care, în loc să învie ce a fost în trecut au să trezească, dimpotrivă, o viață de o nouitate capabilă de a asigura viitorul acestei țări. Prin urmare, iluzia de rotativă comodă, aceasta ar face bine să o părăsească toata lumea. Acei care se cred asigurați fiindcă următori în ordinea rotativei, stau foarte liniștiți, vă așteaptă la sfârșitul celor patru ani și acei care se cred asigurați pentru că nu după patru ani, d-nealor

sunt firește mai nerăbdători, însă după patru luni ar voi să vină, în puterea rotativei, să vă ia locul, și unii și alții ar face foarte bine să părăsească această iluzie. Nici țara nu permite rotativa, nici Regența nu trebuie să permită rotativa. (*aplauze pe băncile majorității*). Nu se poate reface viața unei țări în jocul simplu al unei mașini demodate; viața aceasta cu ruagiile ei nesfârșite, cu complicațiunile ei cu desăvârșire moderne, fiindcă intrăm într-o epocă nouă, cu desăvârșire modernă, viața aceasta nu poate fi cuprinsă în această formulă veche, uzată, pe care să o dezgropăm din analele parlamentare și mai ales din analele politicianismului român.

D-voastră judecați că trebuie să fie rotativă, căci în țară s-ar fi dovedit că nu există decât două partide tari: partidul de la guvern și Partidul Național Liberal. Dar, dați-mi voie să vă întreb: ce înseamnă un partid tare? Nu poate să uite nimeni niciodată adevărata lui ocupațiune și cum ocupațiunea mea este aceia care mă îndeamnă să scormonesc sub cuvinte, ca să găsesc ce se ascunde și să judec formulele după realitățile pe care le rezumă, nu pot să primesc cu aceeași ușurință, ca foarte multă lume, teoria aceasta a celor două partide tari.

Partid tare înseamnă un partid organizat. Dacă este vorba de partide populare sau însemnează un partid popular care este în același timp organizat. Dacă este vorba de Partidul Național Liberal - ca să încep cu dânsul - Partidul Național Liberal este foarte bine organizat. Nimeni nu se îndoiește de aceasta. Însă la ce a ajuns Partidul Național Liberal cu foarte relativul succes pe care, după atâta guvernare și cu atâtea mijloace pe care le are la îndemână, l-a cules în alegeri?

Va recunoaște oricine, de ce să o ascundem, că aceste alegeri dacă nu au fost libere în sensul adevărat, metafizic, dar au fost libere, în așa fel în cât partidele în general au putut să facă dovada puterii lor. Ei bine, în alegerile acestea, Partidul Național Liberal a cules 12-13 mandate. Douăsprezece ar fi fost mai bine decât treisprezece (*ilaritate*). Dar un partid căruia îi datorește România, fără îndoială, foarte mult nu știu, dacă pentru că partidul a găsit România în drumul lui, sau fiindcă România, în drumul ei, a găsit partidul acesta (*aplauze pe băncile majorității*), eu mai bucuros aș primi a doua formulă, un partid care numără un mare număr de oameni de experiență și de talent, un partid care vorbește prin paginile istoriei naționale, așa cum e scrisă până acum, care vorbește prin bronzul celei mai impozante și celei mai meritate statui din București, care nu are statuia întemeietorului Unirii naționale celei vechi, a întemeietorului vieții constituționale celei noi, Regele Carol, și a întemeietorului României unite, Regele Ferdinand; ei bine, un astfel de partid fără îndoială că putea să culeagă mai mult decât un biet cartel, alcătuit cum a fost alcătuit acum de noi (*întreruperi*). Nu am nici un fel de

intențiune să discut cu acei dintre d-voastre pe care i-am cunoscut la dâșșii; dar mai ales n-am nici un fel de intențiune să intru în discuțiune cu aceia dintre d-voastre pe care i-am cunoscut la mine. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

Așa fiind, vă rog - fără a vă preocupa de adjectivele care de la sine se alipesc încercărilor electorale care n-au dat rezultatele pe care le puteau aștepta acei care le-au încheiat - vă rog ca, trecând peste aceasta, să mă lăsați să urmăresc raționamentul meu. Prin urmare, Partidul Liberal, fără îndoială are organizație, organizație care poate să-i și strice. (*ilaritate*). Organizația lui se sprijină pe anumite interese dibaci cultivate. O astfel de organizație cuprinde într-însa o foarte mare primejdie. O organizație care nu permite elementelor noi să se manifeste cu mentalitatea generației lor și cu tendințele curentelor din acel moment, o astfel de organizație fără îndoială că este stricătoare. O organizațiune dintre acelea care fac pe fiecare să prevadă la al câtelea an de tăcere absolută va ajunge la demnitatea ministerială (*ilaritate, aplauze pe băncile majorității*), o astfel de organizație care taie de multe ori până și elanul limbilor celor mai sprintene, constituie desigur o primejdie.

Dar nici popularitatea nu este suficientă. Mie îmi este mai ușor s-o spun căci nu pot fi bănuir de obrăznicia omului popular care vorbește cu alții, care nu sunt populari (*ilaritate pe băncile majorității*). În această privință, noi, din motive cu totul deosebite și în împrejurări care nu seamănă între ele, suntem tovarăși (*ilaritate pe băncile majorității*), tovarăși în acel sens că în momentul când am întrebat pe alegători, ei n-au răspuns cum am fi dorit noi (*ilaritate pe băncile majorității*), dar d-voastre aveți desigur o popularitate și o organizație. Organizația, vom vedea-o.

Dar vorbind de organizație, iată că mi se deschide puțința de a vorbi puțin nu în sensul organizației liberale, ci în sensul organizațiilor în genere, despre valoarea acestor organizațiuni, înainte de a ajunge pe urmă și la valoarea popularității.

Când am încheiat cartelul cu oameni de a căror tovarășie n-am nici să mă rușinez și n-am nici să o regret, pentru că veți recunoaște cu toții că în momentul când anumiți oameni tremurau de frică în unghere, când anumiți oameni treceau lângă dușmanii țării, mie nu-mi poate fi indiferent generalul care a apărut cu arma și cu toată puterea sufletului lui organizația militară a României și în felul acesta a pregătit o biruință. (*aplauze pe mai multe bănci*). Zic: eu n-am să mă rușinez deloc de înțelegerea onestă pe care am iscălit-o și pe care - fie și în paguba mea - am urmat-o cavalereste până la sfârșit. Dar când am încheiat această alianță electorală, mi s-a dat o carte foarte frumoasă, carte în care era însemnată lista pe comune a tuturor aderenților Partidului Poporului. Și m-am dus să-i găsec. (*mare ilaritate*). I-am găsit uneori, dar nu

i-am găsit totdeauna. (*mare ilaritate*). Și va veni vremea când și d-voastre, în organizațiile d-voastre comunale, în alte împrejurări, îi veți căută pe ai d-voastre și nu-i veți găsi. (*Ilaritate*).

Și d-voastre ați făcut mult mai bine că nu ați tipărit lista aderenților d-voastre. (*ilaritate*). Ba eu propun altceva: decât să ne certăm pe oamenii care s-au înscris de trei ori, e mai bine să facem o singură carte pentru toate partidele care sunt în România, și să se știe că, în cutare sat, omul mai vioi sub raportul electoral e cutare, și atunci ne ducem acolo, cu popularitatea noastră, cu talentul nostru, cu mijloacele noastre, mijloace care se zice că s-au întins până departe la granițele răsăritene ale României, până unde se oglindește cetatea lui Ștefan cel Mare, în undele Nistrului; ne ducem fiecare cu mijloacele acestea și vedem cu cine rămâne cetățeanul care reprezintă conștiința politică a cutărui sau cutărui sat, sau cutărui sau cutărei comune.

Organizare! Dar apoi, d-lor, în organizarea liberalilor a fost un timp când mi se pare că nu avea mai mult decât trei reprezentanți ai Partidului Liberal și ce sacrificii a trebuit pentru alegerea d-lui Duca. Îmi aduc aminte că atunci a fost socotit ca un mare triumf pentru Partidul Liberal când d. Duca s-a ales la Romanați.

Iată ce înseamnă organizație. Dar să nu ne facem iluzie în această privință. Organizația are o valoare la o societate cu o viață politică liberă, trecută în domeniul istoriei. Oameni care știu perfect ceea ce vor; oameni care și-au ales în deplina lor libertate de cărturari luminați partidul unde se găsesc. Dar oameni care se duc de la un partid politic la altul pentru că la capătul acestei înscrieri i se va întinde ogorul său, un colț de pădure îi va cădea sau cine știe ce elemente uitate de expropriere i se vor adăugi la bogăția personală, oamenii aceștia nu sunt înscriși în adevăratul înțeles al cuvântului. Și cine îi înscrie? Nu-i înscrie șeful partidului, ci îi înscriu tot felul de agenți electorali și cine controlează ce a spus agentul electoral în momentul când omul s-a înscris în cutare sau cutare partid?

Dar povesteam cândva în această Cameră un caz din Germania, unde este cu totul o altă pregătire a alegătorului german - și cu mirare am văzut - nu știu, poate că de pe urma acestei destăinuirii o unei idei nobile a răsărit în capul unor oameni care aparțin unei societăți deosebite să o practice și la noi și mi se pare că există o penalitate acolo pentru cine încearcă să câștige voturile prin anumite mijloace, că este socotită ca o escrocherie care se condamnă acolo, nu știu cine s-a dus într-un sat și a pus întrebarea unui om: câți boi ai? Omul a răspuns: am 2 boi. Se poate un om gospodar ca d-ta să nu aibă 4 boi? Și câți cai ai? Am 2. Se poate ca într-o astfel de casă să se găsească un om atât de sărac? Ia scrie d-ta că are numai 2 boi și 2 cai și să nu ne uiți pe noi la vot, și el vota pentru cei care îl înscriau în condici. Aceia nu făgăduiau nimic, numai înscriau.

Mi se pare că la noi s-a practicat și sistemul acesta.

Prin urmare, vedeți d-voastre, organizațiunea în sine nu creează partidele și nu creează mai ales marile partide, fiindcă toate au o organizațiune. Și nu creează nici popularitate. Popularitate ce însemnează? Ce reprezintă ea? Popularitatea însemnează o încredere și o speranță. Însemnează o încredere într-un om pe care poate nu l-a văzut nici odată și speranța într-un viitor, care pentru un om care judecă rece nu poate fi îndeplinită nici o dată. Popularitatea este foarte bună, dar popularitatea nu creează mărimea unui partid. Trebuie să pleci de la această popularitate pentru a întemeia partidul cel mare, dar nu să crezi că, fiindcă ai câștigat această popularitate, partidul mare este făcut și te poți dispensa de orice grijă și acum poți începe guvernarea ca oricare altul.

Dar popularitatea! Câte popularități n-au trecut înaintea noastră? D-voastre care sunteți tineri, d-voastre nu vă dați seama de ceea ce s-a petrecut cu vreo zece ani înainte de război, când desigur nu erau populari nici liberalii nici conservatorii, când orice mișcare a tineretului trezea o popularitate extraordinară.

Eu, acela care n-am putut căpăta cu legea despre care o să vorbesc îndată, nu am putut căpăta decât singurul loc pe care îl ocupă persoana mea, la 1906 străbăteam țara românească, atrăgând după mine și oameni din vechile partide care credeau, își închipuiau într-adevăr că prin mine se va îndeplini cine știe ce minune. Eu nu credeam. Ei o credeau. Îmi aduc aminte, la Iași, miile de oameni care se țineau după mine, după 13 martie 1906¹. Și nu erau acolo cine știe ce mahalagii adunați după iluzii, ci erau oameni de vârstă ca Nicu Gane și alții, care uitaseră cu desăvârșire deosebirile de partide. Strigătul acela către viitor se întrupa într-un om tot așa de puțin vrednic de o așa de mare speranță, cum tot așa de puțin vrednici au rămas toți aceia care în persoana lor proprie au concentrat într-un anumit moment speranța unei nații întregi. Au trecut câteva luni de zile, au venit războaiele de la 1907 și dacă n-aș fi avut simțul răspunderii mele față de țară, dacă n-aș fi avut decât să servesc pasiunile care se ridicaseră acolo, ca să ies din casă, unde trăisem luni de zile asediat și să mă cobor în satele acelea unde fumega încă sângele nevinovat din gropile abia închise, n-aș fi avut decât să mă pun în fruntea acestei fărârimi pentru ca această popularitate să dureze. Și pe urmă ce ar fi fost? Cu oameni pe care nu i-aș fi cunoscut, cu oameni care nu m-ar fi cunoscut, cu oameni cu care nu mai trăisem împreună, cu oameni cu care nu aveam comunitate de idei și sentimente aș fi putut să mă instalez ca într-o aventură la conducerea țării? După câtăva vreme aș fi putut eu să răspund cu cei câțiva oameni câți erau în jurul meu la speranțele enorme care se treziseră

atunci? Pot să spun înaintea d-voastre nu numai ca om onest, dar ca om prevăzător, pe care studiile mele mă învață, cu cât prezent frământat, să văd și în viitorul societății românești că toate popularitățile care s-au ridicat de pe la 1900 înainte, nu sunt decât strigătele desperate către o viață nouă ale unui popor călcat îndelung în picioare, care își schimba idolii neconținut, fără să-și dea seama că Dumnezeu se găsește nu în noi, ci se găsește în el, în însuși acest popor. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Îată în ce constă popularitatea.

A venit războiul și în momentul de după război cine poate tăgădui, eu am tăgăduit, n-am crezut, dar m-am convins pe urmă, ar fi trebuit să cred că o imensă popularitate înconjură pe generalul Averescu. El, generalul Averescu n-a făcut din acele imense greșeli care dăruie o popularitate, a guvernat în împrejurări în care au guvernat și alții. Popularitatea însă s-a dus. De ce? Fiindcă în acest avânt al națiunii noastre este și o nerăbdare nesfârșită. Nu mai târziu, acum să te văd, a doua zi după biruință trebuie să-mi dai viața cea nouă. Popularitatea s-a desfăcut de acolo și a mers la d-voastre. Sunteți beneficiarii acestei popularități și aveți o datorie de recunoștință nesfârșită față de poporul acesta, în genunchi trebuie să stați înaintea lui. Trebuie să chemați toate puterile de viață dintr-ânsul, fiindcă el a făcut-o pentru el și nu pentru d-voastră, cum n-a făcut-o pentru nici unul din cei care până la d-voastre s-au folosit de această desperată popularitate a unui popor care își așteaptă ceasul.

Dar acestea, vă rog, nu creează încă marele partid. Eu nu tăgăduiesc că d-voastră puteți să ajungeți acest mare partid, cum nu tăgăduiesc că pot liberalii, în anumite împrejurări, sub conducerea care ar trebui și înțelegând că anumite lucruri s-au sfârșit și începe o vreme de muncă devotată și modestă, înțelegând că e un singur partid față de alte partide, fără nici un drept de moștenire asupra conducerii din an în an, din deceniu în deceniu, până la sfârșitul vremurilor. Ba acest popor poate căpăta pentru ceea ce trebuie să fie, mari partide, dar mari partide care să numere în trecutul lor decenii întregi, reîncercări care să fi prefăcut organizarea lor în izvoare de viață. Nu, aceste mari partide nu există. Dovadă că nu există este și ușurința cu care se trece de la un partid la celălalt, dovadă toate plimbările acestea pe care am ajuns a le ierta. Sunt unii oameni care întind bucuroși mâna prietenului de ieri, care s-a căpătuit la prăvălia din față. Dar, vă rog, însăși aceste preumblări al căror mobil de interese este foarte ușor de observat, însăși ele dovedesc îndeajuns că partidele în adevăratul înțeles al cuvântului, partidul reținând prin fapta sa o popularitate pe care o merită și a cărei organizație să nu fie atacabilă de nici o dezmințire în caz de nenorocire, partidul nu există.

Noi suntem aci un număr oarecare de români, pe care împrejurările i-au adus să fie într-un anume moment pe aceste bănci. S-a oprit asupra lor nădejdea acestui popor românesc, dar pentru aceasta ei n-au dreptul să zică: poporul acesta ne aparține sau ne aparține pe jumătate, o parte o dăm altora, o parte o ținem pentru noi. Aceasta, ferească Dumnezeu! Și că partidul nu există, că marile partide nu există, și pentru a păstra această iluzie a unui mare partid trebuie să se recurgă la toate artificiile scrisului gazetăresc și la toate artificiile retorice de Parlament, dovada e în faptul că pentru a avea d-voastre situațiuni atât de frumoase, pentru unii neașteptate, cum le aveți în momentul de față, a trebuit să intervină și un alt element pe care d-voastre nu puteați să-l respingeți în condițiunile în care ați luat puterea, dar desigur că trebuie să-l socotiți venit către d-voastre fără voia d-voastre: legea electorală, de care vorbesc îndată. Și astfel, fără îndoială că pentru a înțelege viața politică de astăzi, trebuie să se uite cineva dincolo de viața partidelor mari.

Am vorbit de legea electorală. Legea electorală de la noi a fost creată într-un moment nenorocit, prin surprindere. Nimeni dintre noi nu și-a închipuit ce va ieși din ea. A fost creată pentru a falsifica sistematic de la un capăt al țării până la celălalt, voința adevărată a poporului nostru. Acum nu mai există nici partide, nu există decât electori, nu există decât șefi ai partidelor și fruntași care sunt terorizați de oameni cu situațiuni mari în cutare județ și care ei dispun de totul. Ei silesc pe alegători să voteze oameni pe care nu-i cunosc, pe care nu-i iubesc, pe care îi disprețuiesc, oameni de aceia al căror nume prezentat alegătorilor, după alegeri, le-ar umple sufletul de o mișcare de revoltă. O cumplită tiranie s-a abătut asupra țării după temeiul acestei legi care, completând în sensul cel mai nenorocit măsurile luate la Iași, în timpul războiului, a izbutit să distrugă din viața politică ceea ce făcea nobilă și interesantă chiar și partea criticabilă a ei.

Silești prin vot țara și ești o grupare politică, să-și caute aderenții acolo unde nu-i poate dori!

D-voastre ați vorbit în manifestul d-voastre de atâtea ori de drepturile unei mari clase care este clasa țărănească. Dar clasa aceasta țărănească însăși foarte adeseori este împiedicată în manifestările ei de faptul că voturile țărănești sunt amestecate cu voturi care nu sunt țărănești. D-voastră impuneți țaranului să primească răspunderea atâtor voturi care nu exprimă voința sa. D-voastră impuneți unui partid cu caracter național să-și găsească numai decât aliații săi în cutare parte a țării unde elementele naționale nu există. D-voastre siliți la cartelurile cele mai nenaturale și cele mai imorale. Păstrând această lege electorală d-voastră prefaceți o viață politică, ușor de văzut și de înțeles, într-un adevărat haos pe care îl împiedică doar de a se vedea în toată urâciunea lui, apăsarea greoaie a unor majorități artificiale. Și în răspunsul d-

voastră la Mesaj, aş fi vrut să văd cât de uşor indicaţiuni în direcţia schimbării legii electorale, a acestei legi electorale de dictatură, pe care noi am împrumutat-o, fără să avem dictatura pe care ar putea-o servi a acestei legi electorale, copiate după model străin, unde nu se găsesc împrejurări care niciodată nu se vor găsi la noi. Şi d-voastră, partid popular, nu puteţi primi pomana acelor 20 la sută care v-au ieşit din voturi după legea liberală.

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei şi Comerţului: D-le profesor, s-a calculat că legea aceasta ne-a păgubit pe noi. Legea aceasta este o lege care avantajează partidele slabe şi când sunt în opoziţie şi când sunt la guvern. Nouă nu ne-a dat această lege decât un câştig de 3 la sută din voturi, iar în ce priveşte mandatele, vi se vor face calculele din care veţi vedea că dacă era vechea lege electorală noi aveam mai multe mandate decât avem astăzi. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii.*)

D. N. Iorga: Lămuririle d-lui Madgearu sunt fără îndoială cu desăvârşire competente. Dumnealui a făcut socoteala acelor voturi. Dumnealui nu se simte profitat; eu cred că sunt pagube şi cel puţin din punctul meu de vedere. (*Ilaritate.*)

D-voastră aveţi cu toate acestea în programul d-voastră anumite consideraţiuni de clasă. Eu consideraţiunile de clasă nu le am. D-voastră sunteţi şi un partid naţional, desigur, dar acest partid naţional are legături şi cu alte naţionalităţi. D-voastră iubiţi poporul românesc, cum îl iubesc şi eu, dar n-aţi pus în programul partidului d-voastră formula teoretică a acestei iubiri. Astfel, eu care nu semăn cu d-voastră în ce priveşte apăsarea asupra clasei şi care nu semăn cu d-voastră în ce priveşte atitudinea faţă cu alte naţiuni, sunt pus într-o situaţiune de absolută inferioritate, în afară de premiul acela de care aţi vorbit acum în urmă, sunt pus într-o situaţiune de inferioritate, fiindcă nu pot să-mi pun o candidatură care să-mi poată reuşi, spre exemplu în Dobrogea cea nouă.

În Dobrogea cea nouă, datoria mea de Partid Naţional ar fi să sprijin pe macedoneni, care reprezintă o parte aşa de interesantă a poporului românesc, oameni care au însemnat în civilizaţia naţională proporţional infinit de mult, oameni care sunt, desigur, în ce priveşte rasa, după cum ştiţi, cu mult mai destoinici decât noi. Nu există unul din ei care, pus în orice situaţiune, să nu fie în stare a se descurca; sunt marii creatori de cultură din toată Peninsula Balcanică şi pe oamenii aceştia i-am smuls de la casele lor, i-am transportat pe pământul românesc, din neagricultori i-am făcut agricultori, din oameni de oraşe i-am făcut oameni de sate - ne-am şi bătut joc puţin de speranţele lor (*aplauze pe băncile majorităţii*), îi punem alături de bulgari şi din anumite motive, care pe mine nu mă privesc, d-voastră aţi spus un cuvânt bun bulgarilor de acolo, pe care ei l-au înţeles greşit şi de aceea curge sânge

românesc pe pământul Cadrilaterului. Dar, când mă duc eu acolo, nu pot să fac curte bulgarilor din Cadrilater. Când am să aleg între macedoneni și ceilalți, trebuie să aleg pe ai mei.

Prin urmare, iată, vedeți calea mea este închisă când este vorba de Cadrilater.

Dar d-voastră, în Bucovina puteți să vă înțelegeți cu d. Cracalia, care este coborâtorul unui șir întreg de români, de moldoveni. Eu am și tipărit o serie de documente privitoare la familia d-sale și, când îl voi cunoaște personal, îmi voi permite să-i prezint întreaga d-sale genealogie, care pe de-a întregul e românească. Dar pentru moment d-sa este reprezentantul intereselor ucrainene. D-voastră n-ați vrea să mă duc la Zastavna sau în alte sate de dincolo de Prut și să reprezint interese care nu sunt în legătură cu programul meu. Dar d-voastră aveți un admirabil alegător în părțile de Răsărit ale Basarabiei, pe d. Zipștein, care împreună cu un reprezentant al bisericii ortodoxe a mers și a căpătat voturi prețioase pentru d-voastră... Dar eu nu sunt antisemit, nu am mintea cuiva pe care nu vreau să-l numesc aci (*ilaritate*), fiindcă nu este de față, eu ca om cuminte nu pot să fiu antisemit într-o țară în care au intrat prin provinciile adate sute de mii de muncitori, care au drepturile lor și sunt chemați să folosească la viața economică și culturală a țării. Cu toate acestea, este în trecutul meu că nu mă pot duce la prieteni cu d. Zipștein ca să le cer voturi.

Iată ce dă votul pe țară.

Vedeți, sunt trei păcate: votul pe listă, votul pe țară și prima. Sunt trei păcate. Dar, pe lângă acestea, eu nu sunt socialist de loc; eu am socialismul milei, nu socialismul teoriei. Acum, între socialismul generozității umane care se ridică împotriva oricărei suferințe, împotriva oricărei lovituri nedrepte și decalogul perimat al lui Karl Marx, eu aleg pe cel dintâi, nu pe cel din urmă. Eu mă pot duce cu oricâtă generozitate și orice bune sentimente pentru miile de muncitori, în regiunea Jiului sau Hunedoarei și în anumite părți ale județului Prahova, și pe mine nu mă votează nimeni fiindcă nu mă duc să vorbesc despre posibilitatea unei noi împărțiri a averilor, de pe urma căreia, ori va munci, ori nu va munci, va avea fiecare aceeași parte la ospățul pe care nu știu cine-l pregătește.

În felul acesta, legea electorală falsifică manifestarea popularității și, prin urmare, iată unde voiam să revin, și sunt foarte recunoscător d-lui Madgearu că, procurându-mi un moment de odihnă, mi-a dat și puțința de a adăuga lucruri pe care nu aveam intențiunea să le spun.

Eu vreau să mai spun ca nimeni să nu se încrează peste măsură într-însul. Organizațiunile sunt trecătoare, popularitatea o ia vântul. Legea electorală este o datorie pentru orice om de treabă să o facă să dispară un moment mai repede. Și atunci rămân oamenii: aceștia nu pot fi falsificați.

Nu puteți vota în nici un Parlament o lege care să spue: d-nii cutare și cutare vor avea mai multă minte decât înainte de această lege iar alții sunt condamnați să aibă mai puțină minte, după punerea în aplicare a acestei legi.

Nimic nu poate înlocui energia omenească, nimic nu poate înlocui cultura omenească, nimic nu poate înlocui inteligența omenească, nimic nu poate înlocui experiența omenească. Nu cu organizații de mase această țară, încă așa de gingașă în alcătuirea ei, poate să fie condusă.

Țara aceasta nu poate să fie condusă decât prin unirea fără egoism, fără formule zadarnice, a oricăror forțe adevărate și pe ruina oricărei organizații parazite. Când se va găsi în această Adunare - și o doresc - când se va găsi conștiința acestei nevoi, când își vor da sama cei mulți, buni, care sunt în acest tineret că omul trebuie să îngenunche înaintea oricărei energii ca să câștige, iar nu să o respingă, când o poate întrebuița pentru binele țării, atunci, și nu numai după manifestațiunile populare de ieri, se va putea spune că fără creațiunea partidelor mari, care nu pot veni așa de repede, s-a deschis într-adevăr vremea cea mare a României celei Mari.

Și, fiindcă vorbim de România aceasta Mare, mie mi se pare un lucru, sau mă înșel foarte mult, că grija noastră de căpetenie este să o păstrăm, amenințată cum este din afară, scormonită, roasă cum este înăuntru, că trebuie să o păstrăm cu orice preț, cu prețul sacrificiului copiilor noștri, până la unul, cu orice preț trebuie să o păstrăm. (*Aplauze prelungite unanime*).

Să lăudăm pe aceia care, mai mult sau mai puțin, într-un loc sau în altul, au contribuit la creațiunea acestei țări.

Aci este deosebirea cea mare de făcut: între aceia care au ajutat și aceia care au împiedicat, între aceia care au muncit și aceia care s-au dat la o parte, între aceia care au sfințit munca noastră și aceia care au rânjit la dânsa.

Este o deosebire mare de făcut, și va veni vremea când nația noastră va înțelege că această despărțire morală trebuie făcută. Și, dacă sunt mândru de un lucru, sunt mândru că în clipele cele mai dureroase pentru nația mea, m-am pus întreg în serviciul ei și, dacă nu aş fi avut nici locul singur pe care îl are aici partidul meu, eu încă aş fi reprezentat tot ce a însemnat credința, munca și jertfa mea, în acel ceas (*aplauze*).

Aceasta îmi dă dreptul de a vorbi aci, și aceasta, și viața mea nepătată și nerăsplătită îmi dă dreptul de a vorbi așa cum vorbesc.

Dar, după ce am arătat care este situațiunea mea și a partidului meu în viața acestei țări, să-mi dați voie să vorbesc și de situațiunea d-voastră, înainte de a ajunge la o încheiere, care se desprinde de acum în sufletul d-voastre, îndrăznesc de a spune, mișcat.

S-ar părea, pentru cine nu cunoaște, viața țării în ultimii zece ani de zile, că d-voastre astăzi reprezentați în adevăr, guvern și majoritate, ceva cu desăvârșire nou, că așa ceva nu a mai fost în România, nu au mai fost alegeri libere, nu a mai fost o Cameră liber aleasă, că această Cameră liber aleasă este cea dintâi care susține liber un guvern, fiindcă îmi închipui că vrea să-l susție în afară de orice presiune, că, prin urmare, niciodată nu a existat un guvern care să atârne de Cameră. Acum, să-mi dați voie, eu cred că guvernul trebuie să atârne de Cameră. (*aplauze*). Și acesta este parlamentarismul cel adevărat; aici nu este o distribuțiune de grăunțe. D-voastre sunteți acei pe care, într-un moment, i-a vrut nația; nația, prin votul ei, a consacrat prezența miniștrilor acolo, dar d-voastre sunteți aceia care veniți de-a dreptul de la voința aceasta, voință conștientă, mai puțin conștientă, dar de la voința aceasta a sutelor de mii, a milioanele de alegători.

Știu că este și o altă teorie, dar să mi se dea voie să socot că această teorie este puțin cam veche, pe când teoria ceastălaltă este cea adevărată.

Nu pentru prima oară se întâmplă ca un guvern să atârne de majorități, și este bine să atârne, pentru că altfel orice guvern se corupe. Este bine să atârne de Parlament și din alt punct de vedere: un guvern nu poate face greșeli, se retrage, sau, cu anumite mijloace specific românești, care vor fi însemnate în istoria lumii anume ca o creațiune specială a noastră, un guvern poate să fie invitat, în mijlocul acțiunii celei mai binefăcătoare, să plece; el poate să se trezească înaintea unei semnificații de concediu - s-a mai întâmplat și alta dată (*ilaritate*), dar este mai ușor printr-o intrigă să dărâmi un guvern decât să înlături un Parlament.

Pe vremea răposatului Rege Ferdinand, am îndrăznit să vorbesc Regelui de situațiunea Parlamentului după plecarea guvernului și Regele s-a arătat foarte îngrijorat de viitoarele alegeri, și într-un moment avea hotărârea - în 1920 - de a nu face să plece și Parlamentul. Prin urmare, altceva este să înlături un guvern și altceva să dizolvi un Parlament; mai ales acum este mult mai greu să dizolvi un Parlament ca acesta, înainte ca popularitatea d-voastre să fie uzată și aveți toate mijloacele de a face ca această popularitate să se uzeze numai într-o oarecare măsură și nu să dispară cu desăvârșire.

Ce alegeri vreți d-voastre să iasă după înlăturarea guvernului? Ia cineva popularitatea pe care ați pierdut-o d-voastră? Iată, aci rotativa nu merge. D-voastre să pierdeți atâta popularitate și ea să meargă imediat la ceilalți care ar sta cu cutiuța și ar culege în fiecare zi popularitatea care cade din mâinile d-voastră. D-voastre puteți să o pierdeți, dar ceilalți nu o câștigă prin aceasta. Și atunci, credeți d-voastre că se mai poate să răsară fantasmale care fabricau Parlametele înainte, și credeți d-voastre că o astfel de încercare nu ar produce fenomene de acelea care să zguduie însuși așezământul poporului românesc? (*Aplauze*).

De aceea zic eu că este bine ca Parlamentul să fie acela care condiționează acțiunea și însăși existența guvernului.

Dar credeți d-voastre că pentru prima dată se întâmplă așa ceva?

Să-mi dați voie, celor mai tineri să le-o spun, celor mai bătrâni să le-o aduc aminte, și băncii ministeriale, aproape în întregime, să-i împrăpățez această amintire, care trebuie să fie foarte vie și în mințile d-nealor: această a mai fost odată. Și în partea aceasta o să vă arăt de ce a fost, cum a fost și de ce nu a mai fost.

Pentru că aici se cuprinde o foarte mare învățătură pentru d-voastre toți. A venit un moment când Partidul Liberal, după câteva luni de guvernare, după război, s-a retras. O guvernare pe care nu mă sfiesc să o numesc greșită, și am spus-o și în Camera liberală. Atunci când se isprăvise abia războiul și când ar fi fost ceasul de înțelegere împrejurul Partidului Liberal, când el putea să facă una din cele mai mari opere, și atunci, statuia omului de mare merit care a fost al doilea Ion Brătianu ar fi trebuit așezată pe un pedestal de trei ori mai ridicat decât al marelui său părinte, atunci, în 1918, când s-a mântuit războiul, d-voastre, liberalii, ați fi putut, recurgând loial la toate forțele vii ale țării, să întemeiați un mare Minister național. Ați avut, în Ministerul de la 1918, 1919, nu pe toți, dar pe unii dintre ardeleni. Și ar fi ajuns un semn către oricine, pentru ca oricine să fi fost bucuros, și ca o mulțumită pentru ceea ce făcuse el însuși în timpul războiului și ca o satisfacțiune acordată lui, să facă parte din acel mare Minister. Și nu s-ar fi făcut alegeri până la 4 ani.

Și Parlamentul acela ar fi fost continuat prin altul, dominat de aceeași „uniune sacră”, iertați-mă că întrebuițez acest cuvânt așa de mare, luat din viața nobilei țări, de la care putem învăța orice. Ar fi putut alt Parlament continua acest Parlament al „uniunii sacre”. Liberalii n-au făcut-o și au fost luni de completă dezorganizare a țării, care trebuia prinsă, așa cum scăpase din ghiarele vulturului, care trebuia îngrijită, care trebuia mângâiată și îndemnată pe drumurile cele noi. Și ea a fost tratată după metodele mucedă dinainte de război. Într-un moment, s-a găsit guvernul liberal deoparte, iar pe alta voința marilor aliați. Marii aliați voiau un lucru, care nouă nu ne aducea paguba, liberalii au crezut că nu pot acorda ceea ce au cerut marii aliați și ceea ce alții au acordat, fără ca țara să iasă nici dezonorată și nici ruinată pentru aceasta.

A venit apoi guvernul generalilor. Fericit sau nefericit. S-au luat generalii abia ieșiți de sub steaguri și s-au așezat ca miniștri, silindu-i să facă alegeri și a primi asupra lor toate mulțumirile legate de alegeri și ceva din odiul /ura, dezgustul, scârba/ care înconjură totdeauna politicianismul. A venit guvernul de generali și a făcut alegeri. Alegerile au fost o minunată exprimare a voinței țării: au ieșit foarte mulți liberali și toată partea stânga a Ateneului era plină de reprezentanți ai Partidului Liberal, 103 reprezentanți.

Nu știu dacă vă aduceți aminte (*adresându-se către deputații liberali*) de felul cum am primit eu, fiind în locul unde este acum venerabilul meu prieten d. Ciceo-Pop, cum am primit eu pe Toma Stelian când a intrat în Cameră, de cuvintele de mulțumită pe care le-am adresat, pentru că aducea experiența mării lui inteligențe. Iată mijloacele cu care se putea lucra în această Cameră și nu se puteau plânge liberalii din vremea aceea că n-au destui reprezentanți, după ce fuseseră uzați de amestecul lor în marele război.

Ne-am trezit însă deodată cu oameni aparținând deosebitelor partide care nu aveau între dânșii nici o legătură mai strânsă. Eu nu credeam atunci în marele viitor al Partidului Țărănesc. A venit la mine la redacție d. Madgearu să-mi propună nu știu ce înțelegere, și i-am spus: ce înțelegere să am cu d-voastră? Ceea ce n-am putut face eu, puteți face d-voastră! Același lucru i-am spus și d-lui Mihalache.

Ne-am trezit deci ca oameni fără nici un fel de legătură între noi. Erau ardeleni în foarte mare număr, și nu vă pot spune plăcerea pe care o am de câte ori în acest Parlament văd unul din oamenii care veneau cu suflet admirabil, pentru întâia oară într-un Parlament românesc, în Parlamentul acela, așa de batjocorit, și fără dreptate, în contra căruia s-a montat o intrigă scârboasă de la început, și chiar astăzi se încearcă epitete, exprimând o judecată pe care n-o merită.

Au venit ardelenii aceștia admirabili și era într-adevăr o viață nouă pe care o aduceau cu dânșii aici în București. Partidul meu avea atunci 30 sau 40 de reprezentanți în Cameră și în Senat. Erau bucovinenii d-lui Nistor, care pe vremea aceea nu se așezase lângă liberali, și-mi pare rău că d-sa nu e deputat, ca să-i aduc aminte că atunci când a trecut la Partidul Liberal se scuza față de mine că trece la liberali, și-mi zicea: d-le Iorga, trebuie să intru la liberali, fiindcă altfel intră Dori Popovici². (*Mare ilaritate*).

Iar în ce privește pe unul dintre reprezentanții Partidului Basarabean de atunci, îmi aduc aminte că el mi-a spus surâzând, că e mai bine, după ce a căzut guvernul Blocului, că e mai bine să treacă în guvernul care a venit pe urmă, că și mie poate să-mi fie folositor pentru anumite informațiuni pe care mi le-ar transmite relativ la viața partidului în care se mutase.

Pe vremea aceea nu era așa. Și la ardeleni și la bucovineni și la basarabeni era entuziasmul creator cu care se putea face minuni.

D-voastre aveți în jurul d-voastre o manifestație populară mai impresionantă ca aceea de la 1919. Nu este îndoială.

Masele pregătite, organizate de d-voastre, au făcut ceea ce nu au putut face masele dezorientate de atunci. Dar ceea ce era în sufletul oamenilor de atunci, acest lucru nu-l aveți - să mi fie iertat că o spun - nici d-voastre, nici

banca ministerială. E ceva veșted în noi; în tot ce s-a petrecut în acești 10 ani a fost o sfărâmare de credință, o descurajare de entuziasm, o slăbire a forțelor morale ale acestei țări, la toți aceștia care erau împreună. Și erau și socialiști și erau și reprezentanți ai minorităților etnice, și-mi aduc aminte că am făcut, după o părere care s-a criticat mai târziu, că am făcut un mare păcat³. Mulți nu puteau să vorbească în limba poporului majoritar și le-am interpretat discursurile pe care le pronunțau aci la Cameră; am avut o atitudine din cele mai dezinteresate față de aceste minorități despre care spun și acum că fără să scormonim în inimile lor, prețuiesc aportul ce-l aduc ca înaltă cultură, ca organizație de muncă în viața acestei țări care este și a lor. Și atunci între noi toți era o înțelegere de acelea care nu se pot face artificial.

Putem pertracta de acum înainte oricât, putem încheia pacte, putem să facem făgăduieli, putem să împărțim mandate și oricâte alte lucruri. Nu vom putea fi niciodată unde eram atunci.

Atunci a fost momentul cel mare pentru națiunea românească, pe care sufletele uscate nu l-au putut înțelege, oamenii încremeniți în trecut nu l-au putut ghici, și sfântul moment a trecut fără înțelegere. Dar noi trebuia să facem un Minister, și atunci, mi se pare că la a treia adunare în casele fratelui d-lui Mihai Popovici, am emis părerea ca să facem un bloc de guvern. Părerile au fost împărțite, și numai în cea de a treia seară și numai la ceasul 2 din noapte, eu am procesul-verbal scris de mâna prietenului meu Munteanu-Râmnic, care nu este în această Cămară, la ceasul 2 din noapte am rugat pe d. Maniu să primească acest bloc. D. Maniu a spus să ne exprimăm dorința de a constitui un bloc. Și eu am răspuns că pe dorința noastră Regele nu poate să facă un guvern. Regele nu poate să facă un guvern decât pe blocul încheiat.

S-a făcut procesul verbal și l-am văzut atunci pe d. Maniu mergând cu oarecare încetineală, ca un om chibzuit, către hârtia aceasta pe care a isprăvit prin a o iscăli. Și s-a încheiat blocul acesta a cărui guvernare putea da orice⁴. Guvernare care a dat cea dintâi împroprietărire, fie și greșită, împroprietărirea din Basarabia și care a dat României cea dintâi siguranță că Basarabia nu va putea fi smulsă niciodată din corpul statului românesc. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Îmi părea rău că în acel Parlament nu era destul de reprezentat partidul generalului Averescu. D. general Rășcanu era ministrul nostru de Război.

D. general Rășcanu: Nu făceam parte din nici o alcătuire politică.

D. N. Iorga: Așa merge vorba că ministrul de Război nu face parte din alcătuirea politică în care stă. Și nu mă puteți împiedica de a reconstitui vizual caracterul acelei Camere. Dacă vă văd, nu mă puteți opri de a vă spune că erați în acel guvern, cu sentimente care nu mă privesc, dar erați.

Era și unul dintre membrii Partidului Poporului și părerea multora dintre noi era că porțile Parlamentului trebuie deschise larg oamenilor d-lui general Averescu. Și, când au fost alegerile pe baza cărora a fost sfârâmat guvernul Blocului, noi am pus candidaturi numai de formă - și sunt acolo oameni care o știu - și am îndemnat să se combată ai noștri, pentru ca să iasă reprezentanții Partidului Poporului.

Acesta este adevărul. Ne-am dezinteresat de cele trei alegeri pentru Senat, care au servit drept pretext pentru înlăturarea guvernului Blocului. Toată acțiunea care s-a făcut atunci împotriva Parlamentului ales liber și a guvernului care atârna de acest Parlament liber, mă grăbesc să o spun că nu a venit în rândul întâi de la d. general Averescu, ci a venit de la alte forțe, care întrebuițează și sfârâmă pe rând tot ceea ce e curățenie, tot ceea ce e demnitate, tot ceea ce e sentiment de libertate în această țară. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*). Acestor forțe trebuie să li se taie drumul. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Este ceasul al 11-lea al înțelepciunii d-voastre.

Aveți printr-o minune ceea ce stăpâniți în momentul de față. Se așteaptă de la d-voastre lucruri pe care, dacă nu le veți îndeplini, asupra nici unui partid nu va cădea osândă mai grea decât osânda care, în acest caz, vă așteaptă pe d-voastre.

Spunea ministrul de Finanțe că ispășește și își ia în spinare un buget greu, pe care, prin mijloacele pe care le are la îndemână, nu-l poate ușura. Foarte adevărat! Dar pe rând veți veni toți să faceți această declarație, și veți fi siliți să o faceți, pentru că pe toți vă așteaptă aceeași greutate și în fața tuturor răsare aceeași primejdie.

Dacă vă închipuiți că le veți putea birui numai prin ceea ce aveți personal, cei ce stați pe banca ministerială⁵ dacă vă închipuiți că adeziunea călduroasă a acestei majorități este în stare să vă sprijine în greșelile d-voastre ca partid, că împreună sunteți o formidabilă forță cu care să puteți lupta împotriva dușmanilor nevăzuți care vă pândesc, va fi cea mai mare înșelare a vieții politice a d-voastre și va fi poate ultima d-voastre înșelare, fiindcă după o cădere de pe urma unor astfel de greșeli nu vă veți mai ridica niciodată. Nici un capital organizat, nici o mare experiență politică, nici un nume glorios nu poate să intervină pentru a vă scăpa de catastrofă.

Nu vă puneți alături cu d-nealor, căci liberalii pot face toate greșelile, dar se vor ridica din morminte cele două mari umbre care au reprezentat în viața țării românești momentele supremelor triumfuri și, fie chiar în nevrednicia lor, ei vor fi ținuți sus de vrednicia morților care au precedat.

D-voastre, dacă vă îndărătniciți într-un egoism îngust, dacă nu înțelegeți că, față de această majoritate care trebuie să rămână a d-voastre, sunteți cea

dintâi încercare de guvernare, care nu trebuie să fie cea din urmă, nimic nu va răsări din trecutul d-voastre, care să va susțină și din adâncurile unde din nenorocire se face politica românească, nu vi se va întinde nici o mână de ajutor.

Băgați de seamă. Veniți la guvern cum a venit guvernul Blocului în noembrie; acum suntem aproape la ianuarie, cu aceeași nesiguranță a guvernării. Câte din măsurile d-voastre nu sunt acele pe care le așteaptă poporul românesc! Opera de creațiune nu ați putut s-o desemnați măcar în liniile ei generale. Bunul d-voastre șef nu este o personalitate care să trăiască în sufletele fiecăruia din d-voastre, în așa fel încât să vă crească oricum puterile. Băgați de seamă! Sunt încă trei luni de zile până în acea primăvară, la acele „ide” ale lui martie, când guvernele se prăbușesc.

Dar eu nu doresc să fiu atunci în fața ruinei d-voastre omul care să spună prietenilor, care politicește nu mai sunt alături de mine, dar car rămân cu tot ceea ce au fost prin bunătate și dreptate față de mine, rămân în inima mea să le spună: minunea ați avut-o în mâini. Egoismul v-a sfărâmat-o! (*Aplauze prelungite*).

NOTE

1. Iată chiar descrierea lui N.I. a celor întâmplate atunci: „Se anunțase o reprezentație de caritate cu o piesă ușoară franceză, *Madame Flirt*, la Teatrul Național, membri ai acestei lumi de fapt desnaționalizate sufletește având să joace rolurile. La glasul profesorului N. Iorga, studenții se adunară la Universitate, apoi în sala *Eintracht*. Se luă hotărârea de a se protesta înaintea Teatrului, fără să se lunece la vreo tulburare. Prefectul Poliției, jovialul D. Moruzi, o îngăduise. Dar interveniră fiii primului ministru, Mihai și Grigore Cantacuzino, care lucrau pe sama lor, și ei impuseră oprirea oricărei manifestații. De aici, pe când însuși moștenitorul și principesa Maria trebuiau să se întoarcă la Cotroceni, rezultă ciocnirea cu poliția, cu jandarmii pedestri; trupa, chemată în ajutor, refuzând să tragă, căci ofițerii tineri erau și ei cuceriți de noul curent naționalist. Pe lângă câțiva răniți, s-a vorbit de un mort. Foaierul Teatrului era prefăcut în spital. Firește că reprezentația nu avu loc”. (*Istoria românilor*, vol. 10₁, Întregitorii, Buc., 2001, p. 199, ed. Georgeta Filitti, Gheorghe Buzatu).
2. Este vorba de Dorimedont Popovici, adversar al lui Ion Nistor în Bucovina și persoană foarte influentă pe plan local.
3. Pentru „păcatul” de a traduce spusele reprezentanților

minorităților naționale, ca președinte al Camerei, v. vol. II al aceste serii.

4. Guvernul Al. Vaida Voevod (1 decembrie 1919 - 13 martie 1920), pentru a avea majoritate parlamentară, a trebuit să constituie un „bloc parlamentar” format din Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Naționalist Democrat (condus de N. Iorga) și Partidul Democrat al Unirii din Bucovina.
5. Guvernul din 29 decembrie 1928 (format la 10 noiembrie 1928 și expirat la 7 iunie 1930) era format din: Iuliu Maniu, președinte; Al. Vaida Voevod, ministru de Interne; Gh. Gh. Mironescu, ministru de Externe; M. Popovici, Finanțe, Gr. Iunian, Justiție; Nic. Costăchescu, Instrucție Publică; Aurel Vlad, Culte și Arte; gl. Henri Cihoski, Război; I. Mihalache, Agricultură și Domenii; V. Madgearu, Industrie și Comerț; I. Răducanu, Muncă, Cooperație, Asigurări Sociale; Sever Dan, Sănătate și Ocrotiri Sociale.

Intervenție la proiectul de lege pentru ratificarea convenției cu Germania, în vederea soluționării diferendelor financiare existente între cele două țări:

D-lor, mi se creează în Camera aceasta o situațiune într-adevăr curioasă; eu aș vrea întotdeauna ca Partidul Liberal să ia întâi cuvântul, ca acela care, în puterea legii rotative, ar fi ridicat, dar mă lasă pe mine să vorbesc întâi (*ilaritate*).

D-lor, eu trebuie să spun că mulțumita noastră pentru încheierea unui lung și păgubitor litigiu se datorește tuturor oamenilor de ispravă, care, în afară de interesele de partid, au lucrat pentru a se ajunge la acest rezultat, și ar fi o mare nedreptate dacă nu ne-am gândi la acei oameni, care nu sunt aici în țară, ca d. Lapedatu și d. Oromolu, la ale căror silințe pentru a se ajunge la acest fericit rezultat am fost martor eu însumi, cu prilejul trecerii mele prin Berlin. Desigur condițiunile puteau să fie și mai bune, decât cele căpătate. Pentru aceasta însă n-ar fi trebuit să ne hrănim atâta vreme cu iluzii, care iluzii acestea s-au dovedit zadarnice. Nevoia de a fi într-o situațiune clară față de Germania, nevoia aceasta se impunea de la început. N-am fi jignit pe nimeni, n-am fi atins pe marii noștri aliați, pe prietenii noștri de astăzi, dacă în cel mai scurt timp am fi ajuns să avem situația netedă de acum.

Dar în ce privește ceea ce se spune în raport, despre necesitatea bunelor relațiuni economice cu Germania, de aceasta trebuie să se bucure oricine care își dă seama de două lucruri: de rolul pe care comerțul german, după război, a ajuns să-l joace la noi și de faptul că avem în minoritățile naționale de la noi unui din cele mai potrivite elemente, pentru a intra în legături într-adevăr normale și pașnice cu poporul german.

Doresc să se întâmple ceea ce se întâmplă adeseori în viața politică: se începe de la legături de afaceri, se trece prin legături culturale și se ajunge la o anumită situațiune politică. Doresc ca din legăturile acestea de ordin material, Germania să se convingă încă mai bine de faptul că războiul nostru l-am început pentru dreptul nostru, că suferințele noastre trebuie să fie apreciate, înainte de toate, de acei care au asistat la dănele și că ordinea de lucru care a ieșit din marele război este o ordine de lucruri nestrămutată, și că noi nădăjduim că națiunea cu care intrăm în relațiuni din ce în ce mai bune acum, nu va fi niciodată dintre acelea care ar contesta României hotarele sale de drept, căpătate cu sângele său¹. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

NOTE

1. Legea a fost votată cu 181 de voturi pentru și unul împotriva.

Ședința din 6 februarie 1929

Informează Adunarea că în ziare s-a transmis știrea că trei grăniceri au dezertat peste Nistru. Întreabă pe ministrul de Război: „Cine e inconștientul care a putut comunica ziarelor știrea atât de atingătoare a prestigiului unei glorioase armate? Care pot fi motivele incalificabilului act comis de grănicerii dezertori și care sunt măsurile care s-au luat pentru ca Nistrul să nu fie păzit de canalii ca acestea?”

Dialog cu I.G. Duca despre împrumutul de stabilizare:

D-le președinte, d-lor deputați, v-am înștiințat că nu-mi poate trece prin minte să discut o chestiune de această importanță, din punctul de vedere al interesului de partid¹, care știe totdeauna să-și atingă scopurile și să-și menajeze ieșirile. Dovadă că nu sunt nici acum în intențiunea de a trata dintr-un punct de vedere de partid împrumutul, care în sfârșit ne-a venit este atitudinea pe care am avut-o în momentul când, acum câteva luni de zile,

șeful Partidului Liberal ne anunța, cu oarecare frică, că împrumutul s-a încheiat. (*Ilaritate*). Cu o bucurie sinceră am primit vestea prematură pe care o aducea d. Vintilă Brătianu și am spus cu acest prilej lucrurile pe care le spun și acum, și le spun cu aceeași nepărtinire, între aceia care, sprijinindu-se pe baze deosebite, solicită onoarea de a governa poporul românesc.

Am spus atunci că împrumutul de stabilizare - stabilizare care determină un împrumut, fără care stabilizare nu s-ar putea face - că acest împrumut înseamnă condamnarea unei teorii onorabile, care nu s-a putut menține în fața evidenței faptelor. Teoria aceasta era că leul poate să ajungă din nou la valoarea aur. Cu această teorie s-a plecat. Și am spus d-lui Vintilă Brătianu - mă așteptam că aceasta îi va face rău și că în răspunsul domniei sale va căută să arate o continuitate și o consecvență, care n-a existat - i-am spus d-lui Vintilă Brătianu că domnia-sa s-a convins puțintel cam târziu de un lucru care ajunsese de toată evidența: că o monedă care a căzut odată, o arată întreg exemplul istoriei, niciodată nu mai poate să fie adusă la situațiunea dinainte.

Dacă lucrul acesta, pe care l-a înțeles toată lumea de la început, două lucruri trebuia să înțeleagă și acesta este unul, dacă lucrul acesta l-ar fi înțeles așa de la început am fi avut stabilizarea leului în condițiuni nesfârșit favorabile acelorora de astăzi, fiindcă atunci banul se oferea într-adevăr, dar nu se oferea în astfel de condițiuni cum le aștepta d. Vintilă Brătianu, ca bancherii să vie în deputațiune la București, pentru a cere favoarea de a împrumută România.

Noi trebuie să fim un popor mândru, dar mândria nu merge până la o pretențiune așa de mare. Oamenii își pot plasă banii și aiurea și actul acesta de îngenunchere în fața pretențiilor României, de a vedea că toată lumea solicită onoarea de a o împrumuta, actul acesta nu se putea îndeplini.

Mi-aduc aminte și aceasta dovedește cât de mult stau în afară de calculele de partid, mi-aduc aminte cu plăcere de argumentația deplină, pe care a făcut-o în acest sens cineva care astăzi este membru, mai mulțămît, mai puțin mulțămît, aceasta nu am dreptul să o spun aci, de vreme ce nu o spune domnia sa însuși, cineva care este astăzi membru al Partidului Liberal, d. Argetoianu. (*Ilaritate*).

D. Argetoianu a vorbit la Vălenii de Munte, la cursurile de vară, pe înțelesul oricui, așa încât am înțeles și eu care nu sunt specialist (*mare ilaritate*). A vorbit pe lângă aceasta la Galați, într-o foarte frumoasă conferință, care nu s-a publicat, și a arătat părerea aceasta și într-o broșură, care putea să lămurească pe oricine de adevărul tezei susținute de d. Argetoianu că în zadar încercăm să creem o insulă specială pentru moneta noastră, că țările sunt legate între dânsele - este un principiu al vaselor

comunicante și în această privință - și că prin urmare, oricât ne-am lupta, nu câștigăm pentru banul nostru, ci pierdem pentru viitorul monetei noastre scăzute. Aceasta era dovada d-sale.

Și a mai fost cineva, care nu mai este între noi, Enacovici, care a întrebunțat foaia sa² foarte răspândită, pentru a învedera acest lucru. Prin urmare, era un întreg curent în opinia publică, determinat de declarațiile acestor doi economiști, care nu făcuseră cine știe ce școală de economie politică în străinătate, dar care aveau acel bun simț care servă și pentru a rezolvă probleme economice, pentru că un om cuminte, fără carte, face cu mult mai mult decât foarte multe cărți fără un om care în cutare chestiuni are simțul omului cuminte. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Acest curent a izbutit cu greutate să răzbată și dacă a ajuns să răzbată, a fost printr-o presiune a împrejurărilor care nu se pot contrazice și a opiniei publice, care nu poate să fie învinsă. Opinia publică a refuzat să sprijine mai departe un experiment, un experiment condamnat să cadă și în același timp împrejurările, cu elocvența lor strălucitoare, care întrece cu mult toată elocvența de tribună și de birou, împrejurările cu elocvența aceasta a lor strălucitoare au arătat că aici trebuie să ajungem.

Aceasta am spus-o atunci, în luna iulie, când d. Vintilă Brătianu a venit cu oștire, care ar fi dorit să fie adevărată și care, din nenorocire, nu a fost așa. După aceea, și fără să mă gândesc câtuși de puțin să detrag meritul omului care stă în fruntea Partidului Național Liberal și doresc să stea iubit și respectat de toți ai săi (*ilaritate și aplauze pe băncile majorității*), atâtea zile cât i-a dat Dumnezeu...

D. I. G. Duca: D-le Iorga, vă rog (*ilaritate, aplauze pe băncile majorității*) să nu vă îngrijiți întru nimic de aceasta. Vă pot spune dinainte că dorința d-voastră va fi în totul îndeplinită.

D. N. Iorga: Nu poate fi o mai mare plăcere pentru d. Vintilă Brătianu decât să vadă doi amici sinceri care se unesc în aceeași dorință cu privire la situația sa în Partidul Național Liberal (*mare ilaritate și aplauze pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: Este foarte ușor pentru oricine, necum pentru un om de talentul d-voastră..

D. N. Iorga: Mersi (*ilaritate*). Foarte scump plătit de stat talentul meu (*aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: La o insinuație...

D. N. Iorga: D-le președinte, în viața mea nu am insinuat. Am fost urmărit de o bandă de insinuatori, cu care mă voi întâlni la Curtea cu Jurați. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D-le președinte, nu uitați că a spune că Partidul Național Liberal iubește pe șeful său și că acela care vine aproape de dânsul și care este d. Duca, îl iubește sincer, aceasta este socotită ca o insinuare (*ilaritate, aplauze prelungite pe băncile majorității, strigăte de bravo*).

D-le președinte, când se spune unui om sărac, care Dumnezeu știe cum își ține familia, când i se spune prin presa unui partid de guvern, când i se spune aci, în Cameră, în fața unui grup de deputați, că se vinde pentru avantajii politice...

Voci de pe băncile majorității: Rușine, rușine!

D. N. Iorga: ...fiindcă statul român îmi plătește 10 000 lei pe lună pentru conducerea Școalei din Paris și când se insinuează că plâng la ușile unui bancher³, în caricaturi înfățișate școlarilor mei, în fruntea ziarului oficios al unui partid...

Voci de pe băncile majorității: Rușine, rușine!

D. N. Iorga: ...atunci când, în viața mea, de două ori am văzut pe acel om și niciodată de mâna mea nu s-a atins banul de pomană al nimănu (*majoritatea în picioare aplaudă îndelung*), aceasta, vă rog, nu este o insinuare, e o amabilitate a persoanelor care au avut îndrăzneala de a spune lucruri pe care însuși acest cuvânt de „insinuare” m-a silit să le aduc aci, în loc de a aștepta o lămurire. O lămurire pe care nu o scap din mână în fața juraților, a opiniei cinstate a acestei țări, care trebuie să aleagă între un om sărac, care îndrăznește să judece peste partide și partidul care pălmuește cu banul statului, meritele care se răsplătesc sărăcăcios prin acest ban al tuturor (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: D-le Iorga, am spus că ați insinuat. Pentru ce?

D. N. Iorga: Nu aveți nevoie de nici o explicație. Insulte nu se explică, ele se întorc la cine le rostește. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: D-le Iorga, eu nu am să mă justific în fața d-voastră.

D. N. Iorga: E și greu!

D. I. G. Duca: Pentru mine, nu, d-le Iorga, d-voastră ați căutat să spuneți că ar fi în Partidul Național Liberal oameni care nu ar susține în mod cinstit...

D. N. Iorga: D-le președinte, fac apel la d-voastră să spuneți dacă din cuvintele mele, ar fi reieșit cât de puțin acest lucru. Dacă această Cameră știe lucruri pe care nu le știu eu, ea este liberă să le sublinieze cu aplauzele ei (*aplauze pe băncile majorității*). Eu nu ascult la ușa nimănu, pentru ca apoi să spun lucruri pe care, spunându-le alții, au putut să ajungă, adeseori, prin aceasta, acolo unde nu merită. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Voci de pe băncile majorității: Nu aveți ce să ne mai spuneți, d-le Duca.

D. N. Iorga: Lăsați, vă rog, să răspundă, este o lămurire din care profită toată lumea.

D. I. G. Duca: Eu am spus că era o insinuare pentru că d-voastră ați căutat să repetați aci în Cameră, cu subînțeleșuri, ceea ce, în mod clar, se spune în fiecare zi în presa d-voastră.

D. N. Iorga: D-le președinte, dacă d. Duca răspunde la toate infamiile ziarului d-sale, fâgăduiesc să fac ordine și în redacția ziarului meu. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: Prin urmare, vedeți că această lămurire era necesară.

D. N. Iorga: O veți avea la Curtea cu Jurați, completă.

D. I. G. Duca: Lăsați-mă, vă rog, să termin. Prin urmare, reiese clar după explicațiunile pe care le-ați dat, că nu am înțeles bine cuvintele d-voastră și că, în adevăr, susțineți că sunt oameni în Partidul Național Liberal care caută, în mod necinstit, să secundeze, în acțiunea sa de șef al partidului, pe d. Vintilă Brătianu. Încă odată, dacă acesta este sensul cuvintelor d-voastră, eu iau act cu mulțumire că echivocul a fost lămurit. Întrucât privește a doua parte, că d-voastră vă plângeți de acuzațiunile care vi s-au adus de ziarul „Viitorul”, ați anunțat că-l veți da în judecată.

D. N. Iorga: L-am și dat.

D. I.G. Duca: Dați-i în judecată și veți lămuri acolo această chestiune.

D. N. Iorga: Pentru capetele care nu au înțeles până acum!

D.I.G. Duca: Veți lămuri această chestiune în fața justiției țării și veți putea atunci să și răspundeți acuzațiunilor calomnioase care pretindeți că acel ziar vi le-a adus.

D. N. Iorga: D-le președinte, nu pot lăsa să treacă partea din urmă a explicațiunii d-lui Duca. Întrucât privește partea întâi, când mă veți surprinde la partidul d-voastră trăgând cu urechea, veți face ceea ce am făcut eu fața de toți aceia pe care i-am surprins ascultând la ușa partidului meu și trăgând profit din aceasta. (*Aplauze pe băncile majorității*).

În ceea ce privește partea doua, că este nevoie de o instanță judecătorească pentru onoarea mea, o țară întreagă vă va spune cât este de puțin necesară această pecetluire - pe care o voi avea-o - a unor calomnatori de rând. (*Aplauze îndelung prelungite și din nou repetate pe băncile majorității, strigăte de bravo.*)

Și acum, d-le președinte, dați-mi voie să scurtez o parte din cuvântarea mea, pentru că, din nenorocire, și iubirea mea pentru Universitate și mijloacele mele materiale nu-mi îngăduie să mă consacru întreg Camerei. Eu sunt om cu o profesiune (*surăsuri*), nevoit să mă duc să-mi fac datoria la Universitate și voi căuta să condensez ceea ce aveam de spus. Dacă forma cuvântării mele va pierde prin aceasta, nu eu voi fi vinovat.

D-lor, atunci când am făcut, în fața d-lui Vintilă Brătianu, declarațiunea că sunt foarte bucuros, în afară de orice preocupare de partid, să aflu că d-sa

crede a fi încheiat un împrumut, în acel moment eu nu-mi ascundeam meritele d-lui Vintilă Brătianu pentru a pregăti posibilitatea acestui împrumut. Desigur că una din condițiunile împrumutului era să aibă cineva un buget, pe care să se poată sprijini cererea de credit pe care o adresa către bancheri. Opera aceasta a îndeplinit-o d. Vintilă Brătianu cu o stăruință eroică. N-aș zice și cu orizonturi largi, pentru că aceasta ar însemna să-l înșelăm asupra propriei sale psihologii (*ilaritate*), dar cu o stăruință eroică; de aceea, când vă voi spune, la sfârșit, că acest împrumut eu îl votez, eu, care ani de zile, sub mai multe regimuri care s-au succedat, nu m-am suit la tribună pentru a-mi da votul, când vă voi spune că-l votez, îl votez pentru că îl consider că este unul din acele acte naționale la care nevoile țării vă silește să lucrați împreună. Nevoia țării, fie prin succesiune la guvern - deși aș fi dorit ca și altfel să vă găsiți la același moment împreună pentru a ajunge la o soluțiune mai bună decât cea la care ați ajuns - dar fie și prin succesiune, nevoia țării vă silește să lucrați împreună. V-a silit nevoia țării pe d-voastră, îndușmăniți de pe urma fantasmelor de partid, să stați cu toții împreună, afară de câțiva mizerabili, să stați cu toții împreună în fața dușmanului comun. Și nevoile țării v-au silit să vă uniți cu aceleași lacrimi și cu aceleași aplauze, când a fost vorba de creat statul unit. Și nevoile țării vă silesc și astăzi să mergeți cu toții împreună, pentru a plăti vechi păcate, de care - mă ierte oricine - e mai vinovat acela care ar fi avut mai mult timp, mai multă influență și mai multă putere de a le evita.

Primim astăzi împrumutul, în împrejurări cu desăvârșire grele. Mi-ar fi foarte ușor, fără a avea competență financiară, să vă arăt cât este de împovărătoare cifra reală pe care o acordăm bancherilor.

Mi-ar fi ușor să arăt că ceea ce ajunge în mâinile noastre este mult mai puțin de-cât ceea ce în alte împrejurări ar fi putut să ajungă. Mi-ar fi foarte ușor să ergotez /să cârtesc, fr./ asupra condițiunilor materiale ale acestui împrumut. Dar, dacă aș face-o, aș fi nesincer față de mine însumi, nesincer, pentru că eu am împărtășit cu acei care, la sfârșit, au lucrat activ și patriotic la încheierea acestui împrumut, am împărtășit cu ei aceleași bătăi de inimă la Paris și aceleași aprehensiuni (*aplauze pe băncile majorității*.)

Aș fi dorit ca toată lumea să se găsească în aceeași stare de spirit; ca nici d-voastră (*adresându-se majorității*), să n-aveți mustrare de cuget că n-ați ajutat când trebuia să ajutați, și nici d-nealor (*adresându-se băncilor Partidului Liberal*) să nu aibă mustrare de cuget când, la rândul d-nealor, s-au găsit în situațiunea d-voastră, care de astă primăvară și până în vară, n-ați făcut tot ceea ce trebuia să se facă pentru ca să se simtă întreaga opinie politică românească în jurul acestei chestiuni de viață, pentru activitatea economică și financiară de viitor a poporului românesc.

Dar trebuie să adaug încă o critică și aceasta se îndreaptă către toți, care cuprinde și ceva din viitorul tuturor. Dacă azi, condițiunile împrumutului nu sunt dintre cele care să mulțumească pe fiecare, aceasta se datorește și altui fapt: dacă în țara aceasta s-ar fi muncit, dacă producțiunea țării ar fi fost aceea pe care o asigură toate binecuvântările Cerului acestui pământ românesc, dacă ar fi fost strânși în chingi spre muncă, fiii acestei țări, în loc de a fi neconținut ispititi către câștiguri necinstite prin politică (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), dacă ar fi fost mulți oameni smulși de la club, pentru a fi mânați la plug, acolo la lucru, fără îndoială că producțiunea puternică a țării românești ne-ar fi pus în altă situație economică decât aceea în care ne găsim.

Și voi reînnoi o critică pe care am făcut-o de atâtea ori d-lui Vintilă Brătianu: Îi ziceam: D-ta te îngrijești ca un contabil patriot de finanțele țării, înainte de toate trebuie să se îngrijească cineva însă de acea producțiune a țării care ea hotărăște situația economică a țării și dintr-însa pe urmă derivă toate posibilitățile financiare.

Ați făcut un împrumut. Veți mai face și altul; un al doilea sau al treilea, despre care d. Duca zicea că se poate face în condițiuni și mai bune. Să ne ferească Dumnezeu să facem prea multe! De acum înainte să nu ne culcăm pe urechea aceea și pe o pernă care a stat sub capul nostru, cel ușor și leneș, atâta vreme.

Dar oricâte împrumuturi s-ar face, atâta vreme cât nu-și iese națiunea din marasmul ei și atâta vreme cât nu ne încordăm toate puterile pentru a face să rodească acest pământ, vom merge din rău în mai rău, din discreditul de astăzi într-unul mai mare, în discreditul de mâine.

Și pentru a ajunge să se facă din națiunea românească, sedusă de la muncă prin câștiguri ilicite și ușoare, pentru a se face din națiunea aceasta mare, muncitoare, care a fost totdeauna mucenica muncii în acest regim - și este cel mai mare titlu de glorie al ei - pentru aceasta trebuie să refaceți viața morală (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), toată viața morală a țării și politica să ajungă jertfa fiecăruia pentru țară, în loc ca țara să fie jertfită oricui are neobrăzarea de a se folosi necinstit de pe urma veniturilor scoase cu lacrimi de la cei care, dacă nu figurează în rândul dintâi al vieții politice, dar sunt în fruntea eroilor muncii românești (*aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Ceasul acesta trebuie să fie pentru fiecare nu ceas de recriminări și nici ceas de bucurii zadarnice sau ușoare, trebuie să fie ceasul întoarcerii fiecăruia în conștiința lui. Fiecare, în situația politică în care a ajuns, să fie propagandistul mării opere de încordare românească, prin care, în adevăr, noi nu vom fi siliți niciodată să trecem pe sub furcile Caudine ale împrumutului de mâine, după ce, cu fruntea mai puțin plecată, trecem astăzi sub cel dintâi jug, care se întinde asupra deplinei noastre dependențe financiare.

Dar ar fi nedrept dacă în aceste împrejurări grele am uita pe aceia care ne-au ajutat. Să-mi dați voie să v-o aduc aminte: nu se pot încheia aceste discuțiuni fără să arătăm adâncă noastră mulțumire acelei țări admirabile care ne-a sprijinit cu sfaturile în ceasurile cele mai grele și cele mai mari ale luptei, ne-a sprijinit în îndoielile cele mai dureroase ale împrumutului. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*). Franța nu este o participantă la împrumut. Franța este aceea care ne-a sprijinit cu sfaturile ei, cu jertfa ei, adeseori a foloaselor capitalurilor franceze, prinse în alte împrumuturi. Eu am auzit și glasul acela de îngrijorare, în ce privește ceea ce micul capital francez poate să piardă prin marele împrumut românesc! Peste interesele ei financiare, Franța ne-a sprijinit, și este o datorie ca în acest Parlament român să arătăm toată recunoștința aceluia care au stat neconținut lângă noi, și lângă liberali și lângă d-voastră, pentru ca să se ajungă la acest împrumut. (*Aplauze prelungite, unanime*).

Iar omului care vine aici între noi, nu pentru a ne supraveghea, ci pentru a ne sfătui, pentru a ne atrage atenția de câte ori interese de partid sau interese personale ar face să devieze banii scumpi ai împrumutului pe care tot noi îi vom plăti, cei care vor veni după noi, apoi de aici din Cameră trebuie să i se spue un cuvânt d-lui Rist⁴, aceluia profesor de universitate francez, aliat cu unul la care nu mă pot gândi fără un adânc sentiment de recunoștință, cu Gabriel Moreau⁵, d-na Rist este fiica lui Gabriel Moreau, și care nu odată, în conversațiile pe care le-am avut cu dânsul, a arătat că pentru el finanțele românești nu sunt un obiect oarecare de preocupare, ci sunt o datorie frățescă pe care o îndeplinește față de țara pe care iubind-o, este gata s-o servească cu acel devotament pe care ni-l oferă astăzi. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Și, fiindcă s-a legat de împrumut și chestiunea aceluia de al doilea împrumut, în Suedia⁶, să-mi fie iertat dacă nu pot să împărtășesc punctul de vedere al celor două partide, fiindcă două partide au fost împotriva convențiunii cu suedezii: partidul d-lui dr. Lupu, țărănesc pur, și Partidul Liberal.

Nu-l admite Constituția? Vă rog, eu am fost la discutarea Constituției, și nimeni n-a căutat să-mi explice într-un sens care după mine nu se poate explica, n-a căutat să-mi explice că în Constituție se interzice ca un monopol care se creează acum, căci nu este vorba de monopoluri care se creează pentru anumite persoane sau grupe de persoane. Era vorba de împiedecarea unei politici de jefuire a noastră prin noi înșine (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), împiedecarea unor posibilități de acaparări în viitor (*întreruperi pe băncile Partidului Liberal, zgomot*). Eu, în Partidul Liberal nu mă amestec, dar am avut impresiunea aceasta, v-o spun foarte sincer, am avut impresiunea

că totdeauna în Partidul Liberal a fost o luptă între două feluri de oameni: între oamenii care continuau tradiția lui 48, o ideologie vrednică de laudă...

D. I. G. Duca: Nu vă mai ocupați de Partidul Liberal (*zgomot, întreruperi*).

D. N. Iorga: ...și oamenii veniți mai târziu, cărora nu le mirosea a 48 în Partidul Liberal (*aplauze pe băncile majorității, întreruperi pe băncile Partidului Național Liberal*). Dați-mi voie, aici nu mai încapă nici un fel de explicație, și d-lui Duca îi întorc complimentul: un om așa de inteligent și de talentat știe mai bine decât mine ce se petrece în casa d-sale (*întreruperi pe băncile Partidului Național Liberal, zgomot*).

Ei bine, nu veți tăgădui, d-le Duca, că în Partidul Liberal s-au făcut afaceri, nu veți tăgădui! (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile majorității*). Nu veți tăgădui pentru foarte multe motive, dintre care unul este acela că d-voastre nu le-ați fi făcut și prin urmare nu vă puteți pune în rolul curios al apărătorului acelor care, împotriva tradiției partidului d-voastre, le-au făcut înaintea țării întregi.

Și aceasta cauzează discreditul, discredit nemeritat, sub care vă găsiți și multă vreme încă vă veți găsi. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile majorității, întreruperi, protestări pe băncile Partidului Național Liberal*).

D. I. G. Duca: Eu vă rog foarte mult, nu vă mai ocupați, nu mai aveți grijă de reputația Partidului Liberal. Lăsați să ne ocupăm noi de aceasta, nu privește pe nimeni altul (*întreruperi pe băncile majorității*). Dacă noi nu vom fi în stare să menținem prestigiul nostru, noi vom suporta consecințele.

D. N. Iorga: Să vi-l refaceți, prestigiul. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: Merg mai departe: fie și așa, tot noi avem să suportăm consecințele.

Voci de pe băncile majorității: Le suportați.

D. I. G. Duca: Eu însă vă rog foarte respectos.

D. N. Iorga: Este întâia oară (*aplauze, ilaritate pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: ...și nu depinde decât de d-voastre ca să fie ultima oară. (*Exclamații pe băncile majorității, zgomot*).

D. N. Iorga: Mă voi sili. (*ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: V-aș ruga, prin urmare să nu vă mai ocupați de noi. Chestiunea prestigiului partidului nostru este o chestiune care ne privește pe noi, pentru că, cum am spus, dacă noi nu vom fi în stare ca să ne restabilim prestigiul nostru, noi vom suferi consecințele acestei situațiuni. (*exclamații pe băncile majorității*). La orice proiect de lege, se potrivește sau nu, veniți să ne dați nouă sfaturi. Vă rog să le păstrați pentru partidul d-voastră.

D. N. Iorga: Dacă partidul meu s-ar găsi în situația partidului d-voastră, n-aș da sfaturi, aș impune sancțiuni. (*Aplauze furtunoase pe băncile majorității, strigăte de bravo !*)

D. I. G. Duca: Dar eu văd că așa cum suntem noi, cu lipsa noastră de prestigiu, cu greșelile care le-am făcut noi, am putut în decurs de 50 de ani de zile (*exclamații pe băncile majorității*) să facem servicii acestei țări, servicii pe care chiar d-voastră le-ați apreciat.

Pe când eu observ că d-voastră ați avea nevoie să vă ocupați mai serios de gruparea d-voastră politică, care se găsește din zi în zi într-o situație mai tristă și nu este vina noastră, prin urmare, dacă și situația d-voastră politică este de natură să vă pricinuiască toate decepțiunile, cu care veniți să vă văitați aci. (*Exclamații, protestări și pe băncile majorității, aplauze pe băncile Partidului Național Liberal, zgomot, întreruperi*).

D. N. Iorga: Iată cum se strică un discurs! Iată un discurs care trebuia să fie unitar și ale cărui părți sunt unitar legate între dânsele, au fost întrerupte printr-o mulțime de chestiuni a căror soluțiuni însă s-au găsit în mijlocul tocmai al schimbului de cuvinte între mine și reprezentantul Partidului Liberal. Dar este foarte adevărat că eu n-am ajuns la un mare loc în viața politică și vă spun pentru ce. Până ce societatea românească va putea să aprecieze o viață, un scop și o muncă, cum au fost ale mele, va mai trece vreme, iar d-voastră profilați de faptul că societatea românească nu a ajuns încă să înțeleagă o viață, un scop, o muncă, precum au fost ale mele. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dar eu prefer să rămân singur, cu un prestigiu pe care mi-l dă munca și jertfa mea, decât să fiu înconjurat de o ceată de oameni care așteaptă de la mine, în dauna țării, satisfacerea intereselor particulare. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Dacă se va dovedi vreodată că golul din jurul meu este datorit lipsei mele de însușiri, lipsei mele de cunoștințe, lipsei mele de caracter, atunci vom primi condamnarea d-voastră. Dar atâta vreme cât suferințele mele sunt reale, pe care n-am nevoie să spun cine le plânge întâi, poate eu, poate țara; n-am nevoie să spun cine le plânge, dar atâta vreme cât suferințele mele sunt datorate numai lipsei de înțelegere a unei țări corupte de politicianism - nu vorbesc numai pentru dumneata, vorbesc pentru toată politica de astăzi a țării românești - eu sunt mândru că ocup în viața țării un loc pe care toate cluburile d-voastră nu vi-l vor putea da niciodată. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. I. Duca: În general, s-o iei mai încet cu noi.

D. N. Iorga: Și acum fiți liniștiți, d-lor. Trec la partea ultimă a acestei cuvântări. Aș fi putut să opresc aceste întreruperi. Neastâmpărul aceluia care nu poate sta locului de câte ori i se pare că i se adresează o scrisoare

recomandată, neastâmpărul acesta turbură debaterile acestei Camere. (*ilaritate*).

Domnule președinte, nu vă supărați, dar cu toată dorința d-voastră de a-l asculta toată ziua, așa cum face toată lumea, pe d-l Duca, cu toate acestea, din când în când poate v-ați putut gândi și la firul discuțiunii. Fără îndoială că fruntașul Partidului Liberal, nu îndrăznesc să zic mai mult (*aplauze, ilaritate pe băncile majorității*), fruntașul Partidului Liberal va dori să vorbească. Vă și las în această privință toată latitudinea pentru că mă ajută să plătesc anumite polițe, iar Camera îi distrage atențiunea de la probleme care fac pe oameni melancolici pentru a le procura motive de distracție pe care mărturisesc că nimeni altul nu le-ar putea pregăti mai bine astăzi decât întreruperile a căror nu victimă - îmi iertați cuvântul că sunt pedepsitor, m-au silit împrejurările să fiu... (*D. I. G. Duca întrerupe*).

D. N. Iorga: Dacă este o insultă, atunci toate insultele d-voastră de o viață întregă nu plătesc pentru mine un ban depreciat din banii politici (*aplauze pe băncile majorității*) care nu se pot stabiliza.

D. I. G. Duca: Nu vă insult.

D. N. Iorga: Tot una îmi e, ori de mă insultți, ori dacă nu mă insultți. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: Dacă aș vrea să vă insult.

D. N. Iorga: Ați putea-o face (*ilaritate*).

D. I. G. Duca: Desigur.

D. N. Iorga: Nu mă îndoiesc (*ilaritate*).

D. I. G. Duca: Dacă aș vrea să vă insult, vă rog să credeți ca aș face-o pe față.

D. N. Iorga: Vă spun că nu mă îndoiesc (*ilaritate*).

D. I. G. Duca: Și aci iar am observat o mică insinuațiune pe care ați căutat să o strecurați. De aceea, d-le Iorga, vă rog foarte mult, încă odată, ocupați-vă de d-voastră; nu vă ocupați de noi (*protestări pe băncile majorității*). Țin să declar: nu primim lecțiuni de la d. Iorga. (*Exclamațiuni, protestări pe băncile majorității, zgomot*).

Avem motive să nu primim lecții de la nimeni și nici de la d-voastră. Vă rog să luați notă despre acest lucru.

D. N. Iorga: Asta-i tot?

D. I. G. Duca: Nu este destul?

D. N. Iorga: Nu. Am atâta plăcere să vă aud vorbind (*ilaritate*). Separându-mă de amabilul meu interlocutor și colaborator...

D. I. G. Duca: Am mai colaborat noi.

D. N. Iorga: Știi când? D-le președinte, sunt aci băieți tineri care nu știu multe lucruri din trecutul nostru (*aplauze pe băncile majorității*).

Am colaborat, d-le președinte, cu Partidul Liberal în momentul când soldații noștri, în mijlocul iernii, neîmbrăcați, nehrăniți, vărsau ultima lor picătură de sânge pentru apărarea țării. Atunci am colaborat cu Partidul Liberal și am colaborat cu Partidul Liberal în acel sens că am refuzat tot ceea ce mi se oferea de adversarii Partidului Liberal, pentru a nu introduce în țara care se lupta pentru viața și viitorul ei, nici un fel de germene nou de neînțelegere.

Iar în ceea ce privește răsplata acestei colaborări, vă pot spune că, atunci când i-am amintit, în timpul războiului, răposatului șef al Partidului Liberal, d-sa mi-a spus: „ai făcut-o pentru țară, nu pentru mine”. Atunci eu i-am răspuns: da, dar aceasta n-a împiedicat că ai folosit și d-ta foarte mult, după felul cum am înțeles eu datoria mea pentru țară.

Iar când am ieșit din războiul în care eu aș fi stat la îndemâna unui ocaș ieșit din temniță, dacă în mâinile lui ar fi fost steagul țării românești, când am ieșit din război, vorbind în doi ani, de două ori, pentru ca nici măcar un cuvânt de dihonie să nu se audă în momentele acelea sfinte, când am ieșit din război, am căutat în jurul meu pe prietenii mei și prietenii mei trecuseră, unii la un anumit club, fiindcă li se spusese de acolo: d. Iorga a desfăcut partidul, nu mai este necesar să-i urmați, dincoace găsiți tot ceea ce vă trebuie pentru a vă asigura.

D. I. G. Duca: Nu este exact.

D. N. Iorga: Iar de câte ori am dat ajutor acestui partid, de atâtea ori s-au luat oameni, s-au răpit oameni din jurul meu prin ispite (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), închipuindu-și că un om ca mine piere fiindcă s-au sedus prin avantaje câțiva meprizabili / de disprețuit, fr./ ciraci. Acesta este răspunsul meu.

D. I. G. Duca: D-le președinte, cer cuvântul în chestiune personală.

D. N. Iorga: Ai spus că este ultima oară. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*). Ai prieteni, eu nu îți mai dau sfatul d-tale personal fiindcă văd că este inutil, dar ai prieteni, unul de o mare inteligență, care se cheamă d. Argetoianu. Întrebă-l pe d-sa la sfârșitul acestei ședințe ce ai profitat d-ta de pe urma acestei ședințe. (*Ilaritate, aplauze prelungite pe băncile majorității*):

D. I. G. Duca: Te mai întrebi...

D. N. Iorga: Eu nu întreb, fiindcă d-ta nu poți să-mi dai aici un răspuns. (*Mare ilaritate*).

D-le președinte, ca să nu se piardă o întregă ședință, fiindcă d. fruntaș al Partidului Liberal este dispus să vorbească alături de mine și de multe ori împotriva voinței mele, să închei cuvântarea mea.

Împrumutul făcut cu suedezii nu este împotriva textului constituțional. Dacă aș fi fost de această părere, o spuneam d-lui Mihai Popovici la Paris. A

fost vorba de aceasta convențiune cu suedezii și convențiunea aceasta mi s-a părul că poate fi acceptată. Poate să fie vorba, în ce privește prețul chibriturilor, după ce vom muri noi (*mare ilaritate, aplauze pe băncile majorității*), dar noi vorbim de prețul chibriturilor cât vom trăi și este foarte sigur că vom avea chibrituri mai bune. Și vedeți, nu este vorba numai de chibrituri. Sunt persoane care reduc totul la un chibrit (*mare ilaritate, aplauze prelungite și strigăte de bravo pe băncile majorității*), dar sunt persoane care de la chibrit pot să ajungă la lucruri mai importante decât toate chibriturile prezente și viitoare. Prin convențiunea aceasta cu suedezii noi intrăm în legătură cu o întreagă societate capitalistă de o foarte mare valoare în viața financiară de astăzi a Europei, intrăm în legătură cu un popor foarte vrednic, care ne-a arătat totdeauna prietenie, cu care suntem legați de încă acum două veacuri, din momentul când și unii și alții stam acolo de pază la Nistru în vremea lui Carol al XII-lea. Eu am fost în Suedia și am văzut ce se ascunde sub oferta acestor suedezi. Poate să fie dorința de câștig a unei anumite societăți, sau unor anumite persoane dar este și dorința de un sprijin moral al acestui popor. Noi avem nevoie astăzi nu numai de împrumut, dar avem nevoie de legături materiale, de la un cap la altul al Europei, cu toate popoarele și cu toate statele (*aplauze pe băncile majorității*) care ne pot ajuta pe noi a păstra o situație în fiecare moment primejduită. Ori de câte ori interesele unei societăți europene se leagă de interesul nostru noi am bătut încă un țaruș apărător la granițele noastre. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Dacă se vorbește de o tradiție de independență a noastră, care nu a permis niciodată să vie cineva mai bine utilat și mai priceput în specialitatea sa decât noi - și acesta este fără îndoială cazul suedezilor care vin astăzi în România - să-mi dați voie să aduc aminte de un lucru care nu privește generația de astăzi a Partidului Național Liberal, dar care privește alte generații în care era vie, cu toate acestea, dorința de a păstra țării întreaga ei independență sub toate raporturile, care independență înțeleasă în sensul metafizic, mărturisesc și ca istoric, nu numai că nu o pot admite, dar nu o pot înțelege, întrucât este interdependența actuală între toate popoarele care face că independența metafizică nu se mai poate menține. Aceasta am spus-o pe vremuri și când locul de ministru de Externe era ocupat de Take Ionescu și când era supus și el la anumite critici, tot din punctul de vedere al independenței metafizice. A fost un moment, și nimeni nu mă va dezminți, când ni s-a făcut o ofertă, cu mult înainte de război, foarte avantajoasă și s-a făcut bine că am respins-o de a preface arsenalul din București într-o mare fabrică de arme, care această mare fabrică de arme trebuia să exporte și în străinătate, iar cine venea și ne făcea această ofertă era cel mai mare fabricant

de arme din lume, casa Krupp. Nu s-a încheiat nici un fel de convențiune și-mi pare rău că aci nu sunt bătrânii care au fost atunci martori la lupta care s-a dat în momentul acela contra ofertei Krupp. Aci în Cameră s-a ridicat Nicu Filipescu și a întrebat dacă este sau ba adevărat că suntem în stare de a prefăce arsenalul nostru în fabrică de arme a lui Krupp?

Eu aveam în momentul acela o interpelare gata pregătită, al cărei cuprins a trecut în foaia mea în care spuneam: suntem aliații Germaniei astăzi, dar nu se știe ce se va întâmplă mâine. Noi nu putem ca depozitele noastre de arme și fabricile de material de război să le punem în legătură, fie și cu cel mai bun aliat al nostru de astăzi, care însă nu poate să nu fie și cel de mâine.

Prin urmare, dacă în cei vechi ai Partidului Național Liberal a putut să se ivească această idee a unei înțelegeri cu Krupp pentru fabrica de arme și pentru exportul de arme în Peninsula Balcanică - a fost interpelarea lui Nicu Filipescu, se găsește aci în Analele Parlamentare! - cu atât mai puțin ne putem speria de o simplă înțelegere între statul român și o societate suedeză care ne dă bani când avem nevoie de dâșii, pentru a asigura țara românească, poate și cu un preț mai mare, cu chibrituri ceva mai ușor de aprins, cel puțin decât cele de ieri, dacă nu decât cele de astăzi.

Prin urmare, eu nu pot să fac disjuncțiune între împrumutul cel mare de o parte și celălalt de altă parte, eu le reunesc împreună, în aceeași efortare pe care o facem cu toții spre a ieși din nesiguranța de astăzi, în această nobilă și folositoare efortare pe care o facem pentru ca mâine cu o monetă sigură să ne putem pune la muncă.

Iar judecata cea mare de mâine asupra partidelor românești nu va fi după cum cineva a votat sau s-a abținut, după cum cineva a fost pentru chibrituri sau contra chibriturilor (*aplauze pe băncile majorității*). Judecata cea mare va fi aceasta: cine a știut folosi cu mai mult devotament și în afară - încă odată - de meschinele interese de partid, de ceea ce ni se dă astăzi în mână, nu pentru a acoperi golurile unui buget nenorocit, nu pentru a folosi aderenților unui regim, dar pentru a da României puțința de a duce lupta cea mare de dezrobire în domeniul economic⁷. (*Aplauze prelungite și repetate pe băncile majorității.*)

NOTE

1. I.G. Duca ceruse să vorbească ultimul la proiectul de lege monetară, legat de împrumutul de stabilizare, fiindcă văzuse că până atunci toți vorbitorii atacaseră Partidul Liberal. Voise să-i audă pe toți. N. I. a replicat: „Atunci eu nu mai am nimic de zis fiindcă eu voiam să spui numai atât: că dacă domnul Duca ține să

- vorbească cel din urmă, deoarece se aștepta la o nouă serie de critici, îl pot asigura că îmi este imposibil să consider un act de importanța acestuia în legătură cu meschine interese de partid”.
2. Al. Enacovici (1842-1926), primar, decan al baroului de Botoșani și potrivnic lui Ionel Brătianu, scotea foaia „Vocea Botoșanilor”.
 3. Aluzie la sponsorizarea pentru tipărirea *Istoriei românilor* de către bancherul Aristide Blank. Vezi în vol. III al acestei serii discuția ajunsă în Parlament.
 4. Charles Rist (1873-1955). Guvernator adjunct al Băncii Franței (1926-1929). Din 1926 a fost cooptat în comisia experților; consilier financiar al Băncii Naționale a României. Cu aceleași rosturi, în Austria, Turcia, Spania. În 1931 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. În 1932 a publicat lucrarea *Rapport sur les finances publiques de la Roumanie* (2 vol.)
 5. Gabriel Monod (1844-1912), director de studii la Ecole pratique des Hautes Etudes și la Collège de France. Director fondator al „Revue critique”.
 6. Împrumutul extern făcut de România (în valoare de 100 733 000 dolari) a determinat elaborarea unei legi de stabilizare monetară, prin care leul a fost destabilizat de 32,25 ori. Pentru achitarea datoriei externe s-au creat Casele Autonome ale Monopolurilor care exploatau în exclusivitate tutunul, sarea, hârtia, țigarele, timbrele și cărțile de joc. Fondurile rezultate se vărsau într-un cont anume la Banca Națională. În această atmosferă de subordonare, trustul suedez Svenska Tändstricks Aktiebolaget a obținut dreptul exploatarii chibriturilor pe 30 de ani. La fel trustul american Morgan a împrumutat România cu 8 milioane de dolari, în schimbul concesiunii pe 20 de ani a telefoanelor către International Telephone and Telegraph Co din New York.
 7. Ministrul de Finanțe Mihai Popovici explicase dezorganizarea finanțelor românești, ca urmare a războiului: Tezaurul țării fusese trimis la Moscova, se retrăseseră fondurile de la Banca Generală. Circulau coroane, ruble și emisiuni românești fără acoperire ceea ce generase inflație. Politica bonurilor de Tezaur și a revalorizării leului în 15 ani se dovedise „o himeră” – în loc de stabilizare, care însemna echilibrarea bugetului și balanță comercială activă. România n-a practicat împrumutul, cum făcuseră celelalte țări, căci liberalii susținuseră politica „prin noi înșine!” (*Farrà da se!*) Când au înțeles greșeala, au trebuit făcute aranjamente, lichidări, tranzacții în pripă; au apărut litigii, acorduri oneroase. Apoi

împrumuturile se tranzacționează cu o țară liniștită; or, bancherii refuzau să dea bani României, unde se menținuse starea de asediu, cenzura și măsurile excepționale. Noul guvern țărănist a echilibrat lucrurile: a provocat stabilizarea, a reorganizat Banca Națională (achitând datoria statului de 14 miliarde de lei către aceasta). Apoi Ch. Rist a fost ales consilier tehnic pentru realizarea stabilizării. Aceasta a însemnat: gospodărirea banului public, control preventiv și represiv, refacerea căilor ferate, distribuirea împrumutului, crearea Caselor Autonome. Împrumutul se făcuse cu o dobândă de 7% pe 30 de ani.

Ședința din 7 februarie 1929

Interpelare adresată ministrului Cultelor și celui al Instrucțiunii Publice despre ținuta teatrului oficial:

D-le președinte, d-lor deputați, dacă nu aș crede că noi avem să discutăm aci sănătatea morală a țării, nu m-aș fi asociat la această interpelare¹ și al doilea, dacă nu aș crede că și la Teatrul Național, din cauza mecanismului actual al spectacolelor, din cauza rolului schimbător, după vicisitudinile politice ale directorului, se vede încă unul din acele rele pe care le pricinuieste la noi politica înțeleasă ca politicinism, care pretutindeni schimbă și strică. În ceea ce privește prima parte a interpelării mele, nu pot să încep altfel, decât aprobând, cu sau fără publicitate, acestea sunt lucruri care mă preocupă așa de puțin, dacă o măsură a ajuns în presă sau nu a ajuns, sau cutare a comunicat-o presei, dar nu pot să încep altfel decât aprobând cu toată puterea și sunt sigur că aci, în Cameră, nu se găsește un singur părinte de copii, care să nu aprobe măsura pe care a luat-o - forma putea să fie alta, fără îndoială - dar măsura pe care a luat-o d. ministru de Instrucție Publică² (*aplauze prelungite pe băncile majorității*.)

Eu știu un singur lucru: estetica se poate înțelege într-o sută de feluri, morala se poate înțelege însă numai într-unul singur. (*Aplauze prelungite*). Dacă aș admite să sacrific și puținel din moralitatea unei estetici, care ar fi consecința cu dânsa, bieteii estetici care se împrumută când dintr-o țară, când din altă țară, care variază după deosebite curente, în funcțiune de anumite pretențiuni, pe cât de corupte, pe atât de obraznice, acestei estetici schimbătoare și fără consecință, se înțelege, nu-i voi sacrifica absolut nimic.

Ce a făcut d. ministru al Instrucțiunii Publice pentru ca să fie legat de un stâlp al infamiei de către o presă care servește curente moderniste? Și desigur, d-lor, că numai de curente moderniste nu avem nevoie după război, atunci când întreaga viață morală a acestei țări este zguduită și când ceea ce trebuie introdus, înainte de toate, este o siguranță în ceea ce privește purtarea fiecăruia, începând din copilărie, rolul pe care trebuie să-l aibă în viață.

Dar nu există nimeni dintre aceia care cunosc viața, care nu trăiesc într-un turn de fildeș estetic, la care să nu pătrundă nimic din zvonurile adeseori atât de triviale ale vieții, nu există nici un om care trăiește în adevăr în această societate și care să nu se îngrozească de halul de imoralitate în care se găsește tineretul nostru.

Eu vorbesc ca unul care, de mai bine de treizeci de ani, în curând de patruzeci de ani, ocup o catedră universitară, care am văzut trecând înaintea mea multe generațiuni, care am fost în contact nu numai cu acei care sunt în Universitate, ci și cu acei care se ridică spre Universitate și care, de ani întregi de zile, asist indignat, cerând diferiților miniștri de Instrucție Publică să ia măsuri pentru a împiedeca cea mai mare din ticăloșiile care se petrec în această țară: slăbirea națiunii prin corupția tineretului. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Nu avem a face cu capriciile cine știe cărui inconștient stricat. Atrag atențiunea tuturor că avem a face cu o întregă operă, admirabil organizată, și care își are conducători, care are centru ca să importe anume foi pornografice, care editează reviste de același fel, care umple chioșcurile până în așa grad încât s-a ajuns, pe această cale metodică, la stricăciunea completă a tineretului. Am văzut, pe bulevardele din București, infame zugrăveli aruncate pe trotuar înaintea fetelor care ieșeau de la școală și la ușa tuturor liceelor, acum câțiva ani, stăteau furnizorii acestei literaturi.

Am denunțat nu odată pe acel care nu este numai furnizorul în primul rang al acestei literaturi dar, în același timp, și unul dintre cei care au servit în timpul războiului Comandaturii germane, care a tipărit calendare pe care le-a ascuns, le-a falsificat, pentru a glorifica pe năvălitori și a înjosi armata noastră și sfânta noastră rezistență.

Am denunțat acel izvor de literatură pornografică, librăria Herz. În loc să se ia măsuri, s-a întâmplat că, într-un moment, în comisiunea care trebuia să aleagă cărțile pentru expoziția din Florența, am găsit pe însuși șeful acestei case!

Comisiunea oficială? Nu este vremea să vorbim cum se reprezintă România la diferitele congrese, până în momentul de față. Am anumite motive de a nu vorbi prea mult în aceasta privință de felul cum România este reprezentată azi de oameni pătați - la foarte multe din congresele din

străinătate - pătați uneori, incompetenți foarte adeseori și acesta este unul din principalele mijloace prin care se scade demnitatea acestei țări. (*Aplauze prelungite.*)

Caut acum temele pe care le-am dat la Universitate pentru licență. Și am dat înadins ca subiect - lucrările sunt destul de bune de altfel - am dat înadins ca subiect „Rolul tradiției în literatura noastră de astăzi”. Cea mai mare parte din autorii tezelor cunosc literatura din urmă, literatura anarhistă, literatura care neagă patria, literatura care insultă morala, literatura „biletelor de papagal”³, care duce uneori la premiile naționale.

Și, se mai supără cineva când un ministru are curajul să spună: nu, nu mai merge! Acest ministru care este acolo la Instrucție și nu are în grijă repertoriul Teatrului Național, dar are în grijă sănătatea copiilor, când vine și spune: „anume piese nu pot merge”, dacă piesele acestea sunt imorale - și vinovații îi vom vedea de îndată - eu, ca ministru pe ai mei, pe copiii mei, îi opresc să se ducă acolo.

Foarte bine a făcut înaintașul meu la aceasta tribună că v-a arătat unde ar putea să se ducă acești copii. Fără îndoială că d-voastre aveți datoria, nu numai de a protesta împotriva unor spectacole care nu sunt pentru copii, dar aveți și datoria de a da spectacole potrivite, nu numai cu vârsta lor, dar și cu pregătirea lor pentru a juca acel rol în societate la care îi destinam noi.

Și a vorbit înaintașul meu la tribună și de acea întreprindere nereușită a Teatrului Popular.

Sunt convins că, cu toată izolarea în care a fost ținut de anume intrigi, care domină literatura noastră dramatică și teatrul nostru în genere, Teatrul Popular a adus și foarte multe foloase, dacă nu ar fi decât actorii de la Teatrul Național care s-au format acolo și dacă nu ar fi decât un curent mai sănătos care totuși s-a introdus în momentul când era așa de înăbușitoare atmosfera Teatrului Național. Țin să vă spun că prigonirea guvernelor care nu erau mulțumite cu atitudinea mea politică nu a fost chiar așa de gravă, cum se crede de obicei. Nu eram în rândul întâi acolo, erau alții și eu ajutam cu ce puteam. Acei alții, care erau în fruntea Teatrului Popular, au putut apela dacă nu la ministere, la comună, așa încât teatrul a putut să meargă, până în momentul din urmă, destul de bine. Dacă n-a mers mai bine este din cauza condițiilor vieții. În general, vă pot spune un lucru la care iar, în Camera aceasta, trebuie să se gândească omul de ispravă și de inimă care este ministrul Artelor⁴. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Știți din cine se compune astăzi clientela teatrelor noastre, în cea mai mare parte, și fiindcă este această clientelă, de aceea a murit Teatrul Popular. Nu mai este clientela de odinioară, nu mai este publicul acela sănătos, nu mai

pot să vină oamenii aceia de treabă care alergau acolo pentru ca să-și curețe și să-și înalțe sufletele. Aceia erau funcționarii, erau micii burghezi. I-a ruinat criza.

Teatrul este în cea mai mare parte acum, cu prețurile sale scumpe, pentru altă lume, pentru îmbogățiii de după război, pentru acei care foarte adeseori înțeleg foarte puțin dintr-o piesă, pentru acei care se lasă seduși, înainte de toate, de o scârboasă gădilară a simțurilor, fiindcă desigur că și acest public a corupt pe autorii dramatici și a făcut să se schimbe nota repertoriului.

Este vorba de acel public care seamănă cu anumiți clienți de librărie de după război. Spunea o doamnă din societate scandalul care s-a trezit într-o librărie din București, la oamenii onești care erau acolo, când s-a prezentat un soldat și a cerut, în numele familiei ofițerului său, să i se dea o foaie ilustrată cu ilustrațiuni pornografice, înaintea tuturor. Așa îl învățase pe bietul băiat și bietul băiat a intrat înăuntru și a cerut așa ceva.

Prin urmare, vedeți cum după război, cu cinismul neobrăzării fără pereche, s-a instalat în țara noastră tot ceea ce trebuie pentru ca să funcționeze mașina aceasta de corupțiune.

Este negustorul care importă din străinătate, este autorul care scrie astfel în țară, editorul care găsește imediat colportori, directorul, directoarea de liceu, în cea mai mare parte orbi, care își închipuie că rolul lor este să-și păzească elevii și elevele până la poarta școlii, pe când rolul adevărat al unui director este să aibă de copiii încredințați lui, aceeași grijă pe care o are de copiii lui proprii (*aplauze pe băncile majorității*), să-l urmărească oriunde și să-l stăpânească oricând. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și este ușor să se facă aceasta, d-le ministru. Eu am făcut experiență la facultatea de Litere. Prin anumite împrejurări, am găsit acolo în facultate o altfel de libertate decât aceea pe care o înțeleg eu. Sunt decan de patru luni și poftesc pe fiecare să vină să vadă morala care domnește acolo, spre cea mai mare bucurie a studenților înșiși, în facultatea de Filosofie din București. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Noi nu avem - vedeți, aci e tragedia - noi nu avem o nație ticăloasă care să ceară astfel de lucruri; avem o nație sănătoasă care este ispitită în fiecare moment către lucruri care nu se potrivesc cu firea ei, cu tradiția ei și care dezgustă. Spiritul încă nedeformat se lasă atras; fondul este bun. Pornească de aci, din atmosfera acestei Camere, pornească din toate școlile, pornească și din lumea aceia care prin petrecerile ei, adeseori nerușinate, dă un exemplu stricător pentru tineret, pornească o mare mișcare de schimbare și este foarte sigur că mișcarea aceasta în câteva luni de zile ar reuși, că societatea aceasta

ar fi în adevăr schimbată și foarte multe din păcatele de care suferă și sub raportul financiar și sub toate raporturile, din păcatele acestea ar fi dispărut. Așa încât, fără să am nimic a face cu partidul d-voastră, fără să vă fi cunoscut acum câteva luni de zile, fără să fi fost la aceeași universitate, eu nu pot decât să aprob, indiferent de forma pe care ați ales-o, gestul pe care l-ați făcut de la Ministerul Instrucțiunii (*aplauze pe băncile majorității*).

Se zice că sub opoziția pe care o întâmpinați, s-ar ascunde cine știe ce sabotare a unui partid, care nu-mi dă voie să-i rostesc numele, partid care riscă să rămână fără nume. (*Ilaritate, aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Partidul acesta care este reprezentat numai de simpaticul meu prieten de aci. (*Arată pe d. Richard Franasovici. Ilaritate*)

Voci de pe băncile majorității: Mai este unul.

D. N. Iorga: Va să zică doi... Nu mă voi ocupa de încercarea de sabotaj care s-ar fi putut face de acolo, dar pe care eu nu o știu. Este o foarte mare greșală în general să se vadă totdeauna ceea ce fac numai partidele slabe, să se vadă totdeauna fantoma predecesorului care ar putea să fie și un succesori.

Dacă vă simțiți în adevăr tari, gândiți-vă la ce faceți d-voastră în rândul întâi și gândiți-vă pe urmă la intențiile, bune sau rele, și la mijloacele, potrivite sau nepotrivite, pe care le întrebuințează alții - și așa este viața politică - pentru a ajunge la locul d-voastră și eu aș fi foarte bucuros ca după d-voastră să nu vie direct d-nealor. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității.*)

Dar îmi opresc mai departe cugetarea, fiindcă îmi aduc aminte de interdicția de care trebuie să țin seamă pentru a dovedi din partea mea o delicateță pe care n-a meritat-o lipsa de delicateță din partea cealaltă.

Dar să urmez, d-lor, cu această intervenție a mea în chestiunea, nu-mi place să zic: a conflictului dintre două autorități ministeriale. Fiindcă ar fi într-adevăr trist, dați-mi voie să vă spun în toată sinceritatea, ar fi în adevăr trist ca după o luptă de zece ani, în care ați fost siliți să întrebuințați, pentru a ajunge la putere, mijloacele pe care eu nu le-aș fi întrebuințat niciodată, fiindcă le-am socotit stricătoare țării - o țară o turburi foarte ușor, dar nu se știe pe urmă cum o împaci; din fericire țara s-a împăcat singură - ar fi foarte trist ca după eforturile pe care le-ați făcut, după primejdia în care ați aruncat țara, într-un anume moment, să veniți, la trei luni de guvernare⁵, și pe tema unei adrese a unui funcționar să se poată crede în presă și în opinia publică că există între doi miniștri alte sentimente decât sentimentele fără de care între toți acei care se găsc pe această bancă, nu veți putea rămâne. Eu nu mă amestec în aceste lucruri; nu mă privesc pe mine, fără ca d-voastră să mi-o fi interzis, cum mi-au interzis-o d-nealor, liberalii. În acest domeniu nu mă amestec, dar, fiindcă s-a vorbit de menirea Teatrului Național, dați-mi voie să

vă spun câteva cuvinte și în această privință, ca să ajungem și la răspunderi, și să închei în așa fel încât, dacă a fost o neînțelegere de la început, neînțelegerea să se lămurească și, dacă au fost pasiuni de la început, pasiunile acestea să se potolească, și această mare chestiune de morală și de estetică în același timp, să se isprăvească într-o atmosferă care să unească în adevăr toată lumea. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Fiindcă, fără această atmosferă, nu se pot lua măsurile care trebuiesc luate. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D-lor deputați, Teatrul Național n-a fost întemeiat pentru a servi de „debușeu producțiunii naționale”. Este o foarte mare greșeală a spune aceasta. Noi nu aveam o literatură dramatică în momentul când s-a întemeiat Teatrul nostru Național. Teatrul Național, și de aceea se cheamă „național”, a fost întemeiat pentru un scop de stat, pentru o influență culturală și morală.

Dar sunt autori care, mânăți de idei, care nu sunt ale mele, care nu sunt ale majorității acestei Camere, care nu sunt a 99% din acei care frecventează teatrele, sunt deci autori care nu pot - așa e firea lor, așa a fost viața lor, așa i-a blestemat Dumnezeu - să nu se bucure decât de cuvinte grase, de formule grosolane și de zgândărirea patimilor urâte. Aceștia sunt bolnavi. Bolnavii pot să aibă foarte mult talent.

Dacă ar judeca cineva din punctul de vedere literar, ar fi un mare păcat dacă nu s-ar recunoaște talentul bolnavului. Să dau un exemplu. În Suedia, cândva, în secolul XVI, un rege admirabil înzestrat, Enric al XIV-lea, a înnebunit și a fost depus și închis la închisoare. Și stând așa, în castelul de la Grippsholm, într-o odaie înfiorătoare, privită din prag, necum locuită atâția ani de zile, s-a apucat și a făcut muzică și a făcut pictură. Zugrăvelile lui Enric al XIV-lea de la 1580 pot fi puse alături de acele ale celor mai buni moderniști din timpurile noastre. Este o ghicire cu patru secole înainte a modernismului.

Prin urmare, un om poate să fie bolnav, periculos societății și cu toate acestea să aibă talent. Poate să aibă și geniu, dar îl plătește scump.

Cred că nici un adevărat om n-ar consimți să primească cea mai mare strălucire a geniului dacă ar plăti-o prin mârșăvia gândurilor și simțurilor sale. Dar aceștia n-au decât să se ducă la alte teatre, n-au decât să se ducă la teatrele libere; n-au ce căuta la Teatrul Național. Teatrul Național este întemeiat pentru înălțarea și pentru sănătatea națională (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Așa a fost Teatrul Național pe vremea când era condus de oameni cărora le datorăm cea mai mare recunoștință; așa a fost Teatrul Național de pe la 1840 până în pragul zilelor noastre, până la război, și a înțeles perfect aceasta: menirea lui este națională și în ce privește limba și în ce privește

spiritul, și, pe lângă aceasta, tocmai fiindcă este național și trebuie să servească națiunii, este consacrat lucrurilor sănătoase în legătură cu această națiune.

A fost la Teatrul Național, la 1906⁶, o mare manifestație, mulți dintre d-voastre ați luptat și ați pățimit atunci. Ce era atunci acolo? O manifestație împotriva Franței, cum a pretins cineva? Vedeți, este plină țara aceasta de oameni foarte de treabă, pe care uneori greșim și îi numim canalii. Mi s-a întâmplat la Paris, când am deschis cursul meu pentru prima oară, la Sorbona, că au fost informați toți colegii mei de acolo că sunt un mare dușman al Franței, că am împiedicat literatura dramatică a Franței de a influența asupra literaturii noastre. Și prietenul meu care era atunci decan mi-a vorbit de scena din Piața Teatrului. Și dați-mi voie să vă spun ce i-am spus: nu este aceasta producția dramatică a Franței. Producția dramatică a Franței este aceea care curăță și înalță un popor, care formează un popor, nu-l scade, căci se juca atunci *Madame Flirt*, o piesă care după câte știu, n-a fost scrisă nici de Corneille, nici de Racine, nici de Molière, nici de marii scriitori din secolul al XIX-lea.

Dar cum puteți socoti aceasta mișcare contra unei piese incalificabile drept o manifestație în contra Franței? Vă voi spune un lucru: aceia care căutau să reprezinte pe *Madame Flirt* au fost în timpul războiului nostru în tabăra germanilor, iar acei care au luptat în piața Teatrului Național ca să împiedice piesa boulevardieră, au stropit cu sângele lor câmpiile de luptă, unde se hotăra soarta Franței. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Să nu se supere nimeni, așa este Teatrul Național. Fiecare așezământ are anumite condițiuni. Universitatea este sau ba un mare așezământ de știință? Dacă ar veni cineva și ar aduce la Universitate, nu acele păreri care au fost cât de cât trecute printr-o anumită critică, păreri care au izbutit să câștige asentimentul cercurilor mai largi, păreri, care să fie în legătură și cu știința, dar să fie în legătură în același timp și cu sănătatea morală a acestei nații, la Universitate s-ar admite oare acest curs?

Iată, să dau un exemplu. În cutare carte, care s-a tipărit în America și pentru care mi s-a cerut colaborarea și mie, m-am găsit acolo, pe foaia care cuprindea portretele colaboratorilor, alături cu d. Sigmund Freud. Știți ce înseamnă Sigmund Freud și teoria lui, „freudismul”. Dacă ar veni și s-ar oferi d. Freud să ție o serie de cursuri despre „freudism” la Universitatea din București, credeți că ar fi cuminte decanul, ministrul sau rectorul care ar permite ca doctrina aceasta prezentată în această formă de azi și întovărășită de această atmosferă a ei să se înfățișeze de pe catedra românească la Universitatea din București? Fără îndoială că nu.

Și tot așa, fără a fi jicnit nimeni la Teatrul Național, intră fără morala necesară și oameni care au talent, fără îndoială, dar ce? S-a gândit vreodată cineva să spună că cu un certificat de paupertate literară și cu un alt certificat de bogăție morală poate să intre la Teatrul Național? De unde părerea aceasta? Cine a susținut vreodată că Teatrul Național trebuie să primească piese proaste? Fără îndoială că trebuie să primească piese bune, dar aceste piese bune mai trebuie să fie potrivite și cu atmosfera locală.

Când îmi înfățișezi o cameră de hotel și un don Juan care cheamă chelnărița și face tot ce trebuie să facă până la ceea ce nu se vede numai fiindcă a căzut cortina, are ori ba cineva dreptul să spună: autorul poate să fi primit premiul național, poate să fie foarte apreciat în anumite cercuri, poate să fie socotit ca un inovator al literaturii românești, acolo unde vine publicul său, dar nu aici, unde statul, pe garanția lui morală, cheamă oameni sănătoși și cheamă copii în formațiune ai acestor oameni sănătoși. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D-lor, s-a mai făcut o greșală, o foarte mare greșală; s-a pus pe seamă scriitorului care este acum directorul Teatrului Național greșală reprezentării acestei piese.

Este o foarte mare nedreptate. Vă rog, d. Kirițescu, sau cine a făcut raportul, dacă în felul acesta l-a făcut, a comis, desigur, un act de nedreptate față de un coleg, nu aș zice literar, dar quasi literar, fiindcă d. Kirițescu⁷ a făcut și o istorie a războiului, care poate să fie considerată, cu oarecare bunăvoință, ca literatură. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

La Teatrul Național, cine știe repertoriul, se poate convinge foarte ușor că nu se reprezintă piesele pe care le vrea, câteva săptămâni după instalarea sa, directorul, ci directorul, intrând la Teatrul Național, primește o moștenire. Moștenirea aceasta este de multe feluri; de aceea trebuie să aibă cineva foarte mare curaj când intră acolo. Este întâi moștenirea pieselor regimului care s-a dus. (*Ilaritate*).

Da, fără îndoială, eu am o anumită experiență în această privință și sunt foarte sigur că piesele mele s-ar reprezenta, chiar dacă aș fi continuat să fac politica pe care o făceam în timpul alegerilor, când d-voastră ați lipsit cu desăvârșire, nu numai de simțământul interesului țării, nu numai de aprecierea serviciilor de neuitat care, atâta valoare câtă o am eu, le-a adus cauzei care v-a așezat pe această bancă ministerială.

D. N. Corodeanu: Ați lipsit d-voastră de a impune.

D. N. Iorga: D-ta să te uiți la golul din jurul meu și să te uiți la băncile pline de acei care sunt adversarii d-voastră principali. Dar, dacă aș fi

continuat această politică, îndreptăţită la mine, faţă de acei care au întrebuiţat toate mijloacele pentru a distruge o formaţiune politică de care aveţi nevoie, pentru ca toată legislaţia d-voastră să nu fie distrusă de a două zi de adversarii d-voastră teoretici, care sunt liberalii, dacă aş fi continuat această politică, suni sigur că d. Vlad nu ar fi tras consecinţele pe care alţii le-au tras când făceam opoziţie altor regimuri şi piesele mele dispăreau ani întregi de zile, fiindcă eu în Cameră făceam o anumită opoziţie.

Acum îmi veţi da voie să cred că piesele pe care nu odată întreaga critică le-a primit cu simpatie, nu erau cele mai rele din piesele care se reprezentau la Teatrul Naţional şi afluxul publicului a dovedit că nu prin mila ministrului, în momentul când eram bine, fie cu minierul Artelor, fie cu ministrul Instrucţiunii, nu aceasta a adus reprezentarea şi menţinerea pieselor mele acolo.

Dar, de obicei, situaţia politică influenţează asupra repertoriului Teatrului Naţional. Este un imens scandal, dar acesta este adevărul.

Sunt oameni care niciodată n-ar fi putut să fie reprezentaţi fără un bilet din partea ministrului respectiv şi de multe ori directorul Teatrului Naţional nu a vroit să reprezinte piesele şi a trebuit totuşi să le reprezinte, fiindcă au intervenit acele bilete - dacă ar fi fost măcar biletul ministrului, dar unele bilete erau ale unor anumite persoane, masculine sau feminine (*ilaritate*) care stăteau împrejurul ministrului.

Când vine un director nou, găseşte o trupă în care dacă nu în alcătuirea ei, cel puţin întrebuiţarea ei, se resimte de regimul politic trecut. Căci pot să fie actori care să nu joace niciodată şi pot să fie actori care să joace în roluri care nu le convin. Când este un actor pe care directorul teatrului nu-l întrebuiţează, dacă stă mai mult şi nu mai apare, se distruge cu desăvârşire, se face uitat în spiritul publicului.

Dar directorul cel nou primeşte o ierarhie de actori impusă de regimul care l-a precedat, de regimul care pusese un alt director, în locul căruia vine cel nou. Este o întreagă lume de ieri, care trăieşte la Teatrul Naţional de astăzi. Natural, când un partid politic guvernează mai multă vreme, această lume începe a se rări, tradiţiunea trecutului începe a slăbi şi se ajunge la altă situaţiune. Dar la început este fără îndoială așa.

Prin urmare, noi n-avem să judecăm aici meritul sau demeritul actualului director; dar, dacă este să judecăm ceva, să judecăm un rău sistem şi o influenţă nefastă.

Răul sistem întâi. S-a vorbit de alcătuirea forului de judecata a pieselor prezentate la Teatrul Naţional.

O voce: Unde se găsește și un anume profesor de literatură.

D. N. Iorga: Știu eu și aceasta, dar nu tot ceea ce știu trebuie să și spun. (*ilaritate*). La Teatrul Național e un director, este un comitet de lectură și este și cineva, care nu e nici în comitetului de lectură și nici nu împărtășește răspunderea directorului, care este la vreun birou ministerial și învârte și pe unul și pe alții. (*Ilaritate*).

Mecanismul la Teatrul Național nu este întru toate chiar așa cum îl înfățișa d. Fagure și am și eu oarecare experiență în această privință.

În ceea ce privește comitetul de lectură, comitetul acesta nu e compus, în cea mai mare parte, din autori dramatici. Academia Română, de pildă, n-a trimis oricând autori în comitetul de lectură, și nici Facultatea de Litere pe cineva care să se fi apropiat totdeauna de teatru; comitetul acesta de lectură, în părerea mea, ar trebui însă desființat cu desăvârșire (*Aplauze pe băncile majorității*). Iată de ce.

Într-un moment, am vrut să văd și eu ce este la Teatrul Național și am rugat Academia să mă recomande pe mine în comitetul de lectură. Am fost numit membru al acestui comitet. Am așteptat două luni de zile să fiu convocat măcar odată, și n-am fost niciodată (*ilaritate*). Pe urmă, când am protestat, mi s-a spus: toată lumea știe că la o anumită ora, într-o anumită zi a săptămânii se adună comitetul de lectură. Dar ce se va discuta în acest comitet, care este piesa supusă aprecierii comitetului aceasta nu se știe dinainte. Natural ar fi fost ca piesa să fie bătută la mașină și trimisă acasă fiecărui membru al comitetului, pentru că nu din auzirea acolo se poate judeca nepărtinitor. E de ajuns să fie cineva înzestrat cu un foarte frumos talent de citire pentru ca piesa să pară bună, pe când aceeași piesă citită cu răgaz ar fi putut să se dovedească a fi foarte proastă și invers.

Îmi aduc aminte că la „Convorbiri Literare” s-a citit odată de Titu Maiorescu o nuvelă a unui profesor, care trăiește și acum, foarte bătrân. Impresia generală a fost că este o capodoperă, și s-a cerut lui Gustave Doré la Paris să facă ilustrații. Gustave Doré! Când s-a ajuns însă să se citească manuscrisul fără Titu Maiorescu, s-a văzut despre ce este vorba (*Ilaritate*).

Membrii comitetului de lectură, d-lor, sunt oameni care trăiesc în societate, care au simpatiile și antipatiile lor. Unii pot fi literați foarte distinși, însă una este să scrii însuși și alta să judeci scrisul altuia și un foarte bun literat poate să recomande o piesă foarte slabă. Nu vreau să supăr pe nimeni, nu pot să spun îndeajuns câtă admirație am pentru scrisul cuiva care s-a pasionat pentru cutare piesă ce s-a reprezentat la Teatrul Național și în care, mi se pare, la începutul unui act, era ceva care semăna foarte bine cu o naștere. Dar în actul al doilea se vedea ceea ce se poate vedea la câteva

ceasuri măcar după o naștere, cu pat cu tot. Scriitorul acesta este unul din cei mai puri scriitori ai noștri, cu cea mai frumoasă inspirație, un maestru al literaturii românești. El s-a pasionat pentru piesa aceea. Și astfel membrii comitetului pot uneori să primească după asemenea recomandațiuni o piesă și să nu se convingă până la sfârșit că piesa a fost proastă. Iată de ce: pentru că răspunderea este împărțită. Nu se știe cui i se poate imputa recomandarea unei piese rele, și vina se poate arunca de la unul la altul.

Pe când, dacă ar fi un director, un adevărat director, acela ar ști că are răspunderea întregă și ar conduce Teatrul Național cum trebuie. Ar rămâne neschimbat, înconjurat de iubirea și stima tuturor acelor care văd fapta sa, iar dacă s-ar arăta nevrednic de rolul pe care-l are, s-ar duce și s-ar duce numai înaintea reprobării publice. Și nici un ministru și nici un motiv politic nu l-ar putea susține.

Și aici ajung la încheierea mea.

Este o încheiere pentru d. ministru al Instrucțiunii, care poate să ție seama și de anume forme și de anumite susceptibilități, dar care trebuie să procedeze creator, după ce a procedat negativ și a croit un drum pe care e bine să-l urmeze, cu rezervele pe care le- am adăugit acum. Și acum ceva și pentru d. ministru al Artelor.

Se poate întâmpla - zic „se poate întâmpla”, dar e chiar așa (*ilaritate*) - se poate întâmpla ca și în numirea actualului director ceea ce a cântărit să fi fost mai puțin talentul său în literatură, fie și în alte domenii ale literaturii, decât serviciile pe care, ca ziarist, a putut să le aducă partidului care e la putere. Se poate; dar, cel puțin, dacă s-a făcut întâia greșală, să nu se persevereze, pentru acei care ar veni după actuala conducere a Teatrului, să nu se calce din nou pe drumul politicii în domenii care nu au nimic a face cu politica de partid. Să se revină adică la obiceiurile bune care erau pe vremea unui Grigore Cantacuzino⁸. Acesta era un boier bogat; un boier care avea mare influență, care avea o situație socială admirabilă, cu un gust foarte fin pe care și-l făurise în Apus, la Paris. Era un om care nu venea acolo nici ca răsplată pentru serviciile politice aduse partidului său, nici cu angajamente de a aduce servicii partidului său, pentru locul care i se da.

Să despoliticianizăm așezămintele țării. Înțelegeți bine cu toții ce vreau să spun, și dați-mi voie să vă vorbesc așa, la vârsta mea și cu ceea ce am la spatele meu, ca muncă pentru țară. Mulțumiți-vă cu rolul mare pe care-l are politica în această țară. Dar înțelegeți că sunt anumite domenii de permanență, în care amestecul politicei nu este altceva decât o otravă și ruina morală și materială a țării, pe care cu toții o iubim îndestul ca să nu-i vroim răul⁹. (*Aplauze furtunoase*).

NOTE

1. Discuția pornise de la o întrebare a deputatului Pantazopol: „De ce se joacă la Teatrul Național piese nepotrivite pentru educația elevilor? Actorii s-au supărat dar teatrul prezintă noi forme de viață, cu scenete cu cocaină, ca să învețe tinerii cum se practică cocainomania? Aceste forme de viață nu le primim!” Înaintea lui N.I. vorbise Em.D. Fagure. Acesta citase dintr-un raport al unui director din Ministerul Instrucțiunii Publice: „De câtva timp au început să se reprezinte pe scena Teatrului nostru piese care neglijează cu totul frumosul moral”. Lui Em. D. F. i se păruse o afirmație vagă și susținuse că Parlamentul nu e Academia și trebuie să se ocupe de Teatrul Național din punct de vedere al misiunii sale culturale și naționale. Fuseseră și replici decoltate, dar de aici nu se putea îndemna tineretul să nu mai meargă la spectacole. Legea prevedea că repertoriul îl stabilește comitetul de lectură iar directorul lua decizia finală. Tot el mai amintise de Teatrul Poporului, susținut de N. Iorga, și care nu rezistase din cauza adversităților liberale (i se tăiasse subvenția). Petre Grădișteanu încercase teatrul pentru copii; el personal recomanda teatrul de marionete (ca la Salzburg). Mai observase că la noi părinții duc copiii la Operă, la spectacole recomandabile ca *Zâna păpușilor* dar nu și *Petrușca*. Vicepreședintele Adunării, Pompiliu Ioanițescu, îl introdusese pe N.I. astfel: „Domnul deputat profesor Iorga are cuvântul pentru a-și adresa interpelarea domnului ministru al Cultelor și domnului ministru al Instrucțiunii, relativ la datoria de demnitate și înalte îndatoriri pe care trebuie să le aibă un teatru oficial”.
2. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice, interzisese elevilor școlilor secundare frecventarea Teatrului Național.
3. Aluzie la publicația lui Tudor Arghezi „Bilete de papagal” care a început să apară în mai multe serii din 1928. Animositatea lui N.I. față de poet e vădită. Ea s-a exprimat și public în legătură cu inovațiile acestuia în poezia românească. Arghezi a luat Premiul național pentru poezie abia în 1934 (ex aequo cu George Bacovia).
4. Ministrul artelor era Aurel Vlad. Acesta spusese: „Dau perfectă dreptate domnului profesor Nicolae Iorga și sunt întru totul de acord cu domnia sa că politica trebuie eliminată și de la Teatrul Național și de la Operă”. Susținuse apoi că la numirea actualului director al Teatrului Național (Corneliu Moldovanu și Liviu

- Rebreanu) nu fusese călăuzit de rațiuni politice.
5. La 7 februarie 1929 funcționa guvernul Iuliu Maniu.
 6. Manifestația din martie 1906 din fața Teatrului Național, inițiată de N.I., vizase spectacolele de caracter bulevardier în limba franceză, care abundau la Teatrul Național. În plus, erau susținute și de doamne din protipendadă sub pretextul folosirii unei părți a beneficiului pentru ajutorarea nevoiașilor.
 7. Const. Kirițescu scrisese *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, Buc., 1921; ed. a II-a, 1925-1927; ed. a III-a, 1989.
 8. Grigore Cantacuzino a fost director al Teatrului Național în 1882-1887 și 1889-1898.
 9. Ministrul N. Costăchescu vorbise apoi de piese cu caracter licențios pe scena Teatrului Național și N.I a adăugat: „Una din cauzele pentru care acest repertoriu mizerabil se menține este că așa numita lume bună, cum era cea de ieri, n-a fost niciodată la Teatrul Național, așa încât nu știe ce se petrece acolo. Este același motiv pentru care Bucureștii sunt, într-adevăr, iertați-mi cuvântul, o cocină, fiindcă lumea bună umblă în automobile, nu pe jos, ca noi, și nu vede ceea ce noi vedem în fiecare moment. Pe când în străinătate, floarea aristocrației se onorează să ocupe totdeauna lojile din față. Desigur, dacă societatea noastră bine crescută s-ar fi găsit în fața acestor lucruri scabroase, ar fi fost o mișcare generală care le-ar fi împiedicat” (*aplauze generale pe băncile majorității*).

Ședința din 9 februarie 1929

Revine asupra dezertării a trei grăniceri peste Nistru:

D-le președinte, aș dori să vă atrag atenția asupra unei scăpări din vedere, căci nu poate fi altceva. Noi, când facem întrebări, avem dreptul să ni se dea un răspuns. D. ministru de Război n-a fost informat că acum vre-o cinci zile eu am făcut o întrebare cu privire la regretabilul caz de pe Nistru. Eu doresc să știu de unde vine dezertarea, din ce motiv, ce măsuri s-au luat, ca să nu se mai producă astfel de cazuri și, în sfârșit, cine a putut să săvârșească grava greșeală de a transmite presei această informațiune. N-am nici un răspuns.

Pe de altă parte, am cerut acte privitoare la populație și la studenții din străinătate. Mi s-a trimis de la ministerul Instrucției o însemnare de vreo 20 de studenți. Bine, pe aceia îi știu și eu, dar vorba este să descopăr pe cei care nu-i știu eu. (*ilaritate*). Prin urmare, întrebarea nu se adresează numai d-lui ministru al Instrucției, se adresează și d-lui ministru al Finanțelor, pentru că este în legătură cu comisia de valută. Precum v-am spus d-voastră ieri, în particular, doresc să știu și cine are burse din partea comunelor, capitalelor de județ și eu știu pe ce căi capătă aceștia burse și eu vă rog să-mi dați date și de la biroul populației pentru ca de la serviciul statistic și de la toate ministerele să am informațiile mele, fiindcă întrebarea n-am făcut-o numai pentru a arunca cine știe ce săgeată în tabăra beneficiarilor, dar pentru a face ca și Camera întreagă să poată judecă situația populației în interior și situația exportului de țărani în afară. Și vă mai rog să-mi dați informații și de la pașapoarte, cui se dau, care sunt legăturile cu agențiile de export ale țăranilor. Vă rog să interveniți pentru ca să am documentele referitoare.

D. Ștefan Cicio-Pop, președinte: Sunt informat că d. ministru de Război vă va da răspunsul în scris.

D. N. Iorga: Foarte bine. Eu mă mulțumesc cu răspunsul în scris, mai bine decât oral. Toată lumea este elocuentă când scrie.

Ședința din 11 februarie 1929

Din nou despre grănicerii dezertori:

D-le președinte, sunt foarte mulțumit de răspunsul d-lui ministru de Război¹ și aș dori ca prin economii bine chibzuite, mai ales în domeniul unei birocrății parazitare și prin împiedicarea fraudelor care au mâncat atâta din averea țării, să se găsească pentru armată ceea ce este necesar, pentru ca granițele noastre să fie bine păzite, pentru orice fel de întâmplare și în afară chiar de toate iluziile pe care ni le dau protocoalele.

Protocoalele sunt foarte bune. Soldatul cu pușca la umăr este mai bun decât toate celelalte mijloace de asigurare ale țării. Și doresc ca în ceea ce privește moralul armatei noastre, pe care nu-l cred zguduit, să repete exemplul ca acela, tot din Basarabia, când la capătul marelui război, cutare subofițer român pedepsit, îndemnat de anumiți soldați ai aliaților noștri care erau bolșevizați, să iasă de acolo de la închisoare, a refuzat să iasă și când acei soldați bolșevizați ai aliaților noștri i-au luat și ușile și ferestrele, să iasă, el a rămas acolo în bătaia vântului și a ploii, în odaia închisorii și fără ferestre

și fără uși, fiindcă așa era porunca și el trebuia să îndeplinească porunca până la sfârșit. Acest fapt a fost trecut, după cum știu, și în ordinul de zi al armatei franceze. Am căpătat de la război o astfel de armată. Să căutăm ca armata aceasta să păstreze acest spirit, să aibă și toate condițiile materiale trebuitoare, pentru ca acest spirit să poată da tot ceea ce așteptăm de la dânsa. (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Ministrul de Război, Henri Cihoski, spusese că asemenea dezertări erau curente. După o ședere la ruși de trei săptămâni - trei luni, vedeau ce e acolo și se întorceau. Autoritățile române erau îngăduitoare dar, desigur, impresia era defavorabilă. Contingentul pentru paza graniței către Rusia și Ungaria era insuficient, n-aveau pichete iar ofițerii erau puțini. Apoi lipseau cazarmile așa că soldații stăteau „pe spinarea locuitorilor”, ca în vremea Regulamentului Organic. Recent fuseseră alocate 38 milioane de lei pentru implementarea rețelei telefonice.

Ședința din 12 februarie 1929

Intervenție pe marginea a două proiecte de lege: pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice și cel cu privire la Camerele de Comerț:

D-le președinte, d-lor, să-mi dați voie să amestec în observațiunile pe care le voi face asupra ideii generatoare a proiectului de lege care se prezintă astăzi și puținel din legea precedentă, la discuțiunea căreia n-am avut timpul să mă rostesc, e vorba de legea privitoare la Camerele de Comerț.

Observațiunile mele sunt de principii, prin urmare, de caracter ideologic și mi se va îngădui, sper, această evidentă călcare a regulamentului Camerei. Deoarece însă mi se pare că atât o lege cât și cealaltă sunt legate, nu numai prin faptul că sunt prezentate de același ministru¹, care are aceeași concepție despre alcătuirea economică între societate și guvern, ci sunt legate între dânsese și prin atmosfera în care s-au discutat, prin atitudinea pe care o au partidele față de amândouă proiectele de legi, mi se pare absolut necesar să spun câteva cuvinte și despre legea care a fost votată, ca și despre aceea care astăzi este supusă discuțiunii noastre.

Dacă este vorba să se judece și modificarea legii Camerelor de Comerț și modificarea care se discută astăzi a legii comercializării din punctul de vedere al raportului pe care aceste două proiecte pot să-l aibă cu legile anterioare, nu mă sfiesc să spun că nu găsesc întemeiate acele critici pe care le-am ascultat cu cea mai mare luare aminte și care tind să arate că proiectele de legi - cel votat mai alaltăieri și cel în discuțiune astăzi - ar reprezenta o revenire în urmă, prin urmare, o stricare a dispozițiilor mai bune ale legii anterioare.

În ceea ce privește legea întâi, aceea care s-a votat, modificările care se aduc nu sunt așa de profunde încât să poată alimenta un discurs de atac bine susținut.

Ca observațiuni de detaliu, se poate întâmpla ca actualele prescripțiuni ale legii votate deunăzi să fie totuși mai avantajoase pentru Camerele de Comerț, pe care nu le găsesc greșite în principiu, și se va vedea îndată de ce, să fie, zic, mai avantajoase decât ceea ce era în legea precedentă.

În ce privește schimbările care se aduc astăzi legii comercializării, sunt cel puțin două puncte care pot să înlăture părerea că actuala lege n-ar fi mai bună decât cea pe care pretinde a o înlocui. Întâi, este o prevedere în proiectul însuși, și al doilea, o împrejurare de fapt: ceva s-a schimbat în mediul în care va avea să funcționeze legea nouă.

Schimbarea prevăzută în proiect este amestecul cooperăției populare prin puțința ce i se dă de a colabora la această exploatare a bunurilor statului.

Mărturisesc că mă așteptam de la un partid din care măcar o parte alcătuitoare, aceea care era Partidul Țărănesc de odinioară, punea un pond deosebit de puternic pe această cooperăție rurală, mă așteptam ca întregul proiect de lege să fie sprijinit pe favorizarea acestei cooperății țărănești.

S-a vorbit de rechini. Eu, peștii aceștia nu-i cunosc. (*Ilaritate*). În particular, n-am nici un fel de legătură cu dânșii. S-a spus că sunt în două mări deosebite: în marea liberală și s-a pretins că există și marea d-voastre. Eu n-am navigat pe nici una din aceste mări. În general, îmi plac peștii care nu mănâncă pe alții, dar pe care îi pot mânca, dar peștii care nu se pot mânca și care mănâncă pe alții nu-mi plac. (*Ilaritate*). În materie de rechini nu mă amestec. N-am competența zoologică în acest domeniu și o las pe seama acelora care sau au trăit în prietenie cu un animal așa de periculos, sau au fost în primejdie să fie mâncați de acest animal. Dar, vedeți d-voastre, dacă urmărește cineva numaidecât rechini, locul unde îi poate găsi mai puțin e totuși cooperăția aceasta rurală. Chiar dacă sunt rechini pe acolo, rechinii aceștia sunt mult mai mici și micii rechini fac mult mai puțin rău decât marii rechini personali, dintre care fiecare din noi cunoaștem un oarecare număr. În ce privește pe d. ministru actual, el pretinde că-i are în geanta sa de piele de

crocodil - toate gentile sunt de piele de crocodil - dar eu nici n-am văzut un rechin în piele de crocodil și nici un crocodil în piele de rechin; acestea sunt lucruri pe care le va lămuri d. ministru.

Întâi, deci, este vorba de cooperăția rurală și aș fi voit ca această cooperăție rurală să joace un rol mult mai mare, căci în ea sunt singurii pretendenți la exploatarea bunurilor statului care nu pot fi supuși la nici un fel de bănuială. Cu o singură condiție: să se schimbe însăși legea cooperăției și, prin urmare, dacă un rechin nu poate să încapă într-o geantă ministerială de piele de crocodil, să nu încapă un rechin, sau mai mulți rechini, în traista cooperăției rurale.

Prin urmare, această traistă trebuie să fie făcută dintr-un material foarte rezistent, dat fiindcă rechinii pe lângă că sunt animale maritime foarte crude, dar sunt și foarte dibace. Nu știi unde dai de un rechin. Astfel, dacă se favorizează cooperăția rurală, e necesar ca această cooperăție să fie bine definită și îndrumată fără rechini, adică, să zicem, fără acel comitet de partid, care e pus foarte adeseori în fruntea cooperăției rurale, fără acest element care poate să strice și esența și prin urmare să dăuneze și drepturile cooperăției rurale.

Dar mai este încă ceva. În momentul când s-a votat legea comercializării, împotriva căreia m-am ridicat, și m-am ridicat într-o formă de care își aduc aminte cei care erau atunci în Cameră, s-a putut vedea un lucru pe care, în partea a doua a cuvântării mele, aveți să-l puteți vedea și d-voastră că în judecata diferitelor proiecte de legi nu m-am condus după nici un fel de oportunitate. Numai oamenii proști sau de rea credință pot crede că un om ajuns în situațiunea mea de absolută independență, față de oricine, se poate îndrepta în judecata unei legi după altceva decât după ideologia sa particulară, după sistemul său de gândire.

Și atunci, cu foarte multă hotărâre, în fața unei Camere care știți că numi era de loc favorabilă, cu toate acestea am atacat Partidul Liberal, într-o parte care-i era dureroasă.

Acum, pe băncile Partidului Liberal sunt trei care nu pot fi atacați deloc sub acest raport, dar majoritatea Camerei liberale de atunci era foarte gingașe sub raportul unei comercializări și cointeresări; de unde cointeresarea a ajuns să aibă un sens deosebit, care nu a fost introdus până acuma în dicționarul Academiei Române, un sens peiorativ, care va fi introdus fără îndoială.

Atunci m-am ridicat cu toată hotărârea împotriva comercializării sau cointeresării, care poate să fie din punct de vedere practic mai rea sau mai bună. De ce să discutăm numaidecât în materie de teorie, ca să spunem că o concesiune e totdeauna mai rea decât o cointeresare? Atârnă de concesionar și atârnă de cointeresat. Cu un om de rea credință și fără onoare, fie cointeresat,

fie concesionar, totdeauna statul e în pagubă. Pe când unui om de bună credință și de onoare, dacă îi atribui o bogăție și dacă el are grija averii statului și simțul răspunderii față de societate, prin urmare, dacă are aceste două însușiri: patriotism și obraz, care nu se pot prevedea în nici un paragraf din lege, el va ști să menajeze și bunul statului și reputația sa personală.

Nu discut lucrurile acestea, dar ceea ce discutăm în acel moment era faptul că se comercializau anumite venituri ale statului, anumite bunuri ale statului, și comercializarea aceasta se făcea într-o atmosferă de neîncredere și de ură față de capitalul străin.

Aici e schimbarea cea mare. D-voastră, astăzi, chiar dacă și comercializați, și eu sunt contra comercializării, vă spun de la început, și vă voi arăta de ce, chiar dacă d-voastră comercializați, ceea ce este o deosebire principială între d-voastră toți, adică și între guvernării de ieri și guvernării de azi, și între mine chiar, dacă zic comercializați, priviți, de o parte, către țărani, care pot să aducă onestitate și muncă, și priviți, de altă parte, către capitalul străin, care poate să aducă trei însușiri mari: poate să vie un capital adevărat, nu un capital politic, care știu eu cum se fabrică, tocmai în momentul comercializării: te înțelegi cu statul în așa fel încât ce are statul să devină nimic. Statul are ceva care devine nimic, iar d-ta aduci nimic care devine ceva în momentul cointeresării. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dar străinul nu este înscris în nici un partid politic de la noi, el cel mult poate întrebuința corupția, care trebuie supravegheată și împiedecată. Străinul, prin urmare, nu poate bate la ușa noastră decât atunci când acest capital este, să zicem, un capital și pentru bacșișuri. Dar, în afară de capitalul pentru bacșișuri, trebuie să fie și un capital pentru afacerea pentru care vine. Aceasta este evident. Al doilea, străinul are tradiții tehnice. Nu vine de exemplu un avocat să ia în exploatare pescării sau mine, și nu vine un doctor în medicină sau un doctor în chimie să ceară de la stat ca să-i dea în exploatare insula Șerpilor, de exemplu. (*ilaritate*). Unde ar trebui să se trimită toți politicienii care au ajuns să nu mai aibă nici o valoare pentru viața politică. (*aplauze pe băncile majorității*). Ar fi un fel de ospiciu final în insula Șerpilor, și numele însuși arată destinațiunea cea mai potrivită pentru dânsa.

Prin urmare, trebuie să vie...

O voce de pe băncile majorității: Rechinul !

D. N. Iorga: Rechinul nu poate rămâne pe uscat! Pe uscat s-a deprins a rămâne numai când este vorba de Partidul Național-Țărănesc, doar scrumbia canonicului de la Blaj, care fusese deprinsă să fie în apă tot mai puțin sărată, până a fost în apă dulce. După ce a fost în apă dulce și s-a deprins să stea în buzunarul canonicului, acesta, trecând peste podul de la Blaj, a scăpat-o din

mână, iar ea a căzut în apă, s-a înecat, pentru că era deprinsă să stea pe uscat. (*Ilaritate*).

Va să zică, un străin când vine trebuie să aducă tradiții și aptitudini tehnice, altfel nu se apucă de afaceri. Dar, în afară de aceasta, străinul vine, în adevăr, dintr-o lume care nu este totdeauna superioară lumii noastre.

Ne-am deprins să ne criticăm în chip general și aceasta este foarte rău, căci critica generală descurajează, pe câtă vreme critica specială arată relele și ce este de îndreptat, dacă relele acestea se pot îndrepta.

Sub multe raporturi, Apusul se poate să ne fie superior nouă, dar îndrăznesc să spun că sub unele raporturi poate să ne fie chiar inferior: un raport însă sub care Apusul totdeauna ne este superior, este imensa putere de inițiativă, căci străinul nu vine pentru a se face numai că îndeplinește un rost. Când vine el, rostul pentru care a venit îl îndeplinește și atunci câștigă, sau nu-l îndeplinește și atunci păgubește. Dar el, în orice caz, lucrează. Ei bine, d-lor, dați-mi voie să constat un lucru, că astăzi e alta norma directivă a guvernului, aș zice mai mult: norma directivă a întregii opinii publice, care această opinie publică schimbă politica tuturor partidelor - și politica d-voastre, a liberalilor a schimbat-o. Este un curent de opinie publică și norma directivă nu mai este patriotică, tricoloră, cât voiți d-voastre, dar numai în ce privește învelișul, iar în fond păgubitoare pentru interesele țării. Pentru că nici o nație nu are dreptul și chiar dacă ar avea dreptul, nu are puțința de a se izola de viața generală a lumii. (*aplauze pe băncile majorității*). Și viața generală a lumii este un organism și organismul acesta are un sistem circulator, și acest sistem circulator are în vinele sale bogăția care înseamnă capitalul.

Prin urmare, dacă faci altfel, pățești ceea ce ar păți cineva care își leagă un deget sau un braț și ar vrea ca acest deget sau acest braț să aibă o independență desăvârșită. Independența aceasta se arată prin aceea că în scurtă vreme va amorți degetul sau brațul și va veni și timpul să tai mâna, să desfaci mâna însăși din circulație și din organism.

Prin urmare, din aceste două motive, actualul proiect de lege poate fi socotit superior proiectului de lege care a fost votat în Camerele liberale.

Dar, după ce am mântuit partea aceasta, după ce am arătat că în aceste legi sunt elemente care pot fi socotite superioare legilor de mai înainte, vedeți, nu mă pun deloc din punct de vedere de partid, ci, cu toată buna credință, ascultând cu cea mai mare luare aminte argumentele aduse, ajung la această concluzie. Vin acum la partea cealaltă, la deosebirea ideologiei mele, nu numai de ideologia d-voastre care aveți astăzi puterea, dar de ideologia care stăpânește toată clasa politică de la noi, în ce privește raportul dintre societate și stat.

Cum am spus, voi începe prin câteva observațiuni cu privire la legea care s-a votat, a Camerelor de Comerț. Și d-voastre trebuie să o știți și este foarte ușor de știut, chiar cine nu vrea să știe este silit să afle acest lucru: comerțul românesc nu este deloc mulțumit de raporturile sale cu statul. Nu este mulțumit de raporturile sale cu statul din două motive: un motiv este că în comerț este o continuă prefacere. El este un organism viu și de foarte repede dezvoltare, de o dezvoltare așa de repede și de delicată încât când vrei, într-un moment, să spui ceea ce este el, se poate întâmpla să spui un lucru de trecut, fiindcă comerțul a mers mai departe. Este un lucru de o complicație infinită, supus la atâtea influențe.

Aplici acestei vieți, care este ca zvârluga, ca argintul viu, care te derutează în fiecare moment, îi aplici ce? Îi aplici cămașa de forță a statului!... Și anume a cărui stat? A statului nostru; a statului francez de la 1789, ieșit din revoluția franceză, a statului care este, tot, numai de forme și de reforme, de hârtie sub formă de legi, de hârtie sub formă de regulamente, de hârtie sub forme de adrese; a statului acestuia în care domnește iresponsabilitatea birocrăției, a elementelor infinite din care se alcătuieste birocrăția, căci stat iresponsabil este principiul însuși de stat. Aceasta înseamnă a strânge un copil vioi și un copil abia născut, și un copil foarte dezvoltat, a-l strânge în tot felul de încătușări artificiale care îl împiedică de a se mișca. Se împiedică astfel comerțul de a se mișca. Și de multă vreme el se plânge de amestecul neconținut al statului. Și se plânge și din alte motive.

Dacă ar exista un stat elastic care să se îndrepte după societate în loc să comprime societatea! Dar statul, așa cum este astăzi, nu zice: să cercetez ce vrea societatea, ci statul vine cu ideologia lui, și din ideologia lui face un anumit sistem de legi. Legile le aplică, de vrea ori de nu vrea societatea, îi strânge trupul, i-l rupe, i-l deformează, numai să intre neapărat în ideologia de stat.

Mai este ceva. Măcar dacă statul ar fi mai presus de luptele politice, care este calea pe care s-ar ajunge la reducerea cât mai mare a rolului luptelor politice, în continuitatea de stat, aceasta desigur că n-am să o discut aci, este așa de greu de găsit o formă, dar dacă totuși statul ar fi superior luptelor politice pentru putere, măcar dacă ar exista o continuitate care să se păstreze de la unii la alții, continuitate care nu există. D-voastre văd că țineți seama puținel, nu știu cine v-a spus de la început și cine v-o repetă la fiecare audiență la locul înalt, că trebuie să păstrați continuitatea, dar este o oarecare păstrare de continuitate, o timidă și fricoasă păstrare de continuitate. Vă asigur însă că atunci când vă veți duce de acolo, dacă succesiunea o va avea Partidul Liberal, nu va fi de loc continuitate, și toată legiferarea aceasta a d-voastre, se va duce. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dar, dacă statul n-ar fi așa, dacă ar garanta continuitatea, comerțul s-ar plânge mai puțin; ar ști cu cine are a face. Comerțul îl stăpânește statul, care aparține partidelor politice. Dar partidele politice nu admit continuitatea. Comerțul acesta, când e dat cu capul de peretele din dreapta - liberal - când de acela din stânga - național-tărănesc - cum voiți d-voastre ca acest comerț să nu se năucească de la o bucată de vreme! Cum voiți să fie mulțumit comerțul de guvernele care se succedea, fiecare întrebuițând oamenii lui, și întrebuițând oamenii lui după valoarea electorală, de la votul universal încoace, a acestor oameni. Așa încât, iată, adineauri s-a făcut o întrebare de la tribună cu privire la nu știu ce neajunsuri provocate de prezența unui excelent fost protopop și profesor la Universitate, la departamentul Sănătății², departament pe care îl ocupă azi un excelent tânăr, care însă este avocat de profesie. Dacă s-ar întâmpla ca statul să fie condus, fără soluțiune de continuitate și să aibă la fiecare departament și în special la departamente cu caracter economic și financiar, oameni care, nu mă sfiesc să o spun, ca actualul ministru, care deși tânăr, de atâta vreme lucrează în acest domeniu și își cunoaște fundamental acest cerc de interese în care s-a mișcat cugetarea și acțiunea sa, dacă ar fi neconținut oameni de specialitate, poate comerțul ar avea la cine să se adreseze. Dar el vorbește comercial și i se răspunde protopopial sau advocațial, cum poate să i se răspundă medical și așa mai departe. (*Ilaritate*). Sunt două limbi deosebite, așa că nu se pot înțelege între dânșii.

De aceia comerțul nu cere statului, care este reprezentat de partide, nu-i cere nimic decât să fie lăsat în pace. Comerțul s-a plâns de faptul că statul avea o datorie pe care n-o îndeplinește, datoria de a garanta moneda. Ce comerț s-a putut face în zece ani de zile, când valoarea banului se schimba în fiecare moment? Ce capital străin ar fi putut să intre serios în economia noastră națională, când omul pleca de la Paris cu o noțiune despre banul românesc și despre sistemul vamal românesc și când ajungea în România găsea altă valoare a banului și alt sistem vamal. Ba încă se întâmpla ca, pentru că un mare negustor avea foarte multe polițe de plătit în străinătate, să se hotărăscă de Camerele noastre, ceea ce nu s-a văzut de când există viață politică într-un stat, că un stat are dreptul de a acorda debitorului care îi aparține, dreptul de a nu plăti unor oameni care nu fac parte din aceea țară și din acel stat! (*Aplauze pe băncile majorității*).

Comerțul, prin urmare, cerea aceasta. Cu toate acestea, d-voastre voiți Camere de Comerț și Camere de Comerț reglementate. Să ne înțelegem. Cum pot fi folositoare aceste Camere de Comerț?

În lege d-voastre afirmați un principiu, care este luat de altminteri din legea precedentă, anume că aceste Camere de Comerț sunt puse înainte de toate pentru a vă ține la dispoziție informații. Pe lângă aceasta, ele au voie să întemeieze - unele au făcut școli, altele au ridicat clădiri - să întemeieze anumite așezăminte care să atârne de dânsule. Va să zică, informație și tolerare, în ceea ce privește ceea ce aceste Camere ar putea să facă. Atâta.

Dar să-mi dați voie. Informația dată de Camerele de Comerț ce valoare are? Camerele de Comerț nu au un caracter științific, nu sunt silite să întrebuițeze un personal format științific. Informațiile acestea fiind căpătate după un sistem dintr-o parte, și după alt sistem din altă parte, nu după un sistem unitar, la ce vă pot servi aceste informații ale Camerelor de Comerț? Camerele de Comerț au avut până acuma, fără îndoială, un caracter politic de partid. Oamenii nu se bagă acolo ca să vă facă statistici d-voastre, ci se bagă ca să se folosească de toate avantajele pe care le pot avea ca negustori, când, pe lângă altele, fac parte și din conducerea unei Camere de Comerț. Dar trebuie altceva pentru informațiile de care are nevoie comerțul nostru și fără de care nu poate merge. Comerțul nostru merge foarte rău din foarte multe motive, dintre care unul este că nu cunoaște piața, nu cunoaște posibilitățile sale.

Puneți de o parte cele ce avem noi și cele ce le au și multe alte nații, mai înainte decât noi, dar care lucrează după același sistem ca noi și puneți alături ceea ce are comerțul german. Nu mă obosesc nici odată să aduc înainte un caz citat de prietenul meu Henri Hausser³, de la Paris, care a făcut un foarte bun studiu asupra sistemelor economice germane dinainte de război. Hausser citează un caz. Să-mi dați voie să mă întind puțin pentru a lămuri bine ceea ce vreau să spun. Dacă ar fi vorba numai de critici de partid aș isprăvi repede, dar fiindcă am nevoie de a expune sisteme de cugetare asupra acestei probleme, se poate întâmpla să mă opresc puțin mai mult.

Citez de la d. Hausser următorul caz: Vine un negustor din fundul Rusiei la Berlin, vrea să se împrumute și atunci a căutat și în dreapta și în stânga și pretutindeni arăta de ce natură este afacerea lui. Cineva i-a spus: nu este nevoie să dai d-ta toate informațiile acestea, fiindcă te ostenești și tot nu crede lumea. Haide cu mine la oficiul statistic al Reichului. Pentru ce să mă duc la oficiul statistic? Pentru că d-ta dacă ești negustor - de câtă vreme ești negustor? - De trei ani. D-ta ești neapărat trecut acolo. S-a uimit negustorul venit de pe la Samara că s-a putut găsi trecut în fișele oficiului statistic de la Berlin. S-a dus și s-a găsit. Era așezat acolo, arătându-se care-i e afacerea, de când are afacerea, care este situația lui de avere și garanțiile ce le prezintă.

Dacă este vorba de o astfel de informație, informația aceasta este foarte bună, dar nu Camera de Comerț o va putea da; iar dacă este vorba de creațiunile pe care le-au făcut - Camera de comerț de la Galați are o școală, Camera de comerț de la Ploiești a ridicat o clădire - acestea sunt făcute nu fiindcă legea le dă dreptul, ci sunt făcute fiindcă pe alături de lege, viața vie care este în Camerele de Comerț, viața pe care noi o comprimăm în legislația noastră, această viața țâșnește ici colo și produce lucruri care nu sunt în legătură cu un sistem, ci cu împrejurările locale.

Iar dacă d-voastre vreți mai mult decât atât, se poate face și mai mult decât atât, ori de partidul d-voastre, ori de partidul d-lor (liberalii), ori, să zicem, de o altă alcătuire de guvern, căci împrejurările sunt așa de încurcate astăzi încât viitorul poate să pregătească surprize pentru toată lumea. Nu zic numai că surprize agreabile mie, dar poate să pregătească surprize care pot să fie uimitoare și pentru mine, pot să fie uimitoare și pentru alții. Cum o vedem în alte țări, ce nu se poate întâmpla când partidele politice nu sunt capabile de a îndeplini misiunea lor, ceea ce eu nu doresc, ci doresc ca viața politică a țării să fie condusă de partidele care există, nu doresc nici un fel de aventură, dar ferească Dumnezeu, dacă nu puteți lucra d-voastre care sunteți la guvern acum, și d-nealor, care ar dori să fie la guvern mâine, toate dorințele sunt admise! D-lor, (liberalii) doresc firește să ajungă mai curând la guvern, cum alții pot dori ca d-lor să vie mai târziu. Atunci eu nu vă cer decât un lucru, să doriți ca în urma d-lor la guvern să urmeze cine știu eu. (*ilaritate*). Oricum, eu doresc mai ales ca un partid și altul, sau și al treilea, să vie la o altă concepție a legăturilor statului cu comerțul. Și anume: noi suntem aci o Cameră foarte numeroasă, care lucrează, vine la ședință, participă la debateri, s-au ținut și discursuri foarte frumoase, căci nu este adevărat că acest tineret nu a putut să ție cuvântări la nivelul precedesorilor mai în vârstă. Fără îndoială, este o viață în această Cameră și doresc ca în Camera viitoare să fie o viață din ce în ce mai puternică. Dar suntem o adunare de oameni, între care ar fi foarte interesant să se facă statistică de specialități și să se vadă, atunci când se discută aici o lege într-un domeniu, câți dintre deputați - și tot așa și dintre senatori - înțeleg într-adevăr lucrurile care se discută și care pot să aibă colțuri de acestea de specialitate, foarte interesante și foarte atrăgătoare, iar noi votăm cu privire la economia națională cu o competență foarte relativă. Dacă aceste Camere de Comerț s-ar preface într-un fel de parlament economic, care desigur că nu votează legi, care legi să fie prezentate imediat sancțiuni Regentei, dar să fie discuție acolo și să se facă ceea ce se face la Sinod sau la adunările acelea mari ale Bisericii, unde este o competență, fiindcă se alege în legătură cu raporturile lor cu Biserica oficială, nu se fac legile acolo, dar este foarte greu ca după ce într-o adunare de

specialitate, unde s-a făcut o discuțiune și s-a luat o hotărâre, care este cea bună să venim noi, care în materia aceasta suntem pe trei sferturi necompetenți, și să luăm o hotărâre, care să se lovească de hotărârea cealaltă. Doresc o libertate deplină în ce privește constituirea Camerelor de Comerț ale viitorului și aceste Camere de Comerț ale viitorului să nu fie niște officii de statistică, incapabile de a-și îndeplini rostul, nici creatoare accidentale ale unor instituțiuni care nu le sunt cerute prin lege, ci să reprezinte, în adevăr, realitatea economică a țării noastre și preocupările care agită cercurile interesate prin averea și munca lor în această viață economică. Iată care este punctul meu de vedere.

Vin acum la legea pe care o prezentați.

Statul a căpătat, pe deosebite căi, în mare parte prin expropriere, o avere care este însemnată, în expunerea de motive a d-lui ministru, expunere bogată în statistică, foarte serioasă și foarte muncită și care poate folosi și pentru viitoarele legi. Statul a căpătat averile acelea care sunt enumerate acolo și pe care acum este gata să le treacă unei cointeresări care să se prezinte din cutare sau din cutare colț. De unde vine această avere? Dacă statul, prin munca lor spornică, le-ar fi creat, am zice atunci: el le-a creat, el își bate joc de dânsule. Are atitudinea părintelui de modă veche, care își bătea copilul mai să-l omoare, zicând: eu l-am făcut, eu îl omor. Dar, vă rog, nu este lucrul așa. Statul nu a creat aceste averi. Averile acestea au fost luate, de la cine? Au fost luate, în mare parte, de la mânăstirile răsăritene, în legătură cu moșiile; fiindcă aceste moșii, închinat mânăstirilor din Răsărit, nu erau administrate cum trebuie și reprezentau o parte din teritoriul național răpit de la întrebuintarea lui de către națiune. Prin urmare, prin măsurile luate de către d-nii Regulamentului Organic și prin măsurile luate de Vodă Cuza, a ajuns statul să fie în stăpânirea unui imens domeniu, de care, în cea mai mare parte, și-a bătut joc în chipul cel mai scandalos.

Și-a bătut joc, lăsând să se dărâme bisericile și mânăstirile și toate gospodăriile călugărești, bune, rele, cum erau înainte; și-a bătut joc, lăsând să se ruineze case admirabile, care încă și astăzi ar putea fi refăcute pentru deosebite scopuri ale societății; și-a bătut joc și altfel. El a făcut, prin deosebite legislațiuni, să treacă o parte din această avere în mâna favoriților regimului și a lăsat apoi pe fiecare să fure dintr-însele cât a vrut. Știu de multă vreme, de la avocați ai statului care și-au căutat în adevăr de sarcina lor, că dacă statul s-ar hotărî odată să facă o statistică asupra întregii sale averi, foarte mulți particulari ar țipa ca în gura șarpelui, dar ar reieși un spor de avere și un spor de venituri pentru stat, de care am fi uimiți cu toții (*aplauze*). Cunosco avocați de aceștia. Și am cunoscut încă un lucru și anume: că adeseori avocatul voia să facă proces, dar se găsea cineva care îi zicea să nu-l facă.

Cunosc și cazuri de acelea - cine s-ar gândi să rostească nume! - cunosc cazuri în care, într-o anumită formă - o! câte forme avem noi, când este vorba de a face o nedreptate sau a provoca o pagubă! - s-a lăsat a înțelege avocatului că, dacă ar pierde procesul, pe care l-ar putea câștiga, n-ar fi cine știe ce păcat mare, căci, dacă l-ar câștiga, s-ar supăra cutare care nu trebuie să fie supărat. Deci statul a căpătat de la boierii cei vechi, care le dăduseră bisericilor și mănăstirilor și care închinaseră bisericile, mănăstirile așezămintelor religioase din Orient, ca să se păstreze și să nu poată fi înstrăinate, sub blestem, a căpătat o mare avere; această avere, în mare parte, a lăsat-o să se risipească, dacă nu putea altfel, printr-o neglijență fără pereche.

Un exemplu: a mânca pește, nu un rechin, dar pește comestibil, la noi în București, este un lucru care stă la îndemână numai oamenilor bogați; noi, care nu avem avere, când vedem o lighioană de acestea pe farfurie, socotim că este un moment extraordinar pentru gospodăria noastră, peștele merge la restaurante, peștele merge la anumite persoane favorizate, care au anumite legături cu ce se zbate în apă dar noi aceste legături nu le avem. (*Ilaritate*).

Dar lângă București este lacul Greaca. Ce pește nu aveau din lacul Greaca, din lacul Căldărușani călugării? Fiecare mănăstire era în legătură cu un heleșteu și cea mai mare parte dintre heleșteiele moșiilor intrate în stăpânirea statului au secat. Spunea cândva un specialist: dacă este lipsă de pește, nu este numai din cauza sistemului cum se pescuiește în Dunare - căci pescuitul pe coastele Mării Negre, acela aproape nu există și nici nu s-au făcut încercări ca pescuitul să poată produce mai mult, dar lipsa de pește se datorește, în mare parte, și faptului că s-au secat heleșteiele de pe moșiile boierilor de odinioară. Nu era moșie fără heleșteu, cel puțin în Moldova. Și ziceam că lângă București e lacul Greaca, dar astăzi lacul e plin de buruieni, de nu știu câți ani de zile; pe când acest lac odinioară era un așa de mare rezervor de hrană pentru călugării mănăstirii vecine și pentru toată lumea țărănească care trăia în apropierea acestui lac.

Ce trebuie să facă statul, când s-ar trezi odată și când ar vedea ce n-a făcut, ce a pierdut și ce mai lasă să se piardă în fiecare zi? Datoria statului astăzi nu este să spuie: deoarece am administrat rău, pentru că nu vreau să mă pedepsesc pe mine însumi, să pedepsesc toată partea din gospodăria națională care îmi este atribuită mie. Statul nu trebuie să zică: am administrat rău, administrez rău și, pentru că voi administra rău, din această cauză lepăd de la mine toată această sarcină. Dați-mi voie, dar aceasta este o logică asemănătoare cu logica țiganului care, având să arunce scaldătoarea, a aruncat și copilul. Dacă statul a administrat rău în trecut, trebuie să aibă părere de rău, muștrare de cuget și de aci în colo să dea exemplul unei bune gospodării. Exemplul bunei gospodării nu-l va da însă statul atunci când părăsește

exploatarea bogățiilor sale, ci atunci când, cu mijloacele sale, superioare particularilor, ar începe o bună gospodărie. Această bună gospodărie se poate face și trebuie să se facă. Particularul își caută câștigul, Statul nu trebuie, bine înțeles, să neglijeze câștigul, dar nu e ținut numai decât la câștig în cutare proporție, în cutare afacere. Statul, în anumite împrejurări, pentru sănătatea și binele populației, poate să se decidă chiar a pierde în anumite domenii, ceea ce particularul nu poate să facă. Statul este și o școală pentru gospodăria particulară. Ce? Atunci când în fața unei scoli, în fața unui teatru, pui brazde de flori, te gândești la vânzarea florilor de acolo pe piață? Te gândești înainte de toate la ce? Să înveți pe oameni să-și ție casa cum trebuie. Societatea noastră este o societate needucată sub raportul gospodăresc; educația o să i-o facă oare concesionarul, cointerestatul, sau educația o să i-o facă statul, aducând specialiști din străinătate și punându-i în condițiuni să poată lucra așa încât, privind ce face statul, particularul să învețe o astfel de gospodărie!

În loc de aceasta însă, statul caută, în dreapta și în stânga, printr-un sistem sau altul, oameni de multe ori fără capital, fără pregătire tehnică, fără inițiativă, care se aruncă asupra bunurilor statului, pentru că își închipuie că în felul acesta pot să capete un câștig pe care nu l-ar avea niciodată într-o afacere cu particulari, care știi mai bine să-și îngrijească interesele lor.

Ș-au pus în proiectul de lege o mulțime de elemente de garanții și sunt sigur că atâta vreme cât vei sta d-ta acolo, d-le Madgearu, d-ta care prezinți proiectul de lege, vei căuta ca aceste garanții să devină realități. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dar d-ta nu ești veșnic. În partidul d-voastră sunteți mulți care aveți ambițiuni ministeriale, și cine știe, ferească Dumnezeu, sunteți douăzeci acuma, de mai prisosiți și prin băncile vecine, cum se vorbește de o remaniere ministerială (*ilaritate*), se poate să vină altcineva, fără aceeași dragoste pentru acest proiect al d-voastră, sau se poate să vină cineva din alt partid și să se lase într-adins ca răul care poate reieși dintr-o executare de rea credință a prescripțiilor acestei legi, ca răul acesta să se invedereze, pentru ca legea însăși să fie schimbată. Nu veți face ca doritorii de concesiuni de la stat să fie altfel decât îi cunoaștem noi, decât cum îi vedem în fiecare moment.

Poate cooperativele sătești să reprezinte altceva dar, în ceea ce privește pe particulari, particularul se servește de legăturile sale de partid pentru a exploata statul și terorizează pentru a ajunge la acest rezultat. Aceasta este trista realitate. Și atunci, doresc să vină vremea când ceea ce va mai fi rămas din averea statului, netrecută la particulari, să formeze materialul pentru o mare exploatare modernă, care să fie o școală pentru România întreagă, să fie o binefacere pentru publicul care ar avea nevoie de produsul unei munci oneste pe moșiile sau din bunurile acestea ale statului.

Și încheind, d-lor deputați, și căutând să rezum într-o formulă observațiunile mele, eu aș dori ca aceste îndrumări să urmeze într-un viitor cât mai apropiat, fiindcă nu mă obosesc să vă spun, cu riscul de a deveni un fel de Casandră a tuturor Camerelor românești, nu mă obosesc să vă spun că nu avem timp de pierdut. Eu nu voi zice ceea ce mi s-a spus de către răposatul Sturdza, cândva, și m-a speriat, când eram foarte tânăr. Eram foarte tânăr și lucram la colecția Hurmuzachi⁴, colecția de documente externe privitoare la istoria românilor și răposatul Sturdza m-a chemat, eram profesor tânăr, de vreo douăzeci de ani, m-a chemat la ministerul de Externe și mi-a spus că trebuie să studiez raporturile României cu vecinii și în special cu Rusia, dar să mă grăbesc, să mă grăbesc foarte mult.

Și am întrebat: - D-le ministru, de ce să mă grăbesc așa de mult? - Fiindcă nu se știe cum este situațiunea internațională, și-mi aduc bine aminte cuvântul: stăm ca frunza pe apă, în caz când terminăm mai târziu, dacă mai putem tipări, căci nu va mai exista statul român. M-am îngrozit când am auzit așa ceva.

Eu, d-lor, am toată credința în viitorul statului român, dar am o credință că viitorul statului român nu se poate sprijini pe forme simple, ci pe vitalitatea puternică și sănătatea întregii societăți românești, și români și minoritari, și a tuturor claselor mulțumite care se găsesc într-un stat sănătos.

De aceea, d-lor, să nu mai credem că e vremea aceea veche, când cineva se putea lăsa pe tânjeală. Statul român este un stat mare, dar serios amenințat; un mare stat bine sprijinit, dar asupra căruia joacă în fiecare moment fulgerile dintr-o parte sau din alta. Și o societate se apără și cu armata de care dispune, dar se apără înainte de toate cu bogăția ei bine exploatată și cu sănătatea ei morală în legătură cu o muncă onestă. (*Aplauze prelungite*). De aceea, cât mai repede trebuie să ne gândim la sistemul care să învie societatea și societatea înviată să întărească statul. Și atunci statul să facă bine să nu se amestece unde nu-l cheamă nimenea, adică în comerț și să nu părăsească nici una din îndatoririle sale, adică în propria sa avere. (*Aplauze prelungite*).

În replică cu Ștefan Mihăiescu, pe aceeași temă:

D. Șt. Mihăiescu: În legislațiunea noastră se dă regiei cooperative o importanță foarte mare. I se acordă toate înlesnirile prevăzute în Codul cooperației. Chiar dacă oferta cooperației este cu 5 la sută mai scumpă decât a unor capitaliști, i se acordă preferință. Dacă totuși n-am făcut ceea ce dorește d. Iorga, ca regia cooperativă să fie cea mai importantă din sistemele prevăzute de lege, dacă nu chiar singurul sistem, n-am făcut-o pentru că în această regie, pe lângă averea pe care o are statul, pe lângă munca pe care o dau țărani și muncitorii, ne mai trebuie și capitalul, iar acest capital încă nu-l avem.

Când acest capital va veni, va găsi în această lege cadru suficient pentru ca regia cooperativă să se poată dezvolta.

D. N. Iorga: Să zicem că nu au capital cooperativele. Dar atunci de ce cooperativele nu sunt ajutate ca să aibă creditul pe care poate să li-l furnizeze capitalul? D-voastră confundați două lucruri: o idee generatoare și un element component dintr-o lege. Ceea ce este cu privire la cooperative este un element component din lege, nu un principiu generator. Când este vorba de principiu generator, faci sacrificii și în dreapta și în stânga ca să clădești pe această bază. Știu condițiunile în care s-a făcut legea, prin urmare, înțeleg care este ideea generatoare! De aceea, v-am întrerupt, fiindcă țineam să nu fiu rău înțeles.

D. Șt. Mihăiescu: De ce nu găsim capital? Răspunsul vi-l pot da foarte ușor: fiindcă nu avem puțința.

D. N. Iorga: Lăsați ca acest răspuns să-l dea d. ministru, la sfârșit.

D. Victor Slăvescu: V-a bătut d. Iorga...

D. Șt. Mihăiescu: Față de d. profesor Iorga nu este o dezonoare să te lași bătut.

NOTE

1. Se discuta proiectul de lege pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice. Înlocuia legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului din 1924.

Noul proiect fusese adus în discuția Camerii de Virgil Madgearu, ministrul de Finanțe. Acesta îl considera a fi „un statut general de exploatare a avuțiilor publice prin arendare, închiriere, concesiune, regie publică comercială, regie mixtă, regie cooperativă”. Se precizau bunurile statului și forma de exploatare iar Parlamentul „avea un drept de control asupra gestiunii avuțiilor statului”.

2. Ministrul Sănătății fusese Ion Inculeț; acum era Sever Dan.
3. Cf. H. Hausser, *Les méthodes allemandes d'expansion économique*, ed. II-a și a III-a, Paris, 1916; *La nouvelle orientation économique*, Paris, 1924.
4. *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. A început în 1887. N. I. s-a ocupat de vol. X, XI, XII 1-2, XIV 1-3, XV 1-2.

Ședința din 14 februarie 1929

La semnarea protocolului propus de Rusia Sovietică pentru încheierea pactului Briand-Kellogg între Estonia, Letonia, Polonia, România și Rusia Sovietică:

D-le președinte, d-lor, cred că oricine din orice partid nu poate face altceva decât să prezinte felicitările sale ministrului¹ care a izbutit să aducă la bun sfârșit acest protocol, precum și auxiliarului său inteligent și energic, care este ministrul României la Varșovia, Davila. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Foarte bine a făcut d. ministru când a provocat în această Cameră aplauzele generale care s-au îndreptat către Polonia, loialității căreia față de noi, perfecte sale loialități îi datorăm rezultatul la care am ajuns. (*Aplauze unanime, prelungite*).

Desigur că trebuie să ne bucurăm cu toții când vedem că guvernul sovietic are față de noi o altă atitudine decât aceea pe care acum câteva luni o avea - desigur, fără autorizațiune - comisarul la război, cetățeanul Vorosilov, când anunța apropiata sosire a cazacilor săi la Galați și la Cernăuți. Este foarte bine că la Moscova se gândește astăzi altfel. Și este de dorit ca oricine va governa la Moscova să aibă față de o bună țară vecină, de țara lui „dă-mi pace”, care este România, aceeași atitudine. (*Aplauze unanime*).

Ar fi însă o mare greșeală dacă s-ar crede că în acest protocol se cuprinde recunoașterea întreagă a dreptului nostru asupra uneia din cele mai scumpe părți ale moștenirii noastre etnice și istorice. Simt rezerve sub însăși forma acestui act și știu de ce natură sunt aceste rezerve. Ni se fâgăduiește pacea, dar se dorește în cercurile conducătoare de acolo - sau mă înșel prea mult și nu înțeleg nimic din istoria contemporană - se dorește, nu știu ce plebiscit imposibil (*aplauze unanime*) pentru că asupra Basarabiei nu poate exista un plebiscit. (*Aplauze prelungite, unanime*).

Nu poate exista plebiscit, întâi pentru că suntem acolo și n-avem nici cea mai mică dispozițiune de a ieși din marginile dreptului nostru. (*Aplauze prelungite. Bravo*).

Al doilea, pentru că plebiscitul s-a avut. Dacă ar exista în Basarabia un partid național rusesc care ar dori întoarcerea la altă stăpânire, a avut atâtea alegeri în care s-ar fi putut manifesta. (*aplauze prelungite*). Alegerile acestea au dovedit că în Basarabia există partide românești care se luptă între ele și atâtea. În sfârșit, plebiscitul este imposibil din punct de vedere material. Plebiscitul presupune ieșirea armatei noastre de acolo și garantarea ordinii

pentru plebiscit, de cine? Este de ajuns să se pună această întrebare ca să se înțeleagă că plebiscitul este absolut imposibil materialmente, că este un vis metafizic, o cerință de ideologie politico-socială care nu se poate îndeplini. (*Aplauze*). A retrage ostașii noștri din Basarabia ar însemna a întrona în aceasta țară, unde oamenii încep abia a avea practica vieții libere, a întrona anarhia care a fost și care s-a suprimat sub acel steag românesc, care are pentru aceasta meritul să rămână întotdeauna în Basarabia. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității, exclamațiuni de bravo*).

Să mi se dea voie să exprim la sfârșit o părere de rău, părere de rău care vine de la adâncă mea simpatie și de la înțelegerea plină de admirațiune pentru marea națiune rusească. Națiunea aceasta rusească noi o înțelegem în literatura și în arta ei, o înțelegem în cugetarea ei cea de acum câteva decenii, care a avut o influență asupra cugetării europene.

România a fost una din cele dintâi țări care s-a lăsat pătrunsă de spiritul acela de largă umanitate și bunătate creștină, care se întâlnește în Turgheniev, în Dostoievski și în Tolstoi.

O bună parte din literatura noastră de după 1880 a fost străbătută de spiritul nou pe care cugetarea rusească l-a adus în viața literară a lumii.

Și noi nu putem uita că această cultură rusească vine în cea mai mare parte de la 5 români. Nu ar exista literatură și cultură religioasă rusă fără fiul de Domn Petru Movilă, care la Kiev a întemeiat cultura bisericească a rușilor. Nu ar fi existat la sfârșitul secolului al 17-lea începuturi de literatură științifică rusească fără moldoveanul Nicolae Milescu Spătarul. Nu ar fi existat începutul academiei rusești, de pe vremea lui Petru cel Mare, fără măritul domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir. Nu ar fi existat legătură rusă cu cultura apuseană fără acel scriitor de mare talent, fiul lui Dimitrie Cantemir, care a fost Antioh Cantemir. Și nu ar fi existat teatrul rusesc, dacă întâiul care a pus bazele literaturii dramatice în Rusia, nu ar fi fost munteanul Herăscu, prefăcut mai târziu în Herascov².

Și eu doresc din toată inima ca Rusia, adevăratul popor rusesc, să poată intra din nou în legătură cu noi, însă pentru aceasta fiecare să înțeleagă că orice națiune are dreptul să se cârmuiască așa cum vrea ea. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității, strigăte de bravo*).

Când ar exista la Moscova un guvern care să admită că sovietismul este o formă politică specifică rusească, după cum regimul românesc de astăzi este o formă specifică românească, ieșită din dezvoltarea noastră istorică, când fiecare se va gândi la ceea ce se petrece la casa lui, mare ca la dânșii, mică așa cum este la noi, atunci oamenii din generațiunea mea, care au căpătat în sufletul lor o îmbogățire și o înălțare din sufletul cel mare al poporului rusesc, vor fi bucuroși că încă odată în legăturile care trebuie să existe între societățile omenești s-a dăruit un zăgaz venit din greșeala ideilor sociale și politice. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

NOTE

1. Ministru de Externe era G.G. Mironescu.

Semnarea protocolului polono-rus, cu participarea României, se întemeia pe: politica pacifistă a României, alianța cu Polonia, legăturile cu țările Micii Întelegeri, Franța, Anglia, Italia și SUA – toate semnate ale pactului Briand- Kellogg. Eficacitatea protocolului era legată de semnarea lui de către țările limitrofe Rusiei și limpezirea relațiilor româno-ruse. Semnatarii se legau solemn să nu întrebunțeze unul față de altul calea armelor, repudiau războiul și se obligau a soluționa diferendele ce ar fi existat între ele prin mijloace pașnice. În același timp se stabilea o solidaritate între statele aflate între Marea Neagră și Marea Baltică. Doar că România și Rusia nu aveau relații diplomatice. La Moscova, unde s-a semnat Protocolul, fusese trimis Citta Davilla. Rusia considera stare de război ocupația armată a unor teritorii străine și în aceeași categorie cu războiul intra și ruperea relațiilor diplomatice sau refuzul de a le relua.

2. Mihail Heraskov (1733-1807). S-a afirmat în vremea țarului Petru I. Cel dintâi care scrie teatru în imperiul rus (*Călugărița din Veneția*). În 1762 compune o *Odă*, după care este invitat la balul de încoronare al țarinei Ecaterina a II-a. A scris, deopotrivă, tragedii și melodrame.

Ședința din 18 februarie 1929

Despre programa școalelor secundare:

D-le președinte, sunt silit să vă mai iau puținel timp, fiindcă d. ministru al Instrucțiunii Publice¹ este aici. Am în fața mea programul cel nou pentru școalele secundare, program cu privire la care se dăduse ordin ca până la 15 martie să se prezinte manualele, ceea ce este o absolută absurditate: ce manuale se pot face în timp de trei luni de zile?

Dar eu n-am văzut programul până acum. În ceea ce privește istoria, este o aberație, d-le ministru, o aberație. Iată, să vă dau un exemplu:

Istoria. Istoria veche și medievală pentru clasa I, începe: lecțiunea I-a, *Țara și poporul românesc*. Lecțiunea II-a, *Cei mai vechi locuitori ai*

României, dacii. Lecțiunea III-a, Dacii și romanii. Așezarea și întinderea Imperiului Roman. Lecțiunea IV-a, Egiptenii și caldeenii. (Exclamațiuni, ilaritate pe băncile majorității.) Dar lecțiunea 23-a este *Luptele dacilor cu romanii. Domițian și Decebal.*

Vasăzică sunt douăzeci și ceva de lecțiuni între *Dacii și romanii și Traian și Decebal!* De altminteri, iată încă un caz: Lecțiunea 32, *Ridicarea puterii regale. Filip al IV-lea al Franciei. Huss.* Ei bine, aceasta înseamnă 1300-1400! Lecțiunea următoare, a 33-a, *Bulgarii, ungurii și creștinarea lor.*

Bine, dar acestea sunt lucruri de la 800! Dar cum poate rezista capul unui elev când îl muți la 1400 și de la 1400 îl duci înapoi la 800?

Este un program făcut de cineva care desigur că dormea, și nu-i era bine. (*Ilaritate*).

Eu, când s-a discutat acest program, am rugat pe prietenul meu, d. dr. Angelescu, căruia îi păstrez cele mai bune sentimente - țin s-o spun și acum - pentru intențiunile sale, l-am rugat ca, după ce Sanhedrinul² de profesori foarte secundari vor fi discutat acest program să mi-l arate și mie, măcar ca celui mai vechi profesor de istorie universală din țară și întemeietorul acestei catedre de istorie universală.

Ei bine, mi s-a fâgăduit și nu s-a făcut.

Vă rog, d-le ministru, pentru onoarea învățământului românesc și pentru a nu se produce cărți caraghioase, sprijinite pe acest program - fiindcă altfel nu se aprobă - vă rog să binevoiți mai întâi ca termenul de prezentare să fie zăbovit până la începutul anului viitor - anul acesta să se întrebuițeze tot cărțile vechi cu care s-a început - iar până la sfârșitul anului școlar să se revadă complet această programă, cel puțin în ceea ce privește istoria, pentru ca programa nouă să nu fie un scandalos regres față de starea destul de bună pe care o avea învățământul istoriei până acum. Aștept răspunsul d-lui ministru.

D. Șt. Cicio-Pop, președinte: Doriți să formulați interpelarea dumneavoastră în scris?

D. N. Iorga: Nu, s-au luat note.

D. Șt. Cicio-Pop, președinte: D. ministru al Instrucțiunii are cuvântul.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: D-lor deputați, la 10 noemvrie, când am luat în administrație departamentul Instrucțiunii, am găsit acest program deja promulgat.

D. N. Iorga: Să-l demulgăm.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: Era dat spre imprimare și purta data de 3 noemvrie. Am primit și eu observațiuni și plângeri din toate părțile asupra acestui program. Ele au fost adresate d-lui dr. Angelescu și d-sa, de la tribuna Senatului, a adus justificarea că programul a fost făcut de 400 de profesori secundari. (*Ilaritate pe băncile majorității*).

Eu cred tocmai că defectele programului provin din cauza acestor 400, care au contribuit la facerea lui. Cred că dacă contribuiau mai puțini, ieșea mai clar și mai ordonat, mai bine aranjat.

Acum eu trebuie să continui lucrurile înainte. Las manualele să se facă pe baza acestui program anul acesta. Eu nu pot împiedeca să se facă, pentru că autorii au luat la cunoștință programul și alcătuiesc manualele. Aș putea prelungi termenul, cum spune d. profesor Iorga. Aceasta da, se poate face. Dar imaginați-vă d-voastră că în cursul reparării acestor manuale didactice, vin cu o nouă comisiune, care modifică programul. Dacă s-ar putea opri totul în loc, ar fi posibil, dar mă tem că fac încurcături mai mari, pentru că aș veni cu un program nou și cu alte manuale. Nu știu dacă pe calea aceasta se poate face ceva.

D. Șt. Cicio-Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, d-le ministru, chiar adineauri vorbeam cu vecinul meu, d. Goga, care vă asculta și spunea: „ce om cuminte este ministrul Instrucțiunii Publice”! Ajutați-mă, să vă mențin această bună opinie (*ilaritate*) față de vecinul meu din opoziție.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: Voi face tot posibilul.

D. N. Iorga: Nu pot fi de loc de părerea d-voastră, și vă arăt de ce: întâi fiindcă nu există nici un singur profesor care să poată lucra un manual pe această bază. Vă garantez eu că nimeni nu s-ar apuca să redacteze un manual pe baza acestui program monstruos; al doilea, o mică schimbare poate fi făcută de autorii de cărți didactice, pe baza îndreptării care se poate aduce, fără multă greutate - este o chestiune de un ceas. Un ceas, d-voastră și cu mine să stăm de vorbă și se poate fără cei 400 (*ilaritate*) - rămân dar 398, (*ilaritate*), iar noi doi putem să îndreptăm pe cei 398. Dacă lecția 23 se mută în locul lecției 2 nu văd care ar fi truda cea mare a autorilor de program, și chiar dacă ar fi să muncească toți autorii de program, încă este mai bine decât să nenorocim mii și mii de copii, făcându-i să învețe lucruri absurde. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Cred că al doilea răspuns îmi va da dreptatea pe care o așteptam de la cel dintâi. Vă rog să-mi răspundeți încă odată.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: De acord cu d. profesor Iorga (*ilaritate*), voi căuta să îndrept și acest lucru. (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Ministrul Instrucțiunii Publice era Nic. Costăchescu (1876-1939), profesor de chimie.

2. Sanhedrin, tribunal suprem la vechii evrei. Prin extensie, cerc închis de oameni care se consideră infailibili în deciziile lor.

Ședința din 20 februarie 1929

Depune trei proiecte de lege din inițiativă parlamentară: 1. Cu privire la întemeierea de cercuri culturale în județe. 2. Pentru exproprierea clădirilor construite înainte de 1850, pe care proprietarii nu le repară, conform avizului Comisiei Monumentelor Istorice. 3. Înființarea în toate comunele de biblioteci publice și de împrumut.

Dialog cu Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat, pe tema emigrării românilor:

Mă uimește tonul acestei discuțiuni! Cum, noi avem vreun interes ca să scoatem țărani din țara aceasta?! Este ceva îngrozitor! O să rămânem numai cu paraziții care, ce o să mănânce la urmă? Pământ?! Dacă nu vor mai avea pe țaran să sugă? Pentru Dumnezeu! Să sărăcim noi țara de țărani!

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: D-le profesor, eu tocmai doream să revin...

D. N. Iorga: Cu biciul să-i mânați înapoi la țara. Paraziților să le dați pașapoarte, dar pe țărani cu biciul să-i mânați la datoria lor.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: D-le profesor Iorga, să-mi permiți, eu am vrut întâi să răspund la comunicarea concretă pe care mi-a făcut-o d. deputat Dionisie Roman¹, iar pe urmă să vin tocmai la ceea ce doreți d-voastră și să dau toate lămuririle în această privință.

Prin urmare, în ceea ce privește plecarea în Canada, având în vedere că acest stat n-are reprezentant la noi în țară, nu putem consimți să lăsăm oamenii să iasă din țară și să meargă prin Polonia, Germania sau Franța ca să obțină acolo viza necesară.

Situațiunea așa stă: zilnic vin țărani din Ardeal să solicite pașapoarte; și la mine așteaptă zilnic câte 20, 30 până la 40 țărani, care pun cea mai dârză insistență.

Privitor la cele ce spune d. profesor Iorga, vă rog să binevoșiți a crede că eu sunt de acord cu d-sa; nici eu nu aș dori, d-le profesor, ca lumea aceasta de țărani, oamenii aceștia de muncă, sănătoși la trup și la suflet, să iasă din țară. Numai cât vă rog să credeți, d-le profesor Iorga, că eu nu pot ignora o situație de fapt. Nu pot ignora că ne găsim în fața unei realități dintre cele mai grozave. Populațiunea de la noi din Ardeal se găsește într-o situațiune economică dezastroasă. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Oamenii din județele Făgăraș, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică, Bihor, Maramureș, Someș se găsesc într-o situațiune economică cu adevărat sfâșietoare. Ei vin și ne spun: n-am vrea să plecăm de la noi din țară, dar dați-ne de lucru, pentru că nu vrem să ajungem cerșetori (*aplauze pe băncile majorității*).

Cu moștenirea ce ni s-a lăsat, n-avem până acum posibilitatea de a da de lucru acestor oameni, care nu vor să cerșească din avutul statului...

D. N. Iorga: Lucrări publice sunt posibile; să se facă din piatră seacă; faceți un împrumut, dar țineți lumea în țară.

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: În primăvară vor începe lucrările publice și atunci le vom da de lucru.

D. N. Iorga: Foarte bine, să nu le dați pașapoarte până atunci.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: Sunt șomerii de pe Valea Jiului, care stau fără lucru. Ori cel puțin nu putem da de lucru decât unui număr foarte redus de oameni.

D. N. Iorga: Mai tăiați din funcționarii inutili; sunt reprezentanți de presă câte doi în aceeași țară; mai tăiați din diplomația inutilă; mai tăiați de aiurea și dați țăranilor de lucru și țineți-i în țară că nu cu atașați de presă o să trăiască țara românească, ci cu țărani o să trăiască. Îmi vine greu să o spun aceasta reprezentanților unui partid țărănesc.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: Nu vă supărați. Aș dori să asistați la o discuțiune pe care o avem cu acești țărani care cer pașapoarte.

D. N. Iorga: Să-i bateți, să stea în țară.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: Eu insist dar ei nu cedează, căci în situația dacă nu pot să găsească de lucru la noi în țară și-mi arată mereu, ceea ce e și adevărat, că cei care s-au dus în Statele Unite și în Canada au avut posibilitatea să câștige și să-și refacă gospodăriile.

D. N. Iorga: Nu toți.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: Și și-au întemeiat gospodăriile, bucurându-se de reputație și făcând și țării nume bun.

D. N. Iorga: La ultimele funcțiuni sunt întrebuițați; sunt negri albi acolo. Câștigă câțiva, ceilalți sunt sclavi.

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: Nu este exact, d-le profesor Iorga.

D. N. Iorga: Sunt obligați să facă ceea ce nu fac americanii. Pentru aceasta îi cheamă, nu pentru binele lor. S-a mântuit cu sclavia neagră și este în loc sclavia albă a oamenilor din rasa cea mai nobilă din Europa, care este rasa noastră. Tot sângele îmi clocotește în vine când aud lucrurile acestea.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: În America de Nord au dus-o bine. Cu toate astea, eu aș fi bucuros să poată rămânea în țară.

D. N. Iorga: Arestați pe agenții străini, pe șarlatanii care fură sângele țării; arestați-i și dați-i peste granița.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: Eu fac tot posibilul pentru a convinge pe oameni să nu mai stăruiască în liberarea pașapoartelor, dar față de situația grea economică în care ne găsim, vă mărturisesc sincer, d-le Iorga, că insistențele mele nu pot avea rezultatul dorit. Și apoi ce le pot face oamenilor, care unii au părinți, copii, soție, bărbat sau alte neamuri, care-i îi cheamă insistent acolo?

Voci de pe băncile majorității: Așa este.

D. N. Iorga: Nu mai susțineți lucruri de acestea, dați Ardealul naționalităților când ajutați pe români să plece; coborâți-vă în conștiința d-voastră și nu faceți demagogie pe această temă.

D. Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat: E purul adevăr, d-le Iorga. N-am făcut niciodată și nu fac demagogie! Prin urmare, d-lor deputați, aceasta este situația astăzi. Noi nu putem consimți ca să lăsăm oamenii purtați pe drumuri de agenții diferitelor societăți (*aplauze pe băncile majorității*) și până atunci, până când chestiunea vizei nu va fi pe deplin rezolvată, adică oamenii să poată să obțină viza aici la noi în țară, noi nu vom lăsa pe nimeni de la noi să plece nici în Canada. Și până atunci, tinzând să fim de acord cu țara, așa cum a spus-o d. Iorga și cum dorim și noi, poate că prin eforturile tuturor vom putea face ca țăranilor noștri, care azi se găsesc în mizerie completă și fără lucru, să le dăm posibilitatea să-și găsească de lucru la noi în țară. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga : Dați-mi voie să mai spun un lucru, fiindcă nu am avut posibilitatea să-mi dezvolt interpelarea mea.

Eu am văzut la Porto, în Portugalia, cetățeni români din sudul Basarabiei, întorși din Brazilia, într-un hal fără hal. Ajunseseră că îi ținea de milă orașul, și atunci am intervenit să fie repatriați; nu s-au găsit bani pentru repatriere. Și mi-a trimis un portughez ziarul în care era însemnat ceea ce s-a făcut cu ei: ca să nu-i mai țină de pomană la Porto, i-au trimis în Uganda. Acolo oamenii de rasă albă mor în câteva zile. Apoi să lasă românul din țara lui, ca să pață ceea ce au pățit ceilalți din Brazilia, apoi orice s-ar zice - orice intervențiune diplomatică și orice drept al cetățenilor - eu pe mizerabilul care îmi fură pe fratele meu cel mai bun și-l pune în robia aceasta, eu îl apuc de gât și-l bag la închisoare. Închideți agențiile. Închideți agențiile sau recomandați-le să ia rebutul oamenilor care nu muncesc; pe aceia să-i exporte, să-i ducă în Uganda. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Dscuția pornise de la întrebarea deputatului Dionisie Romano despre emigrarea țăranilor români în Statele Unite și Canada. Americanii aveau o cotă de primire de 600 de români pe an iar canadienii de 1000. Societatea care se ocupa cu această recrutare sugerase țăranilor să ceară viza la Cherbourg, Danzig sau Hamburg. Or, această viză trebuia luată în țară pentru ca solicitanții să nu rămână pe drumuri.

În legătură cu publicarea neavizată a Memoriilor regelui Carol de către George Diamandi:

D-le președinte, d. George Diamandi, ministrul României la Paris, publică largi extrase din memoriile¹ inedite ale marelui rege Carol cel Uitat. Ele arată că în lupta dureroasă cu amintirile sale de acasă și cu convingerile sale de politică generală, Carol I a ținut seamă până la ultimul moment de sentimentul țării. Cum aceste memorii constituie un izvor de căpetenie pentru istoria țării, timp de peste 30 de ani și cum ele se pot pierde, cum fără publicarea lor, atâtea probleme politice nu se pot rezolva, trecutul nostru cel mai apropiat fiind lipsit de o puternică restrângere, trebuie să adresez d-lui președinte al Consiliului întrebările următoare:

Cine a dat d-lui Diamandi și numai d-sale cunoștința acestor memorii? Avea fostul președinte al Consiliului, regretatul Ion Brătianu, originalul sau copia lui? Pot fi considerate aceste memorii ca proprietate particulară? Cum se poate ajunge la publicația aproape integrală și cu toate garanțiile de autenticitate a acestor memorii?

D. I. G. Duca: Cer cuvântul.

D. C. Angelescu, vice-președinte: D. Duca are cuvântul.

D. I. G. Duca: Fiindcă s-a pus în cauză și în așa mod numele lui Ion Brătianu, sunt dator să intervin. Cred că d. Iorga a greșit când a întrebat pe președintele Consiliului cine a dat d-lui Diamandi aceste memorii ale regelui. Carol, cred că dacă ar fi întrebat Curtea Regală prin ministrul Curții Regale, ar fi putut să obțină răspunsul cuvenit, întrucât aceste memorii nu sunt și n-au fost ale altcuiva decât ale Familiei Regale.

D. N. Iorga: D-le președinte, întâi eu n-am pus în cauză pe reprezentantul Partidului Liberal.

D. I. G. Duca: Ați invocat însă memoria lui Ion Brătianu.

D. N. Iorga: D-le președinte, nu i-am cerut nici un fel de lămuriri (*Ilaritate, zgomot*)

D. I. G. Duca: Vi le dau fără să mi le cereți, eu sunt darnic.

D. N. Iorga: Nu am nevoie. Dumnealui este dărnicia personificată în toate domeniile (*ilaritate pe băncile majorității*).

D. I. G. Duca: Da, am mai fost eu și altă dată darnic cu d-ta.

D. N. Iorga: Prin urmare, d-le președinte, îl rog pe d. Duca să mai spună încă odată, care este sensul care îl atribuie cuvântului că a fost darnic față de mine.

D. I. G. Duca: Da, da.

D. N. Iorga: Vă rog să vă explicați, că are să fie interesant (*ilaritate*).

D. I. G. Duca: D-le Iorga, sunt lucruri care prefer să nu le spun.

D. N. Iorga: Dar, nu, nu, vă rog, vă somez să le spuneți. Trebuie să le spuneți.

D. I. G. Duca: D-le Iorga, eu nu am de gând să spun mai mult decât am spus și nu mă supun injoncțiunilor d-voastră, fiindcă am și eu dreptul meu să știu ce știu și să vorbesc ce știu, când îmi convine și cum îmi convine. (*Exclamări pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Atâta a fost tot? D-le președinte, omul, oricare ar fi, care ar îndrăzni să spună că i-am cerut vreodată vreun avantaj pentru mine.

D. I. G. Duca: Te rog, nu mă provoca să vorbesc.

D. N. Iorga: Și nu pentru așezămintele acestei țări, omul acela nu știe ce vorbește.

D. I. G. Duca: Sau n-are memorie. (*Exclamări pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Sunt injurii care vin atât de înjosit din sufletul cuiva, încât nu pot să răspund la ele.

Dar, dacă există în țara aceasta, în afară de anumiți politicieni, orbiți de ură, dacă există un singur om care să îndrăznească să spună că eu am cerut bani cuiva pentru sărăcia mea, atunci eu primesc și această injurie, dacă există un singur om, afară de politicienii orbiți de pasiune și care nu văd decât interesele lor proprii. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D-le președinte, am formulat întrebarea în așa fel încât nu putea fi vorba de un răspuns din partea pe care am întrebat-o sau din partea pe care n-am întrebat-o, cu privire la drepturile pe care Familia Regală le are asupra moștenirii Regelui Ferdinand, sau prin Regele Ferdinand, a Regelui Carol. Eu consider, cum am spus în însăși întrebarea mea, Memoriile Regelui Carol, ca aparținând națiunii române și n-am vrut să jignesc pe aceia care în puterea dreptului de moștenire dețin aceste memorii.

Regele Carol a scris nu pentru rudele sale, Regele Carol a scris pentru

nația românească și a scris pentru istorie, și memoriile sale nu pot zăcea ascunse. Împotriva Regelui Carol, ca dușman al unității naționale - așa a fost reprezentat, s-au ridicat astfel de calomnii - de aceea el este „Carol cel uitat”, încât dacă sufletul omenesc poate voi și după moarte, desigur că de acolo de unde este el, el cere - și un rege are aceleași drepturi ca și oricare om să i se facă dreptate înaintea urmașilor - el cere ca politica sa să fie explicată prin cuvintele pe care le-a însemnat pentru acest scop. Și ar fi o ofensă adusă Familiei Regale, dacă s-ar crede că Familia Regală dorește ca aceste mărturisiri ale marelui Rege să rămână atâția ani după moartea sa acoperite de uitare.

În numele științei pe care o reprezintă și în numele dorinței întregului popor românesc, adânc mișcat de destăinuirile care se opresc două zile înainte de a închide ochii Carol, cer președintelui Consiliului să se adreseze cu un respect față de Familia Regală, pe care l-am arătat în momentul când alții uitaseră de orice datorie față de dânsa, și să roage Familia Regală de a face actul acesta de satisfacere a opiniei publice românești, permițând ca Memoriile Regelui Carol să fie aduse la cunoștința acestui popor, pentru glorificarea, amintirea aceluia care a pus temelii nezguduite țării. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității și pe banca ministerială.*)

NOTE

1. Cele 17 volume ale *Memoriilor* regelui Carol I s-au publicat la București între 1909 și 1912.

Într-o problemă de regulament, cere celor care conduc dezbaterile:

... să binevoiască a-și îndeplini datoria, nu numai în ceea ce privește cuvintele tari, care nu trebuie rostite în această Adunare, fiindcă de obicei cuvintele tari arată o nestăpânire de temperament, dar să vegheze și la altceva: de câte ori în această Adunare se vor aduce acuzațiuni împotriva onoarei oricăruia dintre noi, să binevoiască biroul să ceară persoanei care ridică aceste acuzațiuni să precizeze imediat și să nu scape prin tangență, fiindcă nu suntem aici să ne apărăm de învinovățiri pe care nu le avem, împotriva oamenilor care le pot inventa în fiecare moment.

Ședința din 21 februarie 1929

Anunță că își donează biblioteca statului:

D-le președinte, d-lor deputați, ca unul care am exploatat permanent pe toți miniștrii, și în special pe cei de Instrucție, pentru a-mi aduna pe căi ilicite una din acele mari averi care sfidează conștiința publică, am căutat într-un moment de pocăință să dăruiesc statului, prin lege, întreaga mea bibliotecă în valoare de mai multe milioane, toate operele de artă care mi-au fost dăruite în lunga mea viață și pentru a le adăposti, una din cele mai frumoase case din București.

Catalogarea fără nici o plată a bibliotecii, cuprinzând măcar 20.000 de volume, e terminată și rog pe d. ministru al Instrucțiunii să ia în primire biblioteca, facilitând studenților întrebuițarea ei în camera anume pregătită, ale cărei rafturi sunt un dar al Regelui Ferdinand care binevoia să mă creadă, în chiar cuvintele sale, un prieten și al Reginei Maria.

Adaug ca un angajament public și solemn că tot ce voi mai cumpăra sau primi ca publicație, manuscrite și documente, se încorporează de la sine acestui dar pe care sufletele nobile singure îl pot înțelege.

(Adunarea și banca ministerială în picioare ovaționează îndelung).

Ședința din 26 februarie 1929

Reclamă starea proastă a drumului spre Camera Deputaților; apoi gesturi discriminatorii în privința unor profesori:

D-le președinte, îmi permit să aduc la cunoștința d-lui ministru și celor doi d-ni subsecretari de Stat de la Interne, halul sălbatic în care se găsește podul care duce la această Cameră, este cea mai mare grămadă de imundități din toată lumea civilizată, cerându-le voie să-l curăț pe socoteala primăriei, cu oameni pe care voi ști să-i descopăr și să-i angajez, scutind capitala României de rușinea de care suferă astăzi.

Vă declar că mâine eu vin cu oamenii și cu lopețile (*ilaritate*) și dacă vrea să mă împiedece cineva, să o facă. Eu nu pot trece pe podul acesta, care este o rușine pe obrazul țării. Toate paietele, toate gunoaietele sunt adunate pe drumul care duce la această Cameră. Trec străinii. Este o rușine, d-lor, acest drum.

Dacă îmi dați voie, mai am o întrebare pe care vreau să o adresez d-lui ministru de Instrucție, o întrebare făcută foarte amical. Un profesor de matematici, bucovinean, de origine evreu, trecut însă ca vorbitor de limba românească, îndată după anexarea Bucovinei, a fost înlăturat pe baza art. 64 din legea Instrucțiunii, care dă voie comitetului de inspectori să scoată din învățământ pe cineva, să-l scoată pentru incapacitate și pentru purtări rele.

Țin la dispoziția d-lui ministru de Instrucție certificatul directorului și al polițaiului orașului, în care se spune că omul are o purtare exemplară. Țin la dispozițiune examenul de capacitate cu nota 8.

Dacă cineva având nota 8 la matematici și la fizică, este incapabil și dacă cineva cu certificat de la director și de la polițaiul orașului, certificat de bună purtare, este stricat, atunci mărturisesc că nu înțeleg nimic.

Dar, dacă este vorba ca profesorii să fie neconținut jertfiți urilor de partid din colțurile de provincie, atunci va veni vremea în care nimeni nu va mai consimți să intre în învățământ. (*Aplauze*).

Ședința din 5 martie 1929

Anunță o interpelare despre starea necorespunzătoare a Universității:

D-le președinte, Universitatea din București se găsește astăzi fără nimic din ceea ce trebuie să-i constituie unitatea morală și materială, împărțită în facultăți, cărora adeseori le lipsesc până și sălile de curs, nici una neavându-le definitiv, fără a vorbi de lipsa bibliotecilor pe facultăți uneori și prea adesea de seminarii și de profesori iluștri care nu au laboratorii.

Anunț deci o interpelare, în capătul căreia aș dori ca d. ministru al Instrucțiunii¹, colegul meu universitar, să-mi poată permite mie, ca rector al acestei Universități, ajutorul trebuit pentru ca învățământul nostru superior să fie la nivelul timpului. (*Aplauze*).

NOTE

1. Ministrul Instrucțiunii era N. Costăchescu.

Despre ședințele de noapte ale Adunării:

D-le președinte¹, și eu sunt în contra ședințelor de noapte. În vechile Camere, unde se lucra cel puțin cât se lucrează în această Cameră, nu erau ședințe de noapte, se lucra în timpul zilei și era vreme destulă pentru orice fel de discuțiuni.

Dar, permiteți-mi. În aceste vechi camere, și înțeleg camere din vechia clădire, de acum vreo 20 de ani, era ceea ce trebuie să spun că lipsește de foarte multă vreme acum. Din prietenia pe care d. președinte o are, firește, față de majoritate, ca unul care este legat de dânsa prin aceleași idei politice, președintele se ferește a pune margine unor prezentări de elocvență, care s-ar putea restrânge.

Mă rog, orice cuvântare poate să încapă perfect într-o jumătate de ceas. Cuvântările acelea care țin ceasuri întregi și care aduc descompletarea Camerei trebuie oprite.

Mă iertați, d-le președinte, vă vorbesc din experiența mea de președinte; totdeauna un președinte mai nou are câte ceva de aflat de la unul mai vechi. Trebuie - chiar cu riscul de a supăra pe vreunul din colegii noștri - oprite anumite divagațiuni oratorice care se despart de subiectul care se tratează. Și pe lângă aceasta, dați-mi voie să fac o observațiune de caracter practic.

Ce însemnează o ședință de zi? Priviți ceasornicul. Suntem chemați pentru ora 3, ședința se deschide la ora 4.

Ce însemnează o ședință de noapte? Se anunță - am asistat și eu la atâtea ședințe de noapte - ședința de noapte pentru ora 9 și se deschide la ora 10 sau la 10 și jumătate, într-o dispozițiune care pentru deputați nu este nici cea mai bună pentru a vorbi și nici cea mai bună pentru a asculta.

Dar d-voastre aveți nevoie de timp - și vreau să conving și pe d. ministru Răducanu² - iată două mijloace practice: ședința să înceapă la ora 3 - și această majoritate este o majoritate disciplinată, poate să vină la ora 3 - și să poată continua până la 7 sau la 8 sau chiar la 8 și jumătate, fiindcă este mult mai ușor să rămânem unde suntem, decât să ne ducem acasă și să revenim obosiți.

În sfârșit, mai era un obicei înainte, foarte bun și foarte practic, și care stătea în aceasta: în orice partid este o persoană competentă care poate expune părerea partidului cu privire la un proiect de lege; dar defilarea aceasta a mai multor reprezentanți ai aceluiași partid, din care unul vorbește într-un sens și altul într-altul, de se potrivește de multe ori ca nuca în perete ce spune unul cu ce spune celălalt, aceasta trebuie să înceteze.

Ordinea cea mai bună este aceasta: se prezintă proiectul de lege. Cât privește economia lui generală, tendințele lui, fiecare partid își spune, prin unul din delegații săi, părerea. Pe urmă, la amănunte, se poate să aibă cineva o părere foarte bună și atunci la discuția pe articole să o expună. Pe când noi ne obosim în considerațiuni generale și când Camera e obosită, discutarea pe articole nu se mai face și proiectul rămâne în forma pe care au dat-o birourile ministeriale.

Cred că această propunere poate fi primită și de banca ministerială și susținută și de d-voastră, d-le președinte. (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Președintele Camerei era Ștefan Cicio Pop.
2. Ion Răducanu era ministrul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale.

Ședința din 6 martie 1929

Din nou în legătură cu publicarea Memoriilor regelui Carol. Dialog cu Iuliu Maniu.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: D-le președinte, onorată Cameră, la întrebarea pusă de d. profesor Iorga, în ce privește publicarea unor părți din însemnările Regelui Carol I, pot da următoarele informațiuni:

D. Diamandy, amintind Regelui Ferdinand - cu ocaziunea unei audiențe - planul său de a publică o lucrare privitoare la întâmplările politice și diplomatice dinaintea războiului și în decursul războiului mondial, Regele Ferdinand a arătat d-lui Diamandy zbulciumul sufletesc în care se găsea Regele Carol la izbucnirea războiului și năzuința sa de a putea satisface îndatoririlor lui ca rege al poporului românesc, cu care se identificase în mod complet.

Întrebând d. Diamandy dacă nu s-ar găsi posibilitatea de a fi documentat în această privință, Regele Ferdinand a consimțit să dea d-lui Diamandy câteva extrase copiate chiar de Maiestatea Sa, din aceste notițe, scrise cu litere extrem de mici și foarte greu de descifrat. Însemnările Regelui Carol se găsesc în posesiunea M. S. Reginei Maria, la palatul Cotroceni, și sunt păstrate în loc sigur.

Aceste memorii formează proprietatea Familiei Regale.

Dacă în ce privește proprietatea materială, nu poate exista nici un dubiu că aparține Familiei Regale, tot asemenea nu poate fi îndoielnic că conținutul acestor însemnări face parte din tezaurul istoric al neamului românesc și că el comportă un deosebit interes public de stat. De aceea sunt autorizat a declara că aceste însemnări nu se vor publica fără consimțământul guvernului și că, în general, în ce privește timpul și modul publicării lor, va trebui să se realizeze un acord între Coroană și guvernul țării.

Tot asemenea în ce privește păstrarea lor.

Cu aceasta m-aș fi achitat de răspunsul pe care mi l-a cerut d. profesor Iorga, dar îmi permit a face singur o mică observațiune. D. profesor Iorga,

foarte îndreptățit de multe aparițiuni, a făcut observare că Regele Carol e „cel uitat”. Eu cred că Regele Carol nu e uitat și nu e permis să fie uitat. (*Aplauze prelungite și unanime*).

D. I. G. Duca: Foarte bine.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: Memoria Regelui Carol și a faptelor sale mari este adânc săpată în sufletul neamului românesc și le va păstra cu adâncă și neștersă pietate. Chiar pentru aceea guvernul Majestății Sale, ținând să fie de acord cu acest sentiment general al națiunii române de pretutindeni, a ținut ca cu ocaziunea serbărilor jubiliare de zece ani ale Unirii, să propună punerea pietrei fundamentale și a statuii Regelui Carol, ca pentru totdeauna și pentru cei trecători să reamintească faptele mari ale căror urzitor a fost și că nu numai în sufletul nostru, care știm ce a făcut, ci și în ochii generațiilor care vin, să fie clar că națiunea română nu își uită pe marii săi binefăcători (*întreaga adunare în picioare ovaționează îndelung*).

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, d-lor deputați, lămuririle pe care mi le-a dat d. președinte al Consiliului mă mulțumesc, însă am de arătat dorința ca înțelegerea aceia între reprezentanții de acum ai Dinastiei și guvern, cu privire la publicarea memoriilor Regelui Carol, să se producă pe cât se poate mai curând, fiindcă istoria țării nu poate fi ținută în loc până la un termen nedefinit. Istoria contemporană a României trebuie scrisă. Domnia Regelui Carol, începută la 1866, înseamnă întemeierea României moderne. Notele, oricât de scurte, ale Regelui Carol, cuprind știrile cele mai prețioase pentru această perioadă. Nu este de nevoie să se arate totdeauna de ce natură au fost conversațiunile pe care le-a avut cu anume persoane. Numai indicarea faptului că a primit la anumite date anume persoane, poate să serve istoricului inteligent pentru a preciza lucruri de cea mai mare însemnătate. Noi judecăm în fiecare moment marele război, trebuie să-l judecăm; este un proces deschis înaintea generației care se ridică și care trebuie să știe, în acest mare război, care a fost partea fiecăruia, pentru că acolo unde este laudă de dat să fie dată și acolo unde este condamnare de rostit, să fie rostită. Pentru aceasta, memoriile Regelui Carol sunt cerute nu numai de mine, un istoric, ci de întreaga opinie publică a acestei țări, care vrea să știe adevărul și întregul adevăr, în special în ce privește împrejurările care au dus la crearea țării unite.

Iar în ce privește monumentul care se va ridica Regelui Carol și acela despre care a vorbit iarăși d. președinte al Consiliului care se va ridica Regelui Ferdinand, doresc ca aceste monumente și oricari alte monumente, să fie făcute în așa fel încât să fie vrednice de figurile pe care caută să le comemoreze (*aplauze prelungite și îndelung repetate pe toate băncile*). Prin urmare, din vreme /trebuie/ luate toate măsurile pentru ca îndeplinirea acestei mari datorii istorice să fie în același timp și satisfacerea gustului pentru frumusețe al acestei națiuni.

Și fiindcă a fost vorba de Carol cel uitat, îmi pare foarte bine că de acum înainte se va putea zice Carol care nu mai este uitat. (*Ovațiuni prelungite pe toate băncile*).

Ședința din 7 martie 1929

Altercație cu Cesar Spineanu, provocată de discuția despre fixarea datei Paștilor:

D-le ministru, d-voastră aprobați această atitudine față de cineva care vrea să vă spună un lucru folositor? Am ajuns eu, în această Camera, să fiu obiectul unor strigăte sălbaticice, care dezonorează pe cei care le fac?

Aci este un președinte. D. președinte putea să-mi spună: d-le deputat, binevoii a asculta până la sfârșit. Președintele are dreptul să oprească cuvântul, iar în Cameră nu are dreptul să strige nimeni, cum se strigă la ființele necuvântătoare.

D. Cezar Spineanu: D-le președinte, luați act, vă rog foarte mult, să nu permiteți acest limbaj d-lui deputat Iorga, care este tolerat în acest Parlament. Eu sunt ales, așa cum sunt, nu sunt tolerat.

D. N. Iorga: D-le președinte, cer cuvântul în chestie personală.

D. Cezar Spineanu: Nu putem primi lecțiuni.

D. N. Iorga: D-le președinte al Consiliului, vă cer eu, în mijlocul acestei Adunări, să-mi faceți onoarea de a declara că eu nu sunt aci tolerat, cum a spus acest domn; că eu sunt aci cu aceleași drepturi ca oricare dintre d-voastre și nu am venit aci ca să sufăr insolența nimănu. Vă rog să vorbiți, îmi datorăți o satisfacție.

D. Cezar Spineanu: Sunteți tolerat de legea electorală liberală.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: Fără a fi rugat de d. profesor Iorga, aș fi declarat cu toată plăcerea că d. profesor Iorga nu este deputat tolerat în această Cameră, ci este ales în baza legilor, în libere și cinstate alegeri. Prin urmare, d-sa are tot dreptul legal, moral și politic, ca să ia cuvântul oricând, în marginile regulamentului Camerei, și noi să-l ascultăm, cu respectul ce-l datorăm tuturor membrilor acestor Camere și în special d-sale. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate în întreaga Cameră. D. deputat profesor N. Iorga se duce la banca ministerială și mulțumește d-lui președinte al Consiliului.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, dacă atmosfera acestei Camere s-a schimbat așa de mult încât un om cu situațiunea și educația mea să fie nevoit a vă cere protecțiune, atunci eu pot lipsi foarte ușor din această Cameră.

D. C. Angelescu, vice-președinte: Rog pe d-nii deputați să asculte în liniște pe d. profesor Iorga.

D. N. Iorga: Este desigur un defect al meu că nu pot vorbi decât înaintea unor persoane care se exprimă așa cum mă exprim eu și și-au făcut viața așa cum mi-am făcut-o eu. Dați-mi voie să spun că dacă d. președinte al Consiliului ne-a cerut numai să nu tulburăm țara pe această chestiune, nu era nevoie să facă acest apel la mine, care până acuma, oricare ar fi părerile mele, am căutat să le ascund, de câte ori ele ar fi putut să aibă în țară un răsunet care să o tulbure.

Punctul meu de principiu însă îl mențin. Sfântul Sinod, de care eu nu înțeleg a mă atinge, ar face foarte bine, îmi permit s-o spun și ca unul dintre aceia care între fiii bisericii ortodoxe au sprijinit-o mai puternic și i-au creat, pot să zic, în Constituție, rolul pe care îl are, pentru că eu am introdus în articolul respectiv cuvântul de „Biserică dominantă”, ar face foarte bine să fie statornic în hotărârile sale, pentru că astăzi vede ce poate să iasă din schimbarea lor.

În al doilea rând, doresc foarte mult - și d. președinte al Consiliului poate să înțeleagă foarte bine, ca ardelean, această dorință, ca biserica noastră să nu se închidă în turnul de fildeș al Sfântului Sinod, ci să recapete acele legături cu poporul român care odinioară i-au făcut puterea. Faptul că Sfântul Sinod s-a închis în căsuța teologiei, respectabilă fără îndoială, dar care trebuie să aibă larg deschise porțile către întregul popor, a dus la criza de astăzi. Cei de jos trebuie să revină la ceea ce a fost odinioară: sprijinul puternic al bisericii, iar biserica, prin ierarhii săi, să fie interpreta și a cuvântului lui Dumnezeu, dar și a pomirilor cinstite care vin din mijlocul poporului.

Cu hotărârea d-voastre nu se închide conflictul, societatea românească întregă trebuie să caute a-l închide, și trecând peste greșelile de astăzi, să ne ferim a repeta aceste greșeli, fiindcă astfel, dărâmăm, odată cu religia majorității acestui popor, însăși baza morală pe care a trăit până astăzi¹. (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Sinodul fixase ziua de 31 martie iar preoții din Basarabia se oprisea la 5 mai. Adunarea a dat curs recomandării Sinodului.

Ședința din 12 martie 1929

Observații la proiectul de lege privind reorganizarea jandarmeriei rurale. În replică cu deputatul N. Popescu-Zorica. Acesta spuse:

D. profesor Iorga, care a avut de suferit, după câte îmi amintesc, dacă nu din partea jandarmilor, dar din partea bandelor de bătăuși organizate de partidele național-liberal și averescan...

D. N. Iorga: Dați-mi voie să vă întrerup. Eu n-am suferit niciodată nimic din partea bătăușilor, dar i-am văzut... (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Popescu-Zorica: Eu mă mulțumesc și cu atât, d-le profesor.

D. general M. Racoviță: A suferit d. Tașcă.

D. N. Popescu-Zorica: Și dacă mi-ați îngădui, v-ași aduce aminte de o scenă de la Brăila, când ați fost...

D. N. Iorga: Nu de jandarmi; erau niște lucrători de la port care au devastat toată sala și vroiau să săvârșească față de mine o operațiune pe care d. Atanasiu, care era atunci subsecretar de Stat la Interne, o califica drept încercare de a-mi rotunji barba. Acum sunt oameni cărora nu le pot face contra-serviciu, pentru că nu au barbă, dar aș fi dorit să scurtez și eu nasul câtorva persoane care cred că barba mea poate să fie scurtată. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*.)

Ședința din 13 martie 1929

Despre plecarea muncitorilor români în Franța:

D-le ministru, îmi dați voie să dau o lămurire¹?

D. I. Răducanu, ministrul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale:
Da, da.

D. N. Iorga: În adevăr, serios, îmi dați voie? Dacă îmi dați voie să vă dau o lămurire și eu sunt contra acestui contract cu Franța și iată de ce:

D. I. Răducanu, ministrul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale:
Dar nu este vorba de un contract.

D. N. Iorga: Polonia exporta un număr oarecare de muncitori în Franța. Eu sunt perfect în curent cu chestiunea, fiindcă stau două luni de zile pe an în

Franța și cunosc pe ce cale se face, să-i zicem, acest export, această trimitere provizorie a unui număr de muncitori din altă țară. Însă dați-mi voie să vă spun un lucru: lucrătorul polon este un om de o cultură superioară, de obicei, lucrătorului nostru; este foarte bun patriot polon, intențiunea lui este să se întoarcă în țară și, în înțelegerea făcută cu guvernul francez, li se asigură acestora preoții lor; se așează în bloc în anumite sate; vedeți, lucruri pe care le știu.

D. I. Răducanu, ministrul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale: Aceasta vreau să o fac și eu, d-le profesor.

D. N. Iorga: De unde o să găsiți preoții și cum o să puteți să așezați pe oamenii aceștia? Dar, oricare se duce acolo nu se mai întoarce înapoi în țară... (*Întreruperi pe băncile majorității.*) De unde știi d-ta, că nu te-am văzut la Paris lângă mine? Mai bine, d-le Pop, decât m-ai întrerupe, ți-ai aduce aminte de tot ceea ce în trecutul d-tale îl leagă de mine.

D. G. Pop: Nu vorbeam cu d-voastră, vorbeam cu vecinul meu.

D. N. Iorga: Cred că n-are de ce să vă pară rău de aceste amintiri.

D. G. Pop: Deși nu împărtășesc ideile d-voastră, am tot respectul pentru părerea d-voastră și vă ascult.

D. N. Iorga: Toți, până la studenți, îndată ce au ajuns în Franța, nu se mai dezlipesc de Franța, o țară admirabilă. Numai eu știu cu câtă greutate aduc în țară pe cei de la școala mea de la Fontenay aux Roses; îi aduc pe doi ani și rămân șase ani și trebuie aproape cu forța să-i aduc înapoi. Iar de la o bucată de vreme în Franța s-au simplificat condițiunile de primire în cetățenia franceză. Ajunge îndeplinirea formelor celor mai ușoare pentru a deveni cineva cetățean francez. Și chiar dintre intelectuali - eu anunțasem o interpelare și nu mi-au venit încă dovezile de care aveam nevoie - chiar dintre studenți, sunt o mulțime atrași de aceste condițiuni și rămân acolo.

Noi nu avem prisos de oameni. Prin urmare, dacă socotiți că șomerii sunt așa de mulți încât constituie o primejdie pentru țara românească, care nu le poate da de lucru, să vedeți ce puteți face. Dar, în orice caz, trebuie să ne deschidem ochii, gândindu-ne la acest lucru, că avem a face cu oameni în care, din nenorocire, sentimentul de patrie este foarte slab și care sunt foarte dispuși să rămână într-o țară, desigur mult mai agreabilă de locuit de cât România. România nu este o țară agreabilă de locuit (*întreruperi pe băncile majorității*). Mă rog, d-lor, care este ajutorul pe care voiți să mi-l dați în această privință?

Da, România nu este o țară agreabilă de locuit, dar tocmai pentru că nu este o țară agreabilă de locuit, trebuie să aibă cineva o înaltă cultură a inimii ca să facă ceea ce fac câțiva dintre ai noștri, între care am plăcerea să mă număr și eu, care, dacă ar fi țara de o mie de ori mai rea, înțeleg aici să le rămână și munca și oasele (*aplauze*).

NOTE

1. Discuția pornise de la întrebarea adresată de C. Banu ministrului Răducanu privitoare la „exportul de brațe în Franța”.

Adresează o întrebare legată de fixarea datei Paștilor:

Eu vă anunțasem o scurtă întrebare¹, pe care vă rog să-mi dați voie să o fac.

D-le președinte, d-lor deputați, când am propus, în chestiunea dezbinării religioase, să se adune unul din forurile superioare bisericești, propunerea mea nu a fost ținută în seamă, deși sunt convins că aceasta era propunerea cea mai bună. Ei bine, astăzi vă pot spune că un episcop - și un episcop din Vechiul Regat - împărtășește această părere. Dați-mi voie să vă citesc câteva rânduri din această scrisoare. Iată ce spune: „În chestiunea Paștelui, ați fost singurul pe calea cea bună și dreaptă. Declarația echivocă a guvernului, făcută în Cameră, este dezastruoasă pentru biserică. Declarația constituie o vădită «contradicție în termeni».

La început părea că recunoaște și apără hotărârea și autoritatea Sfântului Sinod; iar la urmă, în virtutea libertății de conștiință a credincioșilor, se deschid larg porțile pentru a nu executa hotărârea și a zdruncina autoritatea Sfântului Sinod, din partea tuturor celor nemulțumiți, conștienți sau instigați. Până acum se bănuia că Sfântul Sinod a făcut o concesiune, dar exclusiv basarabenilor, după părerea mea foarte rău s-a făcut, ca să-și poată prăznuia Învieerea după vechiul calendar. Spărtura aceasta acuma s-a lărgit pentru toată țara. Țsta este tristul adevăr. Această măsură face iluzorie hotărârea Sfântului Sinod și pe noi, chiriarii, ne face de răs și de ocară în fața propriilor noștri credincioși”.

Chestiunea trebuie pusă astfel: ori hotărârea Sfântului Sinod este legală și bună, în care caz trebuie susținută și executată cu toate mijloacele posibile, ori nu e bună, adică nu e oportună, în care caz trebuie convocat forumul în drept, Sfântul Sinod. Și adaug, și Consiliul național bisericesc cu mirenii, ca să o modifice după împrejurări. Altă soluție nu există. Eu de la început am fost pentru pace. Aci să-mi dați voie să suprim un pasagiu. Mai departe: „D-voastră, d-le profesor, care cunoașteți ca nimeni altul Biserica română ortodoxă din începuturile ei, precum și toate suferințele și jertfele făcute de către Biserică și slujitorii ei pentru trezirea conștiinței naționale și pentru închegarea statului român în granițele lui etnice, naturale, d-voastră nu puteți rămâne nesimțitor în fața atacului cu urmări incalculabile pentru soarta acestei Biserici și pentru pacea internă a țării.

În caz că și d-voastră vedeți astfel chestiunea, vă rog să mișcați până și pietrele - nu e vorba de pietrele de pe stradă, e vorba de sufletele omenești împietrite - spre a împiedică priveriștea dureroasă că noi românii ortodoxi din cuprinsul României Mari să prăznuim Pastele de două ori în sânul aceleași biserici drept măritoare.

Mai presus de ambițiunile omenești și mai presus de autoritatea sinodală, este pacea în biserică, pe care ne-a lăsat-o Mântuitorul ca cea mai mare poruncă și problemă înainte de a fi pus pe lemnul Crucii”.

Țin să adaug că acum două zile, un alt episcop, un alt arhiereu, a venit în casa mea și a spus să ne oprim pe acest drum. Nu se poate să se serbeze în aceeași biserică Paștele la două date deosebite!

Nu se poate rupe ecumenicitatea Bisericii ortodoxe. Nu se poate lua o hotărâre până nu se va fi primit răspunsul de la celelalte biserici. Lumina neaprinșă de pe Mormântul Domnului de la Ierusalim nu se poate aprinde după ce vom fi serbat noi Paștele.

Vin de la însuși capul bisericii românești și, fără a săvârși nici un fel de indiscreție, vă pot spune că l-am găsit tot așa de îngrijorat, cum trebuie să fie oricine ține la liniștea morală și la pacea religioasă a acestei țări.

Mai avem câteva zile, l-am rugat și cred că l-am convins să se cheme un ultim for bisericesc pentru a lua o hotărâre din acele care, peste ambițiile oamenilor îndărătnici, să ne facă a fi din nou un singur popor în marginile, în ce privește pe ortodoxi, aceleași biserici.

Și, să-mi dați voie, dacă Ardealul și Bucovina, din cauza prezenței creștinilor de alt rit, țin neapărat să serbeze Paștele împreună cu creștinii aceștia de alt rit, să se facă atunci această împărțire: Vechiul Regat, în care creștinii sunt de o singură confesiune, afară de elementele venite în timpurile din urmă, să se țină de legăturile cele vechi, până la hotărârea tuturor bisericilor reunite în sinod ecumenic, iar, în ce privește Ardealul și Bucovina, dacă se dorește neapărat din partea tuturor chiriarhilor, din motive de oportunitate, să se facă în acest an numai această concesiune, e altceva.

Eu doresc, cum îmi zice d. Goga, principiul unității. Dacă, însă s-ar întâmpina o rezistență neînvinsă, cum mi se spune că este din partea șefului Bisericii ortodoxe din Ardeal, din partea părintelui Nicolae Bălan și a ierarhilor celorlalți, care ar fi declarat că merg împreună cu dânsul - ceea ce rămâne a fi dovedit - cel puțin în ce privește această veche țară de ortodoxie, să nu se rupă în două, să nu rămână Basarabia, asupra căreia se întind ghearele uneltitorilor, să nu rămână ea deoparte cu Paștele ei deosebit și restul Moldovei să rămână de altă parte.

Fac un apel la d-voastră toți, câți sunteți pe banca ministerială, fac apel, în absența sa, la omul cuminte și prevăzător, care este în capul guvernului, să nu vă luați o răspundere de care pe urmă să vă pară rău. E mai ușor a zdrobi

câteva ambițiuni de episcopi chemați să revină asupra unei hotărâri pripite, decât să se rupă nația în două². (*Aplauze*).

NOTE

1. Vezi intervenția lui N.I., supra, din 7 martie 1929.
2. A intervenit Voicu Nițescu, ministru sub secretar de Stat, care după ce s-a adresat foarte reverențios lui N.I., amintind că „pe când ne găseam sub stăpânirea ungurească pe băncile Universității, cu toții citeam *Semănătorul* domniei sale cu osebită evlavie”, a spus că ardelenii nu înțeleg de fel să se despartă de frații lor. Apoi ei refuză „să se amestece într-o chestiune care este de ordin pur bisericesc, spiritual, dogmatic”. Dar N. I. a insistat: „Îmi pare rău că nu am fost înțeles de domnul Voicu Nițescu. Eu nu am înțeles ca guvernul să ia vreo măsură împotriva forului bisericesc; am înțeles ca acest for el însuși să revină la conștiința datoriei pe care o are de a păstra întregă biserica pe care a primit-o”.

La legea de reorganizare a jandarmeriei:

Va să zică, le zicea mercenari, dar d-voastre de ce vreți să le ziceți legionari? Trebuie să schimbați numele acela de legionari. E cu totul mult prea sus și cu mult prea istoric să-l aplicați la acești modești funcționari. Spuneți-le grupe.

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: Majoritatea legiurilor străine au ca unitate „legiunea” în jandarmerie.

D. N. Iorga: Dar străinii nu au nici simțul ridicolului pe care îl avem noi. Ar fi bine să schimbați titulatura aceasta de „legiune”. Gândiți-vă la micile greșeli, la micile găinării, pe care le pot face jandarmii și aveți să vedeți „legionari” cu găinile la subțioară. (*Ilaritate*).

Ședința din 14 martie 1929

Interpelare asupra situației Universității din București:

D-le președinte, d-lor deputați, îmi pare foarte rău că trebuie să iau timpul pe care l-ar fi dorit atâția dintre colegii noștri. Niciodată nu mi s-a întâmplat în viața mea să iau locul cuiva. Mi-am făcut o regulă de conduită

întotdeauna să rog pe oricine să-mi treacă înainte. Este adevărat că în felul acesta nu am ajuns la mare lucru, dar cel puțin am satisfacția aceasta de a fi putut să fiu amabil cu foarte multă lume.

Ceasurile fiind înaintate, și înaintate pentru mine, care mai am și alte îndatoriri de îndeplinit, îmi veți îngădui să fiu foarte scurt în expunerea acestui subiect care îmi este impus, nu de dorința mea de a vă lămuri asupra unor lucruri care nu interesează în aceeași măsură pe toată lumea, dar de însăși dorința senatului universitar și a acestui corp academic, compus din profesori și studenți pe care de câteva zile îl reprezint. Aș fi crezut că lipsesc de la datoria mea dacă nu aș fi dezvoltat această interpelare, dacă nu aș fi cerut ca dezvoltarea ei să se facă în timpul cel mai scurt posibil, adică în așa fel încât ceea ce nu funcționează în momentul de față să ajungă a funcționa.

Pentru că, trebuie să vă spun de la început, eu vorbesc în numele unei universități care în cea mai mare parte nu poate să funcționeze.

Nu e necesar să spun, acelor dintre d-voastre care se interesează numai de latura politică a chestiunilor, că e aproape inutil să mă asculte cineva pe mine.

În această interpelare n-am nici cea mai mică intenție de a întrebuița o chestiune de interes general și moral așa de mare, pentru ceea ce ne preocupă, atunci când vorbim în altă calitate de cât în aceea în care vorbesc astăzi. Iarăși, cine își închipuie că aș avea ambițiunea, cu mult prea mare, mai ales, față de împrejurările date, de a vorbi de întreaga situațiune a învățământului, se înșală. Am făgăduit că, în marginile înguste ale unui ceas, voi înfățișa numai neajunsurile Universității din București. În numele acestei Universități și de nevoile ei am intenția de a vorbi. Îmi veți permite să păstrez și aici, unde pasiunile nu se manifestă totdeauna metodic, să păstrez acea metodă care e în legătură cu profesiunea mea obișnuită, și, fiindcă d. ministru al Instrucțiunii Publice¹ este și el profesor, e și acea metodă care se potrivește cu activitatea obișnuită a amândurora.

D-le președinte, d-lor deputați, Universitatea din București are un rector. Nu există însă un rectorat și rectoratul trebuie creat, cum de altminteri însăși Universitatea.

La București - ce o fi aiurea nu știu - și nu-mi permit să exprim o judecată asupra unui subiect pe care-l cunosc mai puțin decât această casă universitară în care mă găsesc de aproape patruzeci de ani de zile, dar aici la București Universitatea e un lucru de creat. De creat împreună cu rectoratul, cu toate rosturile rectoratului, cu toate funcțiunile și tot prestigiul pe care trebuie să-l aibă rectoratul celei dintâi dintre Universitățile noastre, celei dintâi, dacă nu în ceea ce privește vechimea, cel puțin în ce privește locul unde se găsește, numărul studenților acestei Universități și toată atmosfera de cultură care se poate crea prin Universitatea din București.

Mă explic de ce nu există Universitate.

De ani întregi de zile se lucrează stăruitor și cu rezultat la întemeierea Facultăților. Există aici la București un număr oarecare de Facultăți. Mai multe Facultăți așezate însă unele lângă altele nu înseamnă Universitate, ci înseamnă câteva școli. Astfel există o Facultate de Medicină, care e o școală de Medicină. Există o Facultate de Drept, care s-ar putea numi școală de Drept, dacă s-ar despărți de Universitate. Există o Facultate de Științe și o Facultate de Litere, care dacă s-ar deosebi după același criteriu al scopului pe care-l urmărește fiecare, ar trebui la Facultatea de Litere să existe o școală de istorie pe lângă una de filologie și alta de filosofie, iar la Facultatea de Științe s-ar putea face o împărțire care să cuprindă o școală de fizică alături de una de chimie, de una de matematică, etc. Dar Universitatea nu însemnează alăturarea mai multor școli speciale, școli speciale în legătură numai cu reuniunea din timp în timp a reprezentanților acestor Facultăți, sub președinția rectorului, care nu e decât președintele senatului universitar. Universitate însemnează înainte de toate un organism bine chibzuit, metodic alcătuit; un organism care să fie viața generală a tuturor Facultăților, care să treacă peste deosebirile de scopuri și preocupățiunile de carieră și salarizare, și care viață să fie a întregii Universități, a tuturor Facultăților și a tuturor acelor care, fie ca profesori, fie ca studenți, se găsesc în aceste Facultăți.

De ani de zile Universitatea, ca organism, ca ansamblu moral, Universitatea aceasta a dispărut.

Când am intrat la rectorat, mă așteptam puțin la ceea ce era să găsesc, dar ce am găsit întrecea în rău toate așteptările mele. Este într-adevăr undeva, la Facultatea de Științe, o sală în care rectoratul poate să-și facă orele de cancelarie. Această sală nu este a rectoratului, este o sală dăruită de Facultatea de Științe și de câte ori mă duc să lucrez în aceasta sală, dăruită de prietenul și colegul meu, decanul de la științe, eu am impresia că jenez mersul firesc al unei Facultăți. Alături este o odăiță pentru tot aparatul funcționăresc ai rectoratului. Când este să se adune senatul universitar, se adună în sala în care de obicei și de drept se adună consiliul Facultății de Științe și, ca o demonstrație, d-le ministru, ca să învederez și astfel decât prin cuvintele pe care le rostesc astăzi, că noi suntem fără adăpost, că Universitatea ca total, Universitatea ca element armonizator, nu are locuință.

Ne-am adunat întâia oară, am rugat pe colegii mei să uite obiceiul dinainte și să se adune la *Fundația universitară Carol*, de care voi vorbi îndată, în ceea ce privește raporturile sale, de mult uitate, cu Universitatea. Prin urmare, rectoratul nu are locuință. Rectoratul are rămășițe din birourile sale, numai rămășițe din aceste birouri. Și rectoratul nu are contact cu studenții. Din cauza împrejurărilor nenorocite din trecut, legăturile cu

studenții, cu nevoile de sănătate, cu nevoile de orientare, de îndreptare ale studenților, legăturile acestea au trecut asupra Oficiului universitar.

Oficiul universitar a fost o creațiune spontană a unui profesor și a unui număr oarecare de studenți. Oficiul universitar nu se găsește măcar laolaltă cu rectoratul, se găsește într-o odăiță pusă la dispoziție de Facultatea de Litere. Rezultatul este că la Facultatea de Litere, ca de altfel, cum veți vedea mai departe, la toate celelalte Facultăți, nu există o sală de așteptare pentru studenți și pentru studente.

Eu a trebuit să sacrific la Facultatea de Litere, în timpul când eram decan, sala mea de seminar, pentru a face din această sală de seminar o sală de așteptare pentru studenți. Până acum, în culoarele înguste făcute de un arhitect², pe care-l cunosc și nu vreau să-l jignesc, dar astfel de culoare nu am văzut niciodată. În culoarele acestea înguste, în care încap trei studenți în șir, datorită vârstei lor, că sunt mai sprinteni, doi oameni maturi ar încăpea cam greu în aceste culoare, așteptau neconținut, într-o promiscuitate fizică și morală, studenți și studente.

Când am intrat acolo, la Facultatea de Litere, m-am îngrozit. Și nu pot să nu recunosc îndeajuns spiritul de ordine și sufletul delicat al studenților pe care i-am avut cinci luni sub oblăduirea mea. A fost deajuns să fac acestor studenți un îndemn, ca să nu mai continue ceea ce am găsit, să nu mai ocupe marea sală de trecere care, trebuie să spun, prejudecând iarăși asupra felului cum s-a clădit palatul Universității, era sala lor de așteptare, sală de intrare și sală de așteptare, și sala de ceremonii, așa încât se aștepta într-o sală de marmură, unde erau înfipte în ziduri plăcile acelea care trebuie să poarte în litere de aur pomenirea domniei Regelui Ferdinand și momentul când s-a început și isprăvit această lucrare.

Și atunci pentru ca această sala de ceremonii să nu devină o sala de așteptare, să nu fie foarte adeseori - mie îmi este aproape rușine să o spun, dar o pot spune astăzi fiindcă așa ceva nu se mai întâlnește de luni de zile - să nu fie un fel de sală de întâlnire, pentru tot felul de lume dinăuntru și din afară, pentru aceasta a trebuit ca un profesor, care s-a întâmplat să fie decan, să sacrifice sala de seminar. Și în gerurile acelea cumplite de iarnă veneau studenții și studentele, în halul pe care vi-l puteți închipui.

Trebuie să se găsească, la orice universitate bine organizată, un pahar de apă caldă și ce se mai cere pentru ca să se refacă cineva, venind din vremea aceasta cumplită de afară. Și astfel am fost silit să fac tot acolo la seminarul meu și o cantină. Iată în ce condițiuni se găsea în general Facultatea de Litere.

Ei bine, a trebuit să-i mai luăm încă o odaie, și în aceasta odaie să așezăm Oficiul universitar, care dă consultații multora, care împarte ghidul

studenților, care îi îndreaptă în această mare lume necunoscută care este Bucureștii. Și din această cauză, fiindcă este Oficiul universitar acolo - într-o atmosferă pe care nu v-o puteți închipui: de dimineață până seara intră neconținut studenți și studente acolo și când pătrunde cineva seara în odaia aceasta a Oficiului universitar, unde se îmbolnăvesc funcționarii, este incapabil să rămână zece minute. Fiindcă în această sală a trebuit să așezăm și să păstrăm Oficiul universitar, nu s-a putut îndeplini dorința mea de a găsi o sală de așteptare și pentru studenți.

Așa încât, în momentul de față, și la o singură facultate, la Facultatea de Litere, se găsește această situație, oricum curioasă, numai fiindcă un profesor și-a cedat odaia de seminar unde să aștepte fetele, și am și mobilat-o, am pus tot ce trebuie, pentru ca ea să nu fie una din acele săli goale care să deprindă cu neglijența pe ființe care vor trăi în viață mai departe, ci o sală frumoasă, în care să învețe și ceva gospodărie.

Iar studenții n-au unde să stea altfel decât, acum câteva săptămâni, afară în ger sau pe culoarele în care a staționa este a împiedica pe alții și a-și primejdui sănătatea proprie.

Vasăzică: rectorat fără cancelarie, fără birouri; senat fără sală de adunare; Oficiul universitar adăpostit la facultate, la Facultatea de Litere. Aceasta este situația în care se găsește centrul, inima celei dintâi universități din România.

Dar, d-le ministru, d-voastră, care sunteți nou acolo, la minister, și care, știu din conversațiunile pe care le-am avut cu d-voastră, câtă osteneală vă dați ca să introduceți un spirit de gospodărie ce prea multă vreme a lipsit, care cunoașteți abia unele din nevoile învățământului și nu aveți putința să vă inițiați în amănunte ca acelea pe care vi le servesc aici, d-voastră nu știți care este bugetul rectoratului Universității din București, sau bugetul general al Universității din București. Țin să vă spun că unele facultăți se găsesc sub acest raport binișor. De exemplu, Facultatea de Drept, care este afară - voi vorbi îndată de situația Facultății de Drept - afară, în aer, a strâns o sumă importantă pentru clădire, din taxe asupra studenților³. Și îmi aduc aminte cu câtă durere îmi vorbea d. decan Basilescu, un om inimos, care dorește să lase o operă de pe urma d-sale, de nevoia în care se găsește de a cere de la studenți, de a impune taxe grele studenților, pentru clădirea care neapărat trebuie să se ridice...

Facultatea de Medicină are și ea un buget. Cu sistemul acesta al facultăților deosebite, se înjgheabă, ici și colo, câte un budget particular, care însă n-are nici un efect asupra bugetului Universității în totul.

Facultatea de Teologie este săracă, așa cum era Mântuitorul când a început predicățiunea sa: n-are decât mantia pe dânsa și sandalele în picioare.

În ce privește Facultatea de Științe, mi se pare iarăși că este una din cele mai puțin bogate.

Facultatea noastră de Litere, care numără vreo 5.000-6.000 de studenți - și venim noi și la chestiunea aceasta, a celor 5 000- 6000 de studenți - din taxele care le strânge, are o avere care îi permite să facă unele îmbunătățiri. Puținul care l-am putut face, în cele cinci luni de zile, se datorește bugetului acestuia, foarte bine economisit de un secretar harnic al Facultății de Litere. Dar, în ce privește veniturile Universității, ei bine, aceste venituri se compun dintr-un număr oarecare de titluri de valoare, care, înainte de război, înainte de devalorizare, aveau oarecare însemnătate, iar astăzi nu putem să dăm nici măcar din *Fundațiunea Regelui Carol*, care odinioară era așa de importantă, nu putem să dăm, zic, în fiecare an o bursă, fiindcă nici un student n-ar putea să trăiască din ea și ar fi să ne râdem și de noi și de dânsul, atunci când i-am înfățișa ce produce anual venitul acestei Fundațiuni.

Ne gândim cum să strângem mai multe fundațiuni împreună, să consultăm pe un jurist care să ne arate mijlocul prin care am putea trece alături de voința testatorilor, care nu-și închipuiau că lucrurile vor ajunge unde au ajuns acum.

Prin urmare, câteva titluri care produc foarte puțin. Am luat acum două zile în stăpânire această mizerie, am văzut titlurile așezate acolo foarte frumos, dar din aceste titluri nu iese mai nimic.

D-lor, pentru nevoile rectoratului avem 150.000 lei „pentru întreținerea localului”. Acești 150.000 lei, nu știm cum să-i întrebuițăm fiindcă localul este acum al zeului pustuiului. Localul nu este al Universității. Universitatea n-are nici un drept asupra localului, dar nu este nici al ministerului, fiindcă ministerul până acum n-a avut un ban pentru a continua lucrările care s-au început și de necesitatea cărora mă ocup îndată. Jumătate din Universitate, din frântura de Universitate care nu este pustiu, se găsește în seama Senatului și se găsește în seama Muzeului de Antichități.

Dați-mi voie să mă opresc aci. Am căutat să știu în puterea cărui titlu s-a așezat Senatul și când. Nu știe nimeni.

D. Victor Slăvescu: La 1866.

D N. Iorga: Îndată după Constituția de la 1866

Dar am căutat să aflu cum a ajuns Senatul să ocupe toate odăile pe care le are azi la îndemână, și mi s-a spus următorul lucru, care este foarte adevărat și controlat de mine, adevărat, fiindcă cel ce mi-a vorbit este un om de încredere și pentru că am controlat și eu. A plecat de curând un profesor cu laboratorul său. Când a plecat acest profesor, imediat Senatul a luat două

odăi. Aceste odăi era natural să le avem pentru rectorat, acelea din stânga unde este așezat și corpul de gardă al Senatului, dar rectoratul umblă cerșind prin vecini, și în partea centrală a palatului Universității este așezat și corpul de gardă.

Acum, în urmă, rămăsese încă o odaie liberă. Fără nici o întrebare a rectoratului, printr-un simplu ordin al ministerului Instrucțiunii, care este nominal stăpân acolo, ne întrebăm pe ce suntem noi stăpâni în această clădire și cu ce putem noi să fim stăpâni, printr-un simplu ordin al ministrului, s-a dat unui seminar. Nu vreau, nu mă gândesc să găsesc un rău acestui seminar; este foarte folositor și știu râvna cu care acest seminar este făcut de profesorul de la Facultatea de Drept care este acolo. Dar s-a dat unui seminar al Facultății de Drept. Va să zică, nu numai că Senatul a ocupat un număr de odăi, dar, de câte ori se întâmplă că o odaie este liberă, odaia aceasta nu este dată Universității, care este proprietară, ci se dă tot Senatului, care a ajuns să fie uzurpator. Și dacă se întâmplă că de la Universitate se mută cineva și își găsește locuință aiurea, atunci rectoratul Universității, autoritatea centrală, nu e întrebată întru nimic, ea care trebuie să hotărască în ce privește oportunitatea ocupării unui număr de odăi, nu se întreabă de loc, ci birourile ministerului sunt acelea care hotărăsc și nici măcar o înștiințare, d-le ministru, nu ni se face, atunci când se dispune de odăile care sunt ale noastre.

În ce privește Muzeul, e neadmisibil felul cum este așezat Muzeul de Antichități, care cuprinde lucruri de cea mai mare importanță pentru istorie și pentru artă și ar putea fi un titlu de mândrie al nostru față de străini. Adaug că ar putea fi crescut neconținut, mai ales dacă anumite doamne din înalta societate nu și-ar face obiceiul de a dezbrăca bisericile și mănăstirile, strămutând obiectele de artă în budoarele dumnealor. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și alături de aceasta, ar mai putea fi tot acolo, în muzeu, o admirabilă colecție de covoare. O împrejurare cu totul nenorocită pentru țară, aceea că Basarabia se găsește de ani de zile în situație teribilă, în ce privește hrana, pe care o știm cu toții - și fiecare dorim să o ajutăm dacă s-ar putea și cu sacrificiile noastre proprii - aceasta face să se vândă covoare vechi din Basarabia. Tot cheiul acesta al Dâmboviței este plin de covoare basarabene, e lucrul mâinilor atâtor generații de femei artiste, care au transmis adevărate comori vremurilor noastre. Acestea încap la toți străinii care au nevoie de covoare vechi la bucătărie și se distrug în câțeva vreme. Nu s-a găsit până acuma, și v-aș ruga, d-le ministru, să vă puneți de acord cu omul de multă bunăvoință și de multă gospodărie care este colegul d-voastre de la Arte⁴, nu s-au găsit mijloace pentru ca să se cumpere covoarele cele mai frumoase, să

fie date acolo la muzeu, așa încât să avem câte o colecție de covoare, care singură ea, dacă n-ar mai exista nimic în București, încă ar merita să facă pe oamenii de gust să vină la București pentru a vedea comoara aceasta care se pierde.

Ei bine, acolo la muzeu, toate obiectele sunt așezate în patru sau cinci odăi. Dacă sunt odăi nepotrivite pentru muzeu, sunt tocmai odăile în care este așezat muzeul. Am cerut informațiuni acum în urmă, de ce nu se mută muzeul și de ce nu ni se restituie nouă odăițe care sunt ale noastre și de care avem nevoie neapărat. Iată răspunsul care mi s-a dat și răspunsul acesta vă îndrituiește pe d-voastre, guvern, să luați măsuri care n-ar costa așa de mult și ar permite și muzeului să fie unde trebuie și ar permite și Universității să-și recapete odăile de care are nevoie.

La Șosea, unde se lucrează, sau mai bine unde nu s-a lucrat atâția ani, la muzeul pentru depozitarea artei noastre populare, s-a luat anul trecut, de către fostul ministru d. Lapedatu și de către președintele Consiliului de atunci, d. Vintilă Brătianu, s-a luat măsura de a se preface muzeul într-un mare muzeu pentru toate ramurile artei naționale. S-a făcut și construcția. În acest sens, d. Lapedatu m-a asigurat că numai cu o sumă care n-ar trece de șase milioane, cu această sumă s-ar putea foarte bine termina odăile, în care să se mute neapărat muzeul, ceea ce însuși directorul muzeului, un profesor tânăr și plin de inimă, d. Andrieșescu, dorește și ar avea avantajul ca și lumea să poată vedea muzeul, ceea ce este imposibil în momentul de față. Și în același timp, noi am căpăta odăile în care să așezăm rectoratul.

Dar am întrerupt arătarea veniturilor de care dispuneam noi.

Când am ajuns la local, era necesar să vă spun care sunt legăturile dintre administrația centrală a Universității și local. Cetesc mai departe: 22.500 pentru cheltuieli de cancelarie; 22.500 toate cheltuielile cancelariei; 60.000 pentru tipărirea *Anuarului* și 50.000 pentru ajutorul medical al studenților. Aceasta trece la Oficiul Universității, care în momentul de față nu este legat cu rectoratul.

Dar sunt cheltuieli de fiecare moment. A depune o coroană la îngroparea unui coleg al nostru, aceasta nu face parte nici din întreținerea localului, nici din cheltuielile cancelariei, nici din tipărirea *Anuarului*, nici din ajutorul medical dat studenților. Și iată ce s-a întâmplat: a murit unul din colegii noștri de la Teologie - nu eram rector atunci - și s-a depus o coroană în numele Universității. Coroana aceasta n-am avut din ce-o plăti și ne-am adresat ministerului. Ministerul ne-a trimis înapoi adresa noastră de a se plăti coroana, spunând să ne adresăm la diferiți profesori care să cotizeze pentru plata coroanei.

Dar, d-le ministru, am nevoie în momentul de față, în care căminurile și cantinele se găesc în situația pe care o voi arăta, am nevoie să cercetez aceste căminuri și cantine. V-aș putea și cita câteva rânduri din ce spun studenții în ce privește felul cum sunt întreținute unele căminuri, așa numite județene.

Trebuie să renunț la aceasta sau să scot bani din punga mea. D-voastră știți cum stau lucrurile; veți fi știind și d-voastră cei de la Iași, căci acolo este aceeași situație, care este despăgubirea pentru cheltuielile pe care le face un rector în chip firesc. Despăgubirea rectorului? 2.700 lei pe lună! Decanul este plătit cu 1.500 lei pe lună! Este ceva, numai ceva care întrece în țara românească această zgârcenie, care este și o insultă pentru oamenii care sunt trecuți astfel în buget. Deocamdată, vă rog foarte mult să ștergeți acești 2.700 lei, care îmi sunt atribuiți mie, pentru ca să se știe că eu cheltuiesc din ce am și din ce n-am, dar această sumă mi-e greu să o primesc Am să o primesc la început până veți lua d-voastră măsuri, ca să nu am aerul că mă revolt în contra așezămintelor țării. Dar, vă asigur că este o jignire pentru mine; sunt doar cheltuielile de reprezentare, d-le ministru, ale rectorului, care trebuie să reprezinte Universitatea în atâtea ocazii. Dar este ceva care întrece și aceasta, ceva care poate interesa pe d. ministru de Război⁵. Un profesor, la Școala de Război, la Academia de Război, este plătit pe un an întreg cu 5.000 de lei. De obicei, eu primesc, de vreo 20 de ani de zile, în locul celor 5.000 de lei pe an nu pe lună, primesc un car cu lemne. (*Ilaritate*). Prefer să primesc carul cu lemne în locul celor 5.000 de lei pe an. Ne întoarcem la Evul Mediu. Și măcar, vedeți, în timpurile acestea vechi, spunea d. Șeicaru despre Gheorghe Lazăr. Da, dar atunci erau boieri adevărați, care dădeau țării, pe când astăzi sunt adeseori boieri falși, care fură țara cu atât mai mult cu cât stau mai sus. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

D-le ministru al Instrucțiunii, și dați-mi voie să vă spun, d-le coleg, Universitatea reprezintă nu numai o alcătuire unitară, ci o singură viață morală, un organism consacrat științei, la care participă și profesorii și studenții. Eu sunt absolut în contra acelei concepții de corporație studentească, opusă oarecum profesorilor; iar profesorii care nu formează măcar o corporație, să se găsească în fața studențimii organizate. Dar ce suntem noi acolo? Două cete de luptători, dintre care unii pot fi captați în bloc fiindcă sunt mai tineri și mai naivi, iar ceilalți, profesorii, pot fi captați individual, fiindcă sunt mai maturi și mult mai puțin naivi? Eu consider Universitatea, cu profesorii, cu studenții, cu facultățile, cu laboratoriile, cu bibliotecile - o consider ca un mare așezământ național, de o unitate perfectă și dispunând de toate organele sale. Dacă n-aș fi crezut Universitatea așa, v-aș fi mulțumit și d-voastră ca și alegătorilor mei, m-aș fi scuzat față de studenți și n-aș fi primit funcțiunea pe care sunt chemat a o exercita. Cred că

acolo este vatra sufletului românesc; acolo arde flacăra mai sus și la întreținerea acestei flăcări lucrează toți, de la ministru și de la rectorul Universității până la cel din urmă student de anul I. Așa îmi închipui eu Universitatea și așa trebuie să fie.

Dar o astfel de Universitate trebuie să aibă o bibliotecă. Nu există o bibliotecă universitară. Există biblioteca *Fundațiunii Universitare Carol I*, care, mai ales după schimbarea regulamentului, este așa organizată încât am dreptul să mă prezint odată pe an, ca rector, să țin un discurs, după aceea vă prezentați și d-voastră, să țineți alt discurs și după aceea și directorul Fundațiunii, care ține un discurs mai lung și, după ce am fost aplaudați toți trei, după aceea nici eu, nici d-voastră n-avem nici un fel de legătură cu *Fundațiunea Universitară Carol I*. Ați cunoscut pe regele Carol și l-am cunoscut și eu. Regele Carol era un creator de lucruri practice, un creator de lucruri întregi. Regele Carol n-a putut înțelege niciodată formațiuni de acestea hibride care nu aparțin nimănui. Nu prin întrebări făcute la începutul fiecărui an deosebiților profesori, pentru că Fundația nu poate sta în legătură cu deosebiți profesori, Fundația nu poate sta în legătură decât cu rectorul Universității, pe când azi sunt întrebați profesorii individual să declare de ce cărți au nevoie; nu prin asemenea întrebări se poate zice că există o legătură reală între Fundație și Universitate, concepută ca un organism. Dar în afară de aceasta Fundație care ar înlocui biblioteca Universității, mai este ceva, d-le ministru, care înlocuiește biblioteca universitară. Dar știți d-voastră ce rezultă de acolo? Vă voi spune îndată. Întâi, vă vom spune ce înlocuiește biblioteca universitară și pe urmă vă voi arăta și neajunsurile care rezultă din această substituție. Este Biblioteca Academiei. Biblioteca Academiei este o bibliotecă pentru academicieni și pentru publicul științific format. Avem acolo cărți extrem de rare, care nu se pot comunica oricui. Deoarece nu este nicio bibliotecă universitară decât Fundația, care Fundație nu este supravegheată de Universitate și deoarece studenții sunt siliți să se ducă la biblioteca Academiei, și nu toată lumea este discretă, o mare parte din cele mai prețioase cărți ale Academiei Române, datorite de oameni cărora nu li se poate mulțumi îndeajuns, au pagini întregi rupte. În afară de faptul paginilor rupte, mai este ceva: din foarte multă întrebuițare a unei cărți, cartea aceasta ajunge în curând așa de nu o mai poate întrebuița nimeni. Și rezultatul a fost că a trebuit să se ia la Academia Română măsura ca anumite cărți să nu mai fie puse la dispoziția publicului. Când vine un student care vrea să facă o lucrare la mine și-l îndreptez la Academie, el îmi poate arăta regulamentul Academiei, care nu-i permite, pentru motive pentru care nu este el vinovat să lucreze acolo. Prin urmare, Academia Română nu are datoria de a ține bibliotecă pentru studenți.

Universitatea are o foarte bună bibliotecă la Facultatea de Litere, dar făcută, din devotament mai mult decât din mijloacele pe care ni le ține la dispoziție statul. Când am intrat acolo ca decan, se lucra la o magnifică *boiserie*, care trebuia terminată în nu știu câte luni de zile. Și atunci cui m-am putut adresa - fiindcă stăpânul Universității nu sunt nici eu, nu sunteți nici d-voastre, nu este nici arhitectul, fiindcă biroul arhitectului s-a desființat, iar d. arhitect Ghica, care este și la Comisiunea Monumentelor Istorice, se află, cred, în momentul acesta în străinătate, știind că nu se mai încep în primăvară nici un fel de lucrări. Este un domn antreprenor Vasilescu. Când am văzut în curtea Universității unul din cele mai extraordinare depozite de murdărie care există, acumulat ani întregi de zile, mușchi de cărămizi acoperiți de zăpada iernii întregi și lături aruncate din toate casele vecine, mi s-a spus că nu am nici un drept să intervin, fiindcă aceasta privește nu pe Universitate, ci pe antreprenorul construcției Universității, care construcție azi nu se continuă. D. Vasilescu este stăpânul palatului Universității și poate să facă acolo ce voiește, fiindcă nu are nimeni nici un drept să intervină pentru a-l conduce ori a-l împiedica. Dar când am intrat la Facultatea de Litere și am găsit lucrătorii lucrând la boiseria aceea, am zis: renunț la *boiserie* pentru ca studenții să aibă unde să lucreze. Mi s-a răspuns din partea meșterului, care lucra pe seama antreprenorului, ca să încerc numai a scoate pe muncitori de acolo din sala unde lucrau. Și am spus secretarului: eu nu mă amestec decât numai în locul unde sunt stăpân, dar până diseară tot ce se găsește aici va fi în subsolul Universității și mâine, când se vor înfățișa lucrătorii, îi vei da afară. Și așa s-a făcut. Am instalat biblioteca și se lucrează acolo de cinci luni.

Sunt lucruri care se pot face și Universitatea vă spune toată, și studenții și profesorii: ajutați-ne. Este un ceas așa de înaintat în această cerere de ajutor încât răspunsul d-voastră vă rog să fie atât de precis încât să știm un lucru: ori noi căpătăm grija averii noastre și ne privește pe noi ce se face acolo, ori statul ne dă ajutorul pe care avem dreptul să-l cerem; ori, d-le ministru, părăsiți de toată lumea, vom întinde mâna societății românești. Voi merge eu, rectorul Universității din București, și voi cerși la casele de bancă, voi merge din casă în casă și din prăvălie în prăvălie, fiindcă nu pot să ocup un loc în astfel de împrejurări ca acelea în care mă găsesc acum.

Revin. Bibliotecă nu avem încă, în care să se adune studenții ca să citească; reviste și ziare nu avem. Iar, în ce privește Fundația, averea Fundației, după ultimul raport, se ridică la 6.368.100 lei, averea Fundației, nu venitul ei, dar ceea ce este mai interesant este ce va veni pe urmă. Fundația simte absolută nevoie de a cumpără un loc vecin, și aici, d-le ministru, vă rog să-mi dați atenție, în materie de loc vecin, noi avem obiceiul că nu ne gândim la viitor niciodată, încapace cutare așezământ în casa unde este, suntem

mulțumiți, dar nu ne gândim că mâine nu va încăpea, nu ne gândim la dezvoltarea lui. Despre Fundație, și astăzi se poate zice că nu încap și aici, în Cameră, s-a ridicat chestiunea studenților care stau și așteaptă afară până când alții părăsesc biblioteca, ca să le poată lua locul. Fundația este absolut neîncăpătoare Fundația este făcută pentru Vechiul Regat, pentru o populație studențească de știu eu câți au fost atunci, vreo 2000 de studenți, dacă vor fi fost, pe când avem azi numai la Facultatea de Litere 5000 de studenți și în fiecare an înscrierile se fac și mai numeroase, neglijându-se cumpărarea locurilor vecine.

Iată, lângă Paris, la Fontenay-aux-Roses, unde am întemeiat școala românească, din care ies în fiecare an erudiți în istorie, în filologie, care fac onoare țării, erau locuri de cumpărat până în vârful dealului. Am cerut, nu s-a dat și acum de la Casa noastră, care este înconjurată de toate părțile de casele muncitorilor, până în vârful dealului se găsesc gospodării, din care una singură pentru a fi cumpărată cere 150.000 franci francezi, pe când cu 50 000 franci francezi se putea cumpăra totul până sus la linia fortificațiilor.

Are dreptate directorul Fundației, care cere ca locul vecin cu Fundația să fie cumpărat, dar el mai are dreptate și din alt punct. Statul dă Fundației universitare un ajutor care înlocuiește biblioteca Universității, de 200.000 lei pe an. Vă puteți închipui ce însemnează astăzi 200.000 lei, când sunt cărți care costă și până la 10.000 lei una, cărțile acelea de lux, cum a ieșit acuma în urmă aceea cuprinzând iconografia rusească a lui Condacov⁶, care costă vreo 16.000 lei - am cumpărat-o noi aiurea - ceea ce ar însemna că trebuie să cumperi douăzeci de cărți pe an pentru biblioteca universitară cu cele 200.000 lei, căci atâta dă statut românesc în fiecare an.

În schimb, mulțumită felului practic cum a fost alcătuită legea financiară, se ia un impozit asupra veniturilor de 440.800 lei și nu numai atât, dar se ia și 83.400 lei asupra venitului imobiliar.

Dar aceasta se întâmplă, mă rog, și aiurea. Toate așezămintele științifice sunt lovite astfel de o lege financiară cu desăvârșire neprecută și ignorând cu desăvârșire interesele culturale naționale.

Institutul Sud-Est European nu costa un ban pe stat, până anul acesta, când i-a cerut 100.000 lei, pentru a i se restitui cheltuielile pe care mi le-a acoperit acest institut și care erau necesare ca să reprezint statul român ca președinte al delegației noastre la congresul din Oslo. Până acum d-voastră nu ați dat - puteți căuta la minister - nici un ban Institutului Sud-Est European. Avem, de altminteri, și legea votată pentru Institutul de Bizantinologie, o avem de doi ani de zile, și avem la anul congresul de bizantinologie la Atena, iar institutul nostru se găsește cu o lege votată și niciodată nu s-a făcut un pas pentru realizarea instituției.

D. Vintilă Brătianu îmi spunea, mai anul trecut, că dumnealui înțelege foarte bine situația, dar să facem un fel de anexă a catedrei de bizantinologie de la București. Am încercat în zadar să-i explic că nu este vorba de o anexă la o catedră de la o singură Universitate, ci este vorba de mai multe, de un laborator de studii. Institutul Sud-Est European plătește, după noile legi financiare, 75.000 lei contribuție dintr-un venit de 650.000 lei, pe care ni-l facem singuri. V-am arătat în ce fel se prezintă organul acesta central al Universității, care este rectoratul, cu toate legăturile sale în atâtea domenii. Să-mi dați voie să vă mai înfățișez încă unul, înainte de a trece la raportul Facultăților și înainte de a spune câteva cuvinte și în ce privește profesorii și în ce privește studenții, fiindcă eu, ca rector al Universității, mă consider și mă bucur că studenții mă consideră așa: ca reprezentant al lor în aceeași măsură în care reprezintă și pe profesori.

Mai este Seminarul pedagogic. D-voastră nu l-ați văzut poate, eu l-am văzut de două ori. Pe vremea lui Dimitrescu-Iași, adică acum vreo treizeci de ani, l-am zărit și acum în urmă, după trecere de treizeci de ani, exact în aceeași casă, plus uzura, cu exact același număr de odăi, cu aproape exact aceleași condiții de funcționare. Iar în ce privește frecventarea și mai ales în ce privește numărul studenților, care trebuie să facă acolo practică, acești studenți corespundeau, odinioară, la cei 2000 de studenți - nu 2000 căci atâtea erau în total, ci cei de la Facultatea de Litere, care erau 500 - pe când acum corespunde la valul acesta enorm de voiști devotate, grăbite de a se consacra învățământului, care iese neconținut de la Facultatea de Litere.

Cred că ajunge ceea ce am spus, ca să se convingă fiecare că aici, la București, pot să existe Facultăți, dar Universitate, cu organele sale, nu există; iar rectorul este chemat să îndeplinească funcțiuni de acestea decorative, care multora le plac, dar eu am neajunsul acesta - dați-mi voie să o spun - că sunt cu totul incapabil de a primi ceva care să se reducă la funcțiuni decorative.

Trec, deci, la Facultăți. Aici vorbesc în numele colegilor mei decanii, pe care i-am rugat să-mi prezinte fiecare un raport asupra Facultății ce reprezintă. Întâiul lucru de care se plâng cu toții este că nimeni nu este stăpân în locul unde se găsește. N-au fost întrebați când a început opera de reclădire a Universității, cu care s-au cheltuit 120 de milioane. Cum s-au cheltuit aceste 120 de milioane, nu o știm, căci nu am avut nici un amestec în supravegherea acestor lucrări; se lucra la casa noastră și noi nu știam nimic, cum de altminteri noi nu am hotărât condițiunile de estetică, de întrebuințare practică necesare Universității, din care cauză ne înăbușim. Se spune, de la Facultatea de Științe că se înăbușe studenții în odăi, în care încap câte șasezeci până la optzeci, pe când ceilalți rămân în afară, și se întâmplă acest lucru absurd, că studenții înscriși, care au dreptul la laborator, sunt înlăturați, pentru că

laboratoriile nu pot să-i cuprindă. Fără a mai vorbi de Facultățile mai mici, care s-au adăugat pe lângă Facultățile de Științe și de Medicină, și vă pot arăta fotografii, ca să vedeți, între alte minuni, și una: un laboratoriu care își ține lucrările numai primăvara, vara și toamna în curte, acolo se fac lucrările de laborator. Cei de la Științe, care sunt cei mai fericiți, se plâng de faptul că ei au o aripă, iar aripa cealaltă, pentru laborator, o ține Facultatea de Litere. Dar Facultatea de Teologie vine și se roagă la Facultatea de Litere să-i dea câteva odăi. Le-am dat, dar, ținând seama de faptul că studenții sunt foarte deosebiți între dânșii și unii de la Teologie se pot simți cam încurcați față de partea feminină a ascultătorilor Facultății de Litere, de care se sperie mult mai puțin studenții de la Litere, acești venerabili foști seminariști, se găsesc într-o atmosfera care nu este, fără îndoială, cea mai bisericască.

Li-am dat câteva odăi și un colțișor, unde și-au făcut o cancelarie. Eu mă jenam de felul cum se prezentau colegii mei de la Teologie, care se considerau ca niște tolerați, neîndrăznind să înainteze un singur pas în ceea ce este necesar pentru a-și face lecțiunile. Iar Facultatea de Drept a mers la Fundație. Ar fi fost gata să meargă la Ateneu, era vorba să o strămutăm la Liga Culturală; era și o idee să o punem la Teatrul Popular. Vedeți, prin urmare, la ce este sortită o Facultate, cu o misiune așa de importantă și un trecut așa de glorios, cum este Facultatea de Drept din București, la ce este expusă, când are cel mai mare număr de studenți și când, pentru adevărata întemeiere a statului românesc, avem nevoie, mai mult decât oricând, de un mare număr de oameni în adevăr pregătiți.

Ce pregătire universitară poate avea un om, care nu cunoaște pe profesorii săi decât la examen și care se scâncește pe scările ce duc la sălile de curs, pline, unde nu pot să intre. Dacă împrejurările de azi continuă, vor fi cazuri de acestea, în care singurul contact al unui licențiat în Drept și Universitate, va fi cele câteva momente în care s-a prezentat ca să treacă examenele, la profesorii pe care nu i-a ascultat niciodată.

D-lor, și în special d-voastră, d-le ministru de Instrucție, iată câteva din observațiunile pe care le fac Facultățile. Trec repede asupra lor, după ce am arătat neajunsul principal, care consistă în lipsa de local.

Știu că sunt și alte neajunsuri în ce privește armonizarea catedrelor, direcțiunile generale, dar acelea ne privesc pe noi. Aici, în Cameră, mă privește, în această interpelare, numai legătura noastră cu d-voastră, cu ministrul de Instrucție, care reprezintă statul român și cu ceea ce cred eu că d-voastră ați putea și, în orice caz, ar trebui să ne dați.

Facultatea de Științe se plânge că Institutul de chimie industrială și de electrotehnică, instalat într-o casă cu chirie, este amenințat a fi evacuat. Laboratorul de Chimie organică, început de doi ani, nu este încă terminat.

Laboratorul de Fiziologie vegetală este numai în roșu; cel de Fiziologie animală și de Chimie biologică n-au nici un fel de mobilier. Aparatele, cărțile, diferitele materiale sunt puse pe dușumele, cum e de altminteri și Biblioteca Centrală a Universității, care e în pod și în subsol.

Din cauza numărului extraordinar de mare de studenți - în 1927 și 1928, aproape 1.600 studenți; iar acum, peste 3 100 numai la Facultatea de Științe - laboratoarele noi sunt insuficiente ca spațiu. Și se face o statistică asupra căreia trec ca să nu vă obosesc. Mai adaug un lucru, d-le ministru. Acum câteva zile au venit la mine studenții unui institut care merită solitudinea tuturor. Institut care este cel puțin tot atât de necesar pentru țară cât este Institutul de Bizantinologie sau Institutul de Studii Sud-Est European, care n-au efect practic ci numai unul de știință și de prestigiu, pe când Institutul de chimie industrială și electrotehnică, la care fac aluzie, reprezintă o muncă practică în societatea noastră. Acești studenți au azi o situațiune care arată că nu numai când e vorba să dăm bani, dar și când e vorba să organizăm, să tragem ultimile consecințe din creațiunea noastră, nu ne pricepem. Acești studenți de la Institutul de chimie industrială și electrotehnică devin ingineri după cinci ani de studii și, după o practică în uzine și fabrici, li se dă o diplomă de stat ca ingineri. Iată ce spune diploma: „Posesorul se bucură de toate drepturile și prerogativele prevăzute în legi și regulamente”. Diploma e dată în numele Regelui, de Universitatea din București și iscălită de rector. Totuși acești ingineri nu sunt primiți în serviciile tehnice ale statului. Oamenii mă întreabă și pe mine și pe d-voastră: au fost reținuți cinci ani la Universitate; au studiat în același institut și cu aceiași profesori ca și colegii lor; li s-a dat o diplomă și roagă să li se spuie dacă trebuie să se ducă la rectorii politehnicilor din Charlotenburg, Zürich sau Turin, pentru ca de acolo să li se dea dreptul de a funcționa în țara românească, de unde au căpătat diploma?

Prin urmare, nu este numai insuficiență în administrație, este o absolută anarhie în organizația însăși a Universității. Trec de la Facultatea de Științe la aceea de Medicină. Aci plângerile sunt mai puține, dar dintre acelea care sunt, țin să relevez una aici. Noi avem în Facultatea de Medicină un om, ajuns la vârsta aceea la care, în țară ca și în străinătate, toată lumea privește pe cineva cu admirație pentru marea operă științifică, îndeplinită în împrejurări grele. Este vorba de profesorul Marinescu⁷.

De ani de zile, creatorul neurologiei în România și unul din principalii reprezentanți ai acestei ramuri de știință, stă la Colentina, în condițiuni dezonorante pentru țară și jignitoare pentru mândria lui de învățat.

Și ceilalți colegi ai lui aveau reclamațiuni de făcut. Unii dintr-înșii, mulțumită împrejurărilor politice, legăturilor pe care le aveau cu cei care au guvernat, se găsesc într-o situațiune ceva mai bună, dar sunt atâția dintre

dânșii care tocmai pentru că n-au participat sub nici un raport la luptele partidelor pentru putere, se găsesc astăzi în astfel de condițiuni, încât pe cât e de mândră Universitatea de Facultatea de Medicină, de rolul pe care România l-a jucat în științele medicale, pe atât de umiliți se găsesc fiecare din profesori la locul lor de specialitate.

Vin la facultatea de Medicină Veterinară. Se poate crede că noi nu eram datori să o întemeiem, dar dacă am întemeiat-o trebuie să facem din ea o realitate. Marele nostru neajuns este că întemeiem neconținut lucruri la care a doua zi nu ne mai gândim și le lăsăm în părăsire. Un lucru rău început e mult mai detestabil decât un lucru care nu a fost întemeiat. Mai bine să zăbovești întemeierea lui până în momentul când poate să i se facă și la știință o bună rânduială administrativă. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Iată ce ni se spune de acolo. Sunt de cinci-șase ori mai mulți studenți ca înainte de război, nevoile învățământului s-au schimbat cu totul, sunt cereri crescânde de seruri, de vaccinuri și așa mai departe. Societatea aceasta românească începe să aibă simț pentru lucruri în legătura cu știința și se adresează la această Facultate de Medicină Veterinară și o găsește în aceleași condițiuni ca înainte de război. Nu are clădiri comune pentru laboratoare de Fiziologie comparată, de Istologie, de Chimie aplicată, nu are clinici de boli contagioase, laboratoriile se găsesc în împrejurări cu totul primitive, o serie întregă de catedre absolut necesare - sunt însemnate aici vreo șapte - nu au fost prevăzute. Fiindcă noi nu începem printr-un plan de construcție al unui așezământ științific, ci punem câteva catedre și pe urmă catedrele acelea se mai adaugă după hazard, după stăruințe, așa încât nu există nici una din Facultățile noastre care să prezinte un ansamblu armonios. Dar o adevărată Facultate este aceea în care acel ansamblu armonios există.

Dar, d-lor, este cineva și mai puțin fericit decât decanul Facultății de Medicină Veterinară, este acela care are în seamă școala, Facultatea de Farmacie. Facultatea de Farmacie este împărțită în două localuri; dintr-unul din aceste localuri va fi dată afară. Cea mai mare parte dintre studenții în Farmacie vor ajunge farmaciști, vor face rețete, fără să fi avut mai mult decât câteva ceasuri de laboratoriu, fiindcă nu au puțința de a intra în odăițele celor două case particulare, una a Primăriei și cealaltă închiriată, în care se găsește Facultatea aceasta de Farmacie.

De biata Teologie să nu mai vorbim. Tot duhul Evangheliei se găsește în plângerea lor de aci. Mi-e greu să o înfățișez d-voastră. Această Facultate se găsește în împrejurări de ar plânge toți mucenicii asupra suferințelor colegilor mei din această Facultate, care nu are în seama numai o ramură de studiu și valoarea studiilor făcute înăuntru, ci din care pleacă, prin preoți, însăși viața morală și învățămintele sufletești de căpetenie ale satelor noastre. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Acum, când mă apropii de sfârșit, dați-mi voie să vă vorbesc și de studenți. Vă vorbesc aici numai despre studenți, deși, dacă aș avea mai mult timp la îndemână și nu aș ține să îndeplinesc făgăduiala dată colegilor mei, care trebuie să vorbească după mine, ar trebui să vorbesc pe larg despre neajunsurile și suferințele lor, suferințele reale, pe lângă altele care sunt suferințe închipuite; ar trebui să vorbesc cel puțin tot atâta timp cât am vorbit de neajunsurile Universității centrale, ale deosebitelor Facultăți și ale lumii profesorilor.

D-le ministru, unul dintre cele dintâi lucruri pe care le-am făcut, după ce am ajuns decan la Litere, a fost să cercetez unele căminuri. În ceea ce privește cantinele, nu m-am dus, și să vă spun de ce nu m-am dus. Nu m-am dus de scârbă și nu m-am dus de milă. Nu m-am dus de scârbă, fiindcă era a doua zi după delapidările, pe care le știe toată lumea și care nu au fost pedepsite, era a doua zi după risipa aceea, care face că astăzi la d-voastră vin în fiecare zi furnizorii pentru milioane uitate a se plăti, și nu m-am dus de milă, fiindcă toate eforturile pe care le fac colegii mei din această comisiune a cantinelor nu pot să dreagă încă opera nefastă a trecutului.

Că erau niște cuiburi de anarhie, o recunosc. Nu sunt vinovați cei atrași, ci acei care atrăgeau; și nu sunt vinovați nici acei care atrăgeau, atât cât acei care erau în dosul lor și exploatau, pentru o bucățică de pâine, pe studenți, pentru anumite scopuri politice! (*Aplauze pe băncile majorității*).

A-ți câștiga agenți electorali și turburători printre studenți, cu o pâine pe care nici măcar nu o plătești, aceasta este culmea mârșăviei: să turburi un stat cu mijloace pe care le iei de la însuși acest stat! (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și, d-le ministru, n-am voit să intru acolo, eu care hrănesc bine slugile mele și care întrețin la țară, la Vălenii de Munte, unde o să vă rog să veniți, ca să vedeți cum se poate face gospodărie de om sărac, cu bani puțini, întrețin acolo, în condițiuni de igienă și de alimentare incomparabile cu ale căminurilor - cel puțin cum erau înainte de această criză; pe urmă, să dea Dumnezeu să fie din ce în ce mai bine, dar eu vorbesc de ceea ce era înainte.

Pentru aceasta, eu primesc, prin darurile care mi se fac, de la minister și de aiurea, cam trei părți, dacă nu jumătate, din ceea ce se dă studenților. Și cu jumătate din ceea ce se dă studenților - și am a face cu treizeci persoane, pe când dincolo avea a face cineva cu mii de oameni, și își poate închipui cineva economia care poate rezulta - eu dau cu totul altfel de hrană decât cea care să dădea aici: aici era hrană adeseori atât ca să nu moară, cât este în Universitate, tuberculosul ieșit din internatele de mizerie ale statului (*aplauze pe băncile majorității*); iar dincolo, eu primesc bolnavele acestor internate ale statului, învățătoarele d-voastră, și după un an de zilele le dau zdravene, gata să înceapă lupta pentru luminarea satelor. (*Aplauze*).

Eu nu vorbesc teorie, eu vă spun acestea din lungii mei ani de experiență, din vechea mea sarcină de părinte al celor care, ori n-au părinți, ori părinții nu pot să facă pentru dânșii ceea ce mă simt în stare să fac eu. (*Aplauze*).

Iar în ce privește căminurile, afară de căminul studenților în Litere, afară de unul sau două din căminurile celelalte, care sunt în condițiuni aproape bune, restul sunt în astfel de împrejurări, încât închiderea lor la sfârșitul anului școlar, redeschiderea lor în toamnă, potrivit cu noul regulament, sub ocrotirea rectoratului, se impune. Județele să trimită banii la rectorat, în loc să plaseze acolo fetele și băieții tuturor favoriților. Căci am întâlnit, ca să vă dau un exemplu, am întâlnit la unul din căminurile acestea, pe care l-am cercetat la ceasurile unsprezece din noapte, fără pregătire, ca să văd ce este înăuntru, am întâlnit acolo, în curte ploua, și mi-a oferit umbreluța sa o doamnă în vârstă de peste treizeci de ani, pe care întâmplarea m-a făcut să o cunosc, o doamnă divorțată de câțiva ani, în împrejurări care, natural, nu mă privesc nici pe mine, nici pe d-voastră, și care era studentă acolo în cămin! I-am mulțumit pentru umbreluță, având în vedere tot ce știam eu. Apoi, căminul nu este pentru doamnele divorțate în vârstă de peste treizeci de ani! Și de acolo înainte nu mai poate fi un cămin județean de studenți și studente! Și deseori am constatat că eră o scară pentru studenți, o scară pentru studente, una lângă alta.

Trebuie să adaug un lucru: că doar în odăile fetelor am constatat o grijă de frumusețe și de curățenie, ca aceia care deosebește pe orice femeie din nația noastră. Am venit la ceasul acela înaintat, am întrebat dacă este vreo odaie liberă, neocupată de nimeni, ca să văd cum este alcătuită. Mi s-a arătat una. S-a auzit însă glasul meu și peste zece minute toate fetele care erau prin alte odăi și evident, se culcaseră, s-au îmbrăcat, au ieșit înaintea mea, ca și cum ar fi venit la o conferință. Foarte frumos! Dincolo - trebuie s-o spun - când am intrat la studenți, era ceva de plâns. Și, pe lângă aceasta, în ce privește prevederea de sus, vă voi da un singur exemplu: căminul studenților în Litere.

Căminul acesta nu aparținea statului român, aparținea școlilor ungurești. Se știa că este un proces și totuși s-au făcut reparații, pentru sume importante, într-o casă despre care nu știa nimeni dacă la sfârșitul anului ea va fi a statului român. Rezultatul: procesul a fost câștigat de unguri; acum sunt scoși studenții de acolo, iar toți banii care au fost întrebuințați pentru reparație rămân pierduți.

Ba se mai poate întâmplă și altceva: se mai poate întâmpla ca acești câștigători să dea în judecată statul român, fiindcă li-a stricat așezarea odăilor, așa cum le făcuseră și cum aveau nevoie de ele.

Ei bine, d-le ministru, aci nu e vorba ca pentru Universitate să luați angajamente bănești, ci numai să dați cui i se cuvine și grija materiala întregă a căminurilor.

În ce privește lucrurile celelalte, sunt în seama noastră. Suntem așa de siguri de studenții noștri, încât aici, solemn, în locul unde s-au discutat turburările studențești și unde s-au dat de pe banca aceia, când trăia Ion Brătianu, încă de la început, asigurări că se va face liniște, și asigurările acestea nu s-au îndeplinit, eu și colegii mei, care pe curăția de suflet, pe patriotismul și pe dorința de ordine a studenților noștri, vă asigurăm solemn că Universitatea va fi liniștită, că turburătorii vor fi zvârliți afară, iar cei care îi înțețesc din afară de Universitate, vă vor fi semnalăți, pentru ca statul însuși să-i împiedice de a turbura și de a strica sufletul tineretului românesc. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

Dar, pentru căminuri și cantine, adică pentru cele județene, vă cerem un singur lucru, și de data aceasta rugămintea aceasta se îndreaptă către d. ministru de Interne, care și acum în urmă a arătat - și este așa de natural - câtă iubire are pentru tinerii aceștia, care sunt ai noștri ai tuturor, nu se mai poate continua cu starea de azi. Căminurile județene, în ele însele, în principiul lor însuși, sunt o rupere de la Universitate a unor așezăminte care trebuie să aparțină Universității, tăindu-se posibilitatea tuturor dezordinelor și tuturor delapidărilor. (*aplauze prelungite pe băncile majorității*). Aceste căminuri să ni le dați. Cât voi fi acolo la Universitate, voi ști să fac dintr-însele ce se va putea aprecia după ce opera noastră va fi îndeplinită.

Și în sfârșit, încheind, Universitatea are și față de societate o datorie, pe care până acum, trebuie s-o spunem cu toții, n-am îndeplinit-o: extensiunea universitară. Înainte de război ea începuse și mergea foarte bine. Nu voi uita niciodată frumusețea cursurilor de seară despre istoria literaturii românești. Venea lume după lume, și primesc și azi scrisori de la oameni care zic: v-am cunoscut pe d-voastră, profesorii de Universitate, atunci când ați venit în mijlocul nostru. Universitățile populare nu pot fi lăsate nici în mâna improvizatorilor în domeniul științei, nici în mâna persoanelor fără nici o competență, care prezidează deseori și ceea ce nu sunt în stare să înțeleagă.

Universitățile populare trebuie să fie înainte de toate o emanațiune a Universității științifice și intrate în organizația acestei Universități. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Fiindcă universitățile populare nu pot fi mijlocul de a se strecură pe calea științei anumite interese care nu sunt ale științei, nu pot să fie un mijloc de a capta sufletele pentru ceva care nu stă pe linia cerințelor înseși ale sufletelor românești. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Universitatea populară trebuie să fie creațiunea noastră a tuturor. Dați-ne o sală, deschideți-ne posibilitatea aceasta de a intra în contact cu lumea aceasta românească, uimitor de capabilă a înțelege. A anunța la Teatrul Național conferințe despre țări necunoscute, a vorbi despre subiecte de istorie, care ai crede că privesc numai pe câțiva și a se trezi înaintea a patru sau cinci mii de oameni, care aleargă din toate părțile pentru a învăța, aceasta dovedește că societatea românească întregă cere, chiar acei care au făcut studii, să cunoască ceea ce s-a adăus la știință, după ce au făcut acele studii. (*Aplauze*).

Eu aș dori, vă spun încheind, aș dori ca universitatea populară, cu ascultătorii ei, oameni maturi, să poată întrece cu mult Universitatea cealaltă, ca să putem zice: suntem mândri de ceea ce a făcut în domeniul specializării Universitatea noastră, dar suntem mai mândri de ceea ce a făcut în domeniul culturii generale cu înseși masele doritoare de lumină ale acestei societăți aceeași Universitate.

D-le ministru, aștept cuvântul d-voastră cu încredere și oricare ar fi deosebiri, fără însemnătate, în acest domeniu, dintre d-voastră și mine, pe alte chestiuni, eu sunt sigur că precum colaborarea mea pentru această operă este asigurată oricărui ministru, și cu atât mai mult unui ministru care face parte el însuși din corpul învățător al Universității, tot așa sunt sigur că orice ministru și, în rândul întâi miniștrii care cunosc ca d-voastră lipsurile învățământului superior, vor fi alături de mine, nu numai pentru un răspuns în Cameră, dar pentru munca aceea alături de fiecare clipă, prin care într-adevăr putem ridica învățământul superior la înălțimea misiunii pe care întregul popor românesc o cere de la dânsul. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

Replică ministrului Instrucțiunii Publice, care intervenise după discursul său:

D-le președinte, d-lor deputați, am ascultat cu cea mai mare plăcere cuvântarea inimoasă a d-lui ministru al Instrucțiunii și adaug că este cuvântarea frumoasă - iertați-mi termenul, care poate fi puținel stricat prin întrebuintarea de astăzi - a unui om foarte de treabă: *vir bonus dicendi peritus; dicendi peritus*, dar înainte de toate, *vir bonus*. Și, cum am pretenția de a fi și eu om de treabă, între doi oameni de treabă se pot foarte bine face lucruri bune. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Rog pe d. ministru să creadă însă că și eu cunosc suferințele acestei țări, numai cât fiecare din noi avem roluri deosebite. Rolul meu acum nu este acela al unui conducător de partid politic. În momentul când am vorbit astăzi,

rolul meu a fost de reprezentant al Universității. Eu trebuia să mă gândesc la nevoile acestea neapărate ale Universității pe care o reprezint. Altă dată, când va fi o altă discuțiune, vom putea vorbi și de nevoile țării și de mijloacele cele mai potrivite prin care aceste nevoi pot fi acoperite. Atunci, omul politic vă va spune că, pe lângă ceea ce aveți la dispoziție, în marginile bugetului, mai este încă un mijloc de a ajuta pe toți aceia care merită să fie ajutați: adică tăierea tuturor excrescențelor politicianismului, care, tăiate pretutindeni, în administrație și aiurea, vă vor putea procura oricând mijloacele de a ajuta sărăcia țării. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și ați vorbit de moștenirea d-voastre. În momentul acesta eu nu pot să vorbesc de nici un fel de moștenire. Eu, când voi moșteni, atunci mă voi judeca și eu cu acei de la care voi fi moștenit, dar până acum n-am moștenit nimic. Vă las pe d-voastre și cu plăcerile și cu dezavantajele moștenirii d-voastre, foarte apreciabile amândouă. (*Ilaritate pe băncile majorității*).

D. dr. Titu Oroveanu: Ne pare rău că nu este de față, atât la interpelare, cât și la răspunsul d-lui ministru și d. doctor Angelescu, de la care s-a primit moștenirea.

D. N. Iorga: În ceea ce privește câteva puncte, cu privire la care nu ne înțelegem pe deplin, poate că n-am fost destul de clar. În primul rând, în ce privește camerele luate de Senat, eu știu și ce camere avea Senatul înainte, știu și ce camere a luat acum. Și într-adevăr că Senatul se intercalează între vechea Universitate și camerele acestea. Dar eu, care mă gândesc să mă așez în partea unde este Muzeul, știu că acolo nu este intercalat nimeni; mă găsesc chiar în domeniul meu.

Mai departe, când d-voastre ați vorbit de chestiunea cu coroana, aceasta nu mă privește pe mine, căci nu eram rector în acel moment. Și când va fi de acum înainte să se depuie o coroană, voi avea grija să întreb pe fiecare dacă am dreptul să dau și în cinstea și din punga persoanelor pe care le privește. Așa că dacă d-voastră ați voit să dați o lecție, în orice caz nu a sosit pe adresa mea, a sosit în momentul când eram eu acolo, dar nu pe adresa mea. În ceea ce privește salariul, dați-mi voie să vă spun că eu desigur pot reprezenta Universitatea oricum; dar eu am o idee foarte modestă despre mine, și astfel cred că drumul meu apostolic prin toate noroaiile acestei admirabile capitale, când este vorba să reprezint Universitatea, ar pune Universitatea într-o situație așa de scăzută, în cât tot prestigiul pe care bunătatea d-voastre mi-l atribuie, n-ar fi în stare nici să-mi curețe galoșii, nici să-mi șteargă hainele, ca să mă pună într-o forma mai prezentabilă (*ilaritate*). Dar, dacă este vorba de aceste cheltuieli, eu am un mijloc mult mai potrivit, mijlocul acela de a căută într-o pungă săracă, din care s-a putut face și o donațiune mare în obrazul oamenilor fără rușine, care au mijloace mari, dar nu dau nimic. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

În ceea ce privește Facultatea de Farmacie, Facultatea aceasta evident trebuie să aibă încă un profesor și voi face o adresă în acest sens, pentru ca să nu se mai ivească cazuri la fel cu cel care s-a ivit. (*Ilaritate*).

În ceea ce privește căminurile, eu vă rog să vă uniți și d-voastre și d. ministru de Interne cu mine, ca de acum înainte să se facă față de căminuri același lucru pe care-l faceți pentru cantine, adică sumele destinate căminurilor să fie vărsate la rectorat. Odată vărsate acolo, vom ști noi cum să facem ca să înceteze promiscuitatea și scandalurile publice pentru vecini.

În ceea ce privește universitățile populare, nu aș vrea să fiu rău înțeles. Eu sunt pentru toate inițiativele particulare și, cu cât inițiativele sunt mai competente, cu atât mă bucur mai mult și cu cât poate fi mai puțin amestecul, când este vorba de studenți, al unor anumite interese de partid și de grupare mică, pentru ca să nu zic de clică, cu atât mă bucur mai mult. Eu nu critic, dar nimeni nu poate face cu atâta autoritate universității populare decât Universitatea însăși. Altceva este când un profesor de Universitate este la dispoziția unei organizații, care nu este universitară, și altceva este când el lucrează în numele Universității.

Dar țin să vă mulțumesc fără nici un fel de rezervă și cu acea încredere desăvârșită în cuvintele d-voastră pe care mi-au întărit-o relațiunile pe care le-am avut până acum, când arătați nu numai dorința, dar hotărârea de a stăruii în sensul mutării Senatului la Teatrul Popular. Nu cred că un om așa luminat, cum este d. ministru al Justiției⁸ ar pune piedecă acestei strămutări de cea mai urgentă nevoie. Dacă ar fi nevoie de o sală pentru Curtea cu jurați, se mai găsec atâtea săli aci, sunt atâtea societăți care au săli admirabile, pe care le ocupă din timp în timp: Societatea funcționarilor de la poștă, Societatea funcționarilor publici, care are tot ce-i trebuie pentru a instala în cele mai bune condițiuni Curtea cu jurați, care nu lucrează în permanență. Așa că vom vedea plecat de acolo Senatul. Și cred tot așa că Muzeul se va găsi în localul unde trebuie, și prin urmare ne vom instala și noi unde trebuie. Nu știu dacă am înțeles bine - și după o convorbire particulară cu d. ministru de Finanțe⁹ - crezând că Universitatea nu va rămâne în partea neterminată timp de un an întreg, în situația de acum. Fiindcă țin să vă spun un lucru: dacă rămâne un an așa, la anul viitor, dacă veți reîncepe clădirea, veți plăti și lucrul din nou și toate stricăciunile din două ierni și o vară întreagă. A clădi la timp este a face economie și eu cred că asigurarea publică a d-voastră și asigurarea dată la convorbirea particulară de d. ministru de Finanțe mă autoriză să raportez în cea mai apropiată ședință a Senatului universitar că lucrările, fie și în proporție mai modestă, vor fi continuat și în această vară. Și, dacă voiți, vor fi

continuate sub supravegherea de gospodar a aceluia care cândva va căuta să facă și formele pentru ca Universitatea să între în stăpânirea localului său, să fie ca personalitate morală stăpână pe casa sa, adică sub îngrijirea gospodărească a rectorului Universității și a Senatului. Și cred că în toamnă, când ne vom întâlni din nou și vom vorbi de această chestie, voi avea să vă prezint mulțumiri nu numai pentru făgăduieli pornite dintr-un spirit așa de colegial și înțelegător al nevoilor culturale, dar și pentru opera îndeplinită. (Aplauze.)

NOTE

1. Ministrul Instrucțiunii Publice era N. Costăchescu.
2. Partea veche a Universității din București, cu fațada spre actualul bulevard Elisabeta, a început a fi construită de arhitectul Al. Orescu. Era destinată a fi Palat al Academiei și acolo urmau să se țină cursuri de Drept, Inginerie civilă și Literatură. A fost inaugurată în 1869. Clădirile adiacente au început a fi adăugate în 1912 și ansamblul s-a încheiat în 1926, sub conducerea arhitectului N. Ghica Budești. Aici s-au adunat Facultățile de Literatură și Filosofie, Teologie, Farmacie, Științe – plus Rectoratul.
3. Facultatea de Drept a fost construită în anul 1935-1936 de arhitectul Petre Antonescu; decorarea i se datorește lui Mac Constantinescu.
4. Ministrul Artelor era Aurel Vlad.
5. Ministru de Război era Henri Cihoski.
6. N. P.Kondakov a scris *Iconografia Maicii Domnului. Despre legăturile iconografiei grecești și rusești cu pictura italiană de la începutul Renașterii*, St. Petersburg, 1911 (în lb. rusă); *L'icône russe*, Praga, 4 volume, 1928-1933.
7. Dr. Gheorghe Marinescu (1863-1938), neurolog, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române și al Academiei de Medicină din Paris.
8. Ministrul Justiției era Grigore Iunian.
9. Ministru de Finanțe era Mihai Popovici.

Ședința din 15 martie 1929

Întrebă pe șeful guvernului despre ornamentarea aleii Patriarhiei:

D-le președinte, întreb pe d. președinte al Consiliului dacă prilejul serbărilor pentru realizarea unității românești nu cere înlocuirea stâlpilor de cărămidă și tencuiala purtând bouri fără bot și vulturi fără coadă de la intrarea aleii care duce la Camera deputaților prin coloanele de granit ale mării noastre Uniri.

Cred că este un lucru care trebuie făcut cât mai repede, când se cheltuiesc atâția bani pentru lucruri secundare, iar drumul la Adunarea Națională să ducă prin aceste hidoase rămășițe mutilate ale unei vremi sărace. *(Aplauze pe băncile majorității).*

Ședința din 16 martie 1929

Despre activitatea Comisiei Monumentelor Istorice. După o observație a deputatului Vlad Dimitriu:

Domnilor deputați, n-am făcut o comunicare. Oricare dintre d-voastră să citească aceasta inscripțiune și va judeca. Vă rog ascultați: „Aci a fost casa în care a trăit Ion C. Brătianu, întemeietorul Independenței Regatului român, și Ion I. C. Brătianu, făuritorul unirii tuturor românilor”. Cred că sunteți satisfăcuți și vă retrageți protestul. Fără monopol, am repetat și o repet din nou, istoria va pomeni pe acești doi mari români. Dar sfârșiți odată cu monopolurile¹. D. ministru al Artelor și Comisiunea aceasta a Monumentelor Istorice au datoria, pentru viitorul istoriei acestei țări, să pună lucrurile acestea la punct. *(Aplauze pe băncile majorității).*

D. N. Iorga: Cer cuvântul.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: Aveți cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, nu înțeleg ce caută Comisiunea Monumentelor Istorice aci. Comisiunea Monumentelor Istorice se ocupă de monumentele istorice, nu face nici un fel de inscripțiuni.

O voce de pe băncile majorității: Acesta este un monument istoric.

D. N. Iorga: Dacă înțelegi d-ta așa! Dar dacă înțeleg eu altfel? Fiecare înțelege așa cum este deprins. Prin urmare, Comisiunea Monumentelor Istorice are sarcina de a păstra biserici, mănăstiri, clădiri antice, iar dacă este vorba să învețe istoria, Comisiunea Monumentelor Istorice, vă rog să-mi

numiți profesor; îl primesc iar dacă această Comisiune a Monumentelor Istorice, pe care o prezidez eu, care am învățat istoria vre-o zece generații, dacă această Comisiune ar fi avut să discute cele două inscripții, ar fi spus așa: un ministru responsabil, care răspunde și pentru succes și pentru înfrângere, are dreptul să lege de numele său un act istoric, dar aceasta nu înseamnă că se tăgăduiește că opera care a fost îndeplinită ca ministru de bătrânul Brătianu, căruia i se cuvine recunoștința unei țări întregi și de celălalt, care s-a dus prea de curând dintre noi, pentru ca să fie obiectul atacurilor noastre, aceasta nu înseamnă că opera lor nu e făcută în calitate de servitori ai Coroanei românești și de reprezentanți ai întregii națiuni. Acesta este răspunsul pe care-l dau. (*Aplauze pe băncile Partidului Național Liberal*).

NOTE

1. Vlad Dimitriu luase cuvântul plin de arțag. El spusese, între altele: „ne exprimăm regretul că Partidul Liberal n-a găsit o piatră mai nobilă”; apoi că inscripțiile „sunt două îndrăznețe inexactități” deoarece cei doi bărbați de stat „nu au monopolul acestor acte sfinte”. Ceruse de aceia ca ministrul Artelor să invite CMI la „un curs de istorie și prin organele de execuție să ia imediat măsuri astfel ca să afle copiii noștri că poporul acesta a fost condus, până am ajuns aici, și de un Alexandru Vodă Cuza și de un Rege Carol și de un rege Ferdinand” (*aplauze pe băncile majorității*.)

Ședința din 18 martie 1929

Intervenție la proiectul de lege pentru reforma cooperăției:

D-le președinte, d-lor deputați, d. Hedrich¹, în foarte frumosul d-sale discurs, foarte frumos și în ceea ce privește scurtimea, și în ceea ce privește sentimentele de care este animat în ceea ce privește posibilitatea evidentă de a lucra solidar și frățesc între toate categoriile naționale ale acestei țări, și în ce privește anumite păreri de rău cu privire la libertatea cooperăției, pe care d-sa o ia după o latură națională și pe care eu voi încerca să o iau după o latură istorică. D-sa a făcut, în cadrul și tendințele cuvântării sale, o discuțiune de principii, de idei generale, ceea ce voi încerca să o fac și eu și tot așa de scurt ca și d. Hedrich.

D-lor, să mi se dea voie a vorbi ca unul care am trăit multă vreme în această țară și am văzut mulți oameni și i-am cunoscut în multe feluri. A fost un timp, vă mărturisesc, cum se uită la mine d. ministru al Muncii! în care nu mi-am închipuit niciodată că d-nealui, care era împreună cu mine un fel de revoluționar, va deveni un atât de respectabil bancher și un ministru reformator al țării românești, iar eu voi sta și voi privi din proletariatul meu, în ce privește capitalul, și din situația mea de veșnic opozant, la reformele sale !...

Da, ca unul care am trăit mult în această țară și am văzut mulți oameni și multe schimbări, mai multe schimbări la alții decât la mine, să-mi permiteți să vă spun că l-am avut oarecum și pe d. Răducanu în cercul politic de reforme pe care-l conduceam acum vreo douăzeci de ani; și am avut oarecare părere de rău când l-am văzut colaborând la „Viitorul” și nu am avut nici părere de rău, nici părere de bine, când l-am văzut așezându-se într-o nouă ipostază. Dar eu voi începe din momentul când eram alături de d-sa, ca să mă exprim mai modest și să nu spun când dumnealui era alături „de mine”, căci a fost un moment când cu toții ne-am bucurat de apariția în țara românească a unor fenomene de spontaneitate. Ceea ce ne omoară pe noi este că peste o admirabilă viață populară, de un caracter cu desăvârșire nou în istoria lumii, statul nostru a fost întemeiat ca prin minune și de aceea s-a putut întinde și în Muntenia și în Moldova în puțini ani, de la munte până la Dunăre și la Mare. Peste viața aceasta populară la început, așa de frumoasă în ce privește originalitatea, s-au așternut pe urmă deosebite straturi de doctrine de stat.

Va să zică, noi am început ca o națiune care creează un stat și am isprăvit cu statul care, în diferite forme, a paralizat o națiune.

Toată istoria românilor este cuprinsă în această definițiune. Oamenii de la 1300 ?/, la noi, puteau face orice, nu era nevoie să trimeteți pe nimeni la paragraf, pe când noi am ajuns așa încât dacă nu suntem îndreptați la paragraf, nu suntem în stare să facem nimic, iar ce iese din îndreptarea noastră la paragraf, aceasta se poate vedea în deosebitele domenii ale vieții noastre de azi, îndată ce ieșim din hârtilărit, noi, marii originali de acum câteva secole nu suntem capabili de a îndeplini absolut nimic. A venit peste noi statul în formă ungurească, arpadiană, atunci când a fost marea influență a Ungariei și asupra principatului Munteniei și asupra principatului Moldovei.

A venit după aceasta influența statului reprezentat de Bizanț, de formațiunile de dincolo de Dunăre, formațiunile acelea mai slabe, care nu erau decât o imitație a Bizanțului; bieții noștri țărani capabili de orice evoluție, după ce au trecut printr-o baie de etatism medieval apusean, au fost trecuți din nou într-o altă baie până în gât, fără să-i întrebe dacă mai pot trăi, într-o altă baie de teribil etatism, data aceasta romano-bizantin. A venit, pe

urmă, odată cu turcii, o altă perioadă. Am rezistat cum am putut, ne-am izbit cu capul de toate Constituțiile și am fost strânși, cum zicea d. Hedrich, în toate cămășile de forță. Nu a fost de ajuns: a venit epoca fanariotă, din nou cu etatism, un teribil etatism, care nu era răsăritean, fiindcă aceea care își închipuie că fanarioții sunt răsăriteni, greșesc. Fanarioții sunt filosofi în sensul secolului al XVIII-lea, în sensul Ecaterinei a II-a, a lui Iosef al II-lea, a miniștrilor din acea epocă: Bombal, Tanucci² și toți ceilalți.

Prin urmare, din nou societatea aceasta care mai mișca puțin, a fost înfășată. Cum înfășam copiii și îi ținem atâta vreme incapabili de a întrebuița mădularele acestea pe care li le-a dat Dumnezeu, așa și nația română, îndată ce mișca degetul cel mic, venea cineva și o prindea într-o nouă față.

Am intrat deci și în această nouă epocă fanariotă. Înainte existau corporațiile libere. Pe vremea fanarioților, dacă voiai să faci orice, trebuia să te duci la Domnie să-ți dea un hrisov, hrisovul acesta ți-l pecetluia și plăteai pentru hrisov. Știa cizmarul subțire până unde merge el cu subțirimea lui și, pe de altă parte, trebuia ca cizmarul celălalt, cizmarul obișnuit, să țină seama până unde îi dă voie hrisovul să se întindă cu fabricația cizmelor și papucilor săi.

Orice schimbare, cea mai mică, trebuia să meargă la birocrație. Din fericire că, măcar pe vremea aceea, te duceai de-a dreptul la Vodă, nu mai treceai prin toată filiera funcționarească, așa încât erai, să zicem așa, paralizat dintr-o dată, pe când altfel e absolut sistemul acela pe care îl întrebuița nu știu ce filantrop sau, fiindcă nu este vorba de oameni, ci este vorba de animale, de câini, care nu tăia coada câinelui dintr-o dată ci ca să-l cruțe îi tăia în fiecare zi câte o bucățică. Cu birocrația, într-adevăr, se taie coada câinelui în fiecare zi câte o bucățică, dar cu coadă nu-l lasă, ferească Dumnezeu. Și cu administrația, tot așa: îndată ce se manifestă puțină originalitate, începe a tunde. E sistemul birocrațic, potrivit cu ideea abstractă.

Am ieșit din fanariotism și am dat imediat, într-o altă formă, tot a spiritului acesta filosofic din secolul al XVIII-lea, am intrat în Regulamentul Organic. În Regulamentul Organic fiecare era ștampilat: știai în ce cin, în ce categorie ești, care este situația dumitale socială, deci care este situația dumitale de funcționar și așa mai departe.

Odinioară era școala liberă; dacă era un învățător bun, luptau satele pentru dânsul. Acum, în timpul învățământului, după Regulamentul Organic, au fost anumite grade de învățământ și trebuiau anumite condiții ca să ocupi cutare loc, să faci o petiție, să iei o rezoluție, să ai un număr întreg de ștampile și de cifre pe hârtie albă, pe care să le duci în spinare. Am ieșit din

Regulamentul Organic și am intrat în administrația napoleoniană. Cu administrația napoleoniană am mers până dăunăzi.

Acum, mă rog, a venit un moment când, prin literatură, prin studii istorice, prin îmbunătățirea condițiilor materiale ale acestei nații, ea a pretins să fie ea însăși. Aceasta este explicația mării mișcări de prin anii 1890, cea mai mare mișcare către originalitate pe care a făcut-o vreodată această nație înlănțuită, și de aceea toți oamenii care au oarecare vârstă în această Cameră și pe banca ministerială, toți au fost în legătură cu această mișcare către manifestarea originalității la poporul românesc.

Toți câți sunteți acolo. A fost și d. Răducanu și d. Mihalache, căruia, cândva, își aduce aminte, i-am dat premii pentru costumele populare la Vălenii de Munte și d. Madgearu, care colabora la gazeta mea. Împrejurările au făcut că fiecare s-a dus aiurea, dar fiecare cred că este mândru că a luat parte în cutare moment la această mare mișcare de emancipație a poporului românesc, care cerea să fim cum suntem, să avem curajul de a fi cum suntem, iar dacă nu suntem destul de bine din elementele acestea care se pot dezvolta, să scoatem cât mai mult, în linia progresului uman, după felul nostru de a fi. Și atunci, d. Răducanu a publicat la mine - într-un rând mi-a cerut un număr întreg din „Neamul Românesc” - o serie întreagă de articole cu privire la Cooperatie.

D. I. Răducanu, ministrul Muncii, Cooperatiei și Asigurărilor Sociale: Grație căruia și d. Mihalache, care colabora, și eu a trebuit să părăsim mișcarea oficială, Oficiul centralei cooperatiste.

D. N. Iorga: Pentru gestul de revoltă la care v-am ajutat. Ce rău îmi pare că nu vă pot ajuta și acum, la alte gesturi de revoltă!

D. I. Răducanu, ministrul Muncii, Cooperatiei și Asigurărilor Sociale: Ne pare rău mai mult nouă.

D. N. Iorga: Va să zică, a fost un moment când d-nealui a ieșit din cooperatie oficială și eu am fost foarte bucuros să-l sprijin în această privință. Căci deși eu nu am pretins niciodată că fac parte dintre economiștii, din ce în ce mai numeroși ai acestei națiuni, cu toate acestea, am căutat să mă inițiez, în toată viața mea, în toate realitățile poporului meu și așa putea spune, chiar în toate realitățile lumii.

Nu a fost un lucru în legătură cu omul, în orice țară și în orice timp, care să nu fi avut pentru mine un foarte mare interes. Și am învățat în felul acesta multe. Am devenit un autodidact, învățând lucruri pe care alții le citesc o viața și nu înțeleg nimic dintr-însele și nu-i ajută la nimic, nu-i duc la nici un rezultat, după prelungita lor lectură.

Aveți și d-voastră în majoritate câteva tipuri de acestea; știu și eu pe unul, care este plin de cărți - el dedesubt și cărțile până la cer împrejurul lui - și nu-și dă seama de cât este de strivit sub toate lucrurile acestea care îl copleșesc; d-voastră aveți un mare respect pentru dânsul, eu însă nu-l împărtășesc. Am spus că am căutat să mă inițiez în toate realitățile acestei națiuni. Și am cunoscut astfel un admirabil om pe care l-am pierdut, căci nu am știut ce bogăție aveam noi în mână; l-am pierdut pentru un nimic de plată de datorii, pe când pe conștiința noastră apasă pierderea acestui om. Este vorba de Gheorghe Popovici din Bucovina care, când a venit la noi, avea cunoștința întregii mișcări cooperatiste.

Eu am fost ca un fel de învățăcel al lui. În lungile conversații pe care le aveam cu el, el punea în opoziție sistemul nostru de cooperatie cu sistemul de cooperatie de care vorbea Hedrich, acel sistem de cooperatie Reiffeisen, care pleca de-a dreptul din începuturile cooperatiei, mergând până la sistemul de la Rochdale și pe care el îl voia complet în țara noastră. Și dacă Gheorghe Popovici ar fi ajuns vreodată să joace rolul la care era îndreptățit prin marele său talent și cunoștințele sale fără pereche, ar fi putut aduce mari servicii; de aceea l-au și plăns prietenii care l-au cunoscut. Și din experiența lui, care o câștigase în acea monarhie austriacă plina de defecte, dar care era, fără îndoială, un mare stat de cultură, desigur multe bune s-ar fi introdus la noi.

S-a pronunțat numele lui Haret. Nimeni, din nici un partid, nu poate vorbi de el decât cu multă considerație și cu adâncă simpatie, nu pentru inima caldă a lui Haret, care era un om rezervat, dar pentru mintea lui deschisă, pentru claritatea ideilor sale și curajul cu care căuta să le aducă la îndeplinire. Oricine l-a cunoscut, trebuie să păstreze o foarte mare idee de dânsul și să regrete adânc că un om care putea să fie și astăzi în mijlocul nostru, a fost luat de moarte printr-un fel de fatalitate care apasă asupra poporului nostru, răpindu-i înainte de vreme valorile; regretăm că el a dispărut așa repede, înainte de a fi putut să dea tot ce era în stare pentru poporul său. Dar, să-mi dați voie, Haret era una, haretiștii alta; și chiar între haretiști era o deosebire. Erau haretiști care ajutau pe Haret și erau haretiști, așa numiții cazaci, care întrebuițau pe Haret și-l compromiteau foarte deseori. În mișcarea aceasta spre libertate, care începuse atunci între adversarii pe care îi avea întâmplător, era și o anume categorie de haretiști care trecuseră peste Haret, căci el nu reprezenta bugetul permanent și ei aveau dorința de a se instala în acest buget permanent. Nu-mi place să vorbesc despre persoane care nu sunt de față, dar desigur că între ce a fost Spiru Haret și ce este un domn de la Fălticeni, Ștefan Ioan, care este în toate Parlamentele, este o oarecare deosebire, deși d-nealui pretinde că este un descendent al lui Spiru Haret. Ce are a face unul cu altul? Dar Haret n-a început mișcarea însăși, el a făcut numai o operă de

recunoaștere și de sprijinire, repede întreruptă căci mai era și alt punct de vedere al unei mișcări care a plecat din straturile adânci ale poporului nostru: micul învățător, țăranii din jurul micului învățător, preotul când a înțeles să ajute pe învățător, aceștia sunt creatorii mișcării cooperatiste. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Și vedeți d-voastre, în loc să avem statuia personală a oamenilor care n-au însemnat nimic, ar trebui să avem statuia colectivă a oamenilor fără nume, un fel de statui simbolice. Așa cum ridicăm statui „soldatului necunoscut”, care e de fapt soldatul român, să vie vremea să ridicăm o statuie învățătorului român, bietului popă de sat, cooperatului român. Ar prinde mult mai bine decât să avem statuia d-lui cutare, fost primar atâția ani, care a apucat să fie și ministru și căruia urmașii cred că trebuie să-i cioplească chipul, să-l cioplească măcar după moarte, măcar în marmoră, sau să-l toarne în bronz. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

După aceasta a fost o foarte interesantă manifestare la Galați, pe care n-oi uita-o niciodată și aceea a hotărât soarta cooperăției, în ceea ce s-ar putea numi vechiul regim. Și l-aș numi vechiul regim chiar dacă n-ar fi rămas în d-voastre nimic din acest vechi regim și ați fi cu desăvârșire regimul nou pe care l-ați dori.

Cooperatorii au mers cu toții la Galați, dar după aceea nu s-a mai ținut nici un fel de adunare generală a cooperăției. A venit acolo președintele Consiliului, care era Ion Brătianu, cu toată marea lui autoritate. Era înconjurat tocmai de „cazacia lui Haret” și acolo, la Galați, a fost un fel de încercare de forțe: oficialitatea, de o parte, spontaneitatea revoluționară de alta. Ne-am prezentat cu toții. Eu, pe vremea aceea vă reprezentam și pe d-voastre pentru că eram cel mai bătrân, și aveam și o situațiune care îmi permitea să mă prezint ca..., nu găsesc cuvântul, căci ar trebui să întrebuițez unul nemodest și aceasta nu intră în obiceiurile mele, dar, în sfârșit, aveam o situație care putea să atragă, din cauza vârstei și a situației mele, mai mult decât ar fi atras fiecare dintre d-voastre care erați plini de calități, dar tineri, și în mare parte necunoscuți. Nu voi uita, zic, momentul când am intrat în sală. Nu cunoșteam aproape pe nimeni acolo, iar scena era plină de lume oficială. Era momentul când trebuia să se vadă cum va manifesta lumea de acolo. Și, în viața mea, eu, care nu organizez nici o manifestație, n-am văzut o primire mai caldă, care nu mi se făcea mie, ci ideii pe care ajunsesem să o reprezint, prin aceea că, prin organul meu, serveam lupta pentru dezrobirea cooperăției, pentru această viața a cooperăției libere. Nu voi uita dimensiunile pe care le luau anumite nasuri pe scenă. Și am avut și puțin din acea plăcere, pe care nemții o numesc „Schadentreude” /plăcere păcătoasă/, să contemplez pe cei de pe scenă, după ce sala a făcut această alegere. Dar mi-am zis: după această manifestare, după

răceala cu care a fost întovărășită de lumea care, oricum, cu cele mai bune sentimente, vrea să pună mâna pe cooperăție, și după manifestarea călduroasă față de cei care voiau să păstreze cooperăția liberă, mi-am zis: din acest moment cooperăția nu va mai fi liberă. Și n-a mai fost.

Cooperăția avea nevoie de bani și i s-a dat bani, dar în fața banului, fie dat unui individ, fie dat unui grup, sunt puțini care să nu cedeze ispitei lui. O cooperăție săracă, ce ar fi îndrăznit să rămână săracă, ar fi ajuns astăzi mult mai departe, decât unde a ajuns cooperăția, din momentul când a cedat acestei ispite, când se îmbia banul dintr-un loc unde aceasta nu se face niciodată fără anumit scop.

Prin, urmare izvodul s-a iscălit, și numai mai târziu s-a văzut ce înseamnă, s-a birocratizat, s-a politicianizat cooperăția; acesta e adevărul. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și acum, veniți d-voastre în fața acestei situații, după lupta dintre partide în jurul cooperăției - fiindcă natural, dacă un partid apucă cooperăția, celălalt caută de partea cealaltă să i-o ia din mână - după aceea veniți d-voastre cu reforma cooperăției.

Reforma aceasta a cooperăției cuprinde ce? Cuprinde trei lucruri pe care eu, gândindu-mă la trecutul d-voastre, la ideile în care ați crezut, la lupta pe care ați purtat-o, eu nu le pot primi. Găsesc, fără îndoială, că este ceva mai multă libertate decât înainte, dar eu fac o distincțiune în materie de libertate; să nu faci niciodată jumătăți de concesiuni (*aplauze*). Nimic nu este mai periculos pe lume decât să dai omului iluzia că ai înlăturat un jug. Când este omul rob, din robia aceasta își trage puterea de libertate; când omul este puținel mângâiat, așa pe sfert, pe jumătate, el uită ce apasă asupra lui; robia completă este mama libertății, iar jumătate de robie este perna pe care capul celui mângâiat se pleacă și adoarme, ignorând primejdiile care rămân și de acum înainte drept deasupra capului său.

Sunt trei lucruri cu care nu mă împac în această lege. Mai întâi, condițiile acelea care se pun pentru înființarea oricărei asociații cooperative. Eu am citit multe legi și vă mărturisesc că am citit de două ori proiectul d-voastră și am spus: să mă ferească Dumnezeu de orice pe lume, dar să mă ferească Dumnezeu să mă ocup vreodată de o întreprindere cooperativă; ar trebui să iau câțiva advocați, măcar doi, care să mă sfătuiască la oricare pas al meu. Ei bine, d-le ministru, cooperatorii, în majoritate, sunt bieți oameni de sat. Limbajul acesta abstract nu-l cunosc; să urmărească o idee de acestea ale legiuitorului, de la paragraf la paragraf, aceasta nu o pot face; vor fi interpreți, vor fi tâlmaci ai legii d-voastră, dar de pe urma tâlmacilor moare lumea. Îndată ce este nevoie de o interpretare, interpretul interpretează după

interesele lui, după concepțiile lui. Nu este aceasta o lege care să fie în mintea omului nostru, atât de isteț, dar nu isteț în ceea ce privește cuvintele. Aceasta este deosebirea între săteni și orășeni: săteanul nostru este isteț afară de cuvinte, iar orășeanul este isteț câtă vreme este vorba de cuvinte, paragrafe, toate lucrurile acestea abstracte le înțelege; l-ai pus în realitate, nu mai înțelege nimic!

Săteanul nostru, cât se găsește în mijlocul realității, este omul cel mai inteligent; îndată ce l-ai băgat în paragrafe, l-ai omorât.

Dar, d-lor, noi avem de-a face cu manifestări de viață populară, care este de o varietate nesfârșită. Dumnealor, germanii, v-au vorbit de o varietate națională și de o varietate istorică: cooperația dumnealor este pe alte baze și vine din alt trecut. D-voastre puneți laolaltă cooperația de la noi cu cooperația din Bucovina, care este de alt sistem, și cu cooperația din Basarabia, care este cu totul deosebită.

Dar, în afară de aceasta, în aceeași veche țară, în Regatul de odinioară, în același județ, în aceeași vale, veți găsi nevoi deosebite, la capete deosebite. Și, prin urmare, a sili pe toți să sacrifice ceea ce este mai esențial cu privire la cooperație, pentru a-i pune într-o formă legală, dar neinteligibilă, este fără îndoială o foarte mare greșeală. Dar mai este și altceva. Mișcarea cooperativă, în toată lumea, este încă la începuturile ei. Împotriva socialismului dogmatic, împotriva comunismului, care își închipuie că prin schimbarea câtorva condițiuni în viață economică și socială vine imediat mileniul, vine imediat toată fericirea de pe lume. Împotriva a tot ce reprezintă ultima fază abstractă a filosofiei secolului al XVIII-lea, viața reacționează, viață creează. După ce ideea a dat formule, viața creează realități și organisme. Dar de la o formulă la altă formulă, trecerea e foarte ușoară. Este cartea de logică, pe care o învață de atâtea secole omenirea, și se trece foarte ușor în tot domeniul abstracției; realitatea se formează foarte greu. O păpușă de săpun sau un om de zăpadă poți să le faci oricând. Dar, pentru ca o ființă omenească să apară întregă - este un proverb german pe care nu vreau să-l repet - trebuie un număr oarecare de luni. Tot așa unei realități care se formează în sânul acestei societăți - mișcarea cooperatistă - îi trebuie timp. Și tot ce vedeți d-voastre sunt numai primele faze stângace. Dacă veniți d-voastră, statul, și spuneți: cooperația este gata, și este gata în așa fel încât o putem cuprinde în legislația noastră, atunci d-voastră împiedicați această lentă dezvoltare organică, capabilă de cele mai mari rezultate când nu intervine refrigerentul, paralizantul acesta al acțiunii oficiale.

Dar d-voastră mai introduceți, peste cooperație sau alături de cooperație, un consiliu care o controlează, un consiliu care o conduce.

Introduceți, pe de altă parte, un fel de organizație care este și bancară, dar totuși nu este bancară și care ține la dispoziție banii cooperăției. Este, prin urmare, din nou ceva care vine de sus, din lumea oficială, din această lume oficială care, orice am face, este o lume de partid. Lumea de partid are interese - o știți și d-voastră, acum când le satisfaceți; gemeți și le satisfaceți. Va fi totdeauna o lume de partid, o lume de pasiuni, o lume de nedreptăți, o lume care nu va înțelege niciodată ceea ce se petrece acolo, în adânc.

Și atunci, când banii și controlul vor fi în mâna altora, atunci acei alții, care au controlul în orice fel de condițiuni, care au banii în orice fel de formă, aceștia vor stăpâni cooperăția. Bine a spus d. Hedrich: nu este vorba de ministru. Pe lângă ministru sunt ceilalți, „până la Dumnezeu te mănâncă sfinții”! Sunt sfinți foarte mulți și acolo, în cooperăție, și nimeni nu garantează că după d-neata, cooperatorul revoluționar de odinioară, nu vor veni alții care vor avea alte concepțiuni, alte interese. Și nimeni nu este sigur de ce se va întâmpla în viitorul acestei țări. Vă închipuiți careva că așa merge acum: a venit Partidul Național-Tărănesc, se obosește, vin liberalii - și tot așa mașina. Nimeni nu știe ce va fi în viitorul acestei țări, nimeni nu știe. Și atunci d-voastră dați lui X, marelui semn de întrebare de mâine, dați cine știe cui, ieșit dintr-o turburare, dintr-o intrigă, cine știe cărui comanditar a cine știe cărui păcat din această țara, care se poate întâmpla să guverneze mâine țara românească, lui, plin de interese materiale, văzând în țară că fanarioții cei răi, nu mai au mijloc de a o întrebuița. Îi dați în mână aceluia mijlocul de a fi stăpân pe ce au putut pune alături bieții noștri oameni de la țară, sfinții economiilor celor mai scumpe, în loc să-i lăsați pe dânșii cât mai liberi, pentru ca atunci când în conducerea statului s-ar încerca o aventură, întreg poporul românesc, cu organizațiunile sale naturale, să se ridice și să dea jos aventura cu noi, cu intelectualii în frunte, să dea jos aventura.

Și pentru a încheia și pentru a învedera și mai bine ce înseamnă să se răpească originalitatea acestui popor, să se etatizeze acolo unde el este capabil să meargă pe drumul lui, fără nici un fel de control apăsător și nici un fel de sprijin dat de pomană sau pentru a-i plăti atitudinea politică, gândiți-vă la greutățile pe care le aveți astăzi în domeniul financiar. Dacă poporul românesc n-ar fi fost un contribuabil, neînțelegând pentru ce plătește contribuția, la ce servește această contribuție, ce înseamnă marea lui datorie de a ține viața materială și prestigiul statului, astăzi n-ar fi, și sus și jos, oameni care nu plătesc contribuțiile lor. Da, n-ar fi oamenii de sus care își ascund averea, mii și mii de oameni care fură statului contribuția lor (*aplauze pe băncile majorității*) și n-ar fi jos, atâtea suflete bune care își închipuie că de acum înainte a plăti contribuția sau a nu plăti contribuția este o chestie de amabilitate față de stat.

Deprindeți societatea a trăi prin sine, sau măcar, dacă nu voiți să o deprindeți, lăsați-o atunci când o începe a trăi prin sine, să meargă pe drumurile ei. Fiindcă statul are momente de prestigiu și momente de scădere. Și sunt și eclipse de stat. Ferească Dumnezeu de eclipse de stat! Și, când sunt slăbiciunile statului sau eclipsele sale, trebuie ca societatea să fie deprinsă a lucra, nu ca individualitate risipită pe drumuri revoluționare, ci pe drumuri drepte, prin organizații întărite de o lungă experiență.

Aveți în mâinile d-voastră o formă de viață a poporului românesc, una din cele mai frumoase forme de spontaneitate; n-o încleștați, n-o înfășați, n-o înăbușiți. Este mai mare folosul pentru d-voastră să fiți criticați de adversarii d-voastră naturali și să întâmpinați piedeci, chiar de acelea în fața cărora un guvern cade, decât să păstrați continuitatea pe drumuri care nu sunt nici ale d-voastră, nici ale acestui popor. (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Hedrich vorbise în numele Partidului German.
2. Bernardo Tanucci (1698-1793), jurisconsult italian. Profesor la Universitatea din Pisa. Ministru reformator al regilor de Neapole.

Ședința din 20 martie 1929

Dialog cu Iosif Jumanca despre virtuțile capitalismului:

Un învățământ obligator nu numai de meșteșug, ci un învățământ moral, creștinesc și național. Acei care sunt împotriva naționalismului, fiindcă socotesc că naționalismul este negarea internaționalismului, greșesc: numai pe naționalismul răspicat al fiecăruia, fiecare știind ce este, se poate sprijini cel mai mare lucru care este iubirea între toți oamenii. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dar, înainte de a se iubi, ei trebuie să știe ce este fiecare dintre dânșii și cei care neagă această legătură dintre naționalismul cel adevărat și internaționalismul cel sănătos, aceia sunt oameni care nu au avut niciodată o națiune (*aplauze pe băncile majorității*) și tăgăduiesc de aceia națiunea altora.

Faceți această operă, însuflețiți atelierile și fabricile și pregătiți această societate românească pentru vremea binecuvântată când, mai presus de toate

discuțiunile dintre noi, cu deosebire pe ordinea materială, se va ridică acea puternică viață sufletească prin care singură această societate poate să fie îndemnată la muncă spornică și la muncă fericită. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. Iosif Jumanca: Cer cuvântul.

D. St. Cicio Pop, președinte: Voiți să faceți o întrebare d-lui Iorga? Regulamentul nu permite ademenia întrebări.

D. N. Iorga: Vă rog, d-le președinte, să lăsați pe d. Jumanca să vorbească și să vedem ce vrea să spună.

D. St. Cicio Pop, președinte: Aveți cuvântul, d-le Jumanca.

D. Iosif Jumanca: Întrucât d. profesor Iorga ne-a spus mai înainte că capitalul nu este decât munca economisită a lucrătorului, sau capitalistul nu este decât lucrătorul care a făcut economii, eu aș întreba pe d. profesor Iorga: știu că sunteți un om care munciți de dimineața până seara târziu, ei bine, de ce n-ați putut, d-voastră, care munciți atât de mult, să deveniți un capitalist ca d. Tancred Constantinescu? (*Mare ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: D-le președinte, deși regulamentul nu ne permite să ne interpelăm reciproc, cu toate acestea sunt foarte bucuroși de această întrebare.

Ce fac eu de am ajuns totuși dator știu, ce fac alții, care desigur că muncesc foarte mult, dar au ajuns foarte bine, aceasta n-o știu. Și d. deputat Jumanca ar face bine să interpeleze și în partea aceea și după ce va căpătă rezultatul, să-l punem la punct amândoi. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*.)

Ședința din 22 martie 1929

Scurt panegiric pentru mareșalul francez Foch:

D-le președinte, d-lor, lipsind ieri de la ședință, nu am putut manifesta pentru marea pierdere a Franței (*întreaga Adunare ascultă în picioare*), care este și a noastră, credincioșii ei aliați în marea luptă, sentimentele de care este pătruns partidul pe care îl reprezintă.

Dacă mă mângâie ceva de aceasta absență e numai aceasta că, dacă este un partid, dacă este un om care să nu fi avut nevoie de altceva decât de o înclinare, plină de o pioasă recunoștință, înaintea sicriului, înfășurat în tricolorul francez al mântuitorului prin gând genial și neînfrănată voință a neamurilor robite, suntem noi acei care niciodată nu ne-am îndoit.

Semnaleză un abuz cu vânzarea unui tablou reprezentându-l pe Regele Ferdinand și pe membrii Regenței:

D-le președinte, deși îmi este neplăcut, după sentimentele de care, natural, sunt cuprins, vorbind de doliul care este și al nostru, cu toate acestea, trebuie să trec la altceva, care este de alt ordin și mă mărginesc să semnalez reprezentantului guvernului ceva care poate fi oprit repede și anume: pentru prestigiul partidului pe care îl reprezintă în momentul de față, din oraș în oraș, întovărășit de sergenți de stradă, merge, vânzând tabloul care înfățișează pe Rege și înalta regență, un d. Grigoriu, care se intitulează inspector regional al „Dreptății” și care reprezintă un așa zis Oficiu național cultural. Sunt sigur că guvernul nu știe de această acțiune, pe care eu nu o pot califica decât cu un cuvânt așa de dur, încât prefer să nu-l spun.

Îmi închipui că nici un inspector regional al vreunei gazete nu are calitatea de a reprezenta un Oficiu național cultural inexistent, de a face apel la forța publică și de a sili, într-o mică localitate ca aceea de unde am venit aseară, o sută de negustori să plătească fiecare câte 200 de lei, pentru tablouri care reprezintă lucruri atât de scumpe nouă, dar care tocmai din aceasta cauză nu trebuiesc impuse prin sergenții de stradă și de cineva care nu are nici un fel de chemare și care ar compromite administrația publică dacă nu s-ar lua măsuri imediate ca să se împiedice acest lucru¹.

NOTE

1. În aceeași ședință N.I. a cerut să fie înscris a vorbi în ziua următoare la proiectul pentru modificarea legii minelor, fiind „prea importantă ca să încerc a o rezolvi printr-o simplă declarațiune și atingând interese prea adânci ca să o pot cerceta numai din punctul de vedere al intereselor de partid”.

Ședința din 23 martie 1929

La legea minelor:

D-le președinte, d-lor deputați, nu pot să nu observ atmosfera în care se discută această lege, o atmosferă neexplicabilă la o Cameră tânără, la un partid așa de plin de viață, fără îndoială, cum este Partidul Național Țărănesc. Și iarăși, nu-mi pot explica de ce minoritarii, reprezentanții acelu Ardeal care este o așa de mare parte din teritoriul minier al nostru, nu se găsesc la discuțiunea legii. Sper că atunci când va veni vorba de măsurile speciale,

atunci când se va discuta în amănunte, vor fi aici pentru a încerca să facă legea mai bună. Fiindcă, desigur, este mult mai bine să dregi o lege care nu te satisface decât să țiți împotriva ei, atunci când n-ai căutat să o îndrepti.

Dar am datorita de a mulțumi părintelui Breban¹, pentru acele bune cuvinte pe care le-a găsit pentru mine, chiar dacă din când în când ar fi putut să jignească egoismul de partid al acelor puțini reprezentanți ai majorității care se găsesc azi în această Cameră. De sigur, că ceea ce dorește d-sa, o dorim cu toții, dar selecțiunea celor 30 este un lucru foarte greu. Afară de cazul când cineva ar crede, cum o credea fără îndoială răposatul Ion Brătianu, că este în capul unui partid care cuprinde numai oameni indispensabili și fiecare are dreptul să se creadă indispensabil, gândiți-vă d-voastre ce ar fi dacă s-ar face partidul acela de câte 30 de buni; toți ceilalți, care sunt așa de mulți, ar forma un partid formidabil, care ar trânti în câteva zile partidul celor 30 buni... (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dar, d-lor, am ascultat cu multă atenție pe părintele Breban și aș fi dorit ca mai mulți dintre ardeleni, nu numai aici în Cameră, dar chiar la alcătuirea legii, să fi înconjurat pe ministrul² care prezintă proiectul său, pentru a-i atrage atențiunea asupra acelei părți pe care noi o cunoaștem mai puțin, partea aceasta care privește minele propriu-zise.

La noi în România există o chestiune a minelor de aproape o sută de ani și ar fi bine când se va veni cu o lege de un caracter general - și d. ministru ne-ar fi putut spune, cu dreptate, că se găsește înaintea unei datorii - de ce s-o ascundem? - aceasta explică și graba de a schimba ceva din actuala lege a minelor; un sistem în legătură cu ceea ce știe toată lumea și mai ales aceia care se fac că nu știu despre ce este vorba (*aplauze pe băncile majorității*), dar ar fi bine ca atunci când se va pregăti legea cealaltă, cuprinzând chestiunea pe toate laturile și deschizând orizonturi largi și noi, atunci să aibă loc discuții între ministru și cei care reprezintă deosebitele interese.

D. ministru este un excelent teoretician, și care tocmai fiindcă este un excelent teoretician a putut să aibă un contact mai restrâns cu realitatea - o lege poate să fie prezentată și de un practician care nu cunoaște teoria și de un teoretician care nu cunoaște practica. În cazul acesta, al doilea, este mai puțin grav, pentru că practicianul poate să vie în sprijinul teoreticianului ... (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. *Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului*: Și au venit. Ardelenii mi-au dat un concurs foarte prețios la elaborarea modificărilor legii; toți deputații și senatorii din regiunile respective mi-au dat cele mai interesante lămuriri practice și rezultatul acestor lămuriri sunt modificările despre care a vorbit părintele Breban cu atâta entuziasm și a arătat că Ardealul este mulțumit cu schimbările radicale care s-au făcut cu privire la regimul minelor metalifere de acolo. În ceea ce privește pe cei din Vechiul

Regat, vă pot asigura, d-le profesor, că nu numai comisiunea care a conținut o serie de practicieni, dar am avut o serie întreagă de conferințe cu reprezentanții societăților petrolifere de toate categoriile și vă pot afirma, fără dezmințire, că astăzi toate societățile românești, mixte sau străine, s-au declarat mulțumite cu această lege. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Îi găsec d-lui ministru numai două defecte: întâi, că un ministru nu trebuie să fie mulțumit...

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: Eu nu sunt mulțumit, ei sunt mulțumiți.

D. N. Iorga: ...ci trebuie să aibă față de cei care au să-i discute în amănunt proiectul cea mai prevenitoare atitudine, să-i întrebe în fiecare moment dacă nu cumva s-a uitat un lucru și este de adăugat. Credința în perfecțiune este cea mai mare erezie pe care o au mai ales oamenii tineri.

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: Nu cred.

D. N. Iorga: Și al doilea, sistemul d-sale de a se intercala în toate discuțiunile arată că este ministru proaspăt, fiindcă ministrul care este mai vechi a uitat cu desăvârșire opoziția de mai înainte, care, aceea este totdeauna vorbăreață și prin urmare se ține în rolul cuiva care la urmă își prezintă toate observațiunile sale.

Eu nu mă îndoiesc că a întrebat o mulțime de oameni competenți, dar aș fi dorit ca pe lângă oamenii competenți care s-au putut alege în Cameră și Senat, să fie ales și pe atâția din cei care nu s-au putut alege, din deosebite motive și, între altele, din motivul acela că în Cameră și în Senat intră un număr restrâns de persoane. Sunt anumite adânci interese muncitorești, care aceste interese muncitorești nu se pot transmite indirect prin parlamentari; s-ar fi putut transmite direct prin cei care sunt amestecați, cu sudoarea lor, cu suferințele lor, în exploatarea minelor.

Dar eu am ascultat pe părintele Breban cu foarte mare atenție, așteptând să mai vie ceva. Ei, acest ceva nu a venit. Și fiindcă n-a venit, să mi se dea voie să-l spun eu.

Nimeni nu poate fi mai competent în ce privește exploatarea minelor de la Baia Mare, decât cineva care este de la Baia Mare. Și un ardelean este mult mai competent decât noi care avem totuși experiența noastră, și aici m-ai întrerupt d-ta, și eu văd că o să vină vremea când, în concurența aceasta mare dintre d-voastre, dintre majoritari, dacă n-o mai rămânea nici un minister pe care să-l poți păstra, o să fie ministerul întreprinderilor, pe care trebuie să ți-l cedeze oricine fiindcă ai mai mult drept decât oricare, și prin opoziție și prin atitudinea de la guvern.

Dar noi avem aici, de vreo sută de ani, chestiunea aceasta a minelor. Vă aduceți aminte cine a adus-o întâi la noi? A adus-o Trandafilov³, în 1830. Și vedeți, opoziția liberală este în legătură cu Trandafilov de la 1830. Și iată

cum: era atunci un instinct național care se opunea exploatării bogățiilor ascunse sub pământ de către străini. Numai că 1830 nu este 1930 și tot capitalul străin nu este Trandafilov. Prin urmare, aici este greșeala cea mare. Eu înțeleg sentimentele frumoase ale Partidului Liberal și înțeleg ce se poate ascunde sub orice fel de sentimente frumoase: un interes politic - ceea ce de sigur nu este cazul în ceea ce privește retragerea Partidului Liberal de la această discuție. Dar noi avem o chestiune de aceasta minieră, de pe vremea lui Vodă Știrbei. Am tipărit eu chiar un raport, pe care, pe acela nu-l știți d-voastre, care credeți că știți toate. Este în volumul XX sau XXI din *Studiile și documentele*⁴ mele, un mare raport asupra bogățiilor miniere...

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: L-am citit când m-ați examinat la catedră. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Așa e, dar a trecut vreme de atunci. Și d-nealui a uitat ce se cuprinde înăuntrul, fiindcă a trecut atâta vreme.

Dar, va să zică, chestiunea aceasta a fost neconținut la ordinea zilei și la noi, pe când nu se vorbea de petrol. Căci noi am început chestiunea aceasta a minelor, nu de la petrol, noi am început-o de la celelalte bogății minerale din pământ. Am ajuns la forma aceasta a unei politici de petrol, sau a unei aparente politici de petrol, sub impulsia străinilor care au cercetat țara. A fost și un ceh în Moldova, Mihelik de Hodocin⁵, care a făcut îndelungate cercetări în ce privește bogățiile miniere de acolo. Dar noi suntem mult mai puțin competenți în materie de exploatare a minelor decât cum sunt ardelenii. Ardelenii însă cunosc această chestiune prin felul cum exploatarea minelor s-a făcut de alții, pe spinarea poporului românesc.

Iată lucrul la care voiam să ajung și care, desigur, nu poate fi prevăzut într-o lege care are caracterul momentan și provizoriu și mărginit între anumite limite, pe care îl are legea de acum.

Trebuie făcut acolo ceva în Ardeal, pentru ca să scăpăm de la osândă mai multe generații ale populației românești care este întrebuințată în exploatarea minelor. Ceea ce este acum nu mai poate fi tolerat. Nu mai poate fi tolerat nici ce se întâmplă la Reșița, nici ce se întâmplă la Petroșani.

Am fost și eu la Petroșani și am văzut așezări foarte frumoase, dar este mai bine decât să-l ajuți pe lucrător când este bolnav, să-l pui în asemenea situație ca să nu ajungă bolnav niciodată. Cel mai bun lucru este să faci dintr-însul asociatul ca un om, iar nu vita de muncă a capitalului străin, ca în Ardeal.

Este un lucru foarte mare de făcut și oricine s-ar succeda la acest minister, trebuie să meargă pe aceeași linie.

S-a deschis, de când s-a alcătuit România aceasta Mare, un capitol nou în ce privește politica minieră față de muncitori.

Este foarte nenorocit din alt punct de vedere, fiindcă sunt suferințe

românești, iar pe de altă parte este foarte bine că acolo, în Ardeal, românul înseamnă un element exploatat și, prin urmare, doritorii de reformă socială și iubitorii de nația românească trebuie să-și dea mâna în chip firesc, fiindcă al nostru este înainte de toate proletarul, fiindcă al nostru este acela care își petrece o mare parte din viața lui, îngălbenindu-se acolo sub pământ, vită de uzură și de sacrificiu a creșterii capitalului în mare parte de altă origină.

De altă origină: nici măcar nu este din cuprinsul țării românești. Este de dincolo de țara românească, este din locul pe care îl știm noi. Chiar și acum, cu toate naționalizările și cu toate comercializările, cu toate acestea știm de unde curge capitalul: capitalul curge de unde sunt în mare parte dușmanii noștri, dușmanii noștri ireconciliabili, este ceea ce francezul numește *une main mise*, o stăpânire din partea foștilor stăpâni pe care nu-i observăm deajuns, este în toate regiunile acestea cineva care se strecoară prin mine, care se îmbracă în tricolor la toate ocaziile și împarte acțiuni în dreapta și în stânga și se bagă în consilii de administrații, dar noi suntem acolo tot robii de odinioară. Nu-i uit, la un congres al Ligii Culturale, la Târgu Jiului. Am văzut că se oprește un automobil luxos, din care se coboară trei persoane care veneau de la Petroșani. I-am întrebat: dar d-voastre? Au răspuns: am venit să participăm la congresul Ligii Culturale, noi suntem conducătorii minelor din Petroșani. Era înainte de reformele care s-au făcut în ultimii ani, așa încât minele aparțineau unei categorii naționale care, știu foarte bine și știm cu toții ce sentimente ne păstrează. Și i-am rugat să facă bine să întoarcă automobilul, fiindcă noi nu suntem aci să unim sinceritatea cu ipocrizia; o sinceritate care este a noastră și o ipocrizie a aceloră din automobilul luxos, care veneau să facă demonstrații sub care se cuprindea tirania față de cei de dincolo și disprețul față de cei de dincoace care, prin anumite avantaje personale, se lăsau atrași în dauna fraților lor cei mai buni care trudesco acolo în genune, în adâncurile pământului.

Și mai știu încă, dintr-o experiență care nu este a mea, dar se întâmplă că este a unui membru al familiei mele, știu foarte bine, și aiurea în Ardeal, ce se întâmplă cu bieții oameni ai noștri.

Știu situația celor de la minele de aur, situație care fiind cu totul dărâmată, i-a dus până la crimă. Acela care a suferit nu era vinovat.

La minieri era revolta că atunci când țara se găsește cu o majoritate românească, ei se găsesc cu mult mai jos decât se găseau pe vremea celorlalți. Case întregi, automobile luxoase, improvizații de averi la București, în asociație cu capitalismul cotropitor și în dauna bieților noștri români de acolo din Ardeal.

Aici este o mare chestiune, pe care eu o anunț și pe care d-voastre nu aveți în momentul de față putința de a o rezolva.

O lege nu se judecă după paragrafe, care se pot îndrepta; o lege se

judecă după tendințele pe care le are și de la legea care este, trebuie să se deschidă totdeauna perspective către legile care trebuie să vină.

Nu se creează o politică națională într-un domeniu așa ca o lege să nu fie altceva decât improvizația unuia și după aceea să vie altcineva și acela care a improvizat ieri se supără și nu asistă. Pe urmă, când prin cine știe ce sistem de basculă, tu jos și eu sus și apoi: tu sus și eu jos, s-ar veni să vă schimbe legea, cum au făgăduit-o reprezentanții Partidului Liberal, d-voastre să veniți iarăși să spuneți: deoarece se calcă principiile cele mai elementare și interesele statului și ale civilizației sunt în primejdie, noi plecăm unul după altul, haida-haida, pe ușă afară, cu declarația în buzunar. (*Ilaritate*).

Nu se face așa politica în astfel de domenii. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Noi nu suntem un număr de petece cusute unul de altul. Națiunea română nu este un arlechin, un petec roșu și altul albastru, unul lângă altul. Noi suntem o națiune, un organism, și ne cer aceia pe care îi reprezentăm noi, toate partidele, să avem o linie de conduită și această linie de conduită să se știe de străinătate că este politica statului român. Nu să trebuiască să te duci la fiecare partid, la fiecare ministru și să-l întrebi: da care este atitudinea d-tale? În ce privește Germania, Franța, Italia, cineva știe că aceasta este politica minieră, aceasta este politica de cereale, aceasta este politica de schimb de mărfuri a țării aceleia.

Dar eu viu la partea ceastălaltă, a petrolului, cu privire la care ziceți că lumea este mulțumită. Știu că unele societăți au bâzâit, dar fără bâzâit nu se poate, fără bâzâit nu umblă nici o muscă. Prin faptul însă că bâzâie musca, aceasta nu înseamnă că gospodăria nu merge. Este bine să nu fie bâzâitul, căci este neplăcut dar pentru aceasta, în sfârșit, se poate merge mai departe. Dar nu este vorba numai de bâzâit, este vorba și de mârâit. (*Ilaritate*).

Între bâzâitul capitalului și mârâitul unor anumite elemente alcătuite din țărani aceștia, ai noștri, care au avut o situație pe care o credeau garantată și găsesc că în legea d-voastre această situație nu mai este garantată și este o scădere a situației lor față de situația vecinilor lor. Și este o situație nedreaptă, e o deosebire. Acestea sunt lucruri la care noi trebuie să ne gândim. Și să ne gândim mai ales când se va face verificarea. Fiindcă eu socot că noi judecăm foarte greșit legea.

Iată, noi credem că dacă s-a pus ceva într-o lege, aceasta este definitiv. Dar nu este definitiv. Orice lege este o încercare de a rezolva o chestiune. Legea aceasta o aplici pe teren, vezi că nu merge pe teren, dar același ministru, dar același partid, dar alt ministru, dar alt partid îndreaptă; dar lucrurile ele însele, care merg întrebându-i pe oameni, fiindcă nu mergem noi, merg lucrurile și este o iluzie să credem că noi facem lucrurile. Dar de

loc! Într-o societate se produc anumite mișcări, mișcările acestea ridică la suprafață anumiți oameni, și se poate întâmpla ca omul să fie foarte bun, dar nu s-a ridicat încă ce trebuie în adâncurile societății pentru ca să-l susțină.

Vine același ministru, același partid, alt ministru, alt partid și aduce schimbările care se dovedesc absolut necesare. Cred că nici d-nealui, nici altul nu are un interes de a sacrifica interese reale. Când aceste interese reale se va vedea că nu se pot îmbrăca în haina d-sale, va fi de toată necesitatea, de o necesitate imediată, ca aceste articole să fie schimbate. Doar legile sunt într-o continuă elaborare.

O lege nu poate fi deplină. Am auzit învinuirile lumii interesate cu privire la legea pe care o prezentați.

Am ascultat pe acei dintre micii proprietari care sunt de altă părere și mi s-a părut că au dreptate și dacă la discutarea pe articole, ministrul care prezintă proiectul are spiritul larg, care trebuie să fie mai ales în domeniile acestea, atât de complexe în care nimeni nu se inspiră dintr-un decalog infailibil, ci rețeta se găsește în stăruința îndreptățită a oricui, atunci ar fi foarte bine să încerce a pune de acord proiectul de lege cu dorințele pe care le-au exprimat deputații din Prahova, fără deosebire de partid, și dacă s-au înțeles în privința aceasta și au călcat disciplina de partid, aceasta dovedește că este ceva foarte serios la baza revendicărilor lor.

Nu este bine să se îndărătnicească cineva în ce privește anumite lucruri. Infailibili nu suntem nimeni dintre noi și acel care cedează mai mult este și omul cel mai cuminte, fiindcă mai ușor este să cedeze cineva când se discută o lege, decât să ajungă pe urmă la necesitatea de a recunoaște că adversarii au avut dreptate și să schimbe după aceasta.

Dar, d-le președinte și d-lor, dacă am luat cuvântul la acest proiect de lege, l-am luat înainte de toate pentru că în domeniul acesta al petrolului, care ne este mai familiar nouă celor din Vechiul Regat, să fac anumite constatări care nu s-au făcut și care cred că, dacă nu aș fi luat eu cuvântul, nu ar fi fost făcute de nimeni.

Petrolul este un dar al lui Dumnezeu, de care nu ne-am știut folosi. Nu am știut să creem atâta vreme, de la cele dintâi încercări de a pune în valoare petrolul nostru până acum; nu am fost în stare să creem acea politică națională a petrolului, de lipsa căreia suferim atâta în momentul de față.

A fost un timp când îl aveam și nu știam că îl avem și târziu, prin secolul al XIX-lea, după 1850, în regiunea puțurilor de păcură pentru uns roatele. Și, ca și pentru mișcarea cooperativă, nu statul, vă rog, și nici partidele au creat această importantă ramură de producție națională; nu, ci au creat-o indivizi izolați și peste indivizii izolați, peste încercările lor, a venit imediat statul, adică partidele care se succedau la putere.

Și admit, ca și în cooperăție, ca și în petrol, să se amestece partidele, dar cu două condițiuni: una, să știe de ce este vorba și să creeze numai pe baza lucrurilor pe care le cunosc și al doilea, să se înțeleagă între dânșii.

De fapt, industria petrolului este creată la noi de un număr de ingineri care au crezut în ceea ce alții credeau că este imposibil.

Ei au fost cu adevărat descoperitori și îndrumători, căroră oricare ar fi greșelile lor de mai târziu, le datorăm toată recunoștința. S-a ridicat optimismul admirabil al lui Alimănișteanu⁶. S-a ridicat știința adâncă a unui inovator în domeniul științei petrolului, a d-lui Mrazek⁷, lansatorul teoriei pungilor, pe când înainte erau unii care credeau că petrolul este ca un râu care circulă pe dedesubt, în linie dreaptă, iar el se află în pungi, întocmai ca și popularitatea - și popularitatea să nu vă închipuiți că este în linie dreaptă, ci și popularitatea se strecoară și intră și ea într-o pungă și, mai ales, fiindcă este vorba de pungi, se poate să aveți oarecare surprize la alegerile parțiale

După aceasta au venit niște specialiști în alte domenii, pe care noi nu am știut să-i reținem și nu am știut să scoatem de la dânșii ceea ce trebuia să scoatem. A fost un om admirabil, unul din descoperitorii instinctivi, care fac parte mai mult decât toți teoreticienii împreună, a fost Edeleanu⁸, care a făcut cercetări în legătură cu petrolul. Dar noi ne-am ținut la butoiul, la cisterna de petrol, pe când era de toată necesitatea, să fie altfel, fiindcă știam că în materie de butoi de cisternă, o să ne bată apoi alții, odată ce noi reprezentăm numai o mică parte din producțiunea generală a petrolului.

Dar în ce privește întreaga industrie chimică care ar fi reținut în țară mii de oameni, industrie pe care vroia să o creeze Edeleanu, ea a ieșit așa și așa. Avem una din cele mai frumoase uzine din lume la Câmpina, dar așa am avut-o acum douăzeci de ani; așa o avem și în momentul de față. Ce am făcut noi din aceștia? Din Alimănișteanu, am făcut un om pe care, la un moment dat, l-am compromis. Nu voi uita momentul dureros în care el căuta un prieten cu care să se poată înfățișa lumii și în acel moment eu am fost acel prieten, plimbându-mă de-a lungul căii Victoriei cu dânsul, împotriva dușmanilor lui, ajungând a-i fi ca un fel de salvator, când acuzațiile plouau asupra lui.

Am făcut din d. Mrazek, un ministru de Comerț, un administrator, dintr-un om care avea să țină în mâinile sale întreaga pregătire științifică a industriei.

Și mai era un om prețios pe care l-am lăsat să moară în întuneric, Murgoci⁹, un spirit american, cu spirit de inițiativă și cu vederi multiple, căruia Basarabia îi datorește în mare parte reforma agrară făcută acolo. Deși el nu s-a lădat nimănui cu partea pe care a avut-o în trezirea adevăratelor interese ale Basarabiei. El ajunsese numai un profesor, un expert în materie

de petrol, când rolul trebuia să fie unul mai mare. Iar Edeleanu, care avea nenorocirea de a fi evreu, în mijlocul indiferenței generale, l-am lăsat să se ducă aiurea.

După ce s-a descoperit petrolul, când trebuia creată această industrie, în loc să se uite la industrie, cele două partide dinainte de război, s-au uitat fiecare la interesele sale particulare, și am asistat la lupta aceea, care s-a dat pentru petrol, între conservatori și liberali. Conservatorii, de nuanța bătrânului Cantacuzino¹⁰, care era pentru intrarea capitalului străin, fără teorie, fiindcă vechii conservatori erau oameni fără teorie, și Take Ionescu, care era un mare ghicitor al tuturor împrejurărilor timpului, cel mai strălucit și mai talentat oportunist pe care l-am avut noi; și aceasta nu o spun ca să-l scad, căci un mare oportunist este o nevoie pentru orice societate; el nu se împiedeca de nici un fel de teorie, ci găsea cărarea, cărarușă, ca să ajungă unde voia. El, împreună cu Cantacuzino, reprezentau o direcțiune, liberalii direcțiunea cealaltă. Unii erau pentru intrarea capitalului străin, iar alții în contra intrării capitalului străin. Și eu, nou în acea Cameră - și chiar în cuprinsul material al acestei Camere, dar în Camera cea veche, cea modestă, care era în locul acesta, eu am fost de partea adversarilor capitalului străin, am fost adversar înverșunat al capitalului străin. Am și vorbit de mai multe ori, ca să împiedec ceea ce mi se părea și ceea ce și era atunci, o acaparare. Căci aici este deosebirea: una era situația din 1890 și alta este cea din momentul de față, deși aceasta nu se vede. (*aplauze pe băncile majorității*). Am fi ajuns să fim tributarii lui Rokefeller. Astfel, atunci se punea chestiunea sub o altă latură, pe care o uităm de obicei. Nu era vorba de un capital străin care să vină la noi pentru a fructifica industria de petrol; era vorba de a se împiedeca, în profitul petrolului american, creațiunea unei industrii de petrol în România. Aceasta se putea împiedeca, putea să se provoace stârpirea industriei de petrol, atâta vreme cât copilul nu era născut. Dar copilul acesta este născut și este dezvoltat. El se găsește sub paza atâtor dădace, fiecare cu interesele ei: capital olandez, capital englez, capital german. Toate au interes ca această producție să se dezvolte, pe când înainte interesul era să se rezerve capitalului american, întrebuințat în industria petrolului, stăpânirea întregului petrol mondial. Și avea cu ce, d-lor. De două ori am fost în Spania și m-a durut când am văzut acele vapoare, acele tancuri cu petrol care veneau din America, atunci când noi suntem mult mai aproape de Spania. Și în Portugalia am găsit petrolul american pretutindeni. Și, dați-mi voie, e bine să vă semnalez ceva, căci acum este un om tânăr și vioi la ministerul de Industrie și acestuia îi pot spune ce am spus pe vremuri liberalilor și nu am ajuns la nici un rezultat. Când eram în Spania, a doua oară, Camera de Comerț din Valencia mi-a trimis două telegrame prin care mă ruga să intervin în România să se găsească un mijloc

de a pune în legătură, prin anumite raporturi de navigațiune, porturile Spaniei răsăritene cu România. Ei bine, acum când noi participăm la expoziția din Barcelona, este vremea să stabilim aceste legături care pot fi foarte folositoare pentru industria petrolului, cu privire la care mi s-a vorbit, și nu într-un singur loc, acolo în Spania.

Da, atunci americanii credeau că ne pot împiedeca de a produce; acum nu sunt așa de naivi ca să-și închipuie acest lucru, pentru că și-au dat seama de ceva: că a intervenit un lucru nou. Și-au dat seama de faptul că oricât de ușoară ar fi exploatarea petroliferă de către dâșșii, cu metode infinite superioare și cu oameni mult mai sprinteni decât oamenii noștri - afară de sondorii noștri, care sunt cea mai admirabilă rasă de căutători de petrol - cu toate acestea și-au dat seama că și drumul reprezintă ceva. Pe când noi suntem în apropiere de piețele pe care nu le-am știut câștiga încă și pe care, cu orice preț, chiar pierzând la început, trebuie să facem o politică a petrolului, care să ne permită a le câștiga. Doar Germania a câștigat astfel cea mai mare parte din piețele lumii și nu le-a pierdut nici după război, pentru că orice negustor trebuie să înțeleagă că trebuie să înceapă prin a vinde marfa sub cost, pentru ca să ajungă la urmă la câștigarea piețelor și numai pe urmă să vină la prețul normal. Pe atunci, prin 1890, dacă nu mă înșel, petrolul rusesc îl știa toată lumea dar petrolul rusesc nu ajunsese la răspândirea pe care o are astăzi, nu i se deschisese atâtea drumuri pe care le are în momentul de față, așa încât americanul nu se găsește azi numai în fața petrolului nostru, dar în fața petrolului din Rusia. Se găsește și în fața petrolului care va țâșni neapărat din Mesopotamia și apoi și din țările care erau considerate că n-au petrol, până la anumite părți ale Franciei, unde se crede, și poate cu dreptate, că se găsește petrol. Așa că petrolul nu mai însemnează o producție a unei singure țări, care caută cu toată stăruința să împiedece producția de aiurea, ci petrolul este unul din articolele de producție internațională, a cărui vânzare atârnă în mare parte de o politică de prețuri, de o politică de drumuri, de o politică de circulație. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Vin la punctul de vedere liberal. De câte ori liberalii, cu marea lor putere, au făcut ceva pentru țară, trebuie să fie cineva nedrept ca să nu o recunoască. Ați văzut cu câtă loialitate, acum câteva zile, când era atacată opera celor doi mari Brătieni, m-am ridicat de la locul meu, eu, atât de adânc ofensat în singura parte din viața mea de care nu se poate apropia nici o critică, m-am ridicat și am apărât memoria unor oameni, dintre care pe unul abia l-am văzut, iar celălalt fără îndoiala a zdrobit cariera mea politică și, cu toate acestea, când a fost vorba de dreptul lor m-aș fi ridicat și împotriva d-voastre, a tuturora - știți bine cât de puțin mă impresionează zgomotul și strigătele - m-aș fi ridicat și i-aș fi apărât, pentru că aveau dreptate, mai mult

decât aș fi apărat pe un prieten al meu, pentru că a apăra un prieten nu este nimic, pe când a apăra pe cineva care nu ți-a vrut binele este una din cele mai frumoase atitudini pe care le poate avea un om cu sufletul nobil. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

În această luptă pentru petrol au biruit liberalii și puteau cu puterea lor cea mare să dăruiască țării aceste bogății, să-și asocieze toată inteligența, toată munca românească pentru ca să facă o mare operă democratică și creatoare, iar partidul să fi privit în atitudinea creatorului care nu ia vamă de la ceea ce a creat (*aplauze pe băncile majorității*), să fi privit la opera pe care ar fi îndeplinit-o.

Îmi pare rău că nu sunt reprezentanții Partidului Liberal aici, căci li-aș fi spus-o, fiți siguri, cu mult mai tare decât cum o spun acum, fiindcă nu sunt de față, li-aș fi spus că națiunea le-a dat în mână o comoară, pentru că ei erau pe drumul care pe vremea aceea era în adevăr drumul națiunii și această comoară a rămas în mâna câtorva oameni. Dar a da o bogăție națională în mâna câtorva oameni, care nu sunt nici mari capitaliști, nici mari creatori, este o greșeală care se plătește. Și era foarte sigur că va veni vremea când se vor deschide porțile și în domeniul acesta minier, unde n-avem mijloace, n-avem spirit de întreprindere, n-avem, în afară de vitejia brațelor țărănești, decât foarte puține mijloace de acțiune, era sigur că va veni vremea când se vor deschide porțile capitalului străin. Greșeala cea mare - care nu este, v-o spun, greșeala d-voastre, căci d-voastre acum ați venit la guvern și ați aruncat din bagajele d-voastre ce era mai prețios: ați ajuns atât de târziu și ajungeați mult mai curând și aveți alt rol acolo, dacă nu v-ați fi gândit că a păstra prietenii rele este mult mai prețios decât a păstra o prietenie bună, iar tovarășii proști v-au împiedicat să aveți astăzi situațiunea care ați putut-o avea. Dar, încă odată, d-voastre nu sunteți vinovați. S-au deschis porțile capitalului străin, când? Când suntem la pământ de pe urma unei politici financiare greșite. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și atunci, dacă vama este mare, vinovat este acela care a venit acolo la vamă, în momentul cel mai puțin prielnic pentru marfa lui. Cine a guvernat, fără deosebire, țara până astăzi este vinovat că n-a creat industria națională a petrolului când trebuia să o creeze și că n-a creat finanțele publice asigurate pentru ca nu cumva din cauza finanțelor publice periclitare, să se ajungă la ceea ce este, fără îndoială, un lucru bun, venit în împrejurări rele.

Astfel este intrarea în industria noastră minieră a capitalurilor străine.

Dar acum, ce facem noi? Dacă noi suntem adevărat o țară, nimeni nu ne poate porunci contra intereselor noastre în țara noastră. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: Foarte bine.

D. N. Iorga: Ori suntem o țară de nimic și atunci ne poruncește oricine, cum ne poruncește și vătavul indigen obraznic care se prezintă foarte adeseori ca reprezentantul capitalului indigen, pe când el nu este altceva decât vătavul obraznic al capitalului străin, intrat pe supt mână în țară (*aplauze pe băncile majorității*), sau suntem o țară în stare să sprijinim pe umerii noștri misiunile care ne revin, și atunci nu ne este frică de nimeni.

Și să-mi dați voie, ca istoric, să vă aduc aminte de un moment din trecut. Au venit asupra noastră fanarioții, în secolul al XVIII-lea și au găsit aici o boierime care nu s-a lăsat îngenunchiată. Ceea ce ați învățat d-voastre, cea mai mare parte, din cărțile de școală, sunt povești pentru copii: țara aceasta nu s-a întins pe brânci înaintea nimănui - și rezultatul a fost că fanarioții, când au venit, s-au rugat să ia fete de aici, din țară, de la noi, fiindcă erau mai frumoase, mai bune, mai deștepte, mai bune gospodine decât constantinopolitanele lor, și au învățat românește, și cel dintâi Domn fanariot era bucuros când spuneau boierii că se coboară, după femei, din Alexandru cel Bun și din Ștefan cel Mare. A pus să se adune cronicile, el, Nicolae Mavrocordat¹¹ și a sprijinit introducerea limbii românești în biserici; el, cel dintâi fanariot, iar când fiului lui¹², soț de româncă, i se trimiteau rapoarte grecești, el răspundea - am publicat eu raportul - el răspundea: să nu-mi mai scrii grecește ci românește, moldovenește să-mi scrii! Și ce eram noi atunci? Două țări și toată această povară străină a Ardealului frângând în două șira spinării noastre.

Și acum, când suntem noi de la Nistru până în apropierea Tisei, când din vârful munților Maramureșului mergem până la Dunăre, o să ne speriem de cine știe ce capitalist venit uneori dintr-o țară prietenă care, acesta, câtă să muncească la noi? Dar, dacă vreodată s-ar încerca o acaparare, oricine va fi pe această bancă se va ridica și va veni cu o nouă lege - și nimeni nu ne poate împiedica să facem legile noastre în țara noastră. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Așa încât, cu această încredere în vitalitatea națiunii noastre, cu dorința să înțelegem odată că nu facem politică pentru a ne scădea și a ne împiedica unii pe alții, eu socot că în domeniul acesta al industriei miniere facem un pas ale cărui consecințe greșite se pot îndrepta, dar al cărui rezultat folositor va rămâne. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității. D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului, felicită pe d. profesor Nicolae Iorga, strângându-i mâna. Adunarea aplaudă*).

D. St. Cicio Pop, președinte: D. deputat Corodeanu are cuvântul.

D. N. Corodeanu: D-le președinte, d-lor deputați, pentru cuvântul strălucit al d-lui Iorga, suntem cred cu toții de acord să-i aducem omagiile noastre. Eu voi prezenta Camerei, sub aspectul juridic, ceea ce d-sa ne-a spus aci, în chip atât de strălucit, cu cultura și învățămintele politice ale unui om de marea sa renume.

NOTE

1. Alexandru Breban era director de mină. El amintise că un american i-a spus: România e la fel de bogată ca SUA, dar legile sunt de neînțeles. De exemplu, legea minelor părea făcută de un nebun: cine găsește un filon, nu-l poate exploata pentru că guvernul îl dă favoriților (i se returnează capitalul, cu 6% dobândă, dar împrumuturile la bănci se luau cu 16%!). Legea din 1924, spune Breban, era „fătul unei aberațiuni și mintale și morale” căci cel care face prospecțiuni nu și le poate exploata! Trebuie înființată o școală montanică superioară și revenit la corelarea a 1500 kg. dinamită pentru un kg de aur (acum se redusese cantitatea de dinamită la 500 kg, pentru profitul întreprinderilor deținute de politicienii liberali). În România dinamita costa 176 lei kg, iar în Franța 60. Tot acești beneficiari făceau ca drumurile noastre să fie cu 200% mai scumpe decât în restul continentului. Apoi Breban încheiase apodictic: „Am dori ca în jurul celuia pe care Providența divină ni l-a dat nouă ca luminător, în jurul domnului profesor Nicolae Iorga, să se adune toate elementele bune, fără deosebire de partid, ca astfel, la lumina lui, să putem, în toate privințele, îndrepta și îndigui economia națională spre binele și spre înălțarea țării”.
2. Legea minelor o prezentase ministrul Virgil Madgearu.
3. Afacerea Trandafilov s-a consumat în 1843 când ing. rus cu acest nume s-a adresat lui Gheorghe Bibescu, domnitorul Țării românești, cerându-i voie să trimită mineralogi în Carpați spre a face o cercetare privind zăcămintele existente acolo. Dacă aceștia ar fi găsit ceva iar proprietarul locului n-ar fi putut începe exploatarea, societatea lui cerea dreptul s-o facă, timp de 12 ani, în virtutea prevederilor art. 179 din Regulamentul Organic. Beneficiile le repartiza astfel: 10% proprietarului, 10% guvernului valah și 80% pentru sine. Înțelegerea a căzut.
4. *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXI, *Miscellanea*, Buc., 1911.
5. Mihalik de Hodoczyn fusese directorul Școlii de arte și meserii din Iași.
6. Dumitru Alimănișteanu (n. 1898), inginer petrolist, deputat liberal, sub secretar de Stat la Finanțe.
7. Ludovic Mrazec (1867-1944), geolog și petrograf. Președinte al Academiei Române (1932-1935). Discursul său de recepție acolo a privit *Formarea zăcămintelor de petrol în România (1907)*.

8. Lazăr Edeleanu, inginer petrolist. A scris: *Le pétrole roumain*, Buc., 1907; *Fabrication du pétrole brut*, Buc., 1912; *Procedeeul de rafinare cu bioxid de sulf lichid*, Buc., 1924; *Raport preliminar asupra lucrărilor comitetului federal Oil Conservation Board, instituit de președintele SUA*, Buc., 1928.
9. Gh. Munteanu Murgoci (1872-1925), geolog, geograf și pedagog. Profesor la Politehnică și la Universitatea din București. Membru coresp. al Academiei Române.
10. Gh. Gr. Cantacuzino era unul din principalii proprietari de terenuri petrolifere (în județul Prahova). S-a implicat plener în exploatarea lor, în organizarea unui consorțiu de proprietari români ca și în atragerea de capital străin.
11. Nic. Mavrocordat (1680-1730) domn al Țării românești (1715-1716, 1719-1730) și Moldovei (1709-1711, 1711-1715). Principe reformator mai ales în domeniul fiscalității. A scris *Răgazurile lui Filotheos, Despre viață și moarte, Despre îndatoriri, Defăimarea nicotinei*. Ctitor al mănăstirii Văcărești, unde a fost înmormântat.
12. Const. Mavrocordat (1711-1769), a domnit alternativ în cele două principate între 1730 și 1769. Principe reformator prin excelență: în administrație, fiscalitate, organizarea corpului de arnăuți, folosirea limbii române, eliberarea țăranilor din rumânie (1746) respectiv vecinie (1749). A avut cea mai lungă domnie fanariotă. A îmbogățit biblioteca de la Văcărești și a făcut danii generoase așezămintelor din Orientul ortodox. A fost căsătorit cu Smaranda Cantacuzino, apoi cu Ecaterina Rosetti.

Ședința din 13 aprilie 1929

În favoarea proiectului de lege pentru cumpărarea unei proprietăți Suțu necesară Facultății de Drept din București.

D-le președinte, un număr de domni deputați își însușesc vechiul proiect de lege pentru exproprierea casei Suțu, care se găsește în fața Universității și care este absolut necesară pentru Facultatea de Drept. Proiectul a trecut în Camera precedentă, a trecut și la Consiliul Legislativ, care găsește și el că este de urgență necesitate clădirea localului Facultății de Drept și clădirea anume pe acel loc, care altfel are să ajungă în alte mâini.

EXPUNERE DE MOTIVE

Domnilor deputați,

Facultatea de Drept din București, care numără peste 8.000 de studenți, nu-și poate îndeplini înalta ei misiune din lipsa unui local.

Atât în noul local cât și în vechiul local al Universității din București nu este rezervat nici un loc pentru această Facultate din cauză că ele sunt afectate exclusiv Facultăților de Științe și de Litere și de Filosofie.

Pentru a se clădi un local apropiat nevoilor acestei facultăți, ministerul de Instrucțiune Publică a întocmit, după cererea Facultății și a Senatului universitar, alăturatul proiect de lege, care, supus Consiliului Legislativ, a fost aprobat de acesta prin avizul nr. 37/928, secțiunea 1.

Subsemnații deputați, însușindu-ne acest proiect de lege și Expunerea de motive ce-l însoțește, avem onoare a vă ruga să binevoiți a-l aproba și d-voastre, acordând totodată urgența pentru discutarea lui.

N. Iorga, Ioan N. Leon, R. Franasovici, M. Văgăunescu, V. V. Haneș, D. Rădulescu, Ioan Rang, Martin Ilie, Virgil Cherciu, Badea Nestor, Marin Pițigoi, Nicu Iovipale, Victor A. Marinescu, Nicolae Petrescu, Nicolae Anghel, I. Vișoianu, Pompiliu Ioanițescu, indescifrabil.

Îată ce cuprinde acest proiect de lege.

Nu fac un simplu act de prezentare al acestui proiect de lege, ci rog într-adevăr guvernul să găsească mijlocul pentru a se face această expropriere și - știu eu? - din împrumut sau de aiurea, poate chiar de acolo de unde voiți să luați d-voastră 2% pentru plata chiriei funcționarilor, care mi se pare că aveau altă destinație odinioară, înainte de a interveni proiectul de lege votat, care răpește instituțiilor culturale dreptul lor, poate că de acolo s-ar putea lua ceva, ca să se înceapă aceasta operă, așa de folositoare pentru Universitate.

Și aș întreba pe d. ministru al Justiției dacă legea privitoare la chirii se va vota astăzi sau dacă d-nealui crede că discuția va continua și mâine.

D. Gr. N. Iunian, ministrul Justiției: Credem că se va termina astăzi, cel puțin așa dorim noi.

D. N. Iorga: Atunci v-ași ruga să-mi dați voie să fac câteva observații, care n-ar dura decât cinci minute, pentru că din nefericire sunt chemat aiurea.

Intervenție la proiectul de lege relativ la reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași:

D-le președinte, d-lor deputați, fiindcă sunt silit să plec, să-mi permiteți să exprim numai în câteva cuvinte, mai mult scrise, ceea ce am avut de gând să spun cu privire la acest proiect de lege.

Partidul Național crede că votarea încă a unui provizorat în materie de chirii, trebuie să cuprindă angajamentul ca, în scurt timp, să se meargă de a dreptul la soluție.

Nu s-a ținut seamă până acum că singura populație care are dreptul la concesiuni peste normal, este aceea necesară orașelor noastre, cealaltă rămânând a fi trimisă la munca de la care s-a sustras. Acesta este principiul cel adevărat. Este plin orașul acesta de oameni care nu au ce căuta aici. Nu avem o poliție care să cerceteze și să constate ce caută acești oameni aici.

S-a întâmplat să întâlnesc aseară pe stradă o femeie care eră hotărâtă să rămână noaptea în aerul liber, și care m-am întrebat de unde poate să vină. Am hrănit-o și am trimis-o la un adăpost. Venise ca să câștige ceva în București. Exodul acesta de la țară la oraș trebuie să fie împiedicat, trebuie să împiedicați toți oamenii aceștia care vin aici numai pentru un câștig nesigur sau necinstit și încurcă lumea.

Un astfel de proiect de prelungire nu poate să aibă un caracter general pentru toată lumea.

Țin să mai adaug ceva și anume că dorința mea ar fi ca vechile comisiuni cetățenești, rechemate la viață, să procedeze ele, de la caz la caz. Nu se poate legifera în acest domeniu după cum nu se poate legifera în alte domenii asemănătoare.

Gândiți-vă ce ar fi să legiferați datoriile părinților față de copii sau felul cum să trăiască oamenii în gospodărie. Aceasta nu se poate pune în articole de legi. Fiecare caz reprezintă un fapt original, care trebuie soluționat de oamenii din acel loc. Ceea ce poate să fie o foarte mare dreptate la București, poate să fie o mare nedreptate la Oradea și ceea ce poate să fie la Oradea satisfăcător populației de acolo, poate fi pentru București călcarea celor mai elementare nevoi sociale. Aici nu este vorba de un principiu de drept, ci de o foarte complexă și delicată chestiune socială.

Principiul de curățire ar fi deci acesta: reținerea acelor care au un rost în oraș; trimiterea înapoi a celorlalți, nu cu poliția, dar când nu le mai ușurezi șederea în București, ei se duc de la sine; dar când omul găsește avantaje să stea la București, unde încurcă străzile în loc să se ducă să lucreze la câmp, el preferă să rămână în Bucureștii cinematografelor, decât în glodul de unde a venit dar unde se face pâinea bună, cu care se hrănește întreaga țară.

De ani întregi sun acest clopot: orașele se congestionează bolnăvicios și nimeni nu vrea să înțeleagă aceasta. În București vine cine vrea și, odată venit, nu mai iese nimeni. Cine a venit, a rămas în București.

D. V. Rășcanu: Îmi permiteți...

D. N. Iorga: Sunt așa deprins în ce privește timpul, încât n-aș putea să întind discuția. Spuneți după aceea ce doriți, și când voi veni din nou, voi răspunde la obiecțiunea d-voastră.

D-lor, al doilea principiu care mi se pare că trebuie să hotărască este acela că singurele zidiri care se pot încuraja sunt acelea cu apartamente pentru clasa mai puțin bogată, sunt marile clădiri globale, care au și avantaje igienice și avantaje sociale, cum sunt clădirile ridicate la Berlin, în cartierele excentrice. Nu știu, d-le ministru, dacă ați fost de curând la Berlin, dar eu am fost și vă pot spune că este acolo un întreg oraș nou, creat lângă cel vechi, oraș făcut tocmai pentru această lume nevoiașă, care la București șade prin cocioabe, ori prin case îngropate pe jumătate în pământ. Pentru lumea aceasta trebuie să se găsească apartamente convenabile și este de făcut o întregă operă de clădiri, pe un teren sănătos, lângă oraș, fie chiar că s-ar sacrifica cine știe ce „strand” al d-lor Șimși și compania, pentru a se face în acele locuri case pentru lumea aceasta nevoiașă, case cu băi, cu ceva biblioteci, case cu un fel de saloane comune de adunare. Așa sunt toate casele din marginea Berlinului: o frumusețe și o binefacere.

Chestiunea nu este de a se încuraja orice construcție.

Dacă e vorba să se înalțe palate de speulă, care sunt o urâciune și care nu satisfac nici o nevoie socială, pentru acestea nici un fel de ajutor din partea statului. Toți acești profitori de clădiri noi trebuie lăsați să-și întrebuițeze capitalul în alte întreprinderi.

Astfel, în ce privește metoda, d-le ministru, eu nu văd alta decât aceea a controlului populației care a invadat orașele noastre și alături aceea a câștigării capitalului strein, pentru aceste mari clădiri globale. Eu sunt sigur că îl putem câștiga. Când eram în Franța, am vorbit cu mulți capitaliști care mi-au spus că dacă li se dau garanții, sunt dispuși să înceapă o astfel de operă. În Nordul Franței, la Lille, într-un splendid hotel, când am vorbit cu hotelierul și l-am întrebat cât câștigă, și i-am spus cât ar putea câștiga dacă ar face un asemenea hotel la noi, s-a arătat foarte dispus a-și plasa capitalul aici la noi. Mai ales hotelurile noastre din provincie sunt cea mai teribilă mărturie de sălbăticie care se poate închipui. În special hotelul *Traian* din Iași. Dacă s-ar putea să-l punem pe roate și să-l trimitem la Barcelona (*ilaritate*), cu covoarele dinaintea invaziei rusești și cu grămezile de imundicii într-un anumit loc, ar fi un document social fără pereche. Nici un guvern nu s-a gândit să facă lângă gări hoteluri populare, hoteluri care ar împiedeca să trecem prin gările noastre peste trupuri de țărani care își comunică insectele

pe scânduri și pietre. Iarăși ceva de o sălbăticie care nu-și poate găsi perechea decât în îngrămădirile mari chineze din Asia răsăriteană.

Trebuie deci făcute clădiri, dar nu orice fel de clădire; trebuie să pâruiți chiriașii, dar nu orice fel de chiriași. Trebuie să ajutați proprietarii, dar nu orice fel de proprietari.

Dacă nu se admite reluarea acestui sistem al tovărășiilor dintre administrație și cetățeni, care să cerceteze caz de caz, găsiți alte mijloace, pentru ca nu cumva, pentru câțiva bani. să folosească de zece ori mai mulți răi. Căci, în general, de câte ori vrem să facem un bine în țara aceasta, așa se întâmplă: folosesc zece oameni buni și alături nouăzeci răi.

În sfârșit, așa avea o rezervă de făcut în ce privește ajutorarea de către stat a unei categorii de chiriași: este preferabil, cred eu, ca lefurile funcționarilor și pensionarilor să fie direct sporite. Căci caritatea de stat nu poate fi întinsă până la nesfârșit, ca un drept nou pe lângă dreptul cel vechi, drept care nu poate fi trecut decât prin lefuri și pensii. D-le ministru, se creează un procedeu foarte rău, pentru întâia oară după expropriere. Prin legea de expropriere s-a fixat aportul statului și se vine acum tot cu aportul statului. Stă statul ca un fel de dădacă pe lângă niște copii, dintre care unii sunt neputincioși, iar alții netrebnci și de câte ori lipsește ceva copilului, de atâtea ori vine dădaca, statul, și suplinește ceea ce trebuie. Foarte rău principiu. Ori oamenii au cu ce plăti, ori lefurile funcționarilor nu sunt suficiente, și ar fi suficiente dacă nu s-ar crea neconținute funcțiuni noi, dacă s-ar înlătura funcționarii netrebnci și s-ar lăsa o jumătate de funcționari, căci numai acea jumătate sunt trebnci (*aplauze prelungite*) și aceia să aibă leafa îndoită.

Este adevărat că pensionarii, și pensionari care au jucat roluri importante în stat, mor de foame, că umblă îmbrăcați aproape în zdrențe și generali de aceia care au făcut războiul și care sunt în momentul de față în așa hal de nu e rușinea lor ci rușinea noastră, a fiecăruia dintre noi, când trec pe lângă noi; noi ne rușinăm pentru ceea ce a făcut acest om și pentru ce pătimește, nu pentru păcatele lui, pentru meritele lui și pentru păcatele noastre. Adăugați la lefi, suprimând pe inutili, veniți cu o lege asupra pensiilor, constatați ceea ce sunt sigur că s-ar putea constata: că sunt pensii care se plătesc și unor oameni care n-au dreptul la pensie (*aplauze*) sau care n-au dreptul la acea pensie. Corectați situațiunea actuală a pensionarelor și nu împărțiți ajutoare de stat, pentru că astfel vom ajunge acolo că, de câte ori va avea omul deficit, să se duca la stat. Și statul va trebui să găsească mijlocul, luând, de exemplu, de la un fond ca acela de 2% care era pentru scopuri filantropice...

D. Gr. N. Iunian, ministrul Justiției: Era exact pentru scopul acesta, ca ajutor la plata diferenței de chirie...

D. N. Iorga: După legea nouă, dar după legea anterioară?

D. Gr. N. Iunian, ministrul Justiției: După legea veche avea exact aceeași destinație: ca să ajute la plata chiriei.

D. N. Iorga: Mă gândesc atunci la un alt fond asupra căruia vom reveni, pentru că am primit înștiințare că este un fond la ministerul de Finanțe, destinat instituțiilor de cultură și caritate, care a fost totdeauna deturnat și întrebuințat la alte scopuri. D-le ministru, pe d-voastră vă cred și nu este nevoie să mai citiți, dar tot așa îl cred și pe acela care mi-a dat informația cu privire la alt fond și despre acest fond voi avea plăcerea, dacă este o plăcere, să vorbesc d-lui ministru de Finanțe.

Știu că este prea târziu ca să modificați economia legii d-voastră, dar măcar aș dori ca aceste cuvinte să rămână ca un sfat, să zic un sfat bătrânesc, un sfat de experiență pentru cineva care mai târziu va trebui neapărat să reia chestiunea. Pentru că nici o chestiune n-a fost într-adevăr soluționată la noi, de la război încoace. Noi facem așa ca și cum ne-am împiedeca neconținut picioarele. Orice rezolvare provizorie este încă o învârtitură de funie după picioarele noastre și noi mergem astfel împiedecați, pentru că nu avem curajul de a ne deslega odată picioarele de provizorate, de a avea în vedere o soluție și soluția aceasta, chiar dacă ar fi în dauna popularității noastre, să o urmărim.

Vă rog să mă iertați că v-am ținut așa de mult.

Ședința din 13 mai 1929

Subscrie un proiect de lege pentru autorizarea societății culturale Teatrul din Turnu Severin de a contracta un împrumut de 18 milioane lei.

Ședința din 24 mai 1929

Adresează mai multe întrebări primului ministru, Iuliu Maniu:

D-le președinte, îmi simt datoria de a ruga pe d. președinte al Consiliului să-mi răspundă cu privire la următoarele chestiuni rămase deschise până astăzi:

1. Înțelege d-sa să cedeze intrigilor unor nemulțumiți și pretențiilor unui cenaclu de esteți, ordonând dărâmarea Arcului de triumf, datorit renovatorului arhitecturii noastre, d. Petre Antonescu, aprobat de un comitet din care mă onorez că am făcut parte și consfințit ca monument istoric, intangibil prin

trecerea sub el a Regelui biruitor, a Reginei Unității Naționale și a rămășițelor glorioase ale oștirii noastre?

2. Admite d-sa ca a doua zi după comemorarea României unite, casa Ligii Culturale să cadă în ruină, în fața palatelor ridicate de obraznicii jafului țării?

3. Crede d-sa că mai pot vorbi eu, ca rector al senatului universitar, de cele 25 de milioane pentru Universitatea noastră, pe care le-a anunțat public, atunci când explicațiile ce mi se dau nu semănă de pe o zi pe alta și nu mi-au adus până acum nici un ban?

După răspunsul ce voi primi, în termenul prevăzut de regulament, voi vedea dacă trebuie să mai adaug un șir de destăinuiiri la mizeriile din care se compune viața noastră publică, azi ca și ieri, și cu toată bunăvoința pe care ar fi nedrept dacă n-aș constata-o.

După răspunsul primului ministru¹:

D-le președinte, din răspunsul pe care d. președinte al Consiliului mi l-a dat, la cele trei întrebări ale mele, este unul care mă satisface aproape, partea care privește punctul trei.

Eu, întrebarea nu am pus-o fiindcă socoteam că starea țării e așa de înfloritoare încât să poată ieși bani imediat, dar eu sunt răspunzător față de senatul universitar pe care-l prezidez și căruia, după asigurările publice ale d-lui președinte al Consiliului, i-am dat și eu o asigurare, împrejurările păreau că dezminț asigurarea mea. Mi s-a vorbit, și mi s-a vorbit din gură oficială, că nu mai poate fi vorba de cele 25 de milioane. Nu mă siliți să spun nume. Cine mi-a spus, mi-a spus în bună credință și potrivit dispozițiunii care era în acel moment. Dacă dispozițiunea s-a schimbat, cu atât mai bine. Mi s-a spus că e vorba de mult mai puțin decât atât. Fiindcă ar fi să aduc în discuțiune lucruri foarte delicate, nu voi spune și motivele, explicabile, dar nu din cale afară de mulțumitoare pentru țară, pentru care anumite lucruri se pot făgădui într-un moment, se pot reduce pe urmă, și la sfârșit să nu aibă siguranța cineva că dobândește măcar acel puțin care se fixase în ultimul moment. Dar eu, la apropiata adunare a senatului universitar, voi da răspunsul pe care mi l-a dat d. președinte al Consiliului și eu doresc să nu revină nimenea, dată fiind fireasca autoritate a d-sale asupra întregului guvern, să nu revină nimenea asupra făgăduielii pe care mi-a dat-o d-sa, făgăduială care, dacă am înțeles bine, nu face decât să întărească declarațiunea că fiecareia dintre universități i se va da o sumă de 25 de milioane. Foile oficioase au făcut această declarațiune. Eu, astăzi, pe baza acestei făgăduieli, am întrebat pe antreprenor. Antreprenorului mi-a prezentat o socoteală, cu oarecare deosebiri, pe care aș ști să le înlătur, pentru acoperirea nevoilor de astăzi ale Universității.

D-le președinte al Consiliului, trebuie să vă înștiințez însă că, dacă această sumă nu se va da până la sfârșitul lunii mai, dacă lucrările începute și întrerupte în acest moment, nu vor fi reluate foarte repede, atunci în toamnă Facultatea de Drept nu va avea unde să țină lecțiunile sale. Se va găsi în aceeași situație ca în acest an și, prin urmare, va fi un an pierdut pentru una din facultățile cele mai importante ale țării noastre. Ori avem o universitate și avem cu ce o ține, ori altfel, închidem Universitatea și dăm burse pentru străinătate, în măsura în care bugetul statului o permite. Dar o universitate de formă este o imposibilitate. Și eu vă spun hotărât, nu pot să consimt să fiu rector de formă al unei universități de formă.

În ceea ce privește celelalte puncte, d-le președinte al Consiliului, nu mă pot declara mulțumit. La punctul II, privitor la Liga Culturală, vă pot spune - deși d-voastră aveți de discutat legi și, cum a fost în ziua de ieri, aveți de făcut și alte lucruri decât de discutat legi, aveți de înscris și alte pagini în istoria parlamentară a României, că ceea ce nu se face în acest moment pentru Liga Culturală, va cădea sub aspra judecată a vremurilor care vor veni.

Ce s-a făcut acolo, nu de mine, ci de o serie întreagă de înaintași, pe care după puțină mea caut să-i continui, constituie un element esențial - este credința mea - în realizarea unității naționale. (*aplauze prelungite*).

Și dacă o altă națiune ar fi avut o instituțiune care ar fi făcut așa, după zece ani de zile, una din cele mai frumoase clădiri de aici, din capitala țării, ar fi fost clădirea Ligii Culturale. Ceea ce după zece ani de zile arată capitala României este o lamentabilă ruină în care statul n-a dat un ban. Clădirea pe care o vedeți, cu cele două rânduri isprăvite, cu cel de al treilea numai pe jumătate isprăvit, cu restul descoperit, cu schelele putrede, care vor cădea în capul trecătorilor, aceasta s-a făcut printr-o serie întreagă de mijloace dibace, neplăcute pentru mine, care am conducerea acestei instituții, pentru a cerși banul de la zi la zi. Tot ce vedeți d-voastră acolo, până la ultima așchie de lemn, până la ultima cărămidă este ban împrumutat. Și va veni vremea, d-le președinte al Consiliului, în care, în fața acestui București, plin de cele mai nerușinate exemplare ale exploatării banului public, se va scoate în vânzare ruina Ligii Culturale, și eu voi sta acolo în capul scârilor și voi prezida la această vânzare, iar a doua zi îmi voi lua catrafusele și voi pleca în lumea largă. Fiindcă în astfel de împrejurări, într-o țară care arată astfel de dovezi de recunoștință pentru binele care i se face, este loc, pentru cei care umblă în fiecare moment fără ocupațiune pe calea Victoriei, dar pentru bătrânețele mele nu va fi loc.

V-o spun limpede și tare: am cerșit la toate guvernele; toate guvernele până acum m-au purtat cu vorba și nu mi-au dat un ban Cu o loterie care n-a

reușit, cu un împrumut pe care nu-l putem plăti, o ruină pe care o vedem cu toții, aceasta este acum Liga Culturală. Iar că nu are bani țara, o știu, dar știu și de ce țara nu are bani. În momentul când vom omori cu toții politica de clientelă, țara va avea bani pentru ceea ce trebuie să aibă. (*Aplauze pe băncile majorității*). Începeți d-voastre!

Iar, în ce privește Arcul de Triumf, aceia dintre d-nii miniștri care în ziua hotărârii pe care mi-o puneți în perspectivă, vor vota pentru dărâmarea Arcului de Triumf, să știe că vor satisface pe un pamfletar, autorul tuturor intrigilor împotriva acestui Arc; pe un pamfletar care a pus la îndoială până acum cinstea tuturor oamenilor care au muncit în această țară și au însemnat ceva pentru această țară.

Aveți a face cu o intrigă dibace, din partea unui om care știe o mie de drumuri pentru a-și satisface răzbunările sale. Dacă acest om ar fi fost în comisiunea care a hotărât Arcul de Triumf, nu s-ar fi spus un cuvânt împotriva Arcului de Triumf. Dar, dacă se va ajunge nu la îndreptarea, la care este gata d. Petre Antonescu, dar dacă se va ajunge la dărâmarea Arcului de Triumf, aceasta va însemna următoarele lucruri: un certificat de incapacitate marelui arhitect, care a înnoit, cum spun în întrebarea mea, arhitectura modernă a României; va însemna o insultă nemeritată pentru Petre Antonescu. Și, în momentul când ciocanele vor bate în Arcul de Triumf, eu voi lua inițiativa unui banchet solemn, de recunoaștere a meritelor lui Petre Antonescu. Și va mai îndemna decretarea că noi toți acei care sub guvernul Averescu eram acolo, - căutați lista membrilor comisiunii - și care am găsit că Arcul acesta nu este nici mai bun nici mai rău decât toate arcurile de triumf care sunt după același tip, pe care le-a creat antichitatea și pe care noi nu-l putem înnoi, căci nu putem avea geniul trebuitor pentru a înnoi un tip care nu mai corespunde cu obiceiurile noastre de acum; aceasta va însemna că blamați o întreagă comisiune. Și în ce privește partea mea, eu protestez în contra nedreptății care s-a făcut președintelui Comisiunii Monumentelor Istorice, chemat a judeca în fiecare moment frumusețea acestor monumente, trecând peste părerea lui, pentru a da dreptate unui insultător public și unui dibaci uneltitor de campanii. Și va mai însemna încă un lucru. Monumentele nu se judecă numai după valoarea lor, monumentele se judecă după momentul istoric pe care îl întrupează. Astfel, ar însemna să distrugem vechile noastre biserici și vechile noastre mănăstiri, pe jumătate îngropate în pământ, ar însemna să schimbăm cu mătase și catifea nouă odăjdiile pe care le-au purtat mitropoliții noștri de odinioară, ar trebui să schimbăm perdelele care acopăr mormintele Domnilor de pe vremuri.

Arcul de Triumf este un semn și cine se va atinge de acest semn, va dovedi că nu este capabil să înțeleagă în viața unui popor însemnătatea superioară și sacră a simbolurilor. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. președinte al Consiliului are cuvântul.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: D-lor deputați, chestiunea Arcului de Triumf nu guvernul actual a ridicat-o. A fost o chestiune în curs, pe care guvernul actual era dator să o încheie într-o formă sau alta. Guvernul nu a voit să rezolve chestiunea după bunul său plac, ci pe baza unei anchete, în urma părerii unei comisiuni, compusă din oameni specializați în astfel de chestiuni. Părerea este dată și guvernul își va da hotărârea. Eu nu pot să anticip această hotărâre, din simplul motiv că nu cunosc destul de bine dosarul.

D. N. Iorga: D-le președinte al Consiliului, îmi dați voie, ca să nu vă obosesc cu un răspuns, v-aș întreba și dorește și cineva de lângă mine să cunoască, cine sunt membrii acestei comisiuni, comisiune care nu a putut să înțeleagă nici întâia oară și nici a doua oară, pentru ca această Cameră să judece care este extraordinara valoare estetică a acestor persoane.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: Vă rog, sunt cinci arhitecți și un pictor.

D. N. Iorga: Care sunt aceia, vă rog?

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: Se pot citi.

D. N. Iorga: Nu vă supărați, dar este pentru lămurire. Nu vreau să creez dificultăți.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Detaliile acestea le voi da eu acum.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: Detaliile le va da d. ministru Mihalache.

La tot cazul, chestiunea acestui Arc de Triumf se va rezolva fără pasiune, în mod obiectiv, nu la sugestia cuiva, oricât de distins om ar fi, ci după o judecată obiectivă, pe care comisiunea, compusă în baza unei proceduri începută de d. Argetoianu, este chemată să-și formeze în privința aceasta o opinie motivată.

De aceia, rog pe d. profesor Iorga să binevoiască a-și rezerva judecata domniei-sale pentru atunci când hotărârea se va aduce. Eu cred că Consiliului de miniștri va putea aduce o hotărâre, care să mulțumească și opinia publică, și pe d. profesor Iorga, și considerațiunile de artă și de tradițiuni la care ține atât de mult d. Iorga și la care, îl rog să creadă domnia-sa că ținem și noi nu mai puțin. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Suntem împreună opinia publică.

Explicații date de I. Mihalache:

Sedința comisiunii care avea să mă informeze a avut loc în ziua de 5 mai, apoi am început să consult diferite personalități, printre care și pe d. Iorga. Până în prezent, am luat măsuri să se înceapă dărâmarea părților ușoare, adică a acelor părți care dau aspectul de ruină și care induc în eroare multă lume, închipuindu-și construcția Arcului de Triumf atât de superficială încât îi cade tencuiala pe jos. Prin urmare, ceea ce a fost improvizat să se dea jos și, în timpul acesta, Consiliul de miniștri, cum a spus și d. președinte al Consiliului, să hotărască la care din cele două păreri se raliază: sau continuarea după vechea concepțiune, sau dărâmarea lui. Pentru că, d-lor, comisiunea s-a împărțit în două și atunci și acum, exact cei care au fost pentru o părere întâia oară au rămas statornici în întregime la aceeași părere. Arhitecții, în unanimitate, sunt de părere să continue executarea după vechiul plan; ceilalți sunt pentru dărâmarea actualului Arc de Triumf, dar nu sunt de acord asupra a ceea ce ar trebui să se pună în loc.

D. Tzigara Samurçaș stăruie în părerea ca în locul Arcului de Triumf, eventual pe fundația lui, poate chiar pe soclul lui, dacă s-ar găsi vreun mijloc, să se ridice un monument simbolic...

D. N. Iorga: Îmi dați voie să vă întreb, d-le ministru: generalii, comandanți ai ocupației germane vor fi acolo? Iertați-mă, este o asociație de idei involuntară. Fiindcă, lăsând la o parte orice prudență, eu înțeleg să se întindă asupra unor anumiți oameni un văl de uitare; dar să se scoată acești oameni împotriva noastră, când este vorba de monumentul ridicat biruinței pe care au câștigat-o sufletele noastre, dați-mi voie, este o durere să vă aud vorbind așa. (*aplauze*). Părerea lui Nicolae Iorga, pusă alături de părerea d-lui pe care îl înfățișați aci, este un fapt așa de dureros, încât numai în amintirea vechei noastre prietenii consimt să mai rămân aci și să ascult aceste explicații ale d-voastră. Vorbiți-mi de oricine, dar nu treziți stafiile.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Iertați-mă, vă rog, eu nu știu cum să o calculez...

D. N. Iorga: Nu putem fi laolaltă. Ori eu sunt un ticălos și nu merit să fiu aci, ori sunt omul care sunt, și nu prin aceia care au rămas aci și au rămas pentru a face ceea ce nu vreau să spun, nu prin aceștia se pot combate părerile mele.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: D-le profesor, poate că m-am exprimat rău, dar până acum nu fac decât să raportez cele două păreri, exprimate în comisiune. Dar nu-mi stă cătuși de puțin în gând să mă solidarizez cu vreuna din ele, lăsând ca această chestiune să fie complet judecată în Consiliul de miniștri, poate că atunci să-mi spun și eu părerea mea personală.

D-voastră ați cerut însă un lucru, și atunci eu am fost dator să raportez, ca simplu informator, părerile care au fost emise. Regret foarte mult că am atins sentimentele d voastră, îndreptățite ...

D. N. Iorga: Decorațiunea de pe pieptul d-voastră arată că sunt și sentimentele d-voastră.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: D-le profesor și d-le deputat Iorga, fiind aci un simplu informator, vreau să fiu obiectiv. Faptele arată că am procedat bine, când am avut prudența să nu alcătuiesc o altă comisiune, ci să consult comisiunea alcătuită de d.Argetoianu, pentru a nu se crede cumva că aș luă o atitudine de partid sau personală. N-am făcut decât să-i adaug un delegat al ministerului de Război, un general care nu face politică...

D. N. Iorga: Și care nu se poate pricepe în materie.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: ...și un delegat al ministerului Artelor.

În comisiune o părere a fost aceasta, iertați-mă, dar cred că nu greșesc, dacă citez aici numele membrilor comisiunii și părerea pe care a exprimat-o fiecare. În comisiune o părere a fost a d-lui Tzigara Samurcaș, aceea de a se face un monument care să simbolizeze intrarea Regelui Ferdinand în capitala țării; altă părere, reprezentată prin d. Mavrodi - și care este și aceea a d-lor Costinescu și Ottescu, care au lipsit - e să se dărâme actualul Arc de Triumf și să se construiască un altul nou, poate exact în același loc, însă în stil roman.

Critica ce se aduce actualului Arc de Triumf este că nu e conceput în stil roman. D-nealor motivează că Arcul de Triumf este simbolizarea victoriei romane, o simbolizare în anume forme, în anume stil, care s-a consacrat. Niciodată, spun d-nealor, nicăieri, unde s-au construit arcuri de triumf, nu s-a modernizat stilul, ci s-a păstrat exact vechiul stil roman. Ar fi păcătuind, spun d-nealor, prin concepțiunea artistică, și d. Tzigara Samurcaș spune că ar fi o stilizare modernă într-un stil bizantin cu motive național românești. Că este, prin urmare, o greșeală care trebuie reparată prin construcția unui arc în stil roman.

La aceasta, d. Antonescu a răspuns că un monument de artă nu poate fi niciodată o copie, că el e legat de un anume eveniment și se realizează în spiritul și formele timpului. Și că, prin urmare, dacă Arcul de Triumf ar avea unele corecturi de făcut, nu crede că ar fi bine să se dărâme acest arc, pentru că valoarea artistică a unei opere de artă, susține d-sa, nu se poate judecă exact de contimporani, ci judecata viitorului este cea definitivă. Pe lângă aceasta, se adaugă faptul că existența Arcului de Triumf s-a legat de momentul glorios al intrării Regelui Ferdinand în București.

La părerea d-lui Antonescu s-au raliat și arhitecții prezenți, d-nii Smărăndescu și Nenciulescu, iar acei care au lipsit, d. Balș și d. profesor Mirea, au declarat printr-o scrisoare că susțin în totul părerea d-lui arhitect Antonescu.

Am ținut să aduc la cunoștință ceea ce s-a făcut până acum, starea de fapt și informațiunile cu privire la Arcul de Triumf, rămânând cum am spus, ca d. președinte al Consiliului de miniștri să ia ultima hotărâre. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. St. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: La declarația d lui președinte al Consiliului eu nu mai am nimic de obiectat. D-nealui zice că se gândește, și o cred, și nu poate să nu se gândească, fiind de unde este și având viața pe care a avut-o la clădirea Ligii Culturale. Să mi se dea însă voie să spun că sentimentele noastre trebuie să fie legate, când este vorba de o clădire, de un anume termen. Noi suntem la sfârșitul lunii mai. În curând nu se va putea începe nici un fel de lucrare. D-voastră nu știți - pentru că nu am vrut să lungesc vorba, și dacă s-a lungit, nu este vina mea - d-voastră nu știți până unde am mers noi la Liga Culturală, pentru ca să putem termina măcar partea care reprezintă abia jumătate din clădirea întreagă. Am mers până acolo încât am oferit-o ministerului Instrucției pentru căminurile studențești, așezate în casele ungurești, care prin sentință judecătorească se evacuează și rămân prin urmare studenții în stradă. Spune acum d. ministru al Instrucțiunii că s-ar fi ajuns la o înțelegere prin comisiunea căminurilor; eu sunt rectorul Universității, nu știu încă nimic de aceasta. Și atunci, am oferit pentru o sumă de nimic, pentru chirie, înțelegeți d-voastră, nu ajutor, pentru chirie, pentru o chirie plătită pe doi ani înainte, să terminăm două etaje și să le punem la dispoziția unuia din aceste cămine. Două luni a fost vorba de aceasta. Am mers și mai departe.

Am spus: d-voastră nu ne dați nici un ban, dacă mă siliți să vorbesc, nu ne dați nici un ban, faceți contract cu noi, închiriați două rânduri de acolo, pentru căminul studenților, și noi vom merge din bancă în bancă - bancherii pot să fie înțelegători - și vom sconta această chirie. Nici această propunere nu a fost primită. Eu prefer, d-le președinte al Consiliului de miniștri, să-mi spuneți: în situația actuală a tezaurului nu putem da nimic, și atunci vom căuta alte mijloace. Înțelegeți foarte bine. Eu nu întind nimănui vreo cursă, mă doare însă inima de instituția pe care o servesc de atâția ani și de clădirea pe care am ridicat-o numai știu eu cum. Spuneți că nu aveți! Vom căuta alte mijloace. Dar când spuneți că veți face ceva, acest ceva să fie legat de un anume termen, să nu pierdem anul, să nu ne cadă acoperișul în cap sau, cum am spus, schelele asupra trecătorilor. Nu este lucru de amânare, de bunăvoință, de sentiment. Inima! Inimă avem toți de aur. Dar mie îmi trebuie

un ministru cu inima de piatră sau măcar de cărămidă. Inimile noastre de aur nu plătesc nimic. Cu inimile de cărămidă, cu acelea pot face o casă.

În ce privește comisia numită de amicul meu, d. Argetoianu, să-mi dea voie, dumnealui este un om foarte logic de obicei, dar unde poate fi logica aici, atunci când a existat o comisiune și când comisiunea a fost aprobată. Să ne aducem aminte de cine a fost aprobată compoziția acestei comisiuni. Aceștia nu au fost oameni culeși de pe stradă, au fost oameni cunoscuți, oameni recunoscuți și admiși de Regele Ferdinand. Noi eram acolo, nu printr-o hotărâre ministerială numai; noi eram prin voința Regelui Ferdinand care credea că noi suntem destoinici să ridicăm Arcul de Triumf. Și se numește o nouă comisiune, înlăturându-ne pe noi pe toți, afară de Antonescu, adus acolo ca un vinovat, căruia să i se scoată ochii de un jurnalist, eminent fără îndoială, cu principiile arhitecturii romane. Apoi aceasta este țara tuturor incompetențelor! Dar d-voastră, mâine, veți numi o comisiune care să-mi cerceteze opera mea istorică și în aceasta comisiune istorică veți pune cine știe ce meteorologi sau specialiști în cutremure de pământ. Se poate un lucru ca acesta? Dar, mă rog, ați avut o comisiune. Cine trebuia întrebat în primul rând? Trebuiau să fie întrebați membrii acestei comisiuni. Și cea mai bună satisfacție pe care am putut să o am eu a fost când s-a citit numele membrilor celeilalte comisiuni. Și a doua satisfacție, care ar fi trebuit să vă facă pe d-voastră a declară ceea ce aș fi dorit, căci speram că pentru d-voastră chestiunea este terminată, e când ați spus că toți oamenii care se pricep acolo, toți arhitecții și inginerul Balș, care este nu numai membru al Comisiunii Monumentelor Istorice, dar unul din cei mai buni cunoscători ai artei în genere și ai artei noastre românești, când toți au declarat că Arcul de Triumf trebuie păstrat. Nu poate fi vorba de ceea ce o fi mâine. Dar bine, eu înțeleg curajul d-voastră, când înfrunțați chestiunea împrumutului sau când înfrunțați împrejurările grele financiare ale acestei țări. Omul care face politică este chemat să ia astfel de răspunderi, ori de le poate purta, ori de nu le poate purta. Dar eu nu înțeleg ca un Consiliu de miniștri să-și ia o astfel de răspundere, față de hotărârea unanimă a tuturor oamenilor pricepuți și fără să cheme măcar pe reprezentanții Comisiunii Monumentelor Istorice, care în rândul întâi trebuia să fie acolo, măcar cât erau d-nii Costinescu și Mavrodi. Și d-voastră spuneți: noi ne-om aduna și om vedea, vom hotărî pe urmă! Dar bine, d-lor miniștri, eu vă cunosc pe fiecare din d-voastră, admir toate cunoștințele d-voastre, pe care nu le am eu, dar nu pot să admir cunoștințe pe care le am eu și se întâmplă să nu le aveți și d-voastre. Ei bine, aveți să vă adunați în sanhedrin, o să puneți în cumpănă persoana, al cărui nume vă plăcea așa de mult să-l spuneți, și o să puneți în cumpănă cealaltă a cântarului pe toți arhitecții, toată Comisiunea Monumentelor Istorice, toți oamenii care

n-au stropit cu sângele lor văzut acest monument, dar este ceva din sufletul celor vii și celor morți prins în piatra aceasta, și după aceea veți zice: ne-am gândit mai bine și am găsit că arcul acesta trebuie dărâmat! Dar aceasta este o satisfacțiune care mi se dă mie? D-voastre, dacă aveți o greutate, spuneți franc: aceasta este greutatea, iată cine nu mă lasă să păstrez Arcul de Triumf, ca să judecăm dacă este o persoană care are dreptul să nu vă lase să păstrați Arcul de Triumf. Dar dacă nu există, și nu-mi pot închipui să existe o persoană vrednică de respect, care să spună că Arcul de Triumf trebuie înlocuit prin cine știe ce improvizație curioasă, care nu s-a mai văzut în nici o țară, cei doi stâlpi pe care să se înfățișeze cine știe ce procesiune, cine știe ce cavalcada, dacă nu există o astfel de persoană, atunci răspunsul d-voastre, iertați-mă, fiecare judecă după dânsul, eu așa aș fi făcut, răspunsul d-voastre ar fi trebuit să fie net: ascultăm pe oamenii competenți care au hotărât despre acest arc; ascultăm pe arhitecții care în unanimitate sunt pentru păstrarea acestui arc, ascultăm tot ceea ce vine din trecutul nostru, pentru a-l păstra așa cum este și unde este și ascultăm - ați fi putut spune, și nu scădeți întru nimic și nici nu creșteți situațiunea mea, care nu pe chestiunea Arcului de Triumf are să se ridice sau are să scadă - ascultam, ați fi putut spune - și după ce am făcut pe mutul acolo, la Alba Iulia, venind, singurul dintre oamenii Vechei României, când alții s-au refuzat și stând acolo, asistând și la triumful d-voastră politic, de care nu mi-a părut rău - și de acela care merita măcar ca la această interpelare să-i răspundeți: da, d-le, prin d-ta vorbește și dreptul istoric și competența, pe care nu mi-o puteți denega, și m-aș fi întors de aici cu satisfacțiunea că am călcat în picioare o intrigă, de care un moment măcar n-ar fi trebuit să ascultați. Aceasta am avut de spus și nu mai răspund².

NOTE

1. Primul ministru Iuliu Maniu i-a precizat lui N.I. că, prin vocea lui Constantin Argetoianu, guvernul anterior ceruse dărâmarea Arcului de Triumf. Ca urmare, s-a hotărât să se elimine părțile adăugate provizoriu și să se consolideze restul. În legătură cu Liga Culturală, omagia opera acesteia dar nu erau bani așa că nu putea face „o promisiune concretă”. În schimb, în ceea ce privește Universitatea, primul ministru se angaja să acorde cele 25 de milioane făgăduite.
2. După ce ministrul Ion Mihalache reluase argumentele exprimate și mai sus, N.I. a încheiat cu obidă: „Am atât de spus: nu sunt nici convins, nu sunt nici învins”.

Se pronunță împotriva examenului de bacalaureat:

D-le președinte, d-lor deputați, trebuie să spun de la început, nu din dorința de a păstra continuitatea cu părerea mea mai veche, pe care o cunoaște toată lumea, dar fiindcă această părere se întărește prin toată cugetarea mea ulterioară, cu tot ceea ce s-a observat în acest domeniu al examenelor de bacalaureat, trebuie să spun că sunt absolut contra examenului de bacalaureat¹. (*Aplauze pe băncile reprezentanților minorităților*).

Sunt contra examenului de bacalaureat nu pentru a vă face plăcere d-voastre - dacă vă fac plăcere d-voastre, cu atât mai bine, fiindcă desigur și d-voastră aveți o experiență a învățământului, care este foarte prețioasă și pentru noi - dar, pentru că în această antipatie a mea împotriva acestei probe, care nu este o probă, ci o tortură sufletească, fără nici un scop (*aplauze pe băncile majorității*), am trei argumente, la care cu greu se poate răspunde.

D-le președinte și d-lor deputați, greșesc cei care își închipuiesc că învățământul nostru a răsărit de ieri, de alaltăieri și care acum câțiva ani se duseseră la Paris ca să ceară o comisiune franceză, pentru a organiza învățământul secundar și superior, așa că au pus pe un om de valoare rectorului Poincaré, în situația jenantă de a veni într-o țară în care era de creat un învățământ și în care a găsit unul cu o tradiție îndelungată. Eu sunt un cunoscător al trecutului învățământului nostru, eram dator să fiu cunoscător al acestui trecut al școlii românești. Și pot spune că școala românească nu a avut bacalaureat. Nu l-a avut. Bacalaureatul este o instituție medievală, deși a fost în generația mea pentru ca îndată, din generația mea și până în generația actuală, să nu fie examenul acesta de absolvență. Bacalaureatul este ceva hibrid, este o reminiscență medievală, aplicată la timpurile noastre, care nu se poate grefa pe necesitățile învățământului actual. Bacalaureatul însemna odată că îți puneau în jurul capului o cunună, el era ceva asemănător odinioară cu licența, cu doctoratul în evul mediu, decât cu ceea ce vrem să facem noi. A trece examenul de bacalaureat era a susținea o teză și a primi o distincție pentru această teză. Iar învățământul nostru s-a făcut cu școlari ascultători și cu profesori înțelegători; dar cu școlari ascultători și cu profesori înțelegători nu ai nevoie de bacalaureat la capăt. Admirabila noastră școală secundară și superioară - și am dovedit, acum câțiva vreme, în decembrie trecut, la Universitate, că Universitatea noastră datează de pe vremea lui Constantin Brâncoveanu², că nu este o creație fanariotă, ci altceva, e *gymnasium patavinum*, Universitatea din Padova, strămutată la noi sub influența lui Constantin stolnicul Cantacuzin, căruia o statuie trebuie să i se ridice, cândva, înaintea bisericii Sfinților Apostoli, clădită de fiul său Ștefan³. Așa de vechi este învățământul nostru, acest învățământ secundar a fost clădit pe baze care

nu cuprind în ele acest examen final, care, încă odată o spun, nu are nici o valoare ca o constatare și nu reprezintă nici un fel de pregătire pentru învățământul superior.

Eu sunt profesor de atâtea decenii, acolo la Universitate, profesor de la douăzeci și trei, douăzeci și patru ani și acum am cincizeci și opt; vă puteți închipui câte generații am văzut și le-am văzut și cu bacalaureat și fără bacalaureat. Bacalaureatul n-a avut nici un fel de influență asupra valorii aceluia care veneau la mine, absolut niciuna. Când n-a fost bacalaureat era aceeași dezorientare și, de când este bacalaureat, nu este mai multă orientare. Vă puteți închipui că nu un examen, nu o pregătire de câteva luni de zile și un examen de câteva minute poate să pregătească un suflet omenesc. Dar, pentru a intra în învățământul superior, trebuie să ai o anumită maturitate de spirit (*aplauze pe băncile majorității*), de aceea se zice examen de maturitate; maturitatea aceasta se pregătește an de an în învățământul secundar și, în loc ca noi să spunem: avem un învățământ secundar rău și acest învățământ secundar îl corectăm prin bacalaureat, ceea ce nu este o corectare, trebuie să căutăm a avea un învățământ secundar bun. De aceea există și nu pentru favorizarea clienților politici, de aceea există inspectorii și inspectorul care ar veni des, cum am apucat eu, când venea un Cobălcescu⁴ și cădea, nu „cădea” în legătură cu bacalaureatul, și venea la liceul din Botoșani, trecea însuși profesorul examen înaintea inspectorului. Erau mărimi de acestea științifice și culturale înaintea cărora rămânea în admirație școala întreagă. Pe vremea aceea, când învățam eu, exista bacalaureatul, dar să nu credeți d-voastre că, fiindcă exista bacalaureatul - vedeți aici vin la partea experienței pe care o am - că prin faptul că există bacalaureatul, un om este mai bun decât înainte. Eu am ieșit întâiul la bacalaureatul din Iași și nu am o amintire mai urâtă decât de momentul acela când am trecut examenul de bacalaureat. De ce? Fiindcă sunt oameni pe care nu-i cunoști și oameni care nu te cunosc și cum credeți că oameni care sunt timizi, oameni care se exprimă greu, să poată fi judecați după câteva minute de cercetare?

Aceasta este cu desăvârșire imposibil. Dar oricare dintre d-voastre știe foarte bine că unde sunt anumite tradițiuni administrative, la noi și aiurea, și în Franța, când te întreabă, la un ghișeu de poștă, care îți este adresa, dacă vrei să iei un mandat sau o scrisoare recomandată. Se uită la dumneata cu uimire când nu poți să-i spui cine ești, unde locuiești și cum te cheamă. Nu știi dacă vi s-a întâmplat d-voastre, dar eu treceam adesea în Franța drept un escroc și până nu scoteam o hârtie din buzunar pe care să scrie adresa mea, ei puteau să zică „am prins pe unul”. Niciodată nu am fost capabil să spun dintr-odată numele, pronumele și adresa.

Am trecut bacalaureatul la părintele d-voastră, d-le ministru al Instrucțiunii⁵. Părintele d-voastră era profesor de latină, dacă nu mă înșel. Nu știu, era părintele d-voastră sau era unchiul d-voastră, dar era un Costăchescu, profesor de latină. A trecut câtva timp până să descopere că știu ceva latinește și am fost tratat de comisiune ca obraznic atunci când, întrebat de unde să citec latinește, am răspuns: de unde vreți d-voastră. Au crezut că au a face cu un înșelător și că pot să nu-și mai bată capul cu mine.

Era un vechiu profesor, Georgian, la Seminarul din Iași, cu o barbă mare, foarte fioroasă - poate să aibă cineva barbă mare și să fie mai puțin fioros (*ilaritate*), aceasta atârână de privire - și se uita la mine așa, când am început să vorbesc, și mi-a spus să nu mai umblu cu lucruri care nu sunt în carte. Am crezut că s-a isprăvit cu mine. Niciodată nu am reprodus pe altul; nici pe mine nu mă pot reproduce. E cugetarea mea sinceră în acest moment în care o expun, dar cu aceasta te duci de-a tăvălugul la examenul de bacalaureat. Am o școală la Vălenii de Munte și am rugat pe d. ministru al Instrucțiunii să vină să vadă cum pregătesc eu învățătoarele care vor să intre la Universitate Eu vă garantez că ele știu mai mult decât bacalaureații. Nu sunt bacalaureate, ci intră în anul preparator. Colegii mei, care sunt profesori de istorie, când le examinează, le pun nota 6. De ce? Pentru că, având contact cu elevul numai la sfârșitul anului, nu pot să-și dea seama de valoarea lui cum își poate da seama cine are contact cu dânsul un an de zile. Nu este om care să reziste la cel dintâi contact, afară de superficiali și obraznici, care profită, căci „obraznicul mănâncă praznicul”, iar ceilalți nu-l mănâncă.

Dar, d-le ministru, eu am intrat în aceea școală unde ați învățat și d-voastră, și mi-ați făcut plăcere să-mi amintiți, când am fost ales ca rector, școala care am făcut-o împreună și unul și altul. Am trecut examenul de bursă, venind de la Botoșani, unde eram cel dintâi, și am ieșit al zecelea sau al unsprezecelea la examenul de bursă. Și am intrat profund umilit. Și nu trebuie să intre băiatul speriat și umilit în Universitate. Ceea ce trebuie să-i dea școala înainte de toate, nu este receptivitatea îngenunchiată, ci îndrăzneala creatoare. Și cum vrei, când are el păreri originale, aceste păreri originale să le spună înaintea comisiunii? A examinat profesorul o grămadă întreagă de elevi înaintea lui, picură de somn și, la lumina târzie de seară, examinează pe un biet om care se fâstăcește, pierde înaintea lui.

Dar eu am fost în comisiuni de bacalaureat, am fost ca președinte. Pe urmă au venit toți pomanagiii și au cerut asemenea locuri, cum este obiceiul de acum, au venit și la d-ta cei din Iași, după cum, când este unul din București, vin cei de la București sau când este unul din Cluj, vin cei de la Cluj; toți pomanagiii cer să fie făcuți președinți de comisiune, în tot largul țării. Este ceva dezgustător! Dar pe vremea când eram tânăr, odată sau de

două ori am fost și eu președinte de comisiune de bacalaureat. Știți d-voastre că niciodată n-am plecat cu conștiința liniștită? Am iscălit note despre care eram cu desăvârșire sigur că în imensa majoritate a cazurilor nu sunt meritate.

Prin urmare, bacalaureatul nu este în tradiția noastră. Experiența oricăruia dintre noi ne spune că bacalaureatul nu folosește, și bacalaureatul psihologic este fără nici un fel de folos, întregul fel de a fi al unui om nu se poate verifica în limitele câtorva minute. Aș vrea să văd pe marele pedagog care ar fi capabil să facă aceasta minune: să descifreze un suflet omenesc în intervalul acesta de timp așa de scurt! Gândiți-vă d-voastră la Hamlet. - „Poți cânta din vioară? - Nu pot! - Apoi dacă nu poți cânta din vioară, câteva strune pe un trup de lemn răsunător, cum ai să poți înțelege un suflet omenesc?” Aici nu este un examen de specialitate, ci de constatarea aptitudinii universitare. Aptitudinea universitară o poate ști numai acela care va avea să pregătească pe cineva. Și dacă inspectorul sau dacă mai târziu profesorul de Universitate constată că anume absolvenți n-au fost bine pregătiți, atunci sancțiunile cele mai severe trebuie să cadă - când este nu defectul elevului, ci defectul lipsei de îngrijire în școală - sancțiunile cele mai grele trebuie să cadă asupra profesorului care nu și-a făcut datoria.

D-voastră v-ați găsit înaintea bacalaureatului introdus, înaintea bacalaureatului care n-a făcut nici un progres, după cum n-a putut să facă nici un progres nici examenul de capacitate. Abia aștept să vorbesc de ultimele examene de capacitate și la limba română și la istorie, și vă veți uimi d-voastră înșivă - și d-voastră știți, d-le ministru, unele lucruri, dar vă pot spune și eu altele - de unele întrebări, absolut derutante. În unele comisiuni de bacalaureat, ca și în unele comisiuni pentru examenul de capacitate, din nenorocire se introduc oameni care sunt puțin bolnavi - nu nebuni cu totul, dar sensibil scrântiți - care cred că examenul de bacalaureat, sau examenul de capacitate este o vitrină.

Sunt exhibiționiști de aceștia și sunt sadiști feroci care, având înaintea lor un om, le place să-l chinuiască (*aplauze pe băncile Partidului Maghiar și ale Partidului German*). Știți că la Cluj, odată, înaintea comisiunii de bacalaureat, un profesor având înaintea sa călugărițe catolice, a pus elevelor într-adins întrebări necuviincioase, ca să vadă ce simte fata aceea, când i se pun aceste întrebări (*aprobări pe băncile Partidului Maghiar*). Aceasta nu este o închipuire, este un adevăr (*întreruperi*). Știu cine este și știu ce a zis întâi, și ce a zis pe urmă, și știu ce a fost adevărul însuși al lucrurilor.

Dar ați găsit bacalaureatul și ați găsit toată lumea contra bacalaureatului, afară de câțiva pedagogi și nu pedagogi adevărați, dar pedagogi „cuistre” /pedant, grosolan/, care este specia aceea uscată de om, care trăiește numai cu punctualitatea îndeplinirii formale a unor anumite

lucruri. Formaliștii aceștia vor fi toți pentru bacalaureat, lăsând la o parte diurnele și anumite alte succese, căci se întâmplă uneori că se pregătește câte o căsătorie între un examinator mai indulgent și o domnișoară care a simțit anumite dificultăți la teză. (*Ilaritate*)

Voci de pe băncile majorității: Cine este?

D. N. Iorga: Nu mă siliți să vorbesc. Este o întreagă poveste, care s-a petrecut acum vreo doi ani de zile. Unde mai puneți și aceea că vin fetele la examen și le examinează profesori de deosebite vârste, dintre care cei mai bătrâni s-a întâmplat de multe ori că sunt cei mai tineri; și atunci examenul este o adevărată bătaie de joc, un schimb de politețe din partea examinatorului și un schimb de tăceri elocvente, subliniate cu suspinele necesare, din partea candidatei.

Acesta este bacalaureatul. Părinții sunt contra bacalaureatului, fiindcă le îmbolnăvește copiii; copiii sunt contra bacalaureatului, pentru că deși ar fi vrut să învețe, au fost purtați șapte ani, nu i-a învățat nimeni nimic, și deodată îi zvârle în gura unui zmeu gata să-i înghită. În contra bacalaureatului este orice pedagog serios. În contra bacalaureatului suntem noi profesorii universitari, d-le ministru și d-le coleg. Știți de ce? D-voastră o știți tot așa ca și mine. Bacalaureatul este un bagaj care nu se poate zvârli de odată. D-voastră voiți să cârpiți o casă veche, care ar trebui dărâmată. Nu puteți scăpa de el și puneți o chivuță de la ministru să-i dea o bidinea nouă, ca să aibă o altă înfățișare. Dar, vă rog, în bacalaureatul acesta pe care eu îl critic – eu, ca profesor universitar - nu pot suferi un lucru.

Noi avem nevoie de oameni îndrăzneți, de oameni curagioși, avem nevoie la Universitate de suflete, învățământul secundar, din nenorocire, este un mutilator (*către băncile partidelor minoritare*) și al d-voastră este mai rău decât al nostru, fiindcă are o tradiție mai veche, și cel francez, care are o tradiție și mai veche, este și mai rău decât al d-voastră. Învățământul secundar este mutilatorul originalității copiilor, este reducerea la același monitor. Nu, reducerea la același numitor. Vedeți, pentru o greșală ca aceasta, dacă aș fi făcut-o la bacalaureat, pierdeam anul. (*Mare ilaritate*).

Este ceva analog în materie de suflet, d-le ministru, cu ceea ce sunt grădinile de la Versailles și Schönbrunn, sub raportul copacilor tăiați în formă rotundă sau pătrată, sau ascuțită. Se întâmplă de multe ori că acela care a învățat pe elevi era obișnuit cu tăierea rotundă a sufletului copilului; și copilul se găsește înaintea unui examinator care preferă sistemul piramidei (*ilaritate*). Diformează și unul și altul, dar felul de a diforma nu se potrivește la unul și la celălalt.

Și când vine copilul umilit, speriat, la Universitate - acum eu pot să vorbesc nu numai în numele catedrei mele, ci și a experienței câștigată,

conducând o facultate și a experienței ca rector, umblând în mai multe facultăți - acolo la Universitate trebuie măcar un an de dezmoțire. În anul întâi nu faci nimic cu dânsul. Sunt amețiți, izbiți cu capul de toți pereții. Ce vrei să faci cu omul pe care îl treci de la atmosfera închisă a liceului, unde a învățat că există un singur adevăr, care se poate îmbrăca numai în anumite cuvinte, pe care le scrie autorul manualului, cu vorbe învățate pe de rost, și dincoace îi vorbești că sunt mai multe păreri. El cade amețit. Acum, la mine, unul care era gazdă /sic!/ de trei ori, de patru, când nu învăța pe de rost, trebuie să aleagă sistemele filozofice și trebuie să judece pe Napoleon și pe Nabucodonosor. Un an întreg copilul este îngrozit și speriat, și este bolnav. Eu nu aș îngădui acestui copil, care a trecut prin această teribilă probă a examenului de bacalaureat, să înceapă Universitatea după câteva săptămâni.

Eu am trecut pe vremuri examenul de doctorat la Lipsca⁶, pe care examen l-am trecut slab. Dar cariera mea științifică a fost bunișoară. Când s-a făcut serbarea comemorativă a Universității din Lipsca, era răposatul rege Ferdinand ca prinț de Coroană și s-au pomenit acei din care s-a ales ceva, ieșind de la Universitatea din Lipsca. Mi se pare că eram și eu. S-a mirat regele Ferdinand că se întâmplă să fie și un român și că acela eram eu.

Când am trecut însă examenul de doctorat la Lipsca, a fost un dezastru. Fiindcă veneam de la Paris, își poate cineva închipui că trebuie să fi știut puținică istorie a literaturii franceze, după doi ani și ceva de ședere în Paris.

M-a întrebat însă examinatorul de viața Sf. Alexis⁷. Viața Sf. Alexis este un text filologic, de care nu apucasem niciodată să mă interesez; m-am interesat în urmă și am descoperit că nu este așa de vechi cum se credea. Dar am avut o notă destul de proastă la istoria literaturii franceze.

Am fost examinat de Lamprecht la istoria universală. Mai târziu, am fost colaboratorul lui Lamprecht, unul din cei mai iubiți colaboratori ai lui, am tipărit în colecția lui șapte volume⁸. Ei bine, am ieșit slab la Lamprecht. De ce? Foarte natural. Fiindcă eu veneam de la o școală în care se făcuse o parte din istorie, la altă școală care obișnuia să facă o altă parte din istorie; aici se făcea istoria într-un spirit și dincolo în alt spirit. Eu, care aveam douăzeci și ceva de ani și care nu mă pierdeam ușor, într-un moment am reacționat, cum nu reacționează elevii de la bacalaureat. Mă tot întreba Lamprecht lucruri de pe vremea francilor, despre care îi spusese și în particular că nu le-am studiat dar încetul cu încetul am lunecat până am ajuns la epoca mai bine cunoscută mie. Cum el tot obișnuia să spună: „nu, nu este așa”, de data aceasta am zis: „așa este”. El: „de ce este așa ?” „Pentru că acum eu mă găsesc pe terenul meu, nu pe terenul d-tale, unde d-ta știi mai puțin”. Iată ce însemnează examenul.

Dar să luăm acum proiectul - și când le spun acestea, le spun cu credința că vom ajunge să remediem lucrurile acestea mai târziu, după o experiență care, presupun, va fi scurtă.

D-voastră schimbați comisia. Aceasta e compusă din opt membri: șapte profesori titulari de la școalele secundare și liceele statului și al optulea, președintele, un profesor universitar sau agregat. Comisiunile vor fi alcătuite așa încât să cuprindă atât profesori străini de localitate, cât și profesori de la școalele din localitate.

D-le ministru, dacă pui profesori secundari de la două feluri de școli, ce o să fie acolo în cancelarie între dâșii, vom vedea în urmă. Fiecare vine cu mândria lui, vor fi cele mai formidabile certuri între dâșii. Iar profesorii secundari la bacalaureat - fără să jignesc pe colegii mei din învățământul secundar, și eu am fost, fără să ocup locul, vreo trei patru ani nominal profesor de latină la liceul din Ploiești, dar nu am făcut nici o lecție - ce caută ei, căci, pentru ce se face examinarea aceasta? Se face, ca să se întoarcă înapoi în liceu elevul sau să treacă la Universitate?

Dacă se face ca să se întoarcă înapoi la liceu, atunci foarte bine; să se examineze încă odată. Dar, ca să meargă la Universitate, trebuie să fie examinați de profesori universitari; trebuie să fie examinați de ei potrivit cu anumite cunoștințe generale și cu specialitatea căreia se destină.

De ce să-i cereți unuia care va merge la litere, matematică? Nici eu nu am înțeles niciodată matematica. D-voastră, d-le ministru, ați cunoscut pe răposatul Climescu, profesor de matematici la Universitatea din Iași.

Dacă s-a ales ceva de mine, dacă nu sunt și acum un respins, poate pentru a patruzecea oară la bacalaureat, i se datorește lui Climescu. Nu am putut da nici un răspuns, dar absolut nici unul. Mă văd înaintea lui Climescu: citisem nu știu de câte ori, și algebră și ce se mai învăța acolo, și m-a, pus să prezint o problemă. M-a întrebat: „D-ta ce vezi?” Eu? Nu văd nimic (*ilaritate*). M-a întrebat de două, de trei ori și am răspuns tot așa, că nu văd nimic, și, în adevăr, cu toate eforturile, nu vedeam nimic. Prin urmare, dacă nu ar fi fost îngăduința lui Climescu, Dumnezeu să-l odihnească în împărăția dreptilor, eu nu eram acum, unde sunt, la Universitate.

Examenul nu trebuie să fie făcut de acei la care ai învățat și ai isprăvit, fiindcă aceasta înseamnă că se pune la îndoială capacitatea acelor de a pregăti, așa cum este misiunea lor. Profesorii de universitate să-și vadă oamenii care le-ar putea fi folositori, oamenii cei îndrăzneți și de orizont, care să poată face știință, oamenii care și în învățământ, mai târziu, să aducă un spirit nou. Cu cât vor fi mai mulți profesori secundari, cu atât va fi mai multă rutină, cu atât va fi bucherit mai mult, cu cât va fi mai mult manuali președintelui sau al membrului influent din comisiune, care, acela, învățat sau neînvățat, va hotărî asupra rezultatului examenului.

D-voastră mai introduceți, pe lângă profesorii aceștia și pentru minoritari, unul sau doi profesori, care vor examina în limba minoritară. Așa prezentată, concesia, nu are valoare. Fiindcă nu este important în comisiunea de bacalaureat ca nota unuia, adiționată cu nota altuia și cu nota celui de al treilea, să dea rezultatul. Nu! Ceea ce dă rezultatul adevărat este impresiunea generală, culeasă din toate răspunsurile. Și, prin urmare, ce folosește minoritarilor concesia d-voastră? Minoritarul întreabă la cutare materie științifică, celălalt profesor nu înțelege nimic sau puțin din ceea ce a întrebat minoritarul.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: De aceea am pus doi și trei. D-le Iorga, se face o verificare, dacă cumva un răspuns slab al unui candidat nu este datorit unui defect de expresie în limbă; și atunci se verifică dacă în limba lui maternă nu ar răspunde mai bine la aceeași chestiune.

D. N. Iorga: Da, intențiunea d-voastră este excelentă, dar ceea ce spuneți nu infirmă punctul meu de vedere, care este altul. Eu am în vedere nu facilitatea de expresiune a candidatului, căci aici este doar un fel de milă pentru sufletul acela copilăresc, ci eu zic că ansamblul examenului interesează și aceasta nu-l poți avea cu o comisiune din care unul examinează într-o limbă, altul în altă limbă.

Ca să nu mă întind prea mult, d-voastre mai schimbați materiile care sunt cerute. Acesta este ultimul punct de care mă voi ocupa. Cereți limba și literatura română.

Eu cred că este în interesul d-voastre, al tuturor minoritarilor, să o cunoașteți. Și eu fac tot ce pot, la Vălenii de Munte, ca să facilitez minoritarilor, cât mai mult, cunoașterea acestei limbi.

Însă, dați-mi voie, este de întrebuințat sistemul pe care îl întrebuințez eu acolo. Acum câteva săptămâni, a venit la mine o fata din Basarabia, rusoaică, care nu știa mai nici un cuvânt românesc. Niciodată nu am lăsat-o să înțeleagă că acesta este un element de inferioritate, că aceasta trebuie să o umilească.

Cine știe bine limba părinților săi, și a făcut datoria înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, iar față de dânsul își face datoria când învață mai multe limbi. Prin urmare, am lăsat-o pe dânsa singură să tragă cu urechea și, încetul cu încetul, a ajuns să-i placă, întâi limba și apoi să o învețe, fiindcă i-a plăcut. Iar nu sistemul care se întrebuințează de atâtea ori: ai să înveți românește, că te tai! De unde rezultatul că se prinde o adevărată ură în contra unei limbi frumoase și se preface, de multe ori, în antipatie nedreaptă față de o națiune simpatcă.

Limba și literatura română da, dar cu măsură, cu foarte multă măsură. Iată, eu așa avea mai multă dispoziție de a da notă mai bună sau mai multă

laudă unui elev sau unei eleve care ar lua o colecție de traduceri, îngrijite, din limba noastră și ar cunoaște perfect caracterul cutărui sau cutărui scriitor al nostru, fie și în limba românească mai încurcată, căci mai târziu tot o învață, decât să știi anii de naștere și de moarte ai scriitorilor noștri, și titlul operelor pe care nu le-ai citit.

Căci, când nu ai altceva decât învățătura pe din afară, ea aduce un sentiment de greutate. În românește „greutate” se reprezintă prin două cuvinte: „greutate” și „greață”. „Greață” nu înseamnă altceva decât greutate.

Un lucru care ți-e „greu”, ajunge să ai „greață” de el. Merită această frumoasă limbă, această nobila națiune, să o impună cineva cu topuzul? Nu! Aici trebuie să fie foarte multă discrețiune.

În al doilea rând, matematicile. D-lor, mă iertați, matematica, gimnastica, muzica, acestea sunt lucruri de agrement. (*Ilaritate*).

Sunt oameni care înțeleg, sunt oameni care absolut nu pot să înțeleagă matematicile. Sunt oameni care înțeleg perfect matematicile și, în afară de aceasta, în alte domenii, sunt de o idioție remarcabilă.

Eu cunosc un caz. Era un biet bătrân la Botoșani care extrăgea rădăcina pătrată și rădăcina cubică fără să scrie nimic pe hârtie. Avea un cap matematic. Dar cum poți d-ta să faci să atârne viitorul unui om de răspunsul pe care îl dă la matematici sau la limba latină?

O voce de pe băncile majorității: Este la alegere.

D. N. Iorga: Vedeți, aci este o alegere de acelea. Dar, d-lor, dați-mi voie, eu jur că în această Cameră, plină de oameni culți, nu se găsesc, cu Senatul împreună, 10 persoane care să cunoască într-adevăr limba latină.

Voci de pe băncile majorității: Așa este.

D. N. Iorga: Ce să mai vorbim! Dar limba latină este cunoașterea declinațiilor și a conjugărilor? Limba latină înseamnă tot simțul antichității romane.

Eu nu zic că nu știi latinește, dar nu poți să faci din cunoștința limbii latine probă la bacalaureat. Ce o să dovedească el la limba latină? La limba latină să dovedească înțelegerea unui autor, să-și dea părerea lui despre aroma /sic!/ lui Cicerone?

Sau este vorba de a se juca de-a declinația sau conjugarea sau altfel, dacă nu, îl trimite imediat la trigonometrie sferică?

Când a venit d. Petrovici cu ideea d-sale de a filosofiza totul, evident că toată lumea s-a întrebat: bine, filosofie! dar sunt multe feluri de filosofii. Atunci, dați-mi voie să iau filosofia care îmi place mie. Ba, dacă este o filosofie cu totul sceptică, atunci eu refuz să dau un răspuns clar. Dar anumite îndreptări în domeniul filosofiei valorează mult mai mult la bacalaureat decât

cunoștința formelor exterioare la limba latină sau decât talentul cu totul individual pentru matematici.

Istoria românilor și instrucția civică. Eu aș pune, mă iertați, limba, literatura, istoria românilor împreună. Acestea nu sunt lucruri deosebite; aici, în proiectul d-voastre, este întâi limba română, apoi literatura română, în fine istoria românilor. Nu. Se cere un fel de cunoștință totală a poporului majoritar din această țară, care formează un ansamblu și care nu se poate tăia în bucăți.

Instrucția civică! Ce este instrucția civică? Doresc să știu și eu ce este instrucția civică. Dar noi votăm legi, și sunt sigur că foarte puțini dintre noi sunt acei cărora, dacă li s-ar cere să aibă o cunoștință exactă a tuturor resorturilor vieții publice de la noi, ar putea să răspundă. Dar mai bine să nu ai instrucția civică și să ai sentimentul civic, iar sentimentul civic se va căpăta atunci când, în Cameră, nu vor fi scene ca acelea de ieri, când la Alba Iulia nu vor fi îmbulzeli ca acelea de acum câteva vreme, când gazetele noastre nu vor avea să înregistreze ceea ce înregistrează în fiecare moment în cronica asasinatelor, divorțurilor etc.

Instrucția civică o dă însăși viața societății. Instrucția civică nu este o materie moartă, pe care să o întrebi la bacalaureat, întrebi biată fată de 16 ani, cu gândul la toți fluturii și la toate păsările din lume, să-ți spue la instrucția civică cum se fac alegerile la consiliul județean! (*Ilaritate*). Pentru Dumnezeu!

În sfârșit, științele naturale sau fizico-chimice. Dacă înțelegeți acele lucruri admirabile pe care le înțelegea un Humboldt⁹ când a scris *Cosmos*, dacă înțelegeți viața întreagă a naturii în sufletul ei, atunci va fi bine. Dar dacă va fi silit omul ca la științele chimice să prezinte toate formulele de combinații a corpurilor, atunci când în capul lui nu se pot combina materiile trebuitoare ca să treacă examenul, zău! este o cruzime.

Eu am credința, și cu aceasta închei, că facem foarte mult zgomot și mâncăm o mulțime de bani ai țării în jurul unor rezolvări de aparență a unei probleme greșite în baza ei însăși și termin cu dorința ca oameni, ca actualul ministru al Instrucțiunii, ca atâția din colegii mei, care își dau seama în ce hal ne găsim cu învățământul - știu eu un martor de acum două zile, pe care îmi place să nu-l numesc ca să nu jenez pe nimeni - termin, va să zică, cu credința că aceștia vor înțelege că nu avem de cârpit lucruri vechi și rele, că trebuie să avem curajul de a da jos până la capăt toata șandramaua și a d-voastră, minoritarii, în ceea ce privește programa; și nici la d-voastră învățământul n-are acea libertate pe care o cer timpurile noastre.

D. Hans Otto Roth: Avem programa de stat.

D. N. Iorga: În spirit aveți încă spiritul acela, ca și noi și ca francezii și englezii, spiritul secolului XVIII-lea, vechiul spirit iezuit, cu tot

protestantismul d-voastră și cu toată ortodoxia noastră; am credința că se vor găsi oameni cu ochii deschiși, văzând neted în zare, care vor crea noua clădire, care clădirea aceasta nouă va fi toată lumină și iubire. (*Aplauze*).

Replică lui Petre Andrei¹⁰:

D-voastră sunteți profesor tânăr, eu sunt profesor bătrân; sunt de vreo 40 de ani aproape profesor universitar. Acolo n-am excepționali, am elevi ca toți ceilalți și eu nu pun nici un temei pe examen. Este îndeplinirea unei simple forme și nu cred că cei care învață la mine - fără să pună însemnătate pe examen - sunt mai proști decât cei de la colegii mei. Se întâmplă ca d-voastră să aveți mai mulți în timpul anului și toată greutatea cade asupra examenului. Nu este vorba de excepțiuni.

D. P. Andrei: Poate îi examinați altfel, d-le profesor, prin lucrările pe care le fac la d-voastră.

D. N. Iorga: Nici prin lucrări, nici altfel. Știu ce să-i învăț și știu cum să-i fac să învețe, știu ce trebuie să le spun.

D. general M. Racoviță: D-voastră sunteți excepțional.

D. N. Iorga: Am creat o întregă școală de istorie și elevii n-au fost supuși la nici un fel de chinuri de acestea. Examenele sunt, în cele mai multe cazuri, absolut inutile; nu dau nici un fel de dovada din cunoștințele cuiva. Dacă trebuie să-l păstrezi, fiindcă există în tradiție, îl păstrezi, dar temei pe dânsul, ca să alegi oameni, să nu pui, fiindcă dacă tineretul are astfel de idei, recădem, cum recădem în știință, în tot felul de formalisme și îmi pare rău că sunt așa de bătrân și las studiile acestea istorice în acest stadiu, în seama unei generații de formalști. S-au deschis puținel ferestrele spre puțin aer liber și ați venit d-voastră pedagogii și filologii, în sfârșit toți, să zdrobiți tineretul acesta care vă vine în mână. V-o spun cu durere, dar v-o spun.

D. P. Andrei: Din punct de vedere al examenului.

D. N. Iorga: Lăsați pe cineva cu barba albă să vină și să scoată din pîmnițele acelea mucegăite toate acestea. Dar d-voastră, cei tineri, trebuie să fiți plini de generozitate de spirit. Lăsați un om cu barbă albă să spună acestea. Când aud un tânăr vorbind bătrânește și un bătrân vorbind tinerește, asta mă taie.

P. Andrei a continuat:

D-lor, examenul de bacalaureat a dat până acum rezultate rele. S-au ridicat plângeri numeroase atât din partea părinților, cât și din partea candidaților. Și având o mică experiență, deoarece am funcționat ca

președinte de comisiune în 6 sesiuni, am unele detalii care mă fac să cred că sunt de vină nu numai candidații, ci și profesorii din comisiunile examinatoare. Am asistat la întrebări de felul acesta, și-mi pare bine că d. profesor Iorga este aci, pentru că va vedea cum examinează un profesor de istorie...

D. N. Iorga: Eu am să vă dau unul de limba română. (*Ilaritate*).

D. P. Andrei: ...profesorul a întreat: „cât timp a domnit Vlad Dracul, de când și până când?”

D. N. Iorga: Nu știe nimeni.

D. P. Andrei: „De când și până când a domnit Mihnea Turcitul?”, „Câte neveste a avut Ștefan cel Mare și când s-a căsătorit?”

D. N. Iorga: Acesta este un nebun.

D. P. Andrei: Am rămas complet indignat și i-am interzis să mai pună asemenea întrebări.

D. N. Iorga: D-le Andrei, fiindcă trebuie să plec, dați-mi voie să vă dau un alt exemplu, de un examinator la limba română, de d. Lovinescu, cel cu 12 volume¹¹ de *Istoria literaturii*: - Care este cel mai mare pamfletar român? Tăcere la candidat. - Apoi sunt doi: unul este Arghezi, altul este Iorga. Deosebirea este că Iorga este onest și că Arghezi are talent. Absolut autentic!

D. P. Andrei: Dacă s-a gândit la Paul Louis Courier, atunci cu siguranță că nu aveți motive să vă simțiți înjosit.

D. N. Iorga: Dar nu văd motivul pentru care se poate pune o asemenea întrebare.

NOTE

1. Se discuta un proiect de lege „pentru modificarea câtorva dispozițiuni ale art. 21 din legea învățământului secundar referitor la examenul de bacalaureat”. Examenul de bacalaureat fusese introdus în 1925; după trei ani erau necesare ajustări: înmulțirea comisiilor - ca să nu fie aglomerație, în comisii să intre profesori care i-au cunoscut pe elevi, să fie reduse materiile de examinat, să se ofere garanții minoritarilor. Examenul era necesar celor care urmau să meargă la Universitate. Se institua sesiunea de vară și de toamnă. Comisiile erau formate din câte opt membri. Existau două probe scrise: limba și literatura română și matematica/ limba latină. Probele orale: limba și literatura franceză, științele naturale, limba și literatura română, matematica sau limba latină, istoria românilor și instrucția civică, geografia României și a țărilor învecinate. Candidații puteau fi examinați și într-o limbă

- minoritară. La aprecierea candidatului se luau în considerație și notele avute în timpul liceului. După cinci respingeri, acesta pierdea dreptul de a se mai prezenta la examenul de bacalaureat.
2. Vezi, de fapt, Academiiile princiere de la București și Iași, cercetate de Ariadna Cioran Camariano, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, Salonic, 1974.
 3. Biserica Sfinții Apostoli din București a fost construită de Matei Basarab, pe locul unei mai vechi mănăstiri din sec. al XVI-lea. Prădată de seimeni în 1655. A fost închinată mănăstirii din Târnovo (Bulgaria). Ștefan Cantacuzino a repartat-o în 1715, a făcut clopotnița, pridvorul, zugrăveala și ușa de la intrare și i-a pus o pisanie. Stricată la cutremurele din 1802 și 1838. Refăcută în 1842 și 1936 (când s-au dărâmat casele din jur). N.I. se referă la acest așezământ în *Inscripții*, fasc. II, *Conductor istoric și Les arts mineurs*, vol. II.
 4. Gr. Cobălcescu (1831-1892), geolog și paleontolog. Profesor al Universității din Iași. Cofondator al Societății Române de Geografie.
 5. Ministrul Instrucțiunii Publice era N. Costăchescu.
 6. N.I. și-a luat doctoratul la Lipsca în anul 1893 cu teza *Thomas III, marquis de Saluce, étude historique*.
 7. Viața Sf. Alexis, poem din a doua jumătate a secolului al XI-lea, adevărat monument de limbă și literatură franceză, atribuit lui Thibaud Vernon.
 8. N.I. a tipărit la K. Lamprecht *Geschichte des Rumänischen Volkes*, 1905, 2 vol. (ed. rom., trad. Otilia Teodoru Ionescu, 1922; ed. ns., 1985) și *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, 1908-1913, cinci volume.
 9. Al. Humboldt (1769-1859) naturalist și călător german; a scris cartea *Kosmos*, între 1845 și 1851.
 10. Petre Andrei spuse: „Domnul profesor Iorga a făcut o subtilă critică din punct de vedere psihologic examenului de bacalaureat și a afirmat că nu se poate constata în câteva minute capacitatea cuiva, adăugând că se poate în schimb omori prin examen spontaneitatea creatoare a aceluia care se prezintă în fața comisiunii. Este exact. Într-un examen de câteva minute, în care hazardul își are în mare parte rolul său, nu poți să constați tot ce poate da cineva. Dar examenele nu sunt instituite pentru oameni excepționali, și să-mi dea voie domnul profesor Iorga, care are

oroare de aceste examene, să spun că desigur fostul elev Iorga era într-adevăr excepțional, așa cum este astăzi scriitorul Iorga. Examenele sunt instituite pentru tipul mijlociu și restul de elevi pentru care nu avem alte criterii de apreciere. Pentru capacități, pentru talente deosebite, examenul acesta este un fel de lanț care îi încâtușează. Pentru tipul mijlociu însă el este singurul criteriu de apreciere”

11. Eugen Lovinescu a scris, în șase volume, *Istoria literaturii române contemporane*, Buc., 1926-1929; *Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937*, Buc., 1927. Vezi însă și cele zece volume de *Critice*, Buc., 1909-1929.

Ședința din 29 mai 1929

Despre Concordat:

D-le președinte, dacă aș fi fost la începutul ședinței aici, aș fi declarat și eu că votarea Concordatului¹ este o necesitate din toate punctele de vedere. (*Aplauze*). Și nu este o necesitate neplăcută - sunt atâtea necesități neplăcute pe care le primim. Aceasta este o necesitate pe care o primim cu convingerea că se face un act de cuviință, un act de dreptate și un act folositor acestei țări și acestei națiuni. (*Aplauze*).

În materie de biserică catolică preferăm să vorbim cu Sfântul Scaun, care a arătat totdeauna, din timpurile lui Ștefan cel Mare până astăzi, sentimente de înțelegere și iubire pentru poporul românesc. (*Aplauze*). Preferăm să vorbim cu dânsul decât să vorbim cu acei care, sub raport național, reprezintă credința catolică. (*Aplauze*). Cred că Sfântul Scaun va găsi mijlocul, nu odată, să facă astfel ca anumite prejudecăți contra națiunii românești să cadă și în acest domeniu.

Iar în ce privește biserica unită, biserica unită merită să fie onorată de noi. Acel care vorbește este membrul uneia din corporațiunile conducătoare ale bisericii ortodoxe, este istoricul acestei biserici², este omul convins că nu avem nici un motiv să ieșim din ortodoxie, nu pentru judecată de teologi, pe care o au foarte puțini dintre noi - și nu voi spune ce înseamnă o judecată de teologi, biată judecată omenească despre lucruri dumnezeiești, ci pentru tot ceea ce am dat noi ortodoxiei. Dar aceasta nu mă împiedică de a nu recunoaște și ceea ce a dat acest popor bisericii unite și ceea ce înseamnă biserica unită pentru noi, din cauza acestei jertfe și iubiri românești care a fost

dată și celeilalte biserici a românilor. (*aplauze*). Ar fi o nedreptate dacă, în această Cameră, s-ar tăgădui și de ortodocșii cei mai pasionați meritele acestei a două biserici a poporului românesc. Împrejurări istorice au adus pe o parte dintre români, partea cea mai mică, să fie într-o altă formă religioasă decât forma majorității. Desigur că ar fi fost un bine ca unitatea poporului românesc să nu fie știrbită sub nici un raport. Dar odată această unitate știrbită, din motive istorice, nu ne putem noi amesteca dintr-un punct de vedere trecător, al unui moment și sub influența unei pasiuni care, ca toate pasiunile, este condamabilă; nu ne putem amesteca în ceea ce este în seama dezvoltării istorice viitoare a poporului românesc. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

Ca ortodox, cred că poporul românesc va rămâne alipit de acea credință care va recunoaște mai deplin individualitatea sa națională, care va da voie acestei individualități să se dezvolte mai larg.

Cauza pentru care biserica unită nu a putut să ajungă unde voia, este că această biserică e o parte dintr-o organizațiune internațională și că, prin urmare, cu toată voința ei nu poate să dea prin disciplina de fier, contra căreia s-a ridicat și un Gheorghe Șincai, contra căreia s-a ridicat și un Petru Maior, contra căreia s-a ridicat până și blândul călugăraș Samuel Micu, nu poate să dea poporului românesc ceea ce este deprins să aibă în formele lui patriarhale, dominate numai de voința lui.

Dar de aici să se creadă, cum s-a crezut în Senat - îmi pare foarte bine că în Cameră s-a arătat în judecata acestor lucruri toată măsura și toată cuviința - să se creadă că avem dreptul în Parlamentul românesc să jignim nu numai biserica unită căreia-i aparține o așa de mare parte dintre români, ci să se jignească o parte dintr-o biserică universală care este un instrument de moralizare și de înaintare sufletească a unei așa de largi părți a omenirii, să o jignim, aceasta a fost jignită aiurea, aceasta nu intră nici în tradițiunile noastre de toleranță, nici în deprinderile noastre de bună cuviință (*aplauze prelungite, îndelung repetate*).

Voi zice mai mult: poporul românesc, unde este și cât este, și încurajat de dușmanii și de invidioșii pe care îi are, pe care nu-i poate dezarma cu toată bunătatea și dreptatea sufletelor lui, are nevoie de prieteni pretutindeni.

D. Aurel Vlad, ministrul Cultelor și Artelor: Așa este.

D. N. Iorga: Și acei dintre români care sunt legați de biserica Romei, ne dau în momentul de față, nu numai prietenia Sfântului Scaun, dar ne dau în toate cercurile catolice din lumea întreagă acest sprijin de care foarte multă vreme încă statul românesc va avea nevoie. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

Voci: Foarte bine!

D. N. Iorga: Așa încât ținând - cum este obiceiul acestui popor - cumpăna dreaptă între realitățile care există și meritele care au fost câștigate de cele două biserici, eu, ortodoxul cel mai strâns legat prin sentimentele mele naționale de biserica ortodoxă, creațiunea proprie a poporului românesc, eu care nu votez de obicei în această Cameră, votez, înfrângând o prejudecata de care nu-mi pasă sub raport electoral, votez Concordatul cu Roma³. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

NOTE

1. Concordatul (încheiat la 10 mai 1927 între Papa Pius al XI-lea și regele Ferdinand) prevedea funcționarea cultului catolic în România, potrivit înțelegerii dintre Vatican și statul român. Fusese semnat de cardinalul Petro Gasparri și sub secretarul de Stat Vasile Goldiș. Religia catolică Apostolică Romană se practica liber în regatul român. Se stabileau provinciile pentru ritul greco catolic, cel latin și cel armean, cu reședințele respective (Blaj, București, Gherla). Parohii catolice noi se puteau înființa dacă exista o comunitate de 400 de persoane la oraș și 200 la sat. Ordinele și congregațiile urmau să aibă superiori cetățeni români. Biserica catolică avea dreptul să înființeze școli confesionale.
2. V. N.I., *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, Vălenii de Munte, 1909, 2 vol.; ed. a II-a, 1928-1930.
3. Adunarea a votat proiectul de lege cu 197 de voturi pentru și unul împotriva.

Subscrie un proiect de lege pentru completarea art. 6 din legea asupra organizării corpului tehnic al ministerului Lucrărilor Publice.

Ședința din 3 iunie 1929

La proiectul de lege pentru crearea regiei autonome a Căilor Ferate:

D-le președinte, d-lor deputați, ca să se vie în timp de patru ani cu al patrulea proiect de organizare a căilor ferate, pentru aceasta desigur că situația căilor ferate trebuie să fie adânc nemulțumitoare. În afară de unele

creațiuni noi, care sunt într-adevăr frumoase și utile, cum sunt rapidele, în care toată lumea ar fi bucuroasă să se suie, dar cea mai mare parte nu găsește mijlocul, în afară, zic, de creațiunile acestea, care ar merita și mai multe laude, dacă ar fi mai practice, desigur că astăzi căile ferate nu corespund nevoilor noastre, cum corespundeau înainte de război, în oarecare măsură nevoilor statului celui mic de atunci. Mărfurile se duc cu camioanele, camioanele, cu roțile rău făcute, taie șoselele, șoselele se refac la fiecare an; lumea călătorește în cea mai mare parte altfel decât cu trenul. În anumite momente din an se revine la înfățișarea căilor ferate de pe timpul războiului, adică oameni suiți deasupra vagoanelor, în primejdie de a fi decapitați la cel dintâi pod pe care îl întâlnesc; îngrămădeală, care deseori nu produce numai nemulțumiri și pierdere de sănătate ci și accidente de viață. Iată, aceasta este situația căilor ferate acum.

D. ministru¹ vine cu un proiect de lege, în care se încrede, desigur, că dacă nu s-ar încrede nu l-ar prezenta; fiecare din noi prezintă lucrurile în care punem o credință, credința într-o metodă, în mijloacele potrivite pentru a ajunge la scop. Să mi se dea însă mie voie să spun, încă de la început, că nu pentru caracterul nepractic al punctelor de amănunt, care se pot discuta, într-un sens sau în alt sens, dar pentru însuși motivul esențial, pentru însăși teoria dominantă în această lege, eu nu pot să fiu de aceeași părere cu dumnealui, cum, în general, nu pot fi de aceeași părere cu cei care, în această sesiune, așa de bogată în legi, prezintă proiecte care le sunt inspirate de aceeași teorie.

Să mi se dea voie întâi să arăt punctul meu de vedere, pentru ca pe urmă să se vadă de ce nu mă pot învoi cu punctul acesta de plecare, teoretic, de unde vine o întregă legislațiune căreia, dealtminteri, guvernul care va urmă după toate probabilitățile, după cât poate ghici cineva, îi va opune un alt punct de vedere teoretic, și va continua astfel acest zic-zag al legislației noastre, sub care se strecoară viața adevărată a țării. Căci viața țării nu pleacă din legile noastre. Este o mare iluzie aceea care ne face mulțumiți de timpul care îl întrebuițăm, de banul țării pe care îl pierdem pentru ceea ce se face aici. Ceea ce se face bine în țară, se face sub întreaga noastră operă legislativă, și aceasta noi nu o putem nici împiedica și nici, prin revenirile noastre neconținute, nu o putem zăpăci. Fiindcă, altfel, dacă țara ar asculta de legile noastre care se schimbă an de an, ea ar fi cea mai zăpăcită din câte există pe față pământului. Din fericire, țara își păstrează echilibrul, pe lângă toate legile, pe care le socotim titlul nostru principal de glorie și care se poate întâmpla să fie, în ultima analiză, altceva, ceva mult mai puțin important și mult mai puțin folositor țării, de cum credem noi.

Să revin însă la aceste căi ferate ale noastre, care erau înainte o glorie. Da, înainte de război căile noastre ferate erau o mulțumire pentru oricare din noi, când veneam din străinătate și intram în trenurile acelea curate, bine

îngrijite, cu disciplina perfectă care domnea în lumea muncitorilor, cu tragerea de inimă care se putea observa la ingineri, cu autoritatea pe care o avea șeful căilor ferate, directorul general, cu influența ministrului care, bine chibzuită, aducea și ea foloase. Dar, dacă aceste căi ferate sunt astăzi altfel - cu toate creațiunile de lux, care ar fi foarte bune, cum spuneam de la început, dacă s-ar sprijini pe lucruri mai modeste, dar foarte solide - dacă s-a ajuns aici, aceasta se datorează unei stări sufletești, unei întreite stări sufletești.

Sunt persoane pe care le sperie de câte ori aduc înainte motivul acesta, care pentru mine este totdeauna principal: starea sufletească a omului. De acolo pleacă toate lucrurile. Persoanele care își închipuie că lucrurile se fac altfel decât cu voia bună a omului, cu tragerea lui de inimă, cu pornirea de sacrificiu, cu ascultarea lui acceptată cu subordonare, cu acel a „servi” pe care îl prezintă așa de frumos, acum câteva zile, prințul Regent, persoanele care cred că fără aceasta se poate face ceva, pot să aibă dreptate în judecata multora, dar, în ceea ce mă privește pe mine, să mi se dea voie să nu o împărtășesc. Cred că, oricât de demodată ar fi formula aceasta de viață morală, de bunăvoință, de pornire sufletească, totuși ea este formula cea bună, iar formulele celelalte, care întrebunțează cuvinte abstracte, contrazicătoare sau corespondente, într-o ordine care mi se pare interioară, acestea nu folosesc la mare lucru.

Căile ferate merg rău înainte de toate fiindcă imensa majoritate a celor care, în condițiuni umile, lucrează la căile ferate, o fac numai pentru leafa lor, pe care o socotesc insuficientă. Acesta este adevărul. Fără a fi socialist, trebuie să spun că în condițiile actuale de viață, acesta este motivul pentru care nu merg căile ferate. De aceea avem accidentele pe care le avem, datorite uneori și faptului că omul este prea împovărat, alteori faptului că, fără a fi omul prea împovărat, nu-l trage inima la ceea ce face. Nici un lucru nu se poate face bine pe lume, dacă n-are cineva tragere de inimă pentru ceea ce îndeplinește. Mă iertați, o amintire vulgară: într-un rând m-am dus într-un oraș de provincie unde se prepară... Vă interesează poate, de vreme ce se dădeau astfel de sfaturi și d-lui Massaryk, când a venit și ne-a vizitat la Iași, arătându-i unde este cantina cea mai bună, la care Corp de armată - am fost eu de față când d-sa făcea filosofie și răspunsul era acesta. Dar, dacă vă interesează care este localitatea de provincie unde se găsește cea mai bună friptură, este Câmpulungul. M-a servit și pe mine acolo cu o astfel de friptură și am întrebat: Ce faci d-ta ca să fie friptura așa de bună? Ai mijloace deosebite? - Nu, d-le, și friptura ca și toate lucrurile se face cu tragere de inimă! Tragere de inimă și la căile ferate, și la friptura din Câmpulung și, să zicem, la Academia Română, când se găsește cineva să facă comunicațiuni ca un prost acolo, la Academia Română. În tot locul ceea ce se face bine, nu se poate face decât cu tragere de inimă.

Ei bine, tragerea de inimă, trebuie să o recunoaștem, nu există. Putem să votăm toate legile din lume, atâta vreme cât muncitorul nu va fi dispus să lucreze, nu pentru ceea ce e plătit, ci mai mult decât pe ce e plătit: pentru că așa îi place lui - toate legile noastre vor fi inutile. Noi angajăm lucrători, noi îi plătim, îi controlăm, îi pedepsim; dar de răsplată nu se prea aude. Niciodată n-am auzit, de când există căile ferate, ca pentru un mare act de vitejie, să meargă ministrul la acarul acela, la conducătorul acela de locomotive care a scăpat un întreg convoi de călători și, pentru că și-a pus în primejdie viața, înaintea tuturor, înaintea inginerilor celor mari, adunați acolo, în vederea tuturor, să-l răsplătească. Aceasta n-am văzut-o. Nu pot să vă spun îndeajuns cât de mult face un astfel de lucru. Iată, ieri eram la Mangalia, unde se sfinții o biserică; a venit și ministrul Artelor și erau de împărțit anumite medalii. Ea l-am rugat ca medaliile acestea să le împartă în biserică înaintea tuturor. N-oi uita niciodată pe țăranii umili care se apropiau de ministru și, când ajungeau în fața faptei lor - pentru că această faptă cerea răsplata decorației care li se dădea - se ridicau mult mai sus decât clasa lor. Era și o bătrână, de obârșie ardeleană, care s-a înfățișat înaintea ministrului într-o astfel de atitudine, de ne trimitea pe vremurile cele vechi romane, era ctitora care se înfățișa mândră înaintea reprezentantului statului.

Ei bine, atâta vreme cât lucrătorii Căilor Ferate pot fi socotiți numai ca salariați, cu care se fac discuțiuni de salarii, atâta vreme cât nu va avea cineva grijă de sufletul lor, de familia, de copiii lor, atâta vreme cât omul nu va fi sigur că în nenorocirile lui va fi ajutat și susținut în scăpăturile lui și că ai lui nu vor muri de foame, nu vor fi lăsați pe stradă în caz de accident, atâta vreme cât nu vor fi acolo școli, săli de conferințe, sanatorii, spitale, întreaga organizare care se cuvine imensei armate care lucrează la căile Ferate, noi legiferăm degeaba. Cu un consilier sau doi, cu un singur director, sau cu un director și un comisar, fără ajutorul unui consilier străin, sau cu d. Lefèvre, care vine pentru un lucru, și cu specialistul englez, care vine acum pentru contabilitate și care se vor bate toți cap în cap și cu cât vor fi mai mulți, cu atât se vor bate mai tare cap în cap, și se vor bate cu atât mai tare cu cât vor fi capetele mai tari, deoarece capetele proaste, când se bat, ajung să se armonizeze, dar cele bune și tari se ciocnesc între dânsele până se sparg în toate acestea nu stă posibilitatea de realizare a binelui pe care-l dorim.

Eu am apucat la Căile Ferate perioada lui Rakovski. Pe Rakovski îl iubeau mai toți. Pentru mine Rakovski este unul din aventurierii semi culți pe care i-a ridicat marele război și care au ajuns la un loc de s-au amestecat, simțind sub picioarele lor estrada pe care le-o dădea prostia generală. Dar acest șef de odinioară al socialiștilor români avea inima acestor oameni. Nu vedeai lucrător de la Căile Ferate care să nu aibă la butonieră portretul lui Rakovski.

Dacă Rakovskii ar fi fost director la Căile Ferate și ar fi cerut oamenilor acestora să facă o nebunie, o imposibilitate, o făceau pentru Rakovski, pe când față de șeful care le dă leafa și nu dă decât leafa nu simt nici o legătură și nu fac deci altceva decât drămuirea, în cele mai sărace condițiuni cu putință, a datoriei care îi împiedecă de a nu fi pedepsiți. Aceasta este situația acolo jos.

În al doilea rând, este o situație rea în lumea inginerilor.

Inginerul este încadrat într-un - n-aș zice organism, pentru că organismul presupune anumite legături naturale - este încadrat într-un mecanism de un caracter cu desăvârșire artificial. Face Școala lui de Poduri și Șosele; bine, rău, a isprăvit-o și a luat diploma. Ajunge inginer clasa III-a. Dacă nu se hotărăște să facă o mare carieră politică, de la inginer clasa III, după o bucată de vreme, ajunge inginer clasa II-a. Își face datoria, nu și-o face, vine momentul când este inginer clasa I. Și când este inginer clasa I, natural, nu mai are nici un soi de ambiție. Se bucură de leafă ani de-a rândul, așteptând pensia. Aceștia sunt conducătorii, oamenii cu oarecari însușiri, care au făcut deseori studii foarte bune, care sunt capabili de a introduce inovații, de a da dovezi de inițiativă în breasla lor, însă orice om, când îl vei prinde într-o organizație de acestea, o pseudo organizație de caracter mecanic, așa face. Altfel ar fi dacă la Căile Ferate ar ști omul că, dacă face o descoperire, dacă dă o dovadă de zel, dacă se ridică peste ceea ce este stricta lui datorie, el va fi răsplătit. Dacă ar fi acolo o înaintare după merit, iar nu după vechime sau după legăturile cu cutare șef politic, evident că acolo s-ar produce un impuls sufletesc, care acest impuls sufletesc nu există acum. De atâția ani nu există: fiecare nu face decât își îndeplinește cu ochii pe hârtie și în așteptarea termenului de plată, o datorie cântărită în chipul cel mai zgârcit.

Acesta este tristul - aș zice chiar, gândindu-mă la consecințe - teribilul adevăr: un muncitor nemulțumit, un șef care nu poate să fie răsplătit și deasupra?

Deasupra, directorul general al Căilor Ferate. Noi, dacă avem astăzi căile ferate pe care le avem, în starea aceasta de relativă decadentă, deși cu dorințele de îndreptare, pe care le hrănește fiecare dintre noi, și unii caută într-o direcție, alții în altă direcție; să dea Dumnezeu să ne înțelegem vreodată! Dar, dacă am avut perioada aceea pe deplin mulțumitoare în Căile Ferate, aceasta se datorește mai întâi de toate personalității unor anumiți oameni. Iată, eu vorbesc într-o Adunare, a cărei majoritate este convinsă de un adevăr, care pentru mine nu este unul; că se poate face ceva afară de binecuvântata acțiune a individului, responsabil înaintea lui Dumnezeu. Ceea ce face cineva ca un x într-o masă de atâtea mii sau zeci de mii de alți x, aceasta n-are nici un fel de importanță și nu produce nici un rezultat sesizabil,

apreciabil. Când au fost de aceia care s-au știut înstăpâni acolo, care au știut că nu atârnă de nici un ministru, în așa fel încât voința ministrului să cadă în orice moment asupra activității lui și să o taie; când au fost oameni care aparțineau vechei clase boierești, admirabilei clase boierești de odinioară, clasa aceasta boierească nu se scobora în zadar din luptătorii vremurilor glorioase care se considerau ca venind, pentru scopul care este arătat, cu același spirit de cavalerism și devotament unde erau puși, câtă vreme au fost boierii aceștia, mândri, siguri de dâșii, neatârând de capriciile de partid, de persoana ministrului, căile ferate mergeau bine. Este de ajuns să pomenesc două nume: numele aceluia Duca² (*aplauze pe băncile majorității*) a cărui statuie se găsește cu bună dreptate în fața Gării de Nord, statuie frumoasă înaintea unei gări cârpite, dar statuie potrivită pentru locul unde este așezată, fiindcă omul și-a îndeplinit într-adevăr o faptă care merită eternizată, și pe urmă - își aduc aminte acei care nu mai sunt tineri - d. Miclescu. D. Miclescu (*aplauze pe băncile majorității*) a fost directorul general al Căilor Ferate mai mult de zece ani, și nu era lucrător de la căile ferate să nu cunoască pe inginerul Miclescu.

Trăiește și acum și este respectat de aceia care au servit sub dânsul. Dați-mi voie să vă prezint o amintire ca să vedeți din ce stofă se fac acești oameni: odată, într-o comisiune de bacalaureat, aveam în fața mea pe unul din fiii lui, care poate avea acum oarecare vârstă, care a spus că a fost bolnav și nu s-a putut prezenta la termenul prevăzut. Și d. Miclescu a venit să mă roage să țin seamă de starea de sănătate a fiului său. Era o îndatorire pe care ar fi făcut-o ori și cine. Sunt obișnuit cu oameni cărora le fac o îndatorire, cu totul altfel de îndatorire, și a doua zi îți întorc spatele. Mult mai bătrân decât mine, de câte ori l-am întâlnit, nu știu câți ani după aceasta, îmi spunea „bună ziua” el cel dintâi, mulțumindu-mi delicat pentru fapta aceasta, așa de naturală și așa de ușor pentru mine care am făcut-o.

Cu asemenea oameni în fruntea Căilor Ferate, cu astfel de virtuți moștenite, cu o astfel de considerare a scopului vieții și a rosturilor datoriei, cu astfel de oameni autonomi, independenți, cărora nu le pasă nici cine este în partidul cutare mare și tare, și cine poate să aibă influență asupra soartei lor, cu astfel de oameni se pot conduce Căile Ferate. Ei bine, să mi se dea voie, în proiectul foarte bine intenționat care ni se prezintă, nici nu e nici nu poate să fie nimic de acest fel. Marea reformă a Căilor Ferate, nu vine încă. Vine în schimb ce? Vine, în ceea ce privește directorul general, alipirea pe lângă dânsul a două comitete de supraveghere, de sfătuire și de orientare, dintre care unul este un comitet mai larg și altul un comitet mai restrâns. Eu știu și din alte domenii ce însemnează comitet larg și comitet restrâns: comitetul cel larg tușează, iar comitetul cel mic conduce. Comitetul cel mic mănâncă

întotdeauna comitetul cel mare, pentru o foarte bună rațiune, pentru că, dacă aduci două comitete, dintre care unul e compus din mai mulți oameni, veniți din toate părțile, și altul din doi, trei oameni de la fața locului, cei mulți veniți de pretutindeni sunt totdeauna anulați de ceilalți. Gândiți-vă ce se petrece la bănci. La bănci sunt consilii de administrație care știu odată pe an ceea ce se petrece și de fapt sunt doi, trei inși care sunt în jurul unui director, și de fapt directorul știe mai mult ca amândouă consiliile pe care le are la îndemână. Și pe lângă aceste consilii, are drept a vorbi și ministrul, în anumite cazuri, vreo trei, patru în care trebuie consultat. Și mai e comisarul guvernului. În sfârșit, deoarece Căile Ferate vor trebui să fie refăcute și avem nevoie de sfat străin, o să vină și sfătuitoarii străini, pe care nu-i aducem degeaba de la Paris sau din Anglia ca să nu ascultăm de dânșii. Chiar acum câteva zile a fost la Căile Ferate un conflict: specialistul englez era de o părere, iar directorul de altă părere ...

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului și ad interim la Comunicații: Nu a fost nici un conflict.

D.N. Iorga: O știu de la un inginer.

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului și ad-interim la Comunicații: Inginerul care v-a comunicat era un intrigant.

D. N. Iorga: În orice caz, atâta vreme cât vom avea un specialist străin, el va trebui să fie ascultat.

Vedeți d-voastră, acțiunea care trebuie să plece la Căile Ferate, acțiunea aceasta trebuie să plece în condițiuni care se pot foarte greu potrivi și armoniza între dânsele. Trebuie să plece și de la consiliul de administrație și de la consiliul de direcție și de la directorul general al Căilor Ferate și de la comisarul guvernului și de la ministru și dacă se mai adaugă și specialistul străin, trebuie să plece și de la dânsul.

Hotărât că pe această cale nu vom ajunge la nici un rezultat. Ceea ce spun, nu o spun cu gândul de a arăta că legea în ea însăși este rău alcătuită. Legile noastre sunt totdeauna foarte bine alcătuite, dar sunt deasupra unei realități pe care nu o influențează. Ne dăm seama mai târziu, de-abia după câteva luni, că realitatea nu e influențată, și căutăm un alt sistem de lege, și ajungem, la urma urmei, la aceleași rezultate. Iar dacă lucrurile stau așa, dacă se pornește tot pe această cale, eu mi-o explic printr-o anumită mentalitate. Și voi termina cu arătarea acestei mentalități care s-a schimbat în ultimul deceniu, dar s-a schimbat mai mult în ceea ce privește specialitatea, nu în ceea ce privește spiritul. Acestei mentalități îi atribui mai mult decât defectuoșitățile, nulitatea legislației noastre.

Țara noastră a fost condusă, o bucată de vreme, după generoasa epocă de la 1848, de idealști. Acea a fost o epocă de creațiuni, de creațiuni

romantice, nepractice în multe lucruri; s-au dus unele, altele au rămas. Și de câte ori faci lucruri mânate de un puternic sentiment romantic, se duce jumătate din ceea ce ai vrut să faci, dar cealaltă jumătate rămâne ca un prisos, și prisosul acesta e durabil. Dar când vii cu socoteli de acestea științifice, nu poți avea niciodată un prisos, și atunci lucrul cade în întregime. După ce a căzut ornamentul de sus, bagi de seamă că în același timp a crăpat și păretele de jos și temelia însăși urmează aceiași cale, ca și ornamentul superior.

După generația aceasta, căreia nu-i putem fi îndeajuns de recunoscători, generație îndrăzneată peste orice margine, generație de nebuni, care vreo douăzeci, treizeci de ani a stăpânit România și ale cărei nume, numele oamenilor care au făcut parte din ea, vor rămâne pe vecie însemnate în istoria țării noastre, după aceea a venit o generație de avocați. Excelentă profesiune; din nenorocire eu n-o am, fiindcă m-ași găsi în altă stare de avere decât aceea în care mă găsesc. Excelentă profesiune profesiunea aceasta de avocat! Dar avocatul se îndreaptă după anumite principii abstracte, care sunt cuprinse într-un sistem juridic sau în altul francez, al celor din Vechiul Regat, în care nu s-a introdus nimic specific românesc; școala de Drept din Paris a creat toată această atmosferă care este veche și în Franța și care un poate să se grezeze pe vechiul nostru trunchi național patriarhal și avem acum și școala juridică din Ardeal, școala din Budapesta, sprijinită pe principiile dreptului unguresc medieval, până la Tripatita, până la vechile legislații ale lui Verböczy, care merge în cealaltă direcțiune. Câtă vreme se legifera de avocați, cu concepții advocătești, atâta vreme noi am încremenit pe rezultatele generației romantice, fără să facem nici un adevărat pas înainte.

După aceea a venit o generație de ingineri. Rezistența materialelor, chibzuirea greutății pe care o are cutare sau cutare element în ansamblu, încercări de acestea cu trenuri goale care trec pe pod înainte de a risca viața călătorilor. Îmi aduc aminte, ca o dovadă de ce înseamnă acest spirit ingineresc, o conversație pe care am avut-o cu cineva, care nu mai este în viață, cineva care a făcut mult bine țării³ și pe care îl întrebam, în ce privește acțiunea noastră în neutralitate. Zicea: „pe mine, lasă-mă; eu am făcut un calcul de rezistență a materialelor și lucrez numai cu grupul de celule care este în legătură cu calculul meu de rezistență a materialelor”.

Și cu calculul de rezistență a materialelor pe care îl făcuse, într-un moment, ne-am găsit unde ne-am găsit și, dacă nu erau anumite împrejurări care să ne susțină, dacă nu era îndărătnicia țaranului, a soldatului pe front și un fel de fond misterios de rezistență al rasei, cu calculul rezistenței materialelor ne duceam de multă vreme de râpă.

Acum a venit o nouă epocă; a venit epoca economicilor. Chiar în consiliul acesta intră economiștii. Economiștii aceștia sunt formați, în cea mai

mare parte la Berlin, în legătură cu o anumită școală de economie politică, pe care o cunosc, care are o mulțime de calități, dar are și un defect; este o școală de un materialism cras și fără orizont. Și atunci, credeți d-voastră că pe baza rezultatelor economiei politice elaborate de o strălucită școală economică, se poate reface o țară?

Ei bine, țara nu se poate reface așa, nici în acest domeniu, nici în oricare altul. Este un singur lucru de făcut și acest lucru este reînsuflețirea acestei țări. Iar reînsuflețirea unei țări se face cu un om. Și până ce nu se va recunoaște omul, până ce nu se va înțelege că numai de la omul superior poate să plece refacerea sufletească a acestei țări, vom face ceea ce facem astăzi, ceea ce vom face mâine, cu toată bunăvoința și fără nici un adevărat rezultat în viața reală a țării.

NOTE

1. Proiectul fusese înaintat de Virgil Madgearu, ad-interim la ministerul Comunicațiilor.
2. Gh. Duca, fusese director al Școlii de Poduri și Șosele și apoi director CFR (între 1888 și 1898).
3. Aluzie la Ionel Brătianu, inginer licențiat de la Charlottenburg.

Ședința din 5 iunie 1929

Se împotrivește cedării temporare a localului Adunării Deputaților pentru ținerea unui congres de agricultură:

D-le președinte, dați-mi voie să cred că s-a făcut rău cedându-se localul Camerei pentru orice congres ar fi. Aceasta nu s-a făcut niciodată, nici într-o țară. Aceasta nu înseamnă că nu voim să onorăm pe oaspeții așa distinși care ne vin și că nu ne dăm seama de importanța congresului; dar vă spun că mă uimește această hotărâre. Am vrut să dau expresiune acestei uimiri. Nici într-o țară nu încetează Corpurile legiuitoare lucrările lor, pentru un congres, oricât ar fi de strălucit.

D. St. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, după cum ați binevoit a observa, se vor întruni aici reprezentanții aproape ai întregii lumi culte, civilizate. Așa că, neavând alt local, a trebuit să cedăm, în înțelegere cu guvernul, localul Adunării pentru ținerea congresului.

D. N. Iorga: Dar era Ateneul. În orice caz, eu am asistat la multe

congrese, dar niciodată nu mi-am închipuit că s-ar fi putut ține vreunul la Camera deputaților. E probă că avem o opinie mediocră despre acest Parlament, când pentru un congres întrerupem ședințele noastre. Este ceva neînchipuit.

D. St. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, printr-o vacanță de câteva zile, nu se întrerup așa mult lucrările Adunării.

D. N. Iorga: Nu se poate confunda vacanța cu cedarea localului Parlamentului.

Ședința din 15 iunie 1929

Discută felul de a funcționa al biroului Camerei Deputaților:

D-le președinte, îmi permit să iau cuvântul într-o chestiune care nu vă atinge pe d-voastră, dar atinge felul de a funcționa al biroului Camerei.

Noi avem, după regulament, dreptul de a prezenta proiecte de legi din inițiativă parlamentară, proiecte de legi care pot să placă sau să nu placă ministrului. Ele se aduc înaintea Adunării; Adunarea le poate primi, le poate respinge, le poate schimba. Așa este legal, așa a fost obiceiul. Ei bine, sunt două luni de zile, și pentru unul din aceste proiecte e mai bine de un an - fiindcă același lucru se întâmplă și în Camera liberală precedentă - e atâta timp de când aceste proiecte au fost citite și s-au prezentat în Cameră fără absolut nici un efect.

Ședințele noastre nu sunt așa de pline încât să nu ne putem ocupa cu proiecte de legi din inițiativă parlamentară, pentru că acest drept pe care-l avem este unul dintre cele mai prețioase, căci adeseori miniștrii nu pot prezenta anumite proiecte, din cutare sau cutare motive, și atunci roagă pe un deputat să le prezinte ca venind din inițiativă parlamentară.

Răbdarea mea s-a cheltuit timp de luni de zile, nu am voit să vă turbur pe d-voastră și am întrebat la birou. Și prin bunăvoința d-lui șef al cancelariei Camerei, mi s-a comunicat rezultatul. Iată, am aci rezultatul. Dați-mi voie să citesc ceva dintr-însul, căci toată Camera este de aceeași părere cu mine, că trebuie să se isprăvească odată cu acest sistem, pentru că ceea ce mi se întâmplă mie astăzi, i se va întâmpla altuia, mâine. Primul este un proiect pentru exproprierea acelor case cu caracter istoric, pe care proprietarii lor nu vor să le repare și care amenință să cadă. Nu poate să fie nimic mai natural decât să se pună în vedere proprietarului, ori o repară, ori să se arate dispus să o vândă, ori îl expropriem. Acesta a fost proiectul prezentat în Camera precedentă. Până acum n-am nici un rezultat.

Ce scrie aci? „Se așteaptă răspunsul de la Finanțe, Culte și Instrucțiune”¹. Apoi vă rog să spuneți că s-a introdus un sistem nou, dacă pentru orice proiect ce se prezintă aci trebuie să se întrebe câte 3, 4 ministere, care se știe că lucrează foarte adesea ori cu pași de broască țestoasă și răspunsul se îngroapă acolo în birou. Ei bine, atunci să nu mai pierdem vremea, să nu mai prezentăm astfel de proiecte.

Mai departe, am prezentat un proiect cu privire la bibliotecile populare. Bulgaria are în fiecare sat biblioteci populare. Am prezentat proiectul de lege.

Dar aici este o altă obiecțiune, că raportul Consiliului Legislativ este defavorabil. Nu e defavorabil. Consiliul Legislativ are obiceiul de a-și face observațiunile sale, de care noi putem să ținem seamă sau putem să nu ținem seamă. Din nenorocire, nu ajungem, foarte adeseori, să ne înțelegem cu acest Consiliu, din motive care nu ne privesc pe noi. Dar însuși proiectul d-lui Mihalache, cu privire la pescării, este declarat de acest Consiliu că nu-i convine; aceasta însă n-a împiedicat aducerea acestui proiect în dezbaterile Camerei. Dar eu am citit acest raport și el nu este defavorabil, ci Consiliul își arată numai părerile. Membrii Consiliului au păreri care pot să fie potrivite cu ale noastre sau contrarii părerilor noastre. Se zice că mai trebuia întrebat ministerul de Interne și se spune că ministerul de Interne nu aprobă proiectul, dând răspuns negativ. Dar ce înseamnă cenzura aceasta la proiectele de legi din inițiativă parlamentară? Pe lângă aceasta se așteaptă răspunsul ministrului de Culte, de Instrucțiune și de Finanțe, încât acum, când sunt atâtea ministere, la fiecare proiect se întreabă toate ministerele, subsecretariatele de Stat și după aceea, dacă vom mai trăi de aici încolo 15 ani, vom ajunge la discutarea acestor proiecte.

Era un proiect al cercurilor culturale. Absolut necesar. S-au făcut observațiuni de acolo. N-a venit aici fiindcă trebuie să se aștepte răspuns de la ministerul de Finanțe, Culte și Interne pentru cercurile culturale!

Alta: este vorba de exproprierea casei Suțu, pentru Facultatea de Drept. Cu acesta lucrurile merg ceva mai bine; proiectul este în studiul comisiunii. Dar și în privința comisiunilor, noi am creat comisiunile - eu eram atunci în comitetul Camerei care a hotărât regulamentul acesta - noi am trecut de la secțiuni la comisiuni, de la secțiuni care cuprindeau oameni cu competențe deosebite, la comisiuni care au competență anumită. S-au creat comisiunile, pentru ca aceste comisiuni să binevoiască a se aduna. Și în regulament este prevăzut că, dacă într-un timp oarecare nu se adună comisiunea, atunci președintele Camerei, sau vice-președintele care constată aceasta, convoacă secțiunile, care secțiuni se pot aduna în fiecare moment și pot termina foarte repede cu un proiect. Dar sunt, d-voastre știți foarte bine, săptămâni de zile de când nu s-a adunat, într-adevăr, nici o singură comisiune în Cameră. Acesta este adevărul.

Mai departe, legea pentru exproprierea proprietății contelui Teleky. Este vorba de o bisericuță din Ardeal, pe care am găsit-o pe moșia contelui Teleky. Contele nu ține la o bucățiță de pământ care are o întindere cât a zecea parte din această incintă. Dar trebuie să se facă anumite forme ca să se repare această bisericuță. Și mâine, poimâine, cum acolo nu este un post de jandarmi, și cum atâția vagabonzi dorm acolo, s-ar putea întâmpla să se arunce o țigară și să ardă clădirea. Acestea sunt lucruri care cer oarecare grabă. Este o lună de zile de când s-a înfățișat acest proiect. Dar de ce nu ne-am putut ocupa de el? Fiindcă s-a cerut avizul Comisiunii Monumentelor Istorice. D-apoi eu sunt președintele Comisiunii Monumentelor Istorice și avizul acesta l-am dat, fiindcă noi am cerut-o de 3, 4 săptămâni. Se adaugă pe lângă aceasta că se așteaptă și răspunsul ministerului Instrucțiunii, pe care nu-l privește deloc această chestie, fiindcă nu atârnă de dânsul, ci atârnă de ministerul Cultelor.

Este legea pentru a se curma odată conflictul acela nenorocit între Școala Politehnică și Institutul Electrotehnic. Sunt băieți de la Institutul Electrotehnic care nu vin la examen; ceilalți tipăresc neconținut memorii. Presa întregă se ocupă de această chestiune. Am prezentat un proiect de lege, din inițiativă parlamentară, cu două articole scurte în care se spune că să li se recunoască celor de la Institutul Electrotehnic drepturile, potrivit cu studiile pe care le-au făcut. (*aplauze pe băncile majorității*). Nu se poate ceva mai drept. Când au venit elevii de la Politehnică, au ocupat toată strada și mi-au trimis o deputăție; eu le-am făcut această socoteală foarte repede: sunt sau nu sunt rectorul Universității? Mi-au răspuns, da. - Există la Universitate un Institut Electrotehnic? Există. - Dă diplome? Dă. - Diplomele acelea prevăd anumite drepturi? Prevăd. Drepturile sunt definite? Nu sunt. - Prin urmare, ce trebuie? Trebuie să definim în Cameră aceste drepturi, potrivit cu studiile făcute.

Ei bine, din cauza amestecului Consiliului Legislativ, a comisiunilor, a întrebării unuia sau mai multor ministere, umblă pe străzile Bucureștilor cei de la Institutul Electrotehnic, iar cei de dincolo, de la Politehnică, tipăresc mereu broșuri și cheltuiesc banii degeaba. Iată ce înseamnă a nu funcționa un organ de stat, cum este Parlamentul. Și vă gândiți când trece de la Cameră la Senat, iarăși începe d'a capo, așa că ajungem la 1 septembrie, 1 octombrie, 1 decembrie și tot nu se mai isprăvește.

În sfârșit, era vorba de exproprierea unui imobil, o cârciumă băgată într-un cămin; lucrare de făcut în 24 ore. Proprietarul căminului se obliga să plătească cârciumarului, numai să înceteze lăutarii și scandalul cu femei, acela în coasta căminului, dar și acest proiect s-a îngropat ca celelalte.

Rog pe d. președinte, care are o așa de lungă experiență parlamentară și căruia desigur nu i s-a comunicat această zăbavă, să întrebuițeze ceea ce prevăd art. 77, 84 și celelalte din regulamentul Camerei, pentru ca să ajungem la un rezultat. Iar aceia dintre d-nii funcționari care stau la dispoziția d-lui președinte, să binevoiască să-și aducă aminte de atribuțiunile acestei Camere.

În felul acesta, când ni se întâmplă să prezentăm un proiect de lege din inițiativă parlamentară, să ni-l primească sau să ni-l respingă - ne bucurăm în cazul întâi și nu ne supărăm în cazul al doilea - însă să fie purtat cineva de nas, la vârsta mea, acesta este un lucru foarte dezagreabil și țin să se știe de întreaga Cameră.

D. I. Corodeanu: Proiectele d-voastră antrenează cheltuieli bugetare?

D. N. Iorga: Eu aștept răspunsul d-lui președinte.

După unele explicații date de președintele Adunării, pe temeiul unor articole din regulament:

D-le președinte, nu aș vrea să trec înaintea acestei Camere drept necunoscător al regulamentului, mai ales că am avut și eu onoarea să prezidez mai multe luni de zile adunarea.

De câte ori iau cuvântul, de atâtea ori am grijă ca lucrurile ce spun să fie măcar în concordanță cu regulamentul.

Cea mai mare parte din proiectele pe care le-am prezentat nu au nici o legătură cu o sumă nouă, care să fie suportată de bugetul statului.

Să-mi dați voie, pentru monumentele istorice este hotărârea unei chestii de principiu. De câte ori va fi vorba de o asemenea clădire, de atâtea ori, fără îndoială, va veni în discuție și suma cu care va fi acoperită exproprierea.

Bibliotecile de la sate nu cuprind nici o sarcină pentru stat. În ce privește cercurile culturale, ele s-ar aduna în condițiuni de o gratuitate perfectă, este vorba numai să se acorde acelor învățători sau acelor învățătoare care organizează și conduc aceste cercuri culturale, leașa pe care o primesc și fără aceasta. În loc ca elemente foarte pregătite să rămână undeva într-o odăiță umedă, să-și mănânce tinerețele, acele elemente să fie trimise să facă propagandă prin țară.

În ce privește proprietatea contelui Teleky, din moment ce Comisiunea Monumentelor Istorice cere, evident cheltuelile se cuprind în ceea ce Comisia Monumentelor Istorice este chemată să facă acolo.

În ce privește proiectul de lege al Institutului Electrotehnic, ce cheltuială se cere să se prevadă prin acesta?

În ce privește exproprierea imobilului Vasiliu-Bolnavu, cum v-am spus, omul a declarat în expunerea de motive că plătește el. Chiar în ce privește

Facultatea de Drept, d. Mironescu o știe tot așa de bine ca și mine, are o sumă de câteva zeci de milioane și decanul Facultății, d. Bazilescu, care era adineaori aci, a declarat formal că toate cheltuielile de expropriere le ia asupra ei Facultatea de Drept.

Aș ruga biuroul să binevoiască a nu mai sfătui pe d. președinte, care știu că nu are nevoie de sfat - știu anumite obiceiuri ale biroului, de pe când eram și eu președinte - de a da sfaturi președintelui, care uneori îl încurcă.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: Să fiți liniștit, d-le profesor Iorga. Îmi place câteodată să nu prea aud bine! (*Ilaritate*).

D. N. Iorga: Chestiunea este, așadar, cu desăvârșire tranșată.

În ce privește Fundația Carol I, lucrurile stau astfel. Aceea nu este o lege din inițiativă parlamentară, d-le coleg Haneș. Aceea o prezintă d. ministru al Instrucțiuni, din inițiativa d-sale vine, așa încât dacă este scumpă această expropriere, aceasta privește pe d. ministru al Instrucțiunii. Eu nu am adus niciun fel de propunere care să încarce bugetul statului. Și fiindcă împotriva obiceiului meu de a tăcea în această Cameră, în care poate se vorbește prea mult, sunt adus a vorbi astăzi, sunt silit să mai spun un lucru, d-le președinte.

Sunt mai bine de două luni de când ni s-a făgăduit formal, de pe această bancă, de când ni s-a confirmat de către d. președinte al Senatului, că Senatul se va muta de la Universitate. Ei bine, am luat informațiuni: la Teatrul Popular nu se face nici o pregătire pentru această mutare, și iarăși este o făgăduială care nu se îndeplinește, un lucru pus în perspectiva Universității, pe care eu l-am comunicat Universității și nefăcându-se, eu apar într-o situație foarte jenantă față de colegii mei. Profit de acest moment de publicitate, pe care mi-l dă regulamentul, pentruca să anunț în această Cameră că deoarece, întrebând din nou, acum două săptămâni, pe d. președinte al Senatului, nu mi s-a dat un răspuns, eu consider că în adevăr Senatul se mută. Cum mi s-au dat de 3 ori angajamente solemne și îndată ce se vor încheia ședințele Senatului eu îmi voi permite, cu ce am la îndemână, să fac mutarea aceasta a Senatului în localul care mi s-a spus că-i este rezervat. Cine s-o supăra, îmi pare foarte rău, dar eu sunt în dreptul meu să-l mut.

NOTE

1. Era vorba de proiectul pentru exproprierea casei Suțu de peste drum de Universitate pentru a se ridica în locul ei Facultatea de Drept. Cum acțiunea presupunea costuri ridicate, fuseseră solicitați să se pronunțe miniștrii Instrucțiunii și al Finanțelor. De aici marea întârziere în aducerea proiectului în plenul Adunării.

La proiectul de lege al administrației generale a Pescărilor statului:

Deși nu-mi era rândul acum, d-le președinte, eu cu plăcere iau cuvântul. Eu credeam că este înaintea mea d. Dan Zaharia.

D. Dan Zaharia: Am cedat.

D. N. Iorga: Mulțumesc foarte mult.

D-le președinte, d-lor, nu e nici o îndoială că un proiect prezentat de d. ministru Mihalache, e un proiect pentru care a fost întrebată foarte multă lume. Eu cunosc obiceiul acesta, cunosc metoda aceasta care este foarte bună, din timpuri cam foarte îndepărtate, când puteam să ne unim în folosul țării silințele noastre, când d-nealui era pentru întâia oară ministru și când eu ocupam acest loc de președinte al Camerei. Eu găsesc acum ca și atunci că metoda aceasta are foarte multe avantaje, dar are și dezavantaje. Omul care întreabă prea mult pe prea mulți, se întâmplă să facă lucruri prea complicate. A întrebat d-nealui o mulțime de specialiști. Așa a făcut și cu reforma agrară, nu știu dacă își aduce aminte d. Mihalache, când ne întorceam, în ajunul căderii ministerului din 1919, de la mânăstirea din marginea Bucureștilor, Cernica, unde era o neînțelegere în ce privește călugării și țărani.

Am fost împreună acolo, erau timpuri idilice, pe vremea aceea mergea ministrul de-a dreptul, fără nici un fel de birocrație și împăca sf. biserică și clasa țărănească. Întorcându-ne pe drum, mi-a vorbit de anumite sfaturi date telefonic de unele doamne din București, ai căror bărbați aveau și oarecare interes ca să nu se facă exproprierea. Îi spuneam: fiindcă te-au chemat doamnele acelea la telefon și ți-au vorbit de expropriere, mult mai periculoase, când vorbesc la telefon de expropriere decât când vorbesc direct despre alte lucruri (*ilaritate*), proiectul d-tale să-l faci votat cât se poate mai repede. D-nealui mi-a spus: am întrebat până acum nu știu câți specialiști și nu știu câte societăți și așezăminte și așa mai departe. Mai am de întrebat câțiva și pe urmă, în toamnă, vin cu proiectul. Și, atunci, dacă d-nealui își aduce aminte, i-am răspuns: proiectul de lege vine la toamnă, dar dacă vei mai întreba pe câțiva, atunci, la toamnă, o să-l aducă altul. Și absolut exact așa s-a întâmplat: peste câteva zile, proiectul, care era bun, a servit doar drept bază într-o întreagă campanie electorală care, din nenorocire, nu a izbutit să hotărască viața agricolă a acestei țări. Era mai bun decât cel votat în urmă. El a fost pus deoparte și s-au luat unele elemente dintr-însul, sub ministeriatul d-lui Averescu, pe urmă a intervenit celebrul regulament al răposatului întru fericire Constantinescu și, în sfârșit, am ajuns unde am ajuns. Dar nu ar fi fost nevoie nici de regulamentul răposatului întru fericire Constantinescu, nici de o serie întreagă de măsuri, dacă atunci nu se întreba atâta lume.

Foarte bine a făcut d. ministru Mihalache că a întrebat între alții și pe d. Vidrașcu care, după părerea mea, este omul care cunoaște mai bine lucrurile acestea ale Deltei Dunării, care a vorbit cândva și la cursurile acelea de vară de la Vălenii de Munte, unde îmi aduc aminte cu câtă disperare cerea sprijinul unei opinii publice care, din nenorocire, este inexistentă la noi până acum, pentru a salva interesele noastre economice la Gurile Dunării, care sunt primejduite în așa fel încât disperarea d-lui Vidrașcu o împărțim azi cu toții. Știm cu toții chestia Barei de la Sulina și a liniei celeilalte de la Chilia. Toate acestea au fost expuse cu o claritate perfectă.

Lucrările făcute cu privire la pescărie sunt, înainte de toate - de ce să nu o spunem - ale unuia care lucrează, deși este altul care iscălește, după cum este și la Academia Română și aiurea. Lucrările sunt ale d-lui Vidrașcu, și altul, într-o situațiune mai mare, a iscălit. Foarte bine a făcut că s-a întrebat d-nul Vidrașcu și chiar și d. dr. Antipa. D. dr. Antipa, fără îndoială, este un specialist, în ceea ce privește peștele din România; specialist și în ceea ce privește o anumită competență ministerială, înhățată în timpul când alt steag și alți oameni erau în București, decât steagul care trebuia să fie și oamenii care trebuiau să comande.

D. V. Rășcanu: S-a terminat.

D. N. Iorga: S-a terminat așa de bine încât sunt unii oameni care nu o vor uita niciodată. Dar deocamdată d-voastră nu aveți nici un rost în discuțiunea acestor lucruri și, când veți vorbi, vă veți arăta opiniunile pentru oricine vreți. Am dreptul și eu să-mi arăt sentimentele mele față de oameni care au fost alături de steagul sau contra steagului românesc. Am acest drept și consider întreruperea d-voastră ca neexistentă, cum de altfel nici numele d-voastră nu l-am putut reținea până acum, de când vă tot văd în această Cameră.

D. dr. Antipa este, fără îndoială, un specialist și nimeni nu se gândește să-i tăgăduiască aceasta calitate; dar în ceea ce privește pe d. Antipa, eu aș întreba dacă avea acest secret așa de folositor țării, de ce i-a dat drumul numai acum? D-sa a fost foarte bine cu toate regimurile, era foarte apropiat de răposatul Carp, unde era Carp, era și dr. Antipa. Dar dacă întrebam pe Dimitrie Sturdza, la cine ținea mai mult în materie de pescărie, desigur că ar fi răspuns: la d. Antipa. În materie de continuitate nu este un lucru mai fericit decât ca îndată ce vezi că este pește, iese d. dr. Antipa și când este d. dr. Antipa, iese îndată pește.

Va să zică, ați întrebat și pe d. dr. Antipa și este foarte bine că măcar d-voastră v-a dat secretul pe care n-a voit să-l dea nici lui Carp, nici lui Dimitrie Sturdza.

Din toate acestea a ieșit un proiect de lege care nu place Consiliului Legislativ. Am citit raportul și, vedeți, noi creiem întotdeauna consilii peste consilii, și mărturisesc că Consiliile Legislative, în alte țări ce n-ar fi făcut, câte greșeli nu ar fi împiedicat, cu condițiune ca toată lumea să fi știut că hotărârile acestui consiliu nu sunt influențate de nici o pasiune și de nici o simpatie politică. Eu nu zic că hotărârile Consiliului Legislativ sunt influențate de vreun interes sau de o opiniune politică, dar văd că nu vă înțelegeți mai niciodată cu Consiliul Legislativ, ceea ce dovedește că acest Consiliu Legislativ trebuie să aibă o constituție și un chip de a funcționa sau de a judeca deosebit de ceea ce se întâmplă în alte țări. De exemplu, în Franța, un tânăr care vrea să facă o carieră, în loc să se prezinte, ca la noi, șefului electoral de la Fetești sau fraților Zaharia, și să ajungă, din mila șefului să fie pus pe o listă de deputați, solicită locul de raportor la Consiliul de Stat. Nu se poate spune cât bine a făcut în Franța această instituțiune fundamentală, în care se poate pregăti un tânăr ani mulți de zile, până când să ajungă a fi un ministru bun.

Am citit obiecțiunile Consiliului nostru Legislativ. Una mi se pare foarte îndreptățită: nu e cu desăvârșire constituțional ceea ce cuprinde proiectul d-voastre. Dar, în ceea ce privește constituționalitatea, mărturisesc că eu sunt foarte larg. Pentru că eram aici în Cameră când s-a votat Constituția. S-a votat fără participarea unei părți din opozițiune, care prefera să se plimbe pe calea Victoriei și să spânzure șobolani la clubul partidului care nu era atunci la guvern - Partidul Conservator Național sau așa ceva, mi se pare. Dacă opoziția ar fi fost aici și ar fi lăsat în pace guzganii autentici sau presupuși, desigur că s-ar fi ajuns la anumite schimbări în Constituție, pe când așa venim cu ideile constituționale ale d-lui Disescu și cu textul de la 1866.

Îmi aduc aminte că atunci am încercat să schimb ceva într-o privință care avea oarecare importanță: știți că după Constituțiune, dacă s-ar întâmpla, ferească Dumnezeu, să nu fie un ocupant al Tronului României din dinastia de aici, trebuie să ne adresăm la rudele rămase în Germania ale regelui Carol I. Mi se părea o enormitate ca a doua zi după război să cuprindă Constituția așa ceva: să importezi din Sigmaringen pe regele României Unite. Mi s-a spus că nu se poate schimba nimic, căci așa e o anumită dorință - dați-mi voie să nu mă întind în această privință - și că trebuie să treacă articolele neschimbate. A rămas deci Constituția cu ideologia d-lui Disescu sau fără ideologia d-lui Disescu și în concepția de la 1866. Noi cu această Constituție trebuie să trăim - cine va trăi până atunci - trebuie să trăim până la majoritatea Regelui Mihai I. D-voastră, care aveți câte un proiect de Constituție în fiecare buzunar, o să înghițiți în sec și o să aplicați Constituția lui Ion Brătianu, căci așa a rezultat din hotărârea care s-a luat atunci.

D. Justin Stănescu: În privința proprietății s-a schimbat fundamental Constituția.

D. N. Iorga: Așa de fundamental încât teoria e una și practica e aceea pe care o vedem cu toții. Practica e ce ne doare pe noi, dar teoria se tipărește, se leagă în piele de crocodil și se pune la bibliotecă.

Va să zică, Constituția, cum e acum, nu reprezintă felul nostru de a gândi, și deci nu m-aș speria de faptul că ați trecut puțin dincolo de hotarele constituționale.

Este însă un alt punct pe care nu-l atacă părerea Consiliului Legislativ, și punctul acesta face foarte bine că nu-l atacă. Cred că și Partidul Liberal - care după părerea mea este în plină transformare - și d-lor nu vin aici să o spună de la tribună, dar va veni momentul când se va spune și de la tribună și multe lucruri din România vor fi altfel când, în ceea ce privește ierarhia și concepția Partidului Liberal, care este o mare putere a acestei țări, se va gândi altfel, eu cred că și Partidul Liberal își dă seama că nu este o politică economică aceea care spune: „n-am bani, cheltuiesc banii pe care nu-i am”.

De fapt, o anume teorie este aceasta. Bani hotărât că n-am, îmi trebuie, impozitele nu pot să-mi producă destul, eu n-am mijloace ca să fructific enormele bogății care desigur au speriat și pe membrii congresului de agricultură, pe care i-ați așezat pentru câteva zile aici, cum desigur îi va fi speriat și incapacitatea noastră de a ne folosi de aceste bogății. Și persist. Dar este sigur că avem nevoie de bani din afară și se vor găsi dacă, după votarea acestei legi, în loc să se mărginească cineva la mulțumirea că s-a schimbat legislația, se vor găsi oameni de ispravă și de influență, înțeleg oameni de influență aceia care e de ajuns să-i vadă cineva, și dacă i-a văzut își dă seama că sunt oameni cu care se poate vorbi, iar nu oameni pe care îi cunoaștem ca geniali prin străinătăți, amatori de succesiuni ministeriale, care în fiecare moment au o soluțiune firește genială, și peste câțiva ani punem mâna în pungă ca să plătim ceea ce a ieșit din genialitatea cu care ne-au fermecat și ne-au luat ochii pentru moment, optanții¹ și așa mai departe în alte lucruri.

Dacă se va găsi un om de autoritate care să vorbească în străinătate cu cine are bani și inițiativă, niscava olandezi, norvegieni și alții, care se pricep ceva mai bine decât patronații agenților electorali indigeni în ce privește exploatarea bălților, terenurilor inundabile, pescăriilor, dacă se va adresa acolo, veți ajunge la rezultate foarte bune. Aceia vă vor mai spune încă un lucru pe care mulți din țară l-ar spune și asupra căruia să-mi dați voie să vă atragă atenție, așa, în treacăt. Când s-a adunat acest mare sfat de agricultură aci la noi, a fost vorba și de Delta Dunării, dar și din alt punct de vedere decât din punct de vedere al peștilor care se pot pescui acolo și mai ales din punctul de vedere al agriculturii, al proastei agriculturi care se poate face într-o

regiune unde aceste începuturi de agricultură, nătângă și anarhică, distrug flora de acolo, fauna de acolo, acea faună care - tot de acolo mi se spune - nu este informație de aci, este o informație străină, stă în vârful puștilor vânătorilor de la Berlin, invitați chiar de d. Antipa, și încă unele specimene de păsări dispărute de la noi nu se pot vedea la muzeele noastre în exemplare așa de frumoase, cum sunt exemplarele de la Berlin. Aceia vă vor spune două lucruri: iată cum se scoate banul și iată cum se cruță ceea ce ar putea folosi științei. Așa încât participarea capitalului străin oriunde, dacă este vorba din partea noastră de omeni cuminți, cu dragoste de țara lor și cu simț gospodăresc, aceea trebuie să fie salutată de oricine.

Eu cred că d-voastre din Partidul Liberal aveți dreptul să cumpăniți împrejurările în care se prezintă capitalul străin, dar nu cred că d-voastre, chiar în actuala stare de lucruri ați avea rigiditatea pe care unii din generația bătrână o aveau, în iluzii foarte nobile și foarte vrednice de lăudat, dar care s-au dovedit că nu corespund nici unei realități. Ori de câte ori se atacă aci d. Vintilă Brătianu, se atacă un om care a vroit foarte mult bine și care și-a cheltuit fără îndoială, tot timpul, toată inteligența și toată energia pe o cale care, cu cât era mai lăudabilă prin optimismul pe care îl cuprindea concepția sa, pe atât a fost de ruinătoare pentru interesele țării. Dar acum s-a trecut peste aceasta. Ne dăm seama cu toții că avem nevoie să asociem bogățiile noastre cu capitalul acumulat în Apus, și cu anumite metode care nu sunt încă ale noastre, care peste câțiva ani vor fi ale noastre, dar deocamdată nu suntem decât niște învățăcei în acest domeniu în care alții sunt profesori bătrâni. Dar unde nu mă impac de loc cu concepția d-voastră, d-le ministru, este când mai creați acele două soviete de acolo. Eu, prin toată experiența mea de om de aproape 60 de ani, și care am fost amestecat în multe, am constatat că oriunde este sfat lângă un om, de atâtea ori omul este împiedicat și nu ajutat de formațiile sovietice legate de dânsul. Aveți însă un număr de specialiști. Îmi pare foarte rău că nu veniți din când în când la Academia Română să vedeți ce înseamnă adesea o discuție între specialiști.

Ferească Dumnezeu și pe dușmanii mei de moarte de o adunare numai de specialiști. Mai bine o adunare de ignorați, fiindcă ignorații n-au pretenții, n-au sisteme și discuția lor ajunge totdeauna la ceva, pe când specialiștii vin cu teoriile lor și când ies nu lasă nimic în locul unde și-au făcut intrarea cu atâta solemnitate, aducând teoria pe care o reprezintă. Nu veți ajunge la nimic. În cazul cel mai bun veți avea figuranți foarte solemni pe care îi veți putea scoate înainte și prezenta publicului. Capital pe de o parte, intermediarul acela de organizare, de control, pe de altă parte, dar dacă nu veți găsi un om - să întrebuițăm un cuvânt vulgar - un om afurisit pe care să-l puneți acolo, atunci cu amândouă consiliile d-voastră, fiindcă este vorba de apă, vă veți îneca și cu proiect de tot.

Iată, eu vorbesc în Cameră acum. Ne vom vedea poate peste un an, și aș dori foarte mult ca peste un an să prezentați bilanțul celor două organe pe care le-ați introdus între stat, care trebuie condus cum se cade, și ceea care reprezintă capitalul. Și acest capital trebuie să fie onest și sprijinit pe o inițiativă reală.

Orice suferență, chiar dacă este puțin plătită, aduce pagubă, fiindcă dacă nu e pagubă în leafa pe care o ia, este pagubă în lucrurile de care, cu zăticnire, încontinuu se împiedică.

Și ați văzut, la începutul ședinței, soarta proiectelor din inițiativă particulară pe care le prezentăm noi și care nu ajung la discuție, fiindcă trebuie să treacă prin atâtea instanțe. În instanțele acestea sunt oameni, oamenii sunt români și se mai întâmplă și o vreme caldă cum este aceasta și atâtea alte lucruri, așa încât din consiliu în consiliu, se ajunge să se voteze un lucru atunci când l-a uitat și acela care l-a propus și care nu mai este de nevoie nimănui. Nu.

Veți ajunge la suprimarea acestor organe sau le vor suprima alții care vor veni după d-voastre și dacă au de gând să distrugă întreaga operă pe care ați făcut-o, de multe ori cu competență, mai deseori cu intenții bune, vor face un foarte mare păcat fiindcă țara nu poate fi zvârlită cu capul neconținut de la un perete la altul. Cel mai bun lucru este să nu-i punem în spinare atâtea legi, să n-o ciocnim cu capul de nimic, să o lăsăm să se adreseze la inițiativa ei binecuvântată care se găsește de la caz la caz. Lucrurile pot fi aduse în lege, dar legea oprește socoteala de la caz la caz, ceea ce nu e bine, căci pune cătușe și la mâini și la picioare. Cât de puține legi, cât de simple, cât de puține creațiuni în aceste legi simple. Acesta este crezul meu. Legea după mine poate fi judecată așa. Dar desigur că în ce privește o lege, judecătorii nu sunt partidele politice și nu sunt nici individualități amestecate în ele; judecător este opinia publică și mai ales judecător este rezultatul pe care îl așteaptă orice încercare legislativă.

Dar mi se pare mie că o lege este greșită și o ieși ceva bine? Cel dintâi care se va bucura, voi fi eu. Frică mi-e însă că veți regreta și d-voastră, ca și toți acei care merg pe calea legislațiilor complicate, veți regreta un lucru: că pentru o țară deșteaptă și plină de inițiativă, introduceți legi greoaie, care sunt potrivite pentru popoare proaste și fără putința de a lua inițiative.

Ședința din 19 iunie 1929

Scurtă evocare a lui Horia Maniu, deputat de Hunedoara:

Fiindcă aici suntem colegi și trebuie să aibă cineva puterea de a prețui și pe cine nu face parte din rândurile grupării sale politice, țin să arătânduioșatele mele păreri de rău pentru pierderea unui tânăr pe care am avut, în timpul din urmă, prilejul de a-l cunoaște, în onestitatea și patriotismul lui; adâncile și mișcatele mele păreri de rău pentru o pierdere care depășește marginile unui partid și răpește țării una din valorile care s-ar fi înscris, fără îndoială, în primul rând al vieții noastre politice.

Ședința din 26 iunie 1929

În chestiune personală, despre un incident cu ungurii din Cluj, ajuns în Parlament:

D-le președinte, d-lor deputați, am cerut cuvântul, oarecum în chestie personală, dar fără a căuta cătuși de puțin să înveninez raporturile noastre cu maghiarii, pe care nimeni din România nu le dorește mai bune decât cum le doresc eu.

Și eu sunt de părerea colegului nostru maghiar¹ că trebuie să se isprăvească odată cu informațiile false. Dar nu ajunge ca o informație să fie declarată falsă; trebuie să mergeți până la izvorul acestei informații și, în cazul când este cineva care a acuzat loialitatea d-voastre, să-l urmăriți pe cale judecătorească, pentru ca acest proces să fie lămurit înaintea opiniei publice.

Dar, fiindcă este vorba de presă, aș îndrăzni și eu să dau un sfat presei maghiare, în momentul când eu însumi iau fără să fi verificat răspunderea afirmațiilor românești.

Acum câteva zile s-a ținut la Cluj congresul Ligii Culturale. Niciodată n-a fost poate o manifestație națională românească așa de liniștită ca aceia.

În cuvântarea pe care am ținut-o, de zece ori am revenit asupra necesității ca toate popoarele care locuiesc acest pământ românesc, unite prin tradiții seculare, să ajungă a se înțelege și a birui ceea ce se găsește ca vechi elemente de ură în sufletul fiecăruia din noi.

M-am ferit să întrebuițez, și am oprit și pe vorbitori de a le întrebuița, cuvinte care ar fi putut jigni cătuși de puțin națiunea maghiară ale cărei însușiri nu odată le-am relevat în cărțile mele de istorie și în toate manifestațiile mele publice.

Știu, cum știe fiecare dintre noi, că nu este om aparținând altei nații pe care fatalitatea împrejurărilor să-l așeze într-un stat, care nu e statul său național, și pe care să nu-l doară. Doar noi am răbdat de o mie de ani, ca să înțelegem ce însemnează această durere, și am răbdat călcați în picioare, iar nu tratați ca niște cetățeni pe pământul românesc. (*Aplauze*).

Ei bine, iată răspunsul. În foaia care reprezintă opinia publică de acolo, din Cluj, în „Ellenzek”, foaia cea mai răspândită - altă foaie n-a dat nici o atenție acestor declarații - răspunsul a fost că noi suntem un fel de venitură de cine știe unde, cam de pe la 1300.

Apoi, vă rog, eu nu știu ungurește, dar am în fiecare moment pe lângă mine mai multe persoane sau o persoană măcar, care știe perfect ungurește, și am citit aseară că în momentul când la 1312 exista un Cluj, în momentul acela, nici măcar nu se pomenea de existența unui stat românesc. Subînțelegerea era că ne-ar fi adus un vânt, de cine știe unde și, vorbind într-acea zi cu cineva - nu fac indiscreții - cu unul din colegii noștri sași, acesta mi-a spus: „este foarte adevărat că la 1312 exista un Cluj, dar Clujul acela se numea Klausenburg”. Și era una din așezările vrednice de toată stima ale colegilor noștri sași, care nu s-au încălzit de nici o declarație de la Berlin sau de aiurea, pentru a ne tăgădui dreptul de a sta pe pământul pe care l-am udat cu sudoare timp de veacuri și l-am stropit cu sânge, și pentru alți și acum pentru noi. (*Aplauze*).

Atunci, d-lor, eu nu moralizez presa noastră, dar dacă e ca nimeni să nu apere presa noastră când minte, nimeni să nu susțină presa d-voastră când insultă. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

NOTE

1. Deputatul Iosef Willer spusese: „spre marele meu regret, observând deja de mult că poporul românesc din București este victima corespondenților tendențioși, ne pun în gură cuvinte pe care niciodată nu le-am rostit. De exemplu, în ceea ce privește chestiunea actuală, domnule profesor Iorga, eu am avut deja ocaziunea să citesc, pe ungurește, cuvintele atît ale contelui Bethlen /președintele comunității maghiare din România/ cât și ale domnului senator Gyarfas. Am să vă spun deci că nici domnul conte Bethlen și nici domnul Gyarfas n-au rostit nici un singur cuvânt care ar sta într-o contradicție diametral opusă; dumnealor, întorcându-se, vor desmiși categoric acele cuvinte puse în gura lor”.

Rememomări despre legea Poliției, adusă în Parlament de fostul ministru de Interne, Vasile Lascăr:

Dați-mi voie. Eu sunt om de pe vremea aceea și am o explicație pentru aceasta. Legea a fost prezentată de Vasile Lascăr, cu aprobarea vechilor liberali și cu nemulțumirea unor anumite elemente noi din Partidul Liberal, așa încât Vasile Lascăr era socotit ca o piedică în calea unora dintre liberalii noi.

Trebuie să adaug, dar să nu vă supărați, că acel care a vorbit în contra legii și s-a lăudat față cu mine că a vorbit în contra legii, se găsește acum la d-voastră; dar, din fericire, nu este înconjurat de prietenia d-voastră.

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: A completat pe Radovici, care a pus chestiunea tot în contra legii.

D. Richard Franasovici: De ce nu-i pronunțați numele?

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: Da, a ținut un discurs admirabil d. Constantin Stere, și a combătut tentativa unora din vechii liberalii, care voiau să pună piedici la admisibilitatea pe bază de titluri și la primenirea corpului polițiștilor, așa cum facem noi acum. Iată ceea ce v-a supărat pe d-voastră.

D. N. Iorga: Nu este așa. Atunci era o luptă pentru succesiune. Acela care avea toate șansele să fie succesor era Vasile Lascăr, și aceasta strică anumite combinațiuni. Și mi-aduc aminte - este vorba de un mort a cărui amintire este înconjurată de respectul tuturor - a venit cineva și mi-a spus: „am făcut-o olteanului cu două funduri la litră”. (Ilaritate).

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: D-voastră ați trăit acele momente, eu însă le-am urmărit din dezbateri.

D. N. Iorga: Vedeți cât este de adevărat tot ce spun, eu și vedeți ce memorie bună am.

Ședința din 4 iulie 1929

Cere intervertirea ordinii de zi pentru a se vota proiectul de lege prin care se dăruia Ligii Culturale un milion de lei: „Trebuie să facem plăți peste câteva zile. Țin să adaug că ajutorul care ni se dă nu este mare, dar noi îl primim cu cele mai mari mulțumiri, așteptând mai mult”.

Ședința din 11 iulie 1929

Își exprimă intenția de a vorbi la proiectul de lege pentru reforma administrativă:

D-le președinte, în lipsa mea, în ședința de ieri, s-a depus proiectul de lege pentru reforma administrativă.

Acum, când d-voastră știți bine, eu am cerut un concediu și fiindcă doresc să vorbesc la acest proiect de lege, v-aș ruga să binevoiți a mă înștiința cu o zi înainte, ca să mă pot înfățișa.

Dar, înainte de aceasta, și cu atmosfera care s-a creat în jurul acestei legi, eu țin să fac încă de acum această declarație:

O viață întreagă am luptat și eu pentru ea, în locul comunei care n-a existat niciodată, să se așeze la baza organizației românești satul, care a existat întotdeauna... (*aplauze prelungite, unanime și îndelung repetate, strigăte de bravo*) pe care a fost clădit întregul nostru trecut.

Al doilea, în toată viața mea am luptat, nu pentru o descentralizare de formă, dar pentru revenirea la regiunea organică, din care s-a făcut puterea poporului românesc (*aplauze unanime îndelung repetate, strigăte de bravo*) dar în același timp nu înțeleg cum am putea păstra astăzi regiuni care au fost tăiate în carnea poporului românesc de stăpânirile străine. Că, prin urmare, încă de acum mă declar ireductibil adversar al ideii de a menține capitalele: Chișinău, Cernăuți, Cluj și Timișoara. Acestea sunt capitale al regimurilor care au apăsas asupra noastră și nu sunt capitale create din viața noastră națională. Cred că întreaga opinie publică este alături de mine, în această privință. Nu avem de păstrat regiunile artificiale ale străinilor.

D. D. Cărăuș: Să le distrugem, d-le profesor.

D. N. Iorga: În sfârșit, nu discut eu cu d-ta. Eu am cu cine să discut; locvacitatea v-o puteți cheltui aiurea, aveți atâtea cercuri culturale. În sfârșit, nu cred că s-ar putea înlocui, în starea actuală a țării, puțina autoritate a puterii executive, prin rezultatul alegerilor de soviet. Atât am avut de spus.

Ședința 16 iulie 1929

Discurs pe marginea proiectului de lege a administrației locale:

D-le președinte și d-lor deputați, proiectul de lege pe care îl prezintă d. ministru Vaida Voevod și d. Mirto ar fi meritat, fără îndoială, o discuțiune

largă înaintea Camerei întregi, cu reprezentanții tuturor partidelor de opoziție. Să-mi dați voie să nu pot înțelege absența lor tocmai fiindcă țin la regimul parlamentar și fiindcă mi se pare că anumite încercări care se fac în momentul de față, de a arunca toată răspunderea stării proaste a țării pe regimul parlamentar, îmi par nu numai periculoase, dar și lipsite de sens și capabile de a câștiga doar simpatia naivilor îndrăzneți, care naivi îndrăzneți pe urmă se dedau la anumite acte, din care nu știi să alegi mai mult ridicolul acțiunii sau rezultatul primejdios pentru țară pe care această acțiune ridicolă ar fi putut să aibă. Tocmai fiindcă țin la instituția aceasta parlamentară, care în sine, în esență, poate fi bună sau rea, dar acela care participă la dânsa trebuie să caute a o ridica pe cât se poate mai sus, pentru a împiedeca acțiuni ca acelea de care vorbeam, să spun că pentru a păstra un prestigiu fără de care nici o instituție nu poate funcționa, ar fi trebuit ca acei care au participat o bucată de vreme în organizația aceasta de partid, la luptele noastre politice aici în Parlament - locul cel mai potrivit pentru a discuta între noi - să rămână și să-și arate fiecare punctul de vedere. (*Aplauze unanime*). Cum știți foarte bine, de la început, când s-a emis ideea că o parte din opoziție, unii pentru motive de principiu, alții pentru timpul prea scurt întrebuițat la discuția acestui proiect de lege, ca o parte din opoziție, de deosebite nuanțe, să nu ia parte la discuția acestui proiect de lege administrativă, v-am declarat și am declarat și opiniei publice, pe altă cale, că îmi este cu desăvârșire imposibil să mă raliez la acest punct de vedere. (*Aplauze*).

Ați greșit d-voastre cu toții care formați majoritatea acestei Camere, atunci când, la discuția Constituției, ați preferat să vă plimbați pe calea Victoriei și să spânzurați șobolani la balcoanele cluburilor d-voastre politice. Șobolanii pe care i-ați spânzurat au murit, dacă nu erau morți dinainte, dar nu mi închipui ca moartea, într-un caz sau în celălalt, într-un fel de împrejurări sau în altfel de împrejurări, a acestor inofensive animale, să fi adus o pagubă esențială guvernului care era acolo (*arătând spre banca ministerială*); dar socot că în ce privește Constituția, care s-a votat în absența d-voastră și pe care eu am discutat-o, s-au introdus anumite modificări la anumite articole; unele din modificările acestea, chiar modificări importante - Constituția aceasta ar fi folosit dacă d-voastre ați fi rămas la locul d-voastre și ați fi discutat-o.

Puteați să lungiți discuția ori cât de mult, puteați să amestecați, dacă participați, și alte lucruri, puteați să amestecați tot ce era de natură să facă neplăcere guvernului de atunci. D-voastre ați preferat ieșirea din Parlament; și ați făcut fără îndoială foarte rău, cum foarte rău fac și acei care acum ies din Parlament, atunci când se discută acest proiect de lege. Și foarte rău face orice partid care declară că îndată ce va veni la guvern va înlocui o lege, pe care

absentând din Parlament nu a vroit să o discute. Își închipuie oricine la ce rezultate s-ar ajunge cu acest sistem. Fiecare partid, revenind la putere, ar declara că nu este angajat prin legile care s-au votat, fie în prezența, fie în absența sa; și atunci ar veni cu un alt sistem legislativ. Și atunci am avea de fapt două regimuri legislative, care s-ar succeda cu oamenii lor, cu punctul lor de vedere, cu legile lor. Și atunci ar fi mai bine ca legile să se prezinte pe rând, ca fiecare partid să vină cu Constituția sa, cu legile sale fundamentale și să se știe, fără a se mai discuta în Cameră și a se mai vota, că a venit partidul, că s-a instalat cu România sa în fața României celuilalt care, ducându-se, s-a dus împreună cu Constituția sa, împreună cu legile sale fundamentale și împreună cu tot ce ținea de dânsul.

Vedeți, astfel de proceduri compromit viața noastră politică. Și de aci vine discreditul care acoperă și pe cei vinovați și pe cei nevinovați, care acoperă și pe acei care nu au avut puțința să se manifeste activ în viața țării, cum s-a întâmplat cu gruparea pe care o reprezint eu.

De aici vine furioasa pornire neîndreptătită împotriva partidelor, ca partide. Partidele sunt însă un capital de organizare și de talent, care se pun la dispoziția țării, atunci când partidele sunt bune. Iar când partidele nu-și înțeleg adevărata lor menire, atunci, fără îndoială, sunt facțiuni care se hrănesc din averea țării, își hrănesc averea lor proprie și ambițiile lor din ceea ce nu le aparține, ci aparține poporului întreg. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Pentru ca să fim apărătorii regimului în care am trăit unii o viață întreagă, pentru aceasta trebuie să începem prin a-l respecta în adevăr și prin a-l servi.

Și așa mai face încă o declarație preliminară în ce privește necesitatea aceasta de a rămâne în Parlament și de a discuta legile.

Când am fost aleși noi, cei care în adevăr am fost aleși, nu am fost aleși pentru un anume fel de participare la discuțiile Camerei, sau dincolo, ale Senatului, noi am fost aleși pentru a rămâne aici, pentru a discuta orice proiect se aduc în discuție, pentru a căuta să arătăm punctul nostru de vedere față de punctul de vedere cuprins în acest proiect, pentru a încerca modificări. Dacă modificările acestea, fiind bune, nu sunt admise de banca ministerială, nu sunt aprobate de majoritate, atunci răspunderea cade asupra oamenilor cărora li s-au deschis ochii și care nu au vrut să vadă.

Datoria noastră este să stăm la locul nostru, în orice fel de împrejurări, păzind punctul nostru de vedere și reprezentând pe alegătorii care și-au pus încrederea în noi, nu pentru ca prin alegători să se servească partidele, ci pentru ca alegătorii, adică nația, să fie servită prin partid. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Acesta este scopul pentru care am fost trimiși noi aci.

Potrivit cu acest fel de a vedea lucrurile, voi discuta proiectul pe care îl prezentați d-voastră și, cum vedeți, nu am aerul unui om înspăimântat, terorizat de caracterul revoluționar al acestui proiect. Vă voi arăta, dimpotrivă, că foarte deseori sunteți de un oportunism, de o lipsă de consecvență față de principiile d-voastră de bază, sunteți de o lipsă de îndrăzneală față de ce ați făgăduit, de esența ideologică a partidului d-voastră, care îmi permite critici în alt sens. Și, neîngrozit deloc, fără intenția de a vă aduce un serviciu decât aprobând, ca om onest, ceea ce este bun, și arătând, tot ca om onest, ceea ce nu e bun, sfătuindu-vă, desigur în zadar, să îndreptați ceea ce e rău, să păstrați numai ceea ce este bun, pentru aceasta iau cuvântul astăzi.

Întâi să-mi dați voie să fac o observație asupra condițiilor în care v-ați pregătit proiectul, adică acei care sunteți iscăliți acolo, d. ministru de Interne și. d. subsecretar de Stat Mirto.

E un proiect de mare importanță, un proiect care încearcă a schimba complet detestabila viață administrativă a țării. Nu se poate întrebuița alt calificativ decât acela de detestabilă, avem de a face să o spun de la început, cu sistemul lui Napoleon al III.

Continuând în România într-o vreme când trupul răposatului împărat, căruia îi datorăm atât de mult, s-a amestecat de multă vreme cu pământul, prin urmare trăim pe cenușa morților și nu trăim nici măcar pe cenușa morților noștri; or, atunci când v-ați hotărât să înlăturați un regim administrativ cu desăvârșire învechit, pretutindeni învechit, căzut în discredit și în desuetudine, la noi, incapabil de a sprijini autoritatea de stat și potrivit dezvoltării societății - două lucruri: nu sprijină autoritatea de stat și împiedecă viața de jos, care se ridică să capete o manifestare. În ceea ce privește aparatul acesta administrativ, în acest moment d-voastră trebuia să aveți cunoștința a două lucruri pe care oricine poate să nu le aibă de la început, dar când se amestecă într-un domeniu și vrea să legifereze, lucrurile acestea trebuie să caute să le capete și oameni atât de inteligenți, unul dintre dânșii cu o așa de lungă și frumoasă experiență politică, cum este d. Vaida, ar fi putut foarte bine, mai întrebând și în dreapta și în stânga, mai citind cărți care nu sunt menite să rămână întotdeauna cu foile netăiate, ați fi putut căpăta ceea ce de la început este evident că nu ați avut și nu mă gândesc să vă fac o învinovățire din aceasta. Aș zice chiar că oamenii care se găsesc aici în țară, de mult, de la început în țara aceasta veche, aceștia sunt datori să știe anumite lucruri. Dar acei pe care și harul lui Dumnezeu și sacrificiile noastre - mă gândesc să dau o formulă care să nu mă indice oprobriului public că nu am ținut seamă de toți factorii care au contribuit la crearea României Mari - aceia pe care și harul lui

Dumnezeu și vrednicia noastră și ajutorul Aliaților și tot ce ne-a adus aici, nu sunt datori să știe o mulțime de lucruri pe care școala noastră ar fi trebuit să le facă de domeniul public.

D-le ministru Vaida și d-le subsecretar de Stat Mirto, noi nu suntem o societate de ieri, suntem o societate care durează, nu de la anul 1300 până acum - vorbesc de România liberă - ci în dosul statului de la 1300, în dosul așa numitului stat e toată Țara Românească, titlu iredentist împotriva părerii criticilor mai noi, care pretind că nici o idee nu era exprimată în această formulă; în dosul acestui stat sunt lungi secole de viață, a căror istorie nu s-a dezvoltat prin mari evenimente și prin oameni de seamă care să fi făcut zvon în lume și care nu a fost scrisă de nimeni. De la părăsirea Daciei de către legiuni, din momentele acelea când am fost lăsați noi singuri, cei mici, cei săraci, să ne căutăm de nevoile noastre cum puteam, s-a alcătuit unul din cele mai interesante sisteme administrative și judecătorești care au existat în lume. Și scopul cutării lucrări cu care mă ocup acum, e tocmai să învederez acest lucru, că dreptul nostru, și în special dreptul nostru administrativ, putea să aibă elemente luate de la viața ante-romană, putea să aibă ceva bizantin și atâtea alte împrumuturi luate de aiurea, dar, înainte de toate, este o creație proprie a poporului român. Lumea nu o știe, fiindcă mii de documente care cuprind această viață, au fost publicate întâmplător, pe ici pe colo, nu au fost strânse niciodată, nu au fost înfățișate pe categorii, nu au fost traduse în limbi străine, nu au fost puse la dispoziția acelei lumi străine, care adeseori cunoaște mai ușor binele pe care îl avem, decât cum, cu preocupările și pasiunile noastre, îl recunoaștem noi înșine.

Prin urmare, nu este vorba de un stat de creație nouă, după cum s-a creat statul cehoslovac, sau după cum s-a reluat statul polon, sau cum s-a făcut în America, atunci când coloniile americane, la sfârșitul secolului al XVIII, s-au organizat în state deosebite. Ce au făcut? Ca niște ideologi onești ce erau - nu mă ocup de Cehoslovacia și de Polonia, ci de Statele Americii din 1770 - au luat contractul social al lui Jean Jacques Rousseau, au luat lucrările filosofilor din secolul al XVIII-lea și, pe baza acestor idei, au croit o constituție nouă și pe baza acestei constituții, mai mult sau mai puțin în aer sau în Cer, pe baza acestei constituții, zic, pe urmă, au făcut legi pe care în America, după cum știe toată lumea, le îndreaptă în fiecare moment moravurile societății. Căci, dacă am muta legile americane în România, aș vrea să știu ce s-ar întâmpla după trecerea de un an de zile. Dar acolo este o societate sprijinită pe muncă, pe devotament, pe câștigarea grea a pâinii de toate zilele și a averii; societatea aceasta, ca orice grupare de oameni care muncesc, poate să îndrepte orice fel de legi. Dar la noi, vă rog, nu este așa. Greșeala cea mare, pe care ați făcut-o, dați-mi voie să v-o spun - căci dacă, la

urma urmei, este un om care să poată să v-o spună, sunt eu, și pot să îndrăznesc să v-o spun pentru că sunt unul care trăiesc de atâta vreme în această lume și am scotocit-o în toate părțile - este că, gândindu-vă la reforma administrativă, n-ați arătat ce a fost odinioară la noi. Acolo ați fi găsit un adevărat tezaur și v-ar fi fost folositor și din punctul de vedere al Partidului Țărănesc. D-voastră sunteți partid național-țărănesc, dar în momentul de față faceți reforme care sunt țărănești. Credeți că partea națională s-a terminat și vine acum partea țărănească. Adversarii d-voastră devin astfel naționali, tocmai din faptul că d-voastră uitați să afirmați când trebuie și caracterul d-voastră național, legat așa de strâns cu viața părții din Partidul Național-Țărănesc care vine din Ardeal și, într-o-câtva, și din celelalte provincii. Dar, mă rog, în acest tezaur al trecutului nostru se găsesc materiale extrem de prețioase pentru elaborarea legii d-voastre, și dacă succesorii d-voastră nu vor fi acei pe care vi-i pregătiți, vi-i pregătiți prin toată atitudinea pe care ați avut-o de când v-ați așezat acolo, prin toate convențele pe care le-ați avut cu anumite persoane care erau acolo (*arată la băncile liberale*), prin tot ceea ce lăsați să înțeleagă și opinia publică și Regența...

(Adunarea salută cu aplauze prelungite sosirea d-lui prim-ministru Iuliu Maniu).

Țin să fac o distincțiune: acestea nu sunt aplauze pentru ideile mele, ci sunt aplauzele cotidiene ale șefului d-voastră. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității.*)

D. Șt. Cicio-Pop, președinte: Acestea sunt aplauzele adresate d-voastre.

D. N. Iorga: Mulțumesc foarte mult. (*ilaritate, aplauze pe băncile majorității*). Aș dori să le am și la sfârșit, deși nu voi fi fost totdeauna amabil cu ideile pe care le cuprinde acest proiect; dar sunt utile, dacă nu pentru astăzi, când sunteți prinși într-un sistem, pentru mâne, când sistemul va trebui schimbat.

Pentru ca să știe și d. Maniu ce spuneam în momentul acela, repet; în alcătuirea acestui proiect este o lipsă fundamentală de informațiune; informațiunea istorică a lucrurilor care au fost aci. Și spuneam că aceste lucruri sunt extrem de prețioase, căci pot hrăni atâtea proiecte de legi, care servesc partea țărănistă din concepțiunea d-voastră, mult mai mult decât ideile filosofice din veacul al XVIII-lea, sau cine știe ce teorii culese din dreapta și din stânga, de un om sau de mai mulți oameni care obișnuiesc să citească mult și uneori mai mult decât poate să suporte orice inteligență umană și a sa în particular. (*Ilaritate*).

În acest trecut ziceam că s-ar găsi elemente care ar putea să corecteze ceea ce este rău în această lege, mâne, dacă mâne nu va însemna - când veți pleca, așa cum pleacă orice guvern la ceasul pe care-l doriți, sau pe care îl

doresc alții - dacă mâne nu va însemna venirea acelora pe care îi pregătiți de mai multă vreme ca succesori, prin tot felul de amabilități și legături personale. Veți vedea d-voastre la sfârșit unde se va merge cu încercările pe care le faceți de multă vreme, de a aduce din nou viața țării românești la alternarea a două partide, partidul masselor, și-mi vine pe buze un joc de cuvinte pe care nu-l fac, joc de cuvinte care ar fi învederat printr-un cuvânt asemănător cu ce înseamnă un partid înainte de toate capitalist și bine nutrit.

Vă asigur: cu cât vor fi mai bine nutriți succesorii d-voastră, cu atât mai puțin va rămânea reforma d-voastră, care cuprinde multe confuziuni și multe greșeli. Și datorita unui partid care legiferează - care legiferează prea mult și prea ușor, cum legiferați d-voastră, datorita lui este să cerce a salva, după ce va pleca, măcar o parte din opera legislativă pe care o lasă. Nu prin politicianism, ci prin anume chibzuieli de oameni cumiți, gata la sacrificii, numai astfel se poate asigura transmisiunea unei părți măcar din opera legislativă îndeplinită de un partid.

Cine vrea să înțeleagă, poate să înțeleagă, dar mi-e frică că și chiar dacă m-aș fi exprimat mai clar decât atât, tot nu v-ați înțelege, pentru că știu bine rolul Casandrei pe care-l am. Nu mi s-a întâmplat în nici un caz ca în recomandațiile date miniștrilor care s-au succedat pe această bancă, să nu se fi văzut la sfârșit că eu aveam dreptate. Dar, deși puteau să înțeleagă, n-au înțeles.

Îmi aduc aminte - în treacăt o spun - de momentul acela din iulie, nu știu care an, în care d. general Averescu venise la putere. Era foarte sigur că și peste domnia care era atunci și peste aceea care trebuia să vie, va stăpâni partidul său. Nu vreau să mă întind asupra lucrurilor accesorii. Și atunci am fost nedreptățit în alegeri, ca și sub toate guvernele care au fost și înainte și pe urmă. I-am atras atenția: „d-le general Averescu, în momentul acesta, poți d-ta să crezi al doilea mare partid, cu naționalii din Ardeal, cu anumite elemente țărăniște, și așa mai departe. Numai că ai avut până acum de două ori ocazia să-l faci și le-ai pierdut. Și acum este a treia ocazie, și-ți garantez eu că o pierzi”. Și a pierdut-o. Și vă aduc aminte de cuvintele pe care altădată vi le-am spus și sunt sigur că și cuvintele acestea nu vor purta roade, dar sunt sigur că acei pentru care nu vor fi purtat roade, se vor căi cândva. Cine nu s-a căit în țara aceasta? Este cineva pe care nu-l pot numi - nu mai este în viață; când era în viață, se găsea acolo unde cuvintele noastre nu pot răzbi, care-mi spunea de Camera din 1918 - 1919: „ce bine ar fi fost dacă nu se dizolva și ce păcat că s-a dizolvat”. Numai că aceste păreri de rău vin prea târziu.

Și faceți legea fără liberali. V-au făgăduit că o desfac, și vor desface-o. Și vor desface-o măcar în mare parte. Dar ar trebui să vă amintiți că a guverna înseamnă a prevedea, nu numai în ce privește momentul imediat următor, ci

întreaga dezvoltare, și ceva mai departe, a vieții țării și întregul joc al partidelor.

Dar m-am abătut prea mult de la ceea ce vream să spun. Poate aplauzele d-voastră, poate prezența d-lui Maniu acolo, toate acestea m-au făcut să iau și drumulețul acesta, în aparență lăaturalnic, dar care duce la lucruri foarte esențiale. V-a dat Dumnezeu lucruri pe care nu știu dacă le veți putea păstra și, mai ales, ați avea a face lucruri pe care nu știu dacă Dumnezeu vă va da toată înțelepciunea care trebuie pentru a le garanta și prin urmașii d-voastră. Vă aduceți aminte ce am spus eu cândva aici, în Cameră: că această Cameră este o Cameră care nu trebuie înlăturată ori ce s-ar întâmplă în partea aceea, către banca ministerială. Și am mai spus-o și în altă Cameră, și nu s-a ținut seamă, și lucrurile nu au mai mers bine. Vedeteți, vorbim ca între oamenii care știu despre ce este vorba și opinia publică știe și ea despre ce este vorba și, prin urmare, putem trece mai departe.

Informația d-voastră, ziceam, este insuficientă. D-voastră ați făcut un proiect de lege ca pentru o societate nouă, și proiectul acesta de lege, făcut ca pentru o societate nouă, îl sprijiniți pe anumite teorii. Dar, ce sunt adevărurile sociologice sau de drept constituțional într-o epocă de atâtea relativități? Adevărat este un singur lucru: ceea ce face parte într-adevăr din viața reală a unei societăți, din sistemul organic al unei societăți.

Dar, vă spun de la început că ați avut organisme în această societate; la aceste organisme, ori nu v-ați gândit, ori v-ați gândit prea puțin. Nu v-ați gândit deloc la unele, iar în ceea ce privește altele, v-ați îngrijit în treacăt și le-ați lăsat, pe când pe aceste organisme era ceva de sprijinit, Adică, pentru a face chestiunea mai înțeleasă, și amintindu-mi și de profesiunea mea obișnuită, iată ce vreau să spun: că a chema pe cetățeni la o anumită dată și a-i face să voteze pentru consiliul satului, și a-i chema altădată și a-i face să voteze și pentru consiliul comunei, și a-i chema și altădată pentru consiliul județean, și a-i chema și altă dată și a-i face să voteze și pentru adunarea aceea, nu-mi aduc aminte cum o numiți - a trecut proiectul d-voastră prin atâtea spălături chimice! Dar, în sfârșit, îi chemați încă odată să voteze pentru consiliul care este adaos pe lângă directori. Cetățenii aceștia sunt chemați individual, un om ca alt om, cetățean nr. 1, cetățeanul nr. 2 și așa mai departe. Dar cetățenii aceștia fac parte dintr-un organism. Viața istorică i-a pus într-o anumită legătură, de multă vreme. Și cetățeanul individual nu reprezintă nimic. Este un om pe care îl poți minți, îl poți înspăimânta, în cele mai multe cazuri poți face din el ce vrei.

Și acum sunt foarte sigur de aceasta, cu toate că d-voastră vă sprijiniți pe credința că nimeni nu vă poate atinge popularitatea și că această popularitate nu este atinsă. Este de ajuns să se găsească un număr de

descreierați sau, mai bine, nu de descreierați adevărați, căci de descreierați adevărați toată lumea se ferește, dar de oameni care sunt foarte cuminți, dar care fac pe descreierații în anumite momente, este de ajuns să meargă un număr de descreierați să spună că d-voastră vreți să jupuiți țara cu impozite, ca să înșelați de a deveni populari. Președintele Consiliului a arătat ieri, pentru mine foarte convingător, și care este situațiunea care a primit-o și care sunt datoriile grele și neplăcute și pierzătoare de popularitate pe care le are. Și dacă într-adevăr este hotărât să meargă până la capăt, din opozițiune va avea o aprobare - o spun eu, disprețuitor de popularitatea nesănătoasă la care d-voastră nu odată v-ați îndulcit; va avea, fără îndoială, până la capăt, sprijinul meu, care înțeleg că țara este într-o astfel de situațiune, încât a refuza să o ajuți este un păcat (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), iar a invita pe cineva să nu ajute este o crimă de stat. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Dar iată, din răspunsul acesta eu m-am convins că cifrele prezentate sunt cifre reale; că datoria de îndeplinit este o datorie grea, că pentru aceasta trebuie să creiem cu toții atmosfera care se cere pentru aceasta.

Dar, dați-mi voie, oamenii aceștia de care vorbeam ar putea - de aici am pornit - ar putea să cadă în mâna cuiva care le-ar spune că țara românească poate fi salvată cu, știu eu, cu banii unui filantrop internațional, care s-ar îndrepta către noi din simpatie, sau că ar putea să se îndrepte situațiunea țării românești, golind birourile de funcționari inutili - funcționarii inutili care sunt, fără îndoială, cu mult mai mulți decât cei utili.

Dar omul individual este slab oriunde. La noi, omul individual este mai slab decât aiurea, fiindcă n-are aceeași bază materială și n-are aceeași educațiune, n-are aceeași conștiință. Dar oamenii strânși prin ocupațiunile lor, aceia care, eu nu mă gândesc să recomand nimănui o copie pe fereastră a instituțiilor italiene, dar aceia care se găesc, printr-o practică îndelungată, împreună, aceia constituie un element organic și elementul acesta organic trebuie întrebuințat, măcar în oarecare măsură. Dar d-voastră operați cu omul abstract, pe baza unor teorii abstracte. Este această părere cu desăvârșire falsă. V-o spune cineva care s-a întâmplat să fie, nu numai istoricul acestei națiuni, dar o curiozitate nestinsă l-a făcut să se amestece în viața aproape a oricărei societăți omenești, pentru ca, de acolo, din practica dureroasă a oamenilor, să tragă, și pentru viața sa politică, anumite linii de conduită. Și v-o spune cineva care a avut acest prilej, pe care nu-l au alții: niciodată ceva creat pe linii de teorie, fără nici un contact cu viața reală actuală și cu tot ce ceea ca trecut, se găsește în dosul acestei vieți - de fapt, nu există trecut, fiindcă trecutul trăiește în fiecare clipă a prezentului nostru, fără a face fraze sau romantism, noi suntem exponenții unui lung șir de oameni, pe care îi

reprezintă trecător făptura noastră fizică - orice legiferare de felul acesta poate fi frumoasă, atrăgătoare, poate să satisfacă ideologiile naive și naivii care cred în ideologiile naive, dar nu rămâne.

Dar să vă spun și vorba bună pe care o merită, și pe care sunt dator să o spun, fiindcă vă puteți închipui că n-am venit aici de la o ocupațiune foarte utilă, în acest loc, unde se face și foarte multă pseudo-ocupație inutilă, pentru a face funcțiune de partid sau a procura acelor care nu vorbesc, avantajele unui discurs pe care n-ar fi fost în stare să-l țină. Vă puteți închipui că nu pentru aceasta am venit aici. N-am venit nici pentru a vă face bine, din interes, d-voastră, dar tot așa de puțin n-am venit pentru a face bine, fără interes, altora. Dar este sigur că în legislațiunea d-voastră aveți și o parte care, pentru moment, poate să nu fie bună dar deschide drumul: puțintel, cu ochii închiși, dând formidabile lovituri de topor acolo unde nu era nevoie; era numai de împins o portiță, sau de chemat cineva care vă deschidea ușa singur. Dar știți, pentru un partid nou, pentru un partid cu anumite amintiri revoluționare, jocul acesta de-a toporul, de multe ori în aerul liber prinde, este foarte interesant, dar de pe urma acestei formidabile lovituri de topor, în apa limpede sau în aerul curat, va rezulta totuși un avantaj. Anumite idei, care până acum aparțineau teoreticienilor, au trecut prin Cameră. Vor trece și prin Senat și se vor învrednici într-o formă care se poate schimba - și cu siguranță se va schimba - se vor învrednici și de iscălitura Regenței. Dar nu mă preocup - fiindcă nu sunt mahalagiu politic - de felul cum vă înțelegeți d-voastră cu Regența. Nu m-am îngrijit să știu nici de ce v-a chemat, nici de ce declarații ați făcut, nici de angajamentele pe care le-ați luat, dacă le-ați luat, nu mă privește, nici de zilele bune nici de zilele rele pe care le aveți d-voastră cu Regența. Regența crede ce crede și face ce socoate că trebuie să facă. D-voastră vă aranjați cum credeți, cum sunt interesele d-voastră până la un punct și cât cere demnitatea d-voastră să vă înțelegeți cu înalta Regență, aceasta nu mă privește pe mine. Dar vorba este că acest proiect va fi votat; și va căpăta iscălitura celor trei Regenți, care îndeplinesc rostul Regelui, care nu guvernează, și ele vor fi trecute astfel din ideologie, fie și într-o formă greșită, în viața practică, ceea ce este un foarte mare avantaj.

Și în legea d-voastră sunt două idei rău prezentate, dar care în ele înșile sunt extrem de interesante și foarte folositoare pentru momentul când ne va învrednici soarta să se devoteze un șir întreg de oameni pentru a se populariza și a li se forma regimul potrivit. Aceste două idei, spuneam și în declarația mea preliminară, sunt: valoarea satului - și vă voi arăta eu cum ați aplicat-o; este afirmată într-un capitol și călcată în altul, căci de aceea sunt împărțirile pe capitole într-un proiect de lege, ca să nu se vadă contrazicerile. Contrazicerile nu sunt permise în același capitol, dar pot fi în capitolele

următoare, fie și în orice legislație din lume, dar prin legislația de azi intră în normele de conducere credința că satul există.

Până acum se socotea că satul este inexistent, că satul este un grup de oameni care s-a întâmplat să trăiască împreună, dar nu merită nici un fel de interes decât că de la comună vine cineva, la sat. Iar satul prin el însuși colaborează în chip foarte vag, împiedecându-se pe drum la alcătuirea comunei. Pe când comuna n-are decât vreo sută și vreo patru de ani, atâta este viață uneia, care nu trebuie confundată cu viață altei comune, comuna medievală. Sunt două lucruri cu totul deosebite. Comuna medievală însemna un număr de oameni care doresc să trăiască în obște, în comună, în latinește se zicea „in comuni”, și care creau instituția, fiindcă ei doreau să trăiască „în comun”. Comuna aceasta nouă însemnează că legislatorul impune unui număr de oameni, vor ori nu vor, să stea împreună, pentru a face, de cele mai multe ori, nimic. Și de câte ori legislatorul crede că trebuie schimbate hotarele comunei, vine un deputat influent și iată ce spune: mi-ar conveni, pentru interese electorale, să iei ceva sate, să le pui așa ca să alcătuiască o comună. Așa cum se alcătuiau cercurile electorale în Ardeal; îmi aduc aminte, nu știu care era regimul, și era posibilitate să iasă un candidat de opoziție deputat în Ardeal la Săliște. Și, când m-am dus - eu eram candidatul - m-am trezit cu sate luate de la Miercurea și puse în legătură cu Săliștea. Pentru că Săliștea mă voia, dar era un tânăr de acolo, de lângă Sibiu, din Sibiel, care trebuia să iasă el, și atunci s-a făcut cercul electoral pentru candidat. Așa și în domeniul comunei, ea se făcea uneori pentru că avea cineva anumite interese. Și dacă ar fi totdeauna interese politice! Dar de cele mai multe ori erau interese de ordin material pentru care se făcea comuna.

Dar d-voastră ați rostit acest cuvânt, „satul”, și ați făcut asupra aceluia care se credea mort, dar era numai adormit, anumite ușoare semne de vrajă, și el s-a ridicat. Dar în loc să-l sprijiniți și să-l așezați solid în scaunul lui de judecată, l-ați pus undeva, dar în ceea ce privește puțința lui de acțiune, el va întâmpina în fiecare moment piedici. N-ați crezut deajuns în sat și se va ajunge o vreme când se va crede în această mare și rodnică realitate care este satul, singura realitate, singura chiar față de oraș. De ce este singura? Orașul? Ce înseamnă un oraș? Dar când am luat noi teritoriile acelea unde aveam majoritate, am luat o mulțime de orașe, în care nu aveam, nu vom avea multă vreme, nu vom avea niciodată poate în unele locuri o majoritate orășenească, dar noi le-am luat, fiindcă majoritatea de populație era românească, și fiindcă populația naturală se găsește la sate, iar populația de la orașe poate fi naturală, dar poate să fie și falsificată. Căci poți să crezi pentru descoperirea unei bogății, poți să crezi pentru un nod de cale ferată, poți să crezi pentru anume interese publice un centru de acestea, care astăzi există și mâine nu va

mai exista. Ce nu se poate face în materie de orașe? Cum vreți, puteți să-l creați. D-voastră veți fi auzit și de orașul pe care a vrut să-l facă, în Franța, cardinalul Richelieu, care a ales un loc foarte frumos, a atras o mulțime de oameni, care voiau să facă plăcere ministrului atotputernic, și-au clădit case, s-au făcut niște drumuri largi, cum nu se obișnuiau în secolul al XVII-lea, au fost deschise piețe, și s-a întâmplat, ce? Orașul nu era așezat la un punct unde să fie prisos de viața la sate și, dacă vrea să cumpere cineva o casă foarte ieftină în Franța, n-are decât să o cumpere în orașul acesta pe care l-a întemeiat Richelieu și care nu s-a putut dezvolta niciodată, unde crește iarbă mare pe piețe și pe străzi oraș care fusese făcut ca un fel de capitală.

Satul este pentru oricine marea realitate istorică și marea posibilitate în prezent, marele factor de dezvoltare pentru viitor.

Dar d-voastră puneți și comuna pe lângă sat, puneți și adunarea generală a satului, și puneți, dacă vor oamenii, și un consiliu sătesc, dar mai este și un consiliu comunal. Și mi-am dat osteneala să văd ce poate face și consiliul comunal și consiliul sătesc: cam acel aș lucru. Toate definițiile acestea sunt, după părerea mea, greșite și iată de ce: definiția până în amănunt nu o dă niciodată legea bine chibzuită. Trebuie să o dea regulamentul. Fiindcă este greu să schimbi o lege și e foarte ușor să schimbi un regulament. Și, al doilea, când citește cineva că este vorba de amenajare a peisajelor naturale, frumos este, da, o fi și aceasta undeva, dar va surâde biata țară românească la ideea că-și închipuie cineva cum că un consiliu comunal sau un consiliu sătesc stă să discute vechimea unui salcâm și dorește ca acest salcâm să fie păstrat acolo. Îmi aduc aminte ce luptă teribilă am cheltuit cândva în localitatea, pe care a vizitat-o și d. Vaida acum două zile. Era un salcâm de cel puțin un secol, lângă o biserică veche. În cazul acesta poate că ar fi fost bine să fi existat legea d-voastră, fiindcă veneam cu ea în mână și apăram salcâmul. Salcâmul l-au tăiat. Multă vreme salcâmul a protestat, după ce fusese tăiat, împotriva acestei sălbătăcii, fiindcă dădea din bătrânețea lui neconținut mlădițe care acuzau pe acei care săvârșiseră faptul de barbarie inutilă, de bună goarnă inutilă. Al doilea principiu foarte bun, pe care l-ați introdus și pe care îl stricați, voi spune de la început de ce, și voi reveni poate și mai departe, este principiul regiunii.

Eu îmi aduc aminte de o vreme când Bucureștii erau mult mai tari decât acum. Ferească Dumnezeu, cât sunt de tari Bucureștii acum, și cu d. primar și cu noi toți împreună! (*ilaritate pe băncile majorității*). Sunteți mai tari d-voastră, care nu sunteți din București, nici din Vechiul Regat. Va venit vremea d-voastră. Au abuzat cei din Vechiul Regat de vremea lor, acum abuzați d-voastră de vremea d-voastră, apoi, poate va veni vremea să nu abuzați nimeni de ceea ce se întâmplă să reprezinte.

Dar era pe vremea când se spuneau de la București vorbe mari: suprimarea oricărei deosebiri a vieții din trecut, era și cineva care, în momentul acesta nu este aci, nu vă voi spune dacă era la dreapta sau la stânga mea, care într-un articol de gazetă mergea așa de departe în alcătuirea unui stat uniform eu centrul în București, încât spunea: „a! naționalități? Un grup de oameni care există momentan și în scurtă vreme isprăvim cu dânșii”.

Și atunci a trebuit să intervin eu în publicitate și am spus: mai întâi, nu este drept să isprăvim cu dânșii; al doilea, este imposibil să isprăvim cu dânșii, și, al treilea, nu ne folosește să nu isprăvim cu dânșii, ci să rămână, cu toată comoara lor din trecut, cu toată valoarea lor actuală și, trebuie să spun, în foarte multe domenii, cu toate exemplele pe care ni le pot da și nouă, în domenii în care s-a întâmplat să fie mai tari decât noi, pentru că noi am fost supuși și ei au fost stăpâni. A fost o vreme de bucureștenizare fanatică și, atunci, ducându-mă în Ardeal - nu-mi aduc aminte cu ce prilej, dar îmi aduc aminte cu ce scop: niciodată pentru ca să încerc a face partidului meu din greșeala altora, căci acesta este un păcat pe care nu l-am făcut; păcatele celelalte mi le poate pune orișicine în spinare, dar păcatul că am turburat unitatea neamului meu în regiunile acestea gingașe, abia intrate în legătură cu Vechiul Regat, păcatul acesta nici nu l-am făcut, nici nu-l fac și să nu-l ierte Dumnezeu pe cine l-ar face, ori din ce partid ar fi. (*aplauze pe băncile majorității*). Și atunci, cum este obiceiul în Ardeal, ardeleanul știe să țină discursuri foarte bune, după masă; noi le ținem pe cele mai bune înainte de masă; în general, omul din Vechiul Regat vorbește prost după masă, dar niciodată nu mi s-a întâmplat să întâlnesc un ardelean care după masă să nu țină un discurs bun. (*ilaritate*). Este o constatare, nu este nici o perfidie în aceasta; poate să o spună și părintele Man și oricare altul. (*Ilaritate*).

Prin urmare, în discursurile acestea de după masă, am luat cuvântul și am spus: eu țin la spiritul ardelenesc, și țin la spiritul ardelenesc nu numai cum îl reprezintă românul, dar cum îl reprezintă locuitorul din Ardeal. E ceva din Evul Mediu în Ardeal, este foarte sigur. De multe ori, la noi este un modernism corupt, pe când în Ardeal este un Ev Mediu sănătos; este un fel de localism medieval, localism nu materialist, ci însuflețit, care are o enormă valoare. Omul dă acolo și în afară de legi și regulamente, pe când aici la noi - așa suntem deprinși, după secole întregi de guvernări stricte - nu dă omul decât a treia parte din ceea ce cer legile și regulamentele (*ilaritate*), pe când dincolo, omul e învățat să dea ceea ce cer legile și regulamentele, de frică, și din bunătatea lui mai dă ceva. (*aplauze pe băncile majorității*). Ceea ce este un fenomen medieval foarte bun. Și atunci, m-am rugat, la sfârșit, să trăiască spiritul regional al Ardealului. Și, mai adaug o paranteză, e bine să existe, căci în bucureștenism niciodată nu ne înfrățeam cu dumnealor naționalitățile.

E bine să existe această păstrare a unui spirit local, care însă nu echivalează cu Ardealul, pe care l-au creat regii unguri, sau l-au păstrat Habsburgii. Cu oarecare viață locală se poate pregăti, în condițiuni naturale, care vrem cu toții să fie, pentru ca să se dezvolte o mare civilizațiune, pregătind o nouă sinteză, în care fiecare naționalitate să colaboreze cu toată zestrea pe care o aduce. (*Aplauze*).

D-voastră, naționalitățile, nu credeți pentru un moment, dar va veni vremea când veți crede și în pregătirea și în necesitatea acestei sinteze.

Peste tot ceea ce datorăm națiunii noastre, avem și datoria față de locul, de prețiosul loc pe care-l ocupăm noi în harta Europei și față de misiunea, de atâtea ori milenară, care este a oricui se găsește în acest loc. (*Aplauze prelungite*).

D-voastră veniți însă cu directoratele d-voastră și cu consiliile acestea de directori. Capitalele, am spus de la început, că nu-mi plac pentru două motive: întâi că nu le-am făcut noi și nu seamănă cu noi și, de multe ori, nu sunt nici potrivite pentru regiuni. Să luăm Chișinăul. La 1812 era un sat cu o populațiune alcătuită, Dumnezeu știe cum, și au venit cazacii și au însemnat casa aceea, și au dărâmat casa aceea și au făcut o piață mare în mijloc, și după aceea s-au făcut niște raze și acolo s-au așezat micul funcționar, negustorul evreu, și s-a alcătuit foarte repede capitala cu funcționarul și cu micul negustor evreu. Poți să faci în mijlocul Bărăganului o astfel de capitală cu 100.000 de oameni de aceștia. (*Ilaritate pe băncile majorității*).

Întreb: ce rost are orașul acesta, fără trecut, orașul acesta care este pus prostește în mijlocul provinciei, fiindcă au luat atunci și au măsurat în lung, și au măsurat în lat, și au văzut unde cade mijlocul crucii și au zis: acolo facem Capitala. Este sistemul american. Orașul acesta poate rămâne capitală? Dar este plină Basarabia de orașe cu un trecut istoric, orașe frumoase. Orice se va face, niciodată Chișinăul, care este impunător prin clădirile sale, nu va fi ceea ce trebuie să fie o capitală.

Dar ia să vedem Cernăuțul. Ce era Cernăuțul? Cernăuțul era un punct de vamă. Stătea acolo omul Domniei și culegea vama de la negustorii care treceau. N-a avut o biserică veche, și nici până acum n-au o biserică așa cum ar trebui. Iar dacă bucovinenii sunt foarte mândri de stilul palatului episcopal, voi aminti o veche glumă a mea: când mi se spunea că palatul acesta are un stil gotic, eu răspundeam că are un stil „sinagotic”. Palatul acela, din care nu poate pleca Franz Iosef și nici până astăzi n-a plecat Franz Iosef, și este bine să-l păstrăm acolo, pentru că nu văd la Cernăuți pe Franz Iosef, fără palatul episcopal, dar nici palatul episcopal fără Frantz Iosef. (*Ilaritate*). Acesta este Cernăuțul.

Dar ce ar fi fost dacă am fi înviat vechea Suceavă? Orașul acesta splendid, cu cetatea lui Ștefan cel Mare, inspiratoare de acolo de sus, așezat într-unul din locurile cele mai încântătoare! Mi s-a spus că este vorba să se treacă și câteva districte din Moldova, tot la Bucovina. Adică să mai hrănim piața Cernăuțului cu micile alișverișuri, care până acum se revărsau foarte bine la Botoșani și Dorohoi? (*aplauze, ilaritate pe băncile majorității*). Dar, nu, vă rog să nu închinăm - cel puțin eu n-ași închina - bisericile familiei lui Petru Rareș din Botoșani, biserica lui Ștefan cel Mare din Dorohoi, tot ce este trecut și vrednicie românească, oricâți, pe alături, s-ar fi îmbogățit pe urmă și n-ar fi înțeles datoria față de pământul în care se găsesc și în care fiecare trebuie să aducă un sacrificiu pentru țară, comună. Nu înțeleg ca locurile acestea, care sună în urechea noastră cu amintiri istorice, să le închinăm colecției internaționale, aduse cu mătura din toate părțile lumii la Cernăuți.

Dar d-voastre vroțiți să faceți o capitală sau să mențineți o capitală în Cluj. Eu vin la Cluj foarte deseori. Este acolo o Universitate, care s-a dovedit că este superioară oricăror așteptări care se puseseră în ce o privește pe dânsa. Acei care spuneau că am adunat niște profesori de la țară și i-am pus acolo, pot să citească splendide publicații istorice, filologice, științifice care răsar acolo. Ce era prețios în Cluj era aceasta și numai aceasta, și biserica aceea din mijloc. Restul, oricât s-ar spune și orice s-ar spune, casa lui Matei Corvin e complet refăcută, și e câte o casă din secolul al XVIII-lea - m-a criticat presa maghiară din Ardeal, dar n-a avut dreptate - că sunt prefăcute casele acestea în săli de cinematograf și de restaurant, cu cântec de țigani și cu papricaș, acolo unde odinioară au dansat în costumele secolului al XVIII-lea baronii și baronele. Ce, aceasta este capitală? Cu râpa Someșului, bun numai de inundații, aceasta este capitală, acolo în Ardeal, când Ardealul are câte un oraș, un mărgăritar al României, cum este Sighișoara, splendid oraș, capabil de a concentra viața unei regiuni întregi?

Și ce, adică, Ardealul în materie de directorate, cât este el de mare, poate să dea numai un singur centru, atunci când Bucovina are îndrăzneala de a pretinde, numai cu trei județe, o capitală în Cernăuți?

Cred că d-voastre v-ați grăbit cu însemnarea directoratelor acestora și faceți o mare greșală că ascundeți ce se va cuprinde în fiecare din directorate. Nu se arată județele care intră; aceasta se va face prin hotărâre ministerială, mai târziu. Și eu cred că surprinderi de acestea nu este bine să se facă. Lucrul care știți că indispuie mai mult, spune-l aici în Cameră, unde să se discute ce se poate îndrepta, iar nu după ce s-a făcut, după ce s-a votat o lege, după aceea strecori astăzi una, mâine alta, și după aceea te trezești înaintea unei opinii publice care reacționează cu atât mai puternic cu cât a fost mai puțin pregătită înainte.

Însă regiunea în sine, despovărea Bucureștilor este un lucru foarte bun. Eu nu mă supăr nici de aceea că se spune că asupra directorilor trec atribuțiuni pe care le-ar avea miniștrii. Așa este făcută legea încât bieteale atribuțiuni ale prefectilor și pretorilor sunt de o natură așa de restrânsă încât un director, care nu face decât rezumă pe prefect și pretor, el însuși va fi un particular, care va avea un automobil, care se va așeza, cum s-a așezat nu știu care prieten al meu la Cernăuți, și pe care l-am vizitat cândva. Eu îl cunoșteam ca om tânăr și sărac. Când m-am dus acolo, m-a întâmpinat un lacheu ca la arhiducele moștenitor, mi-a făcut o mare temenea, m-a condus pe scară, ținând în mână un baston ca al unui suisse /elvețian/ de la Notre Dame din Paris, iar când am venit sus, s-au dat ușile într-o parte și a apărut același *suisse* care a anunțat că amicul cutare este servit.

Ei bine, exemplare de acești fii de țărani care nu pot trăi fără automobil, fără toiajul *suisse*-ului de acolo (*aplauze, ilaritate*), când oferiți toiaș, când oferiți palate, când oferiți automobil, îl veți avea cu situația sa superioară și îl veți avea cu completa sa lipsă de ocupație. De aceea trebuie să introduceți un articol, la votarea pe articole, în care să impuneți îndatorirea de a se plimba odată pe zi pe strada principală, la anumite ore, ca să-l vadă fiecare și să-i dați și un costum directorului pe care îl veți așeza acolo. (*Ilaritate*). Ideea aceasta a regiunii, de altfel, fără directorul lipsit de autoritate, este ceva foarte bun.

Dar, mai este încă o idee bună în proiectul d-voastră. Acesta este un proiect slab, după părerea mea, în care sunt câteva idei bune, cum se poate întâmpla să fie și o lege excelentă, în care să nu se găsească nici măcar o singură idee mediocră; chestie de fabricație, și a ieșit rău la fabricație. Dar intenția a fost bună, și anume linii generale sunt recomandabile. Este vorba de asociație. Eu nu văd în asociațiile acestea, mărturisesc, nici dorința, și mai ales nu văd puțința de a rupe unitatea țării românești (*aplauze pe băncile majorității*). Este foarte clar că sunt unele lucruri pe care un singur județ nu le poate face și este bine să le facă în tovărășie cu altele. Și să dau un exemplu: legăturile noastre cu Ardealul sunt astăzi foarte rele. Eu nu cred în posibilitatea unui război viitor, deși este atâta lume care îl dorește. Generalii m-au asigurat că în opt, zece ani va fi și ca să ne creștem copiii anume ca să moară pe câmpul de bătălie; eu îi cresc fără această preocupare, fiindcă eu nu mi închipui că în zece ani nu va fi un război, pentru că motivul că adversarii se pot distruge așa de complet unii pe alții, cu câteva aeroplane, încât o să se ajungă la o imposibilitate materială a războiului. Îmi distrugeți capitala mea astăzi, trimit aeroplanele mele ca să-ți distrugă capitala d-tale mâine. D-ta îmi distrugeți concentrarea mea de trupe astăzi, eu fac același lucru cu d-ta mâine. Războiul va fi așa de perfect, încât va deveni o imposibilitate. Și în materie de

război, este ca și în materie de însurătoare: când urmărește cineva perfecțiunea, riscă sau să rămână veșnic în timp de pace, sau să rămână veșnic holtei (*ilaritate și aplauze*). Eu nu mă gândesc în nici o parte (*ilaritate*), dar așa mi se pare, războiul va fi desființat prin perfecția mijloacelor de luptă.

Dar, să zicem că se poate întâmpla să fie război. Cum circulă trupele noastre? Cum aducem trupele din Ardeal în Vechiul Regat și cum le ducem din Vechiul Regat în Ardeal? Ce, o să le aducem pe la Predeal, pe la linia d-lui bancher Blank, de acolo din Buzău, sau pe la Palanca, și cum? Pe acolo și pe la Orșova, pe acolo o să ajungem să avem legătură cu Ardealul și Banatul? Dar munții trebuie să fie tăiați neconținut, și în toate părțile de linii de cale ferată. (*Aplauze*).

În momentul de față suntem un corp foarte puternic, cu o inimă zdravănă, care aruncă sângele către extremități, dar sistemul venal, arterele sunt făcute pentru paralizia de ieri și nu pentru viața de astăzi. Toată lumea ar folosi și naționalitățile ar folosi, ar fi atrase prin elemente mai îndrăznețe și mai bogate către marile centre comune ale vieții țării întregi în loc să mucezească în cine știe ce vechi cuprins medieval, crezând că în felul acesta păstrează mai bine tradiția strămoșilor. (*Aplauze*). Ei bine, dar județele între ele pot să facă o asociație, da așa este, spre exemplu, linia ferată de pe Valea Teleajenului. Acolo era vechiul drum cu Ardealul: pe acolo mergeau oștile, pe acolo mergeau negustorii și toate târgurile și toate satele de acolo sunt în legătură cu această linie. Județul Prahova s-a trudit să mâne linia până la Mânci, mai așteaptă doi ani și iarăși va mai merge o bucată de loc, pe când ar fi fost așa de bine ca două județe ardelenice și județul Prahova să se înțeleagă, să se sprijine mutual și să se pună în legătură linia de azi cu linia de la Dârste, și ar fi scurtată linia dintre București și Brașov cu aproape un ceas, față de legătura actuală, care merge prin Ploiești și duce la Predeal.

D-voastră prevedeați asociația între județe, dar prevedeați în același timp și altă asociație între sate sau între comune, mi se pare. Principiul este foarte fecund, și este bine să fie păstrat și nu va da greș. De ce nu va da greș? Toți acei care vorbesc de revoluție în România, ori încearcă revoluția în România, contează pe un popor prost sau nebun; dar noi nu suntem nici nebuni și nu suntem nici proști. (*Aplauze*). Aș fi dorit, însă - aceasta este partea din urmă, mai scurtă, a acestei cuvântări, pe care nu aveam intenția să o întind nici așa de mult - aș fi dorit ca odată ce d-voastră ați recunoscut satul, l-ați restabilit, satul acela, care odinioară se guverna prin sine, cu voia d-voastră să se guverneze și azi prin sine, frățește. Iată ce înseamnă guvernare prin sine, frățește: oamenii dintr-un sat se înrudesc; moșul întemeiează satul; moșia era moștenirea moșului. Acei care se coborau din moș erau moșneni. Satul era

împărțit după copiii moșului, după bătrâni; satul mergea pe atâția bătrâni. Așa a fost și la noi, și așa a fost și în satele românești din Ardeal. Când se însura un flăcău în alt sat, el se desfăcea din comunitatea aceasta familială și trecea în altă comunitate familială a satului vecin. Satul acesta avea toate organele trebuitoare. Se adunau oamenii buni și bătrâni - o tradiție pe care o întâlnim în toată Peninsula Balcanică, în Italia, în Veneția, căci toată constituția venețiană vine de la oamenii buni și bătrâni; aceasta este origina Senatului venețian; o întâlnim în Roma, nu în Senatul din vremea romanilor celor vechi, dar în Senatul medieval, care era compus din oameni buni și bătrâni; o întâlnim în Sardinia și de multe ori o întâlnim sub același nume în tot cuprinsul așa numitelor Romani, formațiuni de după Imperiul Roman; pretutindeni a fost baza satului întemeiată pe oameni buni și bătrâni. Și era logofătul satului. Acesta era un om foarte cu socoteală, și de câte ori era de luat o hotărâre, de atâtea ori se adunau oamenii buni și bătrâni și preoții și, împreună cu logofătul, veneau și redactau acte admirabile, în ce privește gramatica și în ce privește scrisul, ceea ce înseamnă că era și o viață culturală, cu biserica ei în mijloc. Mai alaltăieri am găsit un document înduioșător - l-am publicat de mult, odinioară, dar îl uitasem - cineva avea o reclamație de făcut că nu fusese plătit și spunea: dacă sunt plătit, atâta pentru mine și atâta pentru zugrăvitul bisericii. Era un om sărac care, când ajungea să i se plătească o datorie întârziată, prevedea ceva pentru zugrăvitul bisericii. Biserica era și locul de adunare, la zilele mari, în Ardeal: la Săliște se făcea acolo alegerea judeului, în biserică, și se făcea după un sistem analog cu sistemul venețian. Așa ceva nu o văd în legea d-voastră. La d-voastră se adună toți, la orice ocazie: nu este o transmisiune de putere din alegerea tuturor la alegerea frunțașilor și din alegerea frunțașilor la alegerea acelor care pot comanda pe frunțași, creând în felul acesta un organism care are la bază națiunea și în vârf o autoritate necontestată, pusă în legătură cu toată națiunea. Aceasta lipsește și ar trebui să nu lipsească. Dar revin la Săliște.

Se alegeau 24 de oameni. Și acești 24 alegeau 12, care la rândul lor alegeau 6, așa era mi se pare, în tot cazul nu e o deosebire mare de adevăr. Și acei 6 alegeau pe jude.

Că se întâmpla ca lumea să greșească în alegerea făcută, se poate. Nu vedeți ce se întâmplă și la Academie? (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*). Pentru ca să nu greșească, în alte țări se votează de trei ori pentru alegerea unui membru corespondent sau activ și se întâmplă ca, dacă întâi lumea a greșit mai mult, a doua oară greșește mai puțin, iar a treia oară cel mai puțin sau deloc. La noi se poate întâmpla contrariul. La început n-a

greșit deloc, a doua oară a greșit mai mult, iar a treia oară și-a făcut de urât. (*Ilaritate*). Aceasta este deosebirea între cele două sisteme.

Satul acesta reprezintă și o unitate militară: vătămanul satului mergea cu oamenii satului, și în armată nu erau laolaltă soldatul din cutare loc cu altul din altă parte a țării, ca în caz de primejdie omul să fie lăsat acolo, căci ce-i pasă de dânsul soldatului care nu e legat de tovarășul său de luptă decât cel mult prin faptul că sunt din aceeași companie! Altă dată, cel care cădea în luptă era fratele, era vărul, nepotul, omul său, și se țineau ca un singur pumn în luptă, de nu se putea sfârâma manipulul¹ acesta de forțe având același sânge familial.

Dar erau impozitele, nu ca acum, abstracte, căzând pe fiecare la fel, fără nici un fel de deosebire, bogat sau sărac, are de unde, nu are de unde. Atunci satul hotăra în ceea ce privea partea de impozit a fiecăruia. În cutare sat erau atâtea cruci de biruri. Și dacă se întâmpla că unul era prea bogat sau altul prea sărac, satul impunea celui bogat să plătească pentru văduvă sau pentru omul atins de o nenorocire: casă arsă, semănătură distrusă. Vedeți ce era satul odinioară?

La d-voastră satul face parte din comună. De la comună ajunge lucrul, dacă se ia o hotărâre, și deaceea cu toții trebuie să fim juriști la anumite consilii pe care le-ați introdus. Un fel de consilii legislative; așa că pe lângă Consiliul Legislativ central, aveți și celelalte locale, care pot să ia în discuție toate hotărârile, și ale satului, și ale comunei și ale județului. Știți ce o să iasă din aceasta? O să vedeți că o să fugă ca împușcați acei pe care îi băgați în comisie; o să aibă atâta de lucru, de dimineața și până seara, încât n-o să poată răzbi și n-o să poată trăi. Vedeți cum vă lucrează Consiliul Legislativ acum, și dați-vă seama, după suferințele d-voastre de azi, de suferințele unei lumi întregi care, după ce va fi luat a hotărâre, va fi silită să o spuie unor oameni care, dacă știu dreptul, nu știu chestiunea de care e vorba. Și e mai bine să știi chestiunea și să nu știi dreptul, decât să știi dreptul și să nu știi chestiunea. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

Ați pus în adunările de sat capii de familie. Foarte bine! Dar nu li-ați dat un rost deosebit la orașe. La orașe ar trebui o situație specială pentru omul care are îndrăzneala să creieze o familie, să dea copii țării. (*aplauze pe băncile majorității*). Sunt oameni care trăiesc foarte bine, folosind numai ei, dar sunt alți oameni care mănâncă odată pe zi, o pâine amară și neagră, fiindcă au avut curajul de a da țării una din acele mari familii, cu care crește țara însăși. Și bine ați făcut că l-ați avut în vedere pe omul la sat, măcar omul care este cap de familie.

Încă un principiu fecund pe care l-ați introdus - și n-aș crede că din cauza idiosincrasiei d-lui ministru de Interne, care n-a arătat în nici o ocazie, cum a manifestat-o d. Vintilă Brătianu - oarecare antipatie față de o jumătate a omenirii, jumătatea cea mai frumoasă a omenirii. D-voastră nu suferiți, pe cât mi s-a părut, de acest neajuns. (*ilaritate pe băncile majorității*). Prin urmare, d-voastră ați dat dreptul femeilor să aleagă și să fie alese. Dar ați cerut să facă un mic sacrificiu, ca doi oameni să aibă trei copii; prin urmare, să fie un spor pentru țara și atunci, dați anumite drepturi femeii. Ați făcut foarte bine. S-a deschis un drum mult mai larg decât odinioară către dreptatea care fără îndoială se cuvine femeii, mai ales într-o țară cum este aceasta, în care dacă ar fi un Parlament de bărbați de o parte și un Parlament de femei de altă parte, s-ar vedea că hotărârile Parlamentului de femei sunt deseori mai practice și discuțiunile mai amabile decât dincoace. Dar, dacă ar fi împreună, este altă chestiune. (*ilaritate pe băncile majorității*).

Dar, mă rog, ați introdus anumite elemente foarte bune în constituirea acestor consilii însă, dați-mi voie, ce e primarul acela silit să fie primar? Dar cine Dumnezeu a putut să aibă ideea aceasta? Omul nu vrea, el are 59 de ani, 11 luni și 29 de zile. Dacă se întâmplă că are nenorocirea să fie ales astfel înainte de a împlini vârsta de 60 de ani, nu poate să ceară să-l ierte cineva de a fi primar! Dar nu se poate aceasta! A fi primar, presupune o oarecare chemare, o oarecare putință de a lucra, o oarecare voință, o voință de a lucra, tragerea de inimă. Omul nu vrea. D-voastră să treceți pe primarul d-voastră la dreptul penal; să treceți cazurile în care poate să fie cineva condamnat să fie primar (*ilaritate pe băncile majorității*), să se vadă care sunt învinovățirile pentru care cineva va fi primar împotriva voinței sale. Dacă puteți să schimbați acum ceva, vă faceți un mare serviciu, fiindcă primarii aceștia sâlnici vor trece în domeniul caricaturii internaționale. Aceasta este foarte sigur.

Dar d-voastră creați orașului o altă situație decât situația satului. Acum, evident că orașul este altceva decât satul, orașul, cum spuneam, nu este ceva natural alcătuit pe o bază de frăție de sânge, dar cu toate acestea mi se pare că distincția prea netedă făcută și în ce privește consiliile comunale între oraș și sat, nu este bună în genere și nu este potrivită pentru sistemul d-voastră țărănist de a judeca lucrurile, pentru concepția statului țărănist. Despărțiți, ca și cum niciodată orașul n-ar avea să împrumute ceva de la sat, ferească Dumnezeu să împrumute prea mult satul de la oraș, dar despărțirea aceasta cred că nu este bună.

Și în ce privește proporția reprezentanților, adică de ce, dacă d-ta te găsești într-un sat, să ai o mai mare participare la alegerile consiliului comunal, iar fiindcă în oraș sunt mai mulți oameni, participarea acestora să fie mai mică?

Dar cum ați creat raza aceea de suburbie, care nu este rea, dacă va fi bine aplicat acest articol de lege, adică dacă nu vor veni prea repede amicii și succesorii d-voastră naturali, liberalii, pentru a vă dărâma legea întreagă, cum ați introdus raza aceasta de suburbie, d-voastră puteați să căutați o legătură între satul istoric și orașul creat mai târziu. În ce privește orașul, mă mai întreb, cine a putut să înlăture de la puțința de a fi primar anume categorii, care în tot trecutul nostru sunt tocmai acele categorii care au dat cel mai bun sfat orașelor noastre? D-voastră nu dați voie unui profesor, d-voastră nu dați voie unui preot, nu este așa? să fie primar. Dar de ce nu? Dar de unde capacitatea aceasta pe profesioni a primarului? Dar iată un om foarte iubit, un păstor sas într-o localitate din Ardeal, căci mărturisesc că mie nu-mi este frică de loc de primarul aparținând naționalităților...

D. Hans Otto Roth: Păstorul nostru este membru de drept.

D. N. Iorga: Nu primar! Eu am aici o altă concepție decât aceea care nu le place nici d-nealor sașilor și nu-mi place nici mie. Nu văd de ce un om, care strânge în jurul lui o mare parte din populație, să aibă numai dreptul de a fi singur reprezentant al unei biserici nenaționale, dar nu să ajungă a fi și primar acolo. Dar primarul este acela care iubește mai mult pe toată lumea, acela care dispune de mai mult timp ca să ajute lumea cealaltă, care să poată subsuma în el dorința de a însănătoși și înfrumuseța orașul, care trebuie să o exprime printr-o formulă personală, și această formulă personală este primarul. Eu nu știu, se pare că în legea d-voastră, trecută prin atâtea foruri, trecută prin atâtea zodii pământeste și cerești, s-au amestecat două concepții care se bat cap în cap: o concepție de o lărgime îndrăzneată, fără margini, pierzându-se într-o ideologie paradisiacă, și după aceea, aceea a unui fel de contabil, pe care l-ați fi luat, nu știu de unde: un om chițcăit, așezat cu ochelarii pe nas, care a stat și a verificat articol după articol, introducând tot felul de clauze de acestea care în chip natural vor și indispune opinia publică și vor face ca aplicarea legii să nu fie rodnică.

Vin acum la consiliul județean, și la președintele consiliului județean și la prefect.

Mai întâi, dați-mi voie o observațiune, care se aplică la toate consiliile d-voastre. Am luat și eu parte la consilii, sunt și acum, de două zile, consilier comunal la Vălenii de Munte (*aplauze pe băncile majorității*); atât m-am priceput, atât am ajuns. (*Aplauze, ilaritate pe băncile majorității*).

După ce am prestat jurământul, am întrebat: mă rog, ce pasc eu aici? Mi s-a spus: de 4 ori pe an ne convoacă. Cum de 4 ori pe an? Dar dacă se întâmplă ceva? - Dacă se întâmplă, ai voie să ceri adunarea consiliului comunal. - Dar până atunci? - Până atunci, după legea de acum - și după legea d-voastră - până atunci este primarul, care execută și care are puteri ca și cum

n-am fi într-un regim democratic național-țărănist, are drepturi aproape autocratice, și lângă dânsul se găsește o delegație de doi sau trei, mi se pare, în alte cazuri. Viața unui sat întreg, unei comune întregi, unui oraș întreg, să mi-o strângi d-ta între un primar, pe care uneori îl impui, și doi oameni răsăriți cine știe cum?! Și toate elementele acelea care sunt aduse în consiliul comunal să le chemi, cum o faci la bănci! Dar bine, eu nu folosesc nimic de la bănci, în deosebire de o parte din colegii mei de aici din Parlament, însă odată s-a întâmplat de m-au atras și pe mine într-un consiliu de bancă, tot la Vălenii de Munte. „D-le, intră, te rog, și d-ta în consiliul de bancă”. Am intrat, am depus 100 de lei, care mi-a fost restituită când am ieșit (*ilaritate pe băncile majorității*), și am zis: ei bine, acum ne punem pe lucru. Răspuns: deloc, fiindcă acesta este consiliul cel mare; mai este consiliul cel mic, și pe lângă consiliul cel mic este directorul. - Bine, dar cum merg împreună? - Apoi, cum să meargă? Directorul face, consiliul cel mic aprobă și consiliul cel mare cască gura când îl chem!

Exact așa este și consiliul comunal, exact așa consiliul județean și exact așa cu toate consiliile d-voastră. Ori voiți o participare largă a poporului, cum ziceți d-voastră, și atunci nu vă speriați, cum se sperie adversarii d-voastră de adunarea satului. S-au adunat oameni care au familie acolo, parcă s-ar aduna vreodată să dea foc satului, când oamenii cei mai interesați să nu ardă satul sunt tocmai ei, care-și țin consiliul!

Dar, vasăzică, d-voastră vă speriați de un consiliu comunal, funcționând neconținut.

În alt domeniu, d-le președinte al Consiliului, eu văd ce înseamnă un consiliu care se adună des. Eu am fost decan și sunt acuma rector. Noi ne adunăm de o mulțime de ori. Nu vă puteți închipui care este folosul cel mare al oamenilor care se întâlnesc des. La început, cred că nu se înțeleg. Dar se creează un spirit comun. Veți avea acolo guvernamentali, veți avea reprezentanți ai celor ieșiți în minoritate la alegeri. La început își vor arăta dinții grozav, vor căuta să se distrugă unii pe alții. Cheamă-i la două săptămâni odată și să vezi cum ajung a se cunoaște. În general, se urăsc oamenii care nu se cunosc, oamenii care nu au nimic de făcut cunoscut altora, aceia se urăsc. Dar oamenii care au ceva în ei, care pot să arate altora ce au, acei care pot să primească de la alții ceva, aceia nu! Se creează interesul comun și se creează un fel de cuviință solidară.

Am ajuns decan, îmi închipuiam că nu pot prezida - știam eu ce este acolo, la facultate. Ei bine, de la cea dintâi ședință m-am convins că se poate lucra perfect cu colegii mei. Și acum la Universitate lucrăm în cele mai bune condițiuni.

Dar, mă rog, ori este consiliul comunal și nu este o figurație, ori este o figurație și atunci mai bine părăsiți consiliul comunal și puneți în fiecare loc doi oameni, puneți un președinte numit de la centru, ziceți-i primar, și s-a isprăvit. Este alt sistem. Dar nu puteți fi și în sistemul d-voastră și contra sistemului d-voastră.

Pe de altă parte, consiliul județean are un președinte. Președintele acela are o sumedenie de atribuții. Acum, să-mi dați voie să vă amintesc din legislația Vechiului Regat, și cei de vârsta mea își aduc aminte, a existat o astfel de instituțiune, foarte bună, comitetul permanent și președintele comitetului permanent, care instituție a avea mult mai mare realitate decât delegațiunea d-voastră.

Îmi aduc aminte de orașul nașterii mele, de Botoșani, unde era acest comitet permanent. Președintele comitetului permanent era un om respectat, care nu se schimba odată cu guvernul. Dar președintele consiliului județean al d-voastre nu va avea niciodată autoritatea vechiului președinte al comitetului permanent.

Încă un lucru însă, și mă lăsasem și eu să fiu influențat de acest lucru: când am vorbit de soviete, la aceasta mă gândeam. Nu citisem toată legea și eram influențat de anume campanii în contra ei, precum eram influențat de un fel de apărare foarte slăbuță, în presa d-voastre, a aceluiași proiect de lege.

Credeam și eu că prefectul este desființat cu totul și ziceam: vai de prefect și de pretor; oamenii aceștia nu mai au de aci înainte nici un rol.

Cum să nu aibă? Dar au, fiindcă toți acei care administrează sunt tot sub controlul prefectului. El este și judecător de instrucție, el este și procuror, și toată poliția o are în mâinile lui. Tot ceea ce este autoritate, cu privire la apărarea statului, este reprezentat de prefect. Și atunci, dacă este așa, președintele consiliului județean se poate ocupa cu cultura leguminoaselor, cu deosebite alte operațiuni de grădinărie, poate să facă filantropie, iar dacă are glas, să cânte, poate să cânte la teatrul din localitate, căci nu-l împiedică nimeni. (*ilaritate*). De câte ori este vorba de acțiune, atunci acțiunea va fi numai a prefectului, fără ca prefectul însuși s-o aibă formal.

Atunci, din două una: eu am înțeles și un sistem, înțeleg și alt sistem, pentru că nici unul nici altul nu este sistemul meu; sistemul meu fiind creațiunea statului organic, care întrebuințează toate organele făcute de istorie și păstrate până în prezent, și cu ele creează statul.

Dar statul mecanic poate fi făcut numai pe baza a două concepții: este o concepție mai întâi, concepția de autoritate. Astfel pornește acțiunea sistemului napoleonian, care este foarte bun, dar care cere două lucruri: o

societate disciplinată și un om de geniu în frunte, iar dacă nu ai omul de geniu, nu ai sistemul napoleonian, iar dacă nu ai societatea disciplinată, scapi din mână statul neconținut. Am spus-o în această Cameră, de ani de zile, cu privire la regimul pe care l-am apucat eu, când prefectul era ales din boierii cei mai mari din localitate care se plimbau în cupea, și care dădeau odată sau de două ori pe an un bal și erai încântat când erai invitat la bal și te opreai respectuos înaintea prefectului care, când se cobora din tren, toți oficialii erau la gară întru întâmpinarea lui.

Acesta era un sistem. Și subprefectul purta uniformă de general de administrație, și avea cai, și mergea călare, și prindea hoți, întovărășit de călărași cu schimbul.

Eu am văzut un astfel de subprefect, doar așa era și tatăl meu, care a fost subprefect, rugat de prefect să primească acest loc iar când a demisionat, rugat de prefect să aștepte până se va găsi un om destoinic care să-l poată înlocui.

Așa erau obiceiurile în Vechiul Regat. Nu au fost numai blestemății în Vechiul Regat, ci a fost și o societate foarte onestă, cu un înalt simț de demnitate, în acest Vechi Regat, astfel încât a putut să dea exemplu și multor țări vecine.

Și tatăl meu, și vărul tatălui meu, au fost și ei subprefecți multă vreme, și întemeiau până și școli. Veneau în localitățile unde nu erau școli și întemeiau aceste școli. Ei numeau învățătorul și raportau la minister și ministrul confirma ceea ce a făcut subprefectul; și acești subprefecți aveau trei trăsuri care îi așteptau la scară.

Aceasta înseamnă un sistem de autoritate.

L-au luat în întregime liberalii, care însă au săvârșit în legislațiunile lor și mai ales în aplicarea legilor lor greșeala că au luat sistemul napoleonian fără autoritatea pe care o presupune.

D-voastre, pe de altă parte, luați celălalt sistem: sistemul care strânge viața populară și o ridică sus.

Dar acest sistem nu se poate aplica decât cu o completă libertate. Ce este la mijloc, poate inspira, dar nu poate rămânea. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

NOTE

1. Manipul, subunitate a armatei române formată din 200 de oameni care intrau în componența cohorții.

Ședința din 25 iulie 1929

Despre starea de degradare a monumentelor istorice din țara noastră:

D-le președinte, s-ar părea curios că președintele Comisiunii Monumentelor Istorice sprijină declarațiunea d-lui deputat Lupu¹. Noi nu putem face mai mult decât ceea ce facem acum. Îmi pare rău că d. ministrul al Cultelor² nu este aici...

Voci: E aici, a venit.

D. N. Iorga: ... ca să-l rog să înceapă a repara ceea ce foarte mulți din înaintașii săi, aproape toți înaintașii săi, dacă n-au stricat, au lăsat să se strice.

Comisiunea Monumentelor Istorice nu este organizațiune autonomă, având un buget corespunzător nevoilor țării și dispunând de un personal care să-i stea la îndemână. Noi lucrăm cu banii care ni se dau cu cea mai mare scumpătate, și care de multe ori se refuză Comisiunii Monumentelor Istorice. Îmi pare rău că s-a mântuit anul și nu putem chema la o ședință a Comisiunii pe d. ministru al Cultelor, mai ales că departamentul d-sale este oarecum amenințat, așa încât ar fi o duioasă ședință de despărțire. (*ilaritate*). Nu-l putem chema pe dumnealui, ca să vadă la cât de mari nevoi avem de răspuns cu sume ridicole care sume, d-le coleg Lupu, suntem siliți să le împărțim cu săpătorii arheologi, care n-au nimic de a face cu păstrarea vechilor noastre monumente religioase. O parte foarte însemnată din această sumă mică trebuie să o dăm neconținut pentru arheologie.

Dar, d-le ministru al Cultelor, trebuie să adaog un lucru: dacă ceea ce ni se dă nouă Comisiunii este foarte puțin, în schimb, avem din când în când plăcerea să citim în *Monitorul Oficial* sau în gazetele de dimineață - cum am citit chiar acum - că s-a acordat o sumă de 500.000 lei pentru repararea mănăstirii Strehaia. Noi, Comisiunea Monumentelor Istorice, nu știm absolut nimic.

Așa încât, nu numai că această comisiune n-are un buget corespunzător cu nevoile țării, nu numai că asistăm, aici în București, la dărâmarea splendidei mănăstiri Antim, și nu putem face absolut nimic, ci suntem atacați prin ziare. Ce vroiti să facem cu câteva milioane, care trebuind să treacă prin anumite forme de contabilitate, ne vin în luna iulie, și banii încă nu i-am încasat! Așa încât noi n-am putut să fixăm nici măcar un buget de prevederi pentru anul acesta, ca să angajăm oameni, să începem lucrările, și anul acesta se va mântui ca și anul celălalt, cu un lucru risipit în mai multe direcțiuni, în

totală incapacitate de a fixa un plan general, cu neputință de a întrebuița bine banii care nu știm când vor veni. Și, pe lângă aceasta, cu o altă imposibilitate în care ne găsim puși: organizarea de acum a Comisiunii.

Noi nu putem controla, nu avem nici un funcționar, d-le ministru - d-voastră știți foarte bine. Toți funcționarii noștri sunt funcționarii d-voastră - și funcționari ai d-voastră, puși sub controlul organelor obișnuite ale ministerului.

Noi nu putem să facem inspecțiuni, fiindcă, este drept, avem unele cheltuieli de deplasare, dar aceste cheltuieli de deplasare ar fi așa de multe și bugetul este așa de mic, încât anul acesta nu mai putem face măcar o fotografie, nimic. Tot ceea ce era pentru cheltuielile mici a fost terminat, s-a irosit până acum. Comisiunea n-are automobil.

Iar în ceea ce privește lucrările de la mânăstirea Neamț, folosim ceva, însă mie mi se spusese că acolo se lucrează serios. D-lor, am încercat odată să împărțim, între membrii Comisiunii, județele. Fiecare membru al Comisiunii să fie responsabil pentru un grup de județe. Ei bine, aceasta nu s-a putut face pentru că fiecare cerea cheltuieli de deplasare, care nu se puteau acorda.

Îmi pare foarte bine că a fost ridicată această chestiune. Și atunci, sau ministerul de Culte, sau dacă acest minister va dispărea, ministerul Instrucțiunii și Cultelor să binevoiască a nu mai pune oamenii în situația aceea, fiindcă dacă sunt mulți cărora le plânge inima de durere pentru ceea ce au văzut la Bistrița sau la Neamț, vă puteți închipui ce trebuie să fie în sufletul aceluia care a închinat aproape jumătate de veac cercetării iubitoare și pline de sacrificii a acestor vechi monumente și care a învederat lumii întregi comorile pe care arta noastră le cuprinde. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Nu mă puneți, vă rog, în această situațiune ridicolă ca în puținul rost pe care ni l-a dat țara aceasta, și în acest puțin rost, să nu mă ajutați. Să plec de acolo nu pot, fiindcă după mine ar fi mai rău. Să rămân acolo, rămân cu rușine, atacat de foi și expus la atât de întemeiate denunțuri, cum a fost cel de astăzi. Eu nu pot aprinde o lumânare la mormântul lui Alexandru cel Bun...

D. dr. N. Lupu: Nu este o candelă măcar, un grilaj!

D. N. Iorga: ...Nu pot curăți piatra sub care se odihnesc Domnii noștri cei vechi. Sunt silit să asist, până și în localitatea unde trăiesc o parte din an³. Iată, am fost acum câteva zile și am văzut fresca scrijelată! S-a schimbat o fereastră, s-a adus o scară. Fresca la care am muncit acum câțiva ani, are niște săpături adânci datorită unor țărani ignoranți care veniseră, probabil, să repare fereastra. Eu n-am nici un mijloc de a supraveghea, nici de a păzi.

Toate monumentele noastre sunt fără nici un fel de pază. Poate veni, în orice moment, un nebun sau un ticălos, și să zgârie pe cea mai scumpă din

vechile noastre fresce, să distrugă portretele voievozilor de la Topolnița⁴, pe care am reparat-o. Am rugat noi, aceștia de la Universitate, să trimitem niște studenți care, luând aer în timpul verii, să fie păzitori acolo, fiindcă ministerul n-are cu ce plăti un om care să păzească aceste frumoase monumente mehedințene aflătoare în plină pustietate.

Mă rog, vrea cineva să fim siliți, într-un anumit moment, să imităm exemplul minorităților, când greșesc și când uită că această țară este a noastră a tuturor, și toate afacerile le rezolvăm aici înăuntru, și amatorii de artă și iubitorii de trecut să se adreseze la Liga Națiunilor, sau să înainteze câte o petiție lui Ford sau lui Rockefeller, să ne ajute să păstrăm ceea ce este de datoria noastră să păstrăm, cu banii noștri? (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Dr. N. Lupu spusese indignat că este o rușine națională felul cum este întreținut mormântul lui Alexandru cel Bun: „Biserica însăși, ale cărei clopote de argint și de bronz dau același sunet ca și pe vremea voievodului, fiind de la el rămase, se ruinează și se dărâmă. Iar la despărțirea în care este mormântul lui Alexandru și al domniței Ana, fiica lui Mircea cel Bătrân, cu icoana Sfintei Ana, un obiect de mare artă, trimisă de un Paleolog al Bizanțului, în această despărțitură sunt îngrămădite dulapuri boite cu sineală albastră și alte ustensile iar în jurul mormântului istoric nici un grilaj și nici o inscripție care să arate cercetătorului că cel ce zace acolo este unul din ctitorii Moldovei vechi”.
2. Ministrul Cultelor era Aurel Vlad.
3. E vorba de mănăstirea din Vălenii de Munte cu hramul Adormirii, construită de soții Hagi Stoian la 1680. A fost refăcută în 1925-1926. N.I. a scris despre ea în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, 1924 (*Mănăstirea din Vălenii de Munte*) și în anul următor, în aceeași publicație: *Știri nouă asupra bisericii mănăstirii de la Vălenii de Munte și asupra altor antichități religioase locale*.
4. Mănăstirea Topolnița a fost construită de boierii Craiovești în secolul al XVI-lea. Refăcută în 1645-1646 de Buliga, mare căpitan, și zugrăvită de fiul acestuia, Coruia, mare paharnic. Comisia Monumentelor Istorice a curățat pictura în 1929.

Cere deslușiri ministrului Instrucțiunii în legătura cu competențele Universității și cele ale Școlii Politehnice:

D-le președinte, nu mă gândesc câtuși de puțin să mă plâng de faptul că n-a venit în discuția Camerei până acum proiectul de lege din inițiativă parlamentară, care privește pe absolvenții Institutului Electrotehnic de la Universitatea din București. Este și o greșală a acelor care m-au rugat să prezint acest proiect, că într-un moment mi-au declarat că sunt înțeleși cu d-voastră. Astăzi însă ei declară că nu sunt înțeleși cu guvernul, și prin urmare, eu încă odată vă rog ca în zilele ce mai aveți libere, să binevoiți a acorda acestor oameni care și-au trecut examenele și pe care îi cer o mulțime de întreprinderi, mai ales pentru serviciul de chimiști, să binevoiți a le acorda pentru o eventuală modificare a legii corpului tehnic, dreptul de a-și valorifica cunoștințele lor. Mi-ar părea foarte rău dacă cuvintele acestea nu ar găsi nici un ecou pe banca ministerială, însă vă pot lasă și ultima adresă a absolvenților acestui institut, care atrag atenția că dacă se lasă până la toamnă rezolvarea acestei chestiuni, pentru dâșii decurg o mulțime de neajunsuri. Intenția pe care o are d. ministru al Instrucției de a uni Școala Politehnică cu Institutul Electrotehnic, aceasta nu este în vederile Universității - aceasta trebuie să o spun - toată această concepție de a strânge școlile superioare împreună cu Universitatea, noi nu o voim. Și pe lângă aceasta, dacă o astfel de fuziune ar satisface pe studenții viitori, ea nu poate satisface pe absolvenții care în chipul cel mai hotărât, cu toată dreptatea, reclamă ceea ce se cuvine după diploma pe care o au.

Eu știu că vorbesc în zadar. Cu toate acestea, față de studenții mei, față de cei care au trecut prin Universitatea mea, față de opinia publică și față de dreptate, eu protestez împotriva faptului că până la închiderea sesiunii nu s-a putut găsi și față de dreptatea lor și puținel și față de atitudinea așa de cavalierească pe care am avut-o față de d-voastre, nu s-a putut găsi măcar mijlocul de a satisface o cerere a mea într-un domeniu de o așa de puțină importanță și aceasta pentru a satisface pe câțiva oameni care se găsesc în fruntea unor anumite categorii de ingineri și pe care îi veți găsi politicește totdeauna împotriva d-voastre. Nici politic nu este ceea ce faceți.

D. St. Cicio Pop, președinte: D. ministru al Instrucțiunii are cuvântul.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: D-lor deputați, este vorba de modificarea art. 6 din legea corpului tehnic, pentru a se permite și absolvenților institutelor aplicate ale Universităților de a intra în cadrele corpului tehnic. Chestia aceasta a fost dezbătută îndelung și a dus la lupta între corpul inginerilor și absolvenții aceștia ai Universităților. În condițiunile actuale era greu de dat o soluție, pentru că trebuie să ținem seama și de situația reală și de atingerea unor drepturi câștigate de corpul ingineresc.

Însă chestia aceasta, d-lor deputați, actualmente nu mai prezintă importanța pe care o prezinta înainte, întrucât școlile politehnice, făcând declarația că trec la ministerul Instrucțiunii...

D. N. Iorga: Foarte rău.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii:...pentru a li se face o lege care să fie încadrată în legea învățământului superior, cu care vom veni la toamnă, atunci situația absolvenților institutelor aplicate ale Universităților capătă o soluție naturală, logică și mulțumitoare pentru dânșii. În ce fel?

Dacă lăsăm Universităților învățământul teoretic, acel clasic care se predă în Universități și concentrăm în Politehnică tot învățământul aplicat, atunci avem un singur fel de diplome, pe care le vor căpăta și acești actuali absolvenți și nu va mai fi în discuție o intrare sau o neintrare a lor în cadrele corpului tehnic, căci vor intra chiar cu actuala lege nemodificată.

Ar mai rămâne un singur punct de elucidat: situația absolvenților ieșiți până acum. Chestia aceasta în dispozițiunile tranzitorii, va fi regulată în așa fel încât să se dea satisfacție și acestor tineri care au absolvit până acum învățământul în Universități. Eu vă declar că în această privință nici nu mai e nevoie să recurgem la modificarea art.6 din legea corpului tehnic. Acești absolvenți să aibă răbdare până la trecerea legii pentru învățământul superior, când chestiunea sper că va fi complet clarificată. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

D. St. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, d-lor deputați, au căpătat absolvenții o asigurare, pe care nu o aveau până acum, aceia că, într-o formă în adevăr neobișnuită, dându-li-se un fel de diplomă retrospectivă, vor fi cuprinși și ei în corpul tehnic. Declarația d-lui ministru nu înlătură însă anumite plângeri ale lor, pe care d. ministru le va putea afla după însăși petiția lor, pe care nu o am înaintea mea, în care se cuprindea cu zăbavă până la toamnă ceea ce consideră acești funcționari că este dreptul lor.

Dar d. ministru nu era aci când am făcut o declarație. Când va veni legea la toamnă, va trebui să fac o declarație în numele Universității, pe care aiurea decât în Parlament o reprezint, și anume: Universitatea este contra acestei fuziuni între Școala Politehnică și Institutul Electrotehnic. Acțiunea d-lui ministru, în calitate de ministru, este, fără îndoială, mai tare decât Universitatea. Dar aceasta este o soluțiune de natură teoretică. Mai mulți profesori sunt totdeauna mai tari decât unul singur, chiar dacă acela este ministru. Prin urmare, în toamnă noi vom declara că, păstrând toată liniștea în Universitate și toată buna cuviință și tot respectul datorit autorităților superioare, noi vom declara că în planul de reformă a învățământului sunt câteva lucruri pe care nu le concepem nici într-un fel, nici adăugirea la

Universitate a unei școli speciale, cu profesorii recrutați în alte condițiuni inferioare celor de la Universitare, căci, deși îi iubim foarte mult, nu-i putem primi, în calitate de colegi cu exact aceleași drepturi; în al doilea rând, fiindcă vine vorba, în treacăt, noi nu am putea primi nici consiliul superior al Universităților, prezidat de ministru și având ca secretar pe directorul învățământului superior, care mi se pare un funcționar care își arogă drepturi pe care nu ar trebui să le aibă și, mai ales, decanii mi-au declarat aceasta, că nici ei nu vor primi niciodată verificarea conturilor lor de către cenzorii Universității, numiți de ministru, dintre profesori.

Țin însă de acum să comunic d-lui ministru, are atâtea luni înainte, că acestea sunt lucruri pe care noi nu le voim și nu dorim nimic mai mult decât aceia ca un profesor de Universitate, ajuns ministru al Instrucțiunii, atunci când se va întoarce în mijlocul colegilor săi, să aibă un titlu mai mult la iubirea lor.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. ministru al instrucțiunii are cuvântul.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: D-lor deputați, cele arătate de d. profesor Iorga mi se par lucruri premature, în sensul că nu s-a fixat forma definitivă a modului de repartițiune a învățământului teoretic și aplicat; dar din felul cum, cu câteva minute înainte, enunșasem problema, nu reieșea de loc amestecul în învățământul pur universitar a celui aplicat și, prin urmare, nu mai are loc nici acel protest din partea Facultăților și Universităților, pentru că dacă tot învățământul aplicat îl aduc în Politehnice, care sunt alături și separate de Universitate, nu înțeleg ce supărare poate avea Universitatea, care rămâne în alcătuirea ei actuală, fără nici o imixtiune străină.

D. N. Iorga: Ne vom lămuri mai târziu.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: Cealaltă observațiune făcută de d. profesor Iorga: eu, d-lor, în adevăr, am luat dispoziții în proiectul de reformă care tind să stârpească anarhia din Universitate și să asigure bunul mers al acestei instituțiuni. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Dați-mi voie, d-le ministru, termenul de „anarhie” n-aș putea să-l primesc altfel decât dându-mi demisiunea în momentul când aș crede că este altceva decât un cuvânt care a scăpat, în ceea ce privește Universitatea pe care am onoarea a o conduce.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii: D. profesor Iorga, evident, poate să aibă susceptibilități, dar eu mă preocup de funcționarea normală a Universităților, fără să mă refer la cazuri speciale și fără să fac personalități. Acele măsuri au fost luate cu cea mai mare dragoste de acest învățământ; cu cea mai mare grijă pentru a pune în bună stare să funcționeze normal și numai în interesul superior al acestui învățământ și în special al studențimii. Dacă

formele asupra cărora m-am oprit nu vor fi găsite de Universități, ca cele mai fericite, le vom putea revizui și îmbunătăți și poate vom găsi atunci forma cea mai potrivită. Dar asupra lucrului în sine, mențin și repet: fac reforma dacă pot pune rânduială în funcționarea Universităților, dacă nu pot, renunț la reformă. Atât aveam de zis. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. St. Cicio Pop, președinte: D-lor deputați, în numele biroului, aduc la cunoștință că facem toate eforturile ca să satisfacem pe d. profesor Iorga, în misiunea d-sale patriotică și național culturală. Facem tot ce putem, ținem însă să împăcăm toți factorii, ca astfel să ajungem la un rezultat bun. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Intervine în discutarea proiectului de lege a contabilității publice și controlului bugetar:

D-le președinte, d-lor deputați, azi dimineață am venit în momentul când d. ministru de Finanțe¹ își prezenta proiectul.

Eu doream să spun câteva cuvinte, pe care atunci, potrivit cu regulamentul chiar, nu le-am putut spune, dar țin să le spun acum aci: îmi face plăcere că se prezintă în Cameră un proiect deplin motivat. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*). Un proiect adânc studiat, și care corespunde în adevăr nevoilor țării. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

Scandalul care se face de zeci de ani cu banul public trebuie să înceteze. Acest scandal însă nu poate fi oprit de cei care au beneficiat din această risipă a banului public. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

D-lor deputați, fără nici o preocupare de partid, țin s-o spun cu toată limpezimea că este un proiect care caută să arate cu deamănuntul care este averea țării, este un proiect care are să o păzească de aproape, este un proiect care aruncă întreaga răspundere a banului pe care îl mânuiește asupra tuturor mânuitorilor banului public, este un proiect care răzbună o societate întreagă de lungile și meritatele ei suferințe (*aplauze prelungite, îndelung repetate*). Prin urmare, oricât ar fi de neplăcute cuvintele mele succesorilor pe care vi-i pregătiți, acela care nu a avut de la d-voastre, în toată cariera lui politică, nici a zecea parte din ceea ce i se cuvenea, pentru ideile care vi le-a dat pentru popularitatea care v-a pregătit-o, răscolind pentru prima oară masele populare, vă spune astăzi că sunteți, în acest domeniu, pe un drum bun și vă felicită. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate, strigăte de bravo pe băncile majorității*).

NOTE

1. Ministru de Finanțe era Mihai Popovici.

Ședința din 28 iulie 1929

Cere precizări în legătură cu statutul de subordonare al *Fundației universitare Carol I*:

D-le președinte, d-lor deputați, aș avea două observații de făcut. În același timp când d. ministru al Instrucțiunii, căruia îi atrăgeam atenția asupra locului vecin cu Fundația și care trebuie expropriat pentru lărgirea acestei instituțiuni așa de folositoare, în același timp când dumnealui, care făgăduise cu ocazia serbării anuale a Fundației că va veni cu un astfel de proiect de lege, se ținea de cuvânt, s-a venit cu un alt proiect de lege din inițiativă particulară, acela care privește exproprierea casei Suțu, pentru ca Facultatea de Drept a Universității din București să aibă un loc unde să-și clădească un locaș.

Mi-ar fi făcut o foarte mare plăcere dacă în aceeași ședință s-ar fi putut prezenta amândouă proiectele de legi, acela care privește Fundația și acela care privește Facultatea de Drept.

Mi s-a obiectat, pentru zăbovirea din ce în ce mai înaintată a celui alt proiect de lege, mi s-a obiectat că trebuie acoperită suma necesară pentru expropriere, trebuie găsite undeva mijloacele pentru aceasta.

D. decan al facultății de Drept s-a grăbit să arate că această suma o are, o deosebire fața de proiectul acesta, în care se pare că suma va fi plătită, și este foarte bine, va fi plătită de stat sau de minister. În cazul celălalt, vasăzică, Facultatea, Universitatea, se oferea să plătească.

Și atunci, nu trebuie să aduc înaintea d-voastre conversațiile mele particulare cu d. președinte al Consiliului, dar dacă le-ași aduce înaintea d-voastre, aș putea să spun că decanul Facultății de Drept a arătat mijloacele prin care noi înțelegem să plătim locul pe care se găsește casa Suțu, s-au adus dovezi cât este de mare suma aceasta, unde sunt depuși banii. Și ca să nu se creadă că toate proiectele care vin din inițiativă parlamentară sunt condamnate totdeauna să rămână deoparte și numai acelea care vin de la d-nii miniștri trec la timpul lor, ar fi fost mult mai bine să fi mers cele două proiecte alături.

Și mai am încă o observație de făcut. Foarte bine că i se dă *Fundației Universitare Carol I* mijloacele de a se așeza mai în larg. Am cerut-o - spuseseam - și o cere toată lumea aceia școlară, care de multe ori nu găsește loc la Fundație și care nu poate încăpea într-o clădire făcută de Regele Carol, pentru o vreme când țara era mult mai mică și când numărul studenților nu era nici a zecea parte din cel care este acum.

Dar țin, cu ocaziunea votării acestei legi, să arăt o dorință, anume aceia ca Fundația să fie strâns legată, cum a fost intențiunea Regelui Carol, de Universitate. Fundația Carol, de o bucată devreme, este un așezământ aproape cu totul autonom. Mi s-au adus o mulțime de plângeri: nu se iau cărțile care trebuie, cărți cumpărate nu se găsesc, atunci când vine cineva să le caute! Un d. profesor de la Cluj, d. Coriolan Petran, mi-a scris că deși a trimis cărțile, n-a găsit nici una din aceste cărți în cataloage - mi-a trimis o adresă scrisă. Impresiunea care o am eu este că Fundația, pornită din așa bune intențiuni, trăiește într-o atmosferă specială a ei, și aceasta nu se poate. Eu rog a se veni cu un proiect de lege care să definească mai bine ce este Fundația aceasta Carol I: ori este un așezământ care n-are nimic de a face cu Universitatea, și atunci să se suprimă acest epitet de „*Fundația Universitară Carol I*” ori, dacă este *Fundația Universitară Carol I*, să binevoiască a se încadra în Universitatea aceasta nouă. Aceasta mi se pare absolut necesar.

Și dovadă că este o confuziune, este că această confuziune a vădit-o chiar directorul Fundației acum câteva zile, silindu-mă pe mine să iau una din acele măsuri care niciodată nu le-aș lua cu plăcere și față de nimeni. Am primit o adresă a directorului Fundației¹, trimisă de ministerul Instrucțiunii, direcția învățământului superior, care cred că ar avea datoria, de câte ori i se trimite o adresă insultătoare față de un demnitar al învățământului, cum este rectorul Universității din București, să o retrimată celui de la care îi vine, pedepsindu-l, iar nu să-mi trimeată mie o adresă insultătoare, sub cuvânt că este candidat la nu știu ce concurs și i se pare că eu n-aș avea - ceea ce este o insultă - imparțialitatea trebuitoare pentru a-i aprecia operele! A trimis o plângere cu caracterul cel mai grosolan cu putință. Și-mi spunea unul din colegii noștri, care este și director de ziar, că această plângere a fost comunicată și ziarelor, rugându-le să o publice.

Și atunci eu am fost silit, firește, să cer darea în judecată a directorului Fundației Carol I, care este supus rectorului și prin urmare nu trebuie să aibă necuviința de a trimite ministerului adrese în care insultă pe superiorul său ierarhic.

Iată, îmi pare foarte bine că vine acest proiect de lege, dar doresc ca îndată după acest proiect de lege să vie și definiția legală a Fundației, ca să știm cu cine avem de a face și care sunt drepturile noastre, ale Universității, asupra acestei Fundații. Pe banca ministerială este un eminent jurist, care știe foarte bine să dea multe definiții și ar putea da definiție și oamenilor care nu-și văd lungul nasului, din cauza acestei nesiguranțe. (*Ilaritate pe băncile majorității*). Astfel d-voastre veți găsi mijlocul de a lega o Fundație pseudo-autonomă cu o instituțiune cum este Universitatea. Și dacă va cădea puținel nasul cuiva, nu e din vina d-voastre, ci din vina definiției. (*Aplauze*).

NOTE

1. Directorul *Fundației Carol I* era Alexandru Tzigara Samuracș

Sesiunea 1929 – 1930

Adunarea Deputaților

Ședința din 9 octombrie 1929

Panegiric pentru regentul Gheorghe Buzdugan:

Onorată Adunare, partidul meu și partea largă de opinie publică, pe care îndrăznesc a o crede întrupată în rostul meu de luptător pentru ideal, pentru viața sufletească a poporului românesc, se asociază din toată inima la omagiul care se aduce omului care venit, fără o mare notorietate națională și fără a fi îmbrăcat cu una din acele demnități care se impun de la sine, în fruntea țării. În momentul când se săvârșea o mare greșeală, astăzi ireparabilă, a știut, prin virtuțile sale, să creeze o tradiție pe care urmașul său va trebui cu sfințenie și până în cele mai mici amănunte să o reprezinte.

Trei au fost marile virtuți care fac ca numele lui Gheorghe Buzdugan să fie înscris la loc de cinste în istoria plină de dureri și primejdii, de atât de puține bucurii, a acestei țări.

Cea dintâi o avea de la strămoșii săi. Era un om de rasă în cel mai deplin înțeles al cuvântului. Prin el au vorbit strămoșii lui, strămoșii lui apărători de graniță, reprezentanți ai țărănimii celei mai nobile și mai luptătoare din vechea Moldovă. Un șir întreg de înaintași erau în urma lui de câte ori trebuia să ia o hotărâre, singura hotărâre folositoare pentru țară.

A doua însușire venea din înalta lui intelectualitate.

Într-o vreme când rasa se disprețuiește și cultura se calcă în picioare, el a datorit siguranța hotărârilor sale înaltei dezvoltări a minții sale, printr-o cultură superioară. Ea i-a dat ceea ce instinctul nu poate da niciodată: i-a dat această conștiință clară a datoriei sale, puțința de a deosebi oricând între bine și rău; i-a dat curajul intelectual de a lucra potrivit cu singura sa convingere.

Dar a treia și cea mai mare însușire a lui nu-i venea nici de la strămoși, nici de la acei de la care a învățat, ci îi venea din frumosul și nobilul său suflet. A știut, într-o vreme de parvenitism, să fie simplu, ca într-o vreme de aroganță să fie modest; a știut, într-o vreme când fiecare trece dincolo de puterile sale, să nu arate niciodată întregimea acestor puteri, ascunzându-se după cea mai frumoasă sfială și cel mai nobil sacrificiu al propriei sale individualități.

Gheorghe Buzdugan a creat o tradiție. Cine se va depărta de la această tradiție, va pune în primejdie însuși edificiul la care el, în rândul întâi, a lucrat.

Urez aceluia care va veni, să se inspire din acest mare model. Și când spun acest cuvânt, țara întreagă își îndreaptă speranțele și către votul d-voastre și către felul cum se va înțelege semnificația acestui vot.

La alegerea unui al treilea membru în Consiliul de Regență:

D-le președinte, aș avea de ridicat o chestiune prealabilă.

O Adunare, ca să ia o hotărâre, trebuie să aibă convingerea că se găsește în dreptul ei. Dreptul acestei Adunări a fost atins de anumite critici. Eu țin să arăt de ce cred că aceste critici sunt neîntemeiate. (*Aplauze prelungite*).

O voce: D-ta ești un patriot!

D. N. Iorga: Cei trei înalți Regenți, dintre care unul a dispărut, reprezintă în același timp reflexul unei voințe regale, și voința Adunării, care în momentul acela, după socotința ei, pe care nu am împărtășit-o și - o spun și acum, subliniez că n-am împărtășit-o, ceea ce reprezenta, după socotință, voința națională. Dacă s-ar fi întrebuițat o altă cale decât aceea pe care a urmat-o d. președinte al Consiliului - și pe care mi-a împărtășit-o ieri - ar fi fost cineva dincolo de marginile dreptului pe care îl aveau cei doi înalți Regenți, rămași singuri. Nu se putea ca al treilea Regent să plece în același timp și în afară de o designare, imposibilă, aceea a Suveranului, care, cândva, înțelesese să transmită autoritatea sa și în afară de voința Adunării, care reprezenta țara. Dacă s-ar fi făcut prin simplă cooptare, situația celui de al treilea Regent ar fi fost cu desăvârșire inferioară situației celorlalți doi. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*)

Iar dacă hotărârea pe care ar fi luat-o cei doi înalți Regenți rămași - cum s-a spus - cu drepturile lor, dar neformând întreaga Regență, dacă această cooptare ar fi fost adusă înaintea Adunării, Adunarea ar fi trebuit neapărat să urmeze hotărârea celor doi înalți Regenți rămași în viață, fiindcă altfel s-ar fi întâmplat ceea ce s-a întâmplat în momentul când Regele Ferdinand a venit înaintea Camerei, la 1926, cu voința sa expresă, împotriva căreia nu se putea merge decât mergând în același timp și împotriva Suveranului. O altă cale de urmat decât aceasta nu era, și eu cred că luptele de partid trebuiesc mărginite în anumite hotare, fără să atac acele așezăminte care nu trebuiesc atacate. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*)

Regența nu este a nimănui, este a țării, este a Regelui suveran. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*)

Dacă cineva creând-o, a crezut că își creează un instrument, prin aceia în mâinile cărora a fost dată soarta țării, evenimentele au arătat fundamentala greșeală și din intenția - dacă a existat - a creatorului Regenții. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*)

D-voastre completați astăzi Regența. Prin refuzul a două partide a fi alături de noi, o completați singuri, cu asentimentul acelor câțiva care reprezintă partide care din nenorocire până acum nu s-au putut face îndeajuns înțelese de opinia publică. Însă ați face o mare greșeală dacă ați considera că prin completarea aceasta a Regenții ați tras o poliță asupra cuiva. Cine va fi ales, va aparține țării, întocmai ca și colegii săi. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*) Înaintea lui ca și înaintea colegilor săi, fiecare va putea să aducă glasul său, dar un singur interes, interesul țării întregi. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*)

Ar fi o indelicatțe și ar fi să iasă cineva cu desăvârșire din marginile pe care le prescrie și tradiția noastră și tradiția oricărei Adunări, care primește o așa de înaltă misiune, să se facă fie și o aluzie îndepărtată la persoanele care ar avea dreptul să solicite voturile noastre.

Tradiția țării pe care, dați-mi voie să spun că o cunosc mai bine decât mulți dintre colegii mei, tradiția aceasta este foarte simplă: Regența se compunea odinioară sau de soția Suveranului absent pentru câteva săptămâni, sau de mama Suveranului minor așezat în scaun. Experiența istorică dovedește că și într-un caz și mai ales în celălalt, aceasta a adus rezultate dezastruoase. Doamna lui Ieremia Movilă a distrus întreaga ei dinastie cu bune gânduri pe care atât de greu le poate îndeplini o femeie. De obicei, ispravnici de scaun erau acei care reprezentau sau o înaltă demnitate, așa zice o înaltă magistratură, sau o mare notorietate națională.

D-voastre aveți de ales între aceste două direcții, sau votul d-voastre merge către cineva care întrupează țara într-unul din marile ei momente, sau renunțând la ceea ce cred că ar fi întâia noastră datorie, fiindcă noi avem de creat și o mare autoritate, nu numai o strictă legalitate - d-voastre puteți merge către un magistrat integru. În afară de omul reprezentativ, de magistratul integru, voturile d-voastre nu pot să meargă nici într-o direcție.

Sunt anumite capitole din istoria țării care sunt definitiv închise. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*) Aceste capitole nu ar fi putut să fie deschise decât printr-o minune morală, care nu s-a produs. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo!*)

Eu, între magistratul integru pe care dacă va ieși din voturile d-voastre, voi fi printre cei dintâi care-l voi saluta, și marea autoritate pe care se poate sprijini țara în zile de nevoi - și gândiți-vă d-voastre la anumite agitații, gândiți-vă d-voastre la anumite ambiții criminale care au lucrat în mijlocul

armatei, poate lucrează și acum, gândiți-vă la primejdiile care amenință această țară, gândiți-vă la dușmănia străină care fierbe în jurul hotarelor ei, gândiți-vă la ceea ce în cuprinsul însuși al țării este periculos pentru viitorul ei - eu, nu cu sufletul omului de partid, ci cu sufletul omului care cu cât a putut, cu pietricica lui, a fost ctitor al acestei Români Mari, eu v-aș ruga să alegeți, înainte de toate, marea autoritate reprezentativă. (*Aplauze prelungite*).

Această mare autoritate reprezentativă nu poate fi în legătură decât cu un singur fapt, cu războiul unității naționale, și dacă nu ne-ar fi oprit obiceiul țării, cu toții ne-am fi înclinat în fața acelei nobile femei, care a fost realizatoarea în primele rânduri a acestei unități naționale. Datina țării trece însă înainte de orice glorie și lasă la o parte orice drept... (*Strigăte de bravo! Aplauze furtunoase.*)

Și atunci, în afară de ceea ce nu se poate, nu se poate față de trecut, nu se poate față de viitor așa cum se desemnează - noi, în rândul întâi, avem să alegem omul tare pe care să se poată sprijini țara. (*Aplauze, strigăte de bravo!*) Coștiințele d-voastră au a hotărî!

NOTE

1. În prealabil N.I. intervenise astfel: „Domnule președinte, vă rog, votul este secret, dar cei care votează trebuie să fie chemați, altfel se creează confuziuni”. Șt. Cicio Pop a obiectat că e o procedură greoaie să chemi la vor după ce s-a făcut apelul nominal, dar N.I. nu s-a lăsat: „Importantă este rânduiala”. Când s-a purces la vot, C. Sărățeanu a obținut 445 de voturi, mareșalul C. Presan, 22, principele Carol, 9, T. Sauciu Săveanu, Nicolae Iorga, și Mitropolitul Banatului câte un vot.

Ședința din 30 noiembrie 1929

La proiectul legii învățământului; despre Universitate și un congres studentesc:

D-le președinte, d-lor deputați, îmi pare foarte rău că întâia mea manifestare în această sesiune are să fie vădirea unei situațiuni pe care eu, în ceea ce privește Universitatea din București, o cred intolerabilă. Vorbește deputatul, apărând nu numai pe rectorul Universității, dar și Senatul universitar și Universitatea întregă. Veți vedea d-voastră înșivă, și veți judeca dacă am dreptate sau ba.

Eu cred că sunt dator să vorbesc astăzi pentru a clarifica o situație de anarhie pe care, în ceea ce mă privește pe mine, nu sunt dispus să o accept și să o susțin.

Iată despre ce este vorba.

Mâine este un congres studențesc la Craiova, nu-mi trece prin minte să interzic tinerilor studenți să se ocupe de chestiunile naționale care intră în competența oricărui cetățean, chiar și a unui cetățean tânăr, și iarăși cred că este foarte bine că reprezentanții generației celei noi ne arată din vreme care sunt tendințele lor. Și adaug că, de câteva luni de zile, de când sânt în contact cu toți studenții, sunt foarte mulțumit de starea de spirit care domnește la Universitate; între profesori s-a creat o altă atmosferă la București și s-a creat o altă atmosferă între profesori și studenți. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Acest lucru toată lumea poate să-l constate și, dacă am contribuit și eu cu ceva la aceasta, îmi pare foarte bine.

Dar eu nu înțeleg că însăși autoritatea să introducă anarhia la Universitate și nu înțeleg un alt lucru, ca partidele politice, pentru deosebite considerațiuni, să se joace cu studenții împotriva intereselor țării. Veți vedea despre ce este vorba.

Congresul studenților creștini români trebuia să fie adus la cunoștința rectoratului, a senatului universitar, deci a autorităților universitare, în același timp cu programul acestui congres. Aceasta este evident. Studenții n-au știut acestea și s-au adresat ministrului Instrucțiunii. Mai pe urmă însă s-au gândit că trebuiau să încunoștințeze și rectoratul, și atunci au trimis o adresă foarte frumoasă. Pe fiecare din d-voastre desigur că vă interesează tineretul nostru universitar, mulți dintre d-voastre aveți și copii printre dâșii, astfel că sunt sigur că o să vă facă plăcere să vedeți în ce termeni se adresează studenții către rectorul Universității:

„Prea stimate d-le rector, Consiliul Uniunii naționale a studenților creștini români, întrunit în zilele de 22, 23, 24 noiembrie la București, a hotărât în unanimitate alegerea d-voastră ca președinte de onoare al congresului general studențesc ce va avea loc la Craiova în zilele de 1, 2 și 3 a. c.”

Eu le voi răspunde chiar de aici, de la Cameră, că le mulțumesc că s-au gândit că la Universitate există și studenți, dar există și profesori, și sunt sigur că chiar în lipsa mea - care nu pot a doua zi după ce am sosit de la Barcelona să mă duc la Craiova - sunt sigur că-și vor da seama că naționalism înseamnă, înainte de toate, aici în țara noastră, o ordine romană, și creștinism înseamnă toleranță omenească și bunătate sufletească. De acestea sunt cu desăvârșire sigur.

Mai departe ei adaugă: „Vă rugăm călduros a accepta această alegere și a ne onora cu prezența d-voastră la acest congres, în care așteptăm sfatul și cuvântul d-voastră autorizat.

Primiți vă rugăm, prea stimate d-le rector, asigurarea profundului nostru respect”...

Așa-i că este bine? Așa trebuiau să facă. S-au gândit cam târziu, dar așa trebuiau să facă.

Acum, binevoți și ascultați și misiva cu care ne onorează colegul meu de la Universitatea din Iași, actualul ministru al Instrucțiunii¹, cu care am dorit și doresc și acum, din toată inima, să întrețin cele mai bune relații. Acesta, după ce s-a venit cu anul preparator, fără să ne întrebe de loc, după ce ni s-a impus un program, fără să aibă cunoștință care sunt condițiile cutării sau cutării Universității, după ce noi am primit anul preparator, deși n-am fost consultați însă am spus: îl organizăm cu mijloacele și cu posibilitățile Universității noastre. Nu ieșim din lege, desigur, fiindcă nu se poate, dar facem ce putem. Iar ministerul hotărăște o comisiune compusă din doi rectori, din conducătorii Facultății de Drept de la Oradea, prezidată de însuși d-sa. După toate acestea înțelegeți ce am răspuns, când d. ministru mi-a cerut să comunic decanilor hotărârile acestei adunări. I-am spus: nu pot comunica hotărârile acestui for care nu are chemare de a hotărî. Ei bine, ministrul se adresează către noi așa:

„D-le rector, în vederea congresului studentesc, care va avea loc la Craiova, în zilele de 1, 2 și 3 decembrie a. c.”...fără să ne întrebe: dar de congresul acesta aveți vre-o cunoștință, ați primit vreun program, v-ați dat asentimentul sau nu? ...Vă rugăm a lua toate măsurile ce veți găsi de cuviință spre a se petrece totul în ordine”.

Cum „spre a se petrece totul în ordine”? Dar ce sunt eu, d-le președinte și onorată Cameră? Oare sunt eu un fel de ipostat al ministerului Instrucțiunii? Dar credeți d-voastre că așa fi primit un singur moment locul acesta de rector, dacă el ar fi însemnat o dependență de ministerul Instrucțiunii, în așa fel încât ministerul să-mi dea ordine și eu să le execut? Dar așa fi putut eu să le primesc fiind deputat, și deputatul pe care-l știți: liber totdeauna în părerile lui, spuse franc aci. Aș fi primit eu o situație care m-ar fi pus într-o condiție de acestea, în care să trebuiască să primesc ordine?

Mai departe, notați, cu doua zile înainte de congres: „se vor libera prin rectorat...” Ce însemnează acest ordin.: „se vor libera prin rectorat”? Ce! Sunt eu un organ dependent de ministerul Instrucțiunii? „Se vor libera prin rectorat cărți speciale numerotate și nominale delegaților participanți. Acestea vor servi...”

Dar ce! Sunt eu director de școală primară?... „Alături de cărțile de student, la călătorie, mese și intrarea în sala congresului”. Dar ce, sunt eu ober-chelner la congresul de la Craiova? „Numărul va fi redus în limita disponibilă a locurilor acordate de Căile Ferate”. Dar de unde știu eu câte locuri au liberat Căile Ferate Române? Eu cred că d. ministru a iscălit adresa, i s-a dat de cineva și n-a știut ce este. Dar acest lucru se repetă prea adeseori și de aceea îl aduc în Cameră, pentru ca d. ministru al Instrucțiunii, colegul meu, d. Costăchescu, să binevoiască a face ordine la ministerul său, ordine care consistă în a ști cui și când se dau ordine.

Mai departe, în adresă se spune: „toate grupele de studenți vor fi conduse de conducători cunoscuți de rectorat”. Ce! sunt eu un fel de șef de călăuză, un fel de ghid autorizat și responsabil de ordine în timpul călătoriei? Ce! sunt eu un fel de super dădacă a Universității? Am „oameni cunoscuți” și trimit pe acești copii cu madamele care să îngrijească de purtarea lor în drum ? (*ilaritate*). Aici se unește un abuz de autoritate cu un element de ridicol. Dar nu numai atât, d-lor deputați, se petrec la minister și alte lucruri. Vi le spun d-voastre, care sunteți o majoritate, care dorește să rămână, și d-voastre care reprezentați o bancă ministerială, care dorește să continue a guverna; guvernarea se face câștigând simpatii, nu înstrăinându-le. Câștigând simpatii din acelea pe care nu le ai și neînstrăinându-le pe acelea care se întâmplă, așa, prin bunătatea lui Dumnezeu și a câtorva oameni, să le aibă.

A fost o recomandare a unui profesor de la Facultatea de Teologie. Contra lui a fost părintele Scriban, un om luminat al bisericii noastre, dar care a făcut o mare greșală în timpul războiului. Și cine a făcut o asemenea greșală în timpul războiului, s-a isprăvit cu el, nu poate să ajungă mai sus, este destul că a ajuns profesor la Chișinău. Și atunci l-am recomandat pe părintele Christescu. Dar știți cât a trecut de la recomandarea Senatului universitar până la numirea lui? Recomandarea Senatului universitar s-a făcut în luna lui mai, iar numirea de-abia în luna lui octomvrie. Tot felul de obiecțiuni s-au adus, una mai neîntemeiată decât alta și ministrul n-a mai avut ce face și l-a numit.

Dar mai este și un alt caz. Când m-am coborât din tren, venind de la Barcelona, am primit o adresă a cuiva care a fost profesorul multora dintre d-voastre. D. Bazilescu a împlinit vârsta și și-a arătat dorința de a mai rămâne câțeva vreme. Dorința aceasta, Facultatea de Drept a recomandat-o Senatului. Senatul a intervenit la minister, dar a trecut de atunci o mulțime de vreme, fără să avem nici un fel de răspuns, nici dacă ministrul admite, nici dacă nu.

Eu vă aduc înaintea acestor lucruri ca să se știe cum stă situația într-adevăr și care sunt măsurile pe care demnitatea mea îmi cere să le iau. Căci Universitatea din București este dezagreabil surprinsă. Vă puteți închipui că

nu mă ridică la vârsta mea și cu munca mea, nu mă ridică nici o situație, cum nici părăsirea unei situații nu mă scade.

Să vedem lucrurile limpede. O să binevoiască ministerul să-și aducă aminte de un lucru, pe care îl uită prea deseori, că Universitatea, după lege, are situație de autonomie, care trebuie respectată, respectată în fond și în formă.

Acestea le-am avut de zis. (*Aplauze*).

D. St. Cicio Pop, președinte: D. ministru al Justiției are cuvântul.

D. Gr. N. Iunian, ministrul Justiției: Să mă ierte d. profesor Iorga că iau eu cuvântul. Nu voi răspunde la ceea ce formează fondul întrebării d-voastre. Sunt sigur că d. profesor Costăchescu regretă că nu este pe această bancă ca să vă poată da d-sa imediat lămuriri, ca astfel să înlătore ceea ce mi se pare că este o neînțelegere, însă desigur, un lucru care va fi limpezit.

Dacă am luat cuvântul este ca să înlătur eu una din afirmațiile d-lui profesor Iorga. D-sa a spus că prezența d-sale în fruntea Universității, în calitate de rector, este dezagreabilă ministrului respectiv.

D. N. Iorga: S-ar părea.

D. Gr. N. Iunian, ministrul Justiției: Or, fără îndoială, nu pot să las fără să relev această declarație a d-lui profesor Iorga și să folosesc acest prilej pentru a mărturisi încă odată și alături de toți care urmăresc activitatea formidabilă, culturală și pe tărâmul național a d-lui Iorga, că avem toată considerația și toată recunoștința pe care o purtăm pentru această acțiune pe care d-sa o desfășoară. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Aceste sentimente nu ar cadra într-un nimic cu presupunerea pe care d. Iorga a făcut-o. Cu aceste lămuriri, să-mi dea voie d. profesor Iorga să mărturisesc și o nădejde, că această supărare care este trecătoare, desigur, nu poate și nu este sortită să scadă într-un ceva din simpatia cu care ne onorează d. Iorga.

Sunt convins că și calitatea și profunzimea sentimentelor de simpatie ale d-lui profesor Iorga sunt o garanție că ea nu poate să fie clintită prin asemenea lucruri trecătoare. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. St. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, d. ministru al Justiției știe să răspundă așa de bine, așa de amabil, și-i sunt foarte recunoscător, și din cauza îndelungatelor noastre legături, când eram, oarecum, să zicem așa, împreună (*ilaritate*), încât eu l-aș ruga să intervină pe lângă colegul său de la Instrucție să nu răspundă și d-sa. Fiindcă a răspunde ministrul Instrucției, s-ar putea, așa cum îl cunosc, evident, mai nou în politică și mai puțin dibaci decât colegul său, să strice ceea ce d. Iunian a dres. (*Aplauze, ilaritate pe băncile majorității*).

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: Rog pe d. profesor Iorga să ia act că patru zile l-am căutat ca să-i cerem consimțământul, însă d-sa a fost lipsă. Știe acest lucru și primarul din Vălenii de Munte, pe care l-ați trimes la mine, o știu și reprezentanții Universității. Eu, după ce am căzut de acord cu d. ministru Costăchescu, am subordonat ținerea congresului, consimțământului pe care trebuia să-l avem de la d-voastră și pe care nu l-am putut obține, fiindcă ați lipsit din țară.

D. N. Iorga: O scăpare din vedere.

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: Prin urmare, să fiți convins că, cu durere, am fost lipsiți de sfatul pe care d-voastră puteați să ni-l dați.

D. N. Iorga: Îmi dai voie, nu este așa. Când pleacă rectorul, rămâne totdeauna, potrivit cu regulamentul Universității, prorectorul, și acesta a și dat un răspuns d-lui ministru al Instrucției. A dat unul din acele răspunsuri pe care am dori să nu fim siliți a le da niciodată, nici la Universitate, nici în Parlament. Prin urmare, vina nu este a lipsei mele; când lipsesc eu, este totdeauna cineva ca să mă înlocuiască.

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: E greu să vă înlocuiască cineva pe d-voastră.

D. N. Iorga: Și la d-voastre, când reprezentantul ministerului Instrucțiunii lipsește, este cine să-l înlocuiască, și cu succes. (*Ilaritate*).

NOTE

1. Ministru al Instrucțiunii era profesorul N. Costăchescu.

În continuare, despre proiectul de lege pentru reforma învățământului:

D-le președinte, d-lor deputați, Mesajul anunțând proiectul de lege pentru reforma învățământului superior, proiect care n-a fost comunicat în forma lui definitivă Universităților, cu concursul cărora numai se poate încerca o reformă de această importanță, întreb pe d. președinte al Consiliului dacă măcar d-sa nu crede că acest proiect trebuie prezentat prealabil organelor conducătoare ale înaltului învățământ, fără a căror consultare serioasă și din timp nu se poate face altceva decât a se adăuga încă un hatîșerif ministerial la mormanul de legi nestudiate, necorespunzătoare și inaplicabile.

După unele explicații ale ministrului Instrucțiunii:

D-le președinte și d-lor, oricine mă cunoaște știe că nu vorbește nimeni, niciodată, cu omenie fără a-i răspunde și eu cu aceeași omenie. Tonul împăciuitoar al d-lui ministru de Instrucție ar cuprinde, și pentru cineva care nu are felul meu de a mă purta, îndatorirea de a-i răspunde cu aceeași amabilitate.

Însă iată, d. ministru al Instrucțiunii poate să fie convins ca și mine de un lucru: că adevărul nu este niciodată în mâna unui singur om, el se împarte în doua, în cazul cel mai bun, dar sunt și cazuri în care se împarte între mai mulți. Are dreptate și d-nealui, dar am dreptate și eu, și anume, d-nealui o să vadă la sfârșit câtă este dreptatea d-sale. Dreptatea mea este însă întregă; ea se vede de la sine și tot ceea ce a adaus d-nealui nu schimbă întru nimic chestiunea cum am pus-o eu sâmbătă, și cum, prin întrebarea de astăzi, am completat-o.

D-lor, legile noastre se fac pentru anumite categorii de oameni, fără ca oamenii acești să fie întrebați în momentul chiar când ideea generatoare a legii ia ființă. Suntem supuși cu toții tiraniei birourilor, a birourilor nu a ministrului. Ministrul are o idee, o încredințează biroului și birourile i-o dau gata în douăzeci și patru de ceasuri, și se dă o anumită formă legii. (*Aplauze pe mai multe bănci*).

Dați-mi voie, d-lor, ca legea d-voastre să o cunosc puțin. S-a comunicat așa de la o persoană la altă persoană, pe hârtie subțire (*ilaritate*). Și tocmai felul cum legea aceasta, nu mai subțire decât hârtia pe care a fost făcută, felul cum este alcătuită, eu îl socot o atingere la autonomia universitară. De aceea, neconținut protestez eu în contra ideii generatoare a acești legi, care lege pleacă din birouri în birouri.

Vorbeți de terorizare și amenințări. Birourile ministerelor sunt cele care știu teroriza și amenința; numai că sunt oameni ca mine care nu se lasă speriați de terorizările și amenințările birourilor. (*Aplauze pe mai multe bănci*).

Prin urmare, ne-am trezit deodată cu o lege. Legea mi-a fost comunicată confidențial; n-am putut întreba pe colegii mei. Am avut toată vacanța, în cursul căreia se puteau face atâtea consultații cu profesorii. Să nu ne înșelăm: nu e vorba de cine știe ce lege specială sau particulară. La Universitate se face sufletul României de mâine (*aplauze pe mai multe bănci*) și acei care îl fac știu mai bine cum se face aceasta, decât rutina birourilor, și ideile originale ale câtorva tineri profesori de la ministerul Instrucțiunii Publice nu pot să înlocuiască experiența noastră, care însemnează uneori - cum e cazul meu special - aproape o jumătate de secol, patruzeci de ani aproape numărați de când sunt eu acolo.

Prin urmare, nu un produs al birourilor se poate comunica într-un moment, pentru ca produsul să fie conservat în contra căldurilor în timpul vacanței și pentru ca la toamnă să fie prezentat proaspăt, pentru a trece prin nu știu câte instanțe.

Iată de ce mă plâng eu: mă plâng de faptul că sub ministeriatul d-voastră, profesor de universitate - și nu numai profesor de universitate, dar și om de știință - sub ministeriatul d-voastră autonomia universitară a fost mai maltrată decât sub ministeriatul unor oameni care nu erau nici profesori de universitate și nici oameni de știință.

Noi primim la rectorat neconținute ordine. Niciodată n-am primit la rectorat o singură adresă redactată în termeni pe care să-i putem primi. Când a fost anul preparator, d-voastră ați fixat programul. Este posibil - cum spuneam sâmbătă - să ne fixați un program neaplicabil? Ați văzut haosul la care s-a ajuns sub presiunea birourilor ministerului de Instrucție. Este o babilonie întregă la Oradea, unde au hotărât profesorii să nu observe anul preparator. Fiecare universitate îl înțelege într-altfel.

După aceea, d-voastră ați creat un adevărat consiliu suprauniversitar, cedând sugestuniilor răsărite în „Asociațiunea profesorilor universitari”. Am primit astăzi hotărârea votată de asociațiunea profesorilor universitari. Ceea ce este rău în hotărârea d-voastră vine de la așa zisa „Asociațiune a profesorilor universitari”. Numărați-i, ca să vedeți câți sunt acolo.

Se propune un lucru: ca hotărârile principale privitoare la Universitate, să fie luate de un consiliu care să se adune odată pe an, sub președinția ministrului; ori unde te duci neconținut să găsești la capăt ministrul.

D-le ministru, fiți franc și spuneți: eu, profesor, vechi profesor universitar, om de știință, nu sufăr autonomia universitară; eu supun Universitatea ministerului Instrucțiunii.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor: Din contra, eu definesc...

D. N. Iorga: Fiți sincer, ca să știu și eu ce am de făcut. La ceasurile 10 și o minută d-voastră îmi veți anunța lucrul acesta la Universitate, la ceasurile 10 și 5 minute veți avea demisia mea irevocabil, fiindcă pentru rectorat de felul acesta eu nu sunt făcut; primească oricine se roagă pentru dânsul, ca să nu-l îndeplinească, dar nu cine nu l-a dorit și îl are și vrea să-l îndeplinească. Nu numai în această chestiune, dar ați ridicat chestiunea congresului studenților. Nimeni nu a întrebat Universitatea dacă în mijlocul cursurilor este loc a se ține un congres de studenți, nimeni nu a întrebat Universitatea. După ce congresul era hotărât, după ce congresul era aprobat de la nu știu ce minister, după ce fondurile erau date, după aceasta ni s-a dat ordin - d-le ministru, binevoșiți a reciti ceea ce se găsește deasupra semnăturii

d-voastră, într-un ton inacceptabil; eu nu mi-aș permite să întrebuițez tonul acesta față de organele dependente în întregime de mine - ordin să îndeplinim condițiunile acelea de chelneri și de dădace la congresul din Craiova. Prin urmare, vedeți d-voastră, eu am dreptate, am dreptate.

Iar în ceea ce privește partea din urmă, în care d-voastră ați avut mai mult succes cu argumentele d-voastră, și eu am râs de spiritul d-voastră de cea mai bună calitate, noi suntem aici oameni subțiri, care putem să apreciem lucrurile și când nu ne convine. În această privință nu aveți dreptate, d-le ministru, dați-mi voie, nu văd dreptatea și iată de ce: fiindcă eu nu am spus că eu vorbeam în numele senatului și al Universității, că în numele senatului și al Universității eu am dreptul de a forța conștiința d-voastră. Eu sunt specialist în materie de conștiință și o respect prea mult pe a mea, ca să încerc să forțez judecata liberă a cuiva, legea nu-mi dă dreptul și nici nu stă în obiceiurile mele ca să cer așa ceva. Dacă d-voastră vă gândiți la ilegalitățile care se fac și care se poate să le fi făcut de când sunteți ministru, uitați-vă aiurea, poate că ați găsi alte persoane și alte împrejurări care v-ar fi dus la ilegalități și poate, uneori, cu o gentilă presiune, ca să nu-i zicem una din acele amenințări pe care le disprețuiți. Eu v-am spus atât, că Universitatea dorește un lucru: când vă prezintă o cerere, d-voastră să răspundeți într-un termen relativ scurt la această întrebare a Universității: da sau nu. D-voastră aveți toată voia să spuneți nu, dar eu nu pot fi pus în situația să fiu întrebat la fiecare câteva zile de rezultatul unei întrebări pornită de la o Universitate și al cărui termen eu nu-l pot prevedea. Dar d-voastră spuneți că este necesar să se scurgă atâta vreme până la răspunsul d-voastră. Desigur că atunci d-voastră aveți conștiința cea mai delicată dintre toți miniștrii care au fost până acum. Niciodată, vă asigur, întrebările Universității nu au suferit o mai lungă zăbavă, decât de când d-voastră, profesor universitar și om de știință și colegul pentru care eu personal - v-am spus-o și nu retrag - am toată simpatia, dar ca rector eu nu pot înghiți nici somații, nici zăbavă. Iar fiindcă se întâmplă că rectorul are împreună cu dânsul și un deputat, în loc să tacă, precum ar fi fost siliți alți rectori, el poate să vorbească și vorbește așa de limpede cum vorbesc și acum. D-le ministru, vă spun foarte neted și în prezența colegului d-voastră, cum am spus rândul trecut: ori d-voastră sunteți, cum cred că trebuie să fiți, împreună cu mine, apărător al autonomiei și demnității universitare, și eu rămân unde sunt, sau d-voastră, sub cine știe ce influențe, credeți că această autonomie împiedică și această demnitate poate fi jignită, și veți avea imediat, cum v-am spus, demisia mea irevocabilă. Dar să stau eu acolo să primesc ca rector ceea ce niciodată n-am îngăduit ca om, aceasta nu se poate cere de la mine.

Ședința din 4 decembrie 1929

Dialog cu deputatul și ziaristul Emil Fagure despre oglindirea în presa italiană și română a relațiilor italo-române:

D. Emil D. Fagure: D-le președinte, d-lor deputați, cunoașteți cu toții și interesele importante și greutățile destul de mari pe care le are guvernul, și în special ministrul de Externe, în rezolvarea chestiunilor care se leagă de reparațiunile orientale.

În această chestiune, pe la 15 noiembrie trecut, presa italiană a crezut că trebuie să intervie, și un ziar condus de fratele șefului guvernului italian, „Popolo d’Italia”, a scris un articol care a făcut la noi impresie destul de mare.

Vă voi citi numai câteva rânduri din acest articol, pentru că toată chestiunea se rezumă în aceste câteva rânduri.

„Ungaria a plătit deja prea scump mutilarea sa într-un război pe care nu l-a provocat ea. Ar fi nu numai nedrept, dar și grotesc să i se impună acum noi plăți, cu titluri de reparațiuni. Este evident că Ungaria nu poate suporta noi sarcini, căci a fost destul de despuiată. După martiriul îndurat cu tratatul de la Trianon, națiunea ungară are dreptul să răsuflă. Pretențiunile Miciei Antante trebuiesc considerate deci ca perturbarea păcii internaționale. Italia, care a dus contra Ungariei un război aspru și cavaleresc, e mult mai calificată de a spune un cuvânt de dreptate decât celelalte națiuni care au ajutat pe Habsburgi până în zilele decisive de la Vittorio Veneto¹... pentru a veni să se prezinte pe urmă ca învingătoare la masa verde”.

Acest articol, d-lor, a căpătat răspunsul convenit din parte presei din țară și presa a fost unanimă în atitudinea ei. Trebuie să ne felicităm că cel puțin pe terenul politicii externe se manifestă la noi un complet acord și foarte firesc ori de câte ori se discută un mare interes românesc. Am aici răspunsul dat de întreaga presă: „L’Indépendance roumaine”, „Viitorul”, „La nation roumaine”, a Partidului Național Țărănesc, de asemenea toată presa independentă este aci, dovadă că s-a răspuns într-un complet consens și astfel cum trebuia să se răspundă la un asemenea lucru. Nu ne interesează cuprinsul răspunsului pentru că nu despre aceasta este vorba.

Azi dimineață a sosit o telegramă a agenției „Rador”, care rezumă un interviu al d-lui profesor Iorga.

Eu sunt în îndoială dacă acest interviu, în termenii pe care îi aduce telegrama, corespunde întocmai la ceea ce ar fi vrut să spună d. profesor Iorga.

Interviul se ocupă de chestiuni de politică internă și cuprinde unele afirmări care sunt agreabile, desigur, majorităților parlamentare; însă este un pasaj pe care dacă l-am lăsa să treacă, s-ar crede că într-adevăr ceea ce spune în politica externă presa din țara românească, chiar când e unanimă de acord, n-are nici o importanță.

D. N. Iorga: Cine „să-l lase să treacă”? D-voastră?!

D. Emil D. Fagure: Gazetele toate care au vorbit în această chestiune. Pentru că, după cum spuneam Camerii, de astădată a fost un complet consens în presa noastră și în mod fericit. Și este un pasaj în telegrama aceasta care spune: ”D. Iorga a afirmat că atacurile...” N-a fost nici un „atac”, a fost un răspuns. Ceea ce e departe de a fi același lucru.

D. N. Iorga: Nu era mai bine ca în loc să luați telegrama, să luați gazetele înseși? Cum o să judecați interviewul după un rezumat telegrafic? Interviewul are o mie de nuanțe. Binevoți, vă rog, cumpărați gazetele din Genova și „Lavore d'Italia”. După ce le-ați fi citit, întrebați-mă pe mine ce am vrut să spun. Nu pot să răspund după un text de telegramă.

D. Emil D. Fagure: D-le profesor, nici n-am știut numele gazetelor. Eu n-am venit la această tribună decât tocmai pentru ca să iasă din această lămurire, o apărare a punctului de vedere românesc care a fost reprezentat de astădată, din fericire, fără nici o divergență în presa noastră. Nu numai că este fără divergență, dar am aici și gazeta d-voastră tot de acord cu noi.

D. N. Iorga: Gazeta mea a reprodus telegrama fiindcă nu sosiseră încă ziarele.

D. Emil D. Fagure: La 22 noemvrie ziarul „Neamul românesc”, nu se putea să fie altfel și n-a mirat pe nimeni acest lucru, comentând atacul din „Popolo d'Italia”, scria: “Fără a-și pierde calmul, opinia publică românească privește cu nedumerire la atitudinea Italiei fasciste față de noi românii. Ziarele fasciste, care reprezintă oficial pe sora noastră mai mare, dau dovadă de sentimente vitrege față de noi. Ele ne cer nouă, românilor, totul: prietenie, credință, devotament și la nevoie sacrificii. În schimb nu ne dau nimic, când nu ne dau numeroase lovituri în amorul nostru propriu, prin prietenia ce o arată maghiarilor și prin sprijinul - atât cât îl pot da - cauzei acestora.

Noi tot rămânem la convingerea că avem cu noi sentimentele marii majorități a poporului italian”.

D. N. Iorga: N-am spus niciodată că privește cu nedumerire.

Dați-mi voie. Tot știu eu mai bine, ca ziarele, ce am vorbit, și apoi am și gazeta. Eu am spus așa: că de câte ori ne formalizăm de anumite atacuri prin presa italiană, comitem o foarte mare greșeală. Că este un moment trecător în atitudinea politica a Italiei, că oamenii cumiți nu lucrează ei înșiși în contra intereselor lor.

Aceste articole sunt puse anume ca să trezească în presa noastră nervoasă răspunsuri care ne fac rău.

Și eu spun încă odată, că față de frații noștri de rasă, italieni și francezi, ori ce ne-ar face, trebuie să le răspundem: Trăiască Franța, trăiască Italia, așteptând momentul când se va recunoaște frumusețea gestului nostru, când am spus: „Trăiască Franța, trăiască Italia”.

Iar a ne arunca prostește asupra oricărei ațâțări pusă uneori de unguri într-o anumită gazetă, de ungurii de la Pesta, nu vorbesc de colegii noștri de aci, de cercurile hortiste de la Pesta, a ne arunca prostește asupra oricărei ațâțări puse de un agent al d-lui Horthy în presa italiană, aceasta înseamnă a dovedi, încă odată, că ne lipsește cu desăvârșire simțul politic.

D. Emil D. Fagure: Ceea ce, prin urmare, constat este că în răspunsul lor ziarele noastre au fost în complet acord. Eu am să iau și gazetele italiene, cum mă sfătuiește d. profesor Iorga, fiindcă d-sa a spus că într-un interview pot fi mii de nuanțe și el nu poate fi judecat după un rezumat. Însă cred că prezența d-lui Iorga în Cameră ar fi tocmai de natură să poată înlesni clarificarea acestei chestiuni, arătând d-sa dacă cumva i se poate atribui că a afirmat că e vorba de atacurile unei părți din presa românească - și aici trebuie să arăt că nu este vorba de o parte, a fost din întâmplare, din fericire și repet lucrul acesta pentru a treia sau a patra oară, a fost completul consens al tuturor, nu se poate spune că unul a făcut o prostie sau ceva în felul acesta.

D. N. Iorga: Iarăși trebuie să te întrerup. Este o parte din presa românească, și nu vreau să definesc care parte din presa românească, care pentru motive de liberalism învăpăiat, de câte ori poate să spună un cuvânt dezagreabil Italiei, îl spune. Normal, neconținut, fără nici un fel de deviere de la această linie pândește Italia, și de câte ori poate spune ceva rău împotriva omului admirabil care conduce Italia și împotriva poporului de care suntem legați cu sufletul nostru, o face.

Dar eu țin să spun că sunt gazete care nu judecă politica Italiei din acest punct de vedere, al unui învechit liberalism sterp.

D. Emil D. Fagure: Foarte adevărat și, de câte ori ni s-a prezentat ocaziunea, am declarat cu tot dinadinsul cum că nici nu ne trece prin cap să discutăm noi chestiunile interne și politice fasciste. Nu ne privesc și ar fi într-adevăr o imixtiune fără sens în treburile altui stat. Dacă poporul italian recunoaște și admiră acest regim, o face desigur în virtutea rezultatelor pe care le-a dat acest fel de politică internă, și ar fi o lipsă completă de tact din partea unui ziar românesc să se amestece în această chestiune, deși aici am o rezervă de făcut pe care și d. profesor Iorga trebuie s-o recunoască de justificată: se publică în ziarele românești - iarăși numai într-o parte din ele -

diferitele teorii asupra dictaturii d-lui Mussolini. Chiar deunăzi se publica în ziarul „Universul” acel articol, minunat argumentat, foarte frumos scris, la care, natural, se putea răspunde în mod științific de oameni care se ocupă cu diferitele sisteme de guvernământ.

D. N. Iorga: Cine vorbește de dictatură în România este un om bolnav. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. Emil D. Fagure: Ziceam că se publică articole în care d. Mussolini, de pildă, spune că dictatura lui Horthy din Ungaria este admirabilă, chestiuni care, evident, dau naștere inevitabil la discuțiuni. Dar nu despre aceasta e vorba - și mă uit la d. președinte care așteaptă să punem capăt mai degrabă acestui incident...

D. Șt. Cicio Pop președinte: Tare v-ași ruga. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

D. Emil D. Fagure: Eu însumi vă voi înlesni, fiindcă respect timpul acestei Camere. Ceea ce nu ne poate fi indiferent este ca, într-o ocaziune ca aceasta, presa italiană să poată spune că d. profesor Iorga a afirmat că „atacurile unei părți din presa românească contra Italiei n-au avut nici un efect asupra opiniei publice”.

D. N. Iorga: Desigur că au fost atacuri și desigur că opinia publică românească va respinge oricând orice atac, din orice punct de vedere, împotriva Italiei.

D. Emil D. Fagure: Desigur.

D. N. Iorga: Au fost articole condamnabile în presa românească și dacă ne explicăm articolele din presa italiană prin anumite interese trecătoare, nu ne putem explica, o spun încă odată, alunecarea aceasta orbească în capcană din partea noastră. Și în momentul când Italia traduce literatura românească, când toată critica italiană primește cu căldură sufletul românesc întrupat în această literatură.

Avem să arătăm poporului italian recunoștința, iar nu să ne luăm după două articole pentru a jigni pe frații noștri și mari și vechi. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. Emil D. Fagure: Atât de adevărat este ceea ce spune d. profesor Iorga încât, chiar cu 8 zile înainte, aici, la mormântul Eroului Necunoscut, s-a făcut o pioasă ceremonie pentru soldații italieni căzuți în România, la care a asistat ministrul Italiei cu delegația militară italiană.

Referindu-se la această manifestație, ziarele noastre constatau tocmai că între guvernele celor două țări nu există vreo divergență în chestiunile capitale.

Voci de pe băncile majorității: Dimpotrivă! (Aprobări pe băncile majorității).

D. Emil D. Fagure : De asemenea, toată opinia românească, de câte ori a avut ocaziune, fie pe teren cultural, fie pe teren artistic, a manifestat legăturile sale cu Italia.

Dar să ne dați voie, atunci când presa românească răspunde unui atac al unei părți din presa italiană, să ne dați voie să credem că avem dreptul să rugăm pe d. profesor Iorga...

D. N. Iorga: Sunteți incorigibil.

D. Emil D. Fagure: În apărarea a ceea ce credem că este dreptul și dreptatea noastră.

D. N. Iorga: D-lor, înțelegeți bine că nu sunt aci ca să primesc interpelările d-lui Fagure. Eu am spus odată ce am avut de spus și este cel puțin indiscret să mă siliți în fiecare moment să mă ridic de aci ca să vă spun că nu aveți dreptul să mă puneți în cauză în orice chestiune. Discutați cu banca ministerială sau cu cine vreți, nu-mi faceți proces, fiindcă vă spun: gazetele deseori lipsesc de tact în ce privește Italia.

D. Emil D. Fagure: D-le președinte, eu nu am spus aceste lucruri nici ca să provoc supărarea d-lui profesor Iorga...

D. N. Iorga: Nu este nici o supărare, dar nu înțeleg să mă pisezi. (*Exclamații pe băncile majorității*).

D. Emil D. Fagure: Am ținut să spun aceasta, pentru că într-o polemică pe care noi o avem cu o parte a presei italiene, ne puneți în inferioritate, când spuneți că am „atacat” și că nu am avut nici un efect asupra opiniei publice.

D. N. Iorga: Ce vrei să spun eu? Parcă d-ta spui că îți închipui că opinia publică se îndreaptă cu articolele din „Lupta”?

D. Emil D. Fagure: Dacă aș fi pesimist, ar fi negația jurnalismului.

D. N. Iorga: Dar am spus că opinia publică nu se îndreaptă nici după articolele din marele ziar „Universul” (*exclamații pe băncile majorității*). Opinia publică e superioară articolelor din ziare.

NOTE

1. Localitate din regiunea venetă unde italienii i-au înfrânt pe austrieci la 30 octombrie 1918.

Ședința din 5 decembrie 1929

Despre felul cum a fost reprodus de stenografii Adunării dialogul său din ziua precedentă cu deputatul Emil Fagure:

D-le președinte, dați-mi voie să vă atrag atenția că unii dintre d-nii deputați schimbă în darea de seama stenografică cuvintele pe care le-au spus aici. Întâmplarea a făcut ca, dorind să am notele mele pentru ședința de ieri, mi s-a dat în același timp și o pagină în care sunt notele d-lui deputat Fagure. Iată notele acestea cu îndreptări:

Într-un loc, d. deputat Fagure a spus: „D. profesor Iorga, a cărui opinie noi știm ce înseamnă și ce valoare are în străinătate...”; un compliment pentru care îi rămân foarte recunoscător, căci eu țin foarte mult la aprecierea d-sale. Dar iată că d-nealui șterge acest certificat. Eu vă rog să-mi redați certificatul d-lui Fagure. (*Ilaritate*).

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. Fagure l-a șters?

D. N. Iorga: Da, d-nealui.

Al doilea. Într-un moment eu am spus: „Opinia publică românească va respinge oricând, orice atac, din orice punct de vedere, împotriva Italiei”. D. deputat Fagure a spus: „Desigur”! În notele stenografice a șters acest cuvânt. Prin urmare, părerea d-sale, de a doua zi, este că opinia publică românească nu va respinge oricând, orice atac, din orice punct de vedere, împotriva Italiei. Este sigur că Italia ține tot așa demult ca și mine la opinia favorabilă a d-lui deputat Fagure. (*Ilaritate*).

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-lor deputați, este natural că un d. deputat are dreptul să-și corecteze întrucâtva cuvântarea sa, din punctul de vedere al formei, dar nu poate suprima ceea ce au spus alții, așa încât certificatul pe care d. Fagure l-a dat d-lui profesor Iorga, rămâne stabilit și cred că...

D. Emil D. Fagure: Îmi spune un coleg că mi se impută că aș fi suprimat ceva.

D. N. Iorga: Ați șters certificatul dat mie și Italiei.

D. Emil D. Fagure: Eu cred că fiecare este suveran și stăpân pe ceea ce spune în Cameră.

D. N. Iorga: Să schimbe nu. Când stilul d-voastră nu vi se pare destul de armonios, puteți să schimbați; dar sensul se păstrează.

D. Emil D. Fagure: Țin să rămână textul schimbat, fiindcă am citit în notele stenografice că d. Iorga a spus că l-am pisat. Și când se schimbă asemenea complimente...

D. N. Iorga: D-le președinte, aș fi ținut să capăt și o lecție de eleganță de stil din partea d-lui Fagure: d-nealui m-a surprins, mi-a dat-o, fără să i-o fi cerut. Aceasta nu schimbă întru nimic nici poziția mea, într-adevăr nițel cam pisat timp de un sfert de ceas, nici chestiunea că un deputat care descoperă în notele stenografice ale altora cuvinte dezagreabile pentru dânsul, are dreptul să-și retragă complimentul. Aci nu este la bazar. Aci ai zis, a rămas. (*Mare ilaritate*).

D. Emil D. Fagure: Politețele se schimbă. La politețe răspund cu politețe.

D. N. Iorga: Nu se poate. Nu aveți idee de autenticitatea parlamentară.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-lor deputați, este scris cu mașina că: „d. profesor Iorga - a cărui opinie noi știm ce însemnează și ce valoare are în străinătate” - cuvintele acestea sunt șterse. Or, cuvintele acestea au sunat aci în incintă și chiar eu am precizat și le-am auzit. Prin urmare, aceste cuvinte rămân. Nu ați avut îndreptățirea, d-le Fagure, să le ștergeți.

D. Emil D. Fagure: Eu cred, d-le președinte, că sunt stăpân pe textul meu.

D. N. Iorga: Vă rog să puneți în regulament că nimeni nu-și retrage complimentul. (*Ilaritate*).

D. Emil D. Fagure: Am șters complimente, când mi s-a răspuns cu un asemenea ton.

D. N. Iorga: Acesta este comerț.

D. Emil D. Fagure: Aceasta este ceea ce însemnează în franțuzește: „Le bon commerce” între oameni care se respectă. Și am crezut inutil să vă spun că în toată activitatea mea am respectat și voi respecta pe d. profesor Iorga. D-sa m-a jignit să spună ce a spus unui deputat, care este prima dată în Cameră și nu a abuzat de tribună ca să se poată spune că pisează.

D. N. Iorga: Nu eu să fiu păgubașul: eu fiind pisat, te superi tot d-ta! (*Ilaritate*).

D. Emil D. Fagure: Mulți colegi au găsit că nu era potrivit tonul d-voastră.

D. N. Iorga: Este prea elocvent adversarul meu și nu mai pot să concurez.

Despre o informație calomnioasă difuzată și apoi desmințită de presă:

Vă rog să-mi spuneți care este ziarul acela din capitală care a dat aceste informații ?

D. D. R. Ioanițescu subsecretar de Stat în ministerul de Interne: Ziarul „Lupta”.

D. N. Iorga: Aha! (Mare ilaritate).

D. D. R. Ioanițescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: Fusesse indus în eroare. Am cercetat imediat la Craiova¹, și mi s-a răspuns de însuși comerciantul vizat, afirmând că nu i s-ar fi devastat absolut de loc magazinul și că nimic nu este adevărat. Cu această ocazie, rog să-mi dați voie să mulțumesc de aci și ziarului „Lupta” care a înregistrat imediat dezmințirea, arătând că a fost indus în eroare și că, din contra, congresul s-a desfășurat în cea mai perfectă liniște.

D. N. Iorga: D-le ministru, ca să am ocazia să primesc și eu mulțumirile d-tale, am să public și eu o informație cu desăvârșire calomnioasă la adresa d-tale și, îndată ce vei spune că este calomnioasă, am să o dezmint, iar d-ta ești dator să-mi mulțumești. (*Ilaritate*).

NOTE

1. Discuția pornise de la o interpelare adresată de deputatul Coriolan Buracu ministrului de Interne: „Am onoarea a întreba pe domnul ministru de Interne dacă cunoaște articolul de fond din „Brasoi Lapok”, nr. 276 din 4 decembrie, care în legătură cu congresul studenților care a avut loc la Craiova, între altele, scrie următoarele: „Înainte de deschiderea congresului, studenții au atacat prăvălia unui măcelar creștin, iar apoi, după ce poliția i-a împrăștiat, s-au reîntrunit pe strada Unirii, unde au aruncat o ploaie de pietre asupra prăvăliilor evreiești, spărgând o mulțime de geamuri, vitrine și magazine”. Știrea tendențioasă fusese reluată de un ziar din capitală.

Ședința din 9 decembrie 1929

Dialog cu ministrul de Finanțe, Virgil Madgearu, în legătură cu o manifestare a profesorilor universitari care amenințaseră cu „greva corpului didactic”. Ministrul spusese:

Nu este, d-lor, admisibil ca un profesor de Universitate să se joace cu cuvintele, să amenințe cu „greva profesorilor”, când el însuși poate avea toate științele și toate cunoștințele asupra posibilităților materiale ale statului de a satisface, fie și cele mai juste, fie și cele mai drepte dintre revendicările materiale ale unei părți a funcționării (*aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Care este profesorul?

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: D. Hurmuzescu, profesor la Universitatea din București; dar pe lângă dânsul au fost și alții care, în atmosfera încălzită a congresului, n-au făcut altceva decât să agite, ca ultimii agenți electorali.

D. N. Iorga: Vă rog, pentru demnitatea corpului universitar, să numiți pe acești profesori.

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Sunt toți acei agenți ai Partidului Liberal, care s-au coborât până acolo încât au făcut în congres propagandă pentru grevă.

D. Pompiliu Ioanițescu: D. profesor Forțu.

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Faceți o cercetare. Ca rector aveți posibilitatea să faceți această cercetare și îi veți descoperi și la Universitatea de aci și la alte universități din țară.

D. N. Iorga: Alte universități nu mă preocupă. De la mine n-am văzut până acum o formală aprobare a grevei din partea nici unuia dintre profesorii universitari.

Dar eu cred că în fond oamenii au dreptate și când ești așa de strâns într-un colț, cum sunt strânși ei, este foarte greu să-și aleagă cineva vocabularul cel mai liniștit și cel mai elegant. Când v-o strânge și pe d-voastră cureaua, cât îi strânge pe ei astăzi, d-voastră, care sunteți cel mai potolit dintre oratori, nu știu care ar fi limbajul pe care l-ați întrebuița. (*Ilaritate*).

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Semăn cu d-voastră, iar în privința potolirii, nu știu dacă vă întrec. (*Ilaritate*).

D. N. Iorga: Sunteți elev al meu, în privința eleganței m-ați întrecut. (*Ilaritate*).

Discurs la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului:

D-le președinte, d-lor deputați, d. ministru de Finanțe a depus proiectul de buget. Natural că discuțiunile asupra bugetului vor trebui să fie mai lungi și, față de ceea ce a declarat d. ministru de Finanțe, că este dispus să schimbe unele părți din proiectul de buget în care se încearcă cu atât de multă trudă, pe care o recunosc, să se prezinte bancherilor care ne-au împrumutat în condițiuni atât de grele și, sub o supraveghere așa de aspră, un proiect de buget corespunzând și nevoilor țării și dorințelor lor naturale, e firesc ca această discuție să ocupe foarte multe zile.

Pe de altă parte, noi am deschis ședințele noastre târziu anul acesta, pentru motive care nu mă privesc; abia la 15 noiembrie am început a ne aduna.

(D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri, intrând în incinta Adunării, este primit cu aplauze prelungite de pe băncile majorității).

Înteruperea cea mai naturală, dar cea mai obișnuită pentru d-voastre. (*Ilaritate*).

Dar, în același timp, în discuțiunile acestei Camere se acordă la începutul fiecărei ședințe foarte mult timp comunicațiilor: comunicații orale, comunicații manuscrise; s-ar putea și comunicații tipărite și chiar comunicații întruna, în două sau trei ediții. (*Ilaritate*). Așa încât, Camera deschisă târziu, comunicații foarte multe, care ocupă atâta timp și, pe de altă parte, dorința tuturor de a vedea ce se găsește în bugetul care este marea preocupare a acestei. Camere, iată ce trebuie să ne îndemne pe toți să dăm discuției proiectului de răspuns un timp cât se poate mai scurt.

Era odată - și nu mă obosesc să o spun - în obiceiurile Parlamentului nostru, să se acorde cuvântul numai acelor persoane care reprezentau un partid sau o direcție, ori și acelora, prin excepție, pe care conducerea unui partid îi credea necesari ca să apere partidul lor de un atac puternic, care nu putea să rămână nerelevat, din partea adversarilor.

D-voastre sunteți pretutindeni o democrație; sunteți o democrație și aici, și oricine cere cuvântul, îl capătă și oricine are voie să aleagă și subiectul pe care-l tratează și timpul asupra căruia trebuie să se întindă.

Dați-mi voie să fac altfel decât atâția dintre tinerii mei colegi.

Cu puținul pe care-l pot reprezenta personal - și nu vreau să întrebuițez altă calitate - mă țin de un cuvânt pe care l-am dat aiurea și pe care nu-l voi călca - cu așa de puținul pe care-l reprezint personal, nu voi face un discurs, ci voi face o declarație, luând acestei declarații doar caracterul pedant și ascuțit pe care-l are o declarație scrisă. Declarațiile scrise se fac pe acasă, se fac sub anumite sugestii și nu se potrivesc cu auditorul. Și între cel care vorbește și cel care ascultă trebuie să se producă totdeauna un schimb de puteri și de îndemnuri nevăzute, așa încât niciodată n-aș recurge la o declarație de acasă. Este mult mai comodă de altfel. Iar eu prefer să mă adresez așa, oricâtă deosebire ar fi între concepția d-voastre, care este o concepție de partid și de club, și concepția mea, care a fost de partid și este de partid numai într-o foarte mică măsură și care n-a fost niciodată de club. Eu prefer s-o fac, oricâtă deosebire ar fi între d-voastre, pe care nu pot încerca să vă schimb decât numai într-o privință, în privința aceia dinăuntru, de unde pleacă totul care nu se vede, dar se simte după o bucată de vreme, și concepția mea, oricât ar fi de mare această deosebire și oricât aș fi dorit să nu existe această deosebire. Mă voi mărgini la un spațiu de timp foarte scurt. Dar cred că noi suntem auziți și aiurea. Fiindcă ni se pun întrebări la care nu putem răspunde prin presă, trebuie să răspundem aici. Nu orice se spune în presă

trebuie adus în Parlament, dar sunt unele întrebări la care mai bucuros răspund aici în Parlament decât în presă, pentru motivul foarte simplu că în presă nu ai adversarul în față, nu poți discuta cu dânsul, pe când ceea ce spui aici în Parlament, oricând poate fi atacat și este posibilitatea unei discuții.

Prin urmare, fiindcă a fost vorba de anumite lucruri în presă¹, să-mi dați voie să discut pe scurt dreptul meu de a vorbi unui Parlament, atunci când unii oameni bine intenționați, dar care nu m-au înțeles, au crezut că sunt contra instituției parlamentare înseși. Este o vreme în care se vântură foarte multe idei - se vântură și grâu curat, se aruncă în aer și foarte multă țărâță, împreună cu praful care se unește de obicei cu țărâța și pe care foarte mulți îl socotesc că aparține și el celei mai perfecte ideologii.

Astfel e socotit de o bucată de vreme ca îndreptățit, elegant și folositor, să se atace instituția parlamentară în ea însăși.

Trebuie să declar că n-am această părere. Nu fiindcă sunt aici, nu fiindcă sunteți d-voastre parlamentari, și deseori numai parlamentari, înaintea mea, nu de aceia o spun. Eu am obiceiul de a spune mai tare lucrurile care dor mai mult pe cei pe care îi am înaintea mea. Nu-mi este obiceiul de a cruța și a-mi potrivi mersul ideilor și forma de expresie după persoanele de a căror aprobare sau dezaprobare aș avea nevoie. Dar toți cei care cunosc mai multe parlamente decât acesta, știu că de câte ori a fost vorba de păstrarea sau părăsirea Parlamentului, eu am fost totdeauna pentru păstrarea Parlamentului.

Când pe banca aceia se găseau oameni a căror talie nu o discut, dar ale căror tendințe erau evidente, deși nu le-au mărturisit niciodată, când de pe banca aceia bătea un vânt către dictatură, înaintea amatorilor de dictatură - fiindcă acolo era șeful, subșeful, iar pe bănci erau aderenții necondiționați ai șefului și ai subșefului - am spus că ar fi un foarte mare păcat și față de trecutul și față de viitorul acestui popor și față de însușirile poporului nostru, poporului acestuia care dorește să-i spui clar anumite lucruri, în loc să le închizi în sufletul tău, să le prefaci după aceia în acțiune periculoasă societății, am spus că ar fi păcat dacă s-ar desființa Parlamentul. De altminteri, pentru un om care își dă seama de legile care sunt, de marginile acestor legi, de Constituția care se ridică deasupra lor a tuturor, le închide și pe cele care au fost și pe cele care vor fi, este aproape o chestie zadarnică aceasta, dacă Parlamentul trebuie păstrat ori nu trebuie păstrat.

Pentru ca să nu fie păstrat Parlamentul, ar trebui să se facă o revoluție, și de revoluție visează în România numai copiii, și revoluția o pot încerca în România numai inconștienții vrednici de milă și criminalii care trebuie împiedicați. (*Aplauze pe băncile majorității*). Bună, rea, ordinea acum, noi o știm ce este; ce poate să fie ordinea de după revoluție, aceasta nu o știe nimeni.

Și fiindcă noi nu suntem cei dintâi chemați, să zicem, a face o revoluție, ci au mai făcut-o și alții, eu, care sunt istoric, știu că foarte multe lucruri au ieșit din revoluție, dar contra revoluției. Și nici un lucru nu iese din revoluție, potrivit cu ideile și cu felul de a se purta al oamenilor care au făcut revoluția. Prin urmare, fără revoluție trebuie să ai Parlament.

Cum este alcătuit Parlamentul, firește că nu corespunde cu idei pe care nu le-am exprimat o singură dată. Poate că unele din ideile acestea să fie și ideile individuale ale unora din d-voastre, și eu nu mă măgulesc că vor putea să fie mai târziu și ideile unui întreg tineret, care însă va aștepta vremea ca să schimbe alcătuirea Parlamentului.

Iată, Parlamentul se compune din Cameră și Senat.

Să lăsăm Senatul.

Camera se alege potrivit cu sufragiul universal. Când a fost vorba de sufragiul universal întâia oară, când nu exista Partidul Țărănesc, când Partidul Național din Ardeal nu se ocupa de lucrurile de aici, din Vechiul Regat, când era doar un mic grup care cerea neapărat sufragiul universal, grup în care erau mai ales socialiștii, ieșea la Galați o foaie care lupta cu îndârjire pentru sufragiul universal. Eu nu am fost printre cei dintâi sprijinitori ai sufragiului universal. Am fost însă atacat cu atâta vehemență, din colțul acela, ca dușman al democrației, ca adversar principal al poporului, încât am fost silit să fac o declarație, declarația aceea că desigur sufragiul universal decurge din dreptul fiecăruia de a se pronunța asupra afacerilor țării, pentru că este vorba de banul lui; în timp de război, este vorba de sângele lui. Dar este bine, dar este rău, aceasta nu are a face cu condițiile în care se găsește cetățeanul față de stat.

Statul nu este un lucru pe care l-ai făcut d-ta, pe care îl hrănești, pe care îl aperi d-ta; l-a făcut toată lumea, îl ține toată lumea, toată lumea se jertfește pentru dânsul, prin urmare toată lumea trebuie să aibă un drept în ceea ce privește conducerea țării.

Da, în principiu așa este; dar este și un corectiv. Pe țăran, care are dreptul să contribuie prin votul său, în anumite condițiuni, care condițiuni pot fi discutabile, iar acelea care s-au introdus prin lege poate nu sunt cele mai bune - eu cred că nu sunt cele mai bune - pe țăranul acesta, care are dreptul să contribuie prin votul lui în ce privește conducerea țării, dacă l-ar întreba cineva: - Votând d-ta, prin cine ai înțeles să fii condus? Prin oricine? Prin acela pe care l-ai ales într-un moment când nu știai exact ce faci, când poate îți părea rău a doua zi? Sau vrei să fii condus prin omul cel mai de ispravă sau prin grupul de oameni cei mai de ispravă din națiunea d-tale? El îți va răspunde, el țăranul care nu știe de teoria noastră de egalitate, de votul anonim, de reprezentanții țării care au ieșit acum, au ieșit potrivit cu

dispozițiunile dintr-un moment ale unui grup de oameni influențați, terorizați, ispitiți, zăpăciți, el îți va răspunde ce răspundea odinioară țăranul nostru. Căci niciodată șefii satelor noastre de pe vremuri nu au votat pe conducătorii lor în condițiunile în care se votează astăzi deputații și senatorii.

Satele noastre erau conduse odinioară de acei care se chemau oameni „buni și bătrâni”; aceasta însemna că se alegeau oamenii cu experiență; aceasta însemna că se alegeau oameni care erau în stare să face o faptă.

Așa cum s-a hotărât la noi votul universal, și mai ales așa cum s-a cultivat, înrăindu-se din moment în moment, înveninându-se satele, făcându-se dintr-un țăran dușmanul altui țăran, până la lovire, ruinare și moarte, dezlănțuirea acestei terori a unei demagogii criminale, pe care toate partidele și-o împrumută, fiecare căutând să meargă mai departe pe această cale fatală, se lovește în însuși sufragiul universal.

Și nu s-a făcut ceea ce trebuia făcut de la început. Sufragiul universal trebuia îngrijit de aproape față de starea în care era țărănimea noastră, mai ales țărănimea din Vechiul Regat. Nu vorbesc de țărănimea din Basarabia, care era în starea de la 1812, și de aceea din Bucovina, care era potrivită cu porunca chesaro-crăiască, în cele mai multe cazuri, când nu era vorba de un element material - nu vorbesc de țărănimea din Ardeal, unde era o veche educațiune de luptători pentru drepturile națiunii, și dacă d-voastre sunteți tari, o parte din partidul care guvernează acum în Ardeal sunteți - deși recunosc meritele fiecăruia - sunteți, zic, în puterea acestei discipline de mai multe generații, iar nu în puterea felului cum guvernați și nu în puterea legilor pe care le-ați dat. Este acolo o admirabilă rânduială de vechi legionari, care își cunosc șefii din neam, care se despart foarte greu de acei pe lângă care au luptat.

Dar aici, în Vechiul Regat, nu s-a făcut nimic pentru luminarea țărănimii. Pentru țăran, când este vorba de votul universal, cântărește numai făgăduiala, cântărește numai ispita și în unele caruri, deplorabile, a cântărit numai sila și baioneta.

Cazuri cu privire la care ni se deschide perspectiva de a le vedea repetându-se, ceea ce ar fi un adevărat dezastru și pentru cine ar încerca și pentru cine nu mai e dispus să-l sufere.

S-a introdus, prin urmare, sufragiul universal și au ieșit listele de cluburi. Aceasta, după mine, este o mare nenorocire. Cred că țăranul însuși regretă că nu poate să aleagă pe cutare om, indiferent de lista pe care se găsește, iar în ce privește pe orășeni, dacă ar fi posibilă o consultare liberă a lor, de la cel din urmă meșteșugar până la intelectualul care se găsește în fruntea învățământului sau a producțiunii literare sau artistice a țării, toți s-ar plânge că prin legea de la Iași s-a introdus sistemul acesta care împiedică pe om de a alege de pe toate listele.

Ce sunt deosebiri între partide, în ce privește mijloacele și felul de a guverna? Sunt așa de slabe! E mai mult o pletoară de candidați la onoruri și la situațiuni care determină înmulțirea neconținută a partidelor, decât cine știe ce deosebiri esențiale. Intelectualii, trecând peste aceste deosebiri, pe care abia le văd, și pe care unii nu le văd de loc, ar prefera să aleagă din toate listele pe oamenii de ispravă, care oameni de ispravă ar putea să fie utili pentru ori și ce guvern. Guvernul poate să fie de partid, dar opoziția ar fi una cuprinzând notabilitățile naționale, și atunci, fiți siguri că acea opoziție n-ar îndeplini rolul pe care-l îndeplinește astăzi, o parte din opoziție, care crede că, așteptând nu în stradă, ci în locuri foarte bine capitonate, unde se știe că bate de obicei vântul puterii, își închipuie că îndeplinesc funcțiunea imperioasă cu care fiecare din noi e înzestrat de alegătorul său. Alegătorul ne poruncește să fim aici și să spunem ce-l frământă. Alegătorul ne poruncește să îndeplinim, cât este cu putință, nevoile sale. (*Aplauze pe mai multe bănci ale majorității*).

Nu vă compromiteți, vă rog; banca ministerială nu mișcă. (*Ilaritate*).

A doua greșeala este, prin urmare, lista aceasta fără pană.

Dar pe lângă greșeala aceasta mai și o treia, care răpește Parlamentului autoritatea pe care ar putea s-o aibă; îi răpește această autoritate, pe care o poate avea în împrejurările actuale, potrivit Constituției, până ce Regele Mihai va ajunge să cârmuiască de la sine, cu sfetnicii pe care îi va da Dumnezeu. Constituția aceasta, împreună cu așezămintele fixate de dânsa, dacă nu voim să facem o revoluție, pe care nu suntem nici destul de copii, nici destul de nebuni ca să o încercăm, trebuie să o păstrăm. Iată care este a treia greșeală.

Am văzut acum câteva zile că aici s-a ridicat un glas - nu din cele mai simpatice, cel puțin pentru mine - pentru schimbarea legii electorale. Eu aș dori ca mai multe glasuri, și anume cele mai simpatice și cele mai bine intenționate, să se ridice pentru această idee. Este o datorie pentru d-voastre, dacă d-voastre într-adevăr sunteți destul de tari pentru a guverna altfel decât prin astfel de mijloace, prin mijlocul listelor de partid, care nu se discută și nu se pot schimba și prin sistemul italian, mussolinian, introdus de un guvern liberal: căci în ultimele zile înaintea plecării lui pe neprevestite, când nu știam despre ce e vorba, ne-am trezit cu legea electorală votată.

Legea aceasta, fără îndoială, trebuie s-o schimbați, și repede. Știți foarte bine, mai bine decât mine, de ce; dacă vroiți să faceți ceva, trebuie să procedați cu oarecare repeziciune. (*Exclamații ironice pe băncile majorității*).

Sunt anumite delimitări de drepturi pe care cândva le-am propus eu, delimitări de drepturi între guvern și Parlament: ce drept are guvernul asupra Parlamentului? Ce drept are Parlamentul asupra guvernului? Apoi, întrucât puterea executivă reprezentată prin Coroană, sau reprezentată prin Regentă,

trebuie sau nu să țină seamă de o anumită situație a opiniei publice? - opinia publică o înțeleg fără anumite cercuri veșnic în mișcare. Trebuie sau nu să țină seama de o anumită stare a opiniei publice și de o anumită situație a Parlamentului, atunci când este vorba de păstrarea sau, cum se zicea odinioară, cu un termen puțin elegant de „izgonirea” unui regim?

Dar acestea sunt lucruri pe care nu sunt dispus să le discut în momentul de față. Eu cred însă că trebuie să vă grăbiți dacă vreți să faceți ceva bun, d-voastre care ați pornit cu un enorm entuziasm, din care câte o bucățică a rămas pe drum și se mai păstrează ceea ce se poate observa în momentul de față. Astăzi însă văd că într-adevăr ați venit în număr mare și desigur nu elocvența mea neanunțată și nepregătită v-a atras, ci știu eu - rămâne să vedem la sfârșit - poate anunțarea bugetului de către d. ministru de Finanțe, buget din care poate că veți avea o parte mult mai mică din cauza cererilor d-lui Rist².

Dar, venind la a treia vinovăție a legii electorale: sistemul acesta mussolinian, pe care l-am atins, care silește - vedeți, silește - pe orice partid să aibă organizații, orice fel de organizații, în toată țara? Nu ai organizație în toată țara, natural că nu te poți prezenta cu oarecare șanse în lupta electorală. Dar poți s-o faci într-o țara ca țara noastră, în care încă Vechiul Regat este de un fel, Bucovina de alt fel, Basarabia păstrează obișnuințele sale, Ardealul este asemănător cu trecutul său, să ai organizații serioase, sincere, de oameni care să te înțeleagă, să te iubească, care să vrea să te urmeze pentru altceva decât că le-ai făgăduit cutare sau cutare lucru pe care nu-l poți îndeplini, și el, sărmanul, își închipuie că a doua zi după ce ai venit la putere, îl satisfaci pe deplin? Crezi că între aceste părți ale României poți să creezi adevărate organizații de partid? Aceasta este o închipuire. D-voastre înșivă ați fost siliți să apropiați două partide a căror origine era deosebită, al căror crez nu a fost totdeauna același, ci au avut și lupte între dânsule; d-voastre ați fost siliți să le apropiați ca să aveți de la un capăt la celălalt al țării o organizație. Și ați fost siliți să faceți anume făgăduieli în Cadrilater, ați fost siliți să faceți ochi dulci ucrainenilor din nordul Bucovinei, ați fost siliți să vă uniți cu tot felul de reprezentanți ai unui ideal național, nu numai străin, dar dușman idealului național al acelora care au fundat România, fiindcă așa cere neapărat această lege și legea mai dă și primă, pe care d-voastre o desprețuiți, dar multe lucruri le desprețuiește omul și totuși se folosește de dânsule. Dar, cu acest sistem, cu sistemul votului universal, necultivat, cu sistemul listelor de partid, cu sistemul organizațiilor de club din toată țara, oricare ar fi oamenii, zâmbind aici muncitorilor, dincolo bulgarilor, în altă parte ucrainenilor, ținând seamă și de tendințele cele mai vrăjmașe existenței statului român, nu se poate ajunge la un Parlament al cărui prestigiu să fie așa de mare, încât să oprească

manifestațiile, din ce în ce mai dese, împotriva existenței însuși a Parlamentului.

Eu țin la Parlament din convingere. Dacă nu aș avea teoretic convingerea că Parlamentul e necesar, l-aș voi totuși din mai multe motive.

Întâi, oamenii se înrăiesc când nu se văd, când nu se întâlnesc prin culoare, când nu-și întind mâna. Și chiar când nu au prilejul să se certe, într-o odaie confortabil capitonată cu catifea verde, și având lumină electrică pe socoteala statului și fiecare știind că este și o mică diurnă care îmblânzește puțin instinctele sale. Va să zică, măcar din acest punct de vedere este foarte bine să ne întâlnim în acest Parlament.

Un al doilea punct de vedere e că prefer un discurs prost în Parlament, unei conspirații nereușite în afară de Parlament. Discursul prost nu antrenează nici un fel de cheltuieli extraordinare din partea statului. El îl plătește tot așa ca și un discurs bun; diurna, aceeași pentru toată lumea. Dar în ce privește conspirația nereușită, aceasta aduce un întreg aparat de judecată și cheltuieli, o mulțime de bani.

Se cheltuiesc o mulțime de bani și o mulțime de cerneală în gazete. Este mai bine să fie cum este.

Așa încât cred că, față de această părere veche a mea și față de nevoia în care mă găsesc de a ținea seama, cât va exista această Constituție, de instituțiile cuprinse într-însă, eu am dreptul, oricare ar fi opiniile mele în general, care nu vă privesc pe d-voastre aici în acest moment, eu am dreptul să vorbesc într-un Parlament. Dar și atunci când n-ar fi această Constituție, când ar fi vorba să se prezinte o altă idee, evident gândul meu s-ar duce aiurea.

În timpul din urmă, s-a crezut că-mi umblă prin cap să întemeiez un Parlament corporativ. Mai întâi Parlamentul corporativ nu este fascism, cum am spus și atunci când am fost întrerupt. Fascismul a fost o mișcare națională. Parlamentul corporativ, și în general organizația corporativă din Italia, sunt formațiuni mai târzii ale mentalității omului aceluia fecund în resurse care este Mussolini.

Eu cred un lucru, și aceasta o pot spune și acum, o pot spune și aici: eu cred că, alături de un Parlament, în care fiecare este intrat pentru simpatiile individuale, pe care alegătorii le pot avea pentru dânsul, ar fi bine să se găsească, deocamdată, în formă consultativă, o adunare în care să fie reprezentanți ai deosebitelor organizații, ai deosebitelor forme organice ale societății noastre și, prin urmare, în loc să mergi de la un meseriaș la altul, de la un negustor la altul și de la un profesor la altul, ca să știm ce gândește fiecare, să avem, alături de Parlamentul care votează, un Parlament care

exprimă dorințe. Și Parlamentul acela nu este nevoie să fie în Constituție. Se poate crea oricând un sfat de felul acesta, care să dea direcții; și ar fi mult mai bine, decât să te găsești înaintea unei mulțimi anonime, să ai a face cu oameni grupați de aceleași nevoi, însuflețiți de același spirit și care pot să-ți fie într-adevăr folositori.

Așa înțeleg eu lucrul, nu cum l-au înțeles oamenii care judecă o opinie, înainte de tipărirea măcar după notele stenografice, a discursului în care se cuprinde această opinie.

Dar până atunci, cred că este mult mai bine, decât să aduni țărani, cu căruțe sau fără căruțe, și senatori călări (*ilaritate*) - este cineva care dorește: să repete cavalcada? - și tot felul de reprezentanți de aceștia întâmplători ai vieții politice, în loc să-i aduni pe străzile Bucureștilor, este mai bine să te adresezi la organizații care sunt făcute de la sine, și în care se cuprinde ceva și din suferințele, din înțelepciunea și din voința poporului. Și în orice caz, dacă aș avea cealaltă părere, nu mi-aș pierde timpul aici, în Parlament, și mai ales n-aș căuta să vorbesc astăzi la Mesaj, să vorbesc de cuprinsul însuși al Mesajului, la care voi veni îndată, pentru scurtă vreme. Dar în timpul din urmă am fost prezentat și eu ca un amator de dictatură. Și anume: eu mi-ași fi închipuit că dictatura se face așa: anunți pe cetățeni, cetățenii vin și le spui: eu doresc dictatură. Iată, eu sunt și candidat pentru dictatură. Și cetățenii se uită la d-ta: da, într-adevăr, ai avea oarecari calități, pe din afară, pentru dictator. Prin urmare, te poți duce acasă, fiindcă afacerea este aranjată.

Dar, pentru Dumnezeu, o dictatură nu se face așa. Pentru o dictatură se cere într-adevăr dovada completă a ineficienței tuturor legilor, a stării legale; se cere o societate pe pragul dărâmării, se cere un mare pericol social, se cere o amenințare grozavă din partea străinătății, se cere un geniu, dar nu un geniu ca pentru d-ta și pentru amicii dumatiale, sau ca pentru partidul dumatiale, un geniu recunoscut de toată lumea, un geniu pe care să ți-l recunoască toată lumea, înainte de a ți-l bănuși d-ta; în loc să fii sigur d-ta, înainte de a ți-l recunoaște nimeni. Aceasta este starea necesară pentru o dictatură. Se înțelege foarte bine că la noi nu sunt date aceste condițiuni pentru dictatură. Că avem amatori, de diferite vârste, care în măsura vârstei manifestă apetituri pentru dictatură, aceasta este, fără îndoială, în legătură cu fatalitățile vârstei. Cu cât îmbătrânești mai mult, cu atât, între alte slăbiciuni, este și aceea de a fi dictator (*ilaritate*). Este o slăbire a funcțiilor organice care te duce fatal într-acolo, între alte nenorociri. Dar, cum puteți să mă vedeți, nu mă găsesc într-o stare fizică putând să-mi permită a risca atitudinea unui dictator.

(*Ilaritate, aplauze*). Dar dacă aş dori dictatura la noi, dictatura aceasta s-ar putea admite atunci când n-ar fi fost văzută.

Vedeţi d-voastră, se fac foarte multe greşeli la noi când se vorbeşte de dictatură. Se uită cineva totdeauna la d. Mussolini; dar nu este un al doilea ca dânsul în felul d-sale, în lumea întreagă. Se ridică cineva la dictatura bunului general Primo de Rivera³, în Spania, care a făcut în adevăr lucruri mari acolo. Ori la Kemal Paşa⁴, unul din generalii care au făcut onoare armatei turceşti şi mai ales el a făcut statul turcesc, care nu exista, care era la picioarele apusenilor; era statul acela turc căruia îi băteau toţi din picior. Kemal Paşa este un general învingător, dar învingător nu într-un moment, ci de la început până la sfârşit. Sunt învingători de mai multe feluri: sunt învingători permanenţi şi definitivii şi învingători într-un anumit punct din dezvoltarea unui război. Kemal Paşa a venit şi a făcut dictatura, cum Primo de Rivera a făcut dictatura, cu aprobarea regelui său. Dacă ar fi să-l judecăm numai din punctul de vedere al şoselelor, eu, care am făcut ieri un drum de la Iaşi până la Dobrovăţ, pe unde este şi o moşie regală, la Poieni, pe cea mai înspăimântătoare şosea care există pe lume, luptându-mă cu moartea timp de două ceasuri şi jumătate, ca să fac un drum de 40 de km, un drum de 40 de km în două ceasuri şi jumătate, şi aceasta cu primejdia vieţii! aş vrea numaidecât dictatura lui Primo de Rivera, dacă s-ar putea să şi-o întindă din Spania, unde el a făcut într-adevăr bunele şosele, şi prin cine ştie ce convenţie internaţională, şi la noi, ca să ni le dea. Dar nu este vorba de dictatură de aiurea, cum nu este vorba nici de dictatura de necesitate a aceluia prinţ atât de adânc legat cu toată viaţa şi cu toată suferinţa şi cu tot triumful meritat al naţiunii sale care este Regele Serbiei⁵. Dar noi să comparăm dictatura cu ceea ce am văzut la noi, cu felul cum oamenii de la noi sunt dispuşi să o exercite, şi cu felul cum ţara este dispusă să primească rezultatele care se obţin astfel la noi. Dacă nu mă înşel prea mult, noi aşteptăm să ni se zică lucrurile pe nume, ca să ne convingem că sunt şi lucrurile cărora li se zice pe nume; dar sunt şi oameni inteligenţi care le văd şi pot să le spună şi fără nume. Ele nu sunt mai puţin dezagreabile fiindcă sunt autonome.

Dar o dictatură am avut noi, dacă nu mă înşel, o aşteptaţi şi d-voastre, poate să fie şi acum, ici şi colea, câte ceva din manifestaţiile exterioare ale unei dictaturi, măcar de partid.

Dar, mă rog, noi am avut o dictatură personală, când s-a mântuit războiul, am fost înştiinţaţi la Iaşi că s-a născut noul Minister al răposatului Ion Brătianu, cu oamenii cei vechi şi cu metodele cele vechi. Acest Minister, aşa cum s-a instalat la Bucureşti, era de la început un Minister de dictatură. Şi astăzi, în gândul Partidului Liberal este, fără îndoială, o idee de autoritate

dictatorială. La noi, când se zice autoritate, aceasta înseamnă nu autoritate morală, și nu înseamnă nici autoritate legală, ci înseamnă pumnul, bățul și pușca. Aceasta se înțelege de obicei la noi, în felul brutal cum considerăm problemele politice ale poporului acestuia blând.

A fost cineva bucuros, pe vremea când un om cuminte ca Ion Brătianu exercita de fapt dictatura? În urmă, a venit dictatura generalului Averescu, potrivit cu felul d-sale de a judeca, o dictatură care s-a terminat cum nu se termină de obicei dictaturile, căci sunt oameni care nu exercită dictatura și când e să plece, se înțepenesc pe picioare.

Am avut deci și a doua oară ceva care seamăna cu dictatura și sunteți sfătuiți și acum să o faceți de unii dintre amicii d-voastre încercați, vă rog dar o să aveți foarte mare surprindere, căci această națiune nu are nevoie de dictatură. Tot poporul acesta, de la cele mai vechi începuturi ale lui, s-a ținut într-o liberă viață locală. (*Aplauze*). Satul liber românesc este origina statului român, iar dictatura se centralizează în mințile câtorva oameni, voința unui popor întreg, încărcat de binefacerile unui om de geniu, care ne lipește, sau cotropit de voința unui tiran, pe care nu-l voim.

Prin urmare, d-voastre înțelegeți foarte bine că eu, care primesc Parlamentul, care sunt silit să-l primesc în forma lui actuală, n-am ce face, este Constituția. Eu, care nu am apetituri dictatoriale și nu sunt dispus să îngenunchiu pe pragul nici unui reprezentant de designație divină al unei dictaturi neprevăzute, că eu, fără să mă găsesc așa de bine cum aș dori eu în instituțiile actuale și recunoscând că noi ne ducem de râpă - aceasta este părerea mea, d-voastre puteți să fiți mai optimiști. Cu optimismul veți adormi, cu optimismul veți putea să muriți, eu care cred că această țară, din cauza politice de club, din cauza politice care nu alege valorile, care nu le poate alege, din cauza politice care nu permite unui președinte de Consiliu să hotărască ce vrea el din cauza unei situații de partid, în care stăpânul nu este nici președintele Consiliului de miniștri, nu sunt nici cei trei membri ai Regenței, ci stăpânul este șeful de organizație locală, care șef de organizație locală, marele elector, așa de mic în realitate, este stăpânul țării, eu, aceasta o spun și aici și o spun cu toată convingerea și departe de a dori moartea partidelor, care sunt și ele organizații, ca orice organizație națională, eu doresc altceva. Eu doresc ca în mintea tuturor oamenilor care formează partidele, să între ideea că o țară se guvernează potrivit cu un sistem izvorât din nevoile ei și cu oameni de oriunde, sprijiniți de partid, fie și dacă omul cel mai bun se găsește dincolo de marginile partidului, cu oameni care sunt în stare să îndeplinească mai repede voințele acestei națiuni și să împiedece mai curând suferințele ei, să deschidă drumul cel mai larg față de idealul ei. Aceasta este credința mea, dar ea nu mă împiedecă de a vorbi față de oameni

pe care îi cunosc, într-un regim pe care nu-l pot schimba, în limbajul care este limbajul unui om care, cu cât patriotism are, se adresează patriotismului celorlalți și caută să scoată din sufletele lor ceea ce trebuie pentru a reacționa împotriva fatalității teribile a unui sistem care pentru mine este fatal și care pentru generația următoare va fi condamnat și scos cu desăvârșire din circulație.

Și acum, după explicația aceasta de caracter general politic, dați-mi voie să mă ocup de câteva din punctele care se cuprind în proiectul d-voastre de răspuns la Mesaj.

Acestui proiect de răspuns la Mesaj, orice om deprins cu proiectele care l-au precedat îi poate găsi două cusururi. Un cusur că este în tonul obișnuit: fâgăduiește ce fâgăduiește toată lumea și în forma care fâgăduiește toată lumea. Toate guvernele noastre sunt extrem de darnice, în ce privește realizările pe care le prevăd pentru o sesiune. Dar bine, aici este vorba de crearea unei țări nouă, deși nu este vorba de însuflețirea unei națiuni, aceea nu este în programul d-voastre, ci este în programul pe care nu-l pot aplica eu; d-voastre vă gândiți la țară și la nevoile țării, iar sufletul ei, ca și celorlalte partide, din nenorocire, vă scapă cu desăvârșire. Dar, vă rog, aici este un program pentru a face o nouă Românie întreagă. În cât timp? Noi suntem asupra sărbătorilor Crăciunului, noi o să ne ocupăm de buget; bugetul se va mântui, vine vacanța. Vacanța durează până la jumătatea lui ianuarie, iar sfârșitul natural al oricărei sesiuni a Adunării este în martie. Prin urmare, veți prelungi. Apoi, la ce nu poate să ajungă o biată Adunare, atunci când o supui la căldurile lui mai și iunie? Eu cred că mai mult decât demisiile în alb, temperatura din mai sau din iunie este aceea care înăbușe orice fel de discuții. Era mult mai bine înainte, când noi plecam, economisind și banul țării, și plecam în luna lui martie; se făcea o chibzuială bună, un discurs la Mesaj mai scurt, ședințe de noapte rar, rar de tot, pe când acum, îndoite și întreite ședințe; se vorbea în proiectul de Mesaj de cele mai urgente necesități și era mult mai bine când în Mesaj se anunța ceea ce se poate face în câteva luni, decât azi, când se anunță lucrări pentru care trebuiesc mai mulți ani.

Afară numai dacă d-voastre nu aveți o înțelegere, ori cu d. Vintilă Brătianu, ori cu d. general Averescu, pentru executarea mai departe a părții din programul d-voastre, care nu ar putea fi îndeplinită. În cazul acesta, dacă este vorba de un program de colaborație pentru mai multe legislaturi, atunci, desigur că așa trebuia să fie făcută Adresa. Dar în Adresa aceasta, foarte lungă, în Adresa aceasta așa de generoasă, care întrece o sesiune, care întrece un regim, care poate să formeze un întreg capitol de istorie contemporană, atenția d-voastre se îndreaptă asupra unor anumite puncte, asupra cărora se îndreaptă atenția îngrijorată, dureros de îngrijorată, a unui popor întreg. În

Parlament, unde este și multă violență, unde sunt interese foarte puternice, sunt și educații politice neisprăvite și sunt și păcate omenești care viciază ideea și viciind ideea, se resimte cuvântul, se întrebuițează atâtea vorbe în afară de înțelesul lor obișnuit. Când zic eu însă: „se îndreaptă atenția dureros îngrijorată a unui popor întreg”, eu nu întrebuițez o retorică exagerată.

D-voastre, care vă ocupați cu afacerile de stat, cei de pe banca ministerială, d-voastre, deputații, care reprezentați interesele alegătorilor d-voastre și sunteți datori să-i serviți, întrebuițând o mare parte din timp pentru aceasta, pierdeți foarte adeseori contactul pe care îl are un profesor, pe care îl are un om liber, al cărui mandat nu cuprinde anumite îndatoriri, pentru a cunoaște ce se petrece în societatea noastră.

Ei bine, d-lor, în ceea ce privește armata, trebuie să spun că societatea noastră privește cu cea mai mare grijă, cu o sfâșietoare grijă, viitorul în ceea ce privește mijloacele de apărare ale României. Că a mers d. Davilla și a întâlnit niște sovietici mai mult sau mai puțin ironici, care au consimțit să pună o iscălitură⁶.

Dar iscăliturile sovietice au exact aceeași valoare pe care o aveau iscăliturile revoluționarilor francezi de la 1791- 1792. Ei împart lumea în două: împart lumea între sovietici, cu care se vorbește serios, și burghezi, care sunt niște proști ce trebuie înșelați cu cuvinte până în momentul când le faci ceea ce în credința lor, a sovieticilor, merită toată burghezia.

Armata noastră are cel mai minunat material uman de pe lume. Este inutil să o spun aici unor deputați, dintre care mai mulți, fără să fie țărani, vin de la țară, să spun care sunt virtuțile îndătinate, care nici un moment n-au slăbit la acest popor admirabil. Avem un soldat căruia poți să-i poruncești orice, care poate să rabde orice, un soldat care nu se descurajează de nimic, un soldat al cărui patriotism nu s-a slăbit, în cele mai teribile nenorociri, păstrând țara în inima lui generoasă, și care este gata să-i sacrifice familie, carieră, viață, tot.

Dar soldatul acesta merită un armament, și care este omul care ar putea să spună în momentul de față - de ar fi o ședință secretă, știu ce v-ași spune, și dintre d-voastre n-ar fi unul care ar putea cu dovezi să-mi spună că exagerez - cine ar putea să spună că această armată, când ar avea să-și facă datoria, ar avea și cu ce?

Aceasta nu este vinovăția unui singur regim; este vinovăția unei miopii politice care durează de la 1918 până azi. Dar acum nu mai este vorba, cum spunea un foarte simpatic general, că un soldat ca al nostru, cu un ciomag și un pumn, poate să facă orice. Dar uitați-vă d-voastre ce s-a întâmplat în urmă în Asia. Nu s-au înțeles sovietele cu chinezii. Și atunci sovietele au trimis un nor întreg de aeroplane, din aceste aeroplane au căzut atâtea bombe ca să

nimicească câteva mii de chinezi, și a doua zi restul chinezilor - cine să meargă la război, atunci când nu are mașini de zburat și-i cade moartea în cap! - armata chineză nu a mai existat, iar Rusia a pus Chinei condițiile pe care le-a voit și, când au intervenit Statele Unite, alături de alte puteri, i-au trimis la plimbare.

Aeroplanele făcute în Germania sau de germani în Rusia, hotărâseră.

Care este situația aviației noastre? - nu zic mai mult - care este situația noastră în materie de artilerie grea? Care este situația noastră în materie de gaze asfixiante? Dar o știu eu - și o știu de la oameni care fără să calce discreția, așa de strâns legată de profesia lor, s-au adresat în dreapta și în stânga și au crezut că sunt un om destul de simțitor și destul de tăcut în ce privește adevărurile pe care le aflu ca să poată să-mi spună și mie care este situația de fapt a apărării României.

Și mai gândiți-vă la un lucru: noi suntem legați de trei aliați. Suntem legați de cehoslovaci, suntem legați de sârbi și de poloni. Noi, popor militar prin excelență - militari fără îndoială și sârbii, dar și noi popor militar prin excelență. Polonii, stat care s-a format mai târziu; cehoslovacii, stat care a ieșit și el din război, nu au o tradiție militară imediată care există la noi; au avut și ei o organizație militară odinioară, în Evul Mediu, dar mai veche.

Ei, bine, noi, popor de tradiție militară de aproape un secol, de mândrie adesea manifestată în această tovărășie, să fim, în ce privește materialul de război, al patrulea, atunci, când putem fi cel dintâi? Să fim puși în situația de a primi sugestii și îndemnări de la alții, atunci când noi am fi putut da sugestii și îndemnări altora?

Bugetul, la care lucrează d. ministru al Finanțelor, bugetul acesta de îngustare, de comprimare.

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Așteptați să-l vedeți.

D. N. Iorga: Dar nici nu puteți să faceți altfel; dar nimeni nu vă cere să-l faceți altfel!

D-voastre sunteți un om foarte sensibil, care nu așteptați nici sfârșitul unei dezvoltări de idei, ca să arătați o elocvență cu care ne obișnuim în fiecare zi și destul de copios, pentru ca să n-o mai introduceți în mijlocul cuvântării mele.

Dar d-voastre prezentați bugetul, ieșit dintr-o foarte mare trudă. Și eu vorbesc, nu pentru d-voastră, pentru ministrul de Finanțe care este acum, și nu vorbește nici pentru ministrul de Război, pentru excelentul militar⁷ care este acum; eu vorbesc pentru toată lumea.

Și atunci, repet ceea ce spuneam într-o Cameră liberală: suprimați totul, lăsați numai școala și soldatul; reduceți administrația la ce poate fi mai simplu. Înlăturați toate subvențiile la care unii au dreptul, alții n-au dreptul; și

mai ales împutinați birocrația, zvârliți în lături paperaseria. Aceste două mijloace esențiale: școala care dă suflet, armata care dă mijlocul de apărare, cu orice preț, chiar dacă ar fi să îngenunchiem, cu genunchii sângerăți asupra nevoilor noastre, trebuie susținute. Trebuie susținute cu orice preț. În acest domeniu nu se încapă nici un fel de târguială, nici un fel de amânare, fiindcă să ferească Dumnezeu pe acel ministru pe care l-ar prinde nevoia apărării naționale, care nu se știe când va veni și asupra căruia - fiindcă așa este opinia publică, care nu împarte vina între ce nu trebuie și cui nu trebuie - și asupra căruia ar apăsa vina de a fi scos în război, încă odată, ca liberalii, în 1916, de a fi scos România nearmată. Aceasta nu v-o spune un adversar politic, nu v-o spune un om de partid - de multă vreme eu m-am dezlipit de acest caracter, fără să sfătuiască pe prietenii mei să desfacă o legătură care este așa de folositoare în apărarea țării - aceasta v-o spune un om îngrijorat, un om care începe a îmbătrâni, și care vrea să închidă ochii cu siguranța că după dânsul țara lui va trăi. Acesta este motivul pentru care vorbesc.

D-voastre mai pomeniți în acest Mesaj de drepturile magistraților, pe care îi doriți independenți.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: D-le profesor Iorga, îmi dați voie?

D. N. Iorga: D-voastră, care vorbiți puțin, aveți dreptul să întrerupeți.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului și ad-interim la ministerul de Interne: Vă mulțumesc.

Întrucât ați terminat desfășurarea ideii d-voastră privitoare la armată, dați-mi voie să fac o scurtă observație. Desigur că înțelegem cu toții îngrijorarea patriotică pe care o aveți față de siguranța țării și față de îndatoririle pe care armata trebuie să le îndeplinească. Suntem de acord cu d-voastră în ce privește această solicitare ce aveți față de armată. Dați-mi voie însă să contrazic unei afirmațiuni care cred că nu este obiectivă.

D-voastră vă arătați îndoiala dacă armata noastră poate astăzi să corespundă îndatoririlor sale. Eu cred și pot să afirm că armata noastră și astăzi este în stare să răspundă îndatoririlor pe care le are pentru apărarea țării. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Eu înțeleg, d-le profesor Iorga, și sunt de acord cu d-voastră, că multe lucruri care ar fi trebuit să fi fost făcute, au fost întrelăsate. Sunt de acord cu d-voastră că regimurile trecute ar fi trebuit să dea o atenție mai mare armatei noastre, care a fost și este mândria țării. (*aplauze prelungite pe băncile majorității*). În această privință, ne alăturăm criticii pe care o aduceți d-voastră. Cred însă că nu trebuie să mergem cu această critică atât de departe, încât să prezentăm armata țării ca una care ar fi într-o stare dezolantă. Nu este așa, d-le profesor.

Noi, în înzestrarea armatei, plecăm de la punctul de vedere că nu avem și că este departe de noi intențiunea să facem un război de ofensivă, de cucerire. Armata noastră este susținută, este înzestrată și voim să o ținem în deplină putere exclusiv cu gândul defensiv al apărării statului și a moșiei noastre și nu ideea de a fi aici o stâncă de apărare a păcii. (*aplauze prelungite pe băncile majorității*). În această idee este de sine înțeles că noi, pas cu pas și încă cu pași repezi, trebuie să înzestrăm armata noastră cu cele mai moderne instrumente ca să răspundă acestei meniri.

Dacă sub regimurile anterioare au fost întrelăsări, vă asigur pe d-voastră că de atunci, de când guvernul nostru este la cârma țării și în toate momentele care vor veni, ne-am dat și ne vom da toată năzuința ca tot ce a fost interlăsat în trecut, să fie repede și iute suplinit. Veți putea vedea în bugetul care s-a prezentat, că guvernul a luat unele măsuri, după posibilități, destul de largi, ca opera de înzestrare a armatei noastre să nu întârzie. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

În tot cazul, d-le profesor Iorga, suntem încântați că în privința aceasta avem ajutorul d-voastră și cred că acest ajutor ni-l dă țara întregă. (*aplauze prelungite pe băncile majorității*). Vă asigur că acest ajutor, pe care ni-l dă toată țara, îl vom folosi în scopul de a desăvârși înzestrarea armatei noastre într-un timp cât se poate de scurt, în serviciul ideii de defensivă și de apărare, care stă la baza organizației noastre militare. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: D-lor, este inutil să vă spun cât de mult asentimentul meu se unește eu aplauzele d-voastre, când d. președinte al Consiliului mă asigură că va face tot ce trebuie pentru ca armata noastră să fie gata.

În ceea ce privește rolul d-sale și rolul meu, amândouă sunt naturale: rolul meu ca să semnalez lipsurile care sunt - și eu știu ce spun - iar rolul d-sale, ca să apere o armată, pe care o apără de altminteri îndeajuns virtuțile oamenilor care o compun și ale conducătorilor care se găsesc în fruntea ei.

În ce privește însă războiul de ofensivă și defensivă, vedeți, generali nu suntem nici unul nici altul, dar eu, care nu sunt un general, sunt un istoric și știu un lucru, că niciodată n-a putut cineva să hotărască anume ce caracter va lua un război care începe. Sunt războaie de ofensivă care se mântuie în defensivă și sunt războaie defensive care, să ne ferească Dumnezeu, trec dincolo de apărarea teritoriului, care este al nostru pentru tot timpul și garantat de toate puterile noastre. Să ne ferească Dumnezeu să fim siliți a preface un război de simplă defensivă într-un război cu un caracter de ofensivă pentru care în momentul hotărâtor să ne lipsească mijloacele.

Eu voi zice ca românul: Să dea Dumnezeu să fie cum zici d-ta, să nu fie cum am știut eu. Și zic: cum am știut eu, și nu cum știu eu.

Trec la a doua parte. În această a doua parte d-voastră vorbiți de cultura națională. Puneți în vedere întărirea culturii naționale și aci faceți, fără îndoială, un pas peste doctrina d-voastră. Câteva luni de zile v-au ajuns ca să vedeți că doctrina este un lucru foarte bun în opoziție și se menține o bucată de vreme la guvern, dar cedează totdeauna înaintea nevoilor naționale. D-voastre sunteți un partid democrat, v-ați gândit la școala elementară, și școala elementară va răspunde prin congresul care se ține acum.

În ce privește formele superioare ale învățământului vi s-au părut puținel neglijabile. Natural că mie îmi face o foarte mare plăcere când văd că acum d-voastră vă gândiți la învățământul superior. Nimeni nu se poate bucura mai mult decât rectorul Universității din București, când vede că atenția d-voastre se îndreaptă asupra universităților și așa fi nedrept și nu mi-aș îndeplini datoria mea de a înfățișa un sentiment de obligație naturală, dacă nu aș vorbi de sumele foarte importante pe care le-ați dat pentru a se ridica zidurile acestor universități, în care noi vom căuta să punem cât mai multă știință, ca să contribuim cât mai larg la educația poporului român.

Dar vă rog ca în materie de învățământ, să nu cădeți în greșeala altora, să nu cădeți în grava greșeală care constă în a crede că prin legi și prin clădiri, prin forme, într-adevăr s-a lucrat pentru cultura națională.

Cultura națională este refluxul sufletesc al unui întreg popor. Până nu veți însufleți poporul românesc, până nu veți lăsa ca acest popor românesc, în afară de zadarnice formalități de stat, să dezvolte toată puterea sa de creațiune, până atunci învățământul superior va trece de la o încercare de reformă la altă încercare de reformă și va da pe rând generațiile betege, betege sub raportul sufletesc de care a avut să se plângă România până în momentul de față.

Aceasta este o problemă foarte grea, și v-aș sfătui, dacă îmi permiteți, ca în scărișarea reformelor și operelor de legislație pe care le anunțați astăzi, să o lăsați pentru ceva mai târziu, fiindcă în formele cele vechi învățământul superior, cu sufletul pe care-l punem într-însul, poate trăi. Să vă feriți ca nu cumva prin reforme noi, nepotrivite, să stricați și puținul bun care se găsește astăzi în învățământul superior.

În sfârșit, d-voastră vorbiți de două elemente, care elementele acestea sunt, fără îndoială, pe linia întâi în atenția noastră a tuturor. Vorbiți de agricultură și de sănătatea publică.

Este de ajuns să arunce cineva privirile asupra acestei țări, ca să vadă cu câtă grabă a fost făcută reforma agrară, cu câtă lipsă de îngrijire a fost înconjurat țăranul proprietar, cât de puțin i s-a scoborât simțul de răspundere față de marea avere ce i s-a încredințat, în ce catastrofă am ajuns cu cele mai bune intenții. Este foarte sigur că economia noastră națională întregă suferă de pe urma întrecerii în demagogie a tuturor partidelor.

Când a fost vorba de reforma agrară, reforma agrară nu a fost făcută pentru ca țăranul să se plimbe cu butoaiile de vin pe toate drumurile țării, reforma agrară nu a fost făcută ca să rămână pârloagă locurile unde erau semănăturile cele mai bune, reforma agrară nu a fost făcută pentru ca să trebuiască un ministru de Agricultură⁸, iubitor al țăranului, să trimită epistole ca ale apostolului Pavel către corinteni, pentru ca a doua zi după primirea acestor epistole bunul nostru țăran, rău condus, rău îndreptat, stricat de politică, stricat de administrația mizerabilă, stricat de alegerile la fiecare 6 luni sau la un an și câteva luni, să nu reacționeze la aceste sfaturi...

D. Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Vă înșelați amarnic.

D. N. Iorga: Dacă d-voastră credeți că reacționează și dacă afirmația d-voastră de aici vă va aduce mai multe voturi, aceasta vă privește pe d-voastră, dar dacă aduce mai multe semănături, aceasta ne-ar privi pe noi și ne-am bucura cu toții. Dar eu cred un lucru, d-le ministru al Agriculturii, că oricât ați chema pe prefecți și le-ați spune prefecților, care sunt niște oameni politici, e în zadar. Să luăm un caz, și anume pe acela de la Prahova, unde este prefect un onorabil veterinar. Îl chemați și-i vorbiți de nevoia semănăturilor din județul Prahova. Omul este preocupat să așeze în marginea Ploieștilor un câmp de alergări. Ce vreți d-voastră? Între veterinar și animalul lui este o legătură foarte strânsă. Nu este aceeași legătură care este între agricultor și semănătură; evident că veterinarul este mai ales zoologie.

D. Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: D-le profesor, sper că nu ați văzut numai ce se vede din tren în județul Prahova.

D. N. Iorga: Merg și pe jos.

D. Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Atunci ați putut vedea că este una din cele mai bune gospodării.

D. N. Iorga: Și nu numai că merg pe jos, dar locuiesc la țară și când se va întâmpla să avem o zi liberă, și d-ta și eu, vom face o excursie prin pârloagă, din care vom ieși tot așa de triști amândoi. Dar d-voastră sunteți liber să apărați pe omul d-voastră de știință⁹.

D. Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Vorbiți prea des de pârloagă, fără să vă gândiți că în primăvara trecută, măcar că au fost 625.000 de hectare degerate, măcar că a fost o iarnă întârziată, ca niciodată, măcar că nu au avut țăranii semințe, nu numai că nu a rămas nici un deget de pârloagă, dar s-a semănat mai mult decât în anii precedenți cu 150.000 de hectare. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Desigur, cred, dar în afara de pârloaga pe care am văzut-o eu. Mă siliți iar să răspund. Când are cineva un ministru așa de convins, nu pot să răspund decât eu dictonul românesc: Să dea Dumnezeu să fie cum zici

d-ta și să nu fie cum am văzut eu. Dar d-ta nu ești prahovean, eu sunt și prahovean. Ei bine, să-mi dea Dumnezeu atât câmp mie, care nu am moșie, câtă pârlouă am văzut în județul Prahova.

D. Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Nu știu ce înțelegei d-ta, d-le profesor, prin pârlouă.

D. N. Iorga: Ceva de pe care nu poți mânca nici d-ta nici eu. (*Ilaritate*).

D. Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Probabil că tot ce nu este arătură este pârlouă.

D. N. Iorga: Credeți d-voastră că este nevoie să se nască cineva într-un sat, și că nu ajunge să trăiască 15 ani într-un târgușor, care este ca un sat, ca să înțeleagă ca și d-ta ce este comestibil și ce nu este comestibil într-o regiune agricolă? Cred că pentru un ministru este foarte rău un mare pesimism, dar este și mai rău un optimism din acelea care zădărnicesc eforturile pe care numai pesimismul înfrânat le poate da unui cârmuitor de țara.

Dar, desigur, că noi nu suntem nici ca să întindem o conversație între mine, care sunt greu de convins, și d-voastră, care în mod obișnuit sunteți incapabil cu desăvârșire de a vă convinge peste ceea ce constituie opera d-voastră și ceea ce este interesul d-voastră politic. Dar, în locul d-voastră, știți ce aș fi făcut eu? În loc să vă adresați prefectului, care este un om politic, d-voastră aveți la îndemână pe cineva care nu lucrează în cea mai mare parte a timpului, pe inspectorul agricol, pe care eu, acolo la mine, la țară, unde stau 5 luni pe an, sub nici un regim nu l-am văzut niciodată sfătuind pe țărani. Și firește, d-le ministru al Agriculturii și stimat d-le Mihalache, care ne cunoaștem de atâta vreme, încât nici d-voastre nu vă speriați de mine, dar vă asigur că nici eu nu mă sperii de d-ta, în localitatea aceea unde sunt livezi, nu am văzut niciodată un om care să vină să dea un sfat oamenilor care trăiesc din livezi, nici înainte de acest regim, nici acum. Să dea Dumnezeu mâine să fie altfel! Noi suntem chemați nu să ne sfădim aici, în Parlament, unul să zică da, iar altul nu; unul da fiindcă sunt deputat de opoziție, iar celălalt să zică: bagă de seamă, sunt pe banca ministerială, nu mai sunt omul vechi cu care vorbeai; când zic eu: nu, d-ta să zici: nu. Dar suntem aici ca să ne gândim împreună la felul cel mai potrivit pentru ca țara aceasta să nu ajungă la mezat, să nu ajungă a împrumuta grâu, ci să ajung să văd și eu, cu ochii mei, ca în Franța și în Italia, o bătălie a grâului, să văd că omul mănâncă pâine bună, când astăzi mănâncă pâinea cea mai proastă și pretutindeni, când va fi o pâine bună, să zic că aceasta este pâine din grâul cel mai bun din lume, care este grâul țării românești.

În ce privește sănătatea, actualul ministru al Sănătății¹⁰ va înțelege, nici nu îndrăznesc să spun mai mult de predecesorul său, că nu cu o birocrație și cu câteva registre se face dintr-o nație de oameni, în mare parte bolnavi, nația

aceea energică și voinică de care avea nevoie. Ne trebuie doctorul ambulant, care cercetează din loc în loc pe bolnav, acel care merge de la om la om să descopere boala. D-voastre știți foarte bine, ca și mine, că țăranul nostru, dintr-un sentiment de aristocratică discrețiune, ascunde de multe ori boala lui și că trebuie să-l însănătoșezi cu de-a sila. Dacă s-ar face cândva, de un om cu conștiință, statistica bolilor de după război și adaug un lucru: dacă s-ar face statistica nașterilor de după război, dacă și-ar da seama cineva de oribilul meșteșug care se face pretutindeni și care răpește vieți poporului românesc, dacă ar avea curaj ministrul care are în seamă Banatul, să se ducă să constate cum pierdem, prin împruținarea oamenilor, și granițele înguste care ni s-au dat; dacă s-ar face însemnarea caselor cu un singur copil, sau cu nici un copil, în jurul cărora se înmulțesc țișanii și se pregătesc de asalt împotriva satului, s-ar îngrozi cum mă îngrozesc eu. În localitatea unde stau eu vara, moașa comunală îmi declara că nu are nici un fel de ocupație, că luni întregi de zile n-a avut decât un singur caz de naștere.

Iată care este situația demografică a nației noastre. Acestea nu sunt vorbe, sunt lucruri care se pot constata pe registre. E foarte ușor să faci o serie întreaga de legi și să te culci pe dânsese. Dar, înainte de toate, a guverna însemnează să umbli din loc în loc, din om în om, să te încredințezi singur, să răsplătești și să pedepsești.

Iar în ce privește ultimele asigurări din acest Mesaj, că în ce privește legăturile cu prietenii noștri, noi ne găsim pe terenul cel mai solid, eu încă odată, și sub acest guvern aș exprima o părere pe care am exprimat-o și aiurea, factorilor conducători din țările cu care suntem aliați pe tratate, care se găsesc numai pe hârtie, nu se sprijină siguranța statului. O colaborare strânsă cu prietenii noștri pe toate terenurile în așa fel încât și economic să ne ajutăm în fiecare moment, o astfel de potrivire încât împreună să fim un singur organism, care să aibă o singură acțiune, pe același drum, este singurul mijloc de a face din tratatele noastre, mulțumitoare pentru naivi, o asigurare adevărată, pentru viitorul nostru.

Dar, tot ce v-am spus eu se rezumă în două cuvinte: muncă și însuflețire. Cine va putea să muncească pentru acest popor admirabil și cine, peste doctrina lui de partid și interesele lui de club, va ști să-l însuflețească, acela va guverna pentru întâia oară într-o țară care nici odată n-a fost guvernată. (*Aplauze pe mai multe bănci*).

NOTE

1. Vezi supra, despre cele relatate de ziarul „Lupta” din capitală, după foaia ungurească brașoveană.

2. Pentru expertul francez Rist vezi supra.
3. Miguel Primo de Rivera (1870-1930), general și om politic spaniol. În 1923, în condițiile unei stări de anarhie, pune mâna pe putere și instituie Directoratul, adică dictatura militară, vreme de șase ani. A încercat, în van, un program de lucrări publice.
4. Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), om politic reformator, întemeietorul republicii turce. Prin Tratatul de la Lausanne, din 24 iulie 1923, s-au precizat hotarele europene ale Turciei. Naționaliștii au stabilit capitala la Ankara și la 29 octombrie s-a proclamat republica turcă. Din acest moment începe un vast program de reformare și modernizare a Turciei.
5. În 1929 Serbia era condusă de regele Alexandru, care urcase pe tron în 1921. A fost căsătorit cu principesa Maria (Mignon) a României. Ucis într-un atentat la Marsilia, în 1934.
6. Vezi pentru pactul Briand-Kellogg, supra
7. Ministru de Război era generalul Henri Cihoski.
8. Ministrul Agriculturii și Domeniilor era Ion Mihalache
9. Hipodromul de la Ploiești a fost proiectat de arhitectul Toma T. Socolescu, o vreme și primar al orașului.
10. Ministrul Sănătății era Ion Răducanu; fusese precedat de Sever Dan.

Ședința din 11 decembrie 1929

Depune un proiect de lege privitor la recomandarea profesorilor universitari:

D-le președinte, cu învoirea, ca să zic așa, a însuși d-lui ministru al Instrucțiunii, cu care am vorbit în această privință, un număr de profesori universitari mă însărcinează să prezint un proiect de lege modificator al prescripțiilor privitoare la recomandările de profesori pe baza art. 81, modificare care ar înlătura un adaus făcut în ultimul moment, pe vremea când ministru al Instrucțiunii era colegul meu, d. dr. Angelescu.

Iată de ce este vorba:

După lege, așa cum a fost schimbată în momentul acela, se prevede că profesorul, conferențiarul care are un număr oarecare de lucrări - prin urmare o situație științifică deosebită - poate să fie numit în urma unui număr

oarecare de iscălituri puse pe o propunere care trece pe la facultatea respectivă. Consiliul facultății se pronunță dacă într-adevăr conferențiarul poate să devină profesor, pe urmă propunerea trece la senatul universitar. Acolo se discută din nou și se admite de către senat această înaintare a conferențiarului.

După aceea se adună o comisiune de specialiști de la toate universitățile.

Prin urmare, să zicem că este vorba de un loc la București. Specialistul de la Iași, specialistul de la Cernăuți, specialistul de la Cluj se adună și discută pe acela care a trecut prin iscălitura profesorilor, a trecut prin votul facultății respective, a trecut prin hotărârea senatului universitar. Cine îl discută?

Îl discută, în cea mai mare parte profesori care ar fi dorit ei să fie mutați la București care, prin urmare, nu au cea mai mică dorință de a admite recomandarea senatului pentru concurentul biruitor. Ei ar avea un mijloc de luptă perfect, ar avea un mijloc curajos: să spună că nici aceia care au iscălit nu au știut ce iscălesc, nici consiliul facultății nu s-a îngrijit de profesorul care-i trebuie și nici Senatul nu a avut de loc judecată când pe recomandarea facultății a admis înaintarea.

Dacă ar avea curajul și ar spune așa: „noi avem altă părere”, nu ar fi nimic; dar se întrebuințează un alt mijloc, adesea nu vin la convocare. În treizeci de zile, dacă specialiștii nu au venit la convocare, conferențiarul trebuie din nou să adune iscălituri. Cu iscăliturile acestea trece la facultate, apoi la senat și după aceea vine iarăși la comisia de specialiști, la aceiași specialiști care nu se adună. Și așa mai departe, ceea ce este absurd. Așa încât multe iscălituri când s-au adunat într-un moment aici, arată că majoritatea Camerei este de părere că nu se poate menține o prescripțiune așa de absurdă și eu cred că așa putea cere urgența pentru proiectul de lege care are următorul cuprins:

EXPUNERE DE MOTIVE

Dovedindu-se că aliniatul 3 și următoarele din art. 81 al legii învățământului superior este defectuos și inaplicabil, pentru că lovește în principiul autonomiei universităților, cerând ca recomandările senatului universitar să fie ratificate de delegații facultăților din alte centre universitare; dovedindu-se că adesea delegații facultăților celorlalte universități, sau nu se întrunesc sau voiesc să impună senatului universitar vederile lor personale, subsemnații propunem următorul proiect de lege:

PROIECT DE LEGE

Art. unic. Aliniatul 3 și următoarele din art. 81 al legii învățământului superior se suprimă. Recomandările senatului universitar, unit cu consiliile facultăților respective, vor fi ratificate numai de ministerul Instrucțiunii Publice.

Recomandările în curs intră și ele în prevederile legii de față.

N. Iorga, P. C. Andrei, M. D. Ralea, C. Angelescu, Cristu I. Niculescu, general M. Racoviță, dr. I. Pohoăță, N. Corodeanu, N. Polizu-Micșunesti, D. Ionescu-Botoșani, I. Manoliu, D. I. Ghimuș, St. N. Graur, G. Mantu, Cristel Ceaușoglu, Nichifor Crainic, dr. N. Lupu, Vlad Dimitriu, Virgil Sotirescu, N. Șeitan.

D-le președinte v-ași ruga să consultați Camera, dacă admite urgența pentru acest proiect de lege.

Adunarea încuviințează urgența.

Pentru respectarea autonomiei universitare:

Dați-mi voie, d-le ministru, o întrerupere. D-voastră vorbiți ca și cum studenții ar fi trebuit să se adreseze către d-voastră și numai către d-voastră. Dar, vă aduceți aminte de conversația noastră de la telefon? D-voastră m-ați întrebat: „ce este de făcut? Și eu v-am spus: „studenții să se adreseze” - este vorba de o parte din studențime, de o asociație studențească, „la autoritățile universitare și dacă autoritățile universitare își vor da cuvântul de onoare că nu vor fi turburări, atunci d-voastră”, vă aduceți aminte? „să nu scoateți nici agenții de poliție, nici soldații de stradă. Să vă luați toate măsurile de siguranță, dar înainte de toate, să trimiteți pe studenți la părinții lor, care sunt profesorii, reprezentați prin senat și prin rector”. Prin urmare, nu a fost o discuție între d-voastră și studenți, care ar fi avut dreptul să se adreseze la guvern, trecând peste senat, peste rector, ci eu mi-am permis, potrivit cu dreptul meu, să vă atrag atenția că trebuie să vină întâi la mine. Și mai adaug, că acel cuvânt de onoare a fost ținut și că nu se poate confunda studențimea organizată cu un grup de vreo zece ignoranți care au crezut că unde este fracmasonerie, care este un fel de jucărie filantropică, fără nici un fel de importanță, acolo este complot împotriva intereselor țării. Lucrurile, îmi dați voie, să le completez așa cum au fost și dacă este să fie o răspundere a d-voastre, atunci să se vadă și care este partea mea. Eu cred în cuvântul unor oameni tineri. Cuvântul acesta a fost ținut. Sărbătorirea n-a fost o sărbătorire

oficială, dar senatul universitar nu poate împiedica un grup de studenți de a cere permisiune pentru un serviciu religios și pentru o conferință. De atâta era vorba: de un serviciu religios și de o conferință - știți, ca să fim bine înțeleși¹.

NOTE

1. Discuția pornise de la o interpelare a deputatului M. Landau, susținută mai apoi de Iosif Fischer, membri ai clubului parlamentar evreiesc, care deplângeau manifestările antisemite tot mai frecvente ale studențimii române. Ecouri ale acestei stări de fapt ajunseseră și în presa americană. Ca să evite orice tulburare, ministrul Instrucțiunii, N. Costăchescu ceruse ca orice adunare a unui grup de studenți, indiferent de motiv, să-i fie supusă spre aprobare. N. Iorga văzuse în pretenția ministrului o călcare a autonomiei universitare și luase cuvântul în consecință.

Intervine într-o altercație între dr. Nicolae Lupu¹ și primul ministru Iuliu Maniu;

D-le doctor, țara îmi dovedește cunoștințele sau faptele mele modeste. Mă găsesc într-un mediu de savanți. Ați văzut că rândul trecut am vorbit așa de liniștit, că d-voastră ați găsit că nu am satisfăcut așteptările d-voastră, așa încât asupra modestiei puteți vorbi ori unde, în orice domeniu, nu mă supăr de loc, vă admit pe toți și mă țin la ceea ce pot.

NOTE

1. Dr. N. Lupu evocase condiția nefericită a țăranilor români, mulți din ei siliți să se expatrieze în America pentru a câștiga bani. Acel *numerus clausus* impus de americani - 600-700 de români acceptați anual - făcuse ca locul lor să fie luat masiv de sași și de unguri. Acum aceștia se întorceau în Transilvania și cumpărau pământurile românilor. I. Maniu spusese: „Domnul profesor Nicolae Iorga, într-o strălucită cuvântare, rostită acum câteva zile, a arătat că în realitate, de la război încoace, în țara noastră a fost de fapt o dictatură, reprezentată și pusă în aplicare de guvernul Partidului Liberal”. Dr. Lupu pomenise, la rândul-i, de intervenția (v. supra) lui N. Iorga, „cu modestele sale cunoștințe agricole”, ceea ce provoacă precizările acestuia.

Ședința din 19 decembrie 1929

Discurs asupra proiectului “pentru evaluarea și perceperea veniturilor și fixarea cheltuielilor statului pentru exercițiul anului 1930”:

D-le președinte, d-lor deputați, în discutarea bugetului de anul acesta, care reprezintă fără îndoială o foarte mare efortare, o efortare de foarte multă bunăvoință și efortare de o competență în domeniul cifrelor, în domeniul economiei politice, așa cum se înțelege mai ales în Germania - nu mă gândesc să o tăgăduiesc - în discutarea acestui buget, care pentru mulți este definitiv, pentru mine, îmi pare foarte rău, fiind legat orice buget și de altceva decât de prescripțiunile bugetare ele însele, nu poate să fie definitiv. Să mi se dea voie să-mi aduc aminte că vârsta mea mi-a îngăduit să văd multe lucruri, pe care cea mai mare parte din d-nii deputați care se găsesc aici nu le-au văzut. Și să mi se îngăduie să consider bugetul de astăzi pe o latură istorică, care latură istorică nu este, fără îndoială, nici a ministrului de Finanțe¹, nici a raportorului², nici a celor mai mulți dintre d-voastră.

D-lor, eu am apucat multe bugete, am făcut parte din zece legislaturi, și când a făcut parte cineva din zece legislaturi, cum legislatura nu durează patru ani, din nefericire, și țara este aruncată neconținut de la o alegere la alta, de la o rupere de continuitate la o altă rupere de continuitate, partidele de opoziție fiind totdeauna nerăbdătoare și acest buget nenorocit având totdeauna oarecare dulceață, care provoacă aceste nerăbdări în aceste zece legislaturi, eu am cunoscut multe bugete și am avut prilej să vorbesc la aceste bugete.

Să mi se dea voie să vorbesc pe scurt, la început, de toată partea aceasta istorică care nu vă va ocupa mult și voi ajunge la însuși cuprinsul acestui buget de acum și la nevoile pe care le satisface și la multele nevoi pe care nu le satisface; dar acum, la început, în câteva cuvinte, să-mi dați voie să-mi amintesc de bugetele de odinioară și de ceea ce cu privire la ele se impunea unui om nepărtinitor, cum eram atunci, căci o bucată de vreme nu reprezentam nici un partid, iar după aceea am ajuns să reprezint un partid care a avut, știți d-voastre, cât noroc. Dar înainte de a începe, aș dori să înceteze, să mi se ierte cuvântul, bâlciul acela de la banca ministerială; este un bâlci și rog pe d-nii miniștri să trimită pe d-nii deputați la un moment mai potrivit pentru aceste conversații. Prin urmare, d-lor, să-mi permiteți la început să mă gândesc la bugetele care s-au prezentat odinioară și la felul cum un om mai liber decât altul, neavând nici o legătură de partid, sau mai slabe legături de partid, a putut să trateze aceste bugete.

D-lor, odinioară bugetele se repetau din an în an, după anumite norme fixate odată pentru totdeauna. Cam aceleași cifre se înșirau în fața deputaților care aveau să hotărască.

Se știa dinainte ce însemna valoarea unei discuții la buget. Discuția nu însemna, în cea mai mare parte, decât foarte puțină vreme și cu desăvârșire pierdută. Și atunci, aveam obiceiul de câte ori se prezenta bugetul, să spui: „Îmi dați voie ca bugetul acesta să nu-l discut. Mă mărginesc să-l salut. Îl cunosc de atâția ani și sub atâtea regimuri...” Mai ales, am văzut în trecut atât de multe bugete sub un singur regim, cel liberal, căci conservatorii, d-voastre, cei mai mulți nu sunteți de pe vremea aceia, conservatorii treceau foarte repede. Erau oameni distinși, ajungeau la putere, erau foarte decorativi, nu se înțelegeau între dâșii, aveau multe personalități care se ciocneau între dâșele și atunci nici nu era nevoie de opoziție ca să-i răstoarne, fiindcă se răsturnau între dâșii - lucru de la care d-voastre nu veți lua exemplu pentru ca să faceți, într-un intermezzo dintre două guvernări liberale, ceea ce făceau conservatorii odinioară. În bugetele acelea grija de căpetenie nu era nici măcar a unei contabilități perfecte. Bugetele acestea, drept, se prezentau foarte elegant. Tot ce se prezinta în vechile Camere era de o eleganță perfectă. Era atâta boierie, atâta intelectualitate, dacă ar fi fost în mică parte și puținel folos, pe lângă toate acestea! Dar parada era mai presus de orice laudă, vrednică de a sta alături cu parăzile cele mai vechi și mai perfecte din țările mai înaintate ale Apusului. Dar bugetele acestea, prezentate așa de elegant, susținute cu atâta talent, combătute, de formă, de oameni care nu se gândeau de loc să atace fondul, bugetele acestea aveau trei defecte, de care trebuie să ne ferim și acum - și se poate întâmpla ca unele din defectele acestea să existe și astăzi, măcar două din aceste defecte. Dar în privința aceasta avem să vorbim mai departe.

Un defect era că bugetele erau numai de contabilitate, Câțiva contabili, prezidați de un contabil, puteau face foarte bine un astfel de buget. Bugetul se prezenta cu tot ceea ce contabilitatea avea mai magnific și mai secret, adică te uitai la buget și nu înțelegeai nimic! Se zicea că trebuie o cunoștință specială pentru „a ceti” bugetul. Eu cred că și între persoanele care aveau competența de „a ceti”, bugetul, unul citea într-un fel altul într-altfel; și era și un fel de a citi al contribuabilului, care nu era deseori mai vesel decât cel de astăzi.

Va să zică, era un buget de contabilitate. Un mare contabil prezida contabili mai mici. Marele contabil era ministrul de Finanțe. Dar, dacă măcar această contabilitate ar fi fost exactă! Dar nu era exactă. Bugetul însemna îndeplinirea unei forme, unei forme cu oarecare aparențe asupra unei realități, care realitatea aceasta nu preocupa prea mult pe nimeni.

Și al treilea defect al acestor bugete era că ele nu aveau nici o legătură, să ne ferească Dumnezeu de acest păcat și în momentul de față! - nu aveau nici o legătură cu producțiunea țării. Adică bugetul era pentru contribuabil. Dar ce este contribuabilul? De unde plătește contribuabilul? Ce-i dă statul ca să ajungă să poată plăti sarcinile bugetare? Aceasta era altă chestiune.

Dar firește că atunci când un buget de simplă contabilitate era exact, și toată lumea știa că nu era exact, când era făcut cu puțină osteneală, și toată osteneala trebuia cheltuită pentru a se ajunge la precizii, pe care să nu le poată răsturna nimeni și când acest buget rămânea la suprafață, nu atingea viața însăși a societății. Nu crea acele două lucruri absolut necesare: contribuabilul bogat, care poate plăti, și contribuabilul bine dispus față de stat, care este gata să facă sacrificii, fiindcă este încredințat că aceste sacrificii sunt în interesul lui, iar nu în interesul unei coterii sau nu ca banii aceștia să fie risipiți, de multe ori cu bunăvoință, pentru nici o nevoie a societății, sau pentru nevoile cele mici ale societății, ignorându-se nevoile cele mari. Atunci când un buget se prezintă în condițiunile acestea, nu putea să aibă cineva decât întâi o atitudine de partid, adică să zică: toate cifrele sunt false, că bugetul duce la ruină, că trebuie să vină un alt guvern, care acesta, îndată ce va veni cu același buget va avea dreptate, acolo unde ceilalți, cu un buget care se prezenta în acel moment nu puteau avea dreptate, fiindcă erau ei, nu ceilalți. N-aș zice că procedeul se întrebuintează și astăzi.

Am văzut în anumite foi, fiindcă este o opoziție care nu vorbește decât prin gazete, ceea ce este regretabil: nu poți corecta o obiecție falsă atunci când este în gazetă, nu o poți corecta în momentul acela, pe când avantajul că suntem cu toții aici este că în fiecare moment aserțiunile false pot fi contrazise de partea cealaltă. Am văzut, zic și acum, discuții cu privire la cifrele pe care le aliniați d-voastră în bugetul actual. Dar eu nu am nici un mijloc de a verifica altfel decât după aparențe, trimes la alt buget, să caut să găsesc cifrele, să le asămăn cu cifrele de azi, dar sub cifrele acestea sunt atâtea lucruri care nu se pot niciodată exprima prin cifre. Răspunsul la bugetele de odinioară era, sau atitudinea aceasta răspicată de împotrivire, chemând un alt partid ca să facă, precum spuneam, cu același buget mai bine decât ceea ce se putea face cu bugetul în curs, sau o atitudine politicoasă, socotind că bugetul poate să treacă înaintea Camerii, cum vă spuneam, ca o simplă formalitate fără nici un fel de valoare. Îmi aduc aminte că în vremea aceea domnea o teorie a neconținutului împrumut; nu se poate face istorie fără a ne gândi neconținut la lucrurile prezente, așa de mult imităm noi și în timpul de față lucrurile care au fost odinioară. Pe atunci domnea această părere - și aș dori ca ea să fi dispărut și să fi dispărut pentru totdeauna, dar mi-e grozav de teamă că nici astăzi părerea aceasta nu a dispărut. Statul român, foarte

deseori, cheltuia pentru ceea ce trebuie să facă, pentru ceea ce trebuie să facă bine, dar pentru alte lucruri, pe care nu le cerea nimeni și pe care le făcea totuși și le făcea prost. Este sigur că drumurile noastre, care au fost cândva bune, acum sperie și pe poeții din Franța, pe care îi invităm la noi și care ne servesc o critică pe care o merită, să zicem, chiar ospitalitatea noastră. Este sigur că drumurile acestea trebuiau făcute, este sigur că o armată trebuia creată. Este sigur că aveam nevoie de o administrație, și dacă administrația aceasta, inspirându-se din trecut, am fi avut-o mai puțin meticuloasă și mai puțin mâncătoare de hârtie decât cum este, în domeniul acesta s-ar fi putut face foarte mari economii, și nu ne-am găsi în situația de acum, când statul, care scade cheltuielile pentru administrație, aceasta înseamnă a arunca pe stradă o mulțime de funcționari, un act de neomenie, la care și pentru alt motiv decât motivul demagogie, nu se poate hotărî nici un guvern. Dar dacă trebuia să facem drumuri, să creem o armată, să facem o administrație, nu era necesar de loc să clădim palatele acestea urâte, care împovărează de geme pământul sub dânsle toate orașele de provincie. Nu era necesar să facem o mulțime de cheltuieli de acelea de simplu decor, care au căzut așa de greu asupra averii contribuabilului. Dar noi cheltuiam înainte. Odinioară viața politică era reprezentată prin boieri care aveau o tradiție a lor; tradiția boierilor era de a cheltui larg, în dreapta și în stânga, fără a face vreodată socoteală. Cum am avut adeseori amestecul a ceea ce se petrecea în propria gospodărie cu cea ce se petrece în gospodăria statului, după aceste obiceiuri boierești se cheltuia și averea țării. Și ori de câte ori nu ajungea, atunci recurgeam la împrumuturi.

Împrumuturile pe vremuri se făceau în alte împrejurări decât împrumuturile de acum. Străinătatea avea bani; era o întrecere în a ne oferi nouă împrumuturi în condițiuni relativ bune. Bani erau în Germania, bani erau în Franța, bani erau în Anglia, împrumuturile nu constituiau o mare greutate - o să vin eu la împrumutul sub care ne găsim noi acum, la teribila condiție sub care ne găsim noi acum și o să încerc să explic, deși explicația o aveți și în mintea d-voastră, de ce aceste condițiuni au fost așa de grele, de ce din lupta aprigă între partide, fiecare căutând să împiedice pe celălalt să-l facă, am ajuns la condițiunile acestea în care se face bugetul în momentul de față. Dar odinioară împrumuturile se făceau ușor, ni le oferea fiecare și îmi aduc aminte de o scenă pe care mi-o povestea cineva, fiindcă arată foarte bine care era grija banului public pe vremea aceia. Era nevoie de încă un împrumut, se discutau condițiunile împrumuturilor și atunci un om politic foarte inteligent, căruia sub multe raporturi îi datorăm foarte multă recunoștință, mai ales în faza lui din urmă - nu vă spun numele lui - și care se găsea în societatea unde se discuta chestiunea noului împrumut, unii spunând

că sunt condițiile grele, alții găsindu-le mai ușoare, omul acesta politic foarte inteligent și foarte capabil, spunea: „d-lor, dar mai la urma urmei un împrumut trebuie să-l acceptăm; avem nevoie de dânsul, îl încheiem. Condițiile nu mă privesc deloc, fiindcă o să plătească generația viitoare”.

Tot așa s-a grămădit pe capul generațiilor următoare, din generație următoare în generație următoare, până am ajuns noi la generația aceasta curmătoare, care trebuie să curme odată toate aceste împrumuturi, foarte dulci în momentul când le închei, grozave pentru cei care ajung să le plătească. Nimeni nu s-a gândit când se făceau împrumuturile acestea cu grămada, care curgeau neconținut, la un lucru: că va veni poate un moment extrem de delicat în viața noastră națională când toate împrumuturile acestea vor cădea strivitoare asupra unei generații slăbite și într-un moment de mare lipsă materială și de nesiguranță morală a societății românești. Se gândea cineva că va fi războiul cel mare, că vom fi ocupați, că trei sferturi din teritoriul nostru va fi tratat cu cea mai mare cruzime de un dușman care a dovedit că nicăieri nu știe să ierte? Se gândea cineva că după urma războiului vom rămâne o țară secătuită? Că va scădea însăși vloga fizică a locuitorilor acestei țări, unde atâtea brațe muncitoare au rămas pe câmpul de luptă și foarte deseori povara apasă astăzi asupra celor care pot munci mai puțin? Se gândea cineva că aceste împrumuturi vor cădea, ca astăzi, asupra unei societăți nouă sub raport politic, asupra unei societăți cum este aceasta din România întregită, în care lumea este deprinsă cu mai multe sisteme fiscale și este deprinsă mai ales cu o anumită demagogie, care îi spune: „d-ta ești al meu, la d-ta țin mai mult din cauza clasei d-tale, din cauza ajutorului pe care mi-l dai, și din cauza aceasta s-ar putea să plătești mai puțin decât dacă nu ai fi clasa favorită a mea, ar trebui să plătești?”

Iată care era, prin urmare, concepția de odinioară. Repetai același buget, te așteptai la criticile adversarilor, la aplauzele partizanilor. Când nu ajungea, făceai împrumuturi; împrumuturile le lăsați în seama viitorului și în felul acesta lucrurile mergeau bine, uitându-se acel lucru pe care îl uităm noi cu toții și, în previziunile sale optimiste, îl uită și actualul ministru al Finanțelor.

Noi nu avem o economie națională pretutindeni egală. Noi suntem legați numai de producția agricolă, de o producție agricolă primitivă, trebuie să supunem. Primitivă după împrumuturi, cu mult mai primitivă decât înainte, fiindcă țaranul nu este educat; noi atârnam mai mult de vreme bună sau de vreme rea, de zăpada care cade sau nu cade, de gerul care vine sau nu vine, de căldura soarelui care poate să lipsească tocmai în momentul când avem nevoie de dânsa. Și nu ne mai gândim încă la un lucru, când presupunem că bugetele pot să fie statornic echilibrate și că am găsit formula salvatoare: nu ne gândim la aceea că nu este de ajuns ca producția să fie de o

calitate cumpărabilă, pe când astăzi, în mare parte, din nenorocire, producția noastră nu mai este cumpărabilă în aceeași măsură ca înainte. Nu ne gândim nici astăzi, cum nu ne-am gândit odinioară, la altceva, la faptul că târgul internațional rezervă surprinderi și că de la ceea ce ne dă pentru produsele noastre târgul internațional atârnă în mare parte baza pe care se poate sprijini bugetul, fiindcă este baza însăși pe care se sprijină economia națională.

S-a întâmplat acum că noi, după război, nu am luat informațiile trebuitoare, nu am supravegheat târgul lumii, nu am ales măsurile noastre pentru ca adversarii, concurența teribilă a celor care muncesc mai ieftin și produc mai bine decât noi să nu ne răsară în față și în momentul de față ne găsim cu târguri pierdute, cu slabe posibilități de a recâștiga aceste târguri. Ne găsim, cum spunea d-l ministru al Agriculturii³, înaintea primejdiei ideii de anarhie, care intră în toate societățile europene. Astăzi fiecare vrea să mănânce pâinea sa, ne mai dorind să cumpere pâine de aiurea. Așa încât socotelile care se făceau odinioară trebuiau să se lovească într-un moment, chiar fără de ceea ce a adus războiul, trebuiau să se lovească de neconținute surprinderi: în producție, în posibilitatea de vânzare a producției.

Și atunci a venit un moment de criză în vechiul regim chiar. Fiindcă noi trebuie să împărțim istoria noastră contemporană în două: vechiul regim, care în mare parte durează și acum, și noul regim, pe care se trudește toată lumea, pe drumuri deosebite, să-l creeze și totdeauna, pe lângă un început de nou regim, este vechiul regim cu mii de arme, care caută să distrugă orice început din nou regim, cum a fost Camera de la 1919. Camera aceia dizolvată de Regele Ferdinand care mă asigurase că guvernul poate să plece, dar Camera nu va pleca. Era atunci un început de nou regim, dar pe urmă a revenit vechiul regim cu sistemele sale și a mai stăpânit câțiva ani de zile, până ați venit d-voastră, care aduceți și d-voastră, fără să vă dați seama, o parte din vechiul regim, partea care nu o vedeți, partea aceasta de vechi regim este balastul care împovărează bunele d-voastră intențiuni de la început. Dar să împărțim în două: vechiul regim, noul regim. Vechiul regim, cu toată dibăcia lui, cu toată eleganța lui, cu tot occidentismul lui boieresc și intelectual, care era o podoabă pentru dânsul, a trebuit să ajungă într-un moment la o criză în producție. A fost un an rău și după acest an, un alt an rău.

Ce este industria noastră? Industriașii noștri erau industriașii sași, care la un moment dat s-au fost mutat în Valea Prahovei, erau câțiva financieri naționali care găsiseră că pot să-și plaseze banii lor, cu mult câștig, în industrie, pentru că industria aceasta va căpăta tariful de favoare. Cum e cu industria hârtiei, care industrie - și vă desfid să vă atingeți vreodată de cartelul fabricilor de hârtie - știu de ce, știți și d-voastră de ce: dacă ați face-o, ați da

dovadă de foarte multă îndrăzneală, dar să-mi dați voie ca până n-o veți încerca, să păstrez în mintea mea primejdia care vă amenință în momentul când veți ataca industria hârtiei. Puteți să răsturnați trei sferturi din regimul liberal, dar să nu vă atingeți de anumite carteluri, de anumite socoteli care acestea n-au a face cu teoria, dar au teribil a face cu practica. (*Ilaritate, aplauze*).

Prin urmare, în industrie sunt câțiva industriași din Ardeal mutați la noi din cauza războiului vamal; câțiva oameni politici care creaseră industriei, care aveau enorme privilegii - păduri din Bacău și alte lucruri - sunt vre-o douăzeci de ani și ceva de când am dezvoltat eu, chiar aci, această chestiune înaintea unui ministru de Industrie, care pe urmă m-a întrebat din ce lemn se fabrică hârtia, și, după ce a întrebat din ce lemn se fabrică hârtia, s-a scuzat față de mine pentru felul dur cum îmi răspunsese. Aveam toată dreptatea, eu adusesem cifre dar el îmi spusese că noi avem hârtia cea mai ieftină, cea mai bună din lume. Deci și oamenii politici care speculau statul pentru a crea o industrie, al cărui profit se adăugă la veniturile lor, căci dintr-o industrie ca aceasta, statul sărăcește prin tarife speciale pe care i le asigură și se folosesc de ea doar câțiva muncitori care poate făceau mai bine dacă rămâneau la viața lor agricolă de odinioară, decât să treacă la aceste industrii artificiale, în care produc de multe ori în condiții mai rele decât în străinătate.

Ne-a lipsit agricultura; n-a vrut Dumnezeu să rodească pământul nostru și atunci s-a pus această problemă. E problema pe care o avem încă înaintea noastră. Chiar dacă tinerii cred că pentru întâia oară are s-o rezolve un guvern și asupra ei are să se pronunțe o Cameră, problema aceasta este mult mai veche. Și atunci erau foarte mulți economiști la noi. Germania nu produsese atâția noi economiști, după teoriile cele mai recente, foarte bune, toate pe hârtie, dar erau și atunci economiști; și atunci erau oameni plini de imaginație fiscală, plini de imaginație economică. Dar era și un om bătrân care învățase în tinerețea lui ceva teologie, după aceea învățase dreptul și ajunsese să fie istoric, dar aceasta nu l-a împiedecat să fie președinte al Consiliului, fiindcă pe vremea aceea nu era opreliștea aceasta: știi carte, n-ai voie să te amesteci în viața politică, sau dacă o faci, are dreptul toată lumea să râdă de d-ta, fiindcă d-ta ai întrebuințat ca să înveți carte timpul pe care alții l-au întrebuințat pentru altceva, în orice caz cu ceva mult mai comod, decât a învăța carte.

A venit Dimitrie Sturdza, și Dimitrie Sturdza, contabil de modă veche, gospodar mai mult decât contabil de modă veche, și-a pus ochelarii după ureche, a luat bugetul, l-a cercetat, a văzut ce i se părea lui că este de tăiat, și a tăiat.

Acum, câte aveți de tăiat d-voastră și câte nu puteți tăia pentru motivele pe care le vom vedea, aceea aș putea să mi-o rezerv la sfârșit, fiindcă nu vreau să vă tratez pe d-voastre, din punctul de vedere istoric; nu v-a venit încă vremea. Este vorba întâi de lucrurile cele vechi, pe urma vin la contemporani și-i tratez din punctul de vedere contemporan.

Dimitrie Sturdza a tăiat cu puternica lui autoritate. Dar pe lângă aceasta, și pentru un alt motiv, deși prezentarea acestui motiv mă apropie de actualitate. Dimitrie Sturdza, așa cum era, un intrus în politică⁴, nu putea să semene în nimic cu liberalii din vremea lui. Liberalii din vremea lui erau niște oameni generoși, iubitori de fraze. Dimitrie Sturdza n-a fost niciodată generos și nu putea să facă o frază. Liberalii de pe vremea veche credeau în anumite idei eterne. Dimitrie Sturdza credea în idei eterne numai în domeniul religios, iar în domeniile celelalte era un om de practică. Vechii liberali, în mijlocul cărora se găsea, aveau o mare grijă de partid. Lui Dimitrie Sturdza, care nu făcuse partidul, nu crescuse partidul, nu-i păsa de partid; el avea o concepție personală.

Și, atunci, Dimitrie Sturdza, îngrozind pe toată lumea, îngrozind întâi pe miniștri, îngrozind Parlamentul, și isprăvind prin a îngrozi și pe contribuabilii care și-au dat seama pe urmă de binele pe care l-a făcut, a izbutit să alcătuiască un buget de sărăcie.

Fiindcă bugetul cel adevărat al țării românești nu poate fi un tip de buget bun pentru toate timpurile. Aici șade greșeala: bugetul țării românești trebuie să fie un buget pentru o țară încăpătoare, supusă la toate surprizele, un buget elastic. Dacă într-un moment îți dă mâna cheltuiеști, crezi și crezi și la lucruri care să-ți poată aduce venit pe urmă; iar când vine o vreme de sărăcie, ca și gospodarii din vremea veche, te înfrânezi. Fiecare ministru de Finanțe, în fiecare an, trebuie să fie capabil, nu după teoriile cele mai noi, ci după necesitățile societății, să elaboreze un buget care să nu ceară mult, când lumea are puțin, și să nu cruțe câtuși de puțin, atunci când lumea are mult și poate da. Fiindcă altfel sunt nemulțumiri și nemulțumirile se coalizează și coalizările acestea se găsește întotdeauna cine să le sprijine, cu o sinceritate mai mult sau mai puțin atacabilă. Și de aceea se poate întâmpla că optimistul suferă mult mai curând de cum crede el o înfrângere și, împreună cu optimistul de la Finanțe, se poate întâmpla ca alții, mai puțin optimiști, să împărtășească – fiindcă guvernele sunt solidare în trista soartă a răsturnării.

Deci, d-lor, după bugetele în mare parte liberale, după bugetele acestea de caracter liberal, a apărut hotărârea unui om, a unui patriot, fără o deosebită inteligență politică, dar fără îndoială cu un curaj fără pereche, tras în mare parte din conștiința lui religioasă. Căci Dimitrie Sturdza avea o credință care

făcea mai mult decât foarte multe teorii culese din cărți, decât foarte multe concepții de caracter ideologic superior, ca unul care se vedea totdeauna înaintea lui Dumnezeu, care-i încredința lui din timp în timp guvernarea țării sale. El nu avea răspundere față de partid, nu avea răspundere față de tovarășii lui de credință politică, el avea răspundere față de Cer, de unde credea să i-a venit o misiune și față de țara lui, pe care în mod patriarhal o iubea cu toată căldura sufletului lui, dar și cu toată hotărârea autorității sale. Dar Dimitrie Sturdza a dispărut, a dispărut întâi din rândurile conducătorilor, a dispărut pe urmă din rândurile celor vii și a venit războiul.

D-lor, sunt aici în această sală și oameni care au luptat, sunt oameni care au suferit, cum sunt oameni care în momentele acelea nu erau cu noi; care au venit pe urmă din celelalte țări românești, dar grozăviile marelui război și toate păcatele legate de marele război, de prăpădul acesta neuitat care a căzut asupra țării noastre, ar trebui amintite în fiecare moment, fiindcă noi trăim sub apăsarea politiceii noastre pe care am făcut-o în timpul marelui război.

Să ferească Dumnezeu să nu se mai întâmple mâine, fiindcă nu se știe unde un grup de nebuni poate să ia stăpânirea unei țări, și este de ajuns să înnebunească o singură țară, ca să atragă pe toate țările celelalte, cu interdependența grozavă de astăzi! De aceea, amintirea marelui război trebuie neconținut ridicată în mijlocul unei societăți care, ea, judecă ușor, cântărește lesne, se mulțumește cu nimicuri și se lasă dusă înainte de teorii care rătăcesc.

Să ne ferească Dumnezeu de ceea ce am pățit și să ne interzicem pentru totdeauna păcatele pe care atunci le-am fi făcut!

Războiul s-a făcut cu mâinile goale, războiul s-a făcut cu tezaurul gol, războiul s-a făcut fără fabrici de arme, războiul s-a făcut, fără adevăratele legături cu aliații noștri, care și în ultimul moment se întrebau dacă România va merge în această direcție sau va merge în alta.

Și față de state de acestea care își amână hotărârile într-un chip așa de îngrijitor, nimeni nu avansează mijloacele trebuitoare pentru a purta războiul, fiindcă se putea întâmpla ca ele să fie întrebuințate împotriva acelor care le-au dat.

Și atunci, războiul a fost nu numai sângerarea, deseori fără rost, pe câmpiile de luptă a celor mai buni fii ai acestei țări, ci războiul a fost cel mai mare jaf inconștient care s-a petrecut vreodată în economia națională și în finanțele unui stat. (*Aplauze pe băncile majorității*).

A fost un timp în care cei mai mulți au crezut - și am mai spus-o odată aici și nu s-au ivit protestări, fiindcă era adevărat, au crezut, zic, că s-a

isprăvit cu țara românească, că, prin urmare, în situația aceasta, să mai calculezi, să mai prevezi, să îți seamă de ceva era inutil. Curgea ultimul ban din mâinile acelor care-i aveau grija, precum și ultima picătură de sânge curgea din trupul cel ostenit al soldatului nostru.

Atunci s-a făcut păcatul cel mare, și i-au trebuit ani întregi de zile d-lui Vintilă Brătianu, foiletând prin toate dosarele de la ministerul de Finanțe, și mai ales - ce însemnează aceste dosare! - căutând toate reclamațiile care ploau neconținut asupra visteriei noastre, din străinătate, ca să-și dea seama de imensitatea cheltuielilor nebune și fără sens care se făcuseră pe vremea marelui război.

O astfel de deranjare a finanței publice, cum a fost deranjarea finanțelor noastre în inconștiența criminală din timpul războiului, nu s-a mai petrecut în nici-o țară. Și atunci când o țară ar crede că este pe marginea prăpăstiei, că stă să se prăbușească, încă și ultimul ban smuls de la munca dureroasă a unui popor trebuie cântărit cu scumpătate.

Și după aceia ne-am întors aci în țară. Am găsit, cum vedeți, drumuri desfundate, căi ferate stricate, oameni flămânzi. Adică ce? În lipsa de voie a muncitorului din momentul de față nu este urma indelebilă a celor 2 ani și jumătate de foame sub ocupația străinului, care smulgea și ultima bucătică de pâine din dinții muncitorului acestei țări?

Ne-am trezit înaintea unei situații cum puține țări au avut-o. Și atunci, în loc să ne dăm seama că și sub raportul finanțelor trebuie să începem o eră nouă, că prin urmare trebuie de la început, de la cel dintâi pas pe care l-am făcut în București, de la cel dintâi pas, zic, să creăm bugetul cel nou, un buget de convalescență pentru toată lumea, un buget potrivit, nu numai cu nevoile esențiale pe care se cuvine să le cântărească un guvern, dar care să fie capabil să asigure asentimentul opiniei publice și aprobarea și a adversarilor săi, ce am făcut? Atunci se putea un guvern național, care astăzi nu se mai poate, după toate urile care s-au trezit, după tot răul pe care unii și l-au făcut altora, după toate confuziunile care s-au produs în viața noastră politică. Trebuia ca în acel moment să înceapă o nouă eră financiară. Și nu numai o nouă eră financiară.

La pământ era muncitorul acestei țări, și de muncitorul din această țară trebuiau să se apropie economiștii de la guvern ca bunul samaritean care se oprește în drumul său înaintea celui care are nevoie de ajutor; trebuia creată din nou economia națională și trebuia creată economia națională cu țaranul în sfârșit liber și stăpân pe pământul său și care se cerea educat potrivit cu ceea ce îi dădusem. Trebuia creată astfel economia națională capabilă de a sprijini un nou buget.

Dar pentru aceasta trebuia să înceteze un lucru: trebuia să înceteze egoismul de partid; trebuia să înceteze patima aceasta, „totul pentru ai noștri, nimic pentru ceilalți”.

Pentru aceasta, dincolo de marginile blestemate ale bisericuțelor de partid fără doctrină, fără personalități hotărâtoare, trebuia să se purceadă la marea muncă și la marea economie națională. Aceasta nu s-a făcut.

A căzut guvernul liberal și a apărut o nouă formație politică, pe care intrigile au dărâmat-o. Dacă ați ști toți starea de spirit în care erau deputații de la 1919, pentru care ideea de partid însemna așa de puțin, care erau pătrunși numai de dragostea pentru țară. Dacă ați ști toți sufletul nou pe care politica din Vechiul Regat nu izbutise a-l falsifica! Pe vremea aceea ar fi fost imposibil ceea ce vedem astăzi: ca în locul chiar în care s-a votat unirea Ardealului cu România, să se vadă două cete de români luptându-se cu cea mai mare violență, sfâșiindu-se, cum se sfâșie câinii, în râsul și în batjocura celorlalte nații din România.

Era atunci momentul acela sfânt de reculegere, a doua zi după biruință, a doua zi după liberare, când, pot să o spun cu hotărâre, ne înțelegeam, ne iubeam. Era o opoziție de 101 liberali în partea stângă a Camerei, și cu acești 101 liberali în Cameră s-au putut vota legile esențiale, fără un scandal, fără o rupere a solidarității necesare în acele momente.

După aceasta, pe baza unei popularități pe care nu o discut, pe baza unor merite pe care și eu le cred într-un domeniu în care trebuiesc crezute, pe baza acestei popularități și a acestor merite, generalul Averescu a luat puterea. Formațiunea de odinioară a generalului Avereseu, „Liga”, deschisă pentru oricine, se transformase într-un partid politic care avea oamenii săi și atunci, după guvernarea liberală, pentru o anumită categorie de oameni, a început cu aceeași grijă a partizanilor și a adversarilor și mai puțin cu grija țării, o altă guvernare pentru un număr de oameni asociați pentru a câștiga puterea, pentru a o păstra și pentru a o exploata.

Așa s-au perindat unii după alții, ani de zile, și nimeni nu s-a gândit la contribuabil, la creșterea contribuabilului, pentru ca pe baza contribuabilului perfect restaurat, capabil de a munci, având încredere în munca lui, ca și în greutățile acestei țări, încredere în cheltuirea banului, pe care îl smulgea de la nevoile sale, să se ajungă la un nou sistem fiscal.

În momentul acesta s-a întâmplat însă că a venit un om cu foarte mari calități, care știe să le prezinte cu o deosebită grație, un om care în scurtă vreme izbutește să-și câștige prieteni, a venit în mijlocul vieții noastre politice, scurt popas între două activități foarte folositoare țării în străinătate, a venit d. Titulescu. D-sa a schimbat sistemul de impozite. Dar, observați d-

voastre de unde vine greșeala cea mare. Viața economică nouă nu este creată, contribuabilul este încă extraordinar de gingaș. Este în aer atâta nedreptate, o lipsă de încurajare pentru orice muncă, o stare morală zguduită. Credeți d-voastre că schimbarea aceasta neconținută a guvernelor, la cea dintâi intrigă biruitoare, credeți că aceasta nu slăbește încrederea în oricine? Dar omul ajunge să socoată că toate lucrurile sunt determinate de cine știe ce hazarduri misterioase, de cine știe ce potriviri miraculoase. Țara nu este normală atunci când o zgudui neconținut până în adâncul ei, pentru ca anume personalități de la suprafață să-și atingă ținta. Și cu contribuabilul acesta gingaș, cu lipsa de încredere în străinătate față de noi, cu finanțele acestea deplorabile să fac reformă fiscală?

Și uităm încă alte două motive de care nu se vorbește de multă vreme, dar care fac parte și ele din marile rușini ale acestei țări. Când s-a făcut România aceasta cu toate provinciile unite era și moneta străină aci, moneda străină din Ardeal și cea din Basarabia și moneda această străină trebuia să-și fixeze valoarea. În alte țări s-a uitat cineva foarte de aproape la coroane și cu Polonia la rube, ștampilarea a fost o acțiune făcută cu toată onestitatea și cu toată grija de fiecare moment, cu totul în afară de anumite interese ale unor persoane care pe baza presupusei ștampilări a monetei străine, fabricată anume pentru presupusa noastră ștampilare, și-au făcut avere. Este o rușine că în România de astăzi există oameni foarte bogați, fără milă de societatea în care s-au îmbogățit, a căror bogăție este la origine un document rușinos pentru moravurile de după război. (*Aplauze*).

Am distrus astfel moneda noastră cu totul.

Moneta atacată prin cheltuielile nesăbuite din timpul războiului, această moneta s-a prăbușit atunci când valul de moneta străină devalorizată și neconținut crescută, prin fraudă, s-a strecurat în economia noastră națională.

Și ziceam, a venit d. Titulescu. D-sa nu avea nimic mai grabnic de făcut decât reforma fiscală. D-sa este un excelent teoretician, care a trăit foarte multă vreme în străinătate și își închipuie că noi suntem tocmai așa ca alte națiuni și că ce se poate face în Franța, se poate face și în România. D-sa, om plin de grație și de eleganță, este un cuceritor de suflete, a creat în Camera de atunci atmosfera cea mai favorabilă pentru proiectele prezentate de d-sa. Noi am zis: iată, nu vom mai avea vechile impozite de pe vremea Regulamentului Organic și de pe vremea lui Cuza Vodă, vom avea un nou sistem de impozite. Sistemul acesta e făcut însă pentru o societate așa cum este societatea franceză, o societate în care fiecare om își are bugetul lui, în care buget el calculează până la ultimul ban, și fiecare să știe în ce raport

financiar se găsește cu statul. Acolo agenții de percepție sunt de o onestitate perfectă, unită cu o imensă putere de muncă. S-a luat acest sistem și ni s-a trântit nouă o matematică extraordinar de complicată, care nu a putut să servească pe contribuabil, dar a creat o lume întregă de fraude.

Iar rezultatele le-ați constatat acum când v-ați uitat și ați văzut care erau restanțele și înșelătoriile; și bugetul, dacă nu mă înșel, a și trebuit să fie refăcut de două trei ori, căci în fiecare moment se găseau alte goluri de acestea, făcute de felul cum se strâng impozitele și care odată constatate, cereau refacerea unui buget, care trebuia alcătuit în grabă. S-ar fi putut lucra însă cu vechiul sistem de impozite, introducând zecimile pe care le-au întrebuințat francezii atâta vreme și au avut un buget clasic. Când se vedea acolo că bugetul făcut la începutul anului nu se potrivește, se acorda o zecime. Dacă nu mergea cu o zecime, da a doua zecime și dacă nici atunci nu mergea, alte zecimi în cursul anului.

Aceasta era o formă foarte veche, experimentată atâta vreme în Franța, pe care noi nu am acceptat-o. Am introdus în loc un sistem de impozite pe care contribuabilul nu-l înțelege niciodată și nu îl va înțelege niciodată. Cu acest sistem veți avea totdeauna bugete rău echilibrate și neconținute surprinderi, pentru că nu puteți crea pe încasatorul care nu există și nu puteți crea pe contribuabilul care nu există. Contribuabilul nu va fi mai precaut nici de aici înainte. Vreți ca fiecare țaran să fi trecut nu știu câte examene de matematică ca să fie în stare să înțeleagă ceva?

Dar suntem noi în stare să înțelegem, noi care am învățat ceva matematică, Dumnezeu știe cum, și care am uitat atât cât ne trebuie ca să trăim, dar nu putem susține o discuție cu comisiunea care ne evaluează și atunci cei mai mulți dintre noi plătim numai ca să nu mai fie vorbă.

Și mai adăugăm un lucru: organele acestea de percepție sunt needucate și mare parte din ele neoneste; sunt unele dintre aceste organe care nu știu cum să se poarte cu lumea. Și românul, cum și națiile celelalte care trăiesc alături ca noi, au acest defect care este o calitate: mai bine plătește decât să sufere o ofensă, ori să fie brutalizat ori amânat neconținut. Pierzi atâta timp mergând de la Ana la Caiafa, încât mai bine isprăvești odată și plătești. Doare și proverbul: „tai poala și fugi”.

Te prinde receptorul de haină, decât să stai de vorbă cu dânsul, vorbă dezagreabilă care nu duce la nici un rezultat, dai ce trebuie și fugi. Așa încât astăzi nu se mai poate aplica vechiul dicton evanghelic: dă Chesarului ce e al Chesarului și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu. Dumnezeu nu mai primește aproape nimic, totul merge la Chesar. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

Și dacă ar merge măcar la Chesar, dar merge la instrumentele Chesarului, așa încât și Dumnezeu rămâne neînchinat și Chesarul rămâne cu tezaurul gol. (*Ilaritate*). Iar pe lângă acesta, tot felul de slujbași, și mai înalți, și mai puțin înalți, ajung de împodobesc orașele noastre cu foarte frumoase clădiri, ei trimit bani în străinătate și se creează o întreagă categorie de îmbogățiți, ieșită din inadaptabilitatea cu un sistem complicat, a unei țări oneste, dar de moravuri simple. (*Aplauze prelungite pe mai multe bănci*).

Iată, d-lor, ce e sistemul d-lui Titulescu, primit de d. Vintilă Brătianu, care a mai dres pe ici pe colo. Căci dumnealui, în materie de meremet este, se știe, o persoană foarte tare. Dar nu e totul meremetul; mai este și ideea, și omul de idee rămâne totdeauna superior omului de meremet. Iar ideile nemeremetisite sunt mult mai ușor de combătut decât atunci când aduci meremetul care înșeală. (*Ilaritate*). Crezi că ai făcut o reformă și n-ai făcut nimic: e tot ideea cea veche! (*Aplauze*).

După aceasta, am văzut că moneda noastră e în primejdie. S-a crezut - iarăși un lucru care nu e adevărat - s-a crezut că moneda aceasta reprezintă totul și că salvând moneda, am salvat și finanțele țării, iar salvând finanțele țării, am salvat economia națională. Aceasta înseamnă că, în măsură cu cât a crescut leul, printr-o operație pur mecanică, a crescut cu atâta și puțința de muncă a românului, sănătatea morală și avântul de creațiune al românului.

Cândva am avut plăcerea sau neplăcerea, d-voastre veți judeca mai bine de a explica, printr-o comparație, d-lui Vintilă Brătianu, care era defectul sistemului său. Era pe vremea când d-sa avea o iluzie, cea mai patriotică dintre iluzii. Niciodată nu m-am gândit să-l țin de rău pentru această iluzie; nimic mai frumos decât șeful de guvern care își închipuie că prin oarecare artificii de cârmuire se poate ca o monetă căzută să se ridice. Eu, ca istoric, am spus totdeauna d-lui Vintilă Brătianu că în trecutul omenirii atâtea monete au căzut, dar niciodată nu s-a găsit vrăjitorul care să fie în stare ca moneta să o aducă la valoarea de odinioară. În momentul acela erau câțiva oameni clar văzători în domeniul economiei politice, nu trecuți prin cine știe ce școli înalte financiare, dar cunoscători ai realității. Îmi aduc aminte de doi, dintre care unul trăiește și astăzi, mai mult sau mai puțin lângă d. Vintilă Brătianu, celălalt a murit.

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Eram și noi aici, noi care trăim și care am afirmat același lucru, dar de care nu vă aduceți aminte.

D. N. Iorga: Judecați d-voastre dacă erați aproape sau mai departe; situația era prea complicată ca să știți ce era acolo. Nu știam nici eu care, neavând interesele de partid ale d-voastră, puteam să primesc mărturisiri mai sincere decât cele pe care le puteați avea d-voastră. Dar a venit răposatul Enacovici și a venit apoi d. Argetoianu, care a vorbit odată și la cursurile de

vară de la Vălenii de Munte - înainte de aceasta tipărise o broșură - și după aceea a venit la o întrunire din Galați și a spus: „leul nostru nu poate să devină dintr-odată leu aur”. Aceasta ar fi fast o iluzie, o iluzie poate inofensivă, dacă nu s-ar fi adăugat altceva.

După război, fiecare săptămână pierdută apăsă greu asupra finanțelor statului și asupra economiei naționale.

Timpul de la încheierea războiului până astăzi are o mult mai mare valoare decât timpul de odinioară. Să ne lăfăim în orientul nostru de pe vremuri, acesta este nu lucru care după război nu putem să ni-l permitem. Și erau posibilități de împrumuturi atunci pe care noi le-am refuzat. Noi am zis: „prin noi înșine” ne vom putea reface!

Capitalul străin să facă anticameră, să se roage; noi o să examinăm, noi o să vedem dacă îl vom putea primi sau nu, dacă îi vom putea face grația de a primi împrumutul pe care ni-l oferea. A venit un timp când teoria aceasta a căzut, când vremea pierdută nu a mai putut fi recâștigată, când leul a amenințat cu prăbușirea completă, când s-a adevărit acea comparație pe care i-o făceam d-lui Vintilă Brătianu. Îi ziceam: „d-ta faci ca un medic care, chemat la un pacient grav bolnav, îi pune termometrul subțioară și constată că temperatura lui este foarte ridicată. Vinovat este termometrul. Aruncă termometrul jos, îl strică, și rezultatul este că bolnavul a rămas tot bolnav, iar termometrul stricat”.

Finanțele nu sunt ceva prin ele însele. O economie națională bună, cu finanțe proaste, e mult mai folositoare unei țări decât finanțe perfecte cu o țară ruinată. Se poate întâmpla foarte bine, în tendința aceasta a noastră de a ajunge la finanțe perfecte, să luăm acestei țări și ceea ce-i este necesar pentru ca ea să se refacă, să ne trezim cu admirabile finanțe aprobate de toți bancherii din lume, dar cu o societate astfel de trântită la pământ, încât să nu se mai poată reface niciodată. Dacă țaranul nostru va fi impus la mai mult decât poate plăti, în momentul când nu-și poate vinde produsele lui, care sunt în mare parte proaste, dacă industria aceasta șubredă va fi lovită în așa fel încât numărul șomerilor să se înmulțească în fiecare zi, ca să fim siliți să încheiem contracte cu toate țările din lume pentru a exporta în locul netrebnicilor care petrec, brațele vânjoase care muncesc. Dacă se va ajunge ca funcționarul sărăcit, fără a mai vorbi de cel izgonit, aruncat în stradă la cinci zeci și ceva de ani, când este încă în plină putere de muncă, prin aplicarea peste măsură de severă a unei anumite clauze de pensionare, dacă vom dezgusta și vom demoraliza funcționarul, începând de la învățătorul de sat, silit să trăiască din 2.700 lei pe lună, procurându-și cu aceștia casă, îmbrăcăminte, mâncare pentru dânsul și familia lui și acolo în sat, la învățător, se întâlnesc deseori marile familii care sunt viitorul țării, pe când în

orașele egoiste, de foarte mult timp, populația stă pe loc sau decade. Dacă vom ajunge să facem printr-un sistem teribil de impozite din fiecare categorie a țării noastre niște ruinați și niște demoralizați, finanțele noastre vor pluti deasupra unei mizerii naționale, pe care cu ajutorul tuturor bancherilor din lume, nu o vom putea strămută în ceea ce a fost țara noastră cea bună, mândră și iubită de odinioară. (*Aplauze*).

Itată care este defectul sistemului și cu sistemul acesta v-a mers până la împrumutul din urmă.

Când a văzut că avem nevoie de bani din străinătate, d. Vintilă Brătianu, pocăit, s-a adresat capitalului străin, a rugat capitalul străin, care se oferise odinioară și căruia îi spusese că nu este necesar, fiindcă noi ne refacem singuri și putem izgoni pe toți acei care vin să ne exploateze. Dar capitalul acesta, devenit scump de pe urma ruinii financiare a mai tuturor țărilor împrumutătoare, capitalul acesta cerut, a pus condiții pe care - aici este greșeala partidului care se găsește acum la guvern - partidul acesta le-a combătut cu o energie care a trecut dincolo de marginile care trebuiau. Când un guvern al țării se prezintă fața de străinătate în împrejurări de mare nevoie națională, ori dacă este vorba de guvernul d-lui Vintilă Brătianu, cerând împrumut, ori dacă este vorba de acest guvern, cerând banul străinătății pentru a da credit țaranului, a combate, și într-un caz și în alt caz, în străinătate ceea ce este, în funcțiune de orice guvern, interesul țării, este o crimă națională, care va împovăra pe toți cei care, în trecut sau astăzi, au fost ori sunt capabili să o facă. Sunt nevoi înaintea cărora noi trebuie să fim o singură națiune. Și n-am știut să fim o singură națiune nici atunci și nu știm să fim o singură națiune nici acum. Iar străinătatea, capitaliștii, nu înțeleg să aibă a face cu un partid care guvernează astăzi și se duce mâine; ei înțeleg să aibă a face cu o țară care păstrează aceeași politică economică și financiară și care răspunde cu obrazul ei, cu un singur obraz, la toate angajamentele, oricare ar fi guvernul care le-ar fi contractat. (*Aplauze*).

Și atunci s-a încheiat împrumutul acesta, în condițiuni pe care noi le-am aflat puțin câte puțin. În momentul când tânărul subsecretar de Stat de acolo, d. Lugoșianu, mergea la Paris, se întorcea de la Paris înapoi; de câte ori îl vedea cineva, își dădea seama că lucrurile nu merg bine și nimeni nu era care să nu fi avut o îngrijorare. L-am întrebat și eu și alții. Dar cuvântul care nu este scris în convențiune dar era în învoielile care nu se scriu, că de acum înainte asupra finanțelor noastre, finanțelor noastre dovedite neexaete în conturile pe care le prezintă, asupra finanțelor noastre atacate de oamenii de partid pentru satisfacții personale, trebuie să apese un control străin, aceasta nu s-a spus nimănui. Încetul pe încetul am ajuns să-l cunoaștem.

Departa de mine ideea de a învinui pe d. Rist, omul de mare știință și de mare interes pentru această țară, care ne-a ajutat esențial la Banca Națională și aiurea, de a-l învinui pentru funcțiunea pe care o îndeplinește. D-sa este reprezentantul unor oameni care, în împrejurări grele, ne-au acordat un împrumut. D-sa are dreptul să spună că acest împrumut trebuie plătit potrivit convențiunii, și una din condițiunile pentru a fi plătit este să ne interzicem toate cheltuielile pe care ni le permiteam într-o măsură așa de largă odinioară. Aceasta este funcțiunea d-lui Rist.

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Îmi dați voie.

D. N. Iorga: Vă rog, veți vorbi pe urmă d-voastră. Atâta lucru izbutisem odată: a impune să fiu ascultat în ceea ce spun, urmând ca și eu să ascult fără nici un fel de întrerupere pe acela care apără legea pe care o prezintă, în cazul acesta bugetul. Dar sistemul acesta, care s-a încetățenit de la o bucată de vreme: „eu zic, d-nealui zice”, acesta încurcă și pe ascultător și, să mi se dea voie, nici mie nu-mi cade bine să-mi văd discursul - discursul meu, cum îl pot face - tăiat în bucăți...

D. dr. N. Lupu: Nici eu nu-l mai las. (*Ilaritate*).

D. N. Iorga: ...prin întreruperi pe care le ascult din politeță, dar niciodată n-au fost făcute cu permisiunea mea. Și desigur că am profitat din faptul că știu acum că este o armată ofensivă și o armată definitivă, și că am învățat ce este pârloagă, numai că ar fi fost mai bine ca lucrurile acestea să mi se fi spus la sfârșit. Eu spun un lucru de toată evidența: d. Rist...

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: D-le președinte, vă rog să-mi dați cuvântul imediat după d. profesor Iorga, pentru a pune la punct această chestiune.

D. N. Iorga: D. Rist este aici și veghează asupra finanțelor noastre și anumite cheltuieli se fac sau nu se fac, după cum găsește d. Rist că trebuie să se facă...

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Nu este adevărat!

D. N. Iorga: Dar, vă rog! D-voastră cheltuiți energia d-voastră în afară. Dar eu, care am vorbit cu d. Rist, care am fost trimis să vorbesc cu d. Rist, eu știu ceea ce spun. Dacă am izbutit a termina clădirea Universității, este fiindcă am fost sfătuit să mă duc să vorbesc cu d. Rist. Și am vorbit și am întrebuințat vechea noastră cunoștință pentru a căpăta această învoire, pentru care îi simt recunoscător.

Dar îmi pare rău că țara noastră a ajuns în situația de a nu putea, prin oamenii noștri politici singuri, să facă bugetele sale și să decidă cheltuielile sale.

Nu este un om mulțumit în țara aceasta, nu poate să fie un om mulțumit în țara aceasta când, dacă pleacă un mandat de la un minister, mandatul trebuie să zăbovească nu știu câtă vreme, până să vie un consilier de la Curtea de conturi, sau un delegat de la Curtea de conturi care să verifice pe fiecare ministru. Nimănui nu-i pare bine când se gândește la cheltuielile care trebuiesc prevăzute, și se spune în motivarea acestui buget că se pot face cheltuieli de la lună la lună, în legătură cu încasările.

Aceasta este o situațiune catastrofală pentru bugetul nostru și pentru prestigiul acestei țări. Dar cine înțelege, își dă seama că situația aceasta nu este vina unui om care se supără și ajunge să-mi strige în obraz ceea ce eu nu am auzit în atâția ani de când mă găsesc în această Cameră și cuvântul pe care îl trimit înapoi, așa cum mi s-a spus.

Dar este datoria cui înțelege această situație, să-și dea seama de teribila răspundere care apasă asupra întregii noastre clase politice, să-și dea seama că această clasă politică, care a păcătuit, este aceeași clasă care trebuie să se gândească astăzi la mijlocul de îndreptare. Iar acest mijloc de îndreptare nu poate fi o discuție cu d. general Averescu, cu privire la deosebirea între suma de anul trecut și suma de anul acesta, această sumă de anul trecut, care Dumnezeu știe cum este, și această sumă de anul acesta, care va fi și ea o sumă tot așa: Dumnezeu știe cum. Nu poate fi o simplă discuție de cifre, în care poate să fie fiecare meșter mare. Căci s-a întâmplat că după marele meșteșug al d-lui Vintilă Brătianu, ne-am trezit cu d. general Averescu semnalând pentru prima oară un mare gol lăsat în buget, acel mare gol care, de la această tribună, a fost denunțat de un tânăr de învățătură și energie care nu face parte dintre deputații acestei Camere, dar după locul său, îndată ce a venit la d-voastră, ar fi trebuit să fie aci, d. Manoilescu. A venit d. Manoilescu și a arătat cum, în ciuda socotelilor acelora așa de bine făcute, erau lipsuri, găuri mari în buget.

Trebuie să-și dea seama fiecare ce reiese din asemenea constatări, cât de mult a pierdut creditul acestei țări și ce măsuri eroice se cer pentru a reface, printr-o nouă economie națională, în același timp, și finanțele acestei țări.

Aceasta însă nu se poate face pe cale de imposibilitate, și la aceasta voiam să ajung. Aceasta nu se poate face decât crescând mijloacele de lucru și puțința de dezvoltare a acestei țări, decât dând o garanție deplină simțului de dreptate al contribuabilului, oferindu-i siguranța că banii aceștia nu se duc nici la un buget de presă crescut peste măsură, nici la cheltuieli de misiuni, foarte adeseori neîndreptățite, nici la o birocrație, care și azi a rămas și nimeni nu a avut curajul să o suprime, când s-a atins de interese de partid.

Datoria tuturor este să se curețe acest buget, reducându-l la nivelul teribilei noastre mizerii de astăzi (*aplauze pe băncile Partidului Țărănist*) și de a înlătura, pe viitor, orice puțință ca timpurile de risipă să se întoarcă; iar în ceea ce privește datoriile contractate față de străinătate, să se ceară acestei țări tot ce se poate da pentru ca să ieșim mai curând dintr-o tutelă, pe care o înțelegem, dar de care sângerăm în toată mândria noastră.

Acesta este adevărul, și-l veți recunoaște în cursul anului și d-voastră ca și predecesorul d-voastră, d. Mihai Popovici, a cărui operă a fost prezentată în cuvinte tot așa de optimiste ca și ale d-voastră acum câteva luni de zile, cu o amabilitate, pe care aș fi dorit s-o aveți și d-voastră față de critici, căci d. Mihai Popovici este un om de o dispoziție amabilă, cu care este o adevărată plăcere a discuta, fiindcă discuția înseamnă, chiar pentru omul cel mai convins, înțelegerea că pe lângă ce știe el poate să știe și alții. Și din ciocnirea de idei poate să iasă o idee nouă și înseamnă a respecta pe oamenii care aduc sinceritate și o autoritate, pe care nici o dezmințire n-ar putea-o atinge în fața țării. Când a venit d. Mihai Popovici și ne-a spus aceste lucruri, i-am răspuns: d-le Mihai Popovici, eu nu cred în înșirări de cifre. Să dea Dumnezeu ca bugetul d-tale să fie bugetul de însănătoșire al țării. Dar aceasta nu s-a întâmplat. Se poate întâmpla ca, în ciuda tuturor calculelor, mâine contribuabilii să nu poată plăti - sunt foarte multe cazuri - ori care să nu voiască a plăti, neavând încredere în nici un fel de gospodărie de partid. Se poate întâmpla deci ca mâine contribuabilii să vă lipsească. Și atunci puteți să bateți toate darabanele, de la un capăt la celălalt al țării, pot să fie scoase mobilele tuturor „în noroiu”, spre a fi vândute pentru datorii rămase în urmă, când contribuabilul nu are și când el nu simte nevoia de a munci și aceea de a sacrifica pentru un stat care nu-l face fericit, și totuși să aveți surprinderi. Și în momentul acela al surprinderilor, eu încheind, doresc un lucru: să nu se opună concepțiile rigide ale bugetului de astăzi, concepțiile, garantat rigide, ale cui vă pândește, pentru ca atunci, din ciocnirea dintre rigiditatea cifrelor bugetare, să nu iasă pentru țară ruina, la care ne gândim cu groază, incapacitatea ei de a-și relua munca sa și de a da venituri care rezultă numai din munca sănătoasă și mulțumită.

După replica⁵ ministrului Finanțelor, Virgil Madgearu:

D-le președinte, să-mi dați voie, luând cuvântul în chestie personală, să arăt de ce îl iau.

N-ași fi făcut-o dacă d. ministru al Finanțelor s-ar fi mărginit să repete ce am spus eu cu privire la d. Rist, pe care îl cunosc de pe vremea când d. ministru al Finanțelor, unul din șefii opoziției, nu-l cunoștea, de pe vremea

când d. Vintilă Brătianu frecventa pe d. Rist, îl cunosc de un șir întreg de ani, de la Paris, cum am spus și aici, când s-a votat împrumutul de stabilizare, că sunt foarte bucuroși că vine d. Rist la noi, sunt aici notele stenografice, pentru Dumnezeu! tocmai pentru că am cunoștință deplină a sentimentelor sale față de România.

Deseori s-a încercat, nu zic că e cazul acesta, a se face o intrigă între mine și anumite persoane pentru care am stimă și simpatie. Dar, dacă ar încerca cineva vreodată ceea ce nu a putut să treacă prin mintea d-lui ministru al Finanțelor, să introducă o intrigă între mine și d. Rist, nu ar izbuti. De ce? Din cauza acestor mai vechi relațiuni ce le-am avut cu d. Rist. Am discutat cândva cu d-sa situația țării. D. Rist este ginerele unui om căruia îi datoresc foarte mult, acela care m-a dus de mână în studiile istorice, Gabriel Monod. Să facă cineva față de mine elogiul d-lui Rist, după cuvintele pe care le-ați auzit astăzi, când eu am spus doar că d-sa este păzitorul intereselor acelor bănci care ne-au dat bani! Dar am spus iarăși: împrumutul acesta a fost încheiat într-un moment când nu erau mulți bani în străinătate și după o campanie pe care opoziția în contra d-lui Vintilă Brătianu a dus-o în străinătate și pe care nu trebuia să o facă. Aceasta am spus.

Dar, să-mi dați voie. D. Rist găsindu-se aci, își face datoria sa și desigur că noi suntem mulțumiți aceluia care asigură stabilizarea leului nostru. Dar cine s-ar gândi să facă altceva? Eu nu văd la ce țintește această apărare. Pe de altă parte, d. ministru mi-a spus că întreruperile intempestive eu nu le admit, dar pe cele tempestive, da. Dar de unde să știu eu, dacă d-nealui se găsește într-un moment de să se facă întreruperi tempestive?

D. Virgil Madgearu, ministrul Finanțelor: Am să vă avertizez.

D. N. Iorga: Și al doilea, să vă spun ce poate fi tempestivitatea unei întreruperi care a durat - eu m-am uitat tot timpul la ceas, vă ascultam și pe d-voastre, dar m-am uitat la ceas - a durat o jumătate de ceas?

Dar ce se poate alege dintr-un biet discurs, în mijlocul căruia se așterne bolovanul fiscal al unei întreruperi de o jumătate de ceas? (*Ilaritate*).

Deci, aveam dreptul să protestez și să cer plăcerea de a vă asculta pe urmă.

Prin urmare, în ce privește rolul d-lui Rist, nimeni nu are nimic de spus; dimpotrivă. Dar fiindcă a venit vorba, nu vreau să fac indiscrețiunea ca aceia pe care am fost silit să o fac, spunând că într-un moment a trebuit să vorbesc d-lui Rist. V-am spus că sunt foarte mulțumit pentru felul cum a primit dorințele mele.

Dar d. ministru al Finanțelor spunea că am discutat numai dacă sunt productivi sau nu sunt productivi banii dați pentru Universitate. Din moment ce discut în legătură, fie cu un împrumut, fie cu altceva, cu altul decât cu

omul țării mele, aceasta înseamnă altceva decât că nu omul țării mele are să hotărască în această chestie?

Dar am văzut multe împrumuturi; însă țara aceasta mică, săracă, totdeauna și-a hotărât toate lucrurile sale între noi. Pentru întâia dată, mulțumită cutărui fapt, sau cutărui fapt, din cauza d-lui Vintilă Brătianu, sau din cauza altora, și d-voastre sunteți liberi să aruncați în spinarea unui om care este destul de împovărat, ca să nu-l mai împovărați și aci, a trebuit să am alt contact decât cu ministrul de resort. Și atunci când Universitatea a trebuit să se clădească, eu nu m-am dus întâia oară la d. Rist, m-am dus întâi la d. ministru de Finanțe, la predecesorul d-voastre și d-sa mi-a spus să vorbesc cu d. Rist.

Vedeți, mă siliți la oarecari indiscrețiuni. Banca ministerială trebuie să fie cât se poate de discretă, dar nu mi se poate cere ca atunci când banca ministerială aduce cu scopuri ofensive ceva în discuție, să nu li se răspundă de acela împotriva căruia s-a îndreptat atacul. Eu m-am dus și am stăruit și banii i-am avut din această cauză.

Am vorbit nu numai cu d. Rist, ci v-am spus că nici un mandat de la nici un minister nu pleacă fără să treacă pe la delegatul Curții de Conturi. Orice ban l-am primit, a trebuit să trec pe acolo și a trebuit să aștept nu știu câtă vreme până ce s-a făcut controlul. Acesta este adevărul și d-voastre puteți să râdeți dar trebuie să știți că este o vorbă: „cine râde mult, ajunge a râde de el însuși”. Puteți să râdeți cât voiți, dar nici un om de răs nu sunt eu față de d-voastre și nici țara aceasta, în durerea ei, nu este de răs față de nimeni. Să nu ne vedem nimeni mai mari decât suntem; să vedem fiecare din noi că suntem niște bieți oameni puși în serviciul acestei țări.

Și fiindcă este d. președinte al Consiliului aci, voi spune că dacă este un om care din primul moment, cu toate jignirile suferite în lupta electorală, v-a stat la îndemână, în ceasurile cele mai grele, dacă este un om care a primit toate insultele, fiindcă v-a acordat dreptatea care vi se cuvenea, și omul acesta nu a cerut pentru prietenii lui ceea ce orice om politic ar fi putut să ceară, din dorința de a vedea aci în Cameră toate partidele reprezentate, acel om am fost eu. Și este de o extremă ineleganță ca omului acestuia să i se vorbească în tonul în care i s-a vorbit, de cineva care ar fi putut să fie, după vârsta sa, copilul crescut în casa mea, și care în ce privește învățătura sa, va fi putut să-și dea seama că multe din învățături le-a primit de la mine, după cum spuneau și unii din colegii săi.

D-voastre vă bucurați în Camera aceasta de o opoziție, pentru care trebuie să mulțumiți lui Dumnezeu, după ce opoziția cealaltă a plecat; și în loc de aceasta, d-voastre socialiștilor le spuneți că sunt un partid de negație; d-lui dr. Lupu, care este puțin cam ofensiv, este adevărat, îi spuneți lucruri

care de la d-nealui, deputat de opoziție, către d-voastre, puteau pleca, dar anumite riposte de la d-voastre către dânsul, la vârsta lui și cu legăturile care le-a avut cu d-voastre, nu puteau veni. Iar cine mi se adresează mie în felul acesta, dacă urmărește să mă apropie de oamenii care m-au insultat întotdeauna și care sunt bătrânii din Partidul Liberal - în fiecare moment dezaprobați de conștiința tineretului curat care se ridică în acest partid - face o socoteală cu desăvârșire greșită. Eu drumul meu mi-l urmez. Unde este binele, îl servesc, iar în ce privește judecata oamenilor, îmi pare rău că nu am fost în măsură să desăvârșesc ceea ce le-am dat, pentru ca în momentul când se vor înfățișa în fața mea, să aibă atitudinea pe care eu am avut-o față de oamenii generațiunii care m-au crescut pe mine.

Acestea sunt lucrurile pe care le aveam de spus. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*).

NOTE

1. Ministru de Finanțe era Virgil Madgearu.
2. Raportor la buget era G. Mantu.
3. Ministrul Agriculturii era Ion Mihalache.
4. Dimitrie Sturdza (1833-1914), istoric și om politic. Președinte al Academiei române (1882-1884). Secretar general al acestui for între 1885 și 1914. A studiat în Germania (Economie, Finanțe, Istorie, dar nu și Teologie). A intrat în politică în 1857, ca secretar al divanului ad-hoc; a avut o carieră ministerială impresionantă, începând din 1861. Editor de documente, numismat de excepție. Unul din fondatorii Partidului Liberal, ceea ce explică unda sarcastică din portretul făcut de N.I.
5. V. Madgearu spuse: “Domnilor deputați, este un obicei foarte bun ca să se ceară voie de la orator pentru a se pune la punct o chestiune care se socotește că are nevoie să fie lămurită. Nu este, prin urmare, vorba de întreruperile care se fac în mod intempestiv, fără învoirea oratorului. D. Iorga parcă voiește să introducă o altă metodă parlamentară. Aceasta mă silește să iau cuvântul imediat după discursul d. sale”. Apoi dăduse explicații legate de “tutela financiară”: “Nu avem nici un fel de tutelă financiară. D. Charles Rist, profesor la Universitatea din Paris, a fost chemat de guvernul trecut consilier tehnic pe lângă Banca Națională... El nu reprezintă grupul de bancheri care ne-au acordat împrumutul, ci reprezintă grupul băncilor de emisiune... Și dacă d. profesor Iorga

a făcut apel la intervenția pe care a făcut-o d-sa pe lângă d. Rist în sprijinul universităților, d. Iorga a uitat de ce a făcut această intervenție: împrumutul nostru a fost distribuit potrivit cu programul de stabilizare. În acest program de stabilizare se prevede că anume sume nu pot să fie întrebuințate decât cu scopuri productive. Este o cinste care se face d. profesor Rist că a înțeles că în România banii care se dau pentru ridicarea universităților sunt cheltuieli productive ale statului nostru... D. profesor Iorga nu a fost astăzi bine inspirat în atacul pe care l-a îndreptat. D. profesor Iorga, știm foarte bine, pornește în toate atacurile sale de la grija cea mai patriotică; însă de data aceasta, d. profesor Iorga, prin intervenția sa, nu a produs și un efect tot atât de patriotic, corespunzător preocupărilor sale patriotice... D. profesor Iorga nu a căutat să se informeze în aceasată chestiune asupra adevăratului rol al consilierului nostru tehnic și s-a lăsat prins în mrejele unei anumite campanii care se duce în zilele din urmă cu un scop cu totul nepatriotic, cu un scop egoist de partid”.

Ședința din 22 decembrie 1929

Pe marginea bugetului ministerului Instrucțiunii:

D-le președinte, am luat cuvântul numai pentru o rectificare: cred că nu este bine să prefacem o mișcare de solidaritate a corpului didactic într-una care să se îndrepte mai mult spre un partid decât spre altul. S-a vorbit de încrederea deosebită ce o are corpul didactic în acest guvern și pe care n-ar fi având-o față de alt guvern.

D-lor, eu am fost de față la adunarea învățătorimii de toate treptele, și vă spun foarte sincer că impresia mea a fost că oamenii au fost cu desăvârșire în afară de partide sau peste partide. Erau oameni care veniseră să apere dreptul lor, un drept elementar, de a nu fi plătiți mai rău decât orice alt funcționar. Nesocotiți foarte adeseori, ei veneau să-și spună suferințele și să reclame ceea ce li se cuvenea. Îmi pare foarte bine că măcar în parte, ceea ce au cerut li se acordă. Rămâne de văzut dacă cele trei asociații ale profesorilor universitari - sau o parte din ei, căci nu au fost toți - asociația corpului profesorilor secundari și asociația învățătorilor sunt sau ba mulțumiți cu ceea ce li se acordă.

Să nu ne grăbim să strigăm: triumf, fără să avem mandat de la nimeni! Dacă învățătorimea este sau nu satisfăcută, rămâne de văzut. Atâția, dimpotrivă, au făcut socoteala cât le revine după sporul acesta, și găsesc că e prea puțin.

Eu judec chestiunea în afară de nevoile bugetului. Eu îl cred operabil. Dacă nu se acordau sume enorme pentru tot felul de asociații, care pot să lucreze pe seama lor, asociații de doamne, universități libere, cultura poporului, desigur că s-ar fi putut lua și mai mult decât s-a luat.

Eu nu aveam de gând să iau cuvântul la această discuție pe ministere a bugetului. Sunt silit să o fac, căci trebuie să spun un lucru: să nu amestecăm în luptele de partid o manifestare solidară, care a fost a întregului corp învățătoresc, așa zice, cuprinzând astfel pe învățător, pe profesorul de liceu și pe profesorul universitar. Spunând drept, a fost o mișcare, nu în contra guvernului de ieri sau a celui de acum, ci a fost o mișcare împotriva politicianismului risipitor. Aceasta este ceea ce am auzit eu, și în acest sens am vorbit și eu. Aceasta a fost atmosfera adunării.

Se da atât cât îngăduie bugetul, după principii pe care nu le cred drepte și după care a fost alcătuit. Foarte bine; să așteptăm, să vedem, dar să nu denaturăm neconținut, din motive de partid, puținul lucru care iese din sufletul și din suferința poporului, și aceasta în afară de orice interes de partid.

Pentru aceasta am luat cuvântul.

Despre o adunare a corpului didactic unde se formulaseră revendicări materiale:

Domnule președinte și domnilor, ce respinge fiecare, îl privește pe dânsul. Ce resping eu, mă privește pe mine. Eu am totdeauna o respingere pentru altă respingere. Dar nu este vorba de aceasta ci este vorba de caracterul unor fapte pe care nu-l pot lăsa să treacă.

De ce acum a strigat corpul didactic? De ce n-a strigat înainte? Natural, orice durere are un momnet când strigă mai tare. Desigur că situația corpului didactic, acum câțiva ani, era o situație totuși mai suportabilă decât cum este situația în momentul de față. Condițiile vieții devin din ce în ce mai grele. Oamenii au așteptat până la un anumit moment; nu mai pot aștepta după aceea. Este singura explicație a faptului pentru ce s-au mișcat oamenii în mijlocul cărora m-am coborât, și n-aș fi venit în mijlocul lor dacă aș fi crezut că este o manifestație de politicianism. Îmi miroase politicianismul rău de destulă vreme ca să-l pot cunoaște atunci când este.

Am venit în adunare și am văzut adunarea aceea de oameni cinsitiți care apărau dreptul lor. Am luat parte la ea și am vorbit la această adunare, fiindcă nu am avut impresia - și sunt capabil să cunosc acest lucru dacă ar fi fost - nu am avut impresia că este vorba de ceva aranjat; și infirm încă un lucru, pe care nu-l pot lăsa să treacă, fiindcă lucrul acesta nu corespunde adevărului. S-a mai spus că în această adunare nu s-a vorbit de învățători.

Dar atunci, domnilor, nu-mi aduc aminte de ceea ce am auzit? Dar s-a vorbit, de la început și până la sfârșitul acestei adunări, în rândul întâi de învățători. Am vorbit și eu de învățători, am pomenit și suma pe care o primesc. Dar sunt în măsură, prin școala pe care o țin la țară, să cunosc situațiunea învățătorilor și învățătoarelor. Este cu atât mai frumos că s-a vorbit de învățători cu cât mișcarea - trebuie s-o recunoaștem - nu a pornit de la învățători, ci această mișcare a pornit de la corpul didactic secundar, de la profesorii de liceu, a pornit de la un om cu foarte mare energie și cu un foarte mare talent, care este profesorul Forțu. D. Forțu, împreună cu asociațiunea corpului didactic, a pornit mișcarea și la această mișcare s-au adăugit pe urmă învățătorii, iar acești profesori secundari, care trăiesc într-o situațiune materială mizerabilă, care nu au cu ce să-și cumpere cărți, care se înfățișează înaintea elevilor lor mai rău îmbrăcați decât copilul celui din urmă ciocoi de provincie (*aplauze*), acești profesori secundari sunt cei care au sprijinit interesele învățătorilor.

Nu a fost nici un fel de rivalitate de rang, iar acei care au fost acolo dar nu au spus nici un singur cuvânt - și acesta constituie un titlu de onoare pentru dânsii - despre dreptul lor, au fost profesorii universitari.

Noi am venit acolo fără să cerem nimic, am venit acolo pentru ca să sprijinim pe frații noștri mai mici, pe profesorii din învățământul secundar și pe învățători. Acesta este adevărul.

Ori persoanele care au condus mișcarea? Dar, vă rog, să examinăm. În ce privește asociația profesorilor de universitate, era d. Hurmuzescu.

D. I. Petrovici: Cer cuvântul!

D. N. Iorga: D-lor deputați, d. Hurmuzescu nu știu cărui partid aparține, poate aparține Partidului Liberal.

Voci de pe băncile majorității: Da, Partidului Liberal.

D. N. Iorga: Dar niciodată d. Hurmuzescu nu a făcut politica aceea înveninată, politica de club, care face pe un om incapabil de a apăra un interes general; iar în ce privește corpul didactic de la țară, el a fost reprezentat prin d. Țoni, care nu face nici un fel de politică în momentul de față. Și dacă este să fie aproape de cineva, atunci este mult mai aproape de Partidul Țărănesc, decât de acel partid din care a făcut parte până acum doi ani de zile.

Prin urmare, nu se poate spune - afară numai dacă nu vrea să vorbească cineva în legătură cu pasiuni, pe care le înțeleg, le înțeleg dar nu le pot aproba. Sunt însă de înțeles și le înțeleg; cunosc oamenii de atâția ani, cunosc și pasiunile lor și cred că ei nu pot judeca decât în legătură cu aceste pasiuni. Dar de nici un om care nu este stăpânit de pasiuni nu se poate spune că adunarea a fost un lucru aranjat de Partidul Liberal și noi am fost o grămadă de interesați și de proști care am fost întrebuițați de Partidul Liberal pentru a face greutăți guvernului de acum.

În ce privește criticele pe care le face câtă opoziție a rămas aici asupra proiectelor de legi sau asupra politicii, nu admit să ni se dicteze tonul; noi discutăm așa cum discutăm, și nu după programul care ni s-ar fixa de pe banca ministerială o să îndreptăm noi direcția și forma atacurilor noastre.

În ce privește faptul că bugetul poate fi schimbat, acest lucru s-a dovedit prin faptul că au ieșit cele 100 milioane din bugetul perfect, atunci când a fost mișcare în afară și s-a lovit cu piciorul în pământ. Ar fi fost mai bine să nu se bată din picior, pentru a se căpăta această sumă; dar trebuie să recunoaștem că bugetul a fost schimbat după insistența unor categorii sociale, care nu au vrut să se lase până nu au căpătat satisfacție.

Acesta este adevărul.

Iar dacă mi s-ar cere mie să arăt ce se poate scoate din buget, Doamne! dacă nu ar fi să lungesc discuția, aș întrebuița 3 ceasuri întregi ca să arăt ce se poate scoate din buget.

Pentru așa numita cultură a poporului sunt cinci milioane fixate aici pentru deplasările necesitate de cultura poporului, „diurne și deplasări pentru personalul direcțiunii educațiunii poporului, cinci milioane”.

Dar Bucureștii pot trăi și cu o operă care s-ar întreține prin sine însăși, avem însă chiria Operei de 7.400.000, avem 2.375.000 „asigurarea instituțiilor depinzând de direcțiunea educațiunii poporului”.

Acestea toate le-am cules în cinci rânduri dintr-o singură pagină. Dar noi nu suntem datori, fiindcă o actriță, o artistă, de oricât de mare merit, a câștigat o mare situație în străinătate, să întemeiem aici, în București, în mizeria noastră, într-un oraș plin de teatre care nu se pot întreține, să întemeiem încă un teatru, pentru care să aruncăm milioane.

Prin urmare, foarte limpede, noi suntem aci pentru a vorbi cum înțelegem. Când noi vom aduce înaintea un neadevăr, este cine să releveze acest neadevăr; când noi, de aici, vom călca buna cuviință parlamentară, este președintele acolo, ca să ne arate drumul. Dar nu admit și n-ar admite nici o opoziție din nici o țară, ca de pe banca ministerială, un ministru tânăr să vină să poruncească tonul în care trebuie să vorbească opoziția.

Ședința din 8 aprilie 1930

Omagierea lui Nicolae Iorga în Adunarea Deputaților:

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor: D-le președinte, d-lor deputați, să-mi dați voie să-mi îndeplinesc o plăcută datorie de a saluta astăzi în mijlocul nostru pe colegul care s-a întors astăzi, aici, în Parlament¹, pe d. profesor Nicolae Iorga... (*Aplauze furtunoase pe băncile majorității. Adunarea ovaționează îndelung în picioare.*)

Voci: Trăiască Nicolae Iorga!

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor:... și să-mi exprim mulțumirea nu numai că-l vedem iarăși în mijlocul nostru, dar să-mi exprim și mulțumirea și recunoștința pentru marile servicii care le-a adus țării noastre, în aceasta ultimă călătorie a sa peste Ocean¹. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Cu sacrificii grele și cu trudă mare a purtat cuvântul său, și de astă dată, în folosul țării și a pus toată puterea talentului său, toată valoarea sa personală, pentru ridicarea și înălțarea prestigiului țării noastre. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigăte de bravo!*)

Și să reamintesc, în aceste clipe, că atunci, în momentele mari ale țării, în trecut, când a fost vorba de dat pământ țăranilor, cuvântul său a cântărit greu în cumpănă; că atunci când țara înfrigurată era în momente de ezitare, cuvântul său hotărâtor a împins țara înainte la victorie și astăzi, în timp de pace, același cuvânt a venit în slujba țării.

D-le profesor, eu îți mulțumesc din tot sufletul și cu toată sinceritatea. (*Aplauze furtunoase pe băncile majorității. Adunarea ovaționează îndelung în picioare.*)

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le ministru, d-le președinte și d-lor deputați, nu pot să vă spun cât de mult mă mișcă această sinceră dovadă de prețuire a modestelor mele silințe în serviciul țării. Și fiindcă numai sentimentele nesincere cer fraze multe, să-mi dați voie să închid, în aceste câteva cuvinte, toate sentimentele de recunoștință pe care le am pentru sentimentele prietenești pe care mi le-ați arătat astăzi.

Țin însă să adaug un lucru. Unde am fost, am întâlnit două lucruri: prețuirea țării mele, încrederea în nația mea și cea mai bună înțelegere între toți membrii poporului românesc. Și eu, întors în țară, nu pot decât să doresc ca și aci să avem tot așa deplină încredere în țara noastră, deplină prețuire a însușirilor poporului nostru și, în sfârșit, odată pentru totdeauna, puțința de a

se înțelege între dânșii cei mai buni oameni ai acestui popor, pentru a înceta - ceea ce pentru mine este o durere - spectacolul de război civil pe care pentru câteva ambiții nemernice îl dăm lumii întregi. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității. D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului, părăsește banca ministerială îndreptându-se către d. profesor Iorga, cu care se întreține câteva minute. Adunarea aplaudă îndelung.*)

NOTE

1. N.I. a plecat în SUA, prin Genova, cu vaporul, pe 17 ianuarie 1930. A vizitat 24 de orașe americane și a ținut mai multe conferințe în fața coloniilor românești de acolo (adunate în vol. *My american lectures*). A fost primit în audiență de președintele H. C. Hoover. A plecat spre Europa la 20 martie 1930.

Ședința din 24 mai 1930

Discurs despre Teatrul Național și menirea lui:

D-le președinte, d-lor deputați, aș dori să am puterea de a convinge pe ministrul care se întâmplă că este, după o ciudată repartizare a ministerelor, ministrul Muncii și Asistenței Sociale¹, și eu nu găsesc legătura între ministerul Muncii și Teatrul Național, căci cu sistemul acesta se pot repartiza toate felurile de muncă la ministerul d-sale și Teatrul Național, dacă ar spune cineva că este un fel de asistență socială, nimeni nu ar pretinde că este una din principalele asistențe sociale și că sub această formă este foarte potrivit cu funcțiunea pe care o îndeplinește ministrul Muncii; da, aș dori să conving pe d. ministru al Muncii că legea d-sale este greșită. Este greșită în principiu și este greșită în măsurile speciale pe care le cuprind deosebitele articole.

Aș dori-o cu atât mai mult cu cât eu aparțin unei epoci de parlamentarism în care miniștrii aveau obiceiul, când veneau cu proiectele de legi, să le discute înainte de a le aduce în Cameră, cu acei care aveau să ia parte la discuția de aici. Iar în Cameră chiar se ascultau argumentele care li se aduceau, fără să aibă nu știu ce ambiție personală, mai presus de nevoile țării. Natural, că pe vremea aceea noi vorbeam altfel decât vorbim acum, acei care vorbesc. D-voastre ați putut constata că, mai ales de la o bucată de vreme, eu nu vorbesc aproape de loc, și nu fiindcă aș fi partizan al desființării Parlamentului. Am spus totdeauna amatorilor de dictatură că Parlamentul, așa

cum este, este o necesitate și este mai bine ca o chestie să fie adusă în Parlament decât să se trateze, să zicem, în interesantele conversații pe care le aveți, întovărășite de pugilat, acum câteva zile cu succesorii d-voastre legitimi, după teoria celor două partide, într-o anumită parte din calea Victoriei. Eu țin la Parlament, însă cred că intervenția noastră este necesară numai atunci când s-ar putea aduce o schimbare a proiectului de lege.

Odinioară schimbările acestea se aduceau. Când am avut eu onoarea să prezidez această Cameră și s-a votat legea de împrumut basarabeană, o mulțime de articole au fost schimbate, fără ca ministrul să se fi supărat, iar eu ajutam, după putință, pe deosebiții vorbitori să facă a se introduce în lege schimbările care păreau necesare. Dar noi am intrat într-o epocă de ortodoxie a proiectelor noastre de lege, ortodoxie întărită cu blestemul celor 318 părinți de la Niceea, care prezidează, în mare parte și asupra unor reviste moderniste, subvenționate de minister. De când am încurcat-o și cu calendarul - și eu vin din Basarabia și din Dobrogea, și știu că acolo bisericile sunt goale, că au rămas numai cu preotul și cu dascălul, iar lumea lucrează la ușa bisericii - de când am încurcat-o și cu calendarul, am introdus ortodoxia intangibilă proiectelor de legi.

Bănuiesc că trebuie să fie un fel de putere misterioasă care - această putere misterioasă atotputernică - creează proiectele de legi. Ministrul nu-și poate permite nici într-un chip să schimbe vreuna din prescripțiile care vin din această obscură sorginte misterioasă.

Eu aș vorbi altfel, aș vorbi mai mult, aș vorbi cu mai multă tragere de inimă la discuția pe articole. Nu veți scăpa de mine, chiar dacă ședințele vor fi nocturne; și vă întorc acest gest grațios. D-voastră puneți mâna numai pe piept, eu pun mâna la buze (*ilaritate*). Aș vorbi și la articolele acestui proiect de lege mai pe larg, dacă aș fi convins că d-voastre sunteți dispuși, în interesul teatrului românesc, în interesul culturii românești pentru care este făcut acest teatru, în interesul moralității pe care trebuie s-o servească teatrul; nu moralitatea ipocrită, de formă, ci moralitatea adâncă, prin care și nu prin spectacole degradante se formează cultura unui popor cum e poporul nostru. Dacă aș fi convins că d-voastră ați consimțit să introduceți schimbări esențiale în acest proiect de lege. Fiindcă nu este un proiect, cât de rău ar fi, care prin anumite modificări să nu poată deveni un proiect suportabil, un proiect pe care regimul care va veni și pe care nu-l doresc, cel liberal, nu unul rezervat pentru mine (*ilaritate*), pe care regimul următor să nu fie obligat a-l înlătura.

Eu vă asigur, d-le ministru al Muncii, că dacă d-voastră păstrați proiectul acesta așa cum este acum, nu va fi nici un alt guvern după d-voastră care să nu înceapă prin a scoate pe directorul d-voastră, pe care îl numiți pe cinci ani prin a-l schimba - mă rog, am și eu previziunile mele de viitor și ele

s-au adevărit adeseori - deci dați-mi voie să fiu profet, în marginea talentelor mele de prezicere. D-voastră, d-le ministru, puteți fi zodier mai bun decât mine, dar oricât de zodier ați fi d-voastră, am și eu previziunea mea în această chestiune: nu va fi, zic, regim după regimul d-voastră care să nu înlăture pe directorul d-voastră din favoritism, fie și ca să pună un alt director de un alt favoritism, și așa mai departe. Și nu va fi regim, venind după regimul d-voastră, care să nu schimbe această lege. Fiindcă o cer toți cei interesați, a căror părere poate să fie ținută în seamă, o cere toată această presă, căreia-i atribuiți motive meschine, pe care, dați-mi voie să nu i le atribui eu, și o cere întreaga opinie publică cu grijă pentru cultura acestei țări. Va fi înlocuită această lege, dacă veți vota-o, dacă veți ținea s-o votați, bucurându-vă de amabilitatea prietenilor d-voastră din aceasta Cameră. Pe când, dacă d-voastră ați urma vechiul sistem, dacă ați asculta argumentele adversarilor principiilor și prescripțiilor speciale din această lege, ați putea să cruțați timpul care se întrebuințează pentru a se dăruia o lege, pentru a se aduce o altă lege; ați ajuta și d-voastră la opera aceea de continuitate, fără de care nu se poate face nimic folositor în aceasta țară. Ce face unul și desface altul, este o pierdere de bani, este o pierdere de timp și este o pierdere de prestigiu pentru această țară, în care orice schimbare este posibilă și orice permanență este oprită.

Eu m-am gândit în această cuvântare a mea, total dezinteresată - căci n-am nici ambițiunea de a ajunge director cointerestat al Teatrului Național, n-am nici oameni de plasat în teatrele din provincie, n-am nici regretul că în comitetul acesta nou, prin care înlocuiți vechiul comitet, nu va mai fi cutare prieten al meu. Dacă vorbesc, foarte obosit și cu grele sarcini apăsând pe umerii mei, o fac în credința că am o datorie de îndeplinit față de această țară și această datorie caut s-o îndeplinesc, cât de rar și cât de scurt, cum o fac astăzi. Dar m-am gândit în această intervenție și la acela care prezintă legea. În alte timpuri, actualul ministru al Muncii era alături de mine la o gazetă de dezrobire economică a acestei țări. Atunci era, înainte de toate, un călduros sprijinitor al cooperăției, și împreună cu mine a pregătit ultimul congres al cooperativelor acela de la Galați, care congres a fost în mare parte zădărnicit, d-nealui știe de cine și pentru ce. De atunci, congrese ale cooperativelor nu s-au mai ținut. Era o anumită autoritate care apăsa asupra oricărei manifestări de libertate, și această autoritate nu a îngăduit să se continue cu aceste manifestări de libertate.

Înainte de a trece, nu spun pe unde, pentru a ajunge unde sunteți acum d-voastră, erați deci, împreună cu mine un apărător călduros al libertății, al creațiunii spontane, al neamestecului statului acolo unde statul nu are să se amestece.

D-voastră erați din cei care credeți că și dacă statul se amestecă undeva, trebuie să facă aceasta cu toată delicatetea, fără a jicni drepturile, fără a împiedica manifestările acelea sincere și reale ale unei societăți, care singure au valoare.

Dar vedeți, ministeriatul schimbă pe oameni. Prin urmare, între alții care s-au schimbat, e și fostul meu prieten politic, prieten personal cu mine și acum, însă nu așa de departe, încât să facă oarecari concesiuni în dauna altor prieteni, care sunt desigur mai aproape. Ministeriatul l-a schimbat și pe d. Răducanu.

Și când teatrele au trecut la ministerul Muncii, ministerul d-sale, d-sa a venit cu acest proiect de lege, care este un proiect de lege rău, al unui om bun.

Istoria noastră contimporană se poate împărți în două perioade: o perioadă de la început, în care oameni răi făceau legi bune, și acum ne găsim în perioada a doua, în care oameni buni fac legi rele. (*Ilaritate*)

Eu sunt legat de vremurile acelea când oameni răi făceau legi bune. Fiindcă atunci era și un corolar: dacă un om rău venea cu o lege care nu era bună, aveai întotdeauna mijlocul de a-l aduce pe calea cea dreaptă; nu-l aduceai cu desăvârșire, îl aduceai cel puțin până la oarecari margini, ceea ce astăzi - încă de la începutul acestei cuvântări am spus-o tuturor celor care se interesau de dânsa - îmi pare imposibil.

Deci, d-le ministru al Muncii, sunt cu desăvârșire în contra acestui proiect de lege. Sunt fiindcă, încă odată, statul abdică, statul dezertează, statul refuză să-și îndeplinească datoria. Statul se face vinovat de lașitate, statul trebuie să aibă curajul de a îndeplini anumite funcțiuni. Statul nu trebuie să se amestece într-o mulțime de lucruri, dar în lucrurile în care se amestecă, trebuie să se amestece cu toată conștiința drepturilor și răspunderii sale.

Este o greșeală pe care ați făcut-o d-voastră acum câțeva vreme, întemeind formațiunea aceea necerută de nimeni, absolut indezirabilă, superfetația aceea care este „Cultura Poporului”. Ați luat d-voastră, într-o bună zi, un romancier, unul din cei mai mari romancieri ai noștri - eu am contribuit să i se acorde premiul, pe care-l merita, împotriva altuia care, din punct de vedere moral, nu-l merita de loc. Literatura d-lui Rebreanu este mai sănătoasă decât literatura concurentului său - ați luat un om care se pricepe în a imagina personajii și a pune aceste personajii în anumite situații imaginabile, care are un stil frumos, fără a fi peste măsură de strălucitor, fără a introduce inovații în materie de limbă. Ați luat pe omul acela care n-a umblat niciodată cu realitățile acestei țări, pe acela care, prin împrejurările vieții sale, nu este un om de o prea înaltă cultură, nu este un om care să cunoască alte țări - drumurile d-lui Liviu Rebreanu sunt foarte puține, așa a hotărât viața sa, nu-l învinuiesc, dar așa este cazul - pentru a-l face director

al „Culturii poporului”. Dar pentru ca să pui pe cineva în fruntea „Culturii poporului” trebuie să cauți un om care să cunoască adânc toată viața acestui popor, în tot timpul și în tot locul și în toate domeniile, și un om care să aibă o largă cultură europeană. Numai acela ar putea să fie șef al „Culturii poporului”. Dar nimeni nu vă cerea „Cultura poporului”.

Pentru cultura poporului erau școalele noastre înalte; pentru cultura poporului era Academia Română, pentru cultura poporului erau o mulțime de societăți, unele dintr-însele foarte vechi, care societăți foarte vechi au lucrat, întrebuintând mijloace căpătate cu voință, nu cu silă, mijloace morale oferite de la sine ale societății românești. Ați vrut să cofați cultura românească cu pălăria Culturii poporului, a d-voastră și ați pus pe bietul domn Liviu Rebreanu într-o situație în care financiarmente se învârte foarte ușor și foarte plăcut, dar în care, sub raportul îndatoririlor sale, se învârte cu foarte multă greutate.

Iată, mai ieri, la Academia Română am primit o adresă a d-lui Liviu Rebreanu, o adresă monumentală, care ne-a impus anumite hotărâri, pe care le va simți toată lumea. Mâine chiar se va înfățișa d. președinte al Academiei Române d-lui președinte al Consiliului², căruia îi va arăta că noi nu suntem obișnuiți, în această Academie, care a ajuns la al șaiszeci și treilea an de existență, care a adus servicii incalculabile acestui popor, servicii absolut gratuite, și care a înscris o pagină de glorie în dezvoltarea sufletească a poporului român (*aplauze*), noi nu suntem deprinși cu adrese ca de la superiori la inferiori. Președintele nostru, membru în Senat, nu este un funcționar la ordinele d-lui director al „Culturii poporului”. D. director al „Culturii poporului” trebuie să învețe cum se scrie unui președinte al Academiei Române. Nu i se poate spune președintelui Academiei Române: nu cereți bani, nu reclamați milionul și jumătate din taxele de spectacole, care pretutindeni se răpesc de la destinația lor, și în provincie și la centru. Nu i se poate spune: nu vă cereți dreptul, fiindcă sunteți „bugetați”. Noi nu numai că nu primim adrese, dar nu primim „bugetat”, „a bugeta, bugetare” nu-l primim nici în dicționarul Academiei Române. Dacă e vorba să devină cineva „bugetat”, atunci putem pune mai curând „a bugeți, bugețire”, și noi suntem oameni bătrâni, uscați de osteneală, și „bugețiți” de „bugețirea bugetului român” noi nu suntem. Să nu ni se spună că „nu vă mai bugetăm odată, fiindcă v-am bugetat la început”. Și Academia Română, care nu este o colecție de umili lefegii ai Culturii poporului, această Academie vă va aduce la cunoștință - în forma cea mai cuviincioasă - fiindcă noi, la Academie, precum și la Universitate și aiurea, suntem oameni cuviincioși, care respectăm autoritatea statului, oricând și oricari ar fi reprezentanții ei, iar dacă sunt persoane distinse, cum este cazul d-lui președinte al Consiliului, ne pare

mai bine, vă vom aduce la cunoștință că dacă milionul și jumătate, ba și mai mult, nu ni se dă - fiindcă societatea românească a dezbrăcat Academia Română de veniturile ei și o împiedică de a-și îndeplini funcțiunea, de a-și tipări lucrările și de a-și plăti funcționarii - noi la data precisă de 10 iunie, închidem singura bibliotecă deschisă în orașul nostru, a cărui supremă rușine culturală stă într-aceea că nu are nici o bibliotecă publică, nici una (*aplauze*). Cu toate că d-voastră, adică organele suprapuse nouă, „Cultura poporului”, are datoria să dea bani Academiei Române și pentru un alt motiv: are datoria de a-i da bani pentru că Academia îngrijește de cărțile d-voastre, de fosta Bibliotecă Centrală din București, care a fost încredințată Academiei Române, și când a fost încredințată Academiei Române a fost încredințată cu o sarcină: de a deschide publicului larg aceasta bibliotecă. Și statul să facă bine a-și plăti funcționarii care sunt puși acolo.

Dar, revenind la rostul acestei superfetății care este „Cultura poporului”, d-voastră i-ați creat și un buget mare. Cineva de la Academie îmi zicea că bugetul „Culturii poporului” ar fi de 200 de milioane, dar în urma unei discuții părea că e vorba numai de 13 milioane. Prin urmare, exact nu se poate ști care este bugetul real al acestei creațiuni, cu 15 inspectori sau 25, dintre care unul este cel mai talentat pornograf pe care îl are poporul român în acest moment, d. Tudor Arghezi (*întreruperi*). Cel mai talentat pornograf. Poate fi un esthet foarte distins, dar nu un inspector al culturii românești oficiale, care cere înainte de toate moralitate și credință față de nație. Nu cu oameni pe care i-am scos eu de la închisoare de la Vacărești, la câțiva ani după război, se poate face inspecția culturii românești.

D. I. Flueraș: De ce l-ați scos?

D. N. Iorga: Dragă d-le, dacă ți s-o întâmpla și d-tale nenorocirea, îți stau la dispoziție. (*Mare ilaritate*).

Deci, ați creat o instituție fără nici un fel de rost, în fruntea căruia ați pus pe d. Liviu Rebreanu, care silit acum să facă administrație, nu mai face romane. Lasă romanele pentru care era chemat și face administrație pentru care nu este chemat; supraveghează pe cei 25 de inspectori, „bugetisează”, „bugetează” Academia Română. (*Ilaritate*).

Dacă mâine s-ar suprima această instituție, nu se va plânge nimeni. Funcțiunea acestui birou ministerial putea foarte bine fi exercitată de organisme vechi, create printr-o necesitate națională. Aceste organe au chemarea de a face acest lucru.

Dar, pe când creați „Cultura poporului” vă dezbrăcați de Teatrul Național, vă spălați pe mâini: „Teatrul Național nu mai cade în îndatorirea noastră”.

Și nu o faceți aceasta curajos, d-le ministru al Muncii. Eu admit un lucru: țara merge foarte greu, dintr-o mulțime de motive. Nu e timpul să le arăt aci, dar ieri când m-am întors de pe Dunăre, am găsit o scrisoare a cuiva din Paris, care-mi da indicația exactă a persoanelor care au ajutoare de studii, până la o vârstă foarte înaintată, acolo la Paris, ajutoare care n-au fost trecute pe la birourile ministerului de Finanțe unde se dau ajutoarele. Ele se dau la oameni de tot felul, foarte mulți veniți dintr-o anumită parte a țării, unde se vede că oricine se naște, are în același timp și dreptul la o bursă de studii. Și eu am găsit la Londra o samă de bursieri, de ființa cărora nu auzisem niciodată. Desigur, când ai 25 de inspectori ai „Culturii naționale”, tot felul de doctori în drept sau drepturi, pe care îi trimiți pentru plimbare în străinătate, când trimiți și coșcogeamitea voluminos fost secretar ministerial ca să-și facă studiile, ceea ce înseamnă că trebuia verificat întâi dacă și-a terminat studiile când l-ai primit ca secretar ministerial, atunci, evident, că după atâtea cheltuieli, bani nu sunt.

Dar să zicem că într-adevăr statul, economisind, n-are totuși bani. Eu am spus-o: pot concepe un stat care să lase în unele privințe și din îndatoririle sale. Căci eu zic: nu statul, ci societatea are drepturi imense. Societatea este lucrul de căpetenie, statul e o formă care se poate schimba și îndrepta, după nevoile societății. N-am fost niciodată partizan al statului care creează. Statul este creat și condus, schimbat și îndreptat de societate. Un stat care crea era statul ungiuresc de pe vremuri, care își închipuia că trebuie să creeze și cultură și rasă și naționalitate. Nu. Statul nu e pentru aceasta. Statul este o formă venită în anumite momente pentru a conduce, pentru a înștiința și, în ceasul de primejdie, pentru a apăra societatea. Acesta este statul.

Eu am mai zis: dacă statul îmi dă funcționari care să nu fie de partid și care să-și caute de lucru, dacă statul îmi dă armata, o armată care în orice momente să fie în stare să apere granițele țării - și a nu ținea armata capabilă să apere granițele țării, o spun încă odată în această Cameră, unde vorbesc de aproape douăzeci de ani de o crimă de stat, dacă statul îți dă învățământul elementar, dacă înlătură rușinea aceasta a atâtor români care nu știu carte, fiindcă n-au unde învăța, statul și-a făcut toată datoria.

Nimeni nu cere statului să se ocupe de Teatrul Național. Uite, mâine, dacă d-voastre ați spune: „nu mai există Teatrul Național”; dacă ați spune și mai mult, dacă ați spune: „nu mai dăm bani antreprenorilor de spectacole particulare, nici pentru talentul bărbaților, nici pentru ochii frumoși ai femeilor, nu mai dăm nici un fel. de subvenție”, societatea română și-ar zice: „am nevoie de teatru”, și l-ar crea iar. Dacă nu l-ar crea, ar însemna că într-adevăr n-are nevoie de teatru. Societatea aceasta, în care este o clasă cu totul rău crescută, are nevoie de un teatru compus numai din aluzii pornografice și

din necuviințe la adresa unora și altora. Atunci creează teatrul „Cărăbuș”. Nici un guvern român n-a declarat însă că trebuie să existe teatrul „Cărăbuș”. Teatrul „...Cărăbuș” va trăi pentru că o parte din societatea românească nu are un gust superior lucrurilor ce se joacă la teatrul „Cărăbuș”.

Odinioară, da. Statul avea absolut datoria de a întemeia un teatru. Avea datoria aceasta, pe la 1820-1830, când s-a întemeiat teatrul, teatrele din București și din Iași. Gloriosul teatru din București, în care locul principal, în ce privește traducerea pieselor și de multe ori jucarea pieselor și critica, se îndeplinea de fruntași ai boierimii române de atunci. O adevărată falangă, o nobilă pleiadă de tineri feciori de boieri, aceia au întemeiat Teatrul Național din București. Iar în Moldova, Teatrul Național a fost întemeiat de Asachi, și Matei Millo a făcut odinioară onoare acestui teatru, coborându-se de la înălțimea boieriei lui pentru a îndeplini această folositoare funcțiune culturală. Aceasta pentru că societatea română trăia în rândul întâi prin teatru. Teatrul răspândea ideile nobile, teatrul curma anumite abuzuri, teatrul frământa continuu societatea. Când pe scândurile teatrului de la București auzeai nobilele versuri ale lui Alfieri, când „Saul” al lui Alfieri făcea să tresalte de un sentiment de mândrie generații întregi, când dorul de libertate era întrupat în strofele înaripate ale marelui educator al poporului italian, teatrul acesta era o necesitate absolută pentru societate. Domnul de atunci, Alexandru Ghica, venea neconținut la teatru, membrii clasei boierești n-ar fi lipsit de la o singură reprezentație; pe când acum, numeri pe degete pe oamenii aparținând acestei clase politice, cu care vă războiți d-voastre, care sunteți democrați, iar ceilalți sunt reprezentanții unei oligarhii bine nutrite și solid instalate, îi numeri pe degete când vin la Teatrul Național. Vin la Teatrul Național când este prilej de snobism, ca să asculte o trupă străină și când urechea lor poate prinde sunetele plăcute ale unei limbi mai dezvoltate decât limba noastră.

Deci, atunci teatrele erau o necesitate de stat, dar după aceea societatea aceasta s-a schimbat și sunt alte organe prin care astăzi se pot exprima necesitățile morale ale acestei societăți, decât teatrul.

Statul român are o singură datorie, datorie pe care a călcat-o de atâtea ori; datoria de a nu permite ca sub ocrotirea Teatrului Național să se dea spectacole de acelea care ofensează bunele moravuri, care răspândesc idei nenorocite, care strică sufletul unei societăți. (*Aplauze prelungite*).

Aceasta, da, este datoria statului român. Și când se vor împlini cele o sută de reprezentații ale „Marelui Duhovnic”, statul român va trebui să-și spună că de o sută de ori nu și-a îndeplinit datoria față de Teatrul Național, fiindcă Teatrul Național nu este acolo pentru a pune pe scenă rătăcirile posibile ale acelor oameni care îi reprezintă moralitatea consfințită prin religie. (*Aplauze*).

Iarăși, teatrul mai are o datorie: să nu permită ca tragedia antică să fie prefăcută de autori moderni fără știință de carte, într-un spectacol de bălci, cu torțe fluturate în vânt și tot felul de muzici pe care nu le-a auzit niciodată o ureche grecească. Grecii erau în Balcani, dar aveau ureche foarte subțire. (*Ilaritate, aplauze*).

Și, în afară de aceasta, datoria statului român este să nu permită ca nobilei legende, cum este legenda mânăstirii de la Argeș, da, astfel de nobile legende, pline de un adânc înțeles, să fie prefăcute într-o vulgară prezentare de cortegii, ca la o înmormântare de prima clasă, în care se mobilizează preoții din zece orașe împrejur.

Aceasta este desigur o datorie a statului român. Dar astăzi datoria de a întreține un Teatru Național aici un Teatru Național în Craiova, un Teatru Național în Iași, un Teatru Național în Cernăuți, un Teatru Național în Basarabia - uitasem Teatrul ardelenesc din Cluj - nu este una din cele mai mari datorii ale statului român. Or, în ce privește teatrele din țările alipite, dacă statul are o datorie de teatru, ca să nu zic o datorie teatrală față de țările acestea unite cu România veche, ar fi un teatru de înalt repertoriu național, cu subiecte clasice sau cu subiecte strâns legate de viața noastră națională, din prezentarea cărora să se desfacă o înaltă învățătură. Iar dacă faci ceea ce se face de obicei în teatrele celelalte din Ardeal, din Bucovina, din Basarabia, cheltuiești degeaba banul bietului contribuabil român (*aplauze prelungite*), care nu plătește pentru melodrame, care nu plătește pentru proaste adaptații din străinătate, care nu plătește pentru scormoniri de patimi. Acolo datoria principală este de a înfățișa și unor nații cu o înalta cultură, cum sunt în special cele din Ardeal și din Bucovina, să prezinți acestor nații ceea ce este mai înalt și mai curat în trecutul și în prezentul nostru și în forma literară cea mai distinsă.

Aceasta este datoria statului român. Acolo aveți o sarcină națională, care nu a fost îndeplinită niciodată. Turneurile acelea care s-au făcut, cu piesele cele mai zgomotoase, de aici, din București - nu vreau să le numesc - de speța „Bizanțului” și altele, turneurile acelea au contribuit să strice moravurile curate ale românilor de acolo și să ne înfățișeze înaintea națiilor celorlalte ca lipsiți de orice adevărat ideal moral și de orice adevărat gust literar.

Dar să zicem că v-ați convins cum că teatrul acesta ține scump. D-voastre aveți atunci datoria de a o spune sincer, de a spune lumii: vreți teatru? Făceți-vi-l, plățiți-vi-l, noi nu vă putem da nimic. Poate cândva, când împrejurările s-ar îndrepta, când bugetul ar merge mai bine, când viața economică a țării, de care lumea se ocupă așa de puțin, fiindcă acolo este izvorul, bugetul nu este de sine stătător, când viața economică a țării se va îndrepta, atunci vom relua, prin subvenții, o sarcină de ajutor.

Dar să-și închipuie statul român, bietul stat român sărac, statul român care trece de la un partid la un alt partid, că are datoria de a ajuta nu numai pe acei care au luat parte la alegerile din care a ieșit guvernul, dar pe toți transfugii care au venit, lingărindu-se pe pragul sfântului buget, că are datoria să asigure o situație unor oameni care nici merite electorale nu au și care nu aduc sub nici o formă un ajutor guvernului, să le asigure satisfacții morale sau să le asigure satisfacții de trufie, acesta e un lucru neîngăduit.

Prin urmare, nu aveți cu ce plăti? Teatrul Național aduce deficit, cade greu în buget? Retrăgeți-l.

Societarii sunt acolo. De ce se cheamă societari? Apoi d-voastre, în proiectul acesta de lege, îi tratați ca pe niște lefegii oarecare. Se pare că ideea statului român este să considere pe orice om care primește un ajutor și care primește o leafă ca pe un vulgar om în soldă.

Societatea aceasta dramatică este de veche origină, societatea aceasta are un sentiment de autonomie. Oamenii aceștia se simt puținel stăpâni acolo. Mâine acești oameni vor fi supuși unui director, vor fi supuși unui administrator, vor fi supuși unui consiliu de administrație. Pedepsele sunt prevăzute aici.

Dar ei sunt suflete delicate, oameni care îmbracă în fiecare seara roluri de regi și de eroi, oameni care dau o formă omenească celor mai înalte aspirații ale sufletului. Dar ce sunt ei, soldați reangajați care se găsesc sub autoritatea unui sergent-major, pe lângă care, ca administrator, să fie un sergent furier, afară de cazul când s-ar putea ca însuși directorul să fie sergent foarte furier? (*Ilaritate*).

Va să zică, să-i puneți sub ordinele întreprinse ale acestor ipostaze, ca să tremure de frică înaintea triplei întrupări a puterii de stat? Dar ce încredere într-âșii pot să aibă acești oameni, dar ce sentiment de demnitate, dar ce iubire pentru piesa care li se bagă pe gât cu de-a sila, printr-o simplă ordonanță a singurului director care nu întreabă pe nimeni?

Ori credeți d-voastre că prin acești salariați ai teatrului se va putea îndeplini o înaltă funcțiune culturală? Și d-voastre ne veți putea înfățișa, știu foarte bine care este talentul d-lui raportor și știu și care este și talentul d-sale literar de pe vremuri, pe care îl prețuiesc mai mult decât opera pe care ne-o prezintă d-sa, ne veți înfățișa articole din lege care sunt satisfăcătoare pentru societari și pentru toți ceilalți. Mândrie are omul, însă nu pentru condițiile materiale în care lucrează, nu pentru leafa care o primește, ci mândrie are omul pentru situația morală pe care i-ai dat-o. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Această situație morală însă nu există. Veți lucra cu actori speriați, cu actori lingușitori, cu actori care vor simți în fiecare moment că pentru orice

gest de independență îi amenință pedeapsa. Este o insultă care se aduce unei categorii de oameni cărora simțul pentru artă al acestei țări le datorează așa de mult, din îndepărtatele provincii până la acest odinioară glorios teatru din București.

Dar d-voastră faceți altceva. Comercializați. Și prin somn, aud cuvântul acesta, zângănitul cuvântului „comercializările” care îmi dă impresia că vechea Românie s-a sfârșit, că a fost un război și că această veche Românie, România culturală, idealistă, a fost biruită și au luat-o în stăpânire un număr de bancheri săraci, fără curaj, și bancherii aceștia comercializează totul, că stau în pragul ușii statului și cheamă cu degetul, din când în când, către dânșii pe amatorii de comercializări. Și nu aveți măcar meritul că aceasta pleacă de la d-voastră. Aceasta este o invenție liberală. Eram la tribuna aceea și vorbeam Camerei liberale, o Cameră liberală care avea o însușire, pe care d-voastră, nu vă supărați, nu o aveți în aceeași măsură. Aveți multe pe care Camera liberală nu le avea, dar nu aveți o însușire pe care și ultima Cameră liberală o avea. Camera liberală ori era cu d-ta ori era contra d-tale. Camera liberală nu stătea înțepenită în bănci, ea participa la discuție și vedea dinainte care este simțul Camerei. Prin urmare, eram acolo și vorbeam Camerei liberale și i-am spus: comercializare în România nu se poate. Iată de ce nu se poate: întrebați numai ce au adus statului român comercializările liberale. Veți vedea d-voastră de ce comercializările sunt condamnate la noi. Pentru comercializare se cere un om de mare inițiativă. Oare va fi omul de mare inițiativă pe care îl veți pune pe 5 ani stăpân absolut, monarh acolo la Teatrul Național, un om de mare inițiativă? Al doilea, pentru orice comercializare - nu vorbesc numai pentru aceasta de la teatru - se mai cere și altceva: un om cu bani în buzunar, cu bani adevărați, nu cu bani de împrumut, nu cu bani de la stat. De fapt, statul tot el plătește, numai se face că a comercializat. Un om care are banii lui și care îi poate risca, un om capabil de a se ruina din pasiune, sau un om destul de sigur de sine pentru a nu se putea ruina niciodată. Unde sunt la noi oamenii aceștia? Dar, pentru Dumnezeu, acei care se prezintă pentru comercializare, aceia nu vin cu scopuri oneste. Sunt oamenii care nu pot câștiga altfel, care un se pot comercializa altfel și care se comercializează la stat. (*Aplauze*).

Ultimii din capitaliștii veroși, ultimii dintre aventurierii economici, aceia care nu văd o afacere mai rentabilă, care știu că pe particular nu-l pot înșela, pentru că dacă l-ar înșela pe particular îi dă în judecată, aceia se bagă la comercializarea statului.

Dar să zicem un lucru: d-voastră v-ați numit directorul pe 5 ani. Pe directorul acela îl presupun un om foarte cumsecade. Căci nu-mi trece prin

minte, vedeți, eu mă refuz a crede ceea ce spune lumea, că d-voastră aveți în buzunar pe viitorul director. Tot așa se spunea că d-voastră aveți în buzunar pe viitorul Regent, atunci când d. Maniu mi-a făcut onoarea să mă întrebe și pe mine. Am stat de vorbă vreo două ceasuri cu privire la alegerea Regentului. Cum să-mi închipui eu că d. Maniu își plătește cu obrazul meu un lucru aranjat și pe mine să mă reție de la lucru două ceasuri!? Loialitatea d-lui prim-ministru este o garanție pentru mine că așa ceva nu se putea.

Prin urmare, eu nu presupun că aveți pe directorul d-voastră, Nu-l aveți. Eu văd ce se va întâmpla...

D. I. Răducanu, ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale: Îmi dați voie, d-le profesor?

D. N. Iorga: Nu-ți dau voie. Uite de ce: eu răspund ascuțit și nu vreau să strici prietenia cu mine. Te asigur că în întrecerea dintre d-ta și mine, nu aș sângera eu; ai sângera d-ta. Suntem buni prieteni; prin urmare, merg mai departe.

Îmi închipui pe d. ministru imparțial, legat la ochi. Candidații sunt așezați într-o odaie și la care va merge și pe care va pune mâna, acela ajunge să fie director.

Ei bine, directorul acesta, să zicem că nu se pricepe în afaceri și la sfârșitul anului dă o astfel de situațiune încât nu poate să meargă înainte. Dar statul român nu plătește deficitul? Ce faci d-ta cu Teatrul Național, cu un director care s-a împotmolit de la cel dintâi an? Îl scoți pentru anumite vinovății constatate de consiliul de administrație?

Apoi, nu este păcat de Dumnezeu să termini d-ta anul cu scandaluri de acestea, cum poate fi scoaterea lui după această dovadă de neexperiență sau necinste, care îngroapă un om, să termini astfel cu cel dintâi dintre concesionarii Teatrului Național din București?!

Sau dacă, la înlocuirea regimului, vin aceia pe care îi pregățiți d-voastră și în special unul dintre miniștrii care nu este de față și care își are mica lui comedie în dosul tragediei d-voastră de stradă, să presupunem că ar veni aceia pe care îi pregățiți d-voastră, apoi dacă ar vroi să-l dea afară, el nu se lasă. Are să se apuce cu mâna de bănicile de la Teatrul Național. O să se întrebuințeze forța publică - pentru că oamenii aceștia nu se lasă scoși afară așa de ușor - spre marele scandal al unei societăți întregi?

Nu, vă rog, comercializarea nu e bună, fiindcă oamenii nu au inițiativă, nu au capital, fiindcă în special nu au o așa de adâncă iubire de țara care-ți cere d-tale, când ai luat ceva din seama statului, să-ți cheltuiesti toate puterile, să găsești toate mijloacele ca să nu păgubești statul.

Când vom ajunge noi ca să avem o societate ca aceea engleză sau cea scandinavă, atunci vom putea vorbi de comercializare.

Comercializarea va fi în România, sub unii ca și sub alții - pentru că nimeni nu se poate sustrage anumitor străduințe obraznice - va ajunge un mijloc de căpătuială și un mijloc de înjosire a prestigiului statului.

Aceasta este soarta oricărei comercializări și eu vă rog, dacă puteți să vă mai întoarceți înapoi, dacă o anumită ideologie de economist nu este așa de puternică asupra d-voastre, a tuturor, încât să nu vedeți realitățile vieții, eu vă conjur: isprăviți odată cu aceste comercializări. Căci altfel unde veți ajunge? Veți comercializa și Universitatea? Să știți că este o excelentă idee. (*ilaritate*). Pe mine mă scoateți; eu sunt rector fără contract, puneți un rector cu contract. Anunțați: cine vrea să fie rector la Universitatea din București, cu caiet de sarcini, să se prezinte cu garanții materiale. Ei bine, vă asigur că vor fi foarte mulți amatori.

Pentru că, vă închipuiți că un om care nu are decât 4 clase primare, dar care a făcut serviciile importante partidului și care mai are și alte calități personale, ce plăcere ar avea să se prezinte și să vă spuie: d-le, bacalaureatul nu l-am putut lua, dar sunt rector prin contract, cu caiet de sarcini, al Universității din București. (*ilaritate*).

Pe urmă, lasă pe dânsul! Noi dăm diplome; ne gândim mult până să dăm o diplomă, dar acela o să dea foarte multe diplome: o sută de diplome pe zi și vă asigur că nu va fi în pagubă. Cine va fi în pagubă, va fi societatea românească.

O să încercați poate să comercializați Academia Română, care Academie Română nu se poate „bugeta” și, prin urmare, neputându-se bugeta, neputând trăi altfel, ar urma s-o comercializați.

Eu zic așa - dați-mi voie să fac o comparație foarte vulgară - un om care nu poate să-și țină familia și vrea să-și comercializeze familia. Nu e mai bine să se despartă de familie, fiindcă rușinea nu mai este a lui (*ilaritate*), în loc ca el să fie cu obrazul pentru familie, iar familia să câștige prin comercializare? (*ilaritate*).

Sunt anumite lucruri care nu pot trece, sigur că nu pot.

Veți avea în comercializarea teatrelor o pierdere de bani, sigur, și nu numai atât. Când se va reveni de la comercializare - eu vă vorbesc ca un fost prieten și, cine știe, poate viitor prieten, fiindcă între d-voastră și mine nu sunt deosebiri de principii (*aplauze pe băncile majorității*), cum există în partidul pe care d-voastră îl preferați. Vă vorbesc ca unor prieteni: când veți termina comercializarea și veți încerca să vă întoarceți înapoi la statul care își îndeplinește datoriile lui, atunci veți găsi averea statului în așa hal, din mâinile comercializatorilor, încât averea aceasta nu va mai valora nimic. Și astfel, când veți reveni asupra legii acesteia nenorocite, când veți restabili

situația cea veche, așa cum era, sau când veți crea o situație nouă, dând oamenilor care țin la prestigiul unui teatru național drepturile pe care proiectul de lege nu le recunoaște, va fi în așa hal acest Teatru Național, încât nimeni, de pe urma unei singure comercializări, nu va fi în stare să-l readucă unde a fost. Se poate întâmpla un lucru față de teatrele comercializate în provincii și de teatrul cu caiet de sarcini în București, opinia publică va reacționa. Când tot felul de răsufleturi bulgărești de la Sofia, când tot felul de comedii proaste, când tot felul de înjghebări cu caracter numai negustoresc vor înjosi Teatrul Național, atunci societatea aceasta, în care sunt ațâția oameni de cultură, societatea aceasta, ea însăși va găsi mijlocul de a crea în fața statului și contra statului un teatru de înaltă cultură, de gust ales și de bune moravuri.

Fără îndoială că veți ajunge acolo.

Eu vorbesc aici pentru a vă cruța pe d-voastră, pentru a cruța țara, pentru a cruța cultura și viața sufletească a acestei țări de astfel de greșeli. Nu vă potriviți la oameni care, neputându-se plasa aiurea, caută în domeniul sacru al culturii mijloace de a-și satisface ambiții. Nu dați din mâna statului, a statului sărac, astfel de instituții pe care statul, ori le părăsește cu totul, ori le ține cu toate puterile sale pe calea cea adevărată a menirii lor.

Sunt anumite legi care se pot desființa fără ca răul pe care l-au creat să fie un rău de neîndreptat. În domeniul moralei publice, în domeniul culturii naționale însă, astfel de greșeli sunt iremediabile. Și n-aș vrea ca, atunci când guvernarea d-voastră se va isprăvi, să vină cineva să spuie că, în ce privește îndreptarea situației materiale a țării, v-ați cheltuit toată știința pe care o aveți, toată munca pe care v-o recunosc și ați ajuns la rezultate care nu vor fi desigur cele pe care le doriți. Ați dorit mai mult decât ați putut face, dar trebuie să se ție seamă de ceea ce ați făcut potrivit cu concepțiile d-voastră materiale, ați lucrat, și alții au numai datoria să crească acest folos adus țării, să-l creștem mai departe în guvernele viitoare, dar n-aș vrea să se zică: acești oameni, care n-aveau chemarea să se amestece în acest domeniu, au comercializat instituțiile morale și aceste instituții morale le-au degradat în așa fel, încât ele să nu se mai poată ridica niciodată. (*Aplauze prelungite pe mai multe bănci*).

NOTE

1. Ministrul Muncii era economistul Ion Răducanu.
2. Președintele Consiliului de miniștri, Iuliu Maniu.
3. *Marele duhovnic*, piesa lui Victor Eftimiu.

Ședința din 8 iunie 1930

Precizări în legătură cu atribuirea titlului de Mare Voevod de Alba Iulia principelui Mihai și dezvăluiri privind retragerea calității de moștenitor al Tronului României principelui Carol:

D-le președinte, d-lor deputați, atunci când se iau astfel de măsuri a căror formă este luată din viața trecutului nostru, cred că ar fi fost o datorie să se întrebe pe cine cunoaște mai bine decât atâția dintre d-voastră acest trecut.

D-voastră ați creat un titlu care, firește, votat de Senat, va fi votat și de Cameră; un titlu care îmi pare rău că nu pot găsi alt cuvânt, e un titlu nepotrivit, ridicol.

Ce însemnează Mare Voevod de Alba Iulia?

Tot clanul nostru istoric și toată lumea de oriunde va râde de acest titlu (*întreruperi, zgomot*). Este de mirare cum n-ați găsit altceva pentru a face din acel care peste câteva momente va fi numai moștenitorul Tronului, de a face dintr-însul ceea ce trebuie să fie înaintea ochilor națiunii întregi. Ce însemnează acest Mare Voevod? Ce însemnează acest titlu care niciodată nu se găsește în trecutului nostru? Ce însemnează transformarea Albei Iulii într-un fel de titlu adaus pe lângă demnitatea imposibilă de Mare Voevod.

Niciodată nu voi putea spune moștenitorului Tronului, în orice situațiune m-aș găsi, niciodată nu voi putea să-i spun Mare Voevod de Alba Iulia, dezgropând un titlu slayonesc din Evul Mediu și legându-l de un oraș în care într-adevăr a intrat Mihai Viteazul, dar Alba Iulia nu este legată de trecutului nostru decât prin actul care a unit Ardealul cu România și care nici într-un caz nu poate fi legat cu titlul medieval de Mare Voevod. D-voastră perseverați în greșeli de formă, cu care stricați și lucrurile bune pe care aveți intențiunea de a le face.

Neconsultat, sunt silit să vă spun acestea aici; consultat, v-aș fi împiedicat de a comite această eroare, care transformă viața unei țări serioase într-un fel de operetă.

După ce primul ministru G.G. Mironescu a explicat împrejurarea că proiectul venise din inițiativă parlamentară:

D-lor, aci, în Cameră, faceți o propunere ca să votăm un lucru ridicol.

Când s-a proclamat Regatul României, s-a făcut, în momentul acela, o greșală fața de trecut, fiindcă „Domn” odinioară însemna cel puțin cât

înseamnă „Rege”. ”Domn” înseamnă stăpân, suveran al unei țări. Acum, din moment ce este Rege, evident că nu poate să fie alături un Domn, în sensul cel vechi. Dar cineva poate să fie foarte bine împodobit cu titlul acesta. Este un Rege al României și este un Domn al României, moștenitor de Tron. „Domn” este acceptabil, „Mare Voevod” amintește un titlu de operetă din Viena. (*Protestări*).

A intervenit Pompiliu Ioanițescu, raportor la proiect:

Legea promulgată prin înaltul Decret Regal nr. 13 din 4 ianuarie 1926, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 4, din 5 ianuarie 1926, prin care s-a primit renunțarea A. S. R. Principelui Carol la succesiunea Tronului și la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea prevederilor constituționale, se bucura ca Principe Moștenitor și ca membru al Familiei domnitoare a României, se anulează¹. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate, strigăte de bravo, ovațiuni prelungite.*)

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. profesor N. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, d-lor, mi s-a comunicat că se va prezenta întâi din partea guvernului înlăturarea statutului care interzicea Principelui Carol al României dreptul de a veni în România, în mijlocul unui popor care l-a iubit întotdeauna și alături de fiul său, de care îl leagă cele mai firești datorii și adaog: alături de nobila femeie care a fost, timp le 5 ani de zile, aci exemplul tuturor virtuților (*aplauze prelungite, ovațiuni*).

Mi s-a spus însă că după această propunere, pe care o face guvernul, va fi o altă propunere, venită din partea unui membru al majorității, reintegrând pe Principele Carol al României în toate drepturile sale de moștenitor.

Înainte de a vorbi, întreb pe d. președinte dacă va fi și o astfel de propunere, prin urmare, dacă ceea ce am spus trebuie împărțit în două sau dacă nu va fi nici un fel de propunere, ci propunerea este numai ceea ce se prevede acolo.

D. G. G. Mironescu, președintele Consiliului de miniștri și ministru de Externe: Iată lămurirea: Proiectul propus de guvern consistă în primul aliniat, care a fost citit, și prin care se abrogă unele dispozițiuni din statutul Familiei Regale. Al doilea aliniat a fost introdus de Senat, pe cale de amendament.

D. N. Iorga: Vă mulțumesc foarte mult.

D-lor, acum dați-mi voie să fac, în scurtul timp pe care mi-l permite fireasca d voastre nerăbdare...

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, mi-ați pus o întrebare. Să-mi permiteți să adaog ceva.

D. N. Iorga: Am primit răspunsul.

D. Șt. Cicio Pop. președinte: Corpurile Legiuitoare se vor întruni în Adunarea Unită și atunci va veni o propunere, respectiv un proiect de lege din inițiativă parlamentară, care va cuprinde cam tot aceste dispozițiuni.

D. N. Iorga: D-le președinte, știu de ce ați intervenit: pentru a scurta discuția. Din fericire, sunt un vechi orator parlamentar, deprins a cruța timpul acelora care mă ascultă.

Prin urmare, d-voastră aveți două puncte de vedere în proiectul care ni se prezintă. Voi fi foarte scurt, în ce privește primul punct. În al doilea, îmi pare foarte rău că o să vă iau zece minute. Dar în ce privește punctul întâi, interzicerea Principelui Carol de a veni în România, a fost în părerea mea - eu nu mă schimb și nu mă iau la întrecere cu nimeni, în ce privește avantajele unui nou regim. Țiu s-o subliniez - ea a fost întotdeauna, în părerea mea, o monstruoasă juridică și o monstruoasă din punct de vedere omenesc (*aplauze prelungite ovațiuni*). A interzice omului care într-un moment a concentrat toate speranțele poporului românesc, a-i interzice de a călca pământul țării sale, ca unui vagabond sau ca unui condamnat, este ceva care n-a putut să intre decât în mintea viciată a unor politicieni orientali (*aplauze prelungite și îndelung repetate, ovațiuni prelungite*).

Recunoașterea dreptului elementar al Principelui Carol trebuia făcută de oricine are un suflet și a cărui inimă este o inimă omenească, în stare să simtă și pentru suferința altuia. Trebuia făcută în momentul când fiului nu i-a fost îngăduit să verse o lacrimă pe trupul părintelui său (*aplauze furtunoase, ovațiuni*).

Nu se putea un lucru mai nelogic, mai absurd, decât să poți vedea pe mormântul din Argeș cununița de argint trimisă de Principele Carol și păstrată acolo, și în același timp acela care a trimis această cununiță să nu poată îngenunchia înaintea acestei pietre de mormânt, după ce i s-a interzis să culeagă din gura părintelui său ultima voință în ceea ce privește moștenirea Tronului (*aplauze prelungite, strigăte de bravo*).

În ceea ce privește partea a doua:

D-voastre recunoașteți că actul de la 4 ianuarie nu a avut niciodată putere legală. Mulți dintre d-voastre nu știu de ce. Să mi se dea voie să pun alături de un argument al juriștilor un alt argument pe care lumea nu l-a observat și pe care eu l-am primit din gura unui diplomat, al aceluia care avea mai multă cădere să vorbească despre aceasta în acel moment, a doua zi chiar după actul de la 4 ianuarie.

Nu se poate renunța la o succesiune care nu este deschisă - orice om de drept va recunoaște acest lucru.

Al doilea:

Actul din Italia², ca să aibă valoare, trebuia să fie încheiat înaintea ministrului României în Italia, singurul având dreptul de a instrumenta - nu fac o indiscreție când spun că d. Alexandru Lahovary, ministrul nostru în Italia, mi-a spus a doua zi acest lucru, a venit momentul să spun lucrul acesta și am să spun și altele de îndată.

Pe de altă parte, dacă nu se putea ca ministrul României în Italia să instrumenteze, atunci trebuia să instrumenteze un notar din Italia. Actul încheiat înaintea ministrului Palatului, care nu are dreptul de a instrumenta dincolo de marginile chemării sale, actul aceasta este nevalabil. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo*).

Viața de partid, cu necesitățile ei, ne-a închis gura de atâtea ori. Am fost puși în situațiunea de a ne ridica neconținut glasul împotriva acestui act și a consecințelor sale și între datoria de a păstra acestei țări liniștea, și conștiința atătora dintre noi a abdicat înaintea celei mai înalte datorii a oricăruia dintre noi: păstrarea păcii și liniștii în această țară. (*Aplauze prelungite, și strigate de bravo*).

Să-mi dați voie însă, încheind această cuvântare, să mai adaug un lucru, care până acum era scris numai în foile însemnărilor mele tănuite de fiecare zi care, acum când țara întreagă se uită la noi și ne ascultă, trebuie să se spună aici. Cea mai mare parte dintre d-voastre nu știu ce s-a petrecut în cea teribilă zi în care Regele Ferdinand, vărsând lacrimi, a înlăturat, cu cuvintele cele mai grele, pe fiul său de la moștenire. În dimineața acelei zile, am fost chemați cu toții la Sinaia. Este o tragedie pe care o mărturisesc aci, una dintre cele mai îngrozitoare drame care s-au petrecut în istoria unei țări, una din dramele acelea cu călușul la gură, care sunt cu atât mai grozave, cu cât nu răsufală în afară nimic din ceea ce s-a întâmplat în adevăr.

Am găsit la Sinaia pe d-nii Vaida, Maniu și Mihalache. Părerea noastră a tuturor a fost că acest act nu trebuie să se facă. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo*).

Am cerut undeva, unde credeam că trebuie să întreb întâi, am cerut să fiu primit; când am auzit că se vorbește de arhiducele Rudolf, m-am înclinat și am ieșit. Am fost primit pe urmă de Regele Ferdinand. Regele Ferdinand mi-a vorbit un ceas, scâldând mâna mea de lacrimi.

Regelui Ferdinand i-am pus respectuos în vedere ce s-a întâmplat în Serbia. Am avut cruzimea explicabilă în acele împrejurări să-l întreb dacă a citit cartea lui Vladan Gheorghevici, *Sfârșitul Obrenovicilor*. Regele a declarat că a citit-o și a plâns cum și a doua zi, după votul Camerei, a plâns din nou.

Atunci am refuzat să vii la Palat, dacă mi se cere să-mi schimb părerea și am venit, după ce am fost asigurat că nimeni nu-mi va cere să-mi schimb părerea. Regele Ferdinand mi-a declarat de la început: „sunt în stare să respect și părerea altora, și când este o părere onestă ca a d-tale, eu o ascult cu atât mai atent”. În prima așa de dureroasă audiență, niciodată suflet de tată nu s-a frânt așa înaintea unui om, cum s-a frânt sufletul Regelui Ferdinand. Am uitat un moment că eu sunt un simplu profesor, că el este suveranul României și i-aș fi sărutat lacrimile, dar i-aș fi sărutat încă odată aceste lacrimi dacă hotărârea ar fi rămas aceea care s-a luat atunci dimineața.

Regele a recunoscut argumentele pe care i le-am adus. În acest domeniu nu se iau hotărâri în pripă când este vorba de dreptul unui om și când este vorba de viitorul unei țări. Și am plecat de acolo cu convingerea profundă că după amiazi Regele Ferdinand nu va prezenta proiectul de lege pentru înlăturarea moștenitorului de Tron. D-l Vaida și d-l Maniu știu bine, am luat masa împreună, și le-am spus: am impresia că s-a înlăturat această primejdie. Regele nu va prezenta înaintea Consiliul de Coroană hotărârea sa nestrămutată.

A venit la Consiliul de Coroană. Încrederea în dreptul Principelui Carol a fost slăbită sub două influențe mizerabile...

Voci de pe băncile majorității: Așa este.

D. N. Iorga: ...mizerabile, mențin cuvântul, împotriva tuturor practicelor parlamentare, fiindcă nu un Parlament mă ascultă, mă ascultă conștiința nației mele (aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității). Din influența a doi factori nelegali ai vieții politice românești, dintre care fantoma unuia rățăcea ieri aici, așteptând cine știe ce ceasuri de inițiativă a unor intrigi osândite de conștiința unei nații întregii. (Aplauze pe băncile majorității).

M-am prezentat în Consiliul de Coroană. Părerile care s-au emis în Consiliul de Coroană le voi enunța fără ca din motive pe care le va înțelege toată lumea să spun din ce gură au ieșit cuvintele, afară de acele cuvinte care au ieșit din gura Ministerului responsabil. A fost o părere că ceea ce s-a hotărât atunci privește numai Dinastia. N-am aprobat-o. A fost o altă părere că lucrul, acceptabil în sine, trebuie zăbovit; n-am aprobat această părere. A fost a treia părere că aceea ce se face acum, trebuia făcut încă de la Iași (*murmure pe băncile majorității*). Și a fost o întrebare, întrebarea dacă se iau Prințului Carol și drepturile de părinte. Văd și acum gestul revoltat al Regelui către partea de unde venea această propunere.

Când am fost întrebat, am declarat ceea ce vă declar acum, ceea ce cenzura n-ar fi îngăduit a doua zi, ceea ce n-ar fi îngăduit poate niciodată. Sunt aici martori: d-l Mihalache a fost acolo, d-l Maniu a fost acolo. M-am ridicat și am spus Regelui: eu am încredere în sentimentul de iubire de țară al tânărului inteligent și cult, pe care este vorba să-l înlăturăm astăzi. Și eu îmi aduc aminte că l-am adus odată înapoi Maiestății Voastre, când aceiași oameni, la Bistrița, au încercat cel de al doilea sacrificiu al lui. Am urmat spunând Regelui Ferdinand: eu sunt istoric, eu știu că în nici o țară Regența n-a dat rezultate fericite. Și am încheiat spunând: am spus și am mântuit sufletul meu. Iar Regele Ferdinand a venit la mine și mi-a obiectat: a spus și Petre Carp ceva înaintea războiului și cu toate acestea a ieșit bine. Am răspuns: este o deosebire între Petre Carp și mine. Petre Carp n-a iubit în viața lui pe nimeni, pe când eu pe fiul Maiestății Voastre îl iubesc. (*Aplauze prelungite, strigăte puternice de bravo pe toate băncile*).

Iar președintele Consiliului a izbit cu pumnul în masă și a spus: Maiestatea Voastră n-a fost niciodată așa de sus ca în aceste momente și a îndrăznit - Dumnezeu să-l ierte și pentru răul care s-a cășunat țării, a spus: Maiestatea Voastră stă la aceeași înălțime acum ca în momentul când a rupt legăturile cu ai săi și a făcut ca România să între în război pentru drepturile ei.

Va să zică, izgonirea din țară a fiului cel mare este un act tot așa de nobil ca și ruperea legăturilor cu o țară devenită streină pentru ca țara care a adoptat și iubește această Dinastie, pentru ca țara aceasta să ajungă la drepturile ei. Iar omul acela a cărui acțiune a fost o compromitere pentru viața politică a țării, omul acela al cărui nume nu vreau să-l pronunț acum, omul acela s-a ridicat în grabă și a spus: acum mergem la „Monitorul Oficial” pentru ca să fie definitiv. Acestea sunt lucrurile care s-au petrecut la 4 ianuarie. Iar a doua zi după hotărârea din Cameră, vorbind cu Regele Ferdinand despre acuzațiunile aduse Principelui Carol, Regele Ferdinand, adus la ultima cruzime, sub anumite influențe față de fiul său, s-a ridicat în picioare și a protestat contra acelor acuzațiuni care atingeau onoarea Principelui Carol. (*Mare mișcare*).

Aceste declarațiuni sunt dator să le fac aci în Cameră. Și hotărârea pe care o luați d-voastră astăzi este mai puțin însemnată decât o credeți, este simpla recunoaștere a unui act de elementară dreptate, care restabilește în conștiința țării respectul față de Dinastia întregă și îngăduie unei familii să privească în viitor către ceea ce dorim noi cu toții³ (*ovațiuni prelungite, strigăte de bravo pe toate băncile*).

NOTE

1. După ce anularea s-a făcut, la cererea lui N.I., prin vot al Adunării (485 pentru și un vot împotriva), el a cerut: „Domnule președinte, în frumoasa d-voastre cuvântare cred că ați uitat pe nobila femeie care a crescut pe moștenitorul Tronului. Dacă este un moment în care trebuie să ne aducem aminte de dânsa, cred că este aici și acum”.
2. Scrisoarea de renunțare definitivă la calitatea de moștenitor al Tronului României trimisă de principele Carol tatălui său, regele Ferdinand.
3. În ciuda opoziției lui N.I., Gr. Periețeanu, raportorul la proiect, a citit hotărârea Senatului:

Domnilor deputați,

Membrii comisiei de legislație civilă, comercială și criminală, convocați și întruniți în număr regulamentar în ziua de duminică, 8 iunie 1930, sub președinția d-lui Dem. I. Dobrescu, a luat în cercetare legea votată de Senat, prin care Moștenitorul Tronului României ia și numele de Mare Voevod al Albei Iulia.

Comisiunea, în unanimitatea membrilor prezenți, a fost impresionată de argumentele aduse de d. profesor N. Iorga, cu prilejul discuțiilor ce au avut loc. Apreciind însă caracterul urgent al acestei legi și posibilitatea pentru Corpurile legiuitoare de a aviza ulterior la o formulă care să corespundă cât mai deplin și considerațiilor de ordin istoric propune votarea proiectului în forma în care a fost votat de Senat.

În delegațiunea comisiei, conform art. 93 din regulamentul interior al Adunării deputaților, au fost desemnați, ca președinte, d. Dem. I. Dobrescu, iar ca membri d-nii: V. Toncescu, M. Văgăonescu și N. T. Popescu-Zorica.

Subsemnatul, ales raportor, vă rog, d-lor deputați, în numele comisiei, ca pentru considerațiile enunțate să votați proiectul de lege în forma lui actuală.

PROIECT DE LEGE

Art. unic. Moștenitorul Tronului României ia și numele de MARE VOEVOD al ALBEI - IULIA.

Această lege s-a votat de Senat în ședința de la 8 iunie anul 1930 și s-a adoptat cu majoritate de una sută șaptezeci și opt voturi, contra unu.

Președinte, TRAIAN BRATU

/Post ședința din 8 iunie 1930/

Pensiile celor doi foști regenți*:

Domnule președinte, domnilor deputați, fără voia mea vorbesc într-o atmosferă foarte încărcată și țin să spun de la început că dacă predecesorul meu se găsește în permanent război cu dv., în numele partidului său, eu nu sunt în permanent război cu nimeni decât cu greșelile care se întâmplă să se facă și pe care am datoria de a releva.

Voi începe cu o observație. D. general Racoviță, un om foarte bine sub toate raporturile, un om de onoare, un coleg pe care-l iubim cu toții, a făcut în ședința de ieri o revelație care pune legalitatea dezbaterilor noastre într-o lumină mai curând urâtă. În comisiunea financiară, compusă din patruzeci de membri, a spus d. general Racoviță, s-a discutat acest proiect înaintea a trei membri, dintre care doi au votat pentru și al treilea, d. general Racoviță, a votat contra (*întreruperi*).

Nu sunt obișnuit nici să ascult întreruperile, nici să răspund la dânsese.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, mie îmi dați voie să vă întrerup?

D. N. Iorga: D-voastră aveți tot dreptul să întrerupeți.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, comisiunea a fost în regulă chemată; au iscălit vreo 20-30 domni deputați, însă nu știu de ce s-au prezentat numai trei. Raportul însă are 27-30 iscălituri.

D. N. Ghiulea: D-le profesor, dați-mi voie să completez lămuririle d-lui președinte.

D. N. Iorga: Da, vă rog; dacă mai este cineva să vorbească, fiindcă aș vrea să am toate lămuririle în bloc.

D. N. Ghiulea: D-le profesor, eu am fost președinte al acestei comisiuni, în care era și d. general Racoviță; s-au prezentat mulți membri la început, însă au plecat, dar fuseseră mai înainte. Nu puteam ținea cu putere multă vreme oamenii pe loc.

D. N. Iorga: Am îteles ce vreți să spuneți. Numai că dvs. îmi faceți mie un proces pe care ar fi trebuit să-l faceți d-lui general Racoviță. Eu am adus înainte ceea ce a spus d. general Racoviță. Dacă argumentele dvs. îl vor convinge, d. general Racoviță va rectifica. Dar eu cred că atunci când este vorba de lucruri de această importanță și mai ales de persoane ca acelea despre care este vorba, trebuie să se observe în forma cea mai scrupuloasă tot ce prevede regulamentul. De obicei nu-l observăm și nu rezultă de aici cine știe ce pagubă pentru demnitatea Adunării și pentru prestigiul care trebuie să-l aibă, dar sunt anumite cazuri când toate prescripțiile regulamentului trebuiesc observate punctual.

O situație falsă

Al doilea: eu aș fi dorit să știu dacă persoanele pe care le privește acest proiect primesc sau nu primesc. Știu că este delicat să li se ceară părerea; cu toate acestea, între indelicatetea unei întrebări și indelicatetea unei situații false, eu prefer indelicatetea unei întrebări în locul situației false în care sunt puși oameni pe care noi i-am înconjurat cu tot respectul și nu numai atât, dar oameni cărora toată lumea le-a cerut puterea, afară de mine. E un an de zile de când n-am fost acolo, dar aceia care au cerut neconținut puterea regenților, desigur că trebuie să-i trateze, după căderea sau după retragerea lor, altfel decât se întâmplă să fie tratați alți oameni.

Părintele Patriarh

Eu am avut - și o spun de la început - eu am avut pentru părintele Patriarh totdeauna, numai o deosebită simpatie, dar și o deosebită încredere în talentele sale, în mintea sa înțeleaptă și în însușirile sale, care l-au făcut de atâtea ori să vorbească poporului întreg, potrivit cu gândul și simțirea acestui popor. Rareori am întâlnit om care să știe vorbi în zile mari cum a vorbit totdeauna părintele Patriarh. Pentru majoritatea din d-voastră, înainte de unirea fericită a țărilor noastre, el era aproape un străin. Eu, și foarte puțini din dv., am avut prilejul să-l cunoaștem de foarte tânăr, de când era protosinghel la Sibiu. O singură dată sentimentele noastre n-au fost întunecate; niciodată încrederea pe care o am în destoinicia sa n-a fost clintită. Nu numai atât, dar când s-a ales Mitropolit, era, precum știți, în Cameră, o foarte puternică opoziție din partea preoților, mai ales a celor din Basarabia. Era părintele Guciujna, care avea ideea să se cheme un fel de congres basarabean spre a fi întrebat dacă este bine sau ba să se aleagă acest Mitropolit Primat. Am întrebuințat toată influența mea - eram președintele Camerei - am chemat pe toți preoții și le-am spus: nu se discută chestia

aceasta. Mâne veți vota pe părintele episcop Cristea al Caransebeșului. Aceasta s-a și făcut. Și una din zilele cele mai plăcute pentru mine, într-o carieră politică de obicei nerăsplătită, a fost când am avut satisfacția de a putea lucra astfel activ pentru binele acestei țări. Pe urmă, s-au găsit oameni mai capabili decât mine care să mă înlocuiască totdeauna. Dar una din zilele cele mai fericite, în această carieră a mea politică nerăsplătită, a fost când l-am instalat în calitatea mea de președinte al Camerei, aici, în casele cele vechi, pe care aș fi dorit să le păstrăm cum erau.

Îmi pare foarte rău de tot ce s-a așezat în Dealul Mitropoliei lângă vechea biserică - și bine că păstrăm vechea biserică așa, ca să se simtă că această țară este o țară săracă, căznindu-se în multe greutăți. Și mi-ar fi părut foarte bine ca nici în deal să nu se ridice cele două mari pretenții care stau față în față: pretenția aceasta urâtă a palatului Camerei deputaților și pretenția marelui palat de alături, al Patriarhiei.

Era așa de simpatică vechea Cameră, pe care dvs. cei mai mulți n-ați cunoscut-o: foarte încăpătoare. Încăpea oricine, și încăpea un lucru care de atunci n-a mai venit: talentul și prestigiul. Și așa, când am adus pe părintele Mitropolit în căsuțele acelea vechi, sfințite prin toți marii ierarhi care au fost acolo, eu am simțit o deosebită plăcere. În palatul acesta nou, cu odaie de baie de 6 m lungime, trebuie foarte multă sfințenie îngrămadită, în curs de mai multe generații, pentru ca zidurile acestea de azi să aibă ceea ce aveau vechile ziduri care se sparg în momentul de față.

O amintire

Mai târziu, când părintele Patriarh a fost Regent, eu l-am cercetar numai de două ori. Dați-mi voie această amintire, asupra căreia trec dealtminteri repede. Odată, după ce a murit Ion Brătianu: atunci, m-am dus acolo, chemat pentru două lucruri: pentru un lucru, ca să declar înaintea tuturor că eu nu socot „chestiunea închisă”. I-am spus atunci: eu cred că nici unui om destoinic nu i se poate tăia drumul când dorește să servească țara lui. Și al doilea, să vă recomand pe d-voastră chiar la putere. Și era bine dacă se urma atunci sfatul meu, căci nu aveți Alba Iulia și nu aveți manifestațiile de la București, și intrați în alte condiții decât condițiile în care ați intrat, care au dus pe urmă la marile defilări liberale, ale Partidului Poporului și așa mai departe.

Am spus - cu durere, cu durere personală, dar oricine trebuie să-mi recunoască și mie acest drept - că, ținând seama de împrejurările țării, nu era decât un singur drum: acela de a chema la guvern pe d. Maniu, pe care țara îl vrea. Pe mine nu mă vrea, chemați pe d. Maniu.

Și a doua oară a fost când dvs. ați venit la guvern. Am spus: nu cred că este bine să vină un guvern în mijlocul luptelor înverșunate care se deduseră atunci. Și anume ceea ce aveam de spus, am pus-o în scris. Acum trebuie să fie în arhive. Dacă vă interesează - nu este totdeauna plăcut de citit memorii - dar se găsește între memoriile de acolo.

Prin urmare, nu pot fi învinuit să față de membrii Regenței am avut vreodată una din acele atitudini, din nenorocire foarte dese, ale tuturor partidelor politice: foarte amabile cu Regența, când aveau speranțe, contra Regenței, când nu aveau nici un fel de speranță, dând Regenței absolut orice drept când dreptul acela putea fi întrebuițat în folosul lor. Adecă vechea lozincă a absolutiștilor din Prusia: *und der König absolut, Wenn er unsern Willen thut*, adecă Regele - sau Regența - să fie absolut, când face cum vrem noi.

În afară de aceasta, când a fost vorba de ridicarea părintelui Mitropolit la demnitatea de Patriarh, eu am fost acela care am adus argumentele istorice pentru aceasta. Am fost foarte bucuros că se înalță prima biserică - nu biserica de Stat, căci nu avem biserică de Stat dar când se înalță prima biserică a țării mele așa de sus. Nu să stăm noi cu Mitropolit alături de alții care au, în puterea unor drepturi medievale, pe care le putem reclama și noi, într-un oarecare sens, Patriarh.

În timpul din urmă, n-am avut într-adevăr nici un fel de contact cu Regența. Când a fost să se facă alegerea acelui membru al Regenței, care a fost d. Sărățeanu, eu eram, cum știe toată lumea, pentru generalul Presan. Dar generalul Presan n-a reușit. D. președinte al Consiliului, care nu-și fixase încă alegerea – împotriva părerii răspândite – d. președinte al Consiliului mi-a făcut plăcerea să mă întrebe și pe mine, și eu am spus până la sfârșit: sunt pentru generalul Presan.

Alegerea d-lui Sărățeanu

Dar s-a ales domnul Sărățeanu. Asupra d-lui Sărățeanu a căzut o ploaie de insulte, cu totul nemeritate. Eu am fost împotriva părerii că, dacă în guvern se găsește cineva care este cumnat cu un Regent, trebuie ori să se retragă Regentul, ori să se ducă ministrul. Ceva cu desăvârșire absurd, fiindcă aceasta cuprindea o îndoită insultă: pentru ministrul bănuțat că se duce pentru că în puterea dreptului de rudenie putea cere ceva de la Regent, care fiindcă în minister era cumnatul său ar fi dat o aprobare pe care ar fi refuzat-o altfel. Eu sunt un vechi tovarăș de bibliofilie cu d. Sărățeanu; ne întâlnim la anticari, unde nu se face nici un fel de politică.

Și cine iubește cartea frumoasă, iubește lucrurile frumoase. Este comunitatea aceasta cu cartea în care este cuprinsă gândirea cea mai aleasă a celor mai străluciți reprezentanți ai omenirii, e un fel de educație de sine însuși care se face în fiecare moment. Decât să asculți intrigile cutăruii bărbat, sau, din nenorocire pentru această țară, care are un fel de ginococrație, cu care trebuie să isprăvim odată pentru totdeauna, intrigile cutărei persoane feminine, e mai bine să-și întrebuițeze cineva vremea cetind o carte, care este atât de *bon conseil*, de bun sfat (*aplauze*).

Se dă o satisfacție morală la care Constantin Sărățeanu are dreptul, nu pentru lucrurile de astăzi, nu pentru lucrurile de ieri, dar pentru viața sa întregă și pentru rolul pe care l-a avut în Regență, un rol foarte respectabil. Însă, cum aceasta este o țară în care omul care iese înaintea e respectat și omul care face doi pași înapoi este luat în răs, cum e din nenorocire țara lui „obraznicul mănâncă praznicul”, modestia aleasă a lui Sărățeanu l-a făcut să fie în opinia publică ceea ce nu a fost în Regență și ceea ce un suflet ca al lui nu putea să fie niciodată.

Proiectul e o greșeală

Prin urmare, vedeți cu ce sentimente iau cuvntul astăzi ca să vă spun că, așa cum ați venit cu acest proiect de lege, ați greșit (*aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*).

Legea se va vota, dar cred că ați greșit. Rolul meu este acela de a semnaliza greșelile, acela de a regreta că le-a luat cineva asupra sa. Aș fi în stare, când vi se va da cuvântul, d-le Maniu, să mă ridic și să vă spun: nu mai vorbesc ca deputatul Iorga, eu vorbesc în locul d-lui Maniu, președintele Consiliului, și să vă aduc toate argumentele. Să facem încercarea: eu să scriu pe hârtie, d-voastră veți vorbi, și pe urmă să comparăm. Dacă greșesc, nu mai cunosc nici situația, nu mai cunosc nici fatalitatea situațiunii și nici psihologia persoanelor cu care mă văd de foarte multă vreme.

Eu cred că proiectul acesta, bun, rău, este antipatic; opinia publică nu-l vrea și noi suntem datori, mai ales la începutul unei domnii noi, să respectăm opinia publică. Carol al II-lea stă pe dreptul său, dar Carol al II-lea stă înaintea de toate pe popularitatea sa. Acesta este adevărul. Și pentru că lumea crede că regele constituțional are un cuvânt în orice, orice răspundere contra Constituției, se întoarce asupra regelui constituțional. Acesta este adevărul.

Eu, ieri, în momentul când ați adus acest proiect - cum știam că se va aduce, dar eram dator cu o conferință la Ploiești - vorbeam înaintea publicului de acolo și nu știu cum a venit vorba de recompense naționale de acestea, aceste recompense în care suntem așa de tari de o bucată de vreme. Ei bine, a fost un strigăt în toată sala contra oricărei recompense naționale, fără

deosebire. Așa gândește țara. Dacă dv. vreți să gândească țara altfel, educați-o, făceți-o să creadă lucrurile pe care nu le crede. Dar pentru moment țara aceasta crede așa, țara aceasta crede că suferă, țara aceasta crede că nu are bani, țara aceasta crede că și recompensele sau recunoașterile cele mai datorite pot întârzia. Așa crede țara. Dar, dacă ne închipuim noi că suntem mai cumiți decât țara, cine crede așa, norocul lui! Eu nu am crezut niciodată că sunt mai cuminte decât țara mea. Eu sunt de părerea bătrânului Voltaire, care spunea că „toată lumea are mai mult spirit decât dânsul”. Prin urmare, toată România are mai mult spirit decât oricare dintre noi.

Țara nu vrea

Țara nu vrea. Nu știu dacă foștii regenți vor, dar sunt convins că țara nu vrea, și așa fiind, eu cred că nu e bine să contribuim la discreditarea, din nenorocire prea răspândită, în care au căzut așezămintele noastre și la lipsa de înțelegere și iubire în care noi mai toți suntem față de țară.

Nu vă încredeți în popularitate; abia mai suntem tolerați la locurile noastre în viața politică de o țară care nu știe ce vrea, dar vrea fără îndoială ceva. Acesta este adevărul. Când am fi, cum erau boierii de odinioară, stăpâni pe țară, am putea face orice, fiindcă țara credea în fosta ei clasă dominantă. Țara nu crede în clasa dominantă de astăzi; nici într-un partid, nici într-un om. Și noi, fiecare, trebuie să ne purtăm în așa fel încât să facem ca țara să nu umble după minuni, care nu sunt de pe pământ, trecând și peste capul regelui, în care într-un moment și-a întrupat minunea. Ci noi trebuie să ne observăm, în tot ce facem, în așa fel încât să reabilităm această viață de partid, compromisă, și câștigăm pentru noi ceea ce înaintașii noștri, cu mai mare prestigiu, au avut în vremea lor, și aceasta a ținut țara.

Dar la sfârșit țin să vă fac o declarație: dacă ar fi și de văduva muritoare de foame a unui om de geniu, eu aș fi fost contra aceluia proiect de lege prin care ar voi să i se acorde o recompensă națională. Și eu vă spun, aici, în Cameră, ca să rămâie: eu pe ai mei nu i-am legat cu alt blestem, dar i-am legat cu două blesteme: să dea pe ușă afară, atunci când voi fi murit, pe acei care mă vor lăuda, după ce mi-au tăiat tot rostul în viața țării mele, și, al doilea, să întindă mai bine mâna decât să primească ceea ce numim o recompensă națională. O spun aici, ca să rămâie, pentru că ai mei o știu.

Și mai adaug încă un lucru. Era vorba cândva de nu știu ce proiect de acestea și Petre Carp era așezat acolo (*arătând spre băncile din față*) și a glumit în ce privește suma de care era vorba. Atunci am avut curajul eu, la vârsta mea și cu puținul ce-l reprezintam, să mă întorc către Petre Carp, la vârsta lui și cu ceea ce el reprezinta, și să-i spun: Dumneata râzi, dar pe fiecare ban care iese din vistieria țării este o picătură de sânge (*aplauze*).

NOTE

* Textul nu a apărut în *Dezbaterile parlamentare*. Îl reproducem după broșura nr. 2 a Cercului de studii al Partidului Național, *Noul regim*. Discursurile d. prof. Nicolae Iorga, Buc., 1930.

Ședința din 14 iunie 1930

Discurs despre climatul politic din țară în momentul Restaurației*:

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. profesor Iorga are cuvântul. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: Nu vă grăbiți. (*Ilaritate*).

D-le președinte, în momentul când d. președinte al Consiliului¹ - din nou președinte al Consiliului - a cerut cuvântul, eu am crezut că este vorba de o declarațiune de program. Declarațiunea de program a venit pe urmă, cu această introducere că este tot programul cel vechi, așa încât era un fel de amintire, foarte vagă, a unui program care era scris într-o formă mai precisă altă dată.

Dar d. președinte al Consiliului a făcut istorie și anume capitolul din istorie pe care vi l-a prezentat aceluia care nu-l cunoașteți sau care-l cunoașteți altfel, capitolul acela a început în momentul fericit - din nenorocire dispărut - în care aceleași sentimente ne însuflețeau pe noi toți. D. prim-ministru a mers chiar puțin înainte, a vorbit și de pregătirile actului prin care Regelui nostru i s-au dat drepturile pe care, din nenorocire, în anumite momente, foarte puțini îl recunoșteau.

O restabilire de fapte

Erau de acei care sfătuiau zăbava prudentă, dar - cum am spus și duminică - eu nu numesc pe fiecare, unde a fost și ce a spus. Trecutul său îl socotim închis. E mai comod pentru toată lumea și cred că pentru mine este și mai comod decât pentru mulți alții, dar în general este lucru comod.

Acum, d. președinte al Consiliului, făcând istorie, să-mi permită și mie să fac puținică istorie. Și cum d. președinte al Consiliului ne-a destăinuit acum un lucru foarte interesant, pe care nu-l cunoșteam înainte, anume că d. președinte al Consiliului a pregătit, întrebând Regența, întoarcerea Regelui - în care caz se putea face ca Regele să nu fi fost în primejdie de a rămânea în

vârful muntelui Caraiman, cu avionul, ci să vie în împrejurări ceva mai lesnicioase, dacă ar fi fost această înțelegere perfectă ce se afirmă. Dar d. președinte al Consiliului a vorbit și despre ziua cea mare de duminică.

Oricâte prostii am face în urmă, ziua aceea rămâne. Și e bine ca în istoria țării să rămânem mai mult cu aceea decât cu acele care au urmat după dânsa și cu acele pe care le bănuiesc îngrijorătoare, care vor urma, până când vom lua hotărârea care până acum a întârziat.

Dar pentru că a vorbit de ziua de duminică, să-mi dea voie să aduc aminte trei lucruri pe care îmi permiteam să le recomand aceluia care, în momentul acela, nu era decât Principele Carol restabilit în drepturile sale. Astăzi nu mi-aș permite să dau sfaturi Regelui. Regele știe că oricând voi fi chemat, voi răspunde. Dar până atunci, rămân acasă la mine. E o mare deosebire față de cei care se impun, de Regele nu știe cum să-i scoată de acolo. Este deosebire între omul care vine când îl chemi și omul pe care nu-l poți trimite acasă. Va să zică, mi-am permis în momentul acela un sfat pe care acum nu mi-aș permite să-l dau. Nu sunt, cum se crede, dătător de sfaturi oricând și oricui.

Eu aștept să fiu chemat. Până nu mă cheamă cineva de trei ori, nu sunt sigur că m-a chemat într-adevăr. Se întâmplă și unele cazuri când m-a chemat într-adevăr de trei ori sau m-a chemat numai de două ori și a regretat că nu m-a chemat a treia oară.

Exemplul armatei

Dar în duminica aceea mi-am permis să dau trei sfaturi, din care două au fost urmate și al treilea, din nefericire, nu.

Sfatul cel dintâi. Nu vă spun câtă bucurie am simțit că a fost urmat acest sfat, care nu se adresa Maiestății Sale - Altei Sale Regale atunci - ci se adresa acelei părți din societatea română, de care avem motive să fim mândri, armata; spuneam, armata, oricare ar fi fost rolul ei, trebuie să se întoarcă acolo unde o vrea țara. (*Aplauze prelungite*).

Ei bine, armata, adaug, a dat cel mai frumos exemplu de absolută dezinteresare. Nimic dintr-un pronunțament, care pronunțament ar fi fost o nenorocire. Fiindcă pronunțamentele au și defectul că se repetă. După cel care a făcut pe cel dintâi, se găsește cineva care vrea să facă al doilea, pentru dânsul, după ce primul a exploatat cel dintâi pronunțament. Nici urmă de așa ceva. Și cred că foarte rare sunt țările în care astfel de frumoase dovezi de devotament față de interesele generale ale țării au putut să fie date de armata care, în mijlocul unei societăți adeseori zăpăcite, își păstrează întotdeauna echilibrul. Prin urmare, eu cred că în sufletul fiecăruia dintre noi trebuie să fie o mulțumită pentru armată. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

Devotamentele care răsar când plouă

Dar era și a doua recomandare, că persoanele care pot să-și atribuie un merit în întoarcerea Maiestății Sale, persoanele acestea să nu frecventeze prea des Palatul. (*Aplauze prelungite*).

Îndată după aceasta, d. Lunian mi-a răspuns de la tribună - dar era așa de mare entuziasmul, încât nu am auzit bine; și nici nu l-aș fi întrerupt, fiind dat caracterul solemn al zilei aceleia - și m-a înștiințat că nu poate să fie vorba de astfel de prieteni care să se prezinte pentru a li se răsplăti meritele.

Eu cred că prințul Carol, de la Paris, a avut așa de puțini prieteni, încât îi poți număra pe degete. Dar eu nu m-am gândit la acei de la Paris, nici la acei de la München; și nu m-am gândit nici la acei de la Cluj și nici la acei din momentul sosirii la București. M-am gândit la devotamentele spontane care răsar după ce plouă. (*Aplauze prelungite, mare ilaritate*).

Dacă devotamentele acestea au fost, din fericire Regele a știut că afară de ușa prin care se intră la Palat, este și ușa prin care se poate ieși; lucru pe care mulți dintre acești d-ni l-au aflat atunci; nu l-au știut înainte.

Exclusivismul partidelor

Dar eu mai recomandam încă un lucru, recomandam ca glorioasele noastre partide - îmi pare rău că poate cuvântul s-a luat în serios; eu declar că nu l-am spus în serios - glorioasele noastre partide ar face bine să nu mai continue cu exclusivitatea lor de până acum.

Eu nu văzusem pe Maiestatea Sa. Eu am fost înștiințat - d. președinte al Consiliul vorbea de lucruri care au precedat frumoasa manifestare de duminică, să mi se dea voie să vorbesc și eu - eu am știut la ceasurile 5 dimineața, sâmbătă, că prințul Carol este în București; și nu m-am dus la Cotroceni. Nu m-am dus anume, fiindcă nu aveam de prezentat un devotament de ultimă oră, cu tot ceea ce devotamentul de ultimă oră poate pregăti pentru cariera unui om care fără astfel de devotamente întârziate nu înseamnă nimic. Și pentru că eu nu am vrut câtuși de puțin să adaug încă un lucru, să exprim apoi o părere care ar putea fi bănuită că este inspirată, să amestec, prin urmare, pe Maiestatea Sa - în închipuirea măcar a câtorva - în declarațiunile pe care le voi face.

Prin urmare, eu nu știam de loc ce voia Maiestatea Sa, în momentul când noi l-am proclamat, și mai mult decât noi, dreptul său elementar, care ne-a câștigat pe toți. Dar, în momentul când am avut și eu, duminică după amiază, onoarea de a fi primit de Maiestatea Sa, fără a o fi cerut, când am fost

primit de Maiestatea Sa, mi s-a spus că Maiestatea Sa dorește - nu este o indiscreție - când se povestesc în ziarele de dimineață toate amănuntele întoarcerii Maiestății Sale, fiecare căutând să-și atribuie meritele pe care le-a avut.

D. general M. Racoviță: Foarte rău!

Ce a voit Suveranul

D. N. Iorga: Foarte rău! Eu pot să spun că Maiestatea Sa - nu cred că aceasta ar fi dezagreabil Maiestății Sale însăși astăzi - că Maiestatea Sa a dorit un Minister al tuturor, a dorit un Minister de coaliție și a dorit un Minister de coaliție care să nu fie prezidat de un șef de partid. Mi-a părut bine; prin minte nu mi-a trecut să socot că aici ar fi cine știe ce atingere a unor drepturi pe care, ca toată lumea astăzi, le-aș fi avut și eu. Așa mi-a spus Maiestatea Sa.

Dorința Maiestății Sale a fost să guverneze în nou, să guverneze și cu oameni din partide, dar cu oameni noi din acele partide, și dorința Maiestății Sale a fost să guverneze în fel nou și cu un program nou. Și dacă Maiestatea Sa se va supăra de ceea ce spun acum, are un mijloc ușor de a nu se mai produce astfel de indiscreții: să nu mai mă cheme niciodată. Eu am casa mea și mă găsesc foarte bine înăuntru. Dar când fac o declarație, chibzuiesc întâi dacă pot să supere interesele țării; aceasta nu supără interesele țării. Al doilea, numai al doilea întreb dacă nu se poate să supere pe Maiestatea Sa. Pe Maiestatea Sa cred că nu poate s-o supere. Și opinia publică, mai puțin. Și, pe lângă aceasta, Maiestatea Sa a manifestat o dorință. Natural, dacă ar fi fost o dorință de suveran absolut, dacă de exemplu, Regele mi-ar fi spus că vrea să vă dizolve pe d-voastră, eu nu v-ași fi spus că a vrut să vă dizolve, și că s-a întâmplat că nu v-a dizolvat. Dar, din primele momente, Regele mi-a spus că nu vrea să dizolve Adunările care, cu atâta căldură și cu atâta sinceritate, și nu ca un act de partid, l-au aclamat. Și eu am arătat Maiestății Sale că sunt cu desăvârșire de aceeași părere. Dar sunt de aproape doi ani în mijlocul d-voastră și am spus întotdeauna: guvernele se pot schimba. Adunările nu trebuie să se schimbe. Jucăria aceea a alegerilor, de la fiecare an este o otrăvă pentru țară și o stricare a moravurilor. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*). Dar o Adunare, cum se întâmplă în Franța și aiurea, poate să dea mai multe Ministere. Și eu am cunoscut o Adunare care era gata să dea oricâte Ministere, așa numitul, fericitul Bloc, în care aveam plăcerea să mă găsesc cu ațâția prieteni - eu acesta, care se zice că nu am prieteni. De unde vor fi ieșit cei 35 de deputați și senatori care mă înconjura? Probabil că-i fabricasem eu, după alegeri.

Adunarea Blocului

Atunci am avut plăcerea să mă găesc alături de Partidul Național Român din Ardeal, să mă găesc alături de partidul bucovinean, care pe vremea aceea era liber, nu intrase în Partidul Liberal, să mă găesc alături de partidul basarabean, care era pe vremea aceea iarăși liber și să mă găesc alături de Partidul Țărănesc, și știți foarte bine că în acele câteva luni de zile am avut să ne felicităm reciproc de bunele legături dintre noi. Vreau să fac o destăinuire acelora care cred că nu se poate face un Minister decât dintr-un singur partid, și în fruntea Ministerului un om politic ca un capelmaistru, cu o baghetă, mai mult sau mai puțin magică, magică pentru unii, mai puțin magică pentru alții. Când a fost să se numească prefectii și primarii, în Ministerul coaliției, eu cu d. Mihalache și d. dr. Lupu am stat într-o seară, acasă la mine, și am putut să fixăm lista primarilor și prefectilor, fără ca un singur moment să fie vreo neînțelegere între noi. Acesta este curatul adevăr.

Rostul Parlamentului

Va să zică, eu cred că Adunarea trebuia păstrată, și Adunării acesteia îi lipsește un singur lucru, sentimentul că ea dă guvernul și că nu guvernele sunt chemate totdeauna să-i dea directive. (*Aplauze prelungite*). Sunteți oameni care faceți parte dintr-un partid, dar, vă rog, națiunea este mai mare decât partidul, partidul este mai mare decât reprezentanța lui în Cameră și în Senat; reprezentanța în Cameră și Senat este mai mare decât guvernul, acesta este crezul meu. Dar, fără îndoială, este și o altă părere. Părerea că Ministerul este mai mare decât Parlamentul, că Parlamentul este mai mare decât alegătorii, și că alegătorii, adică partidele, sunt mai mari decât țara.

Drepturile regelui

Dar aceasta, să-mi dea voie oricine, nu este părerea mea. Și Maiestatea Sa a manifestat încă o dorință. Aici noi ne împărțim: sunt două păreri cu totul deosebite: o părere de constituționaliști și o părere de istorici și de oameni reali. Părerea constituționaliștilor este: Regele iscălește. Regelui i se poate impune orice om; Regelui i se poate impune orice lege; Regele trebuie neapărat să iscălească orice.

Părerea mea, care nu este de la 1866 în România, sau de la cine știe ce dată în Ardeal, părerea seculară a poporului român este alta: Regele, nu voi întrebuința formula „domnește”, pentru că a intervenit 1866, dar Regele trebuie să se facă simțit în fiecare moment. (*Aplauze*).

Și dacă era vorba de un Rege care să nu se facă simțit, puteam să-l lăsăm pe prințul Carol în castelul său din Franța, aveam o Regentă, o Regentă care, compusă din trei oameni, natural că putea să fie întrebuințată și pentru această funcțiune.

Dar poporul acesta - dacă socotiți altfel, vă înșelați, și vă rog pe d-voastre să nu vă înșelați, ca să nu nimerească d. Vintilă Brătianu, când va fi la cea de a zecea zodie, până acum este numai la a treia (*ilaritate*), eu doresc ca d-voastră să fiți aceia care să nu vă înșelați - poporul acesta cere un Rege adevărat, și cine vrea să cloroformizeze pe Rege și cine vrea să impună Regelui interesele unui partid, se înșală.

Regele a dorit ca miniștrii săi să nu fie ieșiți dintr-o consfătuire de partid, ci miniștrii pe care îi vrea în adevăr, îi vrea unul câte unul. Nu cred că în trei zile să se fi schimbat părerea Regelui.

A doua oară când l-am văzut, Regele își dădea seama că nu mai poate ceea ce a vrut, dar nu se schimbase câtuși de puțin punctul său de vedere. Căci acesta este un punct de vedere permanent; și cine crede altfel, va avea un conflict, și cine crede că va birui în acest conflict, va ieși zdrobit dintr-însul pentru că în jurul Regelui și nu în jurul oricărui partid se găsește conștiința poporului român și chiar dorința naționalităților din această țară, în dosul Regelui și nu în dosul vieții de partid.

Misiunea domnului mareșal Presan

Și atunci, Regele așa a dorit. Nu s-a putut. D-nul mareșal Presan a fost la mine, însărcinat cu o altfel de misiune. Am vorbit două ceasuri cu mareșalul Presan, am încercat să-l conving de un lucru: că are un moment unic în istoria acestui popor. După două ceasuri, nu l-am mai văzut. Am citit seara în ziar că d. mareșal a declarat că fiindcă d. Vintilă Brătianu se găsește politicește indispus, din această cauză nu poate să-și îndeplinească misiunea. Eu doresc ca d. Vintilă Brătianu să fie dispus, tot mai dispus, până la balul de la Palat, în care doresc să-l vedem jucând alături de Rege, alături de soția sa, Regina, să jucăm împreună cu toată țara românească, să facem o horă cu d. Vintilă Brătianu și cu simpaticul său nepot alături de d-sa, cu d. Gheorghe Brătianu...

Dar eu nu-mi închipui, vă rog, ca pentru o indispoziție trecătoare a d-lui Vintilă Brătianu - toată lumea dorește ca această indispoziție să fie pasageră - pentru aceasta să se părăsească o misiune ca aceea.

De atunci, nu l-am mai văzut pe mareșalul Presan. Acum aflu că d. Presan, pentru care am toată stima și toată simpatia, și doresc să-l mai văd odată având o asemenea misiune, dar doresc să o și ducă la capăt, aflu că d-sa

este mareșal și nu este general - eu doresc ca toată lumea să aibă tot binele dar îmi face plăcere când aud de la dâșșii întâi, în loc să citesc din gazete. Acesta este adevărul.

Guvernul e același

Și atunci, s-a alcătuit un Minister de partid. D. președinte de Consiliu ne spune: în formă este alt Minister, dar în fond, este tot același. Eu, care văd rău, mi se pare că și în formă e cam tot același și dacă m-ași fi îndoit, n-aș fi avut decât să privesc la cel mai vesel dintre d-voastră, la d. Potârcă (*mare ilaritate*), subministrul Domeniilor, iar dacă nu s-ar supăra, fiindcă aceasta este o urare de prosperitate pentru țară, subministrul al domeniilor (*ilaritate*.) N-aș avea, prin urmare, decât să văd pe d. Potârcă acolo, ca să fiu sigur că ceea ce a fost, este și va fi până la o nouă avizare, pe care n-o doresc apropiată. N-o dorește nimeni apropiată. Fiindcă este mai bine ca o țara să persiste într-un punct de vedere greșit, până se vede tot ce se cuprinde într-însul, decât să-și schimbe greșelile prea repede, una după alta. Aveți o vacanță așa de plăcută, destulă chiar pentru miniștrii obosiți, pentru cinci luni de zile, este tot ce trebuie pentru ca legile să se voteze în două săptămâni și pentru ca, după aceea, să vă puteți odihni două luni de zile și chiar patru.

O mare greșeală

Dar, d-lor, aici este o parte foarte serioasă, cu care închei. Este o greșeală că în această țară nu se pot uni puținele forțe reale. Lumea își închipuie, fiindcă sunt ambiții multe, că este și multă capacitate în această țară. Nu este adevărat. Generația din care fac parte eu, ca și generația care se ridică acum, au fost, prin voia lui Dumnezeu, prin cruda voie a lui Dumnezeu, o generație săracă, și numai unirea elementelor de ispravă din toată țara poate să ducă la un oarecare rezultat. Iată, acum fiindcă nu mai este regent, Patriarhul nu se va supăra când voi spune că într-o audiență, cea dintâi audiență după moartea Regelui Ferdinand - audiență la care m-am hotărât cu multă dificultate, și cele dintâi cuvinte pe care i le-am spus acolo au fost că, venind la Regență, aceasta nu înseamnă că eu înțeleg să părăsesc vreo credință sau vreun devotament, și s-a înțeles de ce spun așa. Patriarhul mi-a spus: se poate face în România oricând un Minister exemplar, care să dureze o întreagă legislatură și să se prezinte după patru ani din nou, ca să mai facă încă patru ani, dar pentru aceasta trebuie să se înțeleagă oamenii de mâna întâi. Și mi-a spus părintele Patriarh atunci: „totdeauna oamenii de mâna a treia biruiesc pe oamenii de mâna întâi”. Aceasta era părerea părintelui

Patriarh. Eu sunt convins că este și părerea Regelui, dar este și părerea marelui nostru stăpân, a opiniei publice a României acesteia, care nu vrea guverne de partid. Priviți în afară, duceți-vă și întrebați, în vacanță, pe alegătorii d-voastră, și toți vă vor spune așa: nu prin guverne de circumstanță, nu prin guverne în alcătuirea cărora să se țină seamă numai de contingentele electorale și de echilibrul între ramurile care le compun, nu prin aceasta se poate servi țara. Dar, din nenorocire, s-a făcut și acum aceeași greșeală, care s-a făcut și altă dată.

Dacă vreți, numără datele când s-a mai săvârșit această greșeală și vă veți convinge și d-voastră cât de greu apasă asupra vinovaților răspunderea situațiunii de astăzi.

Precedentele

În timpul războiului, Ion Brătianu a ținut, în luna iulie 1917, să rupă legăturile cu conservatorii, să facă un Minister curat liberal. A trebuit să intervină până și legațiunea Franței, care a spus: cum se poate această monstruoșitate? Când în toate țările, în mijlocul războiului cumplit se adună toate partidele, d-voastră, care aveți numai două partide, voiți să rupeți această legătură, fiindcă întrevedeți o biruință, pe care unii nu vor să o împartă cu ceilalți? S-a mântuit războiul. Regele Ferdinand, în luna lui ianuarie 1919 - o spun pentru cine nu știe - a cerut un Minister de concentrare. Ion Brătianu a considerat dorința Regelui în așa fel încât am primit la Iași - nu venisem încă de la Iași - prin Gheorghe Mârzescu, o telegramă, în care întâi era vorba de prefectul de poliție care să se numească la Iași, am primit, zic, invitațiunea de a face parte din acest Minister de concentrare și anume fără portofoliu. Când te invită prin telegramă, printr-o telegramă care nu-ți este adresată, printr-o telegramă în care se vorbește întâi de prefectul de poliție de la Iași, să primești un minister, dar bagă bine de seamă, să fie fără portofoliu, vă puteți ușor închipui care a fost răspunsul meu. S-a făcut un Minister curat de partid, care a făcut loc Ministerului Văitoianu.

A venit apoi Ministerul de coaliție, Ministerul Blocului, care ar fi făcut ceva dacă n-ar fi fost zugrumat, fiindcă a fost un Minister zugrumat, și măcar dacă ar fi fost zugrumat de bărbați, dar a fost zugrumat de femei, care nu voiau să-și piardă moșiile. Un act de răzbunare femeiască a fost căderea, în martie 1920, a Ministerului Blocului. Și nimeni nu va îndrăzni să-l ție de rău după câțiva zeci de ani, când va cerceta ce s-a făcut în cele câteva luni, ce situație s-a primit și ce situație s-a lăsat. S-au lăsat atunci atâtea fonduri secrete la ministere, neatinse, încât urmașii au rămas încremeniți și au crezut că înainte de dânșii a fost un guvern de copii sau un guvern de nebuni. (*Ilaritate, aplauze*).

Atitudinea guvernului coaliției

În ce privește administrația locală, a fost excelentă, iar atitudinea noastră față de generalul Averescu și față de liberali - erau vreo sută în partea aceia a Adunării - a fost așa cum niciodată un partid la guvern nu s-a purtat față de opoziție.

Când Toma Stelian a intrat în Cameră, a fost felicitat de la tribuna Camerei și de la locul președintelui pentru intrarea sa în Adunare și am arătat că dorința noastră era să fie și reprezentanți ai Partidului Liberal, cât mai mulți, acolo în Adunare. Și tot așa am fi dorit să fie și reprezentanți de ai lui Take Ionescu și de ai d-lui general Averescu.

A venit însă d. general Averescu și l-a prins imediat pe d. Inculeț, l-a prins și pe d. Nistor. Îmi aduc aminte că la deschiderea Camerei mi s-a spus că este un ministru și se poate deschide ședința. Am zis: nu-l văd. Mi s-a răspuns: dar este d. Nistor. Acela este din guvernul care a căzut, nu este din acel care a venit. (*Ilaritate*). Vă rog, dați-mi voie, până nu vine d. președinte al Consiliului să mă asigure de aceasta, nu pot crede că d. Nistor reprezintă guvernul cel nou, și chiar dacă ar veni după dumnealui și d. Inculeț tot nu pot crede. (*Ilaritate*).

Trebuie să vă spun că unul din doi a fost așa de amabil, încât a venit la mine și mi-a spus: să nu te superi, însă este bine să fiu și eu acolo ca să știi și d-ta ce se petrece în Ministerul acela. (*Ilaritate*).

A venit d. general Averescu, cu un Minister de un singur partid. Ministerul acesta a fost răsturnat. A venit Ministerul Take Ionescu. A stat două luni.

Egoismul de partid

Acum o să spun un lucru ca să vă arat ce însemnează egoismul blestemat de partid.

În casă la mine, Ion Brătianu a negociat în ceea ce privește noul Minister, zicând: vreau să fac noul Minister împreună cu Partidul Național. Eu am fost ținut de rău. Făgăduisem Partidului Național că nu intru în guvern decât atunci când Partidul Național din Ardeal va fi satisfăcut. Ion Brătianu mi-a spus: de ce nu vrei să intri cu mine contra naționalilor și de ce îi la naționali contra mea? Fiindcă dumitale nu ți-am făgăduit nimic, pe când Partidului Național i-am dat cuvântul meu, pe care nu-l calc.

Mi-a spus: văd eu ce ești d-ta. D-ta te-ai sărutat cu Take Ionescu. - Eu nu m-am sărutat, dar d-ta în chestiunea tramvaiului ai ieșit cu el în balcon. - Bine, am ieșit, dar nu m-am sărutat. - Dacă ai ieșit în balcon, trebuia să te săruți, fiindcă așa este mai loial. (*Aplauze*).

Nu s-a făcut acest Minister. De ce? Pentru trei locuri de senatori în Ardeal.

Asta înseamnă egoism de partid. A plecat Ion Brătianu și a venit generalul Averescu. Cum am fost tratat eu la alegerile acelea, să nu mai vorbim. Eram unul singur în Cameră și toată lumea se aștepta să pornesc război împotriva acelor care au învins cu mijloace așa de ieftine.

Sufletul meu nu-l învinge nimeni. Până nu voi îngenunchia de bătrânețe, nu va învinge nimeni sufletul acesta din mine, și d-voastră sunteți mulți, să fiți de zece ori mai mulți, sufletul acesta nu-l biruiți. Asta s-o știe oricine.

Și atunci, când a venit generalul Averescu, în loc să-i spun vorbele rele pe care le aștepta, i-am spus: d-le general, este unicul moment când d-ta poți să faci un al doilea mare partid contra Partidului Liberal. Așa era situația Partidului Național că se putea face. A zis: mă voi gândi. S-a gândit așa de bine, încât în luna mai a anului următor a fost debarcat, cum știe toată lumea, cu decretul acela și cu întrebarea: da? decretul acela trebuie să-l iscălesc? Cum voiți d-voastră.

Dar, desigur că dacă se urma sfatul meu și se crea acel formidabil partid, generalul Averescu nu pleca de la putere așa cum a plecat, cu rana pe care și acum o poartă în inima sa, pe dreptate.

După aceea, după căderea generalului Averescu, a venit un alt guvern, un guvern de scurtă durată și un guvern liberal, guvernul liberal care a murit îndată sau nu chiar așa de îndată, după Ion Brătianu. Nu a murit îndată cum se cuvenea, căci se cuvenea să moară odată cu acela care era sufletul lui și ar fi fost mai bine pentru Partidul Liberal decât să se târască așa cu rana și cu cuțitul în carne, cum s-a târât.

Apoi d-voastră ați făcut Alba Iulia, ați anunțat nu știu ce marș la București, care din fericire nu s-a făcut. Regența a cedat și ați venit d-voastră la guvern. Și iarăși ați așteptat să viu cu cine știe ce pornire în contra d-voastră, eu, cel rămas singur în mijlocul aplauzelor care vă salutau pe d-voastră, mântuitorii țării. Care a fost atitudinea mea? Nu uitați, v-am spus-o de mai multe ori. Gândiți-vă bine, nu este vremea exclusivismului de partid. Pe baza strictului exclusivism de partid ați mers.

Nimic nou

S-a întâmplat să vină Regele. Toată lumea aștepta ceva nou. V-ați învățat și ați ajuns din nou la această formulă: noi și ai noștri, cu programul nostru și ideologia noastră.

Voci de pe băncile majorității: Nu din vina noastră.

D. N. Iorga: Ei bine, nu vreau să fiu profet de zile rele. Nu va ajunge nici un partid pe baza aceasta la satisfacerea opiniei publice, la mulțumirea Regelui și la lecuirea rănilor adânci ale acestei țări. Dacă nu mă credeți, îmi permit să vă amintesc ce a zis cineva care s-a întors în Franța tot așa, după o lungă pribegie, la căderea lui Napoleon. Când s-a întors acela care trebuia să fie moștenitorul tronului lui Ludovic al XVIII-lea, când a apărut în Franța fiul mai mare al lui Carol al X-lea, care trebuia să se înscrie în rândul monarhilor francezi, l-a întrebat cineva: ce însemnează întoarcerea Alteței Voastre Regale? - Nu e nimic schimbat în Franța, nu este decât un francez mai mult.

Apoi bine, în adevăr, în aparență nu este schimbat nimic în România decât este un român mai mult, dar românul acela este un român și jumătate. Cine crede că l-a înfășurat în pânzele Constituției cloroformizate, pentru ca de la un regim de partid să meargă la un alt regim, convingerea mea adâncă a unui om care a avut o parte în creșterea lui, este că vă înșelați și decât să ajungeți la o soluție venită de la el și punându-l pe dânsul în fața țării, ar fi fost mai cuminte să realizați de la d-voastră, cu un gest de generozitate, care a lipsit, ceea ce țara întregă aștepta, ceea ce mâine sau poimâine țara întregă va avea.

În replică

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. președinte al Consiliului are cuvântul.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: D-lor deputați, în fața expunerii d-lui profesor Iorga, țin să constat cu sinceră recunoștință că d. Iorga n-a reprezentat niciodată exclusivismul de partid, ci d-sa, în tot timpul de când am onoarea să iau parte în politica țării românești, a propovăduit ideea concentrării tuturor forțelor naționale pentru realizarea scopurilor mărețe ale națiunii.

Această constatare nu mă împiedecă însă să resping respectuos acuzația care s-ar putea deduce din cuvântarea d-sale, că noi, Partidul Național Țărănesc, am fi animați de egoism de partid, spre a păstra în orice împrejurări numai pentru noi puterea politică în stat.

Nu vreau să mă refer la trecutul politic de 10 ani al partidului nostru.

Pe vremea când fostul partid național și fostul partid țărănesc nu forma încă un singur partid și apoi după ce au fuzionat, au fost animați de aceeași năzuință, de a pune umăr la umăr cu toții pentru a înfăptui o guvernare lipsită de valurile pasiunilor politice, ca să putem da o viață prosperă națiunii noastre, și a aduna într-un singur mănunchi toate forțele vii ale poporului român, spre o liniștită opera de construcțiuni.

Dovadă pentru această afirmare a mea, dați-mi voie să aduc întâmplarea recentă a ultimelor zile. Vă întreb pe d-voastră: s-a mai găsit în istoria politică a țării românești vreodată un partid care reprezintă 85 procente ale parlamentarilor să decline de la sine însărcinarea de a forma guvernul și să ofere Maiestății Sale posibilitatea de a constitui cu colaborarea acestui partid un guvern de concentrare? (*Aplauze prelungite și îndelung repetate; ovațiuni pe băncile majorității.*)

În adevăr, Maiestatea Sa a fost animat de la început, în mod firesc, de gândul să adune pe reprezentanții tuturor curentelor politice la o muncă politică, rodnică în jurul său. Gând nobil, părintesc, firesc și de o mare gândire politică. Aceasta însă nu l-a împiedicat să dea dovadă, din primul moment, de simțul său constituțional și parlamentar, întrucât a oferit Partidului Național Țărănesc să formeze guvernul. Partidul Național Țărănesc, prin glasul meu însă, a respectat această dorință a Maiestății Sale, și l-a sfătuit să însărcineze pe mareșalul Presan să încerce a face un guvern de concentrare.

Ce se putea pretinde mai mult de la Partidul Național Țărănesc și prin ce ar fi putut dovedi încă și mai mult altruismul său și lipsa totală a egoismului politic, care pătrunzând și dominând gândirea altor partide, a nenorocit țara aceasta zeci de ani de a rândul? (*Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigăte de bravo pe băncile majorității.*)

D-lor deputați, dacă d-voastre ați fi auzit conversația care am avut-o cu mareșalul Presan, când m-a onorat cu vizita d-sale, ați fi putut constata că această propunere a mea n-a fost o formalitate goală, ci ea a fost bazată pe o sinceră hotărâre și pe o hotărâtă bunăvoință de a-i da întreg sprijinul nostru, ca să se poată înfăptui acest guvern de concentrare. (*Ovațiuni prelungite pe băncile majorității.*)

Constat cu bucurie că d. profesor Iorga, în conformitate cu trecutul său și cu vederile sale patriotice, pe care le-a dovedit și cu această ocazie, a pus în vedere imediat sprijinul său întreg, necondiționat și pe deplin patriotic pentru realizarea acestei idei. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Dacă însă, cu toate acestea, nu s-a putut realiza, nu este vina d-lui profesor Iorga, dar nu este nici vina noastră. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*) Vina este a celorlalte partide, dintre care două, principial au admis ideea colaborării, însă cu anumite condițiuni; iar celălalt partid, Partidul Liberal, a respins-o de la început.

Ce suntem noi vinovați pentru aceasta?

Eu cred, d-le profesor Iorga, că d-voastră ați fi putut sublinia cu autoritatea d-voastră, procedarea loială și patriotică a partidului nostru, pentru a arăta prin ea o pildă în viitor partidelor celorlalte, ca să facă la fel, atunci

când vor fi momente, fie grele, fie înălțătoare, în viața politică a statului nostru. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*).

D-le profesor Iorga, peste toate combinațiunile politice, peste toate încercările sau vederile partidelor diferite, țara trebuie guvernată (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*) și prin guvernele care se succed trebuiesc înfăptuite instituțiuni și luate măsuri menite să întărească și să înalțe țara și neamul.

Noi n-am putut aștepta, dacă d-lui mareșal Presan nu i-a succes să înfăptuiască ideea mare a M. S. Regelui și a d-voastre și a noastră. Noi nu avem ce face decât să luăm noi grabnic și cu mână tare frânele guvernării și să ducem mai departe munca de organizare și de dezvoltare a vieții de stat, cu atât mai mult cu cât suntem convinși că având frânele în mâna noastră, vom face bine țării și vom folosi națiunii noastre, atât de mult încercată. (*Aplauze, prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității; ovațiunii prelungite*)

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, aș vrea să adaug numai câteva cuvinte.

Îmi pare bine de un lucru, că d. Maniu, în deosebire de alți șefi de partid și de guvern, este un om cu care, cel puțin când este cineva în Cameră, poate sta de vorbă. Și acesta este fără îndoială un avantaj.

Dar eu îl întreb pe d. Maniu dacă, atunci când n-a reușit încercarea cu generalul Presan, nu era cazul să facă o încercare din partea d-sale. Dumnealui crede că ar fi fost prea târziu, că nu permitea vremea. Dar în orice caz, pentru ca d-nealui să știe tot ce a fost, este natural. Fiecare știe ce-l privește pe dânsul, dar nu știe ce privește pe alții. Iată: Maiestatea Sa mi-a vorbit de posibilitatea unui guvern al d-voastre, și când mi-a vorbit de participarea la un astfel de guvern, care ar fi o dorință a Maiestății Sale, eu natural - și nu vă veți supăra - i-am dat răspunsul pe care l-am dat și Regenței, atunci când a fost vorba de un guvern Titulescu: „Eu sunt prea bătrân ca să servesc sub oamenii mai tineri și mai noi decât mine. Dar eu sunt gata, d-voastre o știți, eu sunt gata să pun un om acolo, care să arate înaintea țării că și eu sunt dispus să dau sprijinul unei autorități, de care dacă veți râde d-voastre, va râde o țară întreagă de d-voastre; sunt gata să dau sprijinul acestei autorități, unui astfel de guvern”.

Dar Maiestatea Sa m-a rugat de un lucru - și cu mărturisirea acestei dorințe a Regelui și cu arătarea răspunsului pe care l-am dat închei aceste explicațiuni care, vă asigur, n-au fost pentru mine plăcute. Ori de câte ori sunt silit a vorbi într-o chestiune care privește puterea, eu mă simt mai slab decât oricând. Nu mă simt slab când este vorba să atac pe cineva, nu mă simt slab atunci când este vorba să apăr drepturile cuiva, dar de câte ori este vorba și de dreptul meu cel mai elementar, sunt mai slab decât oricând.

Maiestatea Sa mi-a spus: „Dar dacă ar fi un guvern Maniu curat? Dacă aş zice eu: pentru momentul când l-am numit, acela este Ministerul meu, d-ta m-ai ajuta pe mine?” Şi în această formă răspunsul a fost: „Orice guvern al Maiestăţii Voastre, chiar constituit pe o bază de exclusivism politic, nu va întâmpina în cel dintâi moment una din acele opoziţii zgomotoase cu care lumea este deprinsă la noi”.

Şi eu, când am dat un cuvânt Regelui, eu îl ţin. Numai că în acelaşi timp trebuie să vă înştiinţez că atunci când aş vedea că d-voastre, cu doctrine de acestea parlamentare, aţi încerca să încălcaţi dreptul Regelui, care are un cuvânt în aceasta, mai mult decât alţii, atunci toată lumea mă va vedea lângă Rege şi contra d-voastre.

NOTE

* Textul a apărut cu titlul *Noul guvern în faţa Camerei*, fără dată, în broşura nr. 2, scoasă de Cercul de studii al Partidului Naţional, deja citată. Am preluat de acolo titlurile paragrafelor, stabilite, desigur, de autor.

Şedinţa din 16 iunie 1930¹

Adresează o interpelare ministrului Instrucţiunii Publice şi Cultelor, în legătură cu situaţia Muzeului naţional de la Şosea:

D-le preşedinte, îmi permit a interpela pe d. ministru al Instrucţiunii Publice şi al Cultelor: Ce intenţii are faţă de clădirea mai departe a Muzeului Naţional de la şoseaua Kiseleff?

Acest Muzeu Naţional poate fi considerat ca o simplă locuinţă particulară a directorului său? Muzeul fiind destinat şi colecţiilor istorice, e logic ca directorul colecţiilor etnografice să fie singur proprietar al frumoasei clădiri pe care o locuieşte? Poate avea grijă de muzeu, ale cărui colecţii se pot expune şi azi în casa uzurpată de director, cineva care e şi director al Fundaţiei Carol şi profesor la Cernăuţi?

Crede d-sa că era tuturor toleranţelor poate fi continuată şi sub noul regim pe care d. preşedinte al Consiliului l-a declarat de purificare?

Interpelarea acesta aş ruga să fie pusă la ordinea zilei joi, fiindcă aş avea multe lucruri de spus pe care le-am tăcut multă vreme. Şi puţini înţeleg de ce².

NOTE

1. În timpul ședinței, a intrat în incintă Gheorghe Brătianu și N.I., binevoitor, l-a poftit să se așeze lângă el, adăugând: „Domnule președinte, vă rog să-i spuneți d. Brătianu că nu se compromite dacă stă lângă mine”.

2. Atacul era îndreptat împotriva lui Alexandru Tzigara Samurçaș. Președintele Adunării, Șt. Cicio Pop, l-a informat că va consulta tabloul interpelărilor și îi va da cuvântul, după posibilități. N.I. a insistat: „Poate vreun coleg va binevoi să-mi cedeze o jumătate de ceas”.

Ședința din 18 iunie 1930

Într-o chestiune de regulament, legată de discutarea proiectului privind concesionarea exploatarea cazinourilor din țară:

D-le președinte, v-aș ruga, fiindcă vin astfel de proiecte de legi, pe care trebuie să spun că conștiința etică a țării le repudiază - și eu aș fi dorit să vorbesc împotriva acestui proiect de lege - noi când venim aici nu știm care sunt proiectele de legi care se vor prezenta, v-aș ruga să luați două măsuri.

După vechiul obicei, pe care l-am apucat eu aici în Cameră și care a durat mai bine de 20 de ani, proiectele acestea erau totdeauna dinainte anunțate. Și încă ceva, când vin deputații, li se dă proiectul tipărit. Și atunci nu se întâmplă ceea ce mi s-a întâmplat mie: cineva m-a rugat să trec până în culoar și în acest timp, cu o repeziciune extraordinară, s-a votat proiectul acesta care introduce un element de imoralitate în societatea noastră, nu le mai trebuie ispita aceasta oamenilor fără minte și fără suflet, care cheltuiesc de multe ori și averea statului jucând la jocuri de noroc, o bandă de ticăloși care trebuie să fie împiedicată de a-și pierde averea, iar nu să li se dea toate mijloacele pentru a-și satisface o pasiune bolnăvicioasă. (*Aplauze și de pe o parte din băncile majorității*).

Eu aș fi vorbit dar nu aveam cum. Nu totdeauna este acolo lista proiectelor care se prezintă și, mai ales când intrăm noi, nu ni se dă nici unul din proiectele pe care trebuie să le avem tipărite, ca să știm de ce este vorba.

Pe d-voastră vă rog, d-le președinte, să dați ordin ca să se anunțe chiar

de dimineață, când se încheie ședința, care este ordinea de zi a celorlalte ședințe în care se vor lua în discuție proiectele de legi.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, proiectul acesta este pus pentru a șasea oară la ordinea zilei.

De altfel, proiectele de legi se împart în fiecare zi la rândul lor. Este însă imposibil să le împărțim de mai multe ori. (*Aprobări pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: D-le președinte, să-mi dați voie, eu vă asigur ca un om de onoare, că de când a început sesiunea până acum, poate să mi se fi dat cel mult zece proiecte de legi. Proiectele de legi nu se împart de la un deputat la altul. Habar nu avem ce este prevăzut pentru o ședință. Se întâmplă lucruri de acestea regretabile și nu o astfel de Cameră, care nu este chemată să sprijine ce este mai putred în clasa de sus, ci să ajute ceea ce este sănătos în clasa de jos, nu o astfel de Cameră trebuie să voteze un astfel de proiect de lege. (*Aplauze*).

D. Șt. Cicio Pop, președinte: Eu nu pot să constat, d-lor deputați, decât atât că am procedat legal, conform regulamentului, și că proiectele de legi au fost împărțite.

D. N. Iorga: D-voastră, da.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: Eu trebuie să constat că proiectele de legi vi se pun la dispoziție, așa că nici acest proiect de lege n-a putut surprinde pe nimeni.

D. N. Iorga: Pe mine m-a surprins. Mie nu mi s-a dat niciodată acest proiect de lege tipărit¹.

NOTE

1. Era vorba de concesionarea pe 20 de ani a exploatarii cazinourilor din țară. Iuliu Moldovanu, subsecretar de Stat în ministerul Muncii, precizase că până atunci concesiunea se făcuse anual încât beneficiarii nu investiseră nimic. Adunarea a votat proiectul cu 103 bile albe și 29 negre.

La proiectul de lege prin care se fixa lista civilă a membrilor familiei regale*:

D-le președinte, în forma cum se prezintă acest proiect de lege¹, eu, dacă aș avea obiceiul de a vota, m-aș simți împiedicat de a o face. Îmi dați voie să vă arăt de ce:

Întâi, cred că venirea cu un proiect de lege din inițiativă parlamentară nu este calea cea mai potrivită. Al doilea, suntem foarte recunoscători, noi cu toții, pentru hotărârea pe care a luat-o noul Rege de a tăia din cheltuielile inutile ale Curții - se pare că este vorba de amputarea a vreo 80 milioane lei, bani cheltuiți până acum în zadar (*aplauze*). Foarte recunoscători, prin urmare, Maiestății Sale, eu înțeleg un lucru, ca monarhist, și anume ca monarhist de principiu care n-am avut niciodată veleități, pe care unii oameni ușori le-au avut în domeniul președinților de republică, prin urmare ca vechi monarhist, eu cred că împărțirea sumelor pe care țara această săracă le ține cu toată dragostea la îndemâna familiei domnitoare, în împărțirea acestor sume, nu autorii unui proiect de lege din inițiativă parlamentară au să se amestece. Regele are de împărțit suma pe care țara le-o pune la dispoziție, între membrii Dinastiei. Acesta este adevărul principiu. Nu noi avem să împărțim această sumă. Și sunt sigur că dacă Regele ar avea să împartă această sumă, care desigur că nu este prea mare - împărțind cu 40, care este scăderea monedei, aceasta însemnează un milion de lei aur pe an - dacă Regele ar avea să împartă această sumă, el ar ști un lucru: că mama moștenitorului Tronului, aceea care după încetarea stării ilegale din timpul Regenției este nu numai mama moștenitorului Tronului, ci reintră legal în toate drepturile sale, aceea care dacă este Maiestate, aceasta înseamnă că este Regină, nu poate fi pusă în stare de inferioritate (*aplauze*.) Eu nu cunosc în istorie o princesă care să fie Maiestate, nici o Maiestate, care prin însuși titlul de Maiestate pe care îl poartă, să nu fie considerată ca o Regină. Eu în sufletele oamenilor nu mă amestec. Dar eu consecințele unui act știu să le trag logic, și ca istoric și ca om politic. Or, avem a face cu principesa Elena, Alteță Regală, ori avem a face cu Maiestatea Sa Regina, una ori alta. Eu vorbesc limpede, mie nu mi-a tors pe limbă nimeni, prin urmare, ce cred spun și ar fi bine să se găsească în țara aceasta mulți oameni care ceea ce cred, să spună, fiindcă avem mulți dintre aceia care spun ce nu cred și care nu cred ce spun.

Cum ar fi distribuit regele

Prin urmare, Regele n-ar fi pus 7.000.000 pentru soția sa și n-ar fi pus 20.000.000 pentru Femeia înaintea faptei mari a căreia, în timpul războiului, se închina o țară întreagă, dar toate închinăciunile noastre le punem în cumpănă de dreptate, în cumpănă de neclintită dreptate.

O regină văduvă nu poate avea 20.000.000, cum credeți d-voastră și aceia care este mama moștenitorului Tronului și care după anularea actului de la 4 ianuarie este ce știm toți și ceea ce îndrăznesc să spun numai eu, nu poate

să aibă 7.000.000 (*aplauze prelungite pe băncile majorității*) și nu se poate să se facă o împărțire între mamă și fiu, să se spună 7.000 000 pentru mamă, 7.000 000 pentru fiu. Dar cine crește pe fiu, când acela pe care d-voastră l-ați împodobit cu imposibilul titlu de Mare Voievod de Alba Iulia, când are un tată și o mamă și când are nouă ani, ce înseamnă atribuirea către el a unei părți fixată de Cameră din lista civilă a Dinastiei? Este un proiect absurd, și un proiect jignitor pentru sufletele care au suferit destul, pentru a nu le jigni încă odată. (*Aplauze*).

D. general M. Racoviță: Care este propunerea d-voastră?

D. N. Iorga: Propunerea mea este să se încredințeze Maiestății Sale Regelui întreaga sumă și nu prezint un amendament, fiindcă va veni vremea când nu va fi nevoie de amendament pentru aceasta.

După ce Iuliu Maniu, președintele Consiliului de miniștri, făcuse mai multe precizări²:

D-le președinte, d-lor deputați, intențiunea mea era să vorbesc la art. 1, nu mă așteptam ca d. președinte al Consiliului să aducă puncte de vedere care cer să fie lămurite înainte ca această Cameră să voteze proiectul de lege.

Din ceea ce a spus d. președinte al Consiliului, reiese în toată evidența câtă dreptate aveam eu când spuneam că proiectul nu trebuie să vie din inițiativă parlamentară, fiindcă provoacă astfel de discuțiuni, evident, incomode, supărătoare, dar care nu pot împiedica pe cineva de a da expresiune unor cerințe de conștiință pe care desigur d. președinte al Consiliului, în lunga sa viață politică, le-a avut tot de atâtea ori de câte ori le-am avut eu.

Datoria Adunării

Dacă proiectul ar fi venit din partea Adunării, fixând lista civilă a suveranului, nimeni nu ar fi avut nimic de zis și eu resping bănuiala că un singur moment aș fi crezut că se dă prea mult pentru Rege. Dealtminteri, toată lumea a fost aci și a auzit când am spus că aceasta echivalează cu un milion lei aur. Eu pot fi judecat după ceea ce spun, dar cer să nu fiu judecat după lucrurile pe care nu le-am spus, pe care nu le-am gândit, pe care nu am nici obiceiul de a le gândi, pentru că s-ar cere un suflet vulgar ca să facă anumite târguieli aci, pe care eu nu am obiceiul să le fac și tocmai pentru că sunt un suflet incapabil de a face târguieli - ceea ce poate să fie o nenorocire pentru cariera mea politică - din această cauză eu am fost contra împărțirii prevăzută prin propunerea din inițiativă parlamentară.

Un precedent care nu e concludent

D. președinte al Consiliului a adus aminte momentul când, într-o Cameră precedentă, pentru Regele Ferdinand s-a făcut o asemenea propunere. Da, dar când s-a făcut propunerea pentru Regele Ferdinand, nu se cuprindea în același timp și o împărțire a sumei. Aceasta este deosebirea. Împărțirea aceasta a sumei pe care Camera găsește cu cale să o facă prin aceasta propunere, Regele, el are tot dreptul de a împărți această sumă și nu voi face o injurie Regelui...

D. Mihai Popovici, ministrul Finanțelor: Dați-mi voie. În proiectul cel vechi se prevedea pentru Regina Elisabeta 300.000 de lei, iar pentru moștenitorul Carol, pe vremea aceia, era de asemenea o împărțire. Era o împărțire în lista civilă și dotațiune. Am copiat absolut ceea ce era în proiectul cel vechi.

D. N. Iorga: Mai întâi, nu l-ați făcut d-voastră și nu înțeleg căldura cu care îl apărați, iar al doilea, proiectul acela nu se aseamăna cu acesta. Mă puneți într-o situațiune foarte grea. Sunt anumite lucruri pe care le pot spune, sunt alte lucruri pe care nu vreau să le spun și orice încercare a d-voastră de a mă face să spun ceea ce nu vreau să spun, va fi zadarnică. Prin urmare, ar fi mai prudent pentru d-voastră să nu scormoniți, iar în ceea ce privește prudența mea de a nu mă risca pe terenul pe care d-voastră mi-l prezentați, cred că am destulă experiență pentru a nu o face.

Au intervenit schimbări

În ceea ce privește un argument pe care l-ați adus - ați prezentat încă unul - anume acela că așa a fost până acum, și deoarece așa a fost până acum, tot așa va trebui să fie și de aci înainte; eu văd că din nenorocire de o bucată de vreme așa înțelegeți d-voastră, că nu s-a petrecut nimic în ziua de 8 iunie. Dar dați-mi voie să cred că de la 8 iunie s-au schimbat o mulțime de lucruri și oricât s-ar sili cineva să spună că nu s-a schimbat nimic, o țară întreagă spune că ea înțelege că s-a schimbat totul, înțelegeți d-voastră: totul. Vă rog să nu puneți chestiunea așa, în chip foarte delicat, delicat pentru persoana de care vorbeați, despre care d-voastră puteți vorbi mai puțin liber decât pot vorbi eu, care nu am nici o răspundere de guvern. Prin urmare, d-voastră, cred eu, să mă iertați, ar fi fost bine să nu puneți chestiunea așa, că Regina văduvă are datorii de Regină, iar mama moștenitorului de Tron și aceia care a stat alături de fiul ei până la data fatală, ale cărei efecte au fost anulate, aceia nu are aceleași îndatoriri față de societatea românească, încă odată jigniți fără să aveți intenția și dacă în Cameră sunt persoane care nu văd încă pe deplin chestiunea, pe banca ministerială chestiunea trebuie să fie văzută deplin.

Iar în ceea ce privește ultimul argument, care trebuia să fie unul strivitor pentru mine, trebuia să ies din aceasta discuție nu numai complet învins dar și compromis în vederea unor eventualități de viitor. Dar iarăși vă asigur că s-a schimbat mult psihologia în țara românească, începând cu psihologia națiunii. Ceea ce mergea pe lângă Regentă, nu mai merge acum. Cine n-o știe, să-mi permită să i-o spun.

Dreptul Regelui

Când d-voastră, la urmă, mi-ați vorbit de chestiunea la care v-am pus întrebarea, d-le președinte al Consiliului, vă răspund că un Rege are dreptul să hotărască, în marginile Constituției, cu privire la țară și are dreptul fără nici un fel de hotar să hotărască în ceea ce privește familia sa. Dar oricine cunoaște sufletul omenesc înțelege un lucru, că adeseori se fixează de către Rege anumite principii după care guvernul răspunzător înaintea țării trebuie să tragă toate consecințele sau guvernul care se găsește într-o astfel de situațiune, încât nu poate să tragă consecințele principiului care este pus de suveran, guvernul acela știe foarte bine ce-i rămâne de făcut. Când este cineva Maiestate, aceasta înseamnă că este Rege sau Regină și nu văd Ministerul care ar putea să se prezinte înaintea țării, apărând un alt punct de vedere decât acesta.

Sunt sigur că din moment ce d-voastră, din motive de partid, tăceți, din toate colțurile țării aplaudă lumea la punctul meu de vedere. (*Aplauze din partea d-lui Pamfil Șeicaru și general M. Racoviță.*)

D. Șt. Cicio Pop președinte: D. președinte al Consiliului are cuvântul.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: D-le profesor Iorga, eu totdeauna am admirat calitatea d-voastră de a judeca lucrurile cu perfect bun simț și cu delicateță față de toți aceia care sunt interesați într-o chestiune și mai ales atunci când este vorba de suveranul țării. Deci, să-mi dați voie să nu înțeleg, în momentul de față, pentru ce d-voastră, contrar tradiției și uzului de până cum, insistați că ar fi fost mai bine ca proiectul de lege privitor la lista civilă a M. S. Regelui, din care M. S. Regele, în mod legal și fatal, are anumite avantaje materiale, să fie prezentat printr-un Mesaj regal semnat de însuși Maiestatea Sa.

D. N. Iorga: Îmi dați voie să vă întrerup?

Dacă d-voastră ați fi făcut ceea ce spun, adică să se pună la dispoziția Coroanei o sumă de atâtea milioane pe care Coroana o împarte cum înțelege, desigur că pe calea inițiativei parlamentare trebuia să vină un asemenea proiect de lege. Dar când acest proiect de lege fixează o împărțire, împărțirea nu aveți dreptul să o faceți d-voastră în acest fel, ci împărțirea trebuia să o facă suveranul (*zgomot*).

Nu mă impresionez de zgomotele acestea confuze. În fundul sufletului d-voastră, cunoștiința d-voastră judeca întocmai cum judec eu.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: D-le profesor, cred că d-voastră veți fi de acord dacă veți aprofunda problema așa cum aveți obiceiul, veți fi și d-voastră de acord că este mai potrivit și este mai delicat...

D. N. Iorga: În materie de delicateță nu primesc lecții de la nimeni.

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: Față de M. S. Regele, dacă chiar și această împărțire face reprezentanța națiunii, fără a pune înalta sa persoana în situațiune de a face distribuții care privesc membrii familiei sale...

D. N. Iorga: Regele este stăpânul familiei, dar nu are dreptul să facă împărțirea...

D. Iuliu Maniu, președintele Consiliului: Am urmat și în această privință, d-le profesor Iorga, după cum v-a arătat d. ministru Popovici, tradiția de până acum și, prin urmare, nu putem fi făcuți vinovați din nici un punct de vedere.

Al doilea, din ceea ce spuneți d-voastră, părea oarecum că în ceea ce spuneam eu s-ar fi cuprins un fel de comparațiune între îndatoririle de reprezentare ale Maiestății Sale Reginei Maria și cele ale Maiestății Sale Elena. Vă asigur că este o neînțelegere; poate nu m-am exprimat eu bine. Nici pe departe nu am voit să fac acest lucru, nici nu aș fi cutezat să-l fac. Ce am spus eu? Am spus că Maiestatea Sa Regina Maria are anumite obligamente de natură materială, în urma testamentului care îl posedă. Maiestatea Sa Regina Maria, în mod fatal trebuie să aibă o sumă mai mare, căci are îndatoriri foarte însemnate și grele, între altele, de a menține mai multe castele care formează proprietatea familiei regale și atunci, desigur, că nu puteam noi, nu puteau Corpurile Legiuitoare să lase acest lucru exclusiv în sarcina Maiestății Sale.

La aceasta am făcut eu aluzie și nu am vrut să fac vreo comparație între îndatoririle de reprezentare a acestor înalte persoane. Rog onorata Cameră să accepte proiectul de lege așa cum este prezentat. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Se pune la vot luarea în considerare a proiectului și se adoptă³.

NOTE

*Textul a apărut, nedatat, și în broșura nr. 2 a Cercului de studii al Partidului Național, *Noul regim. Discursurile domnului profesor Nicolae Iorga, președintele Partidului Național*, Buc., 1930, p.25-31. De acolo am preluat titlurile paragrafelor, stabilite, probabil, de autor. Pentru mai buna înțelegere a discuției, noi am reținut și explicațiile ulterioare ale președintelui Consiliului de miniștri, Iuliu Maniu.

1. Proiectul prevedea ca lista civilă a noului rege să fie în valoare de 40 de milioane de lei. Amintim că înainte de război, regele Ferdinand avusese o listă civilă de 75 de milioane, echivalentul a 2,5 milioane lei aur. Prin același proiect aflat în discuție, dotațiunea pentru regina Maria se fixa la 20 milioane lei, iar pentru principesa Elena și fiul ei Mihai câte 7 milioane lei. În același timp, înceta lista civilă de 22 milioane lei pentru regele minor Mihai și Regentă.
2. Iuliu Maniu constatase că guvernul și Parlamentul fuseseră în principiu de acord cu proiectul. Doar social democrații, antimonarhici prin definiție, aveau să voteze contra lui, așa cum avertizase deputatul Iosif Jumanca. După tradiție, proiectul de listă civilă a venit totdeauna din inițiativă parlamentară, nu guvernamentală. În 1914, amintește el, „s-a votat în aceeași formă, luând cuvântul chiar d. profesor Iorga, care nu a excepționat, mi se pare, atunci, forma în care se propusese”. Parlamentul n-a propus o sumă globală deoarece era vorba de două elemente, lista civilă a regelui și dotația celorlalți membri ai familiei regale. Apoi dorise ca opinia publică să fie informată corect asupra destinației sumelor respective. Repartiția lor, observă I. Maniu ambiguu, s-a făcut potrivit legilor în vigoare: „Am ținut să păstrăm proporțiile juste de pe vremuri și tradiția care s-a stabilit de înaintașii noștri”. Când N.I. l-a întrerupt: „Dar ce înțelegeți d-voastră prin M.S. Elena? Este o enigmă pe care eu nu o pot dezlega”, primul ministru a replicat machiavelic: „Acum, în ceea ce privește chestiunea pe care ați ridicat-o cu titulatura Majestății Sale Elena, dați-mi voie să constat un lucru: d-voastră sunteți foarte respectuos de drepturile suveranului nostru; d-voastră sunteți gelos pe aceste drepturi și faceți foarte bine. Cu toții suntem de acord cu d-voastră că drepturile Coroanei și drepturile suveranului nu trebuiesc nici micșorate, nici adumbrite, din contră, ele trebuiesc ridicate în autoritate. Dacă este așa, atunci acest lucru trebuie respectat pe întreaga linie. Maiestatea Sa Regele nu este numai purtătorul Coroanei, dar este și șeful familiei regale și legea stabilește că Majestatea Sa Regele, ca șeful familiei, este în drept a stabili situația membrilor familiei regale. Poate veți avea ocaziunea să discutați această chestiune cu acela care este în drept a o hotărî, dar cred, domnule profesor, că ar fi deplasat dacă am discuta noi aici, în această înaltă

corporațiune, care nu are dreptul a aduce hotărâri în această privință, și mai ales nu are dreptul a aduce hotărâri fără contribuția hotărâtoare a însuși Majestății Sale Regelui. De aceea, eu cred că cel mai nimerit lucru este să nu intru în discuția acestei chestiuni, de altfel interesantă, și ca orice chestiune, indiferent de dreptatea pe care o are sau nu, interesant expusă de d. prof. Iorga, ci să mă mărginesc a vă ruga să binevoiți a accepta proiectul de lege așa cum vi s-a prezentat”.

3. După vot și o nouă explicație a premierului (v. nota 2), N. I. a declarat, învins: „Am cerut cuvântul numai ca să spun că în felul cum a pus d. președinte al Consiliului chestiunea, într-adevăr delicatețea mă împiedecă de a răspunde”.

Intervenție la proiectul legii sanitare:

D-le președinte, d-lor deputați, cum am de spus numai câteva cuvinte și cum partea din urmă a proiectului nu are tot același interes, observațiunile mele vor purta asupra caracterului general al legii.

Legea este compusă din păstrarea în mare parte a tradițiunii Vechiului Regat, care tradițiune a Vechiului Regat este din nenorocire neefectivă.

Noi avem pe hârtie un serviciu sanitar și un serviciu medical.

Cine trăiește în București și nu are contact cu țara, își face iluzii. Dar cine are ca mine avantajul - un avantaj real, căci mă ajută să cunosc țara - de a trăi într-o mică localitate la țară, timp de aproape jumătate de an, știe foarte bine că această țară este alcătuită în cea mai mare parte din bolnavi nedeclarați care nu au cui să se adreseze, iar când au cui să i se adreseze, nu au cu ce să se adreseze, iar când se adresează, primesc o rețetă cu care nu știu ce să facă. Această țară este o țară care merge către îmbolnăvirea generală.

Nu poate fi ceva mai trist decât ceea ce se cuprinde în această simplă frază. Noi am fost o țară, pe vremuri, în care țaranii noștri erau voinici ca brazii, națiunea aceasta s-a ținut secole întregi prin energia fizică admirabilă a oamenilor săi. Nu erau ostași cum erau ostașii moldoveni de pe vremuri și cei din Muntenia, care erau ceva mai slăbuți, se împărțeau și ei din aceste virtuți ale rasei.

În Ardeal, dacă s-a păstrat neamul nostru, nu s-a păstrat nici prin preoți, și nici prin vlădici, ci s-a păstrat prin răbdarea aceasta de fier, susținută de o constituție admirabilă a poporului nostru, iar noi am creat un cuvânt, pe care alte națiuni nu-l au, noi zicem „răbduriu”.

Poporul acesta, dacă este un popor de răbdurii, trebuie să fie un popor fundamental sănătos, cu oameni trăind mândri în aer liber.

Poate nu știu mulți că la noi, în trecut, femeia nu lucra la câmp; femeia îngenunchiată pe brazdă, ticăloșirea aceasta a femeii se datorește progresului epocii constituționale din secolul al XIX-lea: înainte, femeia era liberă, nu lucra la pământ; toată arta noastră populară vine din aceea că femeia nu lucra la câmp, și țăranul, pe vremuri, putea să fie, vorbesc de principatele noastre, în Moldova „vecin” și în Muntenia „rumân”, dar cuvântul de „vecină” pentru femeia țăranului nu există în Moldova și nu există nici cuvântul „rumână” în Muntenia, mi se pare că l-am găsit o singură dată; este o excepțiune extrem de rară.

Astăzi, din nefericire, nu este așa. Bolile cele mai rele sunt răspândite și o anchetă făcută acum în urmă de colegul meu Gusti¹, împreună cu un grup merituos de studenți, între care era și un medic cu tragere de inimă pentru populația rurală, d. dr. Rainer², a ajuns la niște rezultate înspăimântătoare. Eu l-aș ruga pe colegul Gusti să cerceteze de acum înainte în satele unde va merge orice, numai sănătatea nu, iar, dacă cercetează sănătatea, cum o să ajungă la aceste rezultate, sate întregi bântuite de sifilisul adus de la armată și de la splendida civilizație a orașelor noastre, unde acum câteva zile s-a eliberat una din cele mai primejdioase reprezentante ale prostituției la clasele de sus, să treacă rezultatul sub tăcere.

Dacă voiți, fac o paranteză, adresându-mă d-voastre care reprezentați sănătatea publică: aceeași persoană care are cele două palate aici, mai are și o vilă la Vălenii de Munte, nu departe de sala de cursuri și se pare chiar cu intenția de a introduce o materie specială în programul acestor cursuri (*Ilaritate*). N-a găsit mușterii, dar, încă odată, aș recomanda d-lui Gusti, să nu publice rezultatele acelea, fiindcă sunt atât de dureroase și de compromițătoare pentru noi.

Ei bine, noi avem un întreg aparat sanitar. Acest aparat sanitar, ce să vă mai spun! Nu există. Eu mă duc la țară cu groază, mă întrebam ce aș face în cazul unei boli. Când ai un om bătrân în casă, când ai copii, te trec fiorii dacă te strămuți acolo la țară. Sunt cazuri când a trebuit să alergi cu automobilul în nu știu câte sate și nu s-a găsit un doctor. Țăranul este deprins să se lipsească aproape cu desăvârșire de doctor; acum, când numai sunt nici babele, pentru că le prigonește administrația și nici doctori care trebuie să le înlocuiască, omul moare cu zile. Cunosc cazuri, nu este locul aici și timpul să mă întind asupra acestor cazuri, în care am văzut murind fete de toată frumusețea, fete voinice, care abia ieșiseră de sub acoperișul casei mele; am aflat peste câteva săptămâni că au murit necercetate de nimeni. Le caută uneori doctorul la început, pentru a fixa boala, și după aceea vine doctorul din nou să facă actul

de îngropare. Este o durere de la un capăt la celălalt capăt al țării. Mamele se trudesesc în zadar să dea naștere unor copii care nu ajung de vârstă, sau care ajung de vârstă, dar în ce hal! În același timp, ar fi trebuit să existe și puțintică igienă școlară, să se prevadă chiar un întreg capitol în proiectul d-voastre; dacă nu-l aveți, trebuie să-l adăugați. Școala de azi este o școală de oftică; eu am văzut fete de la mine din școală, de la Vălenii de Munte, învățătoare care după ce au plecat într-o stare de sănătate care făcea bucuria sufletului meu, s-au întors, după un an, istovite cu desăvârșire, tuberculoase. Și uneori, pe fetele care au fost în școală la mine, eu le mai primesc încă odată acolo, le țin vacanțe întregi, pentru a le însănătoși, dar cum le trimet din nou la școala rurală, îmi vin din nou în aceeași stare. Cunosoc un caz din Basarabia, în care una din fostele mele eleve s-a dus cu singura ei leafă de învățătoare într-o casă în care toți s-au îmbolnăvit pe rând de tuberculoză; eu am ținut-o un an și jumătate ca s-o salvez, dar n-am putut s-o apăr, căci s-a dus înapoi și nu mai am nici o știre. Probabil că întreaga familie s-a prăpădit.

De ce aceasta? Fiindcă avem medici funcționari și câtă vreme va fi așa, vom veni în zadar cu ori și ce proiect de lege, făcut cu cea mai mare grijă; mai cu grijă decât acesta e greu. D-voastre ați băgat toate regulamentele prezente și viitoare în lege. Aceasta este nenorocirea. Și de aceea nici nu putem să discutăm această lege cum trebuie, pentru că, ceea ce trebuie să fie în regulament nu ar trebui să se puie în lege. O lege trebuie să aibă o arhitectură: câteva linii generale și după aceea, după liniile generale vin regulamentele, oricâte voiți. Dar legea trebuie să aibă caracterul acesta de a fi ușor văzută și înțeleasă, să fie „übersichtlich” /ușor de cercetat/, cum se spune în Ardeal. Dar acest proiect nu este „übersichtlich”. Iată, eu sunt aci de un ceas; o sucesc și o învățesc, am căutat părțile care mă interesează pe mine, le-am găsit, dar cu câtă greutate! Aceasta din cauză că introduceți în lege regulamente.

Dar, d-lor, eu greutatea acestea le port de ani de zile. Pe vremea liberalilor, e mult de atunci, acum douăzeci de ani, a venit răposatul Haret cu un proiect de lege pentru Comisiunea Istorică a României, în care proiect era și prețul care se plătește pe fiecare coală și dimensiunile în care trebuie să fie tipărite publicațiile. Ceea ce înseamnă că până acum nu s-a învățat la noi ce este o lege.

Legea aceasta, în felul ei de lege abstractă, pentru funcționari o fi bună, e bună, dar cu toate acestea nu este ce ne trebuie. Nu suferă acest organism sanitar la noi pentru că legea e rea, ci pentru că nu e suflet! Nu este încredere în oameni, cum nu este devotament la medici. Acesta este adevărul. Să nu se supere corpul medical, sunt oameni eminenți, sunt valori științifice cu care ne mândrim; nu vorbesc de acei care stau în fruntea acestei lumi sanitare a

noastră, eu vorbesc de cei mici, de jos. Deseori s-a întâmplat să văd medicul îndeplinindu-și funcțiunea întocmai cum și-o îndeplinește colegul lui scriitor la Primărie, cum și-o îndeplinește sergentul care pășește la colțul străzii și, precum sergentul fluieră prin orașelele de provincie și alături de dânsul deseori operează hoțul, exact același lucru se întâmplă și cu medicul; medicul șade și fluieră științificește, iar în spatele lui moare populația.

Eu nu vin să vorbesc numai ca un om al țării, fiindcă la vârsta mea, dacă nu am ajuns altceva, sunt om al țării și vă rog să nu mă observați și să nu-mi drămăluți talentul și cunoștințele, dar este un strigăt de durere care vine din adâncul acestei țări. Ca om al țării vorbesc eu, dar vorbesc și ca un om care a pătimit de pe urma serviciului nostru sanitar; am îngropat două copile moarte cu zile, una aici, alta la țară. Se răspândise într-un an anghina difterică și, Dumnezeu să-l ierte pe acela care era vinovat, și m-a rugat cu lacrimi să nu ridic chestiunea, dar ce să ridic chestiunea! Nu aveam destule lacrimi pentru ceea ce am pierdut, dar să mai ridic chestiunea înaintea Camerei, înaintea opiniei publice! Mi-a murit copila fiindcă fiola cuprindea o însemnare pe hârtie și altceva cuprindea înăuntru. Cum mi-a murit mie copila de angină difterică, mii și mii de copii au murit în anul acela, din cauza acestei nepotriviri între ce era scris în afară și ce se afla înăuntru. Și mi s-a întâmplat să fiu silit, eu, în situațiunea mea, să spun medicului: „Ori te întorci să-mi vezi încă odată copila bolnavă, ori mă împușc pe pragul casei d-tale”. A trebuit să-i spui „mă împușc pe pragul casei d-tale”, ca numai atunci să vie. Era un om de treabă, dar om de treabă după obiceiul țării românești.

Ei bine, cu aceștia nu faci nimic. Trebuie schimbat cu desăvârșire tot rostul serviciului nostru sanitar. Altfel, nu cu slove negre pe hârtie albă se poate face ceva.

Este foarte adevărat că Ardealul ne aduce câteva idei noi care vin însă din vechea practică austriacă, și această veche practică austriacă nu era altceva decât un funcționarism mai corect decât funcționarismul nostru. Dar ce ne trebuie nouă este cu desăvârșire altceva: este sufletul omenesc milos, îndeplinirea datoriei de doctor de către omul cu suflet devotat, om gata să moară pentru a salva de la moarte pe ceilalți. Acesta este lucrul care ne trebuie.

Dar îmi veți spune d-voastre: se poate așa ceva? Dați-mi voie să vă dau un exemplu. În localitatea unde stau eu vara, este un spital unde se duce cine vrea; medicul este tot așa de bun ca oricare medic din alt spital. E un om inteligent, un om care a făcut Facultatea de medicină și care și-a organizat aici un spital la care poate să vină oricine. D-voastre vorbiți de surori de caritate. Dar nu este vorba aci de operă de caritate; trebuie ca doctorul să se ducă acasă la om, să caute bolile, iar nu să aștepte ca bolile să vie la el.

Mi s-a întâmplat, când eram tânăr, să merg la Iași, la un loc cu un medic de circumscripție și medicul făcea ce făcea totdeauna, adică aștepta să-i vie bolnavii. Cum trăsura mergea repede - nu erau automobile pe vremea aceea, acum cu automobilele se merge și mai repede, el trecea prin sat fără ca nimeni să se prezinte la el cu toate că satul, desigur, gemea de bolnavi. Eu mă duceam după monumentele mele istorice; el se ducea la serviciul lui. Am întâlnit ca bolnavi numai o femeie care nu se prezentase, dar care, vizibil, era așa de bolnavă încât nu se putea ține pe picioare. Al doilea caz: se oprise la han; hanul era foarte curat, dar hangița avea râie, care râie se vedea de la sine. În afară de râie mai era, la femeia din cale, și o altă boală, pe care nu vreau s-o numesc, dar care o făcea să nu mai poată umbla decât târându-se pe brânci. Atâtea cazuri s-au găsit acolo.

Doctorul Laugier³ de la Craiova, un eminent higienist, căruia i se datorește foarte mult în ce privește îndreptarea stării sanitare de la noi, pomenea cândva de un medic străin, care în momentul când doctorul Laugier a fost angajat și a început primele lui cercetări prin județe, i-a dat sfatul acesta, într-o românească stricată: „fă te treaba, ce te pasă”? Adică iscălește în registru, fă-ți treaba d-tale, fără să-ți pese de rest.

Prin urmare, dacă mă întrebați d-voastră ce proiect de lege aș fi voit în locul acestuia, eu v-aș răspunde: aș fi voit să nu se fi început cu definiția drepturilor ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale - grandios titlu! Aș fi voit să nu fi început cu delimitarea tuturor drepturilor pe care le are onoratul minister; n-aș fi început cu comisiunile pe care le-ați întemeiat d-voastră, d-le subsecretar de Stat. D-voastră sunteți mult mai tânăr decât mine, dar eu tot în comisiuni am trăit, și prin aceasta d-voastră arătați că sunteți mult mai tânăr față de cei aproape șazeci de ani ai mei care reprezintă o viață lungă. Ei bine, vă pot spune: să ferească Dumnezeu pe orice om de orice nenorocire, dar înainte de toate să-l ferească de nenorocirea de a trece printr-o comisiune, căci o comisiune este de zece ori o nenorocire. Acolo vin oamenii pentru jetoanele de prezență. Nu știu să discute. Iată, noi aci, în Parlament, așa cum discutăm, discutăm încă mai bine decât o comisiune științifică (*ilaritate*). Sunt de speriat toate greșelile practice care se comit într-o asemenea comisiune. Noroc că este acolo un om mai inteligent și cu practică, care face procesele-verbale și care pune înăuntru, de multe ori lucruri care nu s-au auzit, fără să fi pus multe din cele ce s-au auzit.

Nu se drege țara românească cu comisiuni, ci se drege cu două lucruri: cu oameni de suflet, ținuți de o mână tare. Dacă aveți un proiect de lege în care să puneți aceste două lucruri, omul cu mâna tare care să stăpânească oamenii de suflet, atunci veți putea face ceva.

Iată, să vă dau un exemplu: gândiți-vă că în armată, în care totuși se face ceva, gândiți-vă că în armată pentru orice lucru ar fi un fel de comisiune. Am ajunge unde au ajuns rușii cu sovietele lor militare din timpul războiului, sau unde a ajuns Franța pe vremea Revoluției Franceze, când, mai presus de generali și de colonei, era nu știu ce delegat al Convenției sau al Adunării Legislative înainte de aceasta, care forma imediat un comitet și până atunci o rupeau la fugă cu toții, comisiunea în primul rând, fiindcă-i bătea inamicul, după cum pe noi o să ne bată boala în ciuda tuturor comisiunilor. Cât mai puține comisiuni, cât mai multă autoritate și cât mai multă concentrare și, nu începeți de sus. Când baza este bună, ceea ce este sus se formează de la sine din baza cea bună, dar când este sus bine, nu este nici un fel de garanție că se ajunge jos la lucrul cel temeinic.

D-voastră puneți în seama comunelor și județelor anumite îndatoriri. Ei bine, aceasta înseamnă, mă iertați, că fiind un om mai tânăr, nu știți îndeajuns ce este județul și ce este comuna. Comuna? Dar uitați-vă la comuna București! Eu am avut acum câteva zile o mare satisfacție când am văzut pe colegul nostru Dobrescu că a început să taie crăcile putrede și să deștrădăcineze copacii morți. Trag clopotele de câțiva ani pentru aceasta, și, când l-am întâlnit aci, i-am spus: ai tăiat copacul mort dinaintea clădirii ministerului Afacerilor Străine, ai tăiat trei plopini din parcul care e în fața acelei clădiri. Cunosc foarte bine orașul acesta, s-au succedat atâtea administrații comunale. Comuna există, dar n-am știut s-o creștem. Ea este un produs al Regulamentului Organic, căci înainte de Regulamentul Organic nu era comună. Comuna a existat totdeauna pe hârtie, ea a fost la dispoziția tuturor furtunilor politice, dar comuna ca organism n-a existat niciodată. Și comuna rurală, biata comună rurală! Să îngrijească ea de sănătatea publică! Parcă văd cum stă sora de ocrotire, sau mai multe surori de ocrotire, dacă sunt, să le apere Dumnezeu virtuțile, dar s-ar putea întâmpla să fie foarte căutată Casa surorilor de ocrotire și să ajungem și până la nepoți de ocrotire, dacă dă Dumnezeu (*mare ilaritate*).

Asta, nu! Vă rog, nu!

Acestea sunt lucruri admirabile pe hârtie. În realitate nu există. Ce este adevărat? Era un timp când nu consimțea cineva să deie o luptă pentru județ. Era consiliul județean, dar nu se aduna des. Acum mi se pare că nu este așa, dar au fost timpuri când nu puteai prinde cu funia pe cineva la discuțiunile consiliului județean.

Ceea ce trebuie făcut este altceva. Nu să întrebuițăm formule moarte, ci să creăm realități vii. Până nu cream în societate realitățile vii, care ele, prin colaborarea tuturor oamenilor de bine, fără procese-verbale, fără președinți, fără secretari, ci ca o organizare, un fel de mobilizare a țării întregi ca să

apere sănătatea și viitorul acestui neam, n-avem ce ne trebuie. Dar d-voastră încercați așa, să vă dea Dumnezeu noroc. Deocamdată eu cred că prima consecință a acestei legi va fi o foarte mare consumație de hârtie, de cerneală și de condeie; se va scrie foarte mult și sufletul d-vs. bun va fi înșelat de rapoarte admirabile. Cine moare, Dumnezeu îl aude în ceasul cel din urmă; noi suntem prea departe ca să știm că se stinge încă un suflet cu viață. Aici este de purtat un război cumplit, și el va urma până nu voi vedea la ministerul Sănătății un ministru plin, un om având însușirile și energiile pe care le-a avut un doctor Ion Cantacuzino⁴, sau altul ca dânsul. Până nu se va strânge o pleiadă întregă de doctori devotați care să biruie bolile, până nu va trece un spirit uman și creștin în tot serviciul sanitar, până nu vom câștiga încrederea în doctor a săteanului, încredere care nu există, câtă vremea nu va exista, nu va face nimeni nimic, și atâta vreme nu vom ajunge la nici un rezultat. Și vreau să termin cu o notă de optimism. În localitatea aceasta unde mor oamenii cu zile, a fost, acum două veri, ceva cumplit. O boală neexplicabilă s-a răspândit în localitate, un fel de holeră. Nu era zi în care să nu se sune de doua trei ori clopotul la un orașel de 5.000 de locuitori. M-am dus acum în urma la munte, în valea Cerașului, am mers până la Slon, un foarte frumos sat. Puțini din d-vs. îl cunoașteți - mai ales ar fi bine ca ardelenii să se ducă prin unele sate ale noastre să vadă că România nu este un teritoriu inferior supt toate raporturile al pământului românesc. Ce lucruri frumoase, vechi și sănătoase avem acolo, ca în orice parte a unui neam care s-a dezvoltat în libertate. Un sat de o minune. Am intrat în cimitir, plin tot de cruci proaspete. Am întrebat atunci pe primarul din Slon: ce este aceasta? - Au murit copiii în iarnă. - Au murit copiii? Dar doctor nu este? - Ba este. - Dar este rău? - Nu, este bun. - Dar cum au murit copiii? - A venit, a văzut, a dat sfaturi și s-a dus aiurea.

Eu aș vrea să văd pe doctorul acela suindu-se într-un fel de șaraban, într-un fel de căruța veche, mergând din sat în sat, băciuind acolo în sat, să facă, de exemplu, ceea ce un român face de câțiva ani în marginea Parisului pentru salvarea sufletească și trupească a apașilor din marginea orașului. Este vorba de d. Vladimir Ghica⁵, care este acum călugăr catolic. D. Vladimir Ghica, un om de o înaltă intelectualitate, istoric, poet, artist, s-a suit într-o căruță de acestea și merge în împrejurimile Parisului, doarme acolo. De este furat de multe ori de cele câteva lucruri care se găsesc în căruță, el nu se descurajează, ci duce și mai departe o viață de sfânt. Așa ne trebuie pentru satele noastre și în localitățile acestea unde au murit ațâția fără să fi răsărit un inspector sanitar, nici unul!

În satul acesta este însă o femeie, care acum e trecută la pensie, o moașă germană, bavareză, care s-a măritat în România. S-a despărțit, a fost soția unui colonel; acum este moașă de sat. În timpul războiului nu era medic. Femeia aceasta, alergând prin ulițele acelea ale Vălenilor, care nu se mai isprăveau, între câini sălbatici, ca într-un pustiu, care alergau, de cum se lăsa seara, după orice drumetș, a păstrat câtă sănătate se putea păstra pe vremea ocupației germane. Cel dintâi lucru pe care l-am făcut, când m-am întors, a fost să cer Reginei Maria - d-vs. nu știți un lucru, d-vs. vă închipuiți adineaori, când vorbeam aici că între Regina Maria și modesta mea persoană, între ce a făcut ea și viața mea nu este nici o legătură; d-vs. nu ați văzut una singură din lacrimile ei. Dar eu am împărțășit trei ani de zile toate chinurile din timpul războiului și de aceea am dreptul să vorbesc așa cum vorbeam adineaori - să decoreze pe această străină care a păstrat puțină sănătate acolo.

Când vor fi oameni ca această femeie, când vor fi suflete ca sufletul lui Vladimir Ghica, atunci veți face ceva. Altfel, mă iertați, intențiuni bune, legi frumoase, le votăm, numim funcționari și pe urmă ne gândim. În loc să ne gândim la lucruri de temei, ne gândim la încă o schimbare a formelor, și nu așa vrea ca această societate vie să moară în mijlocul formelor zadarnice cu care se mulțamește. (*aplauze pe mai multe bănci*).

NOTE

1. Sociologul Dimitrie Gusti a inițiat cercetarea monografică a satelor românești și a impus legea serviciului social (1939), ca premieră mondială, prin îmbinarea cercetării sociologice cu acțiunea socială practică. A condus Institutul social român (1921-1939 și 1944-1948) și Institutul de științe sociale al României (1939-1944). A înființat Muzeul satului din București (1939). A condus publicațiile „Arhiva pentru știință și reformă socială” (1919-1943) și „Sociologia românească” (1936-1944). Anchetele echipelor sale au folosit chestionarele sociologice întocmite de el. Între numeroasele contribuții, e de amintit coordonarea *Enciclopediei României*, în patru volume (1938-1943), care îi poartă numele.
2. Fr. Rainer (1874-1944), medic și antropolog. Întemeietorul Institutului de antropologie din București (1940), unde a adunat o colecție de 6000 de cranii, un inestimabil patrimoniu antropologic. A scris, între altele, *Enquêtes anthropologiques dans trois villages roumains des Carpathes* (1937).

3. Dr. Ch. H. Laugier (1875-1930), medic român care a profesat toată viața în Oltenia. Șeful regiunii sanitare Craiova. Etnograf. A scris, între altele: *Noțiuni asupra geografiei medicale a României*, 1901; *Cum trebuie să creștem copiii*, 1903; *Călăuza sanitarului*, 1918; *Contribuții la etnografia medicală a Olteniei*, 1925; *Pelagra în Oltenia*, f.a.
4. Dr. I. Cantacuzino (1863-1934) medic și bacteriolog. Director general al Serviciului sanitar român (1907-1910). A condus campania de vaccinare antivariolică din 1913 și pe cea din 1916-1917 împotriva tifosului exantematic și a holerei. A întemeiat dispensare și preventorii antituberculoase și a inițiat vaccinarea BCG a copiilor. Șef al Directoratului Sănătății Publice, civile și militare (1917-1918). Director al Institutului de seruri și vaccinuri (1921) care îi va purta numele. Ministru al Sănătății (1931-1932). A desfășurat o activitate politică notabilă la conferințele de pace din 1919-1920. Membru al Academiei Române, al Academiei Medicale din Paris și al Academiei belgiene. *Doctor honoris causa* al al mai multor universități. Comandor al *Legiunii de Onoare* (1917).
5. Monseniorul Vladimir Ghyka, cel beatificat în anul 2013, a făcut ani de zile apostolat printre nevoiașii din suburbia pariziană Ville juive.

Ședința 19 iunie 1930

Își dezvoltă interpelarea despre situația Muzeului Național de pe Șoseaua Kiselef:

D-le președinte, d-lor deputați, știu care este astăzi grija d-voastre de căpetenie - alegerea vicepreședinților – și, prin urmare, voi căuta să termin cât mai repede cu observațiile pe care cred că trebuie să le înfățișez d-lui ministru al Instrucțiunii Publice, în legătură cu situațiunea unuia din cele mai folositoare așezăminte culturale din București, adică Muzeul de la Șosea¹. Prefer să-l numesc Muzeul de la Șosea, pentru că deși se pare că este un muzeu destinat etnografiei, ca intenție la început și ca proporție, desigur că este un muzeu de un caracter mai general, era în stare, trebuie să fie în stare să adăpostească și alte ramuri ale vieții noastre culturale.

Dar, d-le președinte și d-lor deputați, nu aș voi să credeți un singur moment că această interpelare seamănă cu multe altele care se fac în această Cameră. E un fel de obicei în această privință, un fel de socoteli particulare pe care le are cineva cu o anumită persoană și atunci Camera se întrebuințează ca un mijloc de rezonanță, ca aparat de rezonanță pentru neînțelegerile acestea dintre doi oameni. Intenția mea nu este aceasta și dacă aș fi avut intențiunea să aduc o chestie care poate privi Camera - dar nu înțeleg să privească Camera - mie mi-ar fi ajuns să am în mână, cum am în momentul de față, completa solidarizare a colegilor mei de la Universitatea din București. Ca atitudinea mea, care tindea să restabilească ordinea ierarhică în Universitate în relațiunile dintre Fundația Universitară *Carol I* și rectorat, mi-ar ajunge frumoasele cuvinte pe care mi le adresează senatul universitar, care mă roagă, cum m-a rugat și d. ministru, să rămân la locul meu - și d. ministru recunoaște că cineva are de suferit multe neplăceri - mi-ar ajunge adresa d-lui ministru însuși, care are bunătatea, recunoscând osteneala pe care am cheltuit-o acolo - și trebuie să adaog pentru a fi drept că osteneala mea acolo a fost ajutată nițel de d. ministru al Instrucțiunii Publice (*aplauze pe băncile majorității*). Și chiar frumoasa clădire care s-a ridicat, s-a ridicat grație concursului d-sale făgăduit și făgăduiala a fost ținută și iarăși dacă Senatul nu mai este acolo, aceasta se datorește faptului că din partea d-lui președinte al Consiliului s-a făcut o făgăduială și, cu oarecare insistență din partea mea, făgăduială aceasta a fost ținută; dar d. ministru mai adaoge încă un lucru - aceea este o făgăduială care trebuie să fie ținută - că în ce privește situațiunea și raporturile directorului Fundației *Carol I* cu rectoratul Universității din București, ministerul va căută să soluționeze această chestiune în așa fel încât, pe viitor să fie evitată rectorului Universității orice posibilitate de nemulțumire.

Acum, motivele pentru care nu puteți să dați soluțiuni, evident că nu atârnă numai de d-voastre dar printr-o adresă care a plecat astăzi de la Universitate, v-am înștiințat că într-adevăr cedez insistențelor d-voastre ministeriale și colegiale și, până la sfârșitul anului, rămân acolo. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Voci de pe băncile majorității: Nu până la sfârșitul anului, ci până la împlinirea termenului.

D. N. Iorga: ...așteptând ca raporturile dintre rectorat și Fundație să fie în așa fel încât să nu ceară sacrificiul demnității mele de rector și demnității mele personale. Mi-ar fi ajuns, chiar dacă n-ar fi găsit d. ministru cuvinte așa de amabile pentru mine, mi-ar fi ajuns părerea îndeosebi a d-lui președinte al Curții de Casație, Mladoveanu, care a prezidat comisia de judecată, care părere este iscălită și de cel de al doilea jurist care se găsea în comisiune, d. Longinescu. Ceilalți 3 erau profesori de Universitate, cu privire la părerea

căroră natural nu-mi îngădui nici o apreciere, dar sunt oameni nedepriși cu meșteșugul de a judeca (*ilaritate*) și sunt nedepriși cu cântărirea a ceea ce se cuvine unui rector și ceea ce un rector poate înghiți.

În ce privește pe unul dintre dâșșii, care este rectorul Universității din Iași, recomand călduros studenților Universității din Iași, elevilor săi, să întrebuințeze în relațiile cu rectoratul un stil asemănător cu stilul în care s-a adresat subordonatul meu de la Fundație rectoratului. Din moment ce în comisiunea de judecată a crezut că este cel mai bun, nu poate avea nici o obiecțiune când se scrie în acest fel. Dar dumnealui nu este jurist. Când nu este omul jurist, nu poate să judece și se întâmplă că merge pe alături.

Iată însă doi care sunt juriști și care au avut această părere deosebită pe care îmi veți permite să o citesc în parte, vrând să-i dau publicitate în acest fel. Iată ce zice, în ce privește a doua învinuire, învinuirea unei adrese necuviincioase din partea directorului Fundației. Cea dintâi era în legătură cu felul cum a fost prezentat raportul d-lui director al Fundației. Am recunoscut și eu că se putea fără intenție rea, dacă ar fi fost alt om, se putea fără intenție rea ca discursul rectorului să fie înlăturat. Dar mă interesează partea pentru care a fost dat în judecată în rândul întâi directorul Fundației.

Iată ce zice d. Mladoveanu, cu iscălitura și a d-lui Longinescu:

„În ceea ce privește a doua învinuire, că printr-o petiție de recuzare în persoana d-lui rector Nicolae Iorga, ca profesor și președinte al comisiunii de examen, i s-a adus de către învinuit jigniri ofensatoare;

Având în vedere că prin această petiție se invocă patru motive prin care tinde a-și justifica cererea de recuzare;

Având în vedere că Comisia disciplinară nu are căderea de a vedea dacă în materie de examen, un candidat poate să recuze pe examinatorul său, ci urmează a se mărgini, în limita competenții sale, să examineze faptul pentru care este trimis în judecata comisiunii și anume dacă recuzarea în termenii în care a fost făcută este de natură să atingă și să jignească onoarea și considerațiunea celui recuzat, care era superiorul său ierarhic, și dacă, prin urmare, prin felul recuzării a săvârșit o vină supusă sancțiunii disciplinare;

Având în vedere că învinuitul, în motivarea cererii de recuzare, întrebuințează termenii: „că d. rector Nicolae Iorga a provocat un răsvot, spre a anula primul vot ce-i era favorabil”; „că este stăpânit de ură față de el și în imposibilitate să judece imparțial; că are o pornire pătimașă contra lui și că este nedrept și lipsit de obiectivitate”;

Considerând că acești termeni, prin calificarea lor respectivă, sunt unii mai mult decât alții de natură să atingă considerațiunea și onoarea unui om, pentru că îl presupun capabil de intențiuni și înclinări josnice, de a nu putea fi imparțial, ci din contră pătimaș și răzbunător;

Considerând că dacă termenii expuși sunt astfel că pot jigni pe oricare, cu atât mai mult când sunt adresați unui înalt dregător al statului, unui rector al Universității care se bucură de considerațiunea generală și vin din partea aceluia care se găsește, prin calitatea sa de profesor și candidat, în subordine și ținut de tot respectul convenit unui superior;

Că chiar dacă recuzarea ar fi fost admisibilă în materie de examen și ar fi putut învinuitul să aibă motive în sprijinul ei, nu-i era îngăduit - dat fiind raportul dintre părți - să iasă din obiectivitatea impusă de acest raport și să întrebuițeze asemenea termeni ofensatori față de superiorul său;

Că este de principiu ca în orice organizare de stat să se păstreze cea mai mare cuviință și respect în ordinea ierarhică;

Că orice înfrângere și sub orice formă a acestei regule de conduită constituie o vină de natură a fi urmărită prin acțiunea disciplinară;

Că chiar când textul de lege sau regulamentul unui organism de stat nu ar cuprinde o dispoziție expresă în această privință, ea este virtual cuprinsă și rezultă din natura lucrărilor, pentru că fără o asemenea regulă de conduită nu ar putea să existe ordine și disciplină în acel organism;

Având în vedere că și art. 40 din legea asupra învățământului secundar și superior prevede că „membrii Corpului didactic care vor călca îndatoririle ce le sunt impuse de legi și regulamente, sau vor da dovezi de incapacitate, de imoralitate, ori de rea purtare în societate, vor fi supuși după gravitatea culpei la una din următoarele pedepse”;

Considerând că învinuitul călcând, cum s-a arătat mai sus, prin întrebuițarea acelor termeni ofensatori îndatoririle de cuviință și respect ce-i erau impuse față de mai marele său în ordinea ierarhică, urmează că-i este aplicabil textul citat și așa fiind, suntem de părere că este locul a i se aplica pedeapsa de la aliniatul a) avertismentul, întrucât nu s-a dovedit că ar mai fi avut o pedeapsă anterioară.

(ss) Al. Mladoveanu,

(ss) S. C. Longinescu

Aceasta este satisfacțiunea care mă mulțumește. Având să aleg între judecata unui înalt magistrat care știe ce este ordinea și legalitatea și părerea influențabilă a unor oameni care pentru prima oară practică meșteșugul judecății, eu mă țin de părerea celor doi și cred că am opinia publică alături de mine. Așa încât, nu vii aci să cer nici o pedeapsă, nici o intervențiune într-o afacere pe care n-am interpellat-o, și care nu privește, după socotința mea, Camera. Eu vin aci pentru altceva.

Cu acest prilej s-au deschis pentru mine anumite chestiuni care, chestiunile acestea, și încă odată nu amestec alte lucruri, nu amestec purtarea în timpul războiului a unor oameni care de mult trebuiau să-și primească pedeapsa, nu au primit-o, nu este vorba de aceștia, aci și acum, deoarece s-au deschis pentru mine unele chestiuni cu privire la care am tăcut pentru motive de ordin personal, pentru motive de compătimire cu privire la oameni nevinovați pe care îi putea atinge greu în sănătatea și în viața lor faptele unui om, după mine, vinovat. Nimeni nu-mi poate cere să mă explic mai mult, dar, cum am spus și în comisie, conștiința mea poate condamna, inima mea poate simți pentru cineva care, găsindu-se lângă acela pe care rațiunea mea îl condamnă, are tot dreptul la considerația, la iubirea și la compătimirea mea. De aceea am tăcut eu atâția ani de zile, de aceea n-am adus înainte lucruri pe care acum trebuie să le aduc înainte, fără nici o intenție de a cere pedeapsă. Eu nu sunt omul care cere pedeapsă, eu sunt omul care cere îndreptarea.

Acum două zile, când au venit către mine studenții la Universitate, le-am spus: veniți la omul care nu pedepsește niciodată, fiindcă este în stare să îndrepte totdeauna. Prin urmare, în vederea unei îndreptări, nu în vederea unei pedepse - pedeapsa poate veni atunci când omul nu se îndreaptă - este făcută această interpelare.

D-le ministru, între ruinele cu care se compromite în ochii străinilor acest oraș, alături de ruina Senatului, aci aproape - până acum vreo doi ani era și altă ruină: Vama Poștii. Dar între ruinele care dau străinilor o rea impresie despre civilizația românească, de bună ordine și de simțul de cuviință din această țară, este ruina de la Șosea, care se cheamă Muzeul de Etnografie.

A fost început în timpuri bune, în credința că se poate mântui. Au trecut 20 de ani de când această ruină este părăsită. Pe vremea ministeriatului d-lui Lapedatu s-au făcut ceva lucrări jos. Lucrările acestea nu au fost continuate și ce s-a făcut până acum este în primejdie de a se dărâma.

Dar nu este vorba numai de clădire, este vorba și de altceva. Acolo sunt colecții de foarte mare preț, colecții de o înaltă valoare pentru orice cercetător al artei populare și folklorului, colecții care pot rivaliza cu cele pe care le au popoarele cele mai bine înzestrate în ce privește comorile artei populare.

Numai că nu se continuă clădirea, căci ministerele se succedeză, bani se găsesc pentru multe lucruri. Iată, dacă ați întreba pe părintele Patriarh și pe d. Sărățeanu, dacă ar consimți să cedeze pensia de 160.000 lei pe lună, pe care d-voastre aveți intenția s-o prezentați aci, desigur că ar face-o cu cea mai mare plăcere. Amândoi sunt oameni de cultură, unul din dânșii este șeful bisericii, o biserică cu totul sprijinită pe cucernicie și smerenie. Cu banii aceștia s-ar putea face ceva, acolo la muzeu.

Dar în afară de faptul că această ruină nu poate să rămână așa, ori o dărâmați, ceea ce este imposibil, ori continuați lucrarea; în afară de aceasta sunt colecții. Colecțiile acestea, d-le ministru, ar putea să fie expuse. Este loc. Mai aveți întâi vechea clădire a Monetăriei, în foarte rea stare. Văd uneori seara lumini. M-am informat cine locuiește acolo. Natural, nu pot intra în casa omului pentru a face cercetări. Cineva mi-a spus, nu știu dacă este adevărat, d-voastră veți cerceta, că acolo locuiește inginerul care diriguia lucrarea atunci când ea se făcea.

Acesta este un caz tot așa de interesant, cum este alt caz de la Craiova. La Craiova se lucrează de aproape o jumătate de secol la biserica Sf. Dumitru. Lecomte de Nouy², care a murit de vreo 20 de ani, începuse o lucrare costisitoare care nu a fost terminată niciodată. Stricând vechea biserică, după un obicei pe care el l-a avut toată viața lui, și pentru aceasta Dumnezeu să-l ierte, a stricat lucrarea veche care nu se mai poate reface și a pus în loc lucrarea nouă, după un gust parisian care se poate interpreta într-un sens sau altul.

M-am dus la președintele Comisiunii Monumentelor Istorice și am găsit acolo rătăcind fantomele vechilor ajutători ai lui Lecomte de Nouy, care primeau oarecare plată și erau găzduiți, care deși de 20 de ani o lucrau, fuseseră cu desăvârșire părăsită. Este foarte bine când cineva cultivă ruine, să se îngrijească să fie și strigoii înăuntru; dacă nu pot fi locuite ca locuințe întregi în starea aceasta, cer și ele o anumită însuflețire fantastică. S-a spus că sunt trei odăi, dar ele pot servi la expunere de obiecte alese și cineva spune că nu. Le aduc cazul sârbilor. Sârbii au la Belgrad o foarte frumoasă colecție de artă populară. Aceste obiecte de artă populară așteaptă de mai multe decenii o clădire potrivită, cum așteaptă și colecția de istorie de la Belgrad o astfel de clădire. Sârbii sunt săraci, nu au bani și, fiind săraci, ce au făcut? Au pus obiectele în ladă. Mutându-se din clădirea cea veche, căci odinioară muzeul eră deschis, era pe calea Griviței, în casa pe care a locuit-o Nicolae Xenopol și care mi se pare că este părăsită și astăzi, dacă nu s-a mutat din cea nouă, nu avea decât să se întoarcă la cea veche. Sârbii sunt săraci, nu au bani și, fiind săraci, expun în două case particulare; de o parte, obiecte de istorie și de altă parte, obiecte de artă populară. Sunt nu mai mult de patru odăi - le-am văzut la congresul de bizantinologie - patru odăi joase, mici. Directorul mi-a spus că celelalte obiecte le păstrează cu îngrijire în lăzi, pentru timpuri mai bune, iar aci a ales lamura colecțiunii sale și lamura aceasta este la dispoziția tuturor, de dimineața până seara.

Nu am căutat să văd, în budgetul statului sârbesc, câți sunt funcționarii care supraveghează această colecție. Nu-mi închipui să fie mai mulți decât acei pe care îi plățiți d-voastre pentru muzeul care, de 20 de ani, nu este

deschis publicului, care își are personalul întreg, adică directorul plătit cu 8.500 lei salar lunar, conservatori 2, cu câte 6.350 lei lunar, un preparator 5.600 lunar, un intendent cu 3.950 lei lunar și trei servitori cu 3.150 lei lunar.

Mă întreb, ce fac aceștia toți, inclusiv cei trei servitori care desigur se plimbă în curtea unde buruienile se urcă la înălțimea omului.

Înțeleg să nu se poată termina o clădire, nu înțeleg să nu se expună obiectele în clădirea cea veche, dar ceea ce înțeleg mai puțin, este ca și aci să poată locui cineva în mijlocul acestei sălbăticii îngrozitoare pe care o vede toată lumea. Este buruienlâcul cel mai repulsiv pe care îl vedeți în orașul acesta, unde nu lipsesc maidanele și unde nu lipsesc, în toate domeniile, buruienile.

D-le ministru, doresc ca d. inginer, dacă este unul, înainte de a-și isprăvi al nouăzecilea an de viață și al douăzecilea an de odihnă, să fie invitat să se mute aiurea. Clădirea aceasta din față să fie reparată și în această clădire să fie puse obiectele. Dar nu este numai atât. În fund se ridică o vilă frumoasă, care are intrarea pe altă stradă și care vilă este locuită de directorul acestui muzeu, pe care eu l-am înțeles și muzeu istoric. Nu știu dacă judecați așa cum judec eu, dar eu judec că nu se poate ca, nefiind terminat muzeul, directorul să se mute într-o casă arătoasă și încăpătoare în care s-ar putea expune colecția. Eu înțeleg că leafa aceasta este mică pentru cineva care ar avea să muncească; în cazul acesta special, d-voastră știți că directorul este în același timp și directorul Fundației și are o catedră de universitate la Cernăuți, care, după cum știți, este la o azvârlitură de băț de București. Pleci dimineața de la Șosea și ajungi la amiază, faci lecție, după aceia te întorci seara înapoi acasă. În astfel de condițiuni, natural că poate să aibă cineva două funcțiuni așa de aproape în ce privește locul, dar și eu găsesc că leafa este mică, dacă este vorba să se lucreze serios. D-voastră să binevoiți să acordați o despăgubire de locuință pentru d. director și să orânduți ca obiectele să fie expuse și în casele cele vechi de la o intrare și în casele cele noi de la cealaltă intrare. Așa trebuie, așa se cuvine, așa este potrivit, nu numai cu demnitatea culturală a acestei țări, dar așa este potrivit și cu ordinea din această țară care, măcar de astăzi înainte, când am pus toate în risc, într-o revoluție³ - căci a fost o revoluție acum câteva zile, o revoluție pașnică, pe care lumea întreagă a admirat-o, în ce privește înțelepciunea și cumințenia acestui popor - măcar după aceasta, după începerea erei noi astfel de lucruri trebuie să înceteze, să rămână fiecare la locul lui, dar la locul lui să-și facă datoria, căci de aceea este plătit. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D-le ministru, cu aceasta închei. Vedeți cât am cruțat timpul d-voastră. Eu am ridicat această chestiune și pentru că nu este vorba numai de un caz, dar este vorba de un nărav, este vorba de un vechi și mare nărav al acestei țări. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Când se întemeiază ceva, se întemeiază, mai totdeauna, pentru un om. Pe omul acela îl așezi. A doua zi își face datoria. Peste un an, nu și-o mai face. El este pașă în pașalâcul lui. Orice este conceput, în afară de cazuri, cu atât mai onorabile cu cât sunt mai rare, orice este conceput ca un pașalâc. Un pașalâc este cutare școală în care directorul ocupă apartamentele de sus, iar în cele de jos, în casa de jos, așează pe elevi. Or, în casa cea mare se așează el și în niște atenanse, în fund, așează clasele. Aceasta înseamnă pașalâc școlar. Când vă veți apuca d-voastră, sau cine va avea vreme, să începeți o astfel de cercetare a tuturor pașalâcurilor școlare, ați avea atunci în populația care urmează acolo la școală, un mult mai mic număr de tuberculoși. Ar fi în avantajul școlar, care ar avea și lumină și aer și ar fi și în avantajul d-lui director care ar mai scădea dintr-o grăsime care strică sănătății, atunci când este prea multă și care îi șade chiar și rău! (*Aplauze, ilaritate*).

Pașalâcuri școlare, vă rog. Pașalâc și la Fundație. De ce? Iată de ce: la Fundația *Carol I*, când Regele Carol I a întemeiat Fundația, a pus director pe un învățat cugetător român, un învățat și original cugetător român, d. Rădulescu-Motru, care este o podoabă a Facultății de Litere. D-sa, d. Rădulescu-Motru, cu doctoratul său din Germania asupra unui subiect foarte greu, asupra lui Kant, cu puțința d-sale de a lucra, cu cariera pe care toată lumea i-o putea prevesti, s-a mulțumit să fie un bibliotecar. Așa a vrut și Regele Carol I Fundația universitară.

Aceasta însemnează fundație condusă de rector și de senatul universitar. Și acolo este un bibliotecar. D. Rădulescu-Motru nu a cerut niciodată să-l facă cineva director, nu are instinctul, n-are calitate de pașă! A venit un moment însă când unele articole s-au schimbat și atunci rectorul nu mai este acolo decât în formă, iar bibliotecarul a devenit director. Directorul se instalează. Or, cineva îmi spunea, d. Coriolan Petran de la Cluj - vedeți, eu totdeauna citez, ca un istoric bătrân ce sunt, „autoritățile mele”, notele mele din josul paginilor de totdeauna, pentru a trimite la izvoare - mi s-a plâns că a venit, a vrut să cerceteze lucrări de istoria artei. Dar nu le-a găsit, cu toate că se cumpără foarte multe cărți de istoria artei, care însă, în rândul întâi, sunt pentru întrebuintărea d-lui director, acasă. Pașalâc! Pașalâcul, evident, cere aceasta: ori este cineva pașă, ori nu este. (*Ilaritate*). Nu se împacă să fii semi-pașă. Or ești un funcționar modest care te jertfești pentru instituțiune, or ești un pașă care jertfești instituția pentru d-ta.

Eu vă cer ca și la Fundație, păstrând pe actualul director - numai veți găsi mijlocul să mă scutiți de a avea contact cu dânsul, din cauza amintirilor despre război, care sunt divergente: d-lui își aduce aminte de una, eu mi-aduc aminte de alta (*aplauze, ilaritate pe băncile majorității*). Nu ne-am putut găsi niciodată în același loc în cursul procesului, fiindcă dumnealui adusese în discuție anumite lucruri de atunci, eu mi-am permis să fixez anumite puncte...

D. general M. Racoviță: Dumnealui într-o parte, d-ta de altă parte a frontului.

D. N. Iorga: Și vedeți, l-am convins, dar cam târziu. I-am spus că d. Lupu Costache⁴ nu putea reprezenta guvernul român sub ocupația germană. Apoi, orice jurist știe că acolo unde dispăre suveranitatea efectivă, nu poate să existe o delegațiune. Prin urmare, d. Lupu Costache nu putea să dea la rândul d-sale o delegațiune ca cineva, însărcinat să păstreze averea regală, are ca primă datorie să nu primească nici o altă funcțiune. Și că a primi funcțiunea de prefect de Poliție de la d. Lupu Costache, care nu avea dreptul să dea această funcțiune, atunci când ești păzitorul nu numai al reședințelor regale, dar și a demnității și prestigiului regal, este un lucru care nu se poate închipui. Am fost silit să spun că germanii, care nu sunt cei mai proști oameni de pe lume, n-ar fi suferit și n-ar fi întărit ca prefect de Poliție român pe cineva în care nu ar fi avut toată încrederea. Mi-am permis să spun că prefectul de Poliție din București nu avea ce căuta la Argeș, când a venit Wilhelm al II-lea⁵. S-a obiectat că d. director al Fundației este în același timp și păzitorul mormintelor regilor și în această calitate, de necrofor în necropola de la Argeș, avea datoria să primească pe împăratul german. (*Ilaritate*). A mai fost și o discuțiune în ce privește adâncimea gestului pe care trebuie să-l facă cineva înaintea împăratului german sau înaintea reprezentantului său la București, feldmareșalul de Mackensen. În privința aceasta nu ne-am putut înțelege fiindcă eu, care n-am făcut niciodată astfel de plecăriuni, nu știu cât de adânc trebuie să se facă.

Mi-am permis să obiectez că nu era necesar pentru publicul român să se tipărească în revista de ocupație „Rumanien in Wort und Bild” darea de seamă a vizitei lui Wilhelm al II-lea la Argeș și nu era deloc cerut să se vorbească de opiniile estetice ale „Majestății Sale” - „Seine Majestät”. S-a obiectat că deoarece iscălitura este cu Ț, nu cu tz, aceasta înseamnă că nu el a oferit germanilor manuscriptul, ci manuscriptul l-au luat germanii. Dar eu am pus întrebarea: atunci pentru cine era făcut manuscriptul, dacă nu pentru germani? A fost vorba și de un ac de cravată. Și mi s-a spus: acul de cravată nu se putea refuza, fiindcă Wilhelm al II-lea era stăpân atunci și chiar unii francezi au avut opinie bună despre dânsul. Mi se prezenta o lucrare franceză mult înaintea războiului în care un scriitor francez avea o bună opinie despre Wilhelm al II-lea. Și mai ales nu se putea refuza, fiindcă războiul putea să se termine și altfel - desigur, un motiv determinant! Iar în ceea ce privește purtarea acului de cravată, mi s-a spus: să mi se arate cine m-a văzut cu dânsul! De altminteri, pe vremea aceea și eu purtam barbă, așa încât nu se putea ști, îl am ori nu-l am. (*Ilaritate, aplauze*).

După aceasta și după declarațiunea că noi, de la Iași, ne ascundeam după baionetele românești și rusești ca să facem patriotism, eu am obiectat că noi la Iași eram sub cutele steagului țării, lângă Regele țării, la locul nostru în Parlament, dacă eram deputați sau senatori, la locul nostru de gazetari, îndemnând armata la luptă și că ofensa aceasta că eram un fel de dezertori de la Mackensen la Iași, nu pot să o primesc.

Dar înțelegeți că în felul acesta eu nu pot să am legături cu d. director al Fundației, după ceea ce a spus public. Dar eu doresc să rămână, vă spun încă odată, nu vreau răul nici unei familii, nu vreau să fie nimeni bolnav și nimeni să nu sufere alături de vinovați. Eu vă rog să nu pedepsiți. Eu vă rog să îndreptați. Vă îndrept aceeași rugăciune pe care am îndreptat-o la Iași către d. Duca, într-un moment când voia să înlocuiască de la Biblioteca din Iași pe un nebun al d-voastră, care îl aveți la Iași și care se cheamă d. profesor universitar George Pascu⁶ care nu face, de dimineață până seara, decât să scrie pamflete insultătoare la adresa colegilor săi, și într-un rând mă cheamă în judecată pentru că nu trimisesem Bibliotecii din Iași nu știu ce extrase, din nu știu ce publicație germană a mea. După lege, tipografia este datoare să trimită și în ultimă instanță eu, când este tipărită în România, și cum acolo se judeca fără apel și cum se pedepsește cu închisoarea, mai mai să fac închisoare de pe urma d-lui George Pascu, omul cuminte de la Iași.

Când am auzit că au de gând să-l destituie, eu m-am dus la d. Duca și l-am rugat: te rog să nu-l destitui pe acesta. „De ce?”. Am eu o chestiune cu dânsul și fiindcă eram să intru în închisoare pentru dânsul, te rog să nu-l dai afară. Nu l-a dat afară, iar d. George Pascu m-a și vizitat la Iași, este cel mai bine crescut din toți profesorii din România. Mi-a spus: „Dar știi d-ta că nu știam că ești un om de treabă? Și acum m-am convins”. (*Ilaritate*). Mi-a mulțumit și doresc ca și d. director al Fundației, după rugămintea mea de acum, de a nu-l schimba de nicăieri, de a nu face rău unei familii nevinovate, va binevoi să-mi trimită, nu direct, pentru că mi-ar fi greu să primesc personal, dar prin d-voastră, un certificat de care aș avea mare nevoie că și la București, ca și la Iași, eu sunt un om de treabă, atunci când este vorba să cruț pe dușmanii, nu ai mei, ci dușmanii conștiinții pe care o am eu despre datoriile unui om față de steagul României. (*Aplauze prelungite*).

Și acum, d-le ministru, eu am terminat. Desființați pașalâcul, chemați pe fiecare la îndeplinirea datoriilor sale. Colecțiunile acelea trebuie expuse. Nu este rușine când le expui în sărăcie, este rușine când le ascunzi în lăzi și nu le arăți din neglijență, din neobservarea datoriilor d-tale. România se mândrește cu arta ei populară. Artă populară care este acolo, la Șosea, trebuie să stea în ochii tuturor străinilor, iar când muzeul acesta va fi terminat, ca să arătați d-voastră că oricât ar fi o intențiune de pașalâc la început, pașalâcul nu merge; d-voastră veți așeza acolo, cred și pe directorul Muzeului de istorie, ale cărui

colecțiuni se găsesc la Universitate și ne ia atâtea odăi și care nu dorește altceva decât - acest excelent director arheolog, foarte distins, începătorul studiilor arheologice de preistorie la noi, d. Andrieșescu - nu dorește altceva decât să facă ceea ce, dacă ar fi fost în locul celui alt, ar fi făcut de 20 ani de zile.

Faceți ordine, d-le ministru, și noi toți care, unde suntem, ne trudim să facem ordine, vă vom aplauda, fără nici o deosebire de grupare politică. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

NOTE

1. Tot atacul era îndreptat contra lui Alexandru Tzigara Samurcaș, filogerman, director al Fundației universitare Carol I, profesor universitar la Cernăuți și locatar în muzeul Național de la Șosea. Adunase acolo o impresionantă colecție etnografică.
2. Emile André Lecomte de Nouy (1844-1914), arhitect francez privilegiat de familia domnitoare a României. Membru corespondent al Academiei Române (1887). Restaurările sale au fost foarte contestate de specialiștii români. Vezi și atacurile lui N.I. în vol precedent al seriei de Oratorie parlamentară. Biserica domnească Sf. Dumitru din Craiova a fost construită de boierii Craiovești la sfârșitul sec. XV și începutul celui următor. Ruinată după 1838, a fost dărâmată complet de L. de N. în 1889 și restaurată până în 1933. N. Iorga scrie despre „barbaria” francezului un articol în „Raze de lumină”, XXI, 1935, p. 395.
3. Aluzie la Restaurație.
4. Lupu Costache, acceptând să gireze ministerul de Interne în teritoriul rămas sub ocupația germană în timpul Primului Război Mondial, a ajuns în istoriografia noastră sinonim cu trădătorul de neam. În asemenea măsură încât este omis din enciclopedii, dicționare sau orice alt instrument de lucru. I.C. Filitti, germanofil ca și el, îl descrie lapidar: „Lupu Kostaki, numit zimbrul Moldovei. Barba lungă, mintea scurtă. Se privește aproape ca un președinte de Consiliu” (*Jurnal*, vol. I, 1913-1919, Târgoviște, 2008, p. 102, ed. ns.).
5. Vizita lui Wilhelm al II-lea la Argeș a avut loc în august 1917. Același I.C. Filitti narează: „Tzigara Samurcaș îmi povestește cum a călăuzit pe împăratul german la Curtea de Argeș. Ce mulțumit a fost acesta de cunoștințele lui Tzigara despre arte și artiștii germani. Cum i-a dat loc de onoare în fața sa la masă. Cum i-a remis personal un ac de cravată. Totuși în sferile românești

diriguitoare, oarece invidie contra „grecului”, singurul pe care l-a văzut împăratul. Dar împăratul n-a văzut pe nici un om politic iar pe Tzigara l-a văzut ca profesor și apoi ar fi de bucurie frumoasa impresie de cultură și civilizație pe care un român a putut s-o facă” (*op.cit.*, p. 101.)

6. Giorge Pascu (n. 1882), profesor de istoria literaturii române vechi și dialectologie română la Universitatea din Iași. Directorul „Revistei critice”, Iași.

Ședința din 20 iunie 1930

Intervine din nou pe marginea proiectului legii sanitare:

D-lor deputați, eu în chestiuni de acestea nu mă amestec. Dar ca un om care am trăit multă vreme în această țară, știu că totdeauna șeful de serviciu are să lupte cu diferitele intervenții.

Să vă dau un caz: eu am învățat la Școala normală superioară din Iași, unde directorul nu avea dreptul să numească personalul de serviciu, nici să recomande. Din această cauză a fost scandal încontinuu, cât am stat eu acolo în internat. Și s-a văzut un caz de acesta, că o linjeriță se repezea după sub-director, care mânca pământul fugind și striga: „femeie slabă”. (*Ilaritate*)

Am văzut pe intendentul școlii care a fost numit fără să fi fost întreat directorul și care ne făcea nouă socoteala, la Universitate, că prăjiturile cumpărate odată mai multe, sunt mai scumpe decât le cumpăram noi în oraș una câte una.

Dar, d-lor, să știți că toate ciurucurile, toți agenții electorali au să fie băgați în aceste funcțiuni, atunci când nu va fi autoritatea medicului să intervină. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Voci de pe băncile majorității: Aveți perfectă dreptate, d-le profesor.

Ședința din 27 iunie 1930

Discurs la proiectul de lege pentru dezvoltarea și perfecționarea serviciului telefonic român:

D-le președinte, d-lor deputați, să-mi dați voie să citesc proiectul acesta de lege pe dos, adică să încep de la sfârșit către început. Acei care au început

cu articolul 1 și au ajuns pe urmă la convenție, au săvârșit o greșală de metodă fiindcă de fapt, ceea ce este important sub raportul politic - restul este important sub raportul tehnic și desigur că după criticile d-lui Ioanițescu, nu este nimeni care să găsească partea aceasta tehnică așa cum ea ar trebui să fie; dar nu se poate altfel și veți vedea de ce. Deci, sub raport politic, legea aceasta trebuie să înceapă cu sfârșitul, care cuprinde convenția suplimentară în care statul român, cu toată demnitatea de stat, cere un avans, face impresia unuia din acei funcționari care nu așteaptă ziua când se plătește leafa, ci îndată ce a trecut întâi ale lunii se prezintă pentru un avans. Eu am întotdeauna groaza persoanelor care cer avansuri și nu m-am sprijinit niciodată pe dânsule. Și mă doare, așa zice, aproape îmi este rușine, pentru țara mea, că țara mea se ține cu avans.

Prin urmare, un avans de patru milioane dolari. Dolarul pentru noi are un farmec extraordinar. Crede cineva că dolarul împrumutat folosește cuiva? Dolarul muncit, dolarul câștigat, dolarul economisit, acela este bun. Dolarul împrumutat, în orice fel de condițiuni, este rău. Orice împrumut este rău. Suntem la capătul putinței noastre de a ne împrumuta, și o spun de la început, orice împrumut nu ne poate fi dat decât în condițiuni defavorabile. Orice împrumut contribuie la discreditarea financiară a țării. Acesta este un împrumut, și pentru acest împrumut de nimic, se face legea aceasta. Acesta este adevărul, este tristul adevăr de care suferim cu toții. Este o mână întinsă către un credit pe care nu-l putem căpăta altfel. Acesta este adevărul.

După avansul de patru milioane dolari care va trebui achitat, evident, așa se vorbește cu toți oamenii și cu toate grupele de oameni care cer avans, „va trebui achitat, cel mai târziu în cinci ani”, „va putea fi rambursat în întregime” - paște, murgule, iarbă verde - „și mai înainte de data plății dobânzii”, cu preaviz de 60 zile etc. Ceva mai departe, deosebit de aceasta, societatea „International Telephone and Telegraph Corporation” se obligă să mai avanseze, la cererea guvernului român, în decursul anului 1930, încă o sumă de patru milioane de dolari etc.

Acum, de ce statul român a ajuns în această situație, la cedarea unui serviciu public care putea fi îndreptat în alte direcții, la primirea unor condiții cuprinse într-un contract atât de criticabil? Despre interpretarea lui o să vorbesc la urmă, nu despre interpretarea pe care o dăm noi, dar despre interpretarea la care slăbiciunea societății noastre, incapacitatea de a rezista a societății noastre va duce, fără îndoială. De ce am ajuns noi aci, la patru milioane pentru mâna dreaptă și, mai târziu, patru milioane pentru mâna stângă și tot ceea ce vine pe urmă? Fiindcă noi suntem după două bugete echilibrate, tot în era bugetelor care nu se pot echilibra. Impozitele se încasează greu; eu nu vreau să fiu pesimist, nici alarmist, n-o să vorbesc de

catastrofe, dar impozitele se încasează greu. Sună darabana de la un capăt la celălalt al țării, și-mi spunea o doamnă speriată de ce a văzut la Buzău: erau înșirate mașini de cusut, una lângă alta, luate de perceptori, căci nu mai puteau să ieie, întrebuițând mijloace fiscale extreme și mijloacele acestea fiscale, vă asigur, că nu sunt bune, și iată de ce. Acești oameni vor fi strănși și de ceafă și de gât ca să dea rămășițele din trecut. Rămășițele din trecut se vor incasa, și la anul ce alte rămășițe vor putea fi și ele luate? Dar când omul dă până și banul lui din anafură, ce poți să mai ieie în anii viitori?

Pe calea aceasta nu se poate ajunge la nimic; este o altă cale pe care o voi indica-o scurt, ca să revin la rezultatele contractului de față, așa cum s-a adevărit actul în Spania și așa cum prevăd, eu cunosc bine societatea românească, pentru viitor la noi. Două lucruri pot face ca această situație dezastruoasă să înceteze situația aceasta, nu numai dezastruoasă, dar absurdă.

Noi avem o țară așa de bogată!

Iată, am mers două zile în automobil, de la București la Piuța Petrei, la Hârșova, la Constanța, m-am întors de la Constanța, prin Cobadin, Cuzgun, Silistra, Turtucaia. Am văzut niște regiuni de o bogăție extraordinară și oameni disperați de această bogăție. Și am mai văzut încă un lucru care este bine să-l știți. Într-un loc m-am oprit, era un grup de case de toată frumusețea, în regiunea din jurul Cuzgunului, care într-adevăr este o minune sub toate raporturile. Și m-am oprit la proprietar. Proprietarul avea două prăvălii, avea două rânduri de case și 200 de hectare. Avea și 100.000 lei datorie, și el nu putea să plătească suta de mii datorie și nu avea cu ce să-și ridice recolta! Stătea desperat înaintea recoltei bogate care îl încunjura de pretutindeni. Și aceasta de ce? Fiindcă nimeni nu mai poate câștiga. Am ajuns în țara românească așa: să ceri omului să plătească din câștigul lui, iar omul nu poate câștiga. Veți zice: de ce? Apoi, n-am avut economii, ne-a prădat războiul, noi n-am fost niciodată oameni care să punem banul de-o parte. Prin urmare, am început din nou viața noastră națională fără bani în buzunar. Și de aceasta au profitat un număr de bănci care au pus stăpânire pe țară. Acesta este adevărul. (*Aplauze*). Băncile acestea iau între 25 și 30 la sută.

Voci de pe băncile majorității: 60 la sută.

D. N. Iorga: Uneori merg până la 40 la sută și chiar 50, 60 la sută. Uite, eu vă spun din însăși durerea mea: eu sunt un om care lucrez de ani de zile în pagubă. Veți zice: cum? Am o tipografie care mi-a fost prădată, mi-a luat marfă de 70.000 lei aur. Mi-a dat ca despăgubiri statul român 250.000 lei în hârtie. Prin urmare, eu a trebuit să lucrez pe credit. Am luat bani cu 25 la sută. Niciodată o tipografie, afară de tipografiile agenților electorali, care pradă statul și-l înșeală la socoteală, s-a făcut o învoială și, când este vorba de plată, spun că s-a schimbat ceva, și imediat modifică prețul. Dar, în afară de acestea,

nu poate nici o tipografie să câștige un sfert din suma pe care o întrebuințează! Așa încât eu continuu, întocmai ca nenorocitul cu 200 de hectare, să lucrez ca un rob la băncile care mă împrumută.

Ei bine, d-lor, în împrejurările acestea, de unde să scoți din această societate românească? Trebuie să o eliberezi de sub acest jug, întâi, și al doilea, să-i dai încredere în folosul muncii sale. Nu muncește lumea, fiindcă folosul nu este evident, fiindcă neconținut se așteaptă o nedreptate venită din schimbările vieții politice. Omul contează pe un guvern, se trezește peste câțeva vreme cu alt guvern! Și după ce a împăcat pe cel care-i mănâncă astăzi câștigul, se trezește de multe ori cu nevoia de a împăca pe acel care vine, la rândul lui, să mănânce din câștigul lui! Societatea aceasta trebuie înviată economic. În momentul de față se găsește în stare de marasm. Cât va dura acest marasm, societatea aceasta nu va putea plăti. Și al doilea: noi am luat, din nenorocire, de la Regulamentul Organic și mai ales de la 1866, am luat modelul statului francez. Statul francez napoleonian, am spus-o de o mie de ori, este un stat monstruos sub raportul fiscal și sub raportul administrativ. Și iată de ce: statul acesta este făcut pe măsura unui om de geniu, stăpân pe lumea întreagă. Și statul napoleonian, făcut pe măsura unui om de geniu, este dat în seama unor oameni cum îi face Dumnezeu în fiecare generație. Statul a luat tot. Statul înțelege să conducă tot. Statul încurcă tot, statul strică tot. Chiar dacă n-ar fi neconținută ficțiune a statului.

Fiindcă noi nu avem stat român. Acum sunteți d-voastre, mâine va avea să aleagă Regele între devotamentul de prim moment al d-lui Gheorghe Brătianu și singurul devotament de ultimă oră al d-lui Vintilă Brătianu, dacă nu va prefera cine știe ce dictatură, având în cap și în picioare câte o frumoasă pălărie militară ieșită din uz.

Prin urmare, noi nu avem stat român. Noi avem partide care iau pe rând în stăpânire țara. Și atunci, finanțele noastre sunt dezechilibrate din două motive: sunt dezechilibrate fiindcă statul îmbrățișează atâtea lucruri și nu poate face binele acela pe care altfel ar fi în stare să-l facă, „qui trop embresse, mal ètreint”, și trebuie despovărat statul român de o mulțime de lucruri care nu-l privesc. De exemplu, eu merg așa departe încât cred că justiția, ca în Anglia, ar putea să se țină din taxele de justiție.

Spuneam adineauri simpaticului meu vecin de astăzi, vice-președintele Camerei, îi spuneam un lucru: s-ar putea concepe o altă idee a învățământului secundar. Să iei cele mai bune elemente, și de la țară și de la oraș, să faci zece licee model în toată țara, iar pentru aceia care, fără pregătire, se aruncă la funcțiunile țării, dacă au nevoie de învățământul secundar, să și-l facă. Dacă are nevoie lumea, să și-l facă. Dacă are nevoie lumea de nu știu câte teatre la București, să și le facă (*aplauze prelungite pe băncile majorității*). Dacă are

nevoie societatea de operă, să și-o facă. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*). Dacă este o cucoană filantropică, doritoare de a ajuta națiunea, să nu ceară nici o subvenție din buget. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate pe băncile majorității*.) A învia contribuabilul și a despovăra statul, aceasta este operația cea mare.

Iar în ce privește pe onorații alegători, bine, în Evul Mediu, când omul se mânca pe om, sub influența bisericii s-a făcut un fel de treva /răgaz/ lui Dumnezeu, „treuga Dei”, ca să nu se bată o bucată de vreme. Sub imperativul categoric al mizeriei și demoralizării naționale, bine, nu este cu puțință să facem și noi o „treuga Dei”, pe un număr oarecare de ani, să zicem pe 3 ani de zile? Iată, să ne ceară Regele acesta nou, pe care suntem pe cale să-l despoiem de popularitatea lui, dacă se va vedea că nu schimbă nimic în România, să ne înțelegem 3 ani de zile să nu facem politică de partid, să rămână partidele, dar timp de 3 ani de zile să fie un fel de coalțiție, pentru a pune din nou în picioare țara aceasta, pentru care trăim, iar nu țara trăiește pentru noi. Și atunci agentul electoral să se întoarcă la rostul lui. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*). Să nu mănânce țara. Fiindcă, desigur, știe fiecare dintre d-voastre ce înseamnă în momentul de față cerșetoria la stat, prin mijlocul nostru, al tuturor. Ei bine, d-lor, eu de dimineată și până seara nu pot să răsflu, lucrurile cele mai absurde mi se cer, și eu nu le dau, dar unii din d-voastre, mai slabi, le dau. E un apel neconținut la bugetul statului. Și eu le răspund, le spun un lucru, la doamne, la domni și la domnișoare - fiindcă de la 15 la 95 de ani toți nu fac altceva decât se aruncă ca o haită de lupi asupra bugetului statului (*aplauze prelungite*) - și eu le spun: măcar un lucru să faci d-ta care ceri să te ajut. Spune unde este locul la care vrei să fii numit? Niciodată nu știe locul unde vrea să fie numit! (*ilaritate*) și dacă îi spui că nu este, atunci te roagă să dublezi un loc, ca să intre și el! (*Ilaritate*).

Societatea aceasta trebuie deprinsă la muncă, să nu aștepte ea de la stat, ci să vină vremea ca statul să aștepte de la fiecare dintre noi. (*Aplauze*). Dar, din nefericire, nu s-a putut. Eu știu ce silințe s-au cheltuit la ministerul Finanțelor, sub amândoi miniștri, și eu nu sunt omul nedrept care să prind pe adversarul meu politic într-un moment când îi este greu, pentru că îi este greu și țării, și să-i arunc în capul lui ceva de care nu este numai el răspunzător; eu vorbesc ca om de bine și, pentru vârsta mea, eu nu cer când vorbesc decât să spună oricine: „Acest om a vorbit ca un om de bine. Ar fi putut ajunge la mai mult dacă vorbea ca un om fără cumpănă de dreptate, dar a vorbit ca un om de bine”. Neputându-se face ceea ce trebuia să se facă, dar ceea ce se poate face de acum înainte, s-a ajuns aci. Să întindem mâna, și atunci e natural că, văzându-te că ai nevoie, fiecare îți spune condițiile sale, dar cu un stat

înfloritor financiar, cu un stat având o economie națională prosperă, nu se prezintă aceste condițiuni. Eu știu care sunt meritele și capacitățile societăților care s-au prezentat. Am fost în Suedia, am fost de două ori, și într-adevăr, acolo telefonul este un ajutor pentru oricine, n-ai nevoie să faci atâtea drumuri; în fiecare moment ești servit la telefon. Dai articolele la telefon, dai la telefon răspunsuri, interviewuri, totul acolo e la telefon. Telefonul cuprinde toată țara și ești servit cu atâta punctualitate, cu atâta grație aș zice; niciodată nu ești în primejdie să capeți, la telefon, o vorbă urâtă de la o persoană, dacă nu rău crescută, cel puțin obosită. Acolo totul se face cu o siguranță și cu o delicateță fără pereche. Dar iarăși este foarte adevărat că atunci când avem o ofertă din partea Americii, oferta aceasta are o suprafață mult mai largă și ceea ce americanii numesc „efficiency”. „O eficiență” de acestea este mult mai atrăgătoare decât oferta suedeză, mai ales când oferta suedeză s-a complicat cu o tovărășie germană.

Și eu doresc, ca toată lumea, ca relațiunile cu Germania să fie reluate, înțelegând germanii un lucru, pe care văd că nu l-au înțeles: din ce în ce mai mult marea nedreptate pe care ne-au făcut-o și marea suferință pe care ne-au cauzat-o.

Și nu era drept; eu am spus-o și principelui de Hohenlohe, când a venit cu regele Ferdinand la țară, la mine: Germania, dacă și-ar fi înțeles interesul ei, când a ajuns stăpână pe țara românească, trebuia să fie, față de suferințele țării acesteia, gândindu-se la viitor, cu totul altfel decât cu nagaica în mână, ca cei mai răi dintre cazaci. Doresc și eu să ajungem la bune relații cu poporul german, potrivit cu glorioasele lui tradiții, cu tradițiile de la Weimar, nu cu cele de la Sohlossul din Berlin - este o foarte mare deosebire. Doresc aceasta, dar pentru moment, până nu se vor schimba multe lucruri în Germania, eu nu le-aș da telefoanele mele pe mâna nici a germanilor, nici a asociaților cu Germania.

Rămânea atunci America. America are, mai este necesar să o spun? o organizație telefonică fără pereche pe lume. Au prea multe telefoane, nu mai scapi de telefoane. Ești înconjurat de chemări, de invitații la telefon, de dimineața până seara. Desigur, sub raport tehnic, nu există nici o civilizație asemănătoare cu civilizația americană.

Pe de altă parte, în America mai este încă un lucru: nicăieri banul nu are mai mult curaj de a intra într-o întreprindere ca în America. În această privință sunt capitale de țări bogate în Europa, care se sfiesc să facă și cel dintâi pas; pe când americanii riscă. Și natural, cum este proverbul: „qui risque, gagne”. Prin urmare, câștigă fiindcă, incontestabil, riscă.

Este foarte sigur că noi vom avea telefoane bune; în aceasta privință nu poate fi nici o îndoială.

Acum, vechile noastre telefoane le-am calomniat foarte mult. Nu sunt chiar așa de rele cum se crede. La oraș e servit cineva convenabil. Legătura de la un oraș la altul se face într-adevăr cu foarte mare greutate, din lipsă de fonduri. Și când vorbim de contractul acesta care înstrăinează telefoanele din mâinile țării - acesta este adevărul - acum, se înțelege, în ce privește telefoanele armatei, în ce privește telefoanele administrației, răspunderea cade asupra d-voastre, cu toată greutatea. Dar, mă rog, când vorbim de telefoane, avem o datorie: să arătăm, aci în Cameră, oamenilor cu mijloace puține trăind într-o țară săracă, a cărei puțință a-i sprijini a fost totdeauna foarte slabă, să le arătăm tot ceea ce le datorăm lor, oamenilor care până acum ne-au dat, cu singură forța noastră națională, serviciul telefonic de care atâția ani de zile ne-am folosit. Și trebuie să le fim adânc recunoscători pentru aceasta. (*Aplauze prelungite*).

Că ai în America sau că ai în Suedia un corp de telefoniste foarte bun, aceasta este natural. Aș vrea să văd cum ar putea să fie altfel. Dar să ai în astfel de împrejurări de mizerie, de îngustare, suplinind de multe ori mințea omului neajunsurile aparatului - să ai un serviciu telefonic de o perfectă onestitate, pe care l-am avut noi - din nenorocire trebuie să spun „l-am avut” și, dacă nu s-ar fi furișat tot felul de fetițe de alegători influenți pe acolo, ar fi fost și mai multă delicateță decât cum a fost până acum, nu e puțin lucru. Cu adâncă părere de rău trebuie să constat că, fiind cu unghia în gât, cum suntem acum, acest corp de oameni care a adus așa de mari servicii țării, va fi pus la dispoziția capitalismului străin.

Și acum vin la ultima parte din această analiză, nu a proiectului însuși, fiindcă aici este așa de puțin de adaus, după criticile întemeiate care i s-au adus, ci la sensul și la urmările acestei proiect.

Vor veni americanii. În faza dintâi, americanii vor fi oamenii cei mai iubitori de țara românească, cei mai doritori de a pune în legătură marea lor țară cu țara noastră mică. Vor veni ca niște oameni respectuoși și iubitori, aceasta vă asigur. America este una din țările în care politețea, în mijlocul muncii - politețea în mijlocul lenii este un lucru așa de ușor (*ilaritate*) - dar politețea în mijlocul muncii este dusă până la absurd. Eu în 3 luni de zile, nu am văzut doi oameni certându-se; n-am văzut un conducător de automobil strigând la alt conducător de automobil. Cel mai politicos om de pe lume este până și negrul care te servește în vagon, negrul care este lângă d-ta, te pândește, ți-a scăzut apa din pahar, imediat se repede și ți-l umple; vei avea pe haină un puf, se aruncă imediat să-l ridice. Dacă îi dai ceva, îți spune:

„Thank you very much”; dacă-i dai puțin, îți spune: „Thank you very much”! Dacă nu-i dai nimic: „Thank you very much”! De ce? Îți mulțumește cel puțin pentru atitudinea civilizată pe care ai avut-o față de dânsul. Vor veni oameni care desigur ne iubesc. E de mirare cum ne iubesc și de mirare cum ne cunosc. Eu am întâlnit în fiecare oraș american o mulțime de americani, din cea mai înaltă societate, care cunoșteau România și o iubeau. De multe ori am fost mișcat până la lacrimi de cuvintele pe care le-am auzit din gura fruntașilor lor de sub diferite raporturi ai societății americane. Să vă dau un exemplu.

La Universitatea din Georgetown, în orașul Washington, este o Universitate, cum ar trebui să avem și noi, o Universitate pentru serviciul în străinătate. Foarte folositor studiu, în loc să fie tot felul de ciociași la serviciile diplomatice ale noastre, oameni care nu sunt în stare să asculte o conferință un ceas, fiindcă după un sfert de ceas au adormit, că lui îi trebuie flirtul cu o anumită cocoană, și în afară de aceasta nu înțelege nimic. Iar când vrei să ai lămuriri asupra României, statistice sau plăci de proiecțiuni, la Paris se știe unde trebuie să te adresezi, la Legația cehoslovacă și dacă nu-ți este de ajuns, te poți duce și la Legația iugoslavă. La Legația română nu ai statistică, nimic, și de aceea este foarte bine că s-a măturat doctorul acela de la Lille și de la Toulouse. Dar mă rog, doctorul în litere „honoris causa”, d. ministru al României. De ce? „C'est lui qui l'a demandé”. El a cerut-o. (*Ilaritate*).

Pe când la Georgetown, când profesorul Healey, pe care l-am decorat - și trebuie să-l decorăm din nou pentru sentimentele pe care ni le poartă, cum trebuie să decorăm pe profesorul Jones, de la Pomonaclairmont, care vorbește românește și are o bibliotecă de cărți românești cumpărată toată, și care zicea: dacă aș avea bani, aș veni să văd România; astfel de oameni trebuiesc invitați în România, când zic, d. Healey a anunțat că dă o medalie de aur acelu student al Universității din Georgetown, care va lucra o mai bună teză despre istoria românilor, a fost așa de amabil că pe medalie a pus numele meu care venisem acolo. Eu am crezut că foarte greu se va găsi unul singur care să prepare ceva pentru medalia de aur a României. S-au prezentat 14, și lucrările erau așa de bune, încât a trebuit ca ministrul României să repete medalia, să dea o a doua medalie, fiindcă cel de al doilea nu putea fi lăsat la o parte.

Vor veni cu sentimente foarte bune în România. Venind cu sentimente foarte bune în România, vor întâlni în țară la noi două stânci de care se va zdrobi buna lor dispoziție. Se vor lovi întâi de coruptibilitatea care există încă, și omul căruia i-ai dat bani, din moment ce i-ai dat bani, bani ce nu trebuia să-i ia, de a doua zi va fi robul d-tale. Și fiindcă oamenii generalizează, vor crede că toți suntem așa, cum sunt oamenii cu care au avut legături.

Între noi și dâșii, așa cum este făcut contractul, în fiecare moment se vor ivi discuțiuni. În aceste discuțiuni va trebui ca americanul să găsească în fața lui un om incoruptibil, reprezentând cel mai puternic simț de demnitate care există în România. (*Aplauze*). Bogatul nu e dator să aibă această atitudine hotărâtă; săracul tocmai pentru că e bânuit, din cauza sărăciei lui, trebuie să fie cel mai demn dintre oameni, cel mai dispus să apere cu sacrificiul situațiunii sale, demnitatea țării care îi este încredințată. (*Aplauze*).

Rezultatul acestui contract va depinde de morala publică în atitudinea față de americani. (*Aplauze*).

Vom putea face ca americanii să ne respecte și vom putea după trecere de câteva luni - eu am o anumită experiență, dați-mi voie să nu vorbesc de ea, pentru că ar face rău cui nu trebuie să-i fac rău - vom putea ajunge acolo încât americanul se va uita la contract ca să vadă clauze care nu sunt scrise, dar pe care le-a căpătat prin relațiunile sale cu funcționarii care îi sunt puși în față.

Va trebui atunci, chiar față de acest contract de silă, față de acest contract impus nouă de greutățile în care am ajuns, din vina noastră și din vina teoriei căreia i-am servit, va trebui ca oamenii să fie mândri că sunt, așa cum e România, că sunt români. Și aci nu mai vorbesc de cei coruptibili, ci vorbesc de oamenii care, îndată ce văd un străin, cad în genunchi înaintea lui, din servilism moștenit, va trebui ca oamenii aceștia să se considere ca oameni deopotrivă cu acei care vor veni cu bogății și cu inițiative. Noi nu suntem inferiori nici unei națiuni de pe lume (*aplauze prelungite*) și dacă apărem ca inferiori, apărem din cauza acestei detestabile datini de a ne socoti mai puțin decât alții.

Se întâlnește acest păcat în toate domeniile. Vedeți, eu lucrez în domeniul științei mele și am conștiința că în acest domeniu am atins rezultate de oarecare importanță. Ei bine, ceea ce spun nu e crezut și întrebuițat aici, decât când trece pe la cineva din străinătate, fie și unul care întrebuițează prost ceea ce am făcut eu. În cazul acesta, când e iscălitură străină, toata lumea se pleacă înaintea adevărului științific pe care putea să-l ia de la început, cu mândrie, de pe buzele sau din scrisul unui român. (*Aplauze*).

Este un astfel de păcat, de la cei de sus, pe care nu-i vezi vreodată la o conferință românească, care nu-și trimit copiii la Universitatea românească, care se sfiesc să pună mâna pe o carte românească și până la toți cei care se iau după dânsul este un astfel de păcat, încât nu poate să găsească cineva cuvinte destul de grele pentru a-l pecetlui.

Încheind, vă dau un exemplu, până unde mergem noi cu acest servilism și ce fel de oameni sunt aceia care, în înalta lor situație, totuși se pot simți căștigați de acest urât și degradant obicei.

Eram profesor tânăr, pe vremuri, și era un mare profesor la Universitatea din București, Dumnezeu să-l odihnească, de care toți aveam respect. La un moment dat, el a condus Universitatea din București. Pentru dânsul, până ce am tipărit în nemțește *Istoria poporului românesc, Geschichte des Rumanischen Volkes*, eu, profesor tânăr, eram un om de nimic, și când i se vorbea de mine, zâmbea. Și iată, s-a întâmplat că marea colecție a lui Lamprecht mi-a dat să scriu *Istoria românilor*¹ și s-o tipăresc acolo, la Gotha, la Perthes. Marele profesor avea obiceiul să primească ciraci la dânsul, și când au venit ciracii, cu gestul obișnuit a spus: - „A! Iorga e cineva, pentru că vezi, s-au tipărit două volume de-ale lui în nemțește, s-au tipărit în nemțește, sub conducerea unui om, cum este Lamprecht și într-un loc cum este firma aceea, de „Gotha”...

Încheind, încă odată sunt adus să trag concluzia, pe care la discuția oricărui proiect și la prezentarea oricărei probleme trebuie s-o trag: viitorul nostru nu e în funcție de contract, viitorul nostru nu este în funcției de cifre însemnând o situație materială. Viitorul nostru e în funcție de vitalitatea națională. (*Aplauze prelungite*).

Vitalitatea națională înseamnă muncă și încredere. Vor fi, vom birui și cel mai prost contract; nu vor fi, ne vom împiedeca de cea dintâi sferică întinsă în calea dezvoltării noastre naționale. (*Aplauze prelungite*)

NOTE

1. V. supra, ședința din 24 mai 1929, notele.

Pe marginea contractului cu firma londoneză Stewart et Co pentru construirea drumului București – Brașov:

D-lor, îmi pare foarte rău, încă odată, că mă văd silit să fac unele constatări melancolice, triste, cu privire și la acest proiect de lege. N-am să mă fac ecoul unei largi nemulțumiri în public, fiindcă eu judec numai după lucrurile pe care le știu și nu pot trage concluziuni pentru lucrurile pe care nu le știu și care nu se pot verifica. Și precum n-aș accepta din partea nimănui acuzațiuni care ar atinge onoarea mea, tot așa am obiceiul să nu enunț niciodată păreri care ar putea să atace onoarea altuia. Dar iarăși este foarte adevărat că ne găsim înaintea unui act de abdicare. Noi spunem: nu avem cu ce să ne facem drumurile și, neavând cu ce să ne facem drumurile de care avem nevoie, trebuie să recurgem la cineva din străinătate. Îl rugăm, ne plecăm înaintea lui, primim condițiunile lui. Acesta este adevărul.

Acum, oamenii sunt uneori buni și ne pun condițiuni mai puțin rele decât acelea pe care ni le-ar fi putut pune. Mă bucur că în cazul acesta cel puțin, nu întindem mâna după ceva pe alături, cum este cazul cu legea care s-a votat acum¹. Dar eu nu pot să nu-mi amintesc de anumite lucruri. În momentul când banii ni-i dă în anumite condițiuni casa Stewart, când casa Stewart are a face cu Casa autonomă a d-voastre. Și toate autonomiile acestea sunt un fel de superfetațiuni care niciodată nu se vor transforma în organisme. Ministerele pot să fie organisme; dar ministerele n-ați știut să le faceți organisme și atunci ați adăugit aceste Case autonome care lucrează pe seama statului și pe obrazul statului. Aceasta este sigur. Dar acum că lucrează bine, că lucrează rău, dacă lucrează rău, atunci fără îndoială suferă și punga statului și obrazul statului. Este încă o încercătură adusă pe lângă nesfârșitele încercături din care se alcătuieste organizațiunea actuală a statului român.

Prin urmare, avem un fel de *bailleur de fonds* /arendaș de fonduri/ și, pe lângă aceasta, avem o Casă autonomă, care Casa aceasta autonomă, folosindu-se de banii care îi vin din străinătate și legată oarecum de acela care furnizează acești bani ne va face drumurile.

Dar bine, d-lor, noi avem în acest domeniu o lungă tradiție proprie. Lumea crede de obicei că noi am făcut drumuri mai târziu decât alții și le-am făcut mai prost decât alții Nu. Iată, acum câțeva vreme, văzând de malul Dunării porturile acelea care s-au făcut pe vremea Domnilor Regulamentului Organic, spuneam cuiva, care recunoștea dreptatea judecății mele: iată ce eram în stare să facem noi, să creăm noi acum o sută de ani pe vremea Regulamentului Organic, când aveam încredere în noi, când banul public îl chibzuiam cu economie și când se găseau destui oameni destoinici pentru a îndeplini o asemenea operă. Tot malul Dunării pustiit l-am prefăcut în porturile acestea frumoase, care se întind de la Severin până la Galați; o regiune pustie am prefăcut-o într-o regiune populată.

Dunărea, care nu era a nimănui, am făcut-o ca în cea mai mare parte să fie a noastră. Era o vreme când țara era săracă, dar când, printr-o bună cârmuire, prin intervenția în fiecare moment a Domnului - țara era cârmuită de Domn, nu era ca acum sub domnia de partide, care se succed și care fiecare, când iese, zvârle de pe umeri răspunderea pe care a avut-o - prin economii s-au putut face lucruri frumoase.

La 1840 șoselele le-am făcut noi și pe acestea din Muntenia și mai ales, admirabila șosea de la Mihăileni până la granița Munteniei, care este un titlu de glorie pentru nația noastră. Gândiți-vă ce era la 1848, pe vremea lui Mihai Sturdza, câți ingineri de drumuri aveam noi, ce bogății stăteau la îndemâna Domnilor noștri. Toate lucrările se făceau însă cu tragere de inimă, se făceau cu dragoste, era cine să împiedice pe oamenii necompetenți, pe oamenii

neonești de a strica lucrurile în care se amestecau. Și așa a mers până dincolo de Regulamentul Organic, încă în vremea lui Cuza Vodă. După aceea lucrurile s-au stricat, îndată ce am intrat în faza aceasta în care avem o singură preocupare, cine „se duce” și „cine vine”. Atâta aude cineva în țară de o bucată de vreme, șoaptele de durere ale acelora care cred că se duc și strigătele de bucurie, poate premature, ale acelora care urlă pe toate drumurile: „venim”. Atâta se aude în țara-românească. În astfel de condițiuni, cu acei pe care îi doare inima că se duc prea curând și cu strigătul acelora care, dacă ar veni, ar fi prea curând, cu aceasta se încheie întreaga noastră viață.

Am ajuns să avem șoselele cele mai proaste din lume. Eu cunosc șoselele din Bulgaria, cunosc șoselele din Serbia. Foarte bune șosele sunt și în Serbia, câte sunt făcute, fiindcă este mai bine să nu faci o șosea decât s-o faci prost. Umblă omul pe pământul moale și tot este mai bine decât să-și frângă oasele sărind din groapă în groapă.

Regimul partidelor, afurisitul regim al partidelor, regim condamnat de toată opinia publică sănătoasă a țării, regim de ruină, de compromitere, regimul acesta ne-a dat șoselele actuale. N-am fost în stare nici măcar să păstrăm șoselele lui Mihai Sturdza. Șoseaua aceea largă a lui Mihai Sturdza, oricine merge pe dânsa, poate s-o vadă cum s-a prefăcut într-o șosea îngustă. În dreapta și în stânga cresc buruieni; cireșii frumoși din jud. Bacău, plantați pe vremea lui Mihai Sturdza, astăzi sunt la îndemâna oricărui vagabond. Așa sunt păzite șoselele noastre, cu locuințele oamenilor care păzesc șoselele, stricate de pe vremea războiului și rămase în ruină până în momentul de față. Și în Cadrilater, pretutindeni unde au fost locuințele cantonierilor, astăzi sunt ruine unde se adăpostesc cucuvelele și ele arată totala noastră incapacitate de a ne reface după război. Am văzut săteni oprindu-se cu carul și, pentru a lua câteva cireșe, trăgând craca de sus până jos - pentru un pumn de cireșe - omorând copacul care trăiește de trei sferturi de veac.

În ce privește șoselele noi, chiar acelea care au cea mai frumoasă înfățișare de bazalt, la marginea Bucureștiului, petecile care în parte au ajuns să fie legate, dar tot au mai rămas un petec, sunt defectoase. Drumurile acestea le-am putut compara cu vechile șosele de pe vremea lucrărilor lui Tocilescu la Adam Clissi; acolo s-au așezat pietrele frumos în pământ, ele stau nemișcate până acum, deși nu li se pune nisip. Evident, cine merge cu automobilul, îl scutură de îi dărdăie dinții, dar cel puțin șoseaua rămâne. Poate că scopul pentru care dărdăie dinții trecătorilor este ca să cadă dinții, pentru ca aceasta să contribuie la împietrirea șoselei.

Comparați aceste drumuri din Dobrogea cu ceea ce am făcut la marginea Bucureștilor.

Șoselele americane, despărțite printr-o linie albă la mijloc - pe care le-am văzut în timpul din urmă - unde fiecare știe pe ce parte să apuce și foarte rar se ciocnesc două automobile, șoselele acestea sunt făcute într-adevăr de societăți ca a d-lui Stewart, dar au astfel de pază din partea statului sau a statelor care formează această confederațiune americană, încât cincisprezece ani societatea care a construit are îndatorirea de a repara. Și atunci când societatea știe că în fiecare moment poate să fie pusă să repare lucrul prost pe care l-a făcut, nu-l mai face prost, fiindcă îl plătește din pungă.

Și acum, când șoselele cele vechi sunt distruse, când șoselele cele noi se fac cum dă Dumnezeu - de câte ori am văzut noi prefăcându-se șoseaua București-Ploiești, câte sisteme sunt întrebuițate, vreo zece sisteme deosebite, ceea ce pentru antreprenori este lucrul cel mai prielnic căci le permite a-și pregăti viitoarea licitație, prin aceea că stricându-se astăzi, revin la lucru și la câștig mâine - când drumurile noastre sunt într-o situație dezastruoasă, rezultat al celei mai proaste gospodării de stat, noi ne adresăm astăzi străinătății.

Adresându-ne străinătății pentru bani, adresându-ne străinătății pentru conducere, adresându-ne străinătății pentru control, adresându-ne străinătății și în ce privește o parte din cei care vor lucra la noi șoselele țării românești, noi abdicăm, capitulăm. (*Aplauze pe băncile opoziție.*)

Acum, capitularea aceasta poate fi într-o câțva împlânzită prin strictetea cu care se va păzi executarea acelor puține clauze bune în contractul d-voastre de astăzi.

Eu, regretând din adâncul inimii că părăsim încă un domeniu al creațiunii proprii, doresc celor care au avut curajul de a prezenta acest proiect de lege, și mai ales celor care au avut curajul de a și-l pune pe spinare, fără să-l fi făcut, le doresc un lucru: cel puțin să nu iasă din acest contract² tot răul de care este capabil. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

NOTE

1. Contractul pentru dezvoltarea și perfecționarea serviciului telefonic român.
2. Contractul privind „executarea lucrărilor de refacere a drumului de stat București - Ploiești - Brașov și altor drumuri de stat” se încheia între Casa Autonomă a Drumurilor și firma londoneză *Stewart et partners ltd.*, valabil până în 1940. Firma contractantă nu putea da lucrări în subantrepriză și era obligată să facă rapoarte de activitate lunare. Prețurile pretinse de firmă nu puteau fi superioare celor plătite de ministerul Lucrărilor Publice ori de primăriile din zonă. Plata se făcea prin efecte emise de Casa

Autonomă a Drumurilor, în valoare de 2 milioane lire sterline, garantate de statul român. Dacă, din anumite motive, partea română își înceta activitatea, sarcinile ei erau preluate de ministerul Lucrărilor Publice.

Ședința din 28 iunie 1930

Într-o problemă de regulament:

Dar nu se poate ține ședință cu acest restrâns număr de deputați. Eu am venit aci ca să vorbesc și nu consimt să vorbesc înaintea a 20 de oameni care formează un grup hotărât a opri cuvântul cui atinge interese, care pot fi discutate ca orice alte interese în țară. Acesta nu mai este un Parlament, este Adunarea unor oameni interesați care vor să-și impună punctul lor de vedere.

O voce de pe băncile majorității: Protestăm, d-le Iorga, în contra acestei acuzațiuni și vă rugăm să arătați cine sunt cei interesați.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Eu am amânat discuțiunea, de ieri până astăzi, și am făcut apel la d-nii parlamentari să vină. S-a publicat și în gazete că astăzi se discută acest proiect de lege¹. Prin urmare, nu se poate vorbi, d-le profesor, că este un grup de parlamentari interesați. Este un grup de parlamentari care poartă interes dezbaterilor parlamentare și rog pe toți d-nii deputați ca cel puțin în ultimele zile să-și facă toți datoria. Nu este vorba aci de sabotarea d-lui Buzdugan².

Eu am rugat să se înscrie cât mai mulți la cuvânt și țiu lista deschisă, până ce nu-și va mai arăta nimeni această dorință.

L-am rugat și pe d. Buzdugan, d-le profesor, să nu mai vorbească în dialoguri, așa cum face în toate discursurile pe care le ține. Așa încât apelul trebuie îndreptat și spre d-nii deputați, să nu-l mai întrerupă, dar și spre d. Buzdugan, să nu-i mai provoace.

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestie de regulament.

D. I. Gr. Periețeanu, vice-președinte: Aveți cuvântul.

D. N. Iorga: Am cerut cuvântul în chestie de regulament și dacă mi-am permis să intervin în această chestiune, este pentru că discutarea acestei legi, de care sunt legate așa de mari interese, de o parte și de alta, nu se poate face înaintea unui număr așa de restrâns de deputați.

D-voastră sunteți președinte nou și d-voastră știți cât de înaltă stimă vă port. Ceea ce poate face nu știu cine, ajungând la locul de vice-președinte, aceasta nu se poate face, când se știe că a prezidat d. Periețeanu.

Prin urmare, vă rog, d-le președinte, să constatați dacă este Camera în număr sau nu. Cu acest număr de deputați nu se poate continua discuțiunea.

Eu nu l-am atacat pe d. Mihalache. D. Mihalache, de o bucată de vreme, nu știm de ce îmi poartă sentimente care nu sunt din cele mai bune. Este de ajuns ca eu să mă ridic să vorbesc, pentru ca d. Mihalache să se irite.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Dar vă înșelați!

D. N. Iorga: Îmi aduc aminte, chiar la începutul anului, când voiam să vă propun, cu ocazia discursului meu la Mesaj, anumite măsuri pe care le-ați fi putut lua, a trebuit să scurtez discursul meu din cauza intervenției d-voastră iritate. Nu cred că relațiile noastre din timpul când d-voastră erați colegul meu de învățământ, să fi fost de așa fel, încât astăzi să vă iritați așa de mult de câte ori iau cuvântul.

Nu v-am acuzat pe d-voastră, d-le Mihalache, dar să se strige în Cameră împotriva cuiva, care într-o formă pasionată, violentă, reprezintă interesele nației sale, aceasta n-o admit. Eu am tot respectul pentru drepturile minoritarilor, dar să ajungem noi acolo, ca să ne terorizeze minoritarii, atunci când apărăm drepturile oamenilor noștri de a trăi pe pământul acestei țări, aceasta nu o înțeleg. Dacă este vorba cine a provocat întâi, apoi Buzdugan vorbește așa cum știm cu toții, biruind greutatea de expresie. Este unul din cei mai distinși poeți ai țării noastre și când vorbește, biruie cu oarecare greutate. Și datorită oricui este să-l asculte și să-l ajute, iar nu strigătele acestea pasionate care pot fi bune într-o cafenea din Balcic dar nu în Camera română.

Vă rog, d-le președinte, să constatați dacă este Camera în număr.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: D-le profesor Iorga, sunt foarte surprins de ceea ce spuneți.

D. N. Iorga: Eu sunt indezirabil, d-le ministru. O știu prea bine, pentru ca oameni mai tineri decât mine să mi-o amintească prea des.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Vă spun că în cazul de față vă înșelați.

D. N. Iorga: Nu văd frumosul d-tale costum, în care se cuprinde vloga acestei nații, nu văd portul d-tale, alături de interese pe care când vom fi numai noi amândoi într-un colț și d-ta vei recunoaște că sunt ce sunt.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Aștept ca, discutându-se acest proiect de lege, să mi se facă cea mai mică dovadă că nu este un proiect tocmai pentru asigurarea și consolidarea intereselor naționale.

D. N. Iorga: Vă voi dovedi aceasta în cuvântarea mea, după amiază.

NOTE

1. Se discuta proiectul de lege pentru completarea legii de organizare a Dobrogei Noi. Ion Buzdugan amintise că există deja

două legi cu privire la Cadrilater (din 1914 și 1924). Ceruse ca legea să aibă în vedere și colonizări masive de români, așa cum făcuseră bulgarii pentru a-și întări provinciile de frontieră. El dezvăluise „criminalitatea comitațiilor bulgari din Dobrogea Nouă împotriva elementului românesc”. Vorbise apoi de situația dezavantajoasă a românilor din provincie. I. B. fusese mereu întrerupt și contestat de deputații bulgari St. Pencof și V. Solomon.

2. N. I. îl apărase pe Ion Buzdugan: „Dar ce însemnează intervenția neconținută a acestor domni? Omul are dreptul să fie ocrotit, are dreptul să vorbească!”

La proiectul de lege pentru completarea legii de organizare a Dobrogei Noi*:

D-le președinte și d-lor deputați, aș fi preferat să vorbesc după reprezentanții tuturor celor trei nații din Dobrogea Nouă și aș fi fost foarte bucuros dacă aceste trei nații ar fi fost reprezentate aici în Cameră, potrivit cu importanța lor; dacă am avea alături de numeroșii și energicii deputați ai populației bulgare, una din acelea care a venit mai târziu decât populația turcească, dacă aș fi văzut și aș fi ascultat pe reprezentanții singurei populații băștinașe de acolo, care este populația turcească.

Voi face o mică lecție de istorie persoanelor care cunosc istoria, originea lor, numai după falsificatele istorice ale unui șovinism înșelător, și prin aceasta regretabil.

Aș fi dorit să aud cuvântul turcilor, cu atât mai mult cu cât d. ministru al Agriculturii a vorbit, acum o zi sau două, despre turci ca fiind cei în folosul cărora, mai ales, ar veni cu acest proiect de lege.

Apărătorii turcilor îmi sunt foarte simpatici, în orice costum s-ar îmbrăca (*ilaritate*), dar eu aș prefera să aud pe turcii înșiși. Pe apărătorii interesați ai turcilor, pentru ca să folosească alții, pe apărătorii aceștia nu-i recuz cu desăvârșire, dar regret absența celorlalți.

Aș fi vrut să aud aci pe reprezentanții coloniștilor români, vechi și noi, adică nu români, oameni de la orașe, care au venit cine știe când, care nu sunt deci de acolo, ci aș fi dorit să aud chiar și un reprezentant al românilor așezați acolo de multă vreme și care sunt.

Turtucaia este un oraș cu numeroasă populație românească. Silistra a fost odinioară un oraș cuprinzând una din cele mai interesante populații din aceasta regiune.

Erau așa de mulți - aceasta se adaugă la lecția de istorie - încât, în 1834, românii și grecii târând după dânșii câți bulgari erau acolo, s-au rugat de Alexandru Vodă Ghica, domn al Țării Românești, să fie primiți dincoace de Dunăre, la Călărași. Am tipărit eu actul din arhiva lui Alexandru Vodă Ghica, spunând că ei preferă să se mute la noi; și în fruntea aceluia care doreau să se mute la noi, erau românii din Silistra.

(D. Șt. Cicio Pop, președinte, ocupă fotoliul președințial).

Biserica din Turtucaia și organizarea bisericească din Silistra sunt lucruri vechi, iar cine cutează să spună că rostul nostru începe din anul în care s-a adaus la teritoriul românesc Dobrogea Nouă, întrebunțează, cu știință sau fără știință, o minciună interesată.

Cuvântul românilor macedoneni

Aș fi voit să văd aici, în loc să vie tristul moment al apărării drepturilor lor pe altă cale, pe care o cunoaștem cu toții - aș fi dorit să aud vorbind aici reprezentanții populației macedonene de acolo, pe care noi i-am chemat, i-am luat de la dânșii de acasă, nu i-am cules de pe drumuri, ci i-am adus cu fâgăduieli mari și au primit venirea lor în România, de acasă de la dânșii, nu români cerșetori, ci români înstăriți, români având cele mai frumoase mici așezări orășenești din tot Balcanul, românii cei mai mândri și cei mai destoinici. Când i-am luat de acolo - și vă voi arăta de ce i-am luat și ce drepturi ni se creează nouă în teritoriul acesta pe care i-am așezat, teritoriu adaus României prin schimbările de populații din Balcani.

Balcanul de astăzi nu mai este Balcanul din 1878. Așa, ca un val, au mers toate populațiile. Când ne-au scos de acasă de la noi, pe ai noștri, ori unde se duc ai noștri, cei scoși de acasă, ei își creează o patrie, fiindcă de acasă de la dânșii, unde au stat două mii de ani, au fost scoși cu sila.

Noi nu avem aici nici un reprezentant al macedonenilor, nici un reprezentant al coloniștilor. Eu am văzut coloniști în Cadrilater, am văzut pe copiii lor în zdrențe, rătăcind pe drumuri, ai oltenilor, acea mândrie a neamului, cărora li s-a fâgăduit pe țărmurile Mării Negre ceea nu li s-a dat.

Eu am vorbit cu dânșii. Pe hârtie se pot scrie multe, d-le ministru al Agriculturii, poți să scrii și d-ta, pot să scriu și eu, dar ceea ce au văzut ochii mei, ochii mei au văzut.

Iată cum este reprezentat Cadrilaterul, și ca să se vadă de ce este reprezentat așa, să-mi permiteți o mică incidență politică.

Cum e reprezentat Cadilaterul

Acum două luni de zile era un loc de deputat liber în Cadrilater. A venit cineva la mine care a făcut războiul, și care, ca și d. ministru al Agriculturii, a căpătat dovada supremei vitejii, care este Ordinul *Mihai Viteazul*. El stă în fruntea unui grup de coloniști, care se ridică până la aproape o mie de oameni; este un om care, trăind lângă Bazargic, a câștigat acolo o situație onorabilă în mijlocul populației care nu vorbește românește și care n-are deci nici un motiv de a-l iubi, dar și la ei este un om popular.

Acest om a venit la mine și mi-a spus: „Te rog să întrebi guvernul”. L-am întrebat pe d. Maniu, mi-a răspuns d. Angelescu, pe care nu l-am întrebat, de aceea n-am răspuns la telefon fiindcă nu-l întrebam pe dânsul, ci întrebam pe d. Maniu, și am întrebat guvernul: „Aveți d-voastră vreun candidat oficial acolo?” Atâta vrea să știe maiorul din armata românească, decorat cu *Mihai Viteazul*, popular în regiunea. Bazargicului.

D. Maniu mi-a apus că-mi va răspunde peste câteva ceasuri; mi-a răspuns a doua zi, prin d. Angelescu, la telefon. Mi-a spus că n-are nici o candidatură oficială, dar în regiunea aceasta este un candidat bulgar foarte popular.

Prin urmare, după ceea ce mi s-a spus mie - căci eu eram lângă telefon, altcineva a vorbit, dar auzeam foarte bine, și nu se poate tăgădui ceea ce s-a spus - eu am ieșit cu impresia, și candidatul posibil cu aceeași impresie, că guvernul n-are un candidat oficial.

Guvernul a avut un candidat oficial, și candidatul acela oficial era bulgar. Acesta este adevărul.

De aceea, aici, în Cameră, Dobrogea Nouă nu este reprezentată decât printr-un coleg turc, care acum tace, nu este reprezentată prin nici un colonist, de nici o categorie, de nici o origine; în schimb, vorbesc reprezentanții bulgari ai Dobrogei Noi.

O lecție de civilizație

În privința aceasta să-mi dați voie să observ, cum am observat și azi dimineață, că este un obicei delicat în toate Parlamentele, ca atunci când cineva are, nu zic pentru el personal, dar pentru clasa națională sau socială din care face parte, un interes evident, e bine ca interesul acesta evident să nu fie prezentat într-o formă indiscretă și cu atât mai puțin, într-o formă violentă.

Aceasta este o greșeală de delicateță, de atitudine. Și, în privința aceasta, nu pot să prezint destule laude reprezentanților, aici, în Parlament, ai populației ungurești, așa de numeroase, ai populației săsești, care are o așa de mare valoare culturală și economică în viața României, a căror atitudine, și când s-a vorbit contra intereselor lor, și când au fost jigniți în sentimentul lor național și în demnitatea lor națională - s-a întâmplat uneori, din greșeală, să fie jigniți - a fost perfectă.

Adică au dat o lecție de civilizație, pe care aș dori s-o urmeze și ceilalți.

De ce atâta zor?

După ce am terminat cu partea aceasta de la început, care mi s-a părut cu desăvârșire necesară, vin acum la o întrebare, pe care și-o pune toată lumea. Suntem democrați, disprețuim opinia publică, ea este închisă în secțiunile Parlamentului, în culoarele Parlamentului, la bufetul Parlamentului, pe băncile Parlamentului; ceilalți, care nu sunt democrați, pot să țină seamă de dânsa, dar noi, care suntem democrați, odată ce ne-am instalat, ce să ne mai gândim la acest scaun /sic!/, din vremuri grele, care se cheamă opinia publică? Dar opinia publică aceasta, nenorocită, părăsită, batjocorită, neținută în seamă, mantaua aceasta de vreme rea, care se cheamă opinie publică, ea se întrebă și mă întreb și eu împreună cu dânsa: ce zor avea această lege acum, în momentul acesta?

Noi suntem la sfârșitul lui iunie. Asudăm cu toții. Eu aș prefera să asude cine prezintă proiectul, după respingerea lui. Dar se poate întâmpla să asudăm noi, ceilalți, în zadar, noi care căutăm să împiedecăm o greșeală. Este sfârșitul sesiunii, o căldură africană, insuportabilă, lumea are peste cap de noi. Este deajuns cât am vorbit și am votat noi, ne dorește toată lumea acasă, la răcoare (*ilaritate*) - în bunul înțeles al cuvântului - nu vreau să fac nici un prognostic în sensul celălalt, dar vreau să zic că lumea ne dorește să ne liniștim odată, să reintrăm în familia noastră, să revenim la ocupațiile noastre. Și noi ne zbatem de moarte, pentru ce? Pentru proiectul acesta, privitor la Dobrogea Nouă. Printr-un cataclism neprevăzut s-a pus la ordinea zilei acest proiect. Dar, slavă Domnului, sunt aproape doi ani de zile de când sunteți aici și, în acești doi ani, dacă era o chestiune așa de importantă, ce a împiedicat această chestiune de a veni? Este o chestiune de interes public? Dar dacă este o chestiune de interes public, de ce nu se pasionează toată lumea de dânsa? De ce se pasionează numai o parte din lume?

O lege de privilegii

Acum, se poate întâmpla ca, văzând cineva chiar partea aceia, așa de zgomotoasă azi dimineață a Adunării, să zică: Numai aparența legii este foarte favorabilă pentru populația bulgărească de acolo, dar noi mai avem și alt mijloc, cum ar zice cineva obișnuit să vorbească franțuzește, avem și anumite trucuri. Să-mi dați voie, eu nu pot să admit un ministru onest care vine cu trucuri. Eu sunt convins că d. ministru al Agriculturii într-adevăr crede că proiectul său este bun și că el va aplica legea în așa fel încât să nu-i strice cât de puțin efectele așa cum sunt scrise aci pe hârtie.

Prin urmare, o lege care vine în ultimul moment, o lege de care se bucură așa de zgomotos anumiți oameni, oare n-ar avea dreptate cineva să întrebe: legea aceasta nu este făcută în ultimul moment, pentru singuri acei care se bucură de această lege?

Eu aș admite să se bucure de un proiect de lege cine are mai mult drept la binefacerile lui. Prin urmare, chestiunea se pune așa: populația bulgărească de acolo are mai mult drept de a se bucura de privilegiile unei legi decât celelalte elemente? Dar, înainte de a răspunde la această întrebare, să vedem ce zice trecutul. Pentru cineva care nu ar avea profesiunea, chemarea sau răspunderea mea, ar fi ușor să înseleze teorii istorice, pe care astăzi să le creadă și mâine să nu le creadă.

Dar d-voastre vă dați seama că eu răspund cu toată conștiința mea și garantez cu toată știința mea ceea ce vă înfățișez d-voastre, înainte de a ajunge la proiectul însuși¹.

Dar eu vreau, înainte de orice, să înlătur de la mine o bănuială care s-a îndreptat azi dimineață contra d-lui Buzdugan. S-a spus că d. Buzdugan vorbește cu pasiune și cu ură împotriva poporului bulgar.

Să-mi dați voie să spun că cel puțin noi, aceștia din Vechiul Regat, înainte de a se face unirea țărilor românești - pe care eu totdeauna o numesc „fericita unire a țărilor românești”, în hotare, pe care nici dracul din Iad nu le schimbă, aceasta pentru oricine crede că aceste hotare se pot schimba. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

Nici dracul din Iad! Murim pe ele, să se știe! (*aplauze prelungite*). Noi, aceștia din Vechiul Regat, am fost, din câte nații sunt pe lume, cei mai prietenoși sprijinitori ai poporului bulgar, și dacă recunoștința o uită creditorul, creditorul o are înscrisă în hârtiile sale.

A pierit Bulgaria veche, în secolul al XIV-lea și Bulgaria de astăzi nu are a face cu aceea care a pierit, cum nu are a face statul român de acum cu

ultimii împărați romani de la sfârșitul evului antic. Aceasta este o altă țară, aceasta este o mică țară care trebuie să fie modestă și care nu se poate sprijini pe marea țară medievală, care n-a fost modestă și fiindcă n-a fost modestă a pierit. Și dacă cei mari mor când nu sunt modești, cei mici cu atât mai mult. A dispărut vechiul stat bulgăresc, ale cărui tradiții nu le poate reclama nimeni. Nimeni nu vine de la Krum și nici de la Simion. Totul vine de la mărinimia lui Alexandru al II-lea, țar al Rusiei, de la mărinimia neuitatului Carol I, Domn al României, (*aplauze prelungite*). De acolo vine Bulgaria, cu ceva adaus de bande bulgărești, care s-au purtat foarte frumos, dar care au fost pregătite și înarmate la Ploiești; acolo steagul doamnelor din Samara li s-a dat la Ploiești, aici la noi. Când a pierit vechiul stat bulgăresc, n-a fost nație care să pună mai bucuros pământul și banul și inima sa la îndemâna poporului bulgar. Ultimii noștri Domni mari ai Țării Românești au fost Domni pe tot malul drept al Dunării, Vladislav Vodă a fost Domn în Vidin, Vladislav a fost în Nicopol, Mircea cel Bătrân a fost Domn în Silistra, și când era Domn în Chilia și în Silistra, aceasta însemna că era Domn pe toată Dobrogea, până în marginea Varnei. Turcii au luat Dobrogea nu de la stăpânitorii bulgari, ci de la Mircea cel Bătrân, de la moștenitorul lui Vladislav Vodă.

Noi nu suntem acolo nici uzurpatori și nici venetici și nu admitem să fim tratați acolo în calitate de uzurpatori sau de venetici. Nu avem să răscumpărăm acolo nici un păcat, ci avem să continuăm anumite binefaceri de cultură și de civilizație. Și în tot cursul Evului Mediu - la sfârșitul Evului Mediu - și în toată epoca modernă noi am fost frații liberi, frații mai mari și liberi ai bulgarilor.

Cu zecile de mii au fost smulși în secolul al XV-lea bulgari de acasă de la ei și strămutați pe pământul românesc. Vlad Țepeș, vestitul Vlad Țepeș, o fi omorât el turci pe linia Dunării, dar arpile lui stropite cu sânge au acoperit puținel și libertatea creștinilor, câtă se mai putea ținea pe malurile Dunării.

Mihai Viteazul a fost speranța tuturor creștinilor din Balcani și Vlădica din Târnova, Dionisie Rali, a stat lângă dânsul, a fost în Ardeal capelanul lui. El, Vlădica din Târnova, șeful bisericii bulgărești de atunci, l-au făcut și mitropolit al Moldovei pentru câțeva vreme, în momentul când fericitul Domn a stăpânit și cealaltă țară românească, Moldova.

Și leul bulgăresc a fost închinat pe steaguri lui Matei Basarab, Domn al Țării Românești.

Nu este una din afirmațiile mele în dosul căreia nu stau dovezi istorice nerăsturnabile, care nu vin de la noi. Noi avem o mare însușire: lăsăm pe alții să ne laude, fiindcă au de ce, pe când alții se laudă singuri, fiindcă n-au de ce. (*Aplauze*).

În epoca fanariotă, pe umerii aceștia ai noștri s-a sprijinit toată biserica Răsăritului. Din mila românească s-a ținut mitropolia din Silistra, hrisoavele trăiesc și până astăzi. Cele dintâi cărți bulgărești s-au tipărit la noi, în tipografiile noastre.

Centrul mișcării naționale bulgare

Când a început mișcarea națională bulgărească, centrul acestei mișcări a fost la noi. Istoria bulgarilor a început prin Marin Drinov, la Brăila. La Giurgiu, la București, la Craiova, unde a trăit doctorul Veron, pretutindeni noi am fost adăpostitorii acestei vieți noi. Pe vremea bătrânului Ion Brătianu, când s-au alcătuit cele dintâi bande bulgărești care au mers să se sacrifice pentru libertatea poporului lor - și-mi pare rău că Ivan Vazov, care a scris *Pod iugotom*, Sub jug, și-a batjocorit bătrânețele insultând pe români, în timpul marelui război. Trebuia tocmai el să le păstreze recunoștință, el care cunoștea acele timpuri, când a început această mișcare de eliberare; pe obrazul lui Ion Brătianu a apărut întreaga această operă de conspirație înaintea Europei, care îl acuza că el conspiră nu numai împotriva integrității Imperiului Otoman, dar și împotriva liniștei Europei. Și întreaga opinie publică a fost lângă Ion Brătianu.

1913

Am mers și eu, la 1913, cu trupele românești la Vrața și am văzut monumentul pe care d-voastre (*către deputații bulgari*) îl cunoașteți bine și nimeni nu se supără dacă păstrați națiunii d-voastre toată credința cu care îi sunteți datori. Eu v-aș lăsa la Silistra să purtați public tricolorul bulgăresc, în loc ca la Zece Mai să-l combinați din deosebite elemente de îmbrăcăminte. Nu m-aș supăra de loc. Țara românească cere un singur lucru: respect față de dânsa, supunere față de legile ei, frăție față de elementul românesc (*Aplauze prelungite*).

Cine simte în sufletul lui aceste însușiri, îl vom apropia de sufletul nostru. Cine nu, pe dreptul nostru îl vom îngenuchia, cu toată puterea pe care o are acest stat și pe care o are această națiune. (*Aplauze prelungite*).

Când am mers eu acolo, la Vrața, am văzut un ofițer prost - sânt în orice armate ofițeri proști - deși când am mers la Sofia, pe vremuri, am văzut niște caricaturi înfățișând pe toți ofițerii români, ca un fel de sclivișiți de pe calea Victoriei, și jos erau și unele însemnări insultătoare. Mi se pare că am și cumpărat caricatura aceasta înainte de 1913, când nu făcusem Bulgariei nici un rău, dar sunt și la noi ofițeri proști, din fericire foarte puțini - și acela mi-a spus: „ce tolerăm noi acest monument”? Monumentul acela cu cele patru

capete înfipte în jurul luptătorului pentru libertatea Bulgariei. Eu am zis: „Nu, să adune flori regimentul românesc și florile acestea să le punem la monumentul aceluia care s-a jertfit pentru națiunea sa”. Noi așa gândim și așa ne purtăm. Și florile s-au pus. (*Aplauze*).

Și pot să vă spun că atunci, în 1913, când am intrat în Bulgaria, eu n-am văzut un bulgar nedreptățit și insultat de armatele noastre, care intraseră acolo pentru un singur scop: pentru scopul ca, dispărând imperialismul turcesc, să nu se instaleze alt imperialism și ca să tăiem puțința zdrobirii armatelor aliate, sârbească și grecească, de către armata bulgară care le-a atacat prin trădare. Evident, au atacat noaptea prin trădare și oamenii lui Savov și-au primit pedeapsa pentru acest atac trădător împotriva camarazilor de luptă. Atunci, în 1913, eu am fost până la Orhania, până la muntele Sfântul Nicolae, până la porțile Sofiei, și am fost de partea cealaltă, până adânc în Bulgaria. Și am văzut soldați români culegând recolta pentru femeile bătrâne, ai căror copii se găseau pe câmpul de luptă. Soldatul nostru a dezbrăcat uniforma, și ca și cum ar fi fost fiul acelei bătrâne, a cules recolta. (*Aplauze*). Și am văzut soldați români legănând pe brațe pe copiii acelora împotriva cărora puteau să se lupte. Și am văzut orașe bulgărești curățate de soldații noștri. Și am văzut restabilită igiena în orașele acestea de soldații noștri. Și, când s-a mântuit războiul, eu am primit o scrisoare de la acel bulgar din Orhania, în casa căruia stătusem, și care mi-a scris: „sunt la Craiova, m-am dus să mi se plătească. Mi s-a plătit total până într-un ban, de români; iar în ceea ce te privește pe d-ta, copiii mei întreabă în fiecare zi: ce face soldatul român care a stat două săptămâni în casă la noi?”

Recunoștința

Așa ne purtăm noi! (*Aplauze*). Și merităm ceva pentru aceasta; merităm altceva decât ceea ce am găsit la Silistra, când am întrebat pe oamenii mei cum stăm cu populația de acolo și răspunsul a fost: cu oamenii de rând, cu oamenii muncitori stăm foarte bine, foarte bine cu sătenii, foarte bine cu mahalagiii. Cu intelectualii stăm foarte rău. Patru gazete sunt la Silistra, și nu este una dintr-însele care să nu răsufle, față de noi, o ură pe care nici pentru trecutul, nici pentru prezentul nostru și nici pentru toată valoarea noastră morală nu o merităm. Și de câte ori îmi ajung la ureche insultele care vin sau de acolo, ascunse, ipocrite sau de dincolo de graniță, de dincolo de granița stropită cu sângele atâtor soldați de ai noștri, omorâți mișelește apărând această graniță și făcând datoria lor, de atâtea ori îmi amintesc o scenă de acolo, de la Vrața.

Împotriva imperialismului

Trebuie să o adaug. Eram la 1913. Când s-a început războiul, în 1912, toamna, erau oameni care visau de cine știe ce cuceriri. Eu am fost împotriva acestor cuceriri - a fost unul din momentele în care am trecut drept trădătorul acestei nații - lucru care nu mi s-a întâmplat numai odată, ci de mai multe ori. Aceasta a fost întâi și m-am dus la Regele Carol ca să-l rog, în numele acelei părți din opinia publică pe care credeam că o pot re-prezenta, să-l rog să nu intervină în contra conașionalilor d-voastre (*către deputații bulgari*), care se luptau atunci în contra turcilor pentru drepturile lor. Neuitatul Rege Carol mi-a spus aceste cuvinte: „nu eu, care în tinerețea mea am luptat pentru libertatea creștinilor din Balcani, îmi voi înjosi bătrânețele luptând împotriva drepturilor lor”. Și ne-am dus la 1913 contra, nu a bulgarilor, ci împotriva unui vis nebun, al unui imperialism în Balcani, în contra visului Bulgariei, scăldată de trei mări, ceea ce este și o imposibilitate și un blestem pentru viitorul unei națiuni vrednice, mai ales după război. Ce lucrează oamenii aceștia pentru știință, pentru literatură, pentru gospodăria națională, după război, este într-adevăr de uimit. Câțiva nebuni strică însă munca unui popor întreg și creează între noi și dâștii o ură, pe care dacă o împărtășesc aceia care se găesc sub blânda oblăduire românească, nouă nu ne fac nici un rău, căci nu ne pasă, dar răul îl fac alor lor de aici și de dincolo. (*Aplauze prelungite*).

Când am venit la Vrața după aceasta, în 1913, mi-a ieșit înaintea un bătrân - îl văd și acum - cu barbișon alb à la Napoleon al III-lea, care mi-a ținut un discurs. A spus: „Eu sunt dintre aceia ai vechiului Rakovschi”, nu ai lui Rakovschi care este acum în Siberia sau în Turchestan, ci a aceluia care a scos *Lebăda Dunării*, a aceluia care a reprezentat în dezvoltarea poporului bulgăresc cea mai nobilă figură intelectuală și eroică. Și zicea: „D-voastre sunteți pe pământul bulgăresc, cu oastea românească, dar eu trebuie să spun, în numele generației mele, că niciodată aceasta generație nu va uita tot binele pe care l-a avut de la d-voastre”. La intrarea în Vrața, mi s-au spus aceste cuvinte mie, deputatul care intervenisem în întruniri publice și altfel, pentru a nu se face nedreptate bulgarilor; mi s-a spus de venerabilul bătrân, care aducea cea mai frumoasă tradiție a țării sale.

Pentru o apropiere

Prin urmare, când vorbesc eu aici, nu vorbesc din sentimente de dușmănie. Să mă ferească Dumnezeu să le am! Eu doresc și mai departe să fie bună înțelegere omenească și creștinească.

Dar din această înțelegere a noastră să-și dea seama oricine că noi toți suntem păstrătorii bunurilor unei civilizații care nu trebuie să se înece din cauza dușmăniilor dintre noi; nu trebuie să sfârșească în flăcările unei teribile revoluții sociale, de pe urma căreia nu ar rămâne decât praf și cenușă.

Și nu sunt decât două săptămâni de când la Academia Română am cerut să se aleagă din Bulgaria, un membru corespondent al acestei Academii. Niciodată din Bulgaria n-a venit un gest în acest sens; din Bulgaria au venit cărți întregi de insulte ale lui Mutafciev. Aș ruga pe d-nii reprezentanți ai Dobrogei Noi să citească aceste pamflete, împotriva cărora ei aveau mai întâi datoria să protesteze. Din Bulgaria ne-au venit insultele d-lui Mutafciev, bulgar curat, fiindcă Mutafciev vine din mutafci și mutafci este turc get beget. După ce am primit insultele d-lui Mutafciev, care ne declara pe toți o națiune de vagabonzi, iar pe clasa intelectuală șarlatani ignoranți și șoviniști, după aceasta eu am propus să fie ales membru corespondent al Academiei Române d. Andrei Protici, directorul Muzeului din Sofia pentru lucrările sale arheologice și am adus, în conversațiile mele personale cu colegii, ca îndreptățire pentru aceasta: „il putem alege fiindcă are o valoare științifică și nu ne-a insultat niciodată”.

Prin urmare, două săptămâni după recomandarea d-lui Andrei Protici, pot să vorbesc aici. Când vorbesc aici, trebuia să vă aduc înaintea ceea ce vă spuneam d-voastre, adică, în scurt, dovada că rostul nostru acolo nu este inferior rostului altora. Când veți începe împărțirea de pământuri, lichidarea aceasta generală pe care o anunță proiectul d-voastre, vă veți feri de a vă adresa la agenții electorali, care măgulesc și speculează populațiunea bulgară pentru scopuri de partid; ci d-voastre vă veți lăsa pe conștiința unor magistrați onești și veți binevoi să întrebați în dreapta și în stânga pe oameni de neamul nostru care, fiind acolo, îndeplinesc o operă folositoare pentru toată lumea și onorabilă pentru nobilul neam din care vin.

Să nu se nedreptățească românii

Destul că legea deschide porțile pentru tot ce vede toată lumea; măcar în executarea legii să împiedecați acea nedreptățire a românului față de alt locuitor, a românului fără putere față de acela la discreția căruia este, să împiedecați greșelile care încep printr-o prostie și se pot isprăvi printr-o serie întreagă de crime.

Eu nu văd trupele noastre trăgând, pentru restabilirea ordinii, asupra grupurilor macedonenilor pe care noi i-am primit cu flori atunci când i-am adus în țară la noi. Crima aceasta să v-o cruțe Dumnezeu! Dar, pentru ca să v-o cruțe Dumnezeu, fiți în consecințele acestei legi cu ochii în patru. Nici o

grijă de anumite bănci care au cumpărat, nici o grijă de oamenii interesați, nici una din acele preocupări care se iau ușor la început și se plătesc pe urmă așa de greu.

Turcii dobrogeni

Noi, acolo, în Dobrogea aceasta nouă, suntem ca și bulgarii, veniți odată cu statul nostru, prin urmare cu câteva zeci de ani mai târziu, nici cu cincizeci de ani mai târziu. Suntem urmașii grănicerilor turci. Când, la sfârșitul secolului al XIV-lea, au căzut bulgarii, turcii au adus din Anatolia oameni pe care i-au așezat acolo. Toată coasta Mării Negre, toată Dobrogea, a fost ocupată de dâșii, tot malul dunărean era ținut de grănicerii turci.

Acum câteva zile i-am văzut. Nu se pot afla exemplare mai nobile de oameni, care să-și aibă vitejia și cavalerismul mai frumos scrise pe față decât acești minunați oameni, pe care toată lumea îi neglijează, fiindcă nu sunt buni la alegeri. În orientalismul lor visător ei nu s-au înscris la un semn sau alt semn. Măcar dacă ar fi semnul românesc, dar a fost un caz când semnul ales a fost ales, nu din mare prietenie față de noi, nici din mare prietenie față de acei al căror semn a fost adoptat, dar ca un fel de demonstrație care putea lipsi.

Turcii aceștia cer toată îngrijirea noastră. Noi putem face în momentul de față pe malurile Dunării unul din focarele unei viitoare civilizații turcești. Și aceasta nu va lipsi când omul acela admirabil din Asia Mică, Mustafa Kemal, a trezit toată energia națiunii sale. Nu credeți că lucrul acesta va avea un răsunet asupra elementelor turcești de oriunde? Favorizând numai elementul bulgăresc, nu știu dacă veți câștiga înțelegere și simpatie la Sofia, dar favorizând din toate puterile elementul turcesc, veți câștiga o națiune, despre care mâine se va vorbi, o națiune care astăzi înseamnă o putere și despre care mâine, în noua dezvoltare a lumii, se va vorbi și cum încă!

Un element de adaos

Elementul bulgăresc, venit după războiul din 1877-78, este un element adaos, cum suntem noi, în afară de Silistra, în afară de Turtucaia, în afară de malul Dunării, cum și noi suntem un element adaos. Cu o deosebire. Eu am cutrierat tot malul. Sunt puțintel și etnograf și am vrut să recunosc figurile: acesta-i român, acesta-i bulgar. Mi-a fost imposibil. Nici după figură și nici după port. De unde vine aceasta? Fiindcă aici avem a face cu vechi elemente romanice, slavizate de secole. Oamenii aceștia se uită ca noi, oamenii aceștia zâmbesc ca noi, oamenii aceștia au gusturile în îmbrăcăminte, în clădiri, care sunt ale noastre. Este o anumită etnografie rău făcătoare care ar trebui stărpită

și din cărțile de școală și din gazete și din discursurile publice, fiindcă îndeșmănesc oameni care, ca oricare oameni după lume, sunt făcuți pentru a se iubi. Dumnezeu n-a creat oameni care să trebuiască a se urî unii pe alții și a-și face rău unii altora. Este în fond aceeași rasă, sunt aceleași tradiții. Iar, în ceea ce privește drepturile istorice ale populației bulgărești de acolo, dați-mi voie, eu știu puțină filologie, și dialectul bulgăresc care se vorbește acolo, este dialectul din Sud Vestul Bulgariei; iar în ce privește dialectul de pe malurile Mării Negre - și aceasta am învățat-o de la scrisul unui foarte bun profesor bulgar, care se cheamă d. Zlatarski (*adresându-se către deputații bulgari*), istoricul d-voastre național - aceștia s-au mutat, de nu știu câte decenii, în județul Ialomița, acolo sunt așa numiții „elcii”, care sunt descendenții vechilor bulgari din Cadrilater, în locul cărora, după 1877, a venit elementul bulgăresc de astăzi.

Balcinii sunt într-o continuă schimbare. Oamenii merg din loc în loc, drepturile cele adevărate se câștigă nu cu Simion și cu Krum, ci se câștigă cu munca civilizatoare din timpurile noastre; oricine este nou pe pământul pe care-l ocupă.

Românul macedonean

Atunci când grecii din Asia Mică sunt în Macedonia, când turcii din Macedonia sunt în Asia Mică, când românii de la Vardar, 100.000 de oameni, nu-i mai poate găsi nimeni, căci s-au pierdut undeva în văile din Anatolia, fiind musulmani, ei au trecut în lotul turcesc, și prin urmare au fost scoși de acasă și azvârliți dincolo de Mare. În momentul când macedoneanul nostru, elementul acesta nesfârșit de prețios al neamului românesc, care a dat cei mai mulți intelectuali, cei mai mulți oameni de talent, proporțional cu numărul lor, dintre toate celelalte ramuri ale mării familii românești, când aceștia sunt puși pe drumuri, izgoniți, azvârliți din casele lor, când câmpurile lor, muncite de atâtea generații, trec în mâna altora, atunci, unde vine al nostru, el este, d-lor, nu în același rând cu ceilalți, ci este cel dintâi, este cel dintâi prin vechimea lui, este cel dintâi prin noblețea lui, și este cel dintâi prin capacitatea lui, și este cel dintâi fiindcă este singurul cu adevărat sincer sub steagul tricolor al României. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Un nou regim

Dar d-voastre veniți acum cu un proiect de lege care îngrijorează, așa cum este redactat, mai ales așa cum fusese redactat fiindcă, d-voastre ați suprimat trei articole, prin care îi trimeseserăți în judecata Curții cu jurați,

ceea ce ar fi fost o nenorocire. V-ați dat d-voastre singuri seama de ce se ascundea într-aceasta: însemna să dați minoritatea pe mâna majorității, să dați minoritatea, care nu se putea apăra, în mâna majorității, care o va zdrobi. Curțile de jurați sunt un lucru foarte bun, acolo unde este aceeași populație, unde populația aceasta, fiind unitară, are un simț de dreptate, dar nu în mijlocul celor mai teribile lupte naționale d-voastre să puneți Curțile cu jurați, pentru ca sentința lor să fie o adevărată lovitură mortală, dată aceluia care niciodată nu va putea stăpâni o Curte cu jurați.

Dar d-voastre iată ce faceți prin acest proiect de lege: d-voastre inovați înlăturând o întregă legislației, în care toată lumea până acum s-a simțit bine.

Cum? Nu a fost campanie de protestări împotriva regimului de la 1914, împotriva regimului de la 1924. Eu înțeleg foarte bine să cedați înaintea mișcării unei populații întregi atinsă în interesele ei de viață; eu înțeleg ca în interesul armoniei - de care spunea un glas de acolo - să evitați fricțiunile neplăcute între deosebitele elemente naționale dintr-un loc. Eu aceasta o înțeleg foarte bine, dar ceea ce nu pot să înțeleg, ceea ce nu aș putea înțelege niciodată, ar fi să luați dorința câtorva politicieni, mai mult sau mai puțin bancheri și toți perfect electori, să o luați drept dorința unei populații întregi.

Ei bine, eu am fost în mijlocul lor, eu am vorbit cu oamenii. Nu am văzut turci nenorociți pe drumuri. Să dea Dumnezeu ca țăranii noștri să fie cum sunt turcii acolo. Am văzut întregi familii mergând acasă după culesul recoltei. Era un tablou ca în timpurile patriarhale. Ce băieți zdraveni, vioi, ce bătrâni respectabili, ce femei cărora vestmântul acela negru le dădea un fel de caracter arhaic și solemn!

Cine cere legea?

Ei bine, această lege cu care veniți d-voastre, o cere populația românească, macedoneană sau olteană de acolo? Ferească Dumnezeu! Și totuși d-voastre veniți și sfărâmați o întregă ordine de lucruri, pe care Consiliul legislativ o declară că trebuie păstrată.

Opinia Consiliului Legislativ

Dar Consiliul legislativ nu a înțeles. Consiliul legislativ se compune: „președinte, Ionescu-Dolj, consilieri permanenți: Filitti, Cezar Vârgolici. D. Ispasiu, referent titular G. Vrăbiescu”. Patru, cinci magistrați care se bucură de oarecare reputație. Dar, dacă acești cinci oameni nu au putut să înțeleagă un proiect de lege ca al d-voastre, este absolut necesar să-i înlocuiți de mâine.

Vedeți ce primejdie poate să iasă de aici; dacă nu au înțeles această lege a d-voastre, când veți veni cu alte legi mai grele, o să le înțeleagă și mai puțin, spre nenorocirea țării. Și atunci, ori dăm afară pe cei cinci, începând de la d. Ionescu-Dolj și mergând până la d. Vrăbiescu, ori îi păstrăm și să nu spunem în Cameră că sunt oameni incapabili de a înțelege economia unui proiect.

Eu, care nu am studiat Dreptul deloc, care nici nu am citit prea multe cărți de Drept - ceea ce mă pune într-o situațiune de inferioritate față de alții - eu nu-mi permit să-i calific, dar eu mă țin de dânșii, până ce îi veți da afară pentru incapacitate, și în acest caz, de a doua zi, sunt de părerea acelora pe care îi veți numi. Până atunci însă, mă țin de cei cinci, așa cum sunt, cu studiile lor, cu experiența lor, cu cunoștințele care mie îmi lipsesc - și eu nu calific rău niciodată decât pe acei care sunt manifest inferiori mie într-un domeniu, care este într-adevăr al meu.

Greșelile proiectului

Ei bine, înlăturați tot acest regim mai vechi. Dați dreptul de apel. Vă închipuiți ce poate fi acest drept de apel! Cine poate să facă apel? Poate să facă apel direct, poate să facă apel printr-un frate, printr-un nepot, prin rudele celelalte... (*Întreruperi*).

Dați-mi voie, mă pricep și eu, cel puțin în ceea ce privește redactarea literară. Este vorba de prezentarea drepturilor, și pe urmă vine dovada din partea comunei, dovada de identitate pe care o dă comuna... (*Întreruperi*).

Cereți cuvântul și să vorbiți atunci.

Dar în ceea ce privește dovezile de identitate de la comună, apoi eu nu m-aș sprijini niciodată pe dovada de identitate pe care o dă comuna. Ce înseamnă comuna? Înseamnă toată comuna? Înseamnă un număr de oameni. Înseamnă reprezentanții majorității care lucrează în numele celorlalți.

Atestate din partea comunei? Dar se pot fabrica de orișicine asemenea atestate în starea noastră de civilizație, pretutindeni, și acolo și aiurea. Dar ce? Primarul și consiliul comunal sunt cine știe ce magistrați integri, capabili să țină cumpăna între deosebitele naționalități?

Ce o să mai curgă certificatele pe socoteala apelurilor! Dar după ce se vor face toate acestea, după ce comisiunea va cerceta, după ce în caz de discuție, „se va respecta situația de fapt”, după aceea d-voastre veți ajunge, prin metoda foarte simplă pe care mi-a înfățișat-o d. ministru al Agriculturii, la o recunoaștere a unei anumite situații a pământului. Și atunci veți atribui, în proporții deosebite, după categorii, veți atribui pământul care va fi la dispoziția d-voastre.

Jocul de-a colonizarea

Acesta este adevărul. Și va rămânea pentru viitor, ce?

Aceasta este întrebarea. Pentru că nu este permis a ne juca de-a colonizarea. Colonizarea este un lucru dintre cele mai grele. Alții au făcut colonizarea în împrejurări strălucite. Cui nu știe, pot să-i spun că Atena, în momentul de față este un oraș de peste un milion de locuitori. De la Pireu până în centrul Atenei este o singură pânză de populație.

Cine nu știe, poate să afle că toate meșteșugurile din Asia Mică, de la țesutul covoarelor și până la cultura tutunului, toate acestea sunt în Macedonia. Macedonia grecească este un Eden. Raiu pământesc. Pentru ce? Fiindcă grecii, siliți să mute o populație întregă, au avut sprijinul întregii societăți, care a pus mâna în pungă și un patriotism admirabil a făcut ca orice grec din Grecia Veche să se gândească întâi la oaspetele care se găsea acolo și pe urmă la interesele lui cele mai legitime (*aplauze pe mai multe bănci*). În afară de aceasta, au avut de la început un fond de colonizare pus la dispoziția lor de America, și după ce au stat o bucată de vreme în case de lemn, acești coloniști astăzi sunt socotiți ca primii gospodari din acele ținuturi.

Învățăminte

Noi am fi putut să învățăm de la colonizarea vechii Dobrogi ce înseamnă o colonizare proastă. Am dat, prin colonizarea vechii Dobrogi cu veteranii războiului de la 1877—78, am dat rânđași la familiile bulgărești așezate acolo.

Omul zdrențăros, omul sărac, omul care stă în bordeie este românul. Omul așezat solid cu gospodăria lui, cu mândria lui națională, nu este de-al nostru. Am avut această experiență teribilă de a da slugi altora, din aceia înaintea cărora trebuia să ne închinăm pentru sacrificiul lor. Așa facem și acum în Dobrogea Nouă.

I-a trăznit deodată în minte unui ministru, care altfel era destul de practic, dar în acele momente avea mintea ușoară, să trimită un fel de proclamație către românii din Macedonia, că pot veni cu toții, fără nici o socoteală, să se așeze aici. Ar fi putut să moară de foame și de frig toți, în acele case unde nu-i dorea nimeni pe dânșii. Găsesc lucrul cel mai crud și l-am făcut și noi și sârbii - nici eu nu știu ce aș face dacă mi s-ar aduce un om străin în casa mea - provizoratul găzduirilor. Ca să colonizăm nu se poate pleca de la aceea că se pune un om nou în casa omului vechi. Este o tragedie a sili ca într-o casă care cuprinde pe cineva să se așeze alături de el și altul.

Ar fi putut să moară de frig și de foame, fără marea virtute a macedonenilor, marea lor virtute de bărbăție, care putea să deie acestei granițe apărarea și putea să deie acestui pământ prosperitatea. Oameni așa de minunați, încât din ciobani ce erau, în câțiva ani s-au făcut printre primii agricultori ai României.

Gândiți-vă la un lucru: omul care știe să țină în mână sapa, știe să apuce și pușca. Feriți-vă de a face nedreptăți acestor oameni. Noi suntem deprinși de sute de ani să răbdăm nedreptatea. Să ne ferim a impune nedreptatea acelor care sunt în stare să o răzbune. Să nu se întâmple ceea ce mi s-a întâmplat mie acum patru zile în Dobrogea, când la cinci kilometri de Hârșova - abia plecasem din oraș - a trecut pe lângă urechile șoferului și a fotografului Comisiunii Monumentelor Istorice, care mă însoțea, un glonț. Dacă știu să tragă cu pușca în noi cei din Hârșova, știu să tragă și acei care neam din neamul lor sunt legați de pușca lor.

N-am încurajat niciodată vreun act de violență, n-aș fi luat înaintea lui Dumnezeu păcatul de a provoca. Să ne ferim însă de a crea nedreptatea cea mai teribilă, aceea care se înfășură în formele cele mai înșelătoare ale celei mai perfecte legalități. (*Aplauze prelungite pe unele bănci*).

În replică

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. ministru al Agriculturii și Domeniilor are cuvântul.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: D-le președinte, d-lor deputați, dați-mi voie să uzez de dreptul pe care regulamentul Camerei îl dă unui ministru de a lua cuvântul oricând, nu numai după ce s-a sfârșit lista vorbitorilor înscriși la discuția unui proiect de lege, profitând de prezența d-lui profesor Iorga aci; deoarece puținele cuvinte pe care am să le spun aș vrea să le audă și d-sa.

D-lor, desigur că mulți din d-voastre invidiază situația de a fi ministru.

D. A. C. Cuza: Eu nu.

D. N. Iorga: Eu nu invidiez, nu am făcut nici o petiție.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Cine o invidiază, îi urez să fie ministru ca să vadă că chiar atunci când este preocupat, după modesta lui credință, de cele mai înalte gânduri și animat de dorul de a consolida prin operă temeinică ideea românească, acolo unde este mai necesar, tocmai atunci să i se pună înainte perspective ca aceea că s-ar putea să-i șuiere un glonte pe la ureche, chiar atunci când este animat de astfel de idei!

D. N. Iorga: Dar nici nu m-am gândit să ameninț. Și să vă spun un lucru, vă rog să nu răstălmăciți ceea ce tot spun eu, și să-mi puneți în seamă lucruri pe care nu le-am rostit. Eu am spus un singur lucru: știu că este o nemulțumire a unei populațiuni nervoase, care de atâtea ori a tras cu pușca.

Să nu mă prefaceți pe mine într-un fel de viitor asasin al valorii d-voastre. Vă rog să vorbim cum eram deprinși, căci pe urmă eu am și un alt sistem.

După explicații date de Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor¹:

D-le președinte, aș avea o observațiune de făcut în materie de regulament. Iată ce însemnează a prezenta un proiect de lege rău redactat.

Explicațiunile acestea trebuiau să se găsească în motivarea proiectului de lege. Aceasta este de toată evidența.

Cum voiți d-voastră să ne ducem noi acolo, în Cadrilater, să facem statistică, să facem numărătoare inginerească și să arătăm noi care sunt clasificările locurilor?

Aceasta nu trebuie să fie. Eu nu am să acuz, însă nici nu am să apăr Consiliul Legislativ. Dacă nu este bun, să-l dați afară, ca să nu ne înșele pe noi.

Aceasta face două.

În sfârșit, când aveți în partidul d-voastre oameni cu temperamentul d-lor reprezentanți ai bulgarilor din Cadrilater, rugați-i să nu aibă atitudini de acelea care sunt de natură să stârnească bănuielile. Nu se apără niciodată o cauza dreaptă cu gesturile de azi dimineată. În ceea ce privește ultima parte, poate nu sunteți responsabili d-voastră, personal; dar trebuie să mărturisesc: colonizarea macedoneană este un faliment. Cu ceea ce rămâne nu puteți face mai mult - îmi pare foarte rău - decât a da un faliment, în detrimentul ramurii celei mai primejduite a neamului românesc.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Aveți dreptate; dar să-mi faceți onoarea să mă ascultați și când voi vorbi la legea colonizărilor.

D. N. Iorga: Dar dacă d. Tzigara Samurcaș mă dă pe mine în judecată că nu am asistat la concursul pentru catedra de Istoria artelor! (*Ilaritate*).

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Avem să potrivim lucrurile așa ca să fiți liber.

D. N. Iorga: Vă mulțumesc, dar încă ceva, d-le ministru. A fost un timp când conducătorii unui grup parlamentar nu aflau cuprinsul unui astfel de proiect de lege, nici din gazete și nici din conversațiunea pe care d-voastră

mi-ați oferit-o acum trei zile. Atunci când sunt înalte probleme de stat, se cere să se consulte cineva din vreme, cu toată lumea, și atunci nu se creează stările de spirit pe care nici discursul d-voastră nu le va putea înlătura și nici amabilitatea cu care d-voastră mi-ați dat explicațiunile. (*Aplauze*).

NOTE

* Discursul a apărut și în broșura nr. 2 a Cercului de studii al Partidului Național, *Noul regim. Discursurile domnului profesor Nicolae Iorga, președintele Partidului Național*, București, 1930, p. 42-64. De acolo am luat titlurile de paragrafe, stabilite, probabil, de autor.

1. Ion Mihalache a explicat că proiectul se justifica pentru: încetarea regimului excepțional în ceea ce privește justiția penală; pentru verificarea proprietăților rurale, a viilor și pădurilor; împrumutarea muncitorilor de pământ români, în primul rând a luptătorilor în războaie, a invalizilor, orfanilor, văduvelor. Consiliul Legislativ se opusese constituirii curților cu jurați, susținând că așa își făceau de cap bandele de comitajii bulgari. Până acum în această provincie funcționase proprietatea de tip *mirié*, adică statul e proprietar iar țăranul are drept de folosință. Acum statul trebuia să cedeze o treime din proprietăți ca țărani, prin răscumpărare, să devină proprietari. Aceste prevederi figurau în legea din 1914 dar nici după 17 ani lucrările nu se încheiaseră. Treimea astfel defalcată de la stat fusese dată unui număr de 12.845 persoane (în suprafață de 139.155 ha). Consiliul Legislativ ceruse verificarea prealabilă a tuturor lucrărilor de împrumutarea și apoi să se împartă loturile, altfel s-ar fi ajuns la cereri de daune din partea statului.

Ședința din 29 iunie 1930

Pentru observarea regulamentului:

D-le președinte, Camera nu este în număr. Eu v-am făcut complimente și mă siliți să le retrag.

D. D. G. Capețineanu, vice-președinte: Camera este în număr.

D. Cristel Ceaușoglu: Sunt de abia 59 înscriși în apelul nominal, nu în incintă.

D. N. Iorga: Vă aduc apelul ca să vedeți câte iscălituri sunt.

D. D. G. Capețineanu, vice-președinte: D. chestor Lupescu este rugat să verifice dacă Adunarea este în număr.

D. Cristel Ceaușoglu: Dacă veți număra după capete, nu suntem în număr; dacă veți număra după picioare, abia atunci ajungem la număr. Și nu știu cine trebuie să ia parte la ședință: capetele sau picioarele? Eu am numărat pe deputați și după apelul nominal se constată că sunt prezenți 59 de deputați. Nu se poate falsifica numărul deputaților. (*Zgomot*).

D. N. Iorga: Să nu ne supărăm, fiindcă aci nu este decât o chestiune de matematică. (*Ilaritate*).

D. Cristel Ceaușoglu: A mai venit d. Șeicaru și încă un deputat; va să zică sunt 61. Acum 59 iscăliți în registru și cu doi noi veniți fac 61.

D. D. G. Capețineanu, vice-președinte: Ședința este redeschisă.

D. Cristel Ceaușoglu: Nu puteți să o redeschideți, nu suntem în număr. Vă aduc apelul nominal să constatați că Adunarea nu este în număr.

D. N. Iorga: D-le președinte, pe baza apelului nominal, vă rog să recunoașteți că Adunarea nu este în număr. Și atunci, d-le președinte, aștept de la d-voastră să mă proclamați d-voastră pe mine mincinos.

Eu vă spun că Adunarea nu este în număr. Eu nu pot să fiu mincinos și nu pot să declar pe cineva în situația d-voastră că acopere adevărul.

D. D. G. Capețineanu, vice-președinte: D-le profesor, eu presupun că nici n-am auzit cuvântul pe care l-ați spus.

D. N. Iorga: Care cuvânt?

D. D. G. Capețineanu, vice-președinte: Nu intră în firea mea și nici locul pe care îl am...

D. N. Iorga: Tocmai de aceea.

D. D. G. Capețineanu, vice-președinte: ...dar d. chestor Iacobescu mi-a comunicat în acest moment că Adunarea este în număr.

D. Cristel Ceaușoglu: A spus că puteți să redeschideți, nu că Adunarea este în număr.

D. N. Iorga: Mă siliți să mă duc să vă aduc apelul nominal. D-le președinte, eu împiedic ședința. Voiți ca un om de vârsta și situația mea să se prefacă în ceea ce n-a fost niciodată?

D. D. G. Capețineanu, vice-președinte: Suspend ședința.

La redeschidere. Ședința se redeschide sub președinția d-lui St. Cicio Pop, președinte.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-lor deputați, redeschid ședința.

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune de regulament.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: Aveți cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, lipsesc opt deputați și motivul pentru care eu mă îndărătnicesc a arăta că Adunarea nu este în număr se datorește împrejurării că proiectul de lege în discuție privitor la Dobrogea Nouă este așa de important încât nu poate fi discutat atâta vreme cât Camera nu este într-adevăr în număr. Lipsesc opt deputați pentru ca Adunarea să fie în număr.

Prim urmare, vă întreb pe d-voastră: este vorba de a se discuta acest proiect atât de important, sau d-voastră aveți în vedere numai proiecte de o importanță mai mică și în cazul acesta d-voastră ne-ați cere să consimțim a închide ochii pentru un moment, până ce vor veni aici opt deputați care lipsesc? Nu se poate începe însă discuția cu o Cameră necompletă, când este vorba de a trece un proiect așa de important.

Ședința din 30 iunie 1930

Din nou despre regulament; pe marginea proiectului de lege cu privire la sporirea taxelor pe consumație:

D-le președinte, dacă s-ar fi citit sumarul, aș fi cerut cuvântul la sumar, pentru a vă atrage atenția asupra unui lucru, în afară de lucrul asupra căruia și astăzi trebuie să vă atrag atenția. D-voastră prezidați, cu vârsta d-voastră respectabilă și cu statele d-voastră de servicii, pentru ideea națională, prezidați o Cameră în care numărul de deputați este acela pe care îl vedem. Eu mă jenez să vă spun tot ce cred despre o astfel de ședință. Aș prefera să fie în locul d-voastră altcineva și aș avea cruzimea să spun aceluia ceea ce nu am cruzimea să vă spun d-voastră.

D-le președinte, bătrânețea d-voastră și obrazul nostru al amândurora merită altfel de ședințe decât ceea ce se vede și unde ne dezonorăm amândoi, asistând la astfel de ședințe, în astfel de împrejurări.

Al doilea, un ziar a afirmat formal că legea atât de importantă a Dobrogei Noi - vă rog să nu mă întrerupeți, este și o parte a doua - legea atât de importantă a Dobrogei Noi a fost luată în considerație atunci când erau 34 de deputați. Să nu mă întrerupeți, fiindcă gazeta aceea spune așa.

Mă rog, ori acesta este un Parlament care are grija onoarei sale, ori este o adunare care nu are această grijă. Dacă acest Parlament are grija onoarei sale, datoria d-voastră - îmi permit să o spun - este să dea în judecată acel ziar, dar numai dacă nu este adevărat că o astfel de lege s-a votat înaintea a 34

de deputați. Prin urmare, ori dați în judecată ziarul, pentru onoarea acestui Parlament, ori dacă nu aveți curajul să dați în judecată acest ziar, rămâne lucru lămurit că într-adevăr în aceste condiții s-a votat o lege de o astfel de importanță, și atunci se poate ca orice guvern ar veni să fie convins că are dreptate, spunând că o astfel de lege nu poate să fie aplicată, chiar dacă folosindu-se cineva de situația prezentă a Coroanei, ar putea smulge Coroanei aprobarea ei.

Și al doilea lucru, d-le președinte, când am venit aici, am găsit pe pupitrul meu legea votată azi dimineață¹ și în care toate articolele băcăniei grecești sunt înșirate cu creșterea taxelor, începându-se cu zahărul, terminându-se cu conservele de pește hermetice sau sardelele. Eu, o lege concepută astfel n-am mai văzut de când sunt și să mă ferească Dumnezeu să mai văd. Îmi pare foarte rău că în ultimul moment, fața de mizeria agriculturii românești, n-ați mai găsit un alt mijloc decât acesta. Eu nu văd de loc profitând pe țaran și în același timp nu văd ieșind din taxele acestea pe curmale, pe alune curățate sau necurățate, pe ananas sau pe banane, suma trebuitoare pentru ceea ce suntem siliți să pierdem, dincolo să se acopere. Dar ca în această formă să se prezinte un proiect de lege, până acum n-am văzut. Nu este nici o explicație sinceră a motivelor acestei legi. O jumătate de față cuprinde toate lămuririle pentru noi. Nu sunt puse în față taxele dinainte, ca să vedem cum erau și cum se stabilesc ele acum. Lumea va fi adânc nemulțumită. Țaranul nu va căpăta ceea ce credeți d-voastră. Câțiva exportatori se vor folosi și ațâția creștini, ațâția credincioși care postesc nu știu câte luni pe an, vor suferi de foame. Iar învățământul istoriei spune că tulburările de la țară sunt foarte regretabile, dar le poți stăpâni. Dar, dacă va veni o vreme când vor crește dificultățile de viață în orașe, într-un chip insuportabil, vom vedea - și doresc să nu o văd - dar veți vedea și voi vedea și eu care vor fi efectele acestei politici de la mână până la gură. O politică de la mână până la gură, aceasta nu este o politică. Prin urmare, pregătindu-ne să mâncăm, în loc de orez, colivă - coliva cui, acesta o să se vadă - pregătindu-ne pentru regimul alimentar pe care ni-l dăruieți, găsesc că măcar anumite forme trebuiau observate, îmi pare bine că aceasta protestare a mea va fi consemnată în darea de seamă stenografică a ședinței.

D. Șt Cicio Pop, președinte: D-le profesor, legea Dobrogei Noi s-a votat sub președinția d-lui vice-președinte Periețeanu. Eu am stat aci în incintă și, fiindcă v-am promis că am să îngrijesc ca deputații să fie în număr suficient, eu însumi am consultat apelul nominal, am fost și am întrebat în tot locul, mi-am făcut datoria de conștiință de a veghea ca votul să fie absolut sincer. Au votat foarte mulți din deputați și am avut fericirea să votez și eu. Dacă însă, d-le profesor, ne-am lua după ceea ce scriu unele ziare, care se declară

naționale, dar care cu fățarnicie se servesc de toți calomniatorii, atunci eu unul, să mă credeți, n-aș mai sta aci și nu aș mai ocupă un singur moment locul acesta.

Prin urmare, nu vă luați după ceea ce scriu jurnalele. Eu vă pot asigura, fiindcă am fost de față, am controlat votul, pentru că v-am promis ca nu cumva să fie vreo îndoială și că legea Dobrogei Noi s-a votat în mod strict reglementar.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: A numărat și d. Buzdugan.

D. I. Buzdugan: Am numărat și eu, dar n-au fost atâtia câte bile au fost puse acolo. (*Protestări zgomot*).

D. N. Iorga: D-le președinte, ziarul la care mă refeream nu este ziarul la care faceți aluzie d-voastră. Ziarul acesta nu este „Dimineața”; ziarul în care am citit, în două locuri, că au fost 35 de deputați la ședință este „Curentul”, al unuia dintre colegii noștri, d. Șeicaru.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Astăzi s-a votat proiectul de lege.

D. N. Iorga: Este vorba de aseară, când s-a luat în considerare proiectul de lege. Prin urmare, dacă tăgăduiți cifra pe care o dă colegul nostru, d. Șeicaru, binevoiiți a-l chema la răspundere aci. În nici un caz însă, nu se poate ca o lege care a fost luată în considerare cu 35 de deputați prezenți, să fie considerată ca o lege serioasă.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Dar a fost votată astăzi cu 140 de voturi.

D. N. Iorga: Dar nu se poate, doar am mai trăit și înainte de aceste vremuri, d-le Mihalache. Dacă ai fi un copil de 25 ani, aș admite. Și d-ta ai mai văzut Parlamente, ca și mine, dar așa ceva n-am mai văzut.

D. I. Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor: Și acum o să scrie gazetele că nu sunt mai mult de 10 deputați în ședință.

D. I. Buzdugan: Dar aseară nu au fost mai mult de 35 de deputați.

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: D-le președinte, cer cuvântul.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: Aveți cuvântul.

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: D-le președinte, d-lor deputați, aș vrea să dau câteva lămuriri d-lui profesor Iorga cu privire la legea pentru sporirea taxelor pe consumație.

D. N. Iorga: Legea curmalelor!

D. Virgil Madgearu, ministrul Industriei și Comerțului: ...legea pentru sporirea taxelor de consumație la zahăr și la o serie de articole coloniale.

D-le profesor, guvernul a hotărât să desființeze regimul taxelor de export. D-voastră știți că acest regim este o moștenire a unei politici

financiare, care timp de 8 ani de zile a făcut ca bugetul să se reazime, la început, pe o parte aproape de un sfert, mai târziu într-un procent destul de respectabil, pe taxele de export. Ați fost totdeauna de acord cu noi că taxele de export constituie un sistem fiscal antieconomic și chiar antinațional pentru țara noastră, care este o țară agricolă.

D. N. Iorga: Până aici sunt de aceeași părere cu d-voastră.

Combate prevederile legii:

D-le președinte, d-lor deputați, este o parte în care mă înțeleg foarte ușor cu d. ministru al Industriei și Comerțului. Da, într-adevăr, taxele pe cereale au fost o măsură foarte rea, cu totul în dauna agriculturii și, evident, trebuie să facem tot ce putem pentru ca agricultura să nu se mai găsească în situația de astăzi, în care omul nu poate câștiga de pe recoltă atât cât îi trebuie să plătească pentru ridicarea recoltei.

Dar d-voastre ați uitat punctul de la care am plecat eu, ori poate v-ați adus aminte de dânsul pentru a spune cele ce am spus și eu, că proiectul acesta a venit târziu și nu pentru publicul cel mare - admit că speculatorii nu trebuie să afle - dar eu nu vând nici curmale și nici stafide, și acei care conducem grupurile parlamentare nu eram să ne ducem să înștiințăm pe toți băcanii din București. Noi puteam să știm de cu vreme aceasta; se putea măcar trimite o înștiințare la telefon, pentru ca discuția acestui proiect de lege să fie făcută înainte de votare, în loc s-o discut acum după ce s-a votat. Chiar d-voastră ați recunoscut că este o „inadvertență”. Eu am spus la început ce am spus, că n-am văzut niciodată un proiect de lege înfățișându-se în așa fel.

Iată, prin urmare, trei puncte asupra cărora ne înțelegem. Sunt altele asupra cărora ne înțelegem mai puțin. De exemplu, d-voastră ați spus că taxele la noi sunt mai mici decât înainte de război și sunt mai mici decât în țările vecine. Evident că argumentul d-voastră ar avea plina lui valoare, dacă pe de o parte, țările vecine ar avea o populație adusă în aceeași situație de strâmtorare în care se găsește populația noastră, ceea ce nu este cazul, fiindcă și bulgarii și sârbii și ungurii trăiesc în împrejurări mai bune. Aceasta este una. Și al doilea, dacă înainte de război (*d. I. Mihalache, ministru al Agriculturii, face un gest de protestare*), apoi d-voastră vedeți cu telescopul, dar eu sunt om sărac, n-am telescop, eu văd la fața locului și acolo în statele înconjurătoare, fără îndoială sunt mai bune condițiunile de viață decât la noi. Nu din vina d-voastre, dar din vina tuturor acelora care s-au succedat la ministerele în grija cărora este dată buna stare națională. Ați făcut și d-voastre ce ați putut. Ați făcut și d-voastre lucruri bune, dar ce sunt ele, privite în ansamblu! Dacă ar fi să comparăm cu ceea ce era înainte de război, „puterea de rezistență a societății, acum și înainte de războiu” însemnează oare același lucru?

D-voastră ați mai spus că se atinge zahărul puțin. Este nevoie să spun ministrului de Comerț și de Industrie că zahărul este o parte esențială a alimentării populației în toate țările din lume? O știți mult mai bine decât mine, pentru că sunteți profesor la Academia de Comerț de ațâția ani, pe când eu abia am intrat anul acesta, pentru Istoria universală, la anul preparator. Eu sunt deci un fel de „cadet” pe lângă d-voastră, care sunteți un „aîné” al nostru. (*ilaritate*).

Știți foarte bine ce luptă s-a dus în jurul zahărului pretutindeni și cât de resimțită este urcarea prețului acestui produs de către populația nevoiașă. În ceea ce privește orezul - căci am ajuns să discut și despre orez în această Cameră (*ilaritate*) - orezul este foarte important. Din orez se fac sarmale, și d-voastră știți importanța sarmalelor în însăși viața politică. (*Mare ilaritate*).

Prin urmare, dacă nu vroți să vă găsiți înaintea unei răscoale a tuturor mâncătorilor de sarmale, nu scumpiți orezul. Cei mari cu sarmalele sunt ridicoli, dar cei mici au nevoie de orez. Și apelez la un arbitraj, din care nu puteți înlătura pe bucătăreasa d-voastră și pe bucătăreasa mea (*ilaritate*).

Desigur că n-aș clasa orezul alături de curmale. Poate trăi un om și chiar un ambasador fără curmale; dar în ceea ce privește orezul, nu e tot așa. Orezul, mai ales pentru posturile noastre, este absolut necesar ca aliment.

Dacă m-ați întreba, în locul d-voastre ce aș fi făcut? Aș fi făcut așa: n-aș fi înștiințat pe politicieni și aș fi pus o comisiune să lucreze pe ascuns încă de acum trei luni. Și cu privire la buget aș fi tăiat acea treime care sunt convins, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, că se poate opera din buget, fără ca viața țării să se resimtă. D-voastre sunteți legați însă de grija maselor, de grija popularității, de angajamente de partid. Eu vă înțeleg, dar înțelegându-vă, dați-mi voie să nu pot și aproba¹. (*Aplauze pe mai multe bănci*).

NOTE

1. Proiectul în discuție fusese motivat de criza economică și de măsurile prohibitive față de exporturile românești, în primul rând cele de orz și orzoaică. În contrapartidă, guvernul român avansa această lege, pentru anularea taxelor la exportul unor produse, de micșorare la altele și în același timp de creștere a unor taxe la produsele de import. Produsele vizate erau: zahărul, lămâile, măslinile (de trei calități), cafeaua crudă, piperul, ciocolata, conservele de pește (trei sortimente) etc.

Sesiunea 1930 - 1931
Adunarea Deputaților

Ședința din 18 noiembrie 1930

Despre condiția parlamentarului:

D-le președinte, d-lor deputați, secretarul particular ai Majestății Sale Regelui a venit și la mine. Situațiunea mea era mult mai ușoară decât a oricui: eu nu am ieșit niciodată din Parlament¹ (*ilaritate*), fiindcă am credința că nu suntem aici în funcție de noi, suntem în funcție de alegătorii care ne-au trimis (*aplauze pe băncile majorității*) și de nevoile țării pe care le reprezentăm, și atunci când ieșim din Parlament, avem datoria să depunem mandatul pe care ni l-au încredințat alegătorii.

Eu n-am ieșit din Parlament nici când au ieșit reprezentanții Partidului Liberal și ai Partidului Poporului și în ce privește pe reprezentanții Partidului Poporului, aș pune o întrebare: reprezentanții Partidului Poporului s-au ales împreună cu mine și cred că, înainte ca ei să fi întrebat pe reprezentanții Partidului Liberal, aveau puținel datoria să mă întrebe și pe mine (*ilaritate, aplauze pe băncile majorității*). Fiindcă un lucru este sigur: dumnealor nu s-au ales cu voturile Partidului Liberal, dar întrebarea rămâne deschisă, dacă nu s-au ales puținel cu voturile mele. (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității*).

N-am ieșit din Parlament nici atunci când au ieșit reprezentanții majorității de astăzi, care în momentul de față sunt cu o Constituție, la votarea căreia n-au luat parte; pe când eu am luat parte, am căutat în măsura cunoștințelor și a puterilor mele să aduc oarecare îndreptări acestei Constituții care, o fi bună, nu o fi bună, este singura pe care o avem până în momentul când cine știe ce tenebroasă Constituție o ieși din întunecatului buzunar al cui toată viața s-a jucat cu alcătuirea de constituții.

Dar mi se pare că gestul pe care l-a făcut Majestatea Sa, trimițând pe secretarul său particular, nu s-a înțeles bine. Faptul că Majestatea Sa n-a trimis pe mareșalul palatului, ci a trimis pe secretarul său particular, faptul acesta este o dovadă că Majestatea Sa n-a avut intenția de a recunoaște partidele ca singur factor în viața poporului român. Și aceasta mai înseamnă încă un lucru: că Majestatea Sa nu părăsește sprijinul cel puternic pe care îl are, adică națiunea română însăși, pentru a înlocui acest sprijin cu un sprijin mult mai șubred, acela al partidelor politice.

Dacă Maiestatea Sa dorește sprijinul partidelor politice care sunt și cum sunt, nu are decât să trimită, a doua oară, pe cel care reprezintă oficial pe Maiestatea Sa. Până atunci Maiestatea Sa n-a dat decât un sfat al celui dintâi român către alți români. Și aceasta se dovedește, părerea mea se întemeiază pe însuși Mesajul care s-a citit aci și în care, mie critic literar și istoric, îmi este permis să recunosc stilul guvernului și adaosul Maiestății Sale. Nici n-aveam nevoie să cer o audiență de la Maiestatea Sa, foarte ocupat în acel moment, pentru a întreba care este partea care îi revine. De altminteri, păstrând tot respectul față de Maiestatea Sa, nimeni nu se poate împiedeca de a da unei părți din ceea ce citește un accent de autor când este autor, și să citească alte părți, cu tonul cu care-și citește cineva lucrurile pe care n-ar putea să nu le citească. Maiestatea Sa a vorbit de o înfrățire. Maiestatea Sa trebuie să fie părintele țării. Natural, noi trebuie să fim, ca fiii ai reprezentantului României, noi trebuie să fim frați între noi. Expresia sentimentală a făcut apel la sentimentele noastre și sentimentele noastre au răspuns, cum a arătat d. președinte² când s-a întors a treia oară la acest loc, pe care îl ocupă cu o imparțialitate, care până acum s-a dovedit că este desăvârșită și urez ca tot așa de acum înainte să fie până la sfârșitul fatal al oricărei Adunări. Dar înfrățirea presupune frați, iar frații vorbesc bine unii de alții. Și eu nu înțeleg cum se poate face o înfrățire atunci când, acum câteva zile, șeful unui partid, care nici n-a ascultat de îndemnul Maiestății Sale - și nimeni din reprezentanți nu este aici - putea să declare că în țara românească există un singur om care are dreptul de a guverna, și acela este el, șeful aceluia partid. Nimeni n-are dreptul de a guverna, nici atunci când ar avea cele mai puternice majorități, fiindcă țara este într-un fel într-o zi și se poate întâmpla să fie altfel a doua zi și ar trebui s-o întrebăm în fiecare zi dacă nu s-a schimbat, potrivit cu ce facem noi - care poate fi foarte folositor țării și poate să fie ceea ce se numește cu un cuvânt franțuzesc gafă sau românesc poznă; când am făcut anumite pozne - se poate întâmpla națiunea să ne fi regretat. Nimeni nu are căderea de a spune că dreptul său este exclusiv de a guverna țara românească, căci în cazul acesta trebuie să-l avem rege, trebuie să schimbăm dinastia, ori de are copii, ori de nu are. Prin urmare, îndemnul acesta de înfrățire s-a lovit de o stâncă. Mie îmi e frică cu aceste stânci care răsar în drum, ca îndemnul venit de așa de sus, cu sentimente așa de bune, să nu se înece. Iată, duminică s-a ținut aci o întrunire. Unul din miniștri a făcut să cadă pe capul, din fericire neprezent acolo, al Partidului Liberal, astfel de acuzații, încât mă întreb cum, după un discurs ca acela pe care l-a ținut d. ministru al Agriculturii³, se mai poate vorbi de înfrățire. Frăția aceasta, eu cred că se poate, dar se poate în alte împrejurări. Se poate atunci când miniștrii ar înțelege un lucru: că atâta vreme cât sunt miniștri - poate să fie o

păreră greșită, dar au împărtășit-o mulți care conduceau partide constituționale. Într-o ordine de stat cum este a noastră, cât sunt miniștri, reprezintă pe Maiestatea Sa și reprezentând pe Regele, eu nu înțeleg să mă atace Regele în numele unui partid. Eu sunt credincios al unui rege, și, când vine ministrul regelui și-mi spune tot ce se poate spune mai rău despre mine și partidul meu, cum să interpretez eu apelul la înfrățire, mai ales după acest vehement atac?

Aș merge și mai departe. Eu cred că noi avem aci o dublă personalitate. Când ne vom da seama de aceasta - putem să fim frați măcar aci în Parlament - anume: deputații nu reprezintă altceva decât pe alegătorii lor, iar alegătorii lor au putut să aibă simpatii politice și pe aceste simpatii politice i-au trimis. Afară, la „Dacia”, noi suntem adversari.

Dacă avem temperament și nu ne știm stăpâni, atunci suntem și dușmani. Aci în Parlament noi suntem colegi și colaboratori. Și, când se va înțelege lucrul acesta, d-le președinte, atunci această Cameră va oferi alt spectacol decât acel pe care l-a oferit de atâtea ori și pe care este posibil să-l ofere mâine, dar pe care eu l-aș regreta. Fiindcă nu este vreme de alegeri noi, care să tulbure toate pasiunile în această țară și să dea României un guvern de demagogi nebuni (*aplauze pe băncile majorității*), ci este vremea în care, cu ce avem, trebuie să ne băgăm mințile în cap și, anulând și amintirile noastre și stăpânind și sentimentele noastre, să facem să treacă țara pe un drum pe care niciodată pasiunile de partid nu-l vor deschide (*aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. La apelul regelui Carol al II-lea ca Parlamentul să găsească formule de cooperare între toate orientările politice, reprezentanții Partidului Liberal I.G. Duca și Gh. Brătianu declaraseră: „În urma apelului Maiestății Sale regelui, Partidul Național Liberal a hotărât ca reprezentanții săi să reintre în Parlament și să participe la dezbateri. România, la începutul noii domnii, se găsește în fața unei situațiuni internaționale tulburi și în fața unei situațiuni interne atât de îngrijorătoare încât Partidul Național Liberal socotește ca o patriotică datorie față de Coroană să răspundă la înaltul ei apel și să o ajute la normalizarea vieții noastre politice și la restabilirea funcționării actualului regim constituțional... Partidul Național Liberal ține să declare și cu acest prilej că menține în întregime toate grijile arătate în declarația sa de retragere din Parlament. Dealtminteri, faptele petrecute de atunci

și până azi nu au putut, din nefericire, să-l întărească și mai mult în credința sa că scăparea țării nu trebuie așteptată de la regimul reprezentat prin majoritatea și prin guvernul de azi”. Și Gh. Brătianu: „Partidul Național Liberal, în acțiunea sa parlamentară, nu se va mărgini numai la controlul actelor guvernului, ci va fi ecoul voinței obștești, care nu înțelege să mai tolereze slăbiciunile și să ierte greșelile ce au dus țara la situația gravă de astăzi”.

2. Președintele Adunării era Ștefan Cicio Pop.
3. Ministrul Agriculturii era Virgil Madgearu.

Ședința din 25 noiembrie 1930

Despre ignorarea Comisiei Monumentelor Istorice de către Patriarhia română:

D-le președinte și d-lor deputați, sunt silit să aduc înaintea Camerei o chestiune de principiu și fiindcă d. ministru al Instrucțiunii și al Cultelor este aici, poate să-mi dea răspunsul, pe care îl aștept de o mulțime de vreme - dar nu m-am adresat la d-sa, acum mă adresez - și cred că voi avea răspunsul.

La deschiderea Camerei chiar, toată lumea a putut să vadă poarta care s-a făcut la Palatul Patriarhiei. Este tot ceea ce poate să fie mai monstruos; o poartă într-un stil cu desăvârșire deosebit de stilul paraclisului vecin, care nu are nici un fel de legătură cu clădirea și care strică toate liniile clădirii celei vechi.

Pe lângă aceasta, s-a făcut și un acoperiș la paraclis, acoperiș de tinichea, care se termină cu o cruce vulgară, cum se întâlnesc la cișmelele de la țară. Ansamblul Palatului Patriarhiei, în partea aceasta, este cu desăvârșire denaturat. Nu este nici vechi, nici nou. Paraclisul este unul din giuvaerurile arhitecturii noastre de la începutul secolului al XVIII-lea; înconjurat cu ceea ce este înconjurat, își pierde toată frumusețea.

Țin să spun că s-a consultat Comisiunea Monumentelor Istorice și răspunsul nostru repetat a fost că se poate face Palatul Patriarhal, cum vrea arhitectul, dar numai în ceea ce privește lucrările noi, în ceea ce privește partea aceasta veche, nu trebuie să se atingă de dânsa.

Ei bine, trecându-se cu desăvârșire peste părerea noastră, s-a săvârșit această monstruoasă arhitectonică. Nu știu dacă se poate înlătura ceea ce s-a făcut, dacă nu ar trebui o cheltuială prea mare, dar dacă rămâne așa, va fi o dovadă de lipsa completă de gust pe care a avut-o epoca noastră.

Comisiunea Monumentelor Istorice, cum poate nu știu toți colegii noștri, e o comisiune neplătită, care se adună foarte adesea și cheltuim, fiecare dintre noi, timp și studii pentru a păstra țării câteva din vechile monumente neatrinse. Comisiunea aceasta nu este ca o altă comisiune costisitoare, numită pentru un anumit scop și mai ales pentru diurna care e în legătură cu acel scop; e o comisiune numită prin lege, întemeiată prin lege, care durează de zeci de ani și căreia îi datorăm puținele monumente în stare bună, care se găsesc acum.

Comisiunea aceasta e suverană în ceea ce privește monumentele vechi. Comisiunea s-a adunat, după constatarea monstruoșității de la Patriarhie și a încheiat acest proces-verbal, în care se cuprinde de altminteri și opiniunea autorului legii Clerului, a d-lui Lapedatu, în ceea ce privește atribuțiunile organelor bisericești și atribuțiunile Comisiunii Monumentelor Istorice, pe care organele bisericești nu au dreptul să le încalce, chiar dacă ar avea aceste organe o știință care le lipsește și un gust care le lipsește și mai mult...

Iată acest proces-verbal: „Comisiunea Monumentelor Istorice, luând cunoștință de modul cu totul nepotrivit cu care s-a făcut o intrare la Palatul Patriarhiei din București; de faptul că această lucrare s-a făcut fără autorizarea Comisiunii, astfel cum cere legea ei specială, protestează în contra încălcării dispozițiilor acestei legi, încălcare care în acest caz a deformat înfățișarea strămoșescului Palat.

Generalizarea de asemenea procedee ar pune în primejdie conservarea vechilor noastre monumente și ne-ar readuce la vremurile de până acum 40 - 50 de ani, vremuri cărora le datorăm dispariția atâtor monumente prețioase.

De altfel legea de organizare a Bisericii ortodoxe nu dispune absolut nimic cu privire la bisericile monumente istorice, cum ne comunică autorul acestor legi, d. Al. Lapedatu, în rândurile ce urmează: Acestea stau și rămân sub regimul legii speciale pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice. De la început, de când s-a făcut prima lege a monumentelor istorice (1872) nici o autoritate bisericească nu s-a prevalat de dreptul vreunei imixțiuni în atribuțiile și drepturile Comisiunii Monumentelor Istorice; dimpotrivă, au recunoscut și au respectat aceste atribuțiuni și drepturi. Prezența în comisiune totdeauna a unui cleric arată că această comisiune a fost și este preocupată de a ține seamă, în lucrările ei administrative, și de exigențele de ordin spiritual bisericesc.

Președinte, N. Iorga.

Membri: G. Balș, Ar. Verona, pr. Popescu, C. Moisil, I. Andrieșescu, M. Suțu.

Această părere, pe care n-am redactat-o eu, este iscălită de d. Gheorghe Balș, omul cel mai competent sub raportul tehnic, în ceea ce privește monumentele istorice; de pictorul Verona, de preotul Popescu, fost secretar la Patriarhie, membru al Academiei Române și profesor la Universitatea din București, de directorul Arhivelor Statului, Moisil; directorul Muzeului Arheologic, Andrieșescu și Mihai Suțu, care a făcut parte și din vechea Comisiune a Monumentelor Istorice, prezidată de Odobescu.

Dar, d-le președinte și d-lor deputați, și întrucât mă adresez și d-voastră, d-le ministru, pentru a căpăta un răspuns, care să curme pentru totdeauna astfel de apucături și astfel de abuzuri, deci și d-lui ministru - nu avem a face cu un caz izolat, căci prin interpretarea greșită a legii clerului, organele bisericești au tendința, pe care o manifestă din ce în mai violent, de a înlătura Comisiunea Monumentelor Istorice; se amestecă în fiecare moment în opera de restaurat, iau obiecte și le întrebuițează aiurea. Acum au de gând să facă un muzeu bisericesc, dat în îngrijirea cine știe cărei eclesiastice, care nu are nici un fel de pregătire pentru aceasta, pe când trebuia un istoric al artei și un artist ca să aibă grija unui astfel de muzeu.

Ca să arăt până unde merge această înlocuire și ce forme întrebuițează, acum câțeva vreme părintele Mitropolit al Moldovei s-a adresat tuturor, s-a adresat domniei-voastre, d-le ministru, s-a adresat și Regelui, acuzându-ne pe noi, Comisiunea Monumentelor Istorice, că distrugem mănăstirea Neamțului, că am înlăturat tencuiala. Dar fără îndoială că am înlăturat tencuiala, fiindcă bisericile lui Ștefan cel Mare n-au fost tencuite! Că se dărâmă turnul! Am trimis imediat pe arhitectul Teodorul, un om foarte competent, să cerceteze și ne-a spus că turnul nu se dărâmă, dar că sunt numai anumite elemente comandate, care n-au venit la timp. Din cauza acestora lucrările de reparare nu s-au putut termina.

Am primit, prin secretarul privat al Maiestății Sale Regelui, un îndemn din partea Maiestății Sale ca să spun care este starea de lucruri acolo, atât de puternice erau strigatele pe care le scotea părintele Mitropolit al Moldovei! Atunci am răspuns Maiestății Sale că nu este nimic decât numai că părintele Mitropolit se amestecă în domenii în care nu are nici o competență, neglijând alte domenii, în care i se recunoaște competența, dar care sunt lipsite de dânsul.

Eu personal nu am nimic împotriva părintelui Mitropolit al Moldovei. Odinioară, când eram la Iași, eu îi făceau discursurile (*ilaritate*), pe care, este adevărat, la ocazii mari, le strica puțin lipsa de gust a părintelui Mitropolit al Moldovei (*ilaritate*). Eu pentru partea bisericească a părintelui am tot respectul, dar pentru partea nebisericească am mult mai puțin respect. Mi-aduc aminte, când era la Mănăstirea de Jos, m-a chemat într-un rând, nu eram

președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice, ca să-mi propuie refacerea catedralei din Brăila în stil musulman. Am spus: cum s-o refacem în stil musulman? Zice: fiindcă a fost cetate turcească să facem ceva în stil maur! (*ilaritate*).

Acestea sunt cunoștințele în materie de arhitectură și acesta este gustul în materie de artă al părintelui Mitropolit al Moldovei.

Dar d. Balș - vă veți mira când veți afla acest fapt, care dovedește o stare de spirit neliniștitoare - d. Balș s-a dus să ia niște fotografii la biserica Sf. Teodor din Iași. Preotul l-a împiedicat pe vicepreședintele Comisiunii Monumentelor Istorice de a lua fotografii. Atunci, d. Balș și-a declinat titlurile, dar i s-a răspuns: până nu veți aduce o permisiune de la Părintele Mitropolit, d-voastră nu aveți voie să luați nici o fotografie.

Iar fostul Arhiepiscop al Basarabiei, care trăiește în meditațiuni solitare la mănăstirea Neamțului, părintele Nicodim, a spus într-un rând: am auzit că este o Comisiune a Monumentelor Istorice, dar mă întreb până când acești d-ni se vor amesteca mai departe în casa noastră?

Într-un moment a fost vorba să fim dați în judecată, noi Comisiunea Monumentelor Istorice, de Mitropolitul Moldovei, fiindcă stricăm mănăstirea Neamțului. Iar acum câtăva vreme la mănăstirea Mihai Vodă, unde sunt Arhivele Statului, preotul Pavel a intrat cu de a sila și a ocupat odăi la Arhivele Statului, în puterea legii clerului și a curățat pictura de acolo, care, din fericire, nu are nici o valoare, fără să întrebe Comisiunea. A spălat-o pur și simplu cu peria sau cu mătura!

Dar în această zi chiar, am primit la Comisiunea Monumentelor Istorice înștiințarea că suntem chemați din nou în judecată de părintele Chiricuță de la biserica Zlătari, o biserică în care lumina arde și ziua și noaptea, unde se fac anumite liturghii, pe care eu, în copilăria mea, în fondul meu de moldovean profund ortodox, nu le-am apucat niciodată. Biserica ortodoxă nu este o biserică de liturghii, cu anumite scopuri, făcute de dimineața până seara și care pun în primejdie biserica, fiindcă se întâmplă ca printre atâtea lumânări și candelă, neconținut aprinse, ca într-un bazar de caritate, biserica poate să ardă.

Biserica nu este pentru îmbulzirea persoanelor feminine care au gânduri sentimentale a căror rezolvare numai Dumnezeu, își închipuie ele, că o poate da (*ilaritate*). Biserica este pentru slujbă la anumite ceasuri, așa cere rânduiala ortodoxă. Toate acestea sunt un pseudoortodoxism de reclamă, și vrajele nu fac parte din tradițiile bisericii noastre.

Ei bine, acest preot de curând venit în București, vrea numaidecât să dea afară din biserica Stavropoleos mulajele și pietrele de morminte ale Comisiunii Monumentelor Istorice și pe păzitorul de acolo, care este un

sculptor de merit, care își putrezește oasele în două odăițe de la subsol. Ne-a dat în judecată și odată am pierdut procesul. S-au găsit magistrați care au crezut că noi trebuie să ieșim de acolo, ca să se instaleze părintele în clădirea cu două rânduri, care a fost făcută pentru muzeu, nu pentru casa parohială.

Noi am reparat biserica, care era în stare de ruină și noi am ridicat acest palat pentru muzeu. Am făcut apel, am câștigat, dar din nou părintele vine cu această dare în judecată. Îmi veți permite să vă arăt, fiindcă acum sfârșesc, prin însuși textul acestei dări în judecată, care este spiritul de care este animat o parte din clerul nostru, care interpretează în chip greșit legea clerului, care nu le dă, odată cu întrebuintarea lăcașurilor de cult, și dreptul de a strica urmele nesfârșit de prețioase ale unei arte care astăzi nu mai poate să fie refăcută.

Ascultați, vă rog, în ce termeni se adresează părintele de la biserica Zlătari:

„Subsemnatul preot Toma Chiricuță, parohul bisericii Zlătari, situată în București, Calea Victoriei, în calitate de președinte al comitetului bisericesc al acestei parohii și reprezentant local al parohiei, în baza art. 176 din legea și statutul de organizare a bisericii ortodoxe dominante române, chem în judecată înaintea d-voastră pe ministerul de Instrucție și Culte, prin reprezentantul său legal, cu sediul în București, strada Spiru Haret.

Motivele acestei cereri sunt următoarele:

Biserica Stavropoleos este filiala bisericii Zlătari. Dovedesc acest lucru cu alăturata adresă a ministerului Cultelor nr. 38.010 din 21/IX/929.

Așa fiind, proprietatea și administrația acestei biserici și a averii ei aparține consiliului ei parohial.

Biserica Stavropoleos însă a fost declarată monument public - nu public, ci istoric, prin legea monumentelor publice din 1892.

Iarăși nu publice, ci istorice, iată hal de ignoranță.

De atunci și până astăzi, timp de 37 de ani, Comisiunea Monumentelor Publice - nu știe pe cine dă în judecată - „n-a fost în stare să termine reparația bisericii și să o redea serviciului religios. Căci neîndoios scopul pentru care a fost înființată Comisiunea Monumentelor Publice” - iarăși publice! - a fost să păstreze bisericii ortodoxe caracterul ei istoric cu arhitectură, pictură și ornamentica ei originală.

Noi nu ne împotrivim ca să se aprindă cu sutele candelă și să cheme încă sute de doamne, care au procese sufletești, pe care numai Dumnezeu le poate rezolva foarte bine. Dacă are clădirea necesară, poate să instituie și o sucursală la Stavropoleos! Noi un lucru vrem: ca biserica aceasta să fie păstrată în forma pe care i-am dat-o noi, potrivit cu tradițiile artistice de odinioară și să ne lase în pace cu muzeul nostru pentru care am muncit. Și

mai spune părintele paroh în această reclamație: că Comisiunea Monumentelor Istorice a fost înființată să păstreze bisericii ortodoxe caracterul lor istoric, cu arhitectura, pictura și ornamentica lor originală. Ce va fi înțeles prin ornamentica care nu este nici arhitectură și nici pictură! „Dar n-a fost să închidă bisericile, scoțându-le din serviciul credincioșilor pentru care au fost înălțate”. Această întârziere de 37 de ani, prin lungimea ei neadmisibilă, echivalează cu renunțarea Comisiunii Monumentelor Publice la dreptul ce are asupra acestei biserici de a o ține închisă, adică ocupată de ea, timpul strict necesar.

Nu vreau să vă mai obosesc citind această dare în judecată și iată ce cere părintele: Vă rog să ordonați evacuarea sculptorului Gheorghe Tudor, funcționar al ministerului Cultelor și al Comisiunii Monumentelor Publice din încăperile ce ocupă fără nici un drept în casa bisericii Stavropoleos. Ministerul de Instrucție și Culte nu poate invoca prescripțiunea, deoarece biserica s-a găsit sub autoritatea pârâtului etc. ”

Va trebui iarăși să ne pierdem vremea, să ne prezentăm înaintea instanțelor judecătorești și voi apăra eu dreptul muzeului.

Dar ce vă cer d-voastră, d-le ministru, este altceva. Dacă s-ar aduna mai des Consiliul general bisericesc, această chestie aș fi adus-o acolo, dar se adună odată la trei ani, se adună pentru două zile - și aceasta nu este serios. Or se adună mai des și ține mai multe zile, or altfel este o simplă formă și nu avem unde vorbi.

D-le ministru, eu vă cer un singur lucru, să lămuriți odată pentru totdeauna și șefilor bisericii române și celui din urmă preot, un lucru: că întrebuintarea locașurilor pentru serviciul dumnezeiesc și culegerea veniturilor este una și păstrarea comorilor de artă ale poporului român, care ne este încredințată nouă și numai nouă, este altceva.

Noi, față de neconținutele atacuri, într-o formă adeseori grobiană, care se îndreaptă împotriva Comisiunii Monumentelor Istorice, am fi făcut un lucru, am fi demisionat cu toții, ca o manifestare; însă știu că după ușă, la noi, sunt oameni care de multă vreme atât așteaptă, pentru a strica întregul caracter al acestei comisii.

Prin urmare, noi rămânem și după aceste ofense, pe care nu le merităm, dar, d-le ministru¹, or ni se asigură dreptul nostru și fețele bisericești să nu confunde drepturile lor cu un fel de coborâre a dumnezeirii asupra capetelor omenesti, care coborâre poate să le dea cunoștinți, pe care nu le-au câștigat prin studii și un gust pe care nu-l au din naștere, prin urmare fețele acestea bisericești să-și înțeleagă dreptul față de legea clerului, să o înțeleagă. Iar altfel vă rog, d-le ministru, dacă d-voastră ați fi, ferească D-zeu, de părerea

celor care ne interzic până și intrarea în biserici pentru a face studii de artă și dacă nu ați avea nici un mijloc față de clericalismul năvălitor, care a stricat toate bisericile din Ardeal - este un pictor acolo, Kabadalef, care la Ocna Sibiului și aiurea a așternut niște picturi ridicole peste cele vechi, picturi complet denaturate de lipsa de gust a organelor bisericești - dacă nu ați avea un mijloc de a aduce organele bisericești la respectarea legii pe baza căreia stă Comisia Monumentelor Istorice, eu vă rog, veniți cu o lege care să desființeze această comisie, pentru că noi nu înțelegem să muncim, să păstrăm pentru a transmite urmașilor noștri cele mai scumpe tezaure de artă pe care le are țara, pentru ca la fiecare moment să fim la dispoziția oricărui preot rău crescut și oricărui arhiereu ignorant². (*Aplauze.*)

NOTE

1. Ministrul Instrucțiunii Publice și Cultelor a dat un răspuns neangajant: autoritățile au întâmpinat greutăți mai ales în privința edificării monumentelor comemorative ale războiului pe piețele publice ale orașelor. Aceasta pentru că, la un moment dat, „toți cioplitorii de pietre se improvizau în artiști și edificau monumente baroce care stârneau revolta publicului”. Cât privește lăcașurile de cult, biserica se prevala de legea clerului care statornicea autonomia bisericească. Astfel „biserica asumă îngrijirea, conservarea, repararea bisericilor”. Invita vag la o „bună înțelegere” pentru ca pe viitor Comisia Monumentelor Istorice să nu mai fie împiedicată „în funcționarea ei”. Se împotriva, în schimb, din răspuțeri, ca acest organism să se desființeze ori să funcționeze pe temeiul unei legi noi.
2. În aceeași ședință N.I. a avut un schimb de replici cu Al. Măț. Vorbind despre situația culturală a Basarabiei, acesta afirmase că până în 1917-1918 nu existaseră acolo școli românești. *N.I.*: Vă rog, dacă n-ar fi fost până la 1917-1918 nici o școală românească, n-am lăsat noi acolo la 1812 școli românești? *Al.M.*: Eu vorbesc de timpul cât am fost sub ruși. *N.I.*: Și aici te înșeli fiindcă cârmuirea rusească n-a îndrăznit să dărâme vechea școală moldovenească. Nu ca să mă amestec în certurile dintre dumneavoastră, dar știți simțămintele care mă îndeamnă să fac lucrul acesta.

Ședința din 28 noiembrie 1930

Din nou despre Comisia Monumentelor Istorice:

D-le președinte, când am ridicat chestiunea atitudinii, cu desăvârșire inexplicabilă și inadmisibilă, a organelor bisericești față de Comisiunea Monumentelor Istorice, eu n-am auzit bine ce a spus d. ministru de Instrucțiune și Culte.

Eu așteptam un răspuns foarte hotărât, că organele bisericești vor fi poftite să intre în marginile legii care asigură Comisiunii Monumentelor Istorice păstrarea acestor comori ale nației noastre. Și aceste organe bisericești vor fi poftite să nu mai rostească interziceri contra membrilor comisiunii, atunci când membrii comisiunii își fac datoria lor de a studia vechile monumente.

Ei bine, eu vin de la ședința Academiei Române acum și d. Balș îmi comunică aceste două declarațiuni care trebuie să fie cunoscute de această Cameră. Este un mijloc de a face un apel și nu numai la guvern, dar la opinia publică; îmi pare foarte rău că rândul trecut observațiunile care s-au făcut aici n-au găsit nici un fel de răsunet în această opinie publică; ea are interes pentru lucrurile politice, dar este bine să aibă interes și pentru aceste lucruri care sunt deseori mai mult decât lucrurile politice.

Prin urmare, vă rog să comunicați, ceea ce voi citi îndată d-lui ministru și să adăogiți de la d-voastră, că dacă noi facem o comunicare, noi o facem nu numai pentru a căpăta câteva cuvinte amabile, pentru care suntem recunoscători, dar când cerem intervențiunea ministrului, aceasta înseamnă că așteptăm ca ministrul să intervină pentru a se face dreptate.

Iată, d-le președinte, ce mi-a încredințat, la Academia Română, d. Balș, omul cel mai blând de pe lume, care niciodată în viața lui n-a trecut în nici un domeniu dincolo de marginile dreptului său. D-sa a fost la Iași să facă studii la biserica Sf. Teodor, și i s-a interzis și i s-a spus că fără voia Mitropolitului, un membru al Comisiunii Istorice nu poate să facă aceste studii într-o biserică. Și după plecarea d-sale a primit de la un amic al d-sale următoarea scrisoare:

Prea stimate d-le Balș,

Sfinția Sa Arhimandritul Stupcan nu a putut obține autorizația cuvenită de la Mitropolit. Comisiunea Monumentelor Istorice este dată afară din înseși bisericile unde are dreptul să intervină în fiecare moment, nu numai să facă studii, dar să orânduiască lucrările de conservare și de restaurare care se cer.

Din scrisoarea pe care o alătur, este nevoie de intervențiunea dv. direct.

Iată, mă rog, ce răspunde Arhimandritul Stupcan:

Stimate d-le Teodoru - d. Teodoru este acela pe care îl rugase d. Balș să intervină - pentru a putea căpăta autorizațiunea de care mi-ați vorbit, trebuie să se adreseze d. Balș direct I. P. S. Sale Mitropolitul, fie verbal, fie cu adresă din partea Comisiunii Monumentelor Istorice, altfel nu se poate. Vă rog, deci, să mă iertați că n-am putut să vă servesc personal.

Vedeți, este ceva neînchipuit.

Se poate întâmpla ca unor persoane de la o bucată de vreme să le lipsească complet simțul realității, să-și închipuie că sunt întruparea lui Dumnezeu pe pământ, dar rolul ministrului, care este un om de pe pământ, este să coboare astfel de ambițiuni pe pământul acesta în care trăim și în care unii oameni pot fi sfinți în viața lor, și alții nu sunt sfinți de loc în viața lor și chiar acei care sunt sfinți prin viața lor, trebuie să respecte legile țării și organele care sunt puse pentru executarea acestor legi ale țării.

Părintele Mitropolit Pimen trebuie chemat la ordinea legală. Aceasta o cer. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. St. Cicio Pop, președinte: Se va comunica d-lui ministru al Instrucțiunii și Cultelor. Vă rog, d-le profesor Iorga, aveți ceva și în scris?

D. N. Iorga: Iată, vă dau și în scris și țin să adaug un lucru. Puteți comunica d-lui ministru și următoarea hotărâre a mea personală: În momentul când mi se va refuza vreodată să fac studii ca membru și președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice, într-o biserică, voi recurge la poliție și voi intra cu poliția acolo, potrivit cu dreptul pe care mi-l dă legea. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Ședința din 29 noiembrie 1930

Dialog cu deputatul Virgil Solomon despre contribuția Partidului Național Țărănesc la redresarea țării. *După ce preopinental spusese că „nu este just să încercăm a deveni paraziții acestei autorități, când avem obligamentul, la care ne silește patriotismul nostru, ca prin munca și toată năzuința noastră să contribuim la ridicarea ei”.*

Dar care ar fi acești paraziți? Sunt foarte curios, știți, așa ca istoric (*ilaritate*.)

D. dr. Virgil E. Solomon: Domnle profesor, nu mă aduceți într-o situațiune penibilă, căci ar trebui să vorbesc despre oameni mai bătrâni decât

mine. În ceea ce vă privește însă pe d-voastră, d-voastră singur faceți mai mult decât un partid întreg.

D.N.Iorga: Știți, nu de altceva, dar ca să mă feresc de dâșii (*ilaritate*).

D. dr. Virgil E. Solomon: Eu nu vorbesc de diferite organizațiuni improvizate și „personalități” care își închipuie că este suficient să fi trecut de 25 de ani ca să poți conduce o țară.

D. N. Iorga: Vasăzică, toți sunt sub 25 de ani. Atunci nu mă tem! (*Ilaritate*).

D. dr. Virgil E. Solomon: Acestea au fost considerațiunile care au pus Ardealul în liniile întâi de bătălie, cu lupta pe care a adus-o Partidul Național Țărănesc în 10 ani de opoziție.

Firește, data de 10 noiembrie 1928 a însemnat o schimbare în guvernarea țării. Și vă cer iertare, d-lor de pe băncile liberale, n-am intenția să fiu agresiv, respect prea mult tradiția partidului d-voastră, pentru a-mi permite a vă da lecții. Totuși să-mi fie îngăduit a vă spune cinstit ceea ce cred.

D. N. Iorga: Așteptați să vie șeful. (*Ilaritate*)

D. dr. Virgil E. Solomon: Cum spuneam, d-lor, socotesc că ziua de 10 noiembrie 1928 este începutul unei epoci de libertate în țara noastră. Noi suntem mai puțin pretențioși în această materie.

D. Justin Stănescu: Țara noastră suferă de demagogie.

D. dr. Virgil E. Solomon: Dar, d-le deputat, am suferit îndeajuns de pe urma unei terori de ordin administrativ, pe care am simțit-o cu toții pe vremea guvernării d-voastră ca să pot spune că simpla lipsă a acestor vicisitudini ne îndreptățește să spunem că în ziua de 10 noiembrie s-a schimbat ceva.

D. I. M. Leon: Am intrat sub regimul voinicilor. (*Exclamații, protestări pe băncile majorității*).

D. dr. Virgil E. Solomon: D-le Leon, le sunteți foarte simpatic...

Dacă ați vedea pe voinici de aproape...

D. I. M. Leon: Și eu i-am simțit pe voinici în Ardeal.

D. dr. Virgil E. Solomon: Voi vorbi și de ei, d-le Leon, dar cu altă ocazie. Acum vorbesc de data de la 10 noiembrie.

Legiuirile anterioare acelei date au putut fi extraordinar de folositoare pentru cei care le-au aplicat, dar nu și pentru țară. Se poate întâmpla ca într-o împrejurare normală, atunci când n-am fi nevoiți să ținem seama de specificul intereselor provinciale - dacă vreți așa - ar fi fost foarte bune și perfect aplicabile. Noi încă am socotit că este bine să le schimbăm întrucât foarte multe dintre ele le-am simțit ca o cămașă de forță pe corpul nostru; de aceea, d-lor, ajung a justifica și a aproba în totul legiferarea rapidă și - dacă vreți în masă a partidului nostru, imediat după venirea lui la putere și iată pentru ce.

Este un obicei în țara românească ca un guvern să nu respecte legile celorlalte guverne. Prin faptul că am fi făcut niște legi pe care nimeni nu le-ar fi aplicat, n-am fi putut să dăm întreaga măsură a calităților noastre politice și a capacității noastre de guvernământ. Și atunci, d-lor deputați, socotesc că legea reorganizării ministerelor, legea administrativă, legea sanitară, legea de contabilitate generală a statului, împreună cu toate celelalte legi, au fost perfect necesare, și s-a făcut bine că s-au adus, atunci când s-au adus și cum s-au adus.

D-lor deputați, eu am văzut că organismul omenesc, dacă este expus razelor solare, reacționează prin inflamația anumitor organe care îl compun. Cu cât acest organism este mai deranjat, cu cât acest organism este mai bolnav, reacțiunea este mai puternică. De aceea, d-lor deputați, îmi voi permite a examina cum a reacționat organismul statului român sub această helioterapie a libertății. Cel mai sensibil și, după părerea mea, în primul rând a răspuns cu o reacțiune promptă - să-i spunem - întâiul factor constituțional.

D-lor deputați, politica lui Ion Brătianu a adus Coroana într-o situație excepțională. Consiliul de Regență, cu tot patriotismul, cu tot devotamentul și cu toată priceperea membrilor care l-au alcătuit, de care sunt sigur că istoria va ține seamă, se vede că a contrazis, prin trinitatea lui, principiul de unitate care, pare-mi-se, trebuie să stea la baza existenței formei de guvernământ monarhice, așa încât prima perturbare funcțională care s-a produs în corpul națiunii noastre s-a simțit aici.

S-a întâmplat un fenomen extrem de curios: tocmai cei care au fost singurii responsabili pentru crearea acestui organism, au fost cei dintâi în a-l ataca.

Aceste atacuri, slăbind autoritatea, națiunea - dovadă că e un organism viguros - a reacționat violent și Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea și-a ocupat Tronul strămoșesc. (*Aplauze*).

D-lor deputați, socotesc că atunci națiunea română a trecut prin momente grele și tocmai faptul că prin acele momente grele a trecut atât de ușor și fără zguduiri, ne dă măsura calităților politice ale d-lui Maniu. (*Aplauze pe băncile majorității*). Bine fixat pe principiile etice și perfect lămurit pe principiile politice, cu mână de fier, dar cu un calm desăvârșit, ne-a condus pe noi partidul și a condus țara, peste aceste evenimente, fără zguduiri.

Evident, procesul inflamatoriu a produs oarecare zguduire diferiților factori și câteva frisoane, destul de puternice, Partidului Liberal, dar noi nu suntem de vină. Eu spun și susțin că această revenire la normal a fost o reacțiune sănătoasă a organismul sănătos al statului român, căreia venerabilul nostru președinte, în inspiratul său discurs, i-a dat cea mai frumoasă expresie.

D. I. M Leon: D-le doctor Solomon, s-a întâmplat că au avut frisoane într-o noapte, la 7 iunie, și oarecari membrii din guvernul d-voastră.

Voci de pe băncile opoziției: Doi! Doi!

D. dr. Virgil E. Solomon: D-le Leon, d-voastră vă băgați într-o chestiune de mare importanța istorică și eu nu am competența și curajul să vorbesc de ea când îl văd aici pe d. profesor Iorga. Sunt sigur că d. Iorga, la vremea sa, va scrie despre aceste lucruri și atunci ne vom documenta cu toții.

Chiar dacă ar fi, cum spui d-ta, ca un om sau doi să fi avut o părere solitară, importantă este părerea șefului.

Încă de la 4 ianuarie 1926¹, atunci când, în afară de d. profesor Iorga, numai partidul nostru a susținut că este o greșeală.

D. N. Iorga: D-le Solomon, îmi dai voie? Pentru că sunt de față, trebuie să spun că între atitudinea celor trei care au vorbit la 4 ianuarie este o deosebire, care se găsește însemnată în notele mele și, fără a înțelege să trag profit din această atitudine, în ziua aceia de 4 ianuarie, sunt singurul care am spus răspicat că s-a făcut o mare greșeală. Și rog să nu fiu contrazis, pentru că aș fi silit, la ședința viitoare, să aduc caietul meu și multe persoane s-ar găsi într-o postură dezagreabilă. Așa încât, lucrurile de la 4 ianuarie să le lăsăm. Când voi putea vorbi, voi vorbi. Acum ar fi prea crud să vorbesc!

Țin să vă amintesc că atitudinea pe care am avut-o a fost o atitudine solitară. A nu aproba, nu înseamnă a dezaproba. E o deosebire pe care d-voastră o simțiți foarte bine și asupra căreia nu-mi place să insist.

D. dr. Virgil E. Solomon: D-le profesor, eu obișnuiesc să ascult și să respect în toate pe șeful nostru. Îmi amintesc că în ziua de 8 Iunie 1930 a spus următoarea frază...

D. N. Iorga: Ar fi trebuit să o spuneți acolo unde puteați: la Pitești.

D. dr. Virgil E. Solomon: D. Iuliu Maniu a spus: „destinul s-a împlinit și noi nu i-am pierdut pasul...”

D. N. Iorga: N-am vorbit în formule mistice. (*Ilaritate*).

Formulele mistice, după ceea ce s-a întâmplat, sunt foarte ușoare; dar să ai pe Regele Ferdinand plângând în față și să-i spui ce trebuie, aceasta am spus-o, dar am spus-o numai eu. Acesta e adevărul! Nu insistați. E dureros. E penibil. Mai bine s-o lăsăm.

NOTE

1. Aluzie la decizia de înlăturare a principelui Carol ca succesor la tronul României, în urma repetatelor sale renunțări.

Ședința din 5 decembrie 1930

Discurs pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului:

D-le președinte, onorată Cameră, intenția mea era să vorbesc după ce s-ar fi închis discuția, adică aș fi cerut cuvântul la procesul verbal și, în dispoziția de spirit în care fusesem adus prin cele dintâi cuvântări de aci, nu mi rămânea altceva decât să fac o scurtă declarație și aș fi avut și avantajul de a auzi și ceea ce până acum a ieșit din buzele unei părți a opoziției.

Cum opoziția aceasta nu este nici de aceeași origină, nici de aceeași natură, nici cu același scop ca opoziția pe care o fac eu, care este opoziție nu împotriva unor oameni, nu în vederea venirii la putere, ci este opoziție împotriva unor anumite ideologii, pe care eu le judec greșite și fatale în aplicarea lor, este o opoziție împotriva unor anumite metode, care s-au dovedit fără folos pentru nație și este opoziția împotriva unei atmosfere morale, pe care, până acum, nici un guvern nu a izbutit să o înlăture; cum, deci, opoziția mea are un caracter cu totul deosebit, ar fi fost bine, așa credeam eu, ca părerile mele să fie exprimate la sfârșit și chiar sărind peste acea formalitate a închiderii discuției.

Niciodată nu poate să știe cineva de ce o anume atmosferă îl îndeamnă a tăcea și o altă atmosferă, impune a vorbi.

Nu caut să profit de marele număr de deputați - neobișnuit de marele număr - care a venit să asiste la un spectacol pe care nu l-au avut, adică ciocnirea între un partid național liberal și celălalt (*ilaritate*).

D-voastră nu ați venit, fără îndoială, pentru foarte interesantul discurs pe care l-a ținut, cu tinerețea sa atât de lipsită de greșeli, și atât de plină de încredere în noile realizări ideologice, colegul nostru d. Brătianu. D-voastră ați venit pentru o mare luptă și lupta aceasta nu s-a dat (*ilaritate*).

Acesta este adevărul, de ce nu l-am spune?

Dar, în sfârșit, eu țin de la început să spun că, deși vă prețuiesc foarte mult pe fiecare din d-voastră în parte și, în măsura timpului în care am avut ocazia să constat meritul, deși vă prețuiesc foarte mult și în parte și în total, eu nu am îndeplinit un act de uzurpație, adică să-mi atribui, prin luarea cuvântului într-un moment în care nu eram așteptat, un public care nu era pentru mine și mai ales un public de tribune care, publicul acesta de tribune nu l-am adunat eu.

Dar eu am crezut că în momentul când, după anumite certuri de familie, se vorbește clar, sincer și cald despre marile interese ale țării, este bine ca

după un tânăr care vorbește, așa cum vorbește generația lui, să vorbească și unul bătrân. Când cineva are câteva luni de zile până la 60 de ani, cronologic măcar, este un bătrân; în orice caz, sunt un om al altei generații decât generația care este așa de larg, uneori așa de zgomotos reprezentată, și este bine ca și un bătrân, care a cunoscut și alte timpuri, care își dă seama mai mult decât nouă zecimi din d-voastră la ce puțin pot servi ideile abstracte și cele mai frumoase fraze, este bine ca un bătrân, vorbind din durerile de patru generații ale acestei țări, să ia cuvântul. Eu sunt de vreo treizeci de ani, aproape necurmat, afară de două înșelăciuni electorale - nu vă pot spune sub cine și nu păstrez nici o ranchiună - sunt de vreo treizeci de ani neconținut aci. Mulți oameni am văzut și multe făgăduieli am auzit, la multe dușmăanii am fost martor și înaintea mea s-au înecat multe corăbii, multe corăbii vechi, care aveau o foarte mare reputație și uneori și câte o corabie nouă, în trăinicia căreia fabricantul avea ceva mai multă încredere decât trebuia.

Din toate aceste motive, eu am luat cuvântul astăzi.

Cine mă cunoaște, cine m-a auzit - și poate că m-a auzit de prea multe ori, de cel puțin două generațiuni - știe foarte bine că specialitatea mea nu este de a face opoziție românească. De altminteri, chiar dacă aceasta ar fi specialitatea mea, ar fii inutil, fiindcă d-voastră, ca un mare partid, ați avut grija aceasta de a vă procura în același timp opoziția d-voastră. D-voastră singuri vă faceți cacofonia care vă place. (*Ilaritate*). Și, prin urmare, atunci când sunteți aproape ispitiți să vă credeți prea tari, imediat răsare cineva din mijlocul d-voastră ca să arate cât sunteți de slabi. Eu mărturisesc că nu am crezut niciodată tot binele pe care îl spuneți despre partidul și guvernul d-voastră, dar să-mi dați voie să nu cred nici tot răul pe care înșiși ai d-voastră l-au spus despre partidul, sau măcar despre guvernul d-voastră. (*Aplauze*).

Eu înțeleg să aveți astfel de eutarchie - cum în timpurile noastre se vorbește în greutățile economice, de această eutarchie, adică atunci când nimeni nu-ți cumpără marfa, e bine să nu cumperi nici d-ta pe a celui care nu ți-o cumpără - aceasta este o chestie pe care discuția de la Geneva, oricât de încoronată de succes ar fi fost, nu o putea rezolva altfel. Te restrângi acasă la d-ta, faci o gospodărie închisă și nu te sprijini pe nici un fel de protocol, fiindcă îți făgăduiește lucruri care niciodată nu se vor realiza.

Ei, bine, d-voastră, până la eutarchia economică, ați realizat un fel de eutarchie în acest sens, că nu aveți nevoie de opoziție.

Suveranul a invitat în adevăr opoziția să se întoarcă în Parlament, pentru că suveranul, om tânăr și viu, dorea un Parlament, dacă nu cu totul tânăr, după doi ani de zile - Parlamentele au o anume vârstă a lor, mor la

patru ani, de bătrânețe - cel puțin un Parlament viu. Dar, dacă ar fi știut suveranul că opoziția se poate face prin propriile d-voastră mijloace, atunci, desigur, nu ar fi rugat pe d. mareșal Avereseu, care a zăbovit puținel - d-nealui pare a fi în adevăr în politică un fel de Fabius Cunctator. Numai Fabius Cunctator, care se zăbovea când era vorba de dat bătălia, a câștigat la sfârșit. Eu nu-mi permit, cu toate că doresc, dar desigur că nu pentru mine, ci pentru cel care are tot interesul, nu-mi permit să exprim o părere așa de optimistă, în ce privește cunctația¹ șefului Partidului Poporului. Dar, în schimb, Maiestatea Sa a rugat Partidul Liberal numărul 1 să vină în Parlament și Partidul Liberal numărul 1, văzând că există Partidul Liberal numărul 2 în Parlament, s-a grăbit să adauge și prezența sa aci. Și mărturisesc că niciodată Partidul Liberal nu a fost mai simpatic decât de când, după o anumită tactică, tace. (*Aplauze, ilaritate pe băncile majorității*).

Prin urmare, eu opoziție nu vreau să fac; este un lucru pe care mă voi feri a-l face astăzi, căci acest lucru este a adăuga la pesimismul neînțeleș și neîntemeiat și ucigător de care este cuprinsă această țară. Țin să o spun și aci înaintea d-voastră: nu poate exista crimă mai mare decât aceea pe care o facem noi, de dimineață până seara, noi, nu alții, înfățișăm țara românească drept o țară sărăcită, o țară incapabilă de a câștiga. Nu ne mulțumim să spunem că este săracă, spunem că este incapabilă de a câștiga. Facem anumite socoteli americane în ce privește plasamentele de capital ale țaranului român, randamentul țaranului român, nu ne dăm seama că vorbim de o societate patriarhală și că acestea sunt bune în Statele Unite, nu în România. Noi asigurăm pe orice plasatori de fonduri în România, că își vor pierde banii, când se prezintă calcule ca acelea pe care d. Brătianu le-a rezumat aci.

Ei bine, dacă sunt în adevăr atâtea datorii - și niciodată Einstein nu a avut mai multă dreptate în ce privește relativitatea matematicilor, decât în ce privește calculele economiștilor și statisticii anilor noștri - dacă într-adevăr este o astfel de sarcină, dacă țaranul nostru este cum îl știm, și pământul rămâne neîngrijit chimicește și nu va fi astfel nici după câteva decenii, dacă pământul este așa, cine să-și mai plaseze fonduri într-o astfel de țară?

În fiecare zi noi anunțăm ori o revoluție interioară, ori un atac din partea Rusiei sovietice. Nu poate să ia cineva un ziar, nu poate să vorbească cineva cu un bărbat politic - și când sosește din străinătate e și mai rău - fără a i se spune aceasta. Iată, mi s-a întâmplat într-un rând, când eram la Paris, de am întâlnit pe cineva, care mi-a spus - nu vă voi adăogi dacă mai este pe acolo sau nu mai este - că el se ferește de a pleca chiar pentru câteva ceasuri din Paris, fiindcă în aceste ceasuri se pot produce atacuri rusești împotriva

noastră. Eu am râs. El a pretextat că are cunoștințe precise, foarte serioase în această privință. Însă, aceasta era în ianuarie și acum suntem în decembrie și atacurile de care mi-a vorbit nu s-au produs încă. Dar, în fiecare dimineață se anunță că sau se va întâmpla o revoluție, pentru că avem un număr oarecare de șomeri, care atunci când caută într-adevăr munca și primesc orice muncă și caută să o facă bine, merită toată simpatia, iar atunci când nu caută într-adevăr muncă și nu sunt dispuși să facă orice muncă bine, atunci merită o simpatie relativă, merită grija noastră, pentru liniștea publică, iar nu și simpatia aceasta. Sunt câțiva șomeri și mulți dintre dâșii, Dumnezeu știe de unde vin, nici nu te poți înțelege românește cu dâșii, fiindcă sunt câteva mii de șomeri în București. Iată, ieri s-a anunțat că la 5 decembrie guvernul va trece o zi foarte grea, va fi un imens asalt de șomeri. Eu nu i-am văzut, deși m-am plimbat pe calea Victoriei. Eu n-am automobil și nici nu caut automobile de vândut de la stat, dar, în același timp, când va veni legea automobilelor, vă voi arăta că automobile de vânzare se pot cumpăra foarte ușor, după proiectul de lege schimbându-se mașina, dar păstrând caroseria. (*Ilaritate*). Vă voi dovedi atunci că se poate schimba mașina, fiindcă eu nu am intențiunea să o cumpăr ieftin, nu vreau să o cumpăr ieftin și din gelozie nu vreau să o cumpere ieftin nici alții. Dar, cum eu n-am automobil, eu merg pe jos și, mergând pe jos, am văzut strada foarte liniștită.

De asemenea, în Rusia sovietică n-am fost, dar am vorbit cu oameni care au fost, eu umblu mult în străinătate și am fost acum câțva timp și în America, și de câte ori mă duc în Franța, întâlnesc perfect cunosători ai situației din Rusia sovietică și pe de altă parte oameni care se pricep a deosebi o primejdie de un bluff. Eu nu înțeleg cum noi nu pricepem ceea ce este un bluff în Rusia sovietică, ceea ce este primejdie, aceasta pentru că noi de câteva secole suntem cei mai mari fabricanți de blufuri care există. (*Ilaritate*). De la vechii pretendenți domnești, care se prezentau la toate forurile din Europa, până la cutare profesor din Blaj, odinioară arhiepiscop ortodox, pe urmă profesor unit, care a tipărit acum în urmă o carte despre țigani, și pe manșeta cărții stă scris „carte scrisă de cel mai bun cunosător al țiganilor”². (*Ilaritate*).

Un popor care este capabil să producă astfel de exemplare, este capabil să înțeleagă oricând ce este bluff și ce este șarlatanie. Dar nu văd cum ne putem lăsa impresionați până într-atât. Nici revoluția nu o văd, nici Rusia perfect pregătită. Și, să-mi dați voie, punește cineva la război atunci când are o bază acasă. Cine nu are bază acasă, nu pleacă la război, sau pleacă la război ca să se sinucidă și noi o primim și într-un fel și într-altul pe vecina noastră

Rusia sovietică, și dacă stă liniștită acasă, și dacă pornește la război ca să se sinucidă, Dar, nici într-un caz, nici într-altul nu vedem România prăbușindu-se. În fiecare dimineață ni se vorbește de mizeria neagră a țaranului român. Noi abuzăm de acești termeni. Iertați-mă. Eu, care am avut nu sentimentalitate, ci sentiment pentru țaranul român, nu vreau să-l calomniez prezentându-l ca pe un cerșetor complet ruinat, din care nu se mai poate face absolut nimic. (*Aplauze prelungite*). Dar ori cine cunoaște câtuși de puțin istoria ultimelor decenii, știe că eu am pus în joc situația mea politică, liniștea familiei mele și iată, unii dintre cei care nu sunt cu totul tineri, știu că într-un moment mi-am pus în primejdie și viața mea, pentru țaranul acesta român, Prin urmare, când l-am servit așa, n-am nici un motiv să-l lingușesc acum. Îl lingușesc acei care nu l-au servit niciodată și care vor să-l exploateze. Dar eu m-am lăsat poate exploatat de simpatiile mele pentru dânsul. Prin urmare, n-am nici o intenție de a-l exploata și nu vreau să-l măgulesc, înjosindu-l. Eu înțeleg deosebirea care este între a critica pe un om sau o clasă socială, înălțându-i, și a linguși un om sau o clasă socială, scăzându-i. Apoi, eu petrec o parte din viața mea la țară și eu am de-a face cu tot felul de lume. Eu sunt puțin boier prin originile mele, dar nu sunt boier prin apucăturile mele. Când am fost în America, în loc să fac ceea ce fac mulți scriitorii francezi, care intră în legătură cu intelectualii și atâta știu, eu am trăit 3 luni de zile acolo între muncitori. Am văzut mii de muncitori în America, am strâns mâna profesorului de universitate, cum am strâns-o și ultimului fierar. Pentru mine omul este nu ceea ce l-a ajutat viața să fie, ci ceea ce arată el că este. Sunt mulți fierari oameni de geniu și sunt unii profesori universitari care - să nu fiu nepoliticos, necolegial - nu sunt oameni de geniu. (*Ilaritate, aplauze*). Pe de altă parte, eu cu țărani trăiesc de o viață întregă. Eu nu le țin mari discursuri electorale, cu toate că am observat un lucru: cine s-a ridicat dintre țărani, întrebuințează în discursuri tot limbajul sociologic cel mai fin - de multe ori eu nu înțeleg nimic - iar eu care am învățat ceva în viața, mea, vorbesc ca oricare dintre dâșii!

Eu îi cunosc, prin urmare. Iată, ieri am fost în mijlocul lor. Odată pe săptămână mă duc și eu unde îmi am școala mea de la țară și am și anumite interese care, în ultimă instanță, se rezolvă în ruina neînsemnatei mele averi, o tipografic care nu merge, dar față de care mă simt obligat. Eu întâlnesc țărani neconținut și vorbesc cu dâșii, dar n-am întâlnit țărani muritori de foame și țărani disperăți. Dar, veți zice d-voastră: sunt. Sigur că sunt. Numai că nu există țaranul român, țaranul român ca o unitate abstractă, de care se vorbește în gazete, în discursuri, în broșuri și aci în răspunsul la Mesaj de care vorbesc străini care nu ne cunosc. Există țărani români. Uitați-vă la țaranul român din

Maramureș, evident adus la sapă de lemn, dar nu de noi, ci de un regim care durează încă din vremurile austriece și ungurești, om căruia trebuie să-i găsim un rost, desigur trebuie să-i găsim un rost, pe acei admirabili urmași ai vechilor boieri moldoveni, măcar pentru că strămoșii lor au întemeiat Moldova. Trebuie să-i salvăm, nu putem să-i ținem în dependența continuă a cârciumii și a cametei. Este o rușine că alături, în Cehoslovacia, fratele lor român să fie de zece ori mai bine tratat de cum este țăranul de la noi - și Cehoslovacia n-au întemeiat-o țăranii din Carpato-Rusia, dar Moldova au întemeiat-o țăranii din Maramureș. Ce asemănare este între acest țăran, vă rog, și țăranul prahovean, acel pe care-l cunosc eu așa de bine și care, țăranul acesta prahovean nu este muritor de foame, ci un bun gospodar, care câștigă ceva și de la cărăușie, câștigă și din pământul lui, mai are o moșioară în Bărăgan - apoi să vorbim realități, câștigă în mai multe feluri și dacă este om de treabă, poate pune și ceva la o parte. Nu este nici un fel de asemănare între el și țăranul bucovinean, fost sub regimul austriac. Eu nu sunt antisemit, dar este foarte sigur că o parte din populația evreiască din Bucovina a făcut o funcție nenorocită pentru alții și, mai la urma urmei, nenorocită și pentru dânsa - și tot așa în unele părți din Moldova de sus - eu constat faptul, nu judec, aceasta vine din anumite împrejurări istorice, dar faptul este așa. Dar între țăranul acesta din nordul Bucovinei, din Basarabia și din anumite regiuni moldovenești, și țăranul așezat în condițiuni mult mai bune către munte, în județul Roman, în Bacău, sau în unele părți din Putna, nu e nimic asemenea. Dar, pentru Dumnezeu, să deosebim atâta lucru măcar: un teoretician poate să încurce lucrurile, fiindcă așa îi cere teoria lui, care trebuie să fie una singură, dar un om practic care a trăit în viața țării sale, nu trebuie s-o facă.

Acum, din fericire, din nenorocire, se tot vorbește de datoriile țăranului. Dar, să-mi dați voie, nu știu dacă este periculos să spun, dar acesta este adevărul, într-un fel foarte trist, din punctul de vedere al observării angajamentelor, dar din punctul de vedere al ultimelor rezultate el e și mulțumitor, țăranul nostru s-a învățat că nu plătește, și dintr-o socoteală a lui și din anumite invitațiuni.

Mărturisesc că dacă mi-ar spune cineva mâine că toate tipografiile care au un milion datorii, nu trebuie să plătească fiindcă statul român o să vină să plătească milionul, eu unul aș zice: eu să-mi plătesc datoria, dar s-ar găsi cineva, poate în familia, mea, care se uită mai de aproape la bani, care să-mi spună, dar de ce să plătești, vine statul român, statul român cu finanțele lui miraculoase, care ia de sus și de jos puteri, care nu răsar de nicăieri și, prin urmare, va plăti.

Dar cum este, cum nu este, țăranul român în momentul de față nu prea plătește, nici polițele nu le preschimbă, multe bănci se plâng de aceasta că nu preschimbă polițele.

Pe de altă parte, e posibilă împlinirea țăranului român. Eu am venit de curând în țară, am fost în luna lui octomvrie în Grecia, vin dar de acolo, și în Grecia este uneori tot așa. Într-un sat au mers să împlinească populația, și cum grecii au un alt temperament decât temperamentul românesc, iată ce s-a întâmplat: bărbații s-au dus la muncă și când au venit împlinatorii, n-au găsit nici un bărbat, ci au găsit femei; au vrut să ia ceva din casa femeilor; femeile sunt teribile când apără gospodăriile: au luat pușca, au tras cu pușca. Două zile s-a mai vorbit în gazete, pe urmă nu s-a mai vorbit nimic.

Eu înțeleg că dacă țăranul român s-ar găsi în împrejurările fermierilor din America, ar fi grozavă primejdie, dar acum nu este așa. Să-mi dați voie întâi să examinez situația deosebitelor clase ale populației românești, ca să vă arăt de unde trag eu optimismul acesta.

Vedeți, eu de obicei sunt pesimist, când toată lumea este optimistă și când toată lumea ajunge să fie pesimistă, eu am reușit să fiu optimist. Așa eram pesimist înainte de război. Acum, războiul acesta l-am făcut foarte prost. Pentru scopul cel mai nobil. Dar nici un popor n-a făcut războiul cu mai puțină pregătire, și cu mai multe jertfe de oameni, criminal, cum l-a făcut poporul românesc. De câte ori ieșeau pe calea Victoriei, mergea lumea în procesiune și spunea: să vină războiul acum, în acest moment. „Și îți dau termen - i se spunea răposatul Ion Brătianu, omul acesta care se îngrijea de atâtea, și nu putea să se îngrijească de toate lucrurile, de care trebuiau să se îngrijească alții - îți dau termen de 24 de ore”, vin eu mâine la ceasul 6 să văd dacă a apărut ordinul de mobilizare.

Eu niciodată nu m-am adaus la aceia care, fără răspundere de guvern, cereau războiul, neștiind în ce condițiuni se va purta războiul. Și războiul a mers rău. Fără îndoială, ne doare și acum când vorbim cu aceia care ne-au învins ieftin. Fiindcă înțelegeam să fim învinși, dar să fim învinși scump, cum am fost totdeauna în trecutul nostru. Iată, ne-a bătut la 1476 sultanul Mohamed al II-lea³, dar ne-a bătut sultanul Mohamed al II-lea, mergând el cu riscul vieții lui în fruntea ienicerilor lui și după ce cel din urmă din boierii moldoveni a fost sfârâmat sub copitele cailor turcești.

Să fim învinși așa, vă rog, înțeleg, dar nu înțeleg să fim învinși așa cum am fost învinși, cu pretinsa victorie, care peste trei zile se transformă într-o catastrofă și cu apărarea Dunărei, la Zimnicea, cu un singur tun adus de la Nămolosa. Noi, așa ne-am bătut și aci sunt generali care cunosc adevărul

curat, că la Zimnicea a fost un singur tun. Bulgarii n-au trecut, fiindcă n-au vrut, dar puteau să treacă ușor, cu mâinile în buzunar, cu tunul acela care bătea cel mult până la un anumit punct de pe malul drept al Dunărei, pe partea dreaptă a Dunărei.

Toată lumea ajunsese atunci pesimistă. Nenorocirea noastră financiară vine în mare parte de acolo, fiindcă mulți credeau că s-a isprăvit țara românească, își făceau anumite socoteli personale, ca să nu fie ei personal ruinați, împreună cu familiile lor, trimiteau bani în străinătate, luau anumite angajamente față de străinătate și atunci trei ani de zile m-am ținut în cel mai îndărătnic optimism. Acei care au fost în tranșee, știu că le venea gazeta mea și că în fiecare moment ea le spunea: „nu, nu e pierdut totul”. Și atunci, când totul într-adevăr părea pierdut, eu am spus: se poate întâmplă un tratat de pace rău, situațiunea aceasta noi o vom putea suferi, însă, o națiune ca cea franceză, ca cea engleză, sau ca cea italiană, să sufere ceea ce aveau intenția Centralii să le impună, nu se poate! Războiul va fi reluat și vom ajunge tot acolo unde trebuia să fim. Iar în Camera de la Iași, la 1916, în decembrie, aminteam cuvintele pe care Petru Rareș, învins, le spunea: „Voi fi ceea ce am fost și mai mult decât atât!” (*Aplauze prelungite*). Ne-a ajutat Dumnezeu și „am fost ceea ce am fost și mai mult decât atât”.

Aceiași lucru îl spun și acum, în momente de pesimism general, pesimism social, pesimism economic, financiar, moral, politic: vom fi ceea ce am fost în zilele bune pe care le-am apucat eu - și-mi pare rău că tineretul acesta nu le-a apucat pentru că atunci s-ar gândi altfel - și vom fi mult mai mult decât atunci. (*Aplauze îndelung prelungite*).

Aceasta o spun cu încrederea mea de bătrân tânăr, care luptă împotriva tinerilor bătrâni (*ilaritate*). Aceasta este situația noastră reciprocă. (*Aplauze prelungite*).

Vă rog: țăranul nostru? Dar ce s-a schimbat în țăranul nostru? De ce nu este capabil țăranul nostru? El este o posibilitate infinită!

Nu mi-l prezentați cum este acum. Dacă îl înfățișați ca pe reprezentantul a cine știe cărei rase decăzute, atunci s-ar putea, căci acela atâtă poate și nu mai mult. De exemplu, muncitorul american e stors cu desăvârșire - și la șapte oameni, unul e șomer în momentul de față, pentru că muncitorul american nu poate face decât un singur lucru și nimic altceva.

Eu vorbesc ceva mai mult, cu credința că din această cuvântare a mea o să iasă în Cameră și în țară o suflare proaspătă de încredere, o însănătoșire morală. (*Aplauze prelungite*).

Sunt mulți șomeri americani, pentru că lucrătorul american nu poate să facă decât o minimă parte dintr-un obiect întreg. Am vizitat fabricile americane, nu vream la început să le văd, ziceam că vreau să cunosc numai sufletele, dar a trebuit să văd și fabricile. Într-o fabrică americană, cutare muncitor e în stare să facă numai cutare mișcare din deget. Îi vine obiectul pe jumătate fabricat drept înaintea lui, face mișcarea pentru care este plătit: rupe o bucățică de lemn sau întoarce o sârmă, și acesta este unicul fel de muncă pe care o face o viață întreagă. Fiica unui preot român din America de Nord - fată cu bacalaureat - și e bine de știut aceasta de tinerii noștri care-și închipuie că pot să capete neconținut sarcini de intelectuali - fata aceasta de preot român, bacalaureată, lucra într-o fabrică de lămpi și de dimineața până seara nu făcea altceva decât să întoarcă o sârmă. Sau un negru pe care mi-l lauda proprietarul unei fabrici, care era un vrednic evreu din România, ajuns nu știu de câte ori milionar în dolari, negrul acela avea o singură misiune: când venea în fața lui speteaza de metal a unui pat, o cufunda într-o culoare verde și după aceea o agăță de o pârghie. De 20 de ani - mi-a spus patronal - nu făcea decât acest lucru. Era un excelent lucrător, dar care era complet abrutizat (*ilaritate*). Cred că dacă i s-ar fi dat să scufunde speteaza de pat în culoare roșie în loc de culoare verde, se îmbolnăvea negrul, pentru că era deprins totdeauna să cufunde în culoarea verde. (*Ilaritate*). Mai departe, în mijlocul spetezei patului, trebuia să se picteze o floare. Floarea o făcea un pictor, pe cale mecanică; mergea mai departe speteaza de pat, care se usca pe drum, stropită cu nu știu ce substanță care ajută la uscare. Floarea trebuia desemnată pe un rotogol mic, pe care picta. Dacă i s-ar fii cerut pictorului să facă floarea cu o petală mai mult, nu putea, căci așa ere deprins de 20 de ani.

Ei bine, d-lor, cu astfel de oameni nu poți face nimic. Dar țăranul român e un politehnician, care pricepe orice. Am venit într-un rând din Ardeal, unde avusesem un accident. Fusesem aruncat în aer, am căzut de două ori în cap și nu am pățit nimic, ceea ce dovedește că am capul foarte tare, fiindcă seara am ținut o conferință, Nu doresc nimănui să aibă un astfel de accident, dar dacă îl va avea, îi doresc să poată să țină o conferință seara. (*Ilaritate*).

Am plecat de la Bistrița, din Ardeal, și am venit la București împreună cu răposatul Enacovici⁴, cu automobilul legat cu sfoară. A fost un astfel de meșter șoferul țăran încât m-a adus la București seara, și atunci mi-a spus ce nu-mi spusese la început - fiindcă altfel nu aș fi plecat - că în adevăr automobilul a suferit o avarie foarte importantă și că el l-a potrivit cu sârmă și cu sfoară în așa fel că a putut să ajungă la București.

Nu mă tem când o mare clasă este așa cum este clasa noastră țărănească de azi, încât are o astfel de inteligență și de răbdare - cu răbdarea lui ne-am ținut noi secole întregi, cu mintea boierului și răbdarea țăranului. (*Aplauze prelungite unanime*).

Și de aceea nici mintea boierului nu trebuie să neglijeze răbdarea țăranului, dar nici răbdarea țăranului să-și închipuie că poate să facă ceva, în virtutea unei teorii de clasă, fără mintea boierului.

Noi, intelectualii, suntem boieri de carte și generoși ca boieri de carte, cum generoși erau boierii de moșie, de odinioară, pe care nu trebuie să-i batjocorim, fiindcă altfel riscăm să fim considerați ca ignoranți în ceea ce privește trecutul țării noastre.

Țăranul nostru, pe lângă trecutul țării sale, nu se găsește în situațiunea unui perfect produs al capitalismului modern. Fermierul din America se duce și se așează într-un loc, exploatează o bucată de pământ, exploatează o pădure, crește un număr oarecare de vite. El însă trebuie să aibă un anumit randament. Dacă nu are randamentul acesta, nu rămâne, se duce aiurea. El face calculul pe hârtie.

Țăranul nostru nu face calculul pe hârtie. Pseudo-țăranul din America de Nord, fermierul acesta, dacă lucrurile nu-i merg bine acolo, se bagă într-o fabrică; și atâta lucru cât să învârte o sârmă, sau să prezinte o bucată de lemn unei mașini care taie, se pricepe. Timpul lui poate fi prefăcut oricând în câștig. Timpul țăranului nostru nu poate fi prefăcut oricând în câștig. El nu este legat de meșteșugul lui; așa numitul lui capital este viața lui însuși. El nu face o economie, el trăiește una.

Aceasta este deosebirea și când ai de-a face cu o clasa care își trăiește meșteșugul, clasa aceasta nu poate fi considerată clasă ruinată.

Va veni vremea și pentru băncile nesupravegheate.

Desigur, a fost un foarte mare păcat că Banca Națională a împrumutat după ochi și după sprâncene și a creat o întregă viață economică falsă și așa a împiedecat să se dezvolte o altă viață economică careia îi trebuia numai o picătură de credit ca să se dezvolte.

Știți ce s-a întâmplat: adeseori s-au vărsat cofe întregi de apă financiară la rădăcina unor buruieni menite să piară, iar unui falnic stejar, căruia îi trebuiau câteva picături, nu i s-au dat.

A fost un lucru foarte rău - doresc ca de aci înainte să nu se mai întâmple - că s-a confundat politica cu banca; și confundându-se politica cu banca, s-a întâmplat deseori că și politica și banca s-au încurcat și politica a trebuit să primească, în locurile prime, oameni de bancă de clasa a șaptea. Și a

mers foarte rău și pentru economia națională, care din acțiune în acțiune, din favoare în favoare, din exploatare în exploatare, a ajuns să dea situațiunea de acum.

Am văzut și eu cum se fac bănci în România. Niciodată nu am avut alte legături cu băncile, decât acelea pe care le are împrumutul care nu poate plăti și pe care pentru anume considerațiuni nu-l vinde cineva. Eu fac parte, ca și țăranul român, din acei pe care din anumite motive nu-i poți executa să plătească. Este foarte sigur că dacă mă vinde și dacă îl vinde, lucrurile nu ies mai bine; și de aceea banca preferă să nu ne vândă.

Odată, în localitatea aceea a venit într-un rând un om de finanțe la noi și mi-a spus: „vreau să fac o bancă; te rog și pe d-ta să intri în comitetul băncii”.

Niciodată nu am făcut așa ceva. Eu trăiesc dintr-o singură leafă. Când s-a adaos cea de-a doua, vine legea cumulului și veți vedea d-voastră ce economii pe dos faceți cu legea cumulului și ce scădere este pentru viața sufletească a țării, dacă o veți aplica în domeniul învățătorilor; veți vedea d-voastră încotro mergeți și cred că vă voi convinge să schimbăm multe lucruri acolo. Cumulul acela trebuie tăiat unde sunt păsări de pradă, dar nu trebuie tăiat cumulul unde mâna larg deschisă a cărturarului împarte, pentru o bucată de pâine, în dreapta și în stânga, învățăturile sale.

Dar, mă rog, a venit acolo în localitate cineva și mi-a propus să intru în comitet. Atât de mult a stăruit, încât i-am spus: „intru cu o condițiune: aci la Vălenii de Munte sunt livezi, livezile acestea le-au făcut oamenii pe la 1800, fiindcă toate livezile acestea de pruni care se usucă astăzi sunt făcute de marii gospodari de la 1800. Acum foarte rar sunt oameni care să ridice din nou o livadă sau să o îngrijească. Unde s-a uscat pomul, uscat rămâne, să punem aici nuci, să punem meri și peri, să înviem o localitate de 5.000 de oameni. Aceasta înseamnă banca d-tale”. Nu s-a făcut absolut nimic. Banca durează, orașul este tot cum era la început. Eu înțelegeam o acțiune de bancă, dar acțiunea aceasta de bancă să fi înviat țara de la un capăt la altul; ei bine, o acțiune de bancă a unor economiști patrioți, deveniți bancheri, pentru a mobiliza și fructifica bogățiile naționale, iar nu pentru a ne duce acolo unde suntem acum.

Cu toate acestea, cu voia lui bună care făcea pe țăranul nostru ca în zi cumplită de luptă cu dușmanul, care avea unelte de război cu mult superioare, să bată talpa într-un dans în mijlocul nopții de se speria adversarii lui, țăranul nostru va birui. Cu acest optimism înnăscut, cu această virtute romană, cineva, pe care l-am lăsat să moară de foame în Bucovina, fiindcă nu era român de naștere, pe sociologul Ehrlich, unul din cei mai mari cugetători în domeniul sociologic, într-un loc, în cartea lui clasică, apărută într-o nouă

ediție acum câteva luni, zice: „în lume există un singur roman adevărat” și romanul acela adevărat este țăranul român, cum l-am cunoscut eu în Bucovina”.

Își închipuie cineva că va pieri acest „roman adevărat” pentru niște socoteli cu băncile sau pentru întârzierea unei pomeni internaționale, sau fiindcă nu se îndeplinește nebunia aceasta care stă în a-și închipui că statul român poate să ia asupra sa și datoria ultimului țigan, care nu știe să dea cu sapa în pământ? Își închipuie cineva că vlaga creatoare a poporului român va seca? Vă răspund foarte hotărât, sprijinit și pe o experiență de patruzeci ani de viață politică și pe conștiința întregului trecut românesc - o spun ca să audă și străinătatea - că oricât s-ar căina anume cerșetori, din instinct și din naștere, care nu sunt țărani și care plâng lacrimi de crocodil pentru țăranul pe care nu-l înțeleg, țăranul român nu va pieri de pe urma unei depreciere trecătoare a cerealelor. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

Se spune că este o ruină a burgheziei. Nu se poate să se spânzure un negustor nervos sau nu se poate ca un negustor improvizat să înceteze afacerile, fără să se spună: „s-a mântuit cu comerțul român”. Și tot așa cu industriașul român. Dar, mă rog, nu este așa. Oricine cunoaște starea dinainte de război, își dă seama de marele număr de elemente românești intrate în comerț. Și elementele acestea românești uneori nu puteau rezista, fiindcă nu aveau însușiri, nu aveau capital serios, trăiau de pe o zi pe alta, mai mult cu iluzii decât cu realități, dar acela care s-a înfipt într-adevăr în rostul acesta de negustor, acesta fără îndoială va trăi.

Noi creăm acum o burghezie românească și va veni o vreme în care băieții de la Universitățile noastre, care chiar când sunt supuși unei propagande ispititoare pentru generozitatea sufletelor tinere și făcând apel la dorința de mișcare, de zgomot, de atac, care este în vârsta lor, cu toate acestea sunt admirabili băieți și când mâine vor preface tendința aceasta luptătoare, cum îi sfătuiesc totdeauna, cu toată iubirea și cu toată severitatea unui părinte neiertător pentru anumite greșeli, când ei vor întrebuița această energie pentru scopuri constructive și vor înțelege că nu e loc pentru parazitul intelectual, vor veni cu învățătura teoretică dobândită acolo, vom avea întâia oară, nu o biată burghezie ignorantă, care nu știe să-și facă seara socotelile de tejehea, ci vom avea acea burghezie, asemănătoare cu acea occidentală, aceea a țărilor civilizate, în care omul seara deschide o carte de literatură, o carte de filosofie, o carte de istorie și este în stare nu numai să reprezinte activitatea economică a unui popor, dar să contribuie esențial la crearea și dezvoltarea culturii naționale. (*Aplauze*).

Iar în ceea ce privește clasa dominantă de odinioară, noi am crezut că este moartă. Mulți au crezut că s-a isprăvit cu boierii, că acum fac alții pe boierii. Ei bine, nu. Vă rog, nu-i bine nimeni să facă pe boierul, iar în ceea ce privește pe boierii de odinioară, o mare parte dintre ei se găsesc aci, în generația cea nouă, în rândurile culturii. Iată șeful noului partid liberal⁵ care reprezintă, fără îndoială, această direcțiune de spirit, această îndreptare în ce privește activitatea, boier mai mult după mamă, decât după tată, cu toate acestea este profesor de Universitate și lângă dânsul sunt atâția alții, tot așa, care poartă numele cele mai frumoase ale celor mai vechi familii, care se consacră învățământului. Înțelege această clasă că pentru a doua oară trebuie să se ridice, prin cultivarea valorilor spirituale ale poporului lor.

Si atunci când societatea noastră este așa, când oamenii aceștia neîntețiți sunt în stare să se și înțeleagă, să se iubească și să lucreze împreună, căci poate nu există alt popor la care să te adresezi la omul cel mai sărac, cel mai puțin trecut prin școli și să nu poți simți dacă are inimă, dacă este un camarad al tău. Acea camaraderie pe care am avut-o cu muncitorii români din America, cu acei care lucrau la teribile fonderii de oțel, acei care orbeau privind valul acesta înfocat al oțelului, care trebuie supravegheat pentru că dacă îl îndrepti câteva minute înainte de a fi copt, cum se spune, se pierde toată valoarea cuprinsă într-însul; am trăit trei luni de zile între dâșșii, în aceeași frăție românească în care am trăit cu cei mai învățați oameni și cele mai alese talente ale poporului meu. Și o astfel de societare vrednică, solidară, societatea aceasta este de natură să inspire optimism. Și chiar dacă s-ar fi întâmplat odată să piară statul român, eu un m-ași fi descurajat. Eu, ca istoric, am văzut Polonia căzută ridicându-se după trecere de un veac și jumătate, mai mândră, mai plină de încredere, mai capabilă de activitate spornică și mai vitează decât oricând...

Popoarele nu mor decât atunci când sufletul dintr-însele moare și e păcat de Dumnezeu să omorâm, pentru a ne juca de-a soluțiunile economice și financiare, să omorâm încrederea în poporul nostru. (*Aplauze prelungite*).

D-lor, e foarte drept, multe lucruri nu merg bine și atâta lume așteaptă cu înfrigurare să se schimbe ceva - și când zice, să se schimbe ceva, nădăjduiește să se poată schimba prin minune totul - dar dacă lucrurile nu merg așa de bine cum așteptăm noi și cum dorește țara întregă, aceasta se datorește unei politici rele pe care au făcut-o oamenii buni într-o țară bună. Aceasta este definiția: politică rea făcută de oameni buni, într-o țară bună - și aceasta este mult mai asigurator decât o politică bună făcută cu oameni răi și într-o țară rea.

Așa încât să ne dăm seama, noi, toți acei care suntem aci, că nu este răutatea care să ne ducă la greșeli, ci sunt anumite idei false care ne-au stăpânit, anumite metode greșite, cum spuneam la început, pe care le-am întrebuițat și lipsa aceluia moment de liniște absolută în care fiecare să caute în adâncul conștiinței lui, unde îl așteaptă un răspuns precis, care se poate preface în formula fericită de îndreptare a acestei țări.

Oricine este liber să creadă în cuvintele care numesc partidele. Dați-mi voie mie să nu cred. Încep cu colegii mei liberali și cu atâția dintre dânșii sunt de mulți ani în relații foarte bune. Iată acolo văd pe d. Victor Antonescu⁶. Când era ministru la Paris ne vedeam foarte des, ne înțelegeam întotdeauna și niciodată nu m-a întrebat ce politică fac și niciodată nu l-am întrebat ce politică a făcut și ce politică are de gând să facă. Mă bucur că-l văd aici, ca să vă spun că împotriva unei calomnii prea răspândite, dumnealui și-a servit țara nu numai cu credință dar cu folos, având cunoștințe prețioase pe care le-a întrebuițat numai pentru binele țării sale. Ei bine, acești colegi de ai noștri liberali, dacă ar fi întrebați de cineva să dea o definiție, fie chiar și o definiție greșită, ca pentru dicționarul Academiei Române (*ilaritate*), dacă i-ar întreba cineva să dea o definiție a liberalismului de acum, zău, ar ieși foarte multe, dar nici una nu s-ar potrivi.

Liberalism! Liberalism, aceasta însemna 1789, trecut prin domnia napoleoniană, scăldat în apa de trandafiri a Restaurației franceze, prefăcut într-un fel de băutură roză care, în ce privește conținutul, semăna cu băutura ce se întrebuița în colegiile franceze, care se chema „Santé”, și pe care copiii o refuzau totdeauna, preferând apa curată, decât apa aceasta vopsită cu o materie de a cărei origină și de al cărei caracter nu se puteau fixa. Nu a rămas nimic din sentimentul de luptă al vechiului liberalism. N-a rămas nimic din iluziile vechiului liberalism. Sunt oameni deprinși a lucra împreună și când sunt mai mulți, o parte se desfac, caută altă ideologie, o găsesc într-o formă sau alta, dar nu sunt altceva decât un număr de oameni obișnuiți a lucra împreună, care trag nădejdea că vor avea mai târziu ocaziunea de a lucra din nou împreună și vor reveni la situațiunile pe care le-au avut. Lucru cu privire la care, să fie foarte multe înșelări în această privință, nimeni nu poate garanta. (*ilaritate*). Eu sfătuiesc pe oricine - căci și eu conduc un grup politic - să nu creadă cu toată tăria în făgăduielile șefilor. Făgăduielile șefilor tind să păstreze partizani, dar ceea ce iese în momentul când vine șeful la putere, aceia numai Dumnezeu și șeful o știe, nici Suveranul nu știe ce se va întâmpla (*ilaritate*).

Și a fost odinioară un partid conservator. Dar ce înseamnă partidul conservator? Putea să intre în el oricine. Take Ionescu, care era un produs al noii burghezii care se ridica, nu avea nimic în el din adevăratul conservator, decât numai câteva amintiri de teorii engleze, o atitudine de tribună. Ei bine, Take Ionescu a putut să fie ministru alături de Cantacuzini și de Mani și de alții, care reprezentau vechea boierie mai îndepărtată în timp sau aparținând unei epoci mai apropiate. Ce înseamnă conservator, conservator ar fi însemnat oameni înțelegând că o societate nu se transformă prin reforme și prin legi, cum este credința tuturor partidelor politice, precum și credința d-voastră a majorității. Vedeti că lipsește ceva, haideti să facem o lege, să facem un regulament. Eu regret că nu se introduce sistemul acesta și în economia casnică. Se întâmplă adeseori că nu se ajung banii sau că este un copil bolnav. Noi în asemenea împrejurări avem obiceiul să căutăm a câștiga mai mulți bani sau a ne împrumuta, ori în caz de boală să întrebăm doctorul, dar niciodată nu mi-a trecut prin minte să mă așez la biroul meu, să fac un proiect de lege pe care să-l votez tot eu și în care să scriu: Articolul 1, d. cutare va avea un supliment de leafă de atâta sau, dacă este bolnav un copil, să spun: copilul meu se va însănătoși în vreme de atâtea zile, și, dacă nu se va însănătoși, să prevăd cutare penalitate pentru doctorul pe care îl chem.

Nu, o societate nu se schimbă așa; o lege trebuie să intre în instinctul unui popor, ca în Anglia. Câtă vreme o lege nu a intrat în instinctul unui popor, nu are nici o valoare de transformare, ci numai de încurcare. Încurci societatea, care este legată cu toate legile acelea, asemenea lui Guliver, cu deosebire că acesta avea putere zdrobitoare pentru a rupe toate firele acelea de păianjen, în care îl încurcaseră liliputanii, pe când poporul român, cât este de zdravăn, nu poate să rupă firele de păianjen pe care le fabricăm aci, în Parlament, cu concursul întregului Liliput al vieții noastre politice.

Dacă ar fi existat un adevărat partid conservator, el s-ar fi sprijinit pe o experiență seculară, pe când el a făcut concurență liberalilor. Veneau ei la guvern, votau legi întocmai ca și liberalii, aduceau regulamente, provocau schimbări de ordin administrativ.

Petre Carp striga în vechea Cameră, parcă îl aud: „să schimbăm ceva în domeniul administrativ și am scăpat țara”. Cum ați făcut și dv., când ați pus doi prefecți în loc de unul. Două boli în loc de una singură; aceasta înseamnă că ați contribuit ca să faceți oameni sănătoși? Tot așa v-ați închipuit că dacă veți complica ordinea administrativă și amesteca în ordinea administrativă produsele, de multe ori mizerabile, ale intrigilor de provincie, legate de luptele de partid, acești oameni, fiindcă sunt încadrați altfel și numiți altfel, vor fi altfel.

Se poate spune despre reforma dv. administrativă ceea ce spunea un ministru englez regelui din Neapole, Ioachim Murat⁷, care schimbase culoarea uniformei soldaților săi. L-a întrebat regele pe lordul Acten: care este părerea d-tale, în ce privește această schimbare? Răspunsul a fost: poți să-i îmbraci și în galben, și în roșu, și în albastru, aceasta nu-i va împiedica - în franțuzește este mult mai tare și cu totul neparlamentar să zicem de a șterge putina.

Tot așa și dv., puteți să-i numiți cum voiți, puteți să-i ierarhizați oricum, puteți să creați nu știu câte directorate, având în frunte chiar niște oameni așa de zdraveni cum este d. Sever Bocu din Banat, a cărui gazetă îl intitulează în fiecare zi ministru. In gazeta d-sale din Timișoara, „Vremea”, dl. Bocu este intitulat în fiecare zi ministru, pentru plăcerea de a asculta cum îi sună „ministru” la ureche. Când d-sa întreține o gazetă, puteți să puneți pe toți oamenii de valoarea d-lui Bocu directori ministeriali, veți ajunge exact la aceleași rezultate.

Tot așa, când ați venit dv. De o parte, naționalii din Ardeal, desigur foarte naționali. Dar de ce eu m-am despărțit de naționalii din Ardeal, în mijlocul cărora am jucat un rol de care cred că nu au să se plângă? Câtă vreme am avut onoarea de a-i conduce în tovărășie cu d. Maniu, cred că am fost omul care i-a servit mai mult și care a cerut mai puțin și din cauza aceasta, natural, eu am rămas acela care a trebuit să se ducă, iar cine a servit mai puțin și a cerut mai mult, a rămas cel care nu trebuia să se ducă. Deci când a venit Partidul Național din Ardeal, am așteptat - era doar un partid național - să înțeleagă un lucru. În această Românie nouă sunt naționalități pe care trebuie să înțelegem să le respectăm și să nu le considerăm ca străine și numai după aceea să le cerem să-și facă datoria - vedeți, fac distincția, numai după aceea. Câtă vreme îi considerăm ca străini, natural, ei nu pot să aibă decât sentimentele trecutului și nu sentimentele de acum, și nu pot pregăti sentimentele pe care le dorim pentru viitor dar, respectând naționalitățile acestea, noi trebuie să recâștigăm pretutindeni, pentru ai noștri, timpul pierdut.

Românii din Maier, în Ardeal, românii din marginea orașului, din suburbii. românii condamnați să fie numai săraci în Bucovina, românii înhămați la carul unei politici, unei economii și unei culturi străine, aceștia în Basarabia trebuie să-și recapete locul de cinste în statul format, înainte de toate, pe sacrificiul lor, și asigurat, înainte de toate, pe perpetua lor dispoziție de a sacrifica. În loc de aceasta, Partidul Național din Ardeal a fost un partid ca oricare. A venit aci, a întâlnit pe prietenii răposatului Take Ionescu și i-a însușit. De câte ori s-a oferit posibilitatea de a-și adăogi pe cineva, și l-a adaos.

Când au ajuns prietenii răposatului Marghiloman să fie o turmă fără păstor, atunci, imediat, și-a arătat dispoziția de a-i câștiga și adăogi și pe dâșii.

Prin urmare, un partid, întocmai ca și partidele celelalte, fără nici o deosebire. Marea generozitate ardeleană, spiritul atât de patriarhal al Ardealului, care făcea dintr-înșii toți o adunare de admirabili țărani, cu vlădicii și preoții în frunte, împeștrită cu ceva advocați, oameni de bancă, cu ceva medici, ce s-a ales dintr-aceasta? S-a ales ce se putea alege dintr-un grup de oameni, în care cel puțin jumătate își închipuiau că maica lor i-a născut pentru ca să se găsească într-o mare situațiune administrativă, în țara pe care Dumnezeu i-a ajutat să o vadă înfăptuită. Și pe urmă, când s-a format Partidul Țărănesc la noi, eu l-am apărut în cele dintâi timpuri de la această tribună, sub guvernul Averescu, spunând: e foarte bine că țărani se grupează și își fac un partid țărănesc, un partid de ordine și național. Căutați în *Dezbaterile Parlamentare* discursul făcut aci, după ce în Bloc am fost alături de dâșii.

Am zis: mai bine decât partid țărănesc-revoluționar și internațional, să fie un partid țărănesc de ordine, un partid țărănesc național. Și nu i-am ținut necaz, că datorită unei legi electorale idioate, care câtă vreme va stăpâni cu șarlatanismul primei, cu stăpânirea șefilor de partide din centru și din provincie, cu înlăturarea până și a panașajului /împeștrirea/ cu zdrobirea individualităților, în virtutea unei doctrine de masă, țara aceasta nu va da decât ceea ce a dat până acum, adică mult mai puțin decât stă în puterile ei (*aplauze*). Și nu am ținut de rău Partidul Țărănesc, și s-a adresat la conaționalii d-lui Dutezak; s-a mai adresat la conaționalii colegului nostru bulgar, și au făcut un partid țărănesc fără deosebire de naționalități. Mă rog, aceasta corespunde cu doctrina Partidului Țărănesc; dar ceea ce nu corespunde cu doctrina Partidului Țărănesc este că, în loc să am aci o Cameră în care țărani să fie reprezentați în foarte mare număr, în care să se audă neconținut, direct din buze de țaran rostite dorințele țărănimii de la noi, în loc să trăiască puternicul conservatorism al țaranului - fiindcă țaranul este cel mai îndărătnic conservator care există în România - în loc de aceasta, un partid de stânga, cu tot felul de doctrine occidentale, care dacă nu sunt revoluționare, este și mai rău. Cel puțin când merge cineva la stânga, să aibă curajul pe care îl are revoluționarul care riscă; dar un oportunism îmbrăcat în roșu. Și oportunism în roșu îmbrăcat a devenit în multe cazuri partidul acesta țărănesc.

Dar, veți zice d-voastră: dar oamenii sunt ceea ce erau înainte? Sunt. Sunt și acum ce erau înainte, numai cât ei înșiși s-au împiedecat în toate partidele prin legăturile pe care și le-au făcut. D-voastră sunteți niște oameni vii, pe jumătate spânzurați în toate partidele, din propria dv. voință. Și atunci, ceea ce este necesar, nu este să vă laude cineva funia și să o strângă mai tare,

ci să vă spună dv.: dați-mi voie să iau niște foarfeci și cu foarfecile acestea de critică să tai funia aceasta, ca dv. să ajungeți pe pământ. Și câtă nevoie este să ajungem pe pământ într-un ceas de război economic cum este acesta! Să ne coborâm într-o singură tranșee și sub conducerea șefului acestui stat, care în tinerețea lui are nevoie încă de sfatul onest al oricărui român onest, să trecem de primejdia de astăzi, să ne așezăm din nou în fruntea popoarelor pe care odinioară le-am condus și care astăzi, ducând o altă viață politică, au ajuns a ne întrece. Aceasta v-o doresc. Și doresc încă un lucru: dacă aceasta nu se va face, dacă pentru meschine certuri de partid, care sunt în fond rezultatul urilor și invidiilor personale - și sunt câțiva oameni care învârt la spatele d-voastră mașina în care vi se macină tot sufletul, tot timpul și tot sporul - dacă d-voastră ați rămâne închiși în aceste barăci, gata să cadă asupra capului d-voastră, eu doresc să nu am motive a mă bucura, acuzându-vă, ci să mă găesc în starea sufletească a omului care vrea să vă spună numai că ați greșit și care se oferă să vă ajute să reparați cu toții greșelile pe care până acum le-ați făcut neconținut. (*Aplauze, prelungite pe băncile majorității*).

NOTE

1. Fabius Cunctator (275-203 î. Chr.), consul roman a cărui politică vicleană de așteptare a slăbiciunilor dușmanului i-a atras porecla de Temporizatorul.
2. Cartea despre țigani a scris-o C.J. Popp Șerboianu, *Les Tziganes. Histoire. Ethnographie. Linguistique. Grammaire. Dictionnaire*, Paris, 1930.
3. Mohamed al II-lea (1444, 1444-1446, 1451-1481), cuceritorul Constantinopolului, a înfrânt Moldova lui Petru Aron, în iunie 1476; atunci a fost piedută Cetatea Albă. Peste o lună, în iulie, sultanul e înfrânt la Belgrad de Iancu de Hunedoara.
4. Pentru Enacovici v. supra
5. Noul șef al PNL a devenit I.G. Duca (1879-1933). Jurist. Ministru începând din 1914. Era fiul lui Gh. Duca, directorul Căilor Ferate, și al Luciei Ghica. A fost director al Casei Centrale a băncilor populare.
6. Victor Antonescu (1871-1947). Jurist. Ministru liberal, începând din 1914.
7. Ioachim Murat (1767-1815), mareșal al Franței, cumnat cu Napoleon I. Cavaler de o bravură legendată. *A șterge putina* în lb. franceză se poate traduce cu *ficher le camp*.

Dispută cu deputatul rutenilor din Bucovina, Gr. Andreiasciuc, privind compoziția etnică a provinciei; cu intervenții ale lui Pamfil Șeicaru.

D. Pamfil Șeicaru: Dar cum este? Întrebați pe d. profesor Iorga. D-le profesor, d. orator spune că legea a declarat că în Bucovina rutenii sunt români¹?

D. N. Iorga: Au dreptate.

D. Gr. Andreiasciuc: Faceți o deosebire între cei care și-au renegat limba și noi, și dați posibilitatea copiilor noștri să învețe limba noastră.

D. N. Iorga: Noi avem datoria ca pe orice român care în timpuri grele a uitat de naționalitatea lui, să-l ajutăm să și-o recapete; dar cei dintre d-voastră care n-au fost niciodată români, dorim din toată inima să rămâie ce sunt. Nu ne lăcomim la d-voastră de loc.

D. Pamfil Șeicaru: Cunoașteți cartea *Rutenizarea Bucovinei*?

D. Gr. Andreiasciuc: Aceasta este o legendă.

D. N. Iorga: Nu este legendă.

D. Pamfil Șeicaru: Cum? Sub regimul austriac n-a fost rutenizat elementul românesc? Cred că interesul d-tale n-ar fi ca să citești un discurs pe care n-ai avea, dacă dorești să apară la „Monitor”, decât să-l dai d-lor stenografi. Cred că interesul d-tale ar fi să stârnești o discuțiune, să expui, în fața Adunării problemele care vă stau la suflet, pentru ca dintr-un schimb de păreri să iasă adevărul. Spui că n-a fost o politică de rutenizare a Bucovinei sub regimul austriac, care credea că are folos din sprijinirea elementului rutean în dauna celui moldovenesc, socotind că poate astfel să formeze un element tampon între Austria și Rusia? Nu sunt adevărate acestea?

D. Gr. Andreiasciuc: Fiecare știm ce știm.

D. Pamfil Șeicaru: Eu vorbesc cu date istorice, d-ta cu generalități.

D. Gr. Andreiasciuc: Cu realități. D-lor, art. 8 din citata lege ne-a osândit la întuneric și la nimicirea sufletului copiilor noștri. Copilul ucrainian umblă 7 - 8 ani la școala primară, își pierde vremea și energia iar statul își pierde banii. Efectele acestei școli sunt zero. Toate procesele-verbale de inspecțiuni făcute de organele de control, prin care se constată un progres, sunt fictive; pot fi hrană pentru un șovinism material care ar narcotiza o mare parte a presei și a opiniei publice, de care, de bine de rău, guvernul înțelege să țină cont.

D. N. Iorga: Crezi d-ta că avem aerul de narcotizați? (*Ilaritate*). Noi știm lucrurile acestea mai bine decât d-ta, înțelegem sentimentele d-voastră, dar eu cred că ar fi fost mult mai delicat ca să treci pe lângă ceea ce este, desigur, între d-ta și noi un element de despărțire. Noi avem dreptul să căutăm

și în secuime și la d-voastră care este omul nostru, să-l învățăm limba strămoșească pe care a uitat-o. D-ta nu trebuie să te superi, pentru că și eu sunt de părerea d-tale. Limba noastră este un lucru așa de scump, încât mai bine să ne roage cineva să le-o dăm, decât să ne milogim noi pe lângă cineva, ca s-o primească. Niciodată n-aș ruga pe cineva să învețe românește. Trebuie să fim cu mult prea mândri pentru aceasta.

D. Gr. Andreiasciuc: Ce va păgubi copilul nostru dacă va învăța istoria Moldovei în limba sa?

D. N. Iorga: Să învețe istoria lui Bogdan Hmelnițki. Tot una ne este.

D. Gr. Andreiasciuc: Ce pagubă va fi, copilul va cânta cu însufletire dar în limba sa, Imnul Regal, cu pricepere și înțeles? Dimpotrivă, țăranul va deveni un cetățean cult, recunoscător și conștient de drepturile și datoriile pe care le are față de stat și de Tron. Veți vedea că școala va produce generații de care nu veți fi mulțumiți nici d-voastră nici noi. Statul are nevoie de cetățeni crescuți prin carte și cultură, iar nicidecum prin baionete și temnițe. (*Între ruperi, zgomot*).

Aproape de școală se află și biserica, despre care se face, deasemenea, vestire în cuvântarea Suveranului. Și în această chestiune trebuie să privim răul în față, obiectiv, dar cu toată rigoarea criticii.

La noi, în Bucovina, se simte cu mare durere în suflet când se vede că preoții pierd din zi în zi și fațiș influența lor asupra credincioșilor. Autoritatea bisericească din Bucovina este surdă și n-aude strigătul credincioșilor și preoților, adevărați slujitori ai bisericii, nu vede prăpastia care se sapă din zi în zi între preot și credincioși. Reforma calendarului a adâncit această groapă și ura a crescut. Mitropolitul, în loc de a mobiliza toate forțele materiale și morale de care dispune, având averi imense la îndemână...

D. Pamfil Șeicaru: Este poveste veche această chestiune cu fondul religios, căci ucrainenii vor să împartă și fondul religios.

D. Gr. Andreiasciuc: Nu, dar ne doare că poporul este demoralizat. Mitropolitul petrece luni de zile în străinătate și la băi luxoase...

D. N. Iorga: Eu cred că pe un mitropolit fiindcă apără interesele națiunii sale nu trebuie să-l maltratăm în acest fel. Și mai cred că d. președinte, dacă asculta expunerea d-lui orator, l-ar ruga să cruțe sentimentele noastre.

Eu însă înțeleg că d-sa dorește altceva: o toleranță admirabilă către celelalte naționalități. Acest lucru ne face să-l ascultăm în liniște. Inșă, să binevoiască și d-nealui, pe care nu l-a jignit nimeni, să nu jignească sentimentele noastre. Vina mitropolitului este, pentru d-nealui, aci, că trimite, din când în când, preoți români în locurile unde sunt români deznaționalizați de ucrainenii.

D. Gr. Andreiasciuc: Eu sunt tot ortodox.

D. N. Iorga: Nimeni nu-ți spune să fii, nici ortodox, nici altceva. Poți fi ce vrei, dar d-ta dă-ți seama că te găsești în Camera unor oameni toleranți și bine crescuți, care au și ei un sentiment național și care au dreptul să te roage frumos - cum te va ruga și d. președinte - să-ți aperi interesele d-tale, fără să jignești sentimentele poporului nostru. Este elementar lucrul acesta. Îmi pare foarte bine că sunt aci, ca să ți-o spun cu autoritatea vârstei și a trecutului meu. (*Aplauze prelungite*). Eu te asigur că într-o Cameră ucrainieană - cum îi spui d-ta, sau ruteană, cum îi zicem noi - dacă ar fi îndrăznit un român să spună a mia parte din ceea ci ai spus d-ta, căci este cunoscută toleranța de care și rușii mari și rușii mici sunt capabili față de alte națiuni, lucrurile s-ar fi petrecut cu totul altfel.

Noi te ascultăm, dar te rugăm frumos să-l lași pe mitropolit în pace. Apără d-ta pe ai d-tale, dar nu te atinge de oamenii noștri, fie că sunt liberali sau nu, D-ta te folosești de faptul că mitropolitul este liberal și în felul acesta îl încondeiezi în fața acestei Camere.

D-le președinte, este mult mai bine ca d-voastră, cu inteligența d-voastră fină și cu tactul d-voastră ales, dacă ați ascultat pe orator, să-l rugați și să-i spuneți până unde poate să meargă.

D. I. Gr. Periețeanu, vice-președinte: Eu l-am rugat să ție seama de observațiunile d-voastră.

D. Gr. Andreiasciuc: Eu consider că această purtare este un semn de decadență, care se poate răzbuna odată...

D. N. Iorga: Poftim! Vă place?

D. Gr. Andreiasciuc: Care a fost soarta ortodoxiei...

D. N. Iorga: Ce vă privește ortodoxismul? Apărați pe ai d-voastră.

D. Gr. Andreiasciuc: Toate instituțiile bisericești și ale statului au datoria sfântă, mai ales în prezent, de a ridica nivelul moral al societății omenești și să pună un zid puternic împotriva primejdiei care apasă peste noi.

Cu această ocazie, fac o mărturisire politică și națională: rămân un apărător hotărât al unei bune înțelegeri între populația noastră și cea românească, din punctul de vedere al politicii interne și externe; și sunt un dușman al asimilării și al deznaționalizării.

D. N. Iorga: Și ai d-voastră, care au deznaționalizat pe ai noștri și ai noștri, dacă vor să deznaționalizeze pe ai d-voastră.

NOTE

1. Deputatul ucrainean fusese foarte vehement și spusese că țărani sunt împovărați de impozite și taxe de tot felul, „iar pe prieteni nu trebuie să-i căutăm în partidele care au supt de la agricultură, în

zece ani, 30 de miliarde, prin politica vamală antiagrariană a guvernelor anterioare, în dumpingul sovietic și în tehnica Americii”. Apoi adăugase: „politica școlară inaugurată de Partidul Liberal, prin legea din 1924, este cu totul greșită. Se pun mari speranțe în statutul minorităților. Ce ne ajută acest statut, dacă noi suntem declarați, din capul locului, ca români care au uitat limba strămoșească?” Aici a intervenit P. Șeicaru.

Ședința din 8 decembrie 1930

Scurtă intervenție la legea privitoare la reducerea salariilor funcționarilor publici:

Nu am nimic împotriva acestei propuneri, dar fiindcă este o zi de generozitate, aș dori ca aceia dintre domnii deputați care au venituri de la deosebite societăți, în calitate de președinți, vicepreședinți și membri în consiliile de administrație, să binevoiască a pune la dispoziția bugetului sumele pe care le iau de acolo¹ (*aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Intervenția fusese prilejuită de o scrisoare a regelui Carol Al II-lea, adresată ministrului de Finanțe, Mihai Popovici, prin care cerea ca și veniturile Casei regale să fie reduse cu 22%. Deputatul Pompiliu Ioanițescu propusese reducerea corespunzătoare a diurnelor deputaților.

Ședința din 9 decembrie 1931

Înțepături cu Mihai Ralea pe tema unor cunoștințe geografice:

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. deputat Ralea are cuvântul la sumar.

D. M. Ralea: D-le președinte, d-lor deputați, ieri, pe când dezvoltam cuvântarea mea la Mesaj și pe când caracterizam politica de schimbări brusce și de pronunțament, pe care o numeam politică „iberică”, d. profesor Iorga

a crezut de cuviință să mă întrerupă, atrăgându-mi atenția că fac o grosolană greșeală de geografie atunci când plasez peninsula iberică în America.

D. I. Buzdugan: De ce nu așteptați să vie d. Iorga ca să audă d-sa cele ce veți spune (*întreruperi*).

D. M. Ralea: Lăsați, vă rog, d-le Buzdugan. N-ași fi vrut să insist asupra acestui detaliu. Mi s-a părut aproape jenant, pueril, să discut cunoștințe de clase primare cu d. prof. Iorga, care, dacă ar fi ținut cu orice chip să mă întrerupă și să-mi fie dezagreabil, putea găsi o chestiune mai fructuoasă și mai interesantă. Dar, pentru că d-sa a continuat mai departe, pe culoarele Camerei, discuțiunea relativă la cunoștințele mele geografice, atingând chiar reputațiunea mea de profesor universitar, țin să adaog aici o mică lămurire.

Prin „politică iberică” am înțeles spiritul iberic, adică politica care a fost urmată, fie în Spania în tot timpul secolului al XIX-lea de guvernele de pronunciamiento, fie continuarea acestui spirit în alte continente, cum este continentul sud-american.

D-lor, toată lumea știe, și probabil că știe și d. Iorga, că există o politică pan-iberică, o politică foarte asemănătoare cu aceia pan-slavistă sau pan-germanistă, după vremuri. A fost acum doi ani la Sevilla o expoziție pan-iberică, la care au luat parte toate popoarele din America de Sud.

Dar toate acestea sunt de prisos. Eu, în orice caz, nu pot primi lecțiuni de geografie iberică de la d. profesor Iorga. Am voiajat prin Spania timp de doua luni, am scris o carte asupra Spaniei și nu pot primi lecțiuni de geografie iberică de la d. profesor Iorga, mai ales pentru următorul motiv, pe care vi-l comunic și dv. D. Iorga a făcut un scurt și efemer voiaj în Spania, de pe urma căruia a scos o carte intitulată *Câteva zile în Spania* și, după ce a adăogat fel de fel de impresiuni de-ale d-sale, scrie: „N-am avut ocazia să vizitez porturi mediterane ca: „Valencia, Malaga, Cadix, Cartagina și Murcia”. Pe de alta parte, în ghidul *Baedecker*, ediția 1929, se spune că Murcia este la 200 kilometri depărtare de Mare. Vedeți, Murcia ar fi port mediteranean, după concepția d-lui Iorga, așa cum Bucureștii ar fi port în locul Constanței! Exact aceeași distanță (*ilaritate*).

Acest lucru arată autoritatea d-lui Iorga în materie de geografie ca și spiritul de obiectivitate cu care d-sa obișnuiește să întrerupă.

(*D. Nicolae Iorga intră în incintă*).

D. N. Iorga: D-le președinte, vă rog să-mi comunicați ceea ce a spus d. deputat. Aș dori să știu măcar în linii generale.

D. M. Ralea: Pot să vă rezum eu: am contestat cunoștințele dv. în politica geografică iberică, pentru faptul că ați scris într-o carte că Murcia este un port mediteranean, când toată lumea știe că este la o distanță de 200 kilometri de Mare, așa cum este Bucureștiul față de Constanța.

D. N. Iorga: D-le președinte, această informație am luat-o de la un coleg al d-sale care s-a întâmplat să știe geografie.

D. M. Ralea: D-le profesor, este în cartea dv. *Câteva zile prin Spania*.

D. N. Iorga: D-le președinte, dvs. și întreaga Cameră veți judeca dacă acest tânăr poate să aibă căderea de-a contesta știința unui om care poate învăța pe mulți ca dumnealui...

D. M. Ralea: Nu aceasta e chestia!

D. N. Iorga: ...îi poate învăța și știință și buna cuviință.

D. M. Ralea: D-le profesor, nu e chestiunea de a scăpa prin tangentă. E vorba de o carte în care ați scris ce am afirmat și pe care v-o pun la dispoziție.

D. N. Iorga: Azi am aflat că nu-mi dau seama nici la vârsta mea că sunt oameni cu care nu se stă de vorbă.

D. M. Ralea: Este vorba de un fapt precis. Vă rog, răspundeți la aceasta. De altfel, răspunsul d-lui profesor Iorga arată situația jenantă în care se găsește acum d-sa.

Ședința din 12 decembrie 1930

Despre manifestările antisemite de la Brăila și Galați. *Pe marginea întrebării adresate Adunării de deputatul Landau privitoare la măsurile luate de autorități pentru sancționarea agresorilor ca și a polițiștilor, total inoperanți în acele împrejurări.*

D-le președinte, înainte de a veni răspunsul din partea băncii ministeriale, țin să spun, ca rector al Universității, că ceea ce s-a făcut în acest moment nu este un lucru potrivit.

Nu este potrivit pentru că s-au întâmplat într-adevăr lucruri reprobabile, dar care nu trebuiesc exagerate. Trebuia să se aștepte - dacă nu vrea cineva să se ațâțe spiritele - (*aplauze prelungite*), să aștepte să vie nu raport al poliției, care n-a venit până acum; să aștepte sancțiunile judecătorești, care nu s-au pronunțat, să aștepte acțiunea Universității, care nu se poate produce până nu există sancțiunile judecătorești.

Și de o parte și de alta, cine întrebuințează pentru scopuri politice aceste lucruri regretabile, face mare rău țării. (*Aplauze îndelung prelungite*).

Țin să adaug că și presa, care nu procedează cu bună credință în aceste cazuri, se face și ea vinovată de un păcat față de țară.

Va veni vremea când voi spune ce osteneli am cheltuit de doi ani de zile la Universitatea din București pentru ca să domnească acolo o ordine, pe care nu o pot tulbura excesele câtorva indivizi, a căror calitate de studenți n-a fost până acum dovedită. Noi nu suntem responsabili pentru toți băieții de la liceu, rău crescuți, și pentru toate haimanalele care se adună la orice fel de manifestație, oricare le-ar fi scopul.

Prin urmare, acele organe de presă, care neținând seama de ostenelile pe care și le dau atâția oameni de a da liniște acestei țări, și care toarnă untdelemn pe foc sau care, ca unul din ziarele cele mai răspândite din București, îndrăznește să scrie că eu am întins mantia rectorală asupra tulburărilor, astfel de organe, încă odată, deservesc cauza pe care pretind că o servesc.

Lămuririle le vor primi aceste ziare - pe care le-am rugat să dezmință ceea ce au scris - le vor primi înaintea instanțelor judecătorești; pentru că trebuie să se mântuie acest lucru în felul următor: oricine, în orice chip, tulbură liniștea țării, n-are să aducă lucrul acesta în Parlament, ci are să isprăvească înaintea instanțelor judecătorești, singurele care au dreptul să aprecieze. (*Aplauze îndelung prelungite*).

D. I. I. Mirescu: Și pe autorii morali să-i chemați la răspundere.

D. N. Iorga: Pe mine mă privește școala mea. Și eu apăr onoarea școlii mele, pe care nu e permis să o terfească oricine. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Ședința din 16 decembrie 1930

Îl temperează pe Emil Fagure, care ceruse trimiterea unei telegrame de solidarizare cu Liga Națiunilor:

D. Emil D. Fagure: Închei această paranteză¹ și merg spre sfârșitul cuvântării mele, convins că mi-am făcut o datorie de a rectifica unele lucruri, a arunca puțină lumină acolo unde d-ta ai vrut să faci o completă confuzie dezastruoasă și primejdioasă.

În ce privește revizuirea tratatelor, eu mi-am propus ca la sfârșitul cuvântării, să rog Adunarea, ca după ce în două ședințe Liga Națiunilor a fost atacată, în modul cum a fast atacată, să-mi permită astăzi a depune la birou rugăciunea ca să se transmită la Geneva această telegramă - și cu aceasta am terminat: „În legătură cu discuțiunea chestiunii revizuirii tratatelor de pace cu prilejul dezbaterilor asupra Mesajului Tronului, Camera română, profund

atașată operei de garantare a păcii în lume, transmite Societății Națiunilor salutul ei devotat și încredințarea că apreciind măreția eforturilor de colaborare a tuturor națiunilor pe care le îndeplinește, va sprijini totdeauna cu căldură acțiunea ei binefăcătoare”. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. A. C. Cuza: Nu-i lipsea Ligii Națiunilor decât telegrama lui Făgureșcu, pentru a fi caracterizată deplin.

D. Emil D. Fagure: Telegrama va fi a Camerei române.

D. A. C. Cuza: Nu știu dacă va fi.

D. V. Toncescu, vice-președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, d-lor deputați, cred că ar fi inutil. Este așa de bine știut că noi avem și nu putem avea decât o singură politică. Nu putem să fim noi înșine adversarii noștri. Pe de altă parte, politica pe care România a făcut-o și rezultatele la care a ajuns în marginile dreptății sale nezguduite sunt bine cunoscute și aceste rezultate au fost totdeauna susținute de Liga Națiunilor, care a cinstit România, alegându-și ca președinte pe unul din cei mai distinși oameni politici români, încât, a reveni asupra unor sentimente pe care le știe toată lumea, ar însemna să se arate că aceste sentimente au slăbit în sufletul nostru al tuturor. (*Aprobări pe băncile majorității*).

De aceia cred că nu e bine să insistăm tocmai asupra lucrurilor în care credem mai mult și de care suntem mai nedespărțiți în toată dezvoltarea politicii noastre. (*Aplauze prelungite*).

NOTE

1. E. Fagure era în dispută cu A. C. Cuza. Într-un limbaj violent antisemit, acesta ceruse ca statele Miciei Înțelegeri și nu coopereze cu Franța; era împotriva Ligii Națiunilor și făcuse apologia anarhiei, lăudând pe Hitler. E.F. ceruse trimiterea telegramii ca și informarea explicită a refuzului României de a se revizui tratatele.

Ședința din 18 decembrie 1930

Discurs la legea cumulului:

D-le președinte, d-lor deputați, în atmosfera așa de caldă a acestei Camere, plină de o vitalitate pe care o afirmă în fiecare zi, îmi dați voie să fac un discurs liniștit și un discurs care să nu amestece lucruri deosebite. Sunt

lucruri care le voi spune la buget, acelea privesc bugetul, și sunt lucruri care trebuie să le spun acum, când se prezintă așa zisa „lege a cumulului”. Îmi dați voie să fac un discurs care să nu fie superfluu. Noi avem obiceiul de a ne repeta, poate fiindcă nu ne ascultăm, așa încât ceea ce s-a spus odată la tribună, se aude de mai multe ori pe urmă. Nu-mi place să fac *double emploi*, nici față de mine, cu atât mai puțin față de alții.

Și atunci, să-mi dați voie să fac și un discurs profund antipatic, un discurs profund antipatic, nu atât acestei Camere, cât opiniei publice bolnave a acestei țări, care are în momentul de față o atmosferă asemănătoare cu atmosfera din timpul Revoluției Franceze, o atmosferă de invidie și de suspiciune; orice este merit, orice este avere, chiar dacă meritul este real, și dacă averea este câștigată prin muncă, este un obiect de ordin public, și aceasta nu se întâmpină decât în societățile profund nesănătoase, societățile otrăvite, cum este, de o bucată de vreme, această societate a noastră.

Prin urmare, departe de a măguli și eu demagogia, stăpânitoare de sus până jos, eu voi face un discurs antipatic, de apărător al drepturilor câștigate prin muncă. În același timp voi arăta unde trebuie să se dea lovitura, dacă o lovitură este de dat. Fiindcă se face o confuziune, o confuziune între cei împotriva cărora trebuie să se îndrepte reprobățiunea publică a tuturor, și împotriva unor oameni care nu sunt vinovați cu nimic, dar absolut cu nimic, și cărora, în momentul de față, cu ajutorul mai al tuturor, li se face o mare nedreptate, o mare nedreptate pe care o va plăti tot țara pe urmă. După lacrimile care se vor vărsa în ascuns, cu plafonările d-voastră, și cu împiedicarea de a cumula funcțiuni de acelea care câte trei, patru împreună abia împiedică o familie de a muri de foame, după toate lacrimile acestea, va veni rezultatul real, pe care îl veți controla d-voastră și peste câteva luni de zile vom vorbi.

Și, la sfârșit, îmi veți da voie să spun și care este motivul pentru care veniți cu această lege, sunteți obligați teoreticește să veniți cu această lege, și care este motivul pentru care eu sunt obligat teoreticește, și în toată puterea conștiinței mele, să nu aprob această lege. De loc, de la început până la sfârșit.

Întâi, eu vorbesc în calitate de cumular (exclamații pe băncile majorității). Eu sunt cumular. O viață întreagă am avut o singură catedră, catedra de la Universitate, pentru care am cinci gradații. Ce a mers din nervii mei, pentru a căpăta aceste cinci gradații, aceasta mă privește pe mine; și cât s-au uzat picioarele mele mergând pe jos, dintr-un capăt al orașului la celălalt, ca să fac lecțiunile, aceasta mă privește tot pe mine.

Eu sunt un funcționar de aceia care se apropie de plafon, funcționar care am 35.000 lei anual de la Universitate. Dar eu n-am fost niciodată în nici un

consiliu de administrație, eu n-am avut niciodată o misiune inutilă plătită în străinătate. Până îndată după război eu nici n-am fost delegat vreodată la un congres istoric din străinătate. Când am fost delegat întâia oară, răposatul Maiorescu, Dumnezeu să-l ierte, mi-a spus că n-am calitatea să reprezint știința istorică în străinătate, că pot reprezenta cel mult Universitatea din București; după aceea, colegul său, Take Ionescu, m-a convins să mă duc, asigurându-mă că sunt delegatul statului român. M-am dus la Londra, în 1913, întâia oară; n-am fost ales vicepreședinte al congresului, cum se alege orice delegat național, fiindcă nu eram delegatul statului român. Aceasta n-a împiedecat pe Maiorescu, când m-am întors, să-mi strângă mâna cu căldură și să-mi spună: *tout va bien qui finit bien*, totul merge bine când se sfârșește cu bine. Numai cât îmi păstram părerea, că începutul n-a fost așa de bine, cum a fost sfârșitul, căci sfârșitul era al meu și începutul era al lui.

Dar, înainte de a merge eu ca delegat la un congres istoric în străinătate, misiune politică n-am avut niciodată, deși poate în unele împrejurări aș fi fost și eu bun la ceva. Înainte de a merge pe acolo, într-un rând, deschizând dările de seamă ale Congresului istoric din Roma, am găsit la sfârșit numele Etienne. M-am întrebat: dar eu nu cunosc nici un profesor Etienne, nici un istoric Etienne, și, căutând în text, am văzut numele întreg: Etienne Jean. Era Ștefan Ioan, profesor secundar de limba franceză. (*Mare ilaritate, aplauze*).

Pe urmă, am avut tot o singură leafă. Niciodată n-am fost în vreun consiliu de administrație; nici odată n-am avut o misiune în străinătate. Anul acesta am cheltuit 500.000 de lei din banii mei pentru a merge în America, și apoi la Oxford pentru a primi titlul de doctor onorific, pe care o mare Universitate a binevoit să mi-l confere. Am fost la Atena, tot pe banii mei, și ai institutului meu. Este adevărat că la sfârșitul anului am „emarjat”/émarger, a iscăli de primire pe marginea unei hârtii/ asupra bugetului public, pentru o foarte importantă sumă, pe care n-am cerut-o, de o sută de mii ele lei, dată ca recompensă pentru servicii aduse propagandei. D. Mihai Popovici a avut bunătatea să facă așa încât acest mandat să fie plătit, altfel m-aș fi găsit obligat să restitui mandatul pe care nu l-am cerut, pentru că am fost refuzat de casier, ca oricine se prezintă în împrejurările de astăzi.

Dar eu sunt cumulard, cum spuneam, pentru că de 30 de ani sunt profesor la Academia de Război, plătit eu 5.000 de lei pe an pe care uneori îi schimb cu un car cu lemne. Într-un an am spus că este mai preferabil să-mi trimită carul cu lemne decât 5.000 de lei, care nici aceștia nu se plătesc totdeauna.

De doi ani de zile am devenit cumulard și mai vrednic de disprețul public și de disprețul oricărui șomer - din aceia pe care nu știu cine îi adună la București, și mai ales nu știu cine nu-i trimite la locul lor, și care se uită cu

ochi de asasini la oamenii care nu fac altceva decât să câștige în împrejurările în care sunt puși - am devenit, zic, un odios cumularde de doi ani de zile, fiindcă mi s-a dat și o catedră la Academia de comerț. Această catedră îmi cere trei dimineți pe săptămână, adică o zi și jumătate de săptămână, o altă zi o consacru școlilor mele din Vălenii de Munte, pentru care niciodată n-am fost plătit, dar pentru care eu am plătit, deci în total două și jumătate zile.

La Academia de comerț sunt plătit cu 15.000 de lei pe lună. Din lecțiunile acestea a rezultat o carte, o istorie contemporană pe înțelesul oricui, pe care n-aș fi scris-o dacă n-aș fi fost profesor acolo. Poate să mai iasă o carte, care nu va fi cu totul inutilă și pe care iarăși n-aș fi scris-o dacă n-aș fi la acea catedră. După proiectul d-voastră de la început pe care l-ați prezentat, eu trebuia să declar care din aceste trei catedre o aleg, și eu v-ași fi răspuns, d-le președinte al Consiliului și iubite prieten - dacă este iertat în Cameră să-ți aduci aminte de cei mai vechi prieteni - eu v-aș fi răspuns așa: „din cele trei catedre eu aleg pe aceia care e plătită cu 5.000 de lei pe an; binevoii a mă socoti demisionat din celelalte două”.

Cred că d-voastră ați fi simțit ceea ce multe piei democratice nu simt, ați fi simțit cât de dureros pentru multă lume ar fi fost acest gest al meu.

D-voastră vroii să impuneți ca platformă leafa ministrului; dar d-voastră nu sunteți obligat să fiți prim-ministru, cum nici d-nealor să fie miniștri, cui îi place, ia o astfel de funcțiune și e plătit cât vrea să-l plătească țara, dar eu, ca să hrănesc pe ai mei, sunt obligat să fiu profesor. Ocupațiunea de ministru nu ia tot timpul; dar cunosc ocupațiunile unui profesor de jos și până sus, de la școala primară până la universitate profesiunea îi ia tot timpul.

D-voastră, dacă veți fixa plafonul la 40.000 de lei - iertați-mă dacă aduc un caz particular, de multe ori e mai bine decât toate teoriile abstracte, când un om expune o ocupațiune și o viață - d-voastră dacă mă veți reduce la 40.000 de lei în loc de 50.000, pe care îi am, plus carul cu lemne de la Academia de război, d-voastră, iertați-mi cuvântul, căci nu vreau să întrebunțez un cuvânt mai tare, veți răpi drepturile cuiva care crește cinci copii pentru țară.

Pentru că nu este chestiune, d-lor, de orice funcționar și de orice condițiune de familie. Eu vă voi spune și la buget ce trebuie să faceți. Omul care are o familie de întreținut nu este în aceleași condițiuni cu burlacul, care își caută pe stradă plăcerile sale amoroase. (*Aplauze pe băncile majorității*). Și omul, vă rog, care a ajuns într-un loc, sacrificând o viață, nu e în aceleași condițiuni ca un băiețel de douăzeci și ceva de ani, care s-a întors cu o diplomă de Drept de la Paris, s-a înscris într-un partid și i s-a găsit o leafă.

Fiindcă, din nenorocire, această înscriere într-un partid este o condițiune necesară în momentul de față.

Am să vă destăinuiesc un caz, față de care nu este suflet între sufletele d-voastră care să nu se cutremure.

Un fost elev al școlii de la Fontenay-aux-Roses, trimis de statul român pentru studii - nu vă spun în care specialitate, fiindcă l-ați ghici - a stat doi ani de zile și a făcut lucrări frumoase. Este un om de o sănătate șubredă, care are trebuință de o îngrijire deosebită. (*D-l prim-ministru este reținut într-o convorbire*).

Aș ruga pe d. Teianu să mă lase un singur moment, pentru ca să termin ce am de spus. Acum continui.

Tânărul acesta a venit în țară. Nu are nici o catedră. A căutat un loc oriunde; l-am văzut și acum câteva ceasuri. Știți ce i s-a răspuns pretutindeni - nu numai la d-voastră, ci oriunde au fost oameni aparținând unui partid politic? „Înscrie-te și ai o pâine”.

Omul nu a vrut să se înscrie. Omul se va îmbolnăvi, și este posibil ca omul să moară de foame și de boală, fiindcă n-a vrut să se înscrie într-un partid.

Nu se poate mânca o pâine în România dacă nu te înscrii într-un partid. Acestea sunt realități pe care le aduc înaintea d-voastră și de care trebuie să se țină seama.

Dar, ce urmăriți d-voastră prin acest proiect de lege care, fără îndoială, va deveni lege? Eu pot să dezaproab ideea generatoare a unui proiect de lege dar când știu că proiectul va deveni lege, este datoria mea, ca a oricărui dintre noi, să caute a-l îndrepta; și în comisiune - se știe - d-voastră ați fost dispuși să primiți anumite modificări, tot așa și d. raportor. Ici și colo am putut să fac puțină dreptate. Dar, vă spun încă odată, aceasta nu înseamnă - amestecul meu acolo și amestecul meu aici, că eu sunt pentru principiul generator al legii.

Eu dezaproab acest principiu al legii. Cred că legea nu este îndreptățită, chiar dacă toate puterile de invidie s-ar îndrepta împotriva mea, fiindcă spun curajos aceste cuvinte. Dar eu rămân la această părere că d-voastră ați adus un proiect de lege care nu corespunde nici unei nevoi morale și nu corespunde nici unui interes financiar al statului.

Nu corespunde unei nevoi morale.

Dați-mi voie. Țara aceasta are o mulțime de oameni de umplură, foarte mulți. Dar este faptul că d-voastră aduceți specialiști din străinătate - și cred că aduceți prea mulți și desconsiderați prea mult pe oamenii de la noi, care sunt în stare să facă ceva; căci toate căile ferate, toată navigațiunea pe

Dunăre, tot ce avem noi acum este opera bieților oameni de la noi, care au pornit cu încredere și curaj și au creat România aceasta, în care trăim și nu trăim mult mai rău decât cum trăiesc alții în alte țări, cu trecut mult mai lung și mai fericit. (*Aplauze*).

Dar d-voastră aducând specialiști, ce recunoașteți prin aceasta? Și plătindu-i cum îi plătiți, ce recunoașteți prin aceasta?

Evident, răspunsul d-voastră îl aveți pe buze, deși nu-l puteți spune. Recunoașteți că țara are nevoie de câțiva oameni de specialitate - un singur om de specialitate poate să facă mai mult decât câteva sute de oameni de umplură - și că acești oameni de specialitate sunt plătiți altfel decât ceilalți, căci ei reprezintă altă valoare decât un om luat din grămadă, numai pentru servicii electorale și numai pentru motive de înrudire.

S-au numit atâția, Dumnezeu să mă ierte, pentru motive ca acelea care făceau pe un biet contabil evreu, de aici, din București, nu din Cameră, care îl făceau să-mi trimită o lungă scrisoare, în care îmi spunea cum a ajuns să fie numită soția lui, în septembrie, funcționară la un minister, pentru ca în octombrie, pentru merite extraordinare să i se dea o gratificație.

Gratificația l-a pus pe gânduri pe contabilul evreu. Și-a făcut socoteala și a văzut că prea mică este experiența câștigată de soția lui la minister, pentru ca să poată căpăta gratificație.

Ea a rămas funcționară la minister, iar el a rămas fără nevastă, și cine a numit-o, a rămas cu ceea ce a rămas. Dar ea a rămas cu funcțiunea. (*Ilaritate*).

Revenind, foarte serios, la cele ce voiam să vă spun, este indubitabil că în această societate trebuie să avem un alt criteriu decât acela după care se numește cineva de obicei, că trebuie să venim la respectul muncii și la respectul capacității dobândite prin muncă. Și d-voastră, interzicând prin această lege unui om de merit, nu zic unui om de foarte mare merit, dar unui om de merit și de experiență, de a pune experiența sa, cunoștințele sale, talentul său, energia sa, de a le pune în serviciul mai multor așezăminte, d-voastră nu consacrați un principiu moral, ci, dimpotrivă, lucrați pentru acea nivelare în mediocru și în inferior, care este, în momentul de față, unul din blestemele acestei țări. Se poate întâmpla ca un om cu o jumătate de ceas de consultare, undeva, să aducă unui așezământ mai mult folos decât funcționarul care petrece opt ceasuri pe zi, în fiecare zi. Dați-mi voie să vă aduc un exemplu. Noi am avut un om, pe răposatul Take Ionescu, căruia oricine trebuie să-i recunoască o deosebită informație, o foarte largă informație, o experiență din cele mai bogate și, în același timp, acea însușire rară de a putea da soluțiuni. Ei bine, Take Ionescu, în unele momente, a lucrat în patru, cinci ministere. Orice om de vârsta mea știe, o știți și d-voastră

foarte bine, că mergea la colegii săi și, când colegii se încurcau, venea Take Ionescu, privea chestiunea, dădea o soluție și soluția aceasta a lui Take Ionescu a făcut de atâtea ori să câștige statul român, să câștige administrația unde se ducea pentru câteva momente.

După legea d-voastră, nu mai e voie să se creeze o mulțime de lucruri, ce se întâmplă cu omul de care are nevoie, atât administrația, cât și toate serviciile? El trebuie să fie închis între cele două funcțiuni, două, vă rog nu mai mult de două, Dar să nu ne gândim la cei mai mari, să ne gândim și la cei mai mici. Eu cunosc profesori secundari, și dacă d-voastră nu veți face nimic pentru acești profesori secundari, dacă dimpotrivă, le veți da lovituri, va veni o vreme când nu veți mai găsi profesori pentru liceele, gimnaziile și așezămintele școlare corespunzătoare - care au familie grea. Îmi aduc aminte că unul dintre dâșii, care face și politică, a venit într-un moment, când erau niște discuțiuni electorale, înaintea unui prieten al meu, care nu era profesor și care a spus de la început: cum să stau eu de vorbă cu acest om, care nu are o haină bună pe dânsul? Era un profesor care lucra de vreo douăzeci de ani, avea vreo zece copii și copiii aceștia trebuia să-i țină, să-i îngrijească, să cutreiere orașul de provincie de la un capăt la altul și, strângând lefurile acestea mărunte, abia era în stare să dea o pâine celor de acasă de la dânsul.

Veți împiedica și la lucru - și aceasta nu este un act moral - pe cineva de mare valoare, veți face să păgubească statul prin înlocuitorii care nu vor fi de calitatea lui, căci anume servicii nu se cântăresc cu ceasul și nu se plătesc cu bani. Și, pe de altă parte, veți împiedica și un număr de modești funcționari, a căror viață este un chin și numai ei știu cum adună o anume leafă, îi veți împiedica de a asigura strictul necesar celor din cuprinsul casei lor. Iar, ceea ce prevedeați d-voastră, a doua funcțiune, cu o cincime din salariu, dați-mi voie, aceasta este o bătaie de joc. Dacă eu aș fi ales, cum ziceam că am de gând, nu școala de Război, dacă aș fi ales o alta din celelalte două școli, ori Universitatea - și ar trebui atunci să vă căutați un alt rector - ori școala de Comerț, atunci ar fi trebuit să-mi aplice, d-le prim-ministru, d. ministru de Război legea d-voastră în acest caz când alegeam o funcție cu salariul complet, plus aceia de la școala de Război îmi dădeți atunci o cincime din carul cu lemne. (*Mare ilaritate*). Trebuia să număr bucățile, să iau cincimea mea și patru cincimi să vi le trimet d-voastră, d-le prim-ministru, este absurd. Sacrificați, cum vă voi spune la sfârșit, unei prejudecăți democratice și aduceți o lovitură meritului. Și dacă este o țară în care omul trebuie să fie încurajat pentru cunoștințele pe care le are, pentru dorința lui de muncă, aceasta este țara românească. Și un om care este în stare să lucreze de la opt

ceasuri de dimineața până în adâncul nopții, în mai multe locuri, este un om înaintea căruia oricine trebuie să-și ridice pălăria, dacă întrebuițează câștigul lui meritat pentru întreținerea unei familii, iar nu numai să fie expus unei invidii stupide, dar să fie pecetluit de către stat cu pecetea de cumular.

D. dr. Cantacuzino, om bătrân și bolnav, a călcat scările casei mele de trei ori până acum, ca să obțină ceea ce din fericire s-a obținut, dar nu s-a obținut total, căci ceea ce voia să împiedice d-rul Ion Cantacuzino, n-a izbutit să împiedece, dacă nu ne vom învoi să introducem anumite modificări în lege. Iată despre ce este vorba:

Sunt laboratorii aci. În laboratoriile acestea este un personal tehnic. Personalul acesta tehnic e retribuit cu sume ridicule: sunt oameni plătiți cu câteva sute de lei sau cu o mie de lei, încât omul trebuie să meargă la cinci laboratorii, ca să strângă o sumă cum se cade.

Rezultatul îl veți vedea. Anumite laboratorii nu vor putea funcționa pentru că oamenii acești nu vor consimți să primească o leafă întregă și a cincea parte din cei 500 sau 1.000 de lei. Vedeți d-voastră la ce rezultat ajungem, când considerați chestiunea din punct de vedere practic?

Dar nici pentru stat, vă rog, nu veți face nici o economie, D. Djuvara a spus-o dar, spunând-o d-nealui, în felul d-sale, pacific, profesoral, poate că nu toată lumea a prins ceea ce voia să spună. D-sa a spus că nu este nici o economie pentru stat, ci dimpotrivă, este o împovărare.

Da, este o împovărare, fiindcă mie, care am 35.000 de lei la Universitate, îmi dă mâna să-mi sacrific trei dimineți pe săptămână pentru școala de Comerț, plătit cu 15.000 de lei. Dar când va fi vorba să găsiți un adevărat profesor de istorie universală - și în România abia e câte unul pentru fiecare Universitate, este specialitatea cea mai grea în largul domeniu al istoriei - el nu va primi să-și dea, nu trei dimineți - eu pot să-mi sacrific numai trei dimineți, pentru că în dosul lucrurilor pe care le spun în aceste trei dimineți, sunt patruzeci de ani de muncă în acest domeniu - ci dacă veți numi pe un altul, va trebui să-și cheltuiască tot timpul său, de dimineață până seara, în munca cea mai înverșunată. Și pe omul acesta, dacă se va întâmpla să aibă o familie, cu 15.000 de lei o să-l plătiți d-voastră? Va trebui neapărat să vă mulțumiți cu oameni cu totul inferiori, să plasați tot felul de oameni, care n-au putut să fie plasați până acum. Bine înțeles, nu în intențiunea d-voastră, dar a unora care aplaudă afară, este gândul acesta să se pot strecura unde nu s-au putut strecura până acum, toți mediocrii invidioși care stau la ușă acum și se gândesc la înlăturarea valorilor ca să-și strecoare ieftina lor mediocritate. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dar, d-le președinte al Consiliului - și încheind, fiindcă nici odată gândul meu n-a fost să iau timpul așa de scump plătit și așa de ușuratic irosit al acestei Camere, între concepția mea și concepția d-voastră, poate nu concepția fondului sincer al sufletului d-voastră, dar concepția pe care v-o impune d-voastră spiritul de partid, între concepția mea și concepția d-voastră este o deosebire.

Concepția d-voastră, aceea pe care o arătați, o arătați când sunteți aici, nu puteți să faceți altfel, căci altfel trebuie să sacrificați locul pe care-l aveți și să-l înlocuiți cu acel puțin pe care în viața politică a ajuns să-l aibă un om ca mine, e a unui adept al democrației, al democrației abstracte, filosofice, revoluționare, iacobine, roșie, de odinioară, acum amestecată cu foarte multă apă de oportunism, și unul din preceptele democrației este acela: să nu se ridice cineva prea sus. Este democrația care apasă de sus, pe când eu reprezint, dacă voiți, tot o democrație, deși cuvântul, de multă, vreme, nu-mi mai place, căci jignește gustul meu estetic, dar democrația mea, dacă este democrație, înseamnă a ridică pe acel de jos ori cât de sus. (*Aplauze pe băncile majorității*). Și de aceea, eu mi-am clădit viața mea pe muncă și pe merit, și respect pe oricine și-a clădit viața pe muncă și pe merit, iar pentru alți oameni, lozinca e: În lături cu munca și în lături cu meritul; să fie toți de-a valma. Aceasta însemnează însă moartea morală a unei societăți.

Iar dacă d-voastră mă întrebați: dar atunci ce este de făcut? Atunci, eu v-aș sfătui să nu aveți în vedere pe funcționarii care au mai multe lefuri, ci pe aceia care au o anumită leafă.

Iată, cutare mare funcționar, încasator de milioane, de care s-a vorbit aici, despre care nu-mi place să vorbesc în public, dar numele căruia este în gândul tuturor. Dacă i s-ar da profesorului acela cu haina uzată, pe care bărbatul politic nu-l primea să vorbească cu dânsul, din cauza acestei înfățișări umile, dacă i s-ar da să înlocuiască toate micile lefi pe care le adună prin noroi și prin frig, de la un capăt al orașului la altul, cu leafa marelui funcționar, care are una singură, dar ce leafă, eu cred că ar primi foarte bucuros să facă acest schimb. (*Aplauze pe băncile majorității*). Nu este vorba de câtă leafă, este vorba de ce leafă (*aplauze pe băncile majorității*), și pe cele liberale, și este vorba de pentru ce această leafă.

Acestea sunt cele trei mari întrebări, care trebuie să le punem noi acum. Iar dacă d-voastră vreți să loviți în oamenii care iau banul țării fără drept, eu vă dau repede un mijloc: în afară de anumite prescripții ale statutului funcționarilor, și marii cumularzi nu sunt din cei cu statutul funcționarilor, sunt din cei cu porțița din dos, pentru anumite merite politice, dacă voiți să loviți în aceștia, să acordați satisfacția pe care o întregă opinie publică,

desigur că o așteaptă și are dreptate să o aștepte, în vremurile acestea cumplite, dați afară pe oricine, ori unde nu îndeplinește o funcțiune pe care a avut îndrăzneala de a și-o atribui.

Acestea sunt cuvintele pe care le-am avut de spus¹. (*Aplauze pe băncile majorității*).

NOTE

1. Discuția a continuat și la un moment dat N. I. i-a replicat lui I. Vasilescu Nottara, care spusese că „trebuie să fie vorba de savanți adevărați, nu de savanți improvizați de ultima oră care să vină să beneficieze de acest proiect de lege”: Eu am ridicat cuvântul nu numai pentru profesorii de Universitate. Eu, și când s-a ținut colegiul universitar, am vorbit de întregul corp didactic. Profesorul meu din provincie, care crește zece copii, care ca să strângă până la 20.000 lei pe lună trebuie să alerge de la un capăt al orașului la celălalt, dumneata îl vei vedea acum lovit de reducerea salariilor și în același timp îl vei vedea redus la două funcțiuni, din care, dintr-una va primi numai a cincea parte; și eu nu zic că îl vei avea dumneata pe suflet, dar îl vom avea pe suflet noi toți pe omul acela și întreaga lui familie. Și acesta este un tip care se găsește în mii de exemplare, în întreaga țară. Din nou răspunde lui I.V.N., care observase sarcastic: „savanți de comisie vor fi cu sutele!” :

Unii sunt. Andrei Rădulescu, de exemplu, care este la Academia Comercială. Sunt două articole care se bat cap la cap. Este un articol, pe care l-am introdus eu, acela cu consiliul de apreciere: art. 18, alineatul ultim, dar acela în care se spune că cei de la Curtea de Conturi, și așa mai departe, au aceleași drepturi, fără prețuire din partea unei comisiuni, nu este de la mine.

D.R. Ioanițescu, raportor: La acel articol operează plafonul, pe când la cel introdus de d-voastră nu operează plafonul.

N. Iorga: Plafonul d-voastră o să cadă în capul celor nevinovați (*ilaritate*). Aceasta este o țară în care plafonurile nu țin (*ilaritate, aplauze*).

Și în încheiere:

Vasilescu Nottara: ...sunt de acord cu principiul acestei legi, însă punând un singur articol: că nimeni în stat nu poate să ia o leafă mai mare decât maximum, pe care îl fixați d-voastre. În acest fel

și morala publică este mulțumită, pentru că nu vor mai fi funcționari plătiți cu sute de mii de lei pe lună, și statul va putea face economii, iar funcționarul, prin o muncă intensivă, va putea câștiga cu ce să poată trăi. Admițând deci acest singur articol al maximumului de leafă, cred că se rezolvă întreaga chestiune.

N. Iorga: Nu cincimea?

I. Vasilescu Nottara: Nu, un maximum de leafă.

N. Iorga: Domnilor suntem oameni bătrâni; ori e cineva monogam, ori este cineva bigam. Dar să fie unul cu o nevastă, și cu o cincime de nevastă alături, aceasta nu se poate (*ilaritate, aplauze*).

Ședința din 22 decembrie 1930

Protestează pentru unele recomandări de modificare a legii cumulului făcute de el și ignorate de Adunare:

D-le președinte, aș fi dorit să fie față la cele ce spun și d. președinte al Consiliului de miniștri¹, deoarece o parte din cele ce voi spune îl privește și pe d-sa. Dar, cu toate că nu este de față, voi vorbi, căci sunt sigur că va avea prilejul de a recunoaște că am dreptate.

În ce privește prima parte, am auzit că, în lipsa mea de ieri, cineva mi-a dat sfatul să fiu dezinteresat, punându-se în legătură cele ce am spus eu cu situația mea în învățământ. Cu alte cuvinte, în lipsa mea, cineva a binevoit să-mi recomande, ca intelectual, să fiu dezinteresat.

D-lor, să-mi dați voie să nu răspund la astfel de sugestii. Când un om și-a dăruit statului casa lui și biblioteca lui și a fost întotdeauna la dispoziția statului și când vine unul, pe baza nu știu cărei democrații, să spună că intelectualii au datoria de a nu primi răsplata osteneții lor, este un lucru așa de absurd, încât mi-ar fi imposibil să-i răspund.

Dar iată, d-le președinte, ce vroiam să spun, și aceasta o puteți judeca și d-voastră.

Eu am primit asigurarea, sâmbătă, că nu se va ține ședință duminică. Asigurarea aceasta mi-a dat-o d. președinte al Consiliului, care a întrebat dacă este bine să țină ședință mâine, și eu i-am spus: nu. „Atunci ședința viitoare va fi luni”. Prin urmare, eu am fost împiedecat de a vorbi la discuția pe articole². Țin să constat acest lucru și dacă d. președinte al Consiliului crede că memoria mă înșală, îl rog să vie să-mi spună că n-am dreptate.

În al doilea rând, am fost în cabinetul d-lui președinte al Consiliului sâmbătă și i-am spus că anumite modificări de articole prefer să nu pară a fi impuse de mine, ci să vie de la chibzuința d-sale. Am redactat două articole pe care le-am încredințat d-lui președinte al Consiliului. D. președinte al Consiliului mi-a declarat, la rândul său, că aceste articole nu vor fi modificate din forma pe care i-am dat-o d-sale și am întrebat: „Sigur? ”. D. președinte al Consiliului mi-a spus „cuvânt moldovenesc”.

Atunci, să-mi dați voie, sunt două feluri de cuvinte moldovenești: al meu și celălalt. Fiindcă, s-au modificat aceste articole.

O voce: Camera le-a modificat.

D. V. Toncescu: Camera n-are oare nici un drept de a modifica? (*Zgomot*).

D. N. Iorga: Eu știu ce am vorbit cu un președinte de Consiliu care, după sistemul d-voastră democratic, are dreptul de a lua angajamente în numele Camerei (*zgomot, întreruperi pe băncile majorității*).

O voce: În numele Camerei? (*Zgomot*).

D. N. Iorga: Mă rog, mă rog, când vă are demisiile toate în mână, poate să hotărască ce vrea (*protestări pe băncile majorității*). Dar nu mă sperie pe mine apucături de acestea, le cunosc de treizeci de ani și nu mă ating. Stăpânesc eu elevi mai în vârstă decât mulți dintre d-voastră; nu mă supărați cu strigăte de felul acesta. Ar fi o datorie elementară să lăsați pe un om de vârsta mea, care v-a adus astfel de servicii, să-l lăsați să vorbească. Sau doriți d-voastră ca puțină opoziție nepătimasă pe care o aveți aici să iasă din Adunare, trântind ușa după dânsa? Dacă doriți, o veți avea. Dar eu nu pot admite, d-le președinte, când vorbesc eu, cu ce-mi dă dreptul viața mea întregă să fie, urletele acestea necuviincioase. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc, protestări pe băncile majorității*).

O voce: Dar nu sunt urlete!

D. N. Iorga: Orice urlet e necuviincios. Nu este de vină cuvântul meu; e de vine cine urlă. Cine are ceva de spus, să se urce după mine la tribună, să ceară cuvântul. (*Zgomot*).

Și s-a modificat un articol în care se prevedea că profesorii în învățământul secundar au dreptul să aibă o a doua catedră. S-a călcat învoiala pe care am avut-o în această privință. S-a călcat încă un punct al acestei învoieli. Era vorba ca profesorii de Universitate să poată ocupa una sau mai multe situațiuni în marginea strictă a competenței lor, în marginea strictă a chemării lor științifice. Așa a fost învoiala, și, în loc să am mai mult, am avut mai puțin de cum fusese înțelegerea, eu, acela care prezintă legea. Când eu am o înțelegere cu cineva și Camera nu mă lasă să îndeplinesc această înțelegere, și când este dat cuvântul meu de moldovean, atunci părăsesc locul

meu; dar nu se poate, pentru că se împotrivesc Camera să calc un cuvânt pe care l-am dat.

Și eu vă anunț că hotărârea pe care a luat-o Universitatea din București, colegiul universitar, s-ar putea întâmpla să nu fie modificat și voi chema din nou colegiul universitar, voi arăta ce am cerut, voi arăta care este articolul primit și voi arăta modificările care s-au impus, și eu voi fi cel dintâi care voi urma hotărârea de acolo de a nu alege între cele două catedre. Nu voi alege între cele două catedre, fiindcă d-voastră nu puteți să cereți unui om de vârsta mea, care a ajuns să aibă la Academia Comercială 15.000 lei pe lună, pentru trei zile pe săptămână, să primească a cincea parte, 3.000 lei pe lună. Atunci, mai bine să se facă cineva șofer de automobil, decât să onoreze învățământul superior al țării cu zeci de ani de experiență. Acestea le-am de spus și dacă d-lor, cei câțiva care au strigat, ar fi avut altă atitudine, le-aș fi răspuns liniștit.

Tonul cu care vorbesc nu se îndreaptă către vechiul meu prieten, președintele Consiliului, ci se îndreaptă, înainte de toate, către aceia care nu au ținut Parlamentul pe linia nobilă și demnă pe care am impus-o eu când stăteam pe acel loc (*arătând spre fotoliul preșidențial*) în primul Parlament al României unite³. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*).

NOTE

1. Președintele Consiliului de miniștri era G. G. Mironescu.
2. Se discutase legea cumulului. Vezi și supra.
3. *A urmat explicația raportorului, D.R. Ioanițescu și replica mulțumită a lui N. Iorga:*

D-lor deputați, regret că n-am fost de la început aci, pentru ca să arăt d-lui profesor Iorga textul adevărat al legii, așa cum a ieșit din votul de ieri al Camerei. Probabil că d. profesor Iorga, care a lipsit ieri - regretăm și noi lipsa d-sale - a cerut informațiuni și i s-a prezentat numai prima parte a unui amendament, și dacă ar fi fost numai această parte, atunci desigur protestul d-lui profesor Iorga, că d. președinte al Consiliului nu s-ar fi ținut de cuvânt, ar fi fost îndreptățit.

D-lor, în calitate de raportor, am primit dispozițiunea să iau înțelegere cu toți reprezentanții partidelor și, în special, cu d. profesor Iorga, care, pe lângă că este reprezentantul unui partid, este și rectorul Universității din București și este și savantul Iorga.

M-am prezentat la d-sa, i-am arătat textul modificator, așa cum ieșise din sânul comisiei legislative și d. profesor Iorga a binevoit să redacteze personal un amendament. Acest amendament a ieșit așa cum

ați dorit d-voastră, d-le profesor Iorga, din studiul comisiunii legislative și a fost prezentat în fața Camerei. Prin acest amendament erau scoși de la aplicarea prevederilor legii, adică erau în afară de legea cumulului, membrii învățământului superior, care au însărcinări în marginile stricte ale specialității lor, precum și oamenii de știință de o valoare excepțională, care sunt chemați a preda cursuri la institutele de înaltă cultură. În privința acestora va hotărî o comisiune compusă din președintele Academiei Române, rectorul Universității din București, rectorul Academiei de înalte studii comerciale și industriale, primul-președinte al înaltei Curți de Casație și primul-președinte al Consiliului legislativ. Acest amendament privea numai pe profesorii din învățământul superior nu și pe cei din învățământul secundar. În urmă, ați venit cu propunerea d-voastră și pentru învățământul secundar. Prin urmare, toți oamenii de știință, de o valoare excepțională, aveau să treacă prin această comisiune arătată în acest articol, comisie prezidată de d. profesor Iorga, dacă erau considerați că într-adevăr merită să iasă din prevederile legii și deci nu intrau în aplicarea legii cumulului. Ieri de dimineață d-voastră ați trimis din nou vorbă d-lui prim-ministru că ar fi bine ca în acest articol să intre și profesorii secundari. D. prim-ministru a venit și a convocat comisia legislativă, convocându-mă și pe mine. Am luat în discuțiune această chestiune și am admis-o. D. profesor Haneș a venit cu legea de organizare a corpului profesorilor din învățământul secundar și ne-a arătat că în art. 126 din această lege, votată în 1928, câteva luni înainte de venirea Partidului Național-Țărănesc la cârmă, se prevede că profesorii secundari nu pot să ocupe două catedre, dar să se respecte drepturile câștigate pe baza legii cumulului din 1890.

D-lor, dacă am fi admis la art. 6, unde sunt normele de viitor, unde noi prevedem care are să fie soarta tuturor profesorilor secundari de azi înainte, atunci, desigur, trebuia să dăm dreptate d-lui profesor Haneș și să nu ne mai gândim că este loc pentru a doua catedră la cei din învățământul secundar. Ce am făcut, d-lor, ca să împăcăm cele două cerințe, deși în învățământul secundar pot să fie unii din oamenii de știință, oameni de înaltă cultură, așa cum d-voastră ați preconizat?

La amendamentul d-voastră, care a rămas neschimbat, care vizează pe membrii învățământului superior, am adăugat; „membrii învățământului secundar”.

Prin urmare, situațiunea, din momentul de față, a profesorilor secundari și a profesorilor superiori, este următoarea: Pe viitor li se aplica art. 6, celor care de astăzi înainte vor fi numiți. Ei nu pot lua două catedre; când însă vor să ia două catedre și să nu fie vorba nici de plafon, vor trebui să se adreseze comisiei compuse din toți rectorii Universităților, din primul-președinte al Curții de casație și ceilalți președinți de care v-am vorbit.

Prin urmare, d-le profesor, sunt respectate întru totul dispozițiunile d-voastră. Nu este vorba de cumul la cei care d-voastră îi veți găsi că intră în dispozițiunile art. 6, fie că este vorba de învățământul superior universitar, fie că este vorba de învățământul economic, fie că este vorba de învățământul secundar. Inșă, ca să ne punem de acord cu legea de organizare, noi am trecut, în prima parte a art. 6, dispozițiunile *tale quale* ale legii de organizare. Și derogarea nu o vom face noi, ci o veți face d-voastră, în comisiunea unde trebuie să se adreseze toți membrii învățământului secundar.

Am conciliat, așa dar, două texte și am ținut cont de îndreptățițele d-voastră observațiuni. Membrii învățământului secundar și membrii învățământului superior intră în cadrul vizat de d-voastră și vor trece prin acea comisiune care va aprecia meritele lor de oameni de știință și de înaltă cultură.

D-le profesor Iorga, nu știu cine v-a informat că unii din colegii noștri ar fi vorbit de intelectuali care nu trebuie să fie plătiți.

Am urmărit dezbaterile, și la discuțiunea generală și aci - vă rog să cercetați stenogramele - și ori de câte ori se rostea numele d-voastră, și se viza specialiști de valoarea d-voastră culturală, nu am avut decât părerile și declarațiunile pe care le auziți regulat, de când acest Parlament a luat ființă.

Noi v-am considerat totdeauna ca om de înaltă cultură, ca făclierul neamului, ca apostolul neamului. (*Aplauze pe băncile majorității*). Să nu ne faceți injuria să credeți că, odată d-voastră lipsind, sentimentele noastre s-ar schimba, că ele ar fi numai de fațădă. Sentimentele noastre față de domnul profesor Iorga sunt acelea pe care întreaga națiune le are: apreciere și devotament; dar mai ales noi ne închinăm față de puterea d-voastră de muncă și în ce privește cultura românească și în tot ce ați făcut, începând de la ultimul învățător până la cel mai de sus. (*Aplauze, strigăte de „bravo”, pe băncile majorității*).

D. St. Cicio Pop, președinte: D. profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, sunt aproape lămurit. Însă, dacă eu am protestat împotriva unei schimbări, care am crezut că s-a introdus asupra formei pe care o primise d. președinte al Consiliului, aceasta se datorește la două lucruri.

Mai întâi, ziarele, care sunt în strânsă legătură cu d-voastră, mi-au furnizat, de dimineață, informațiunea că s-a schimbat cu desăvârșire textul, dându-i chiar o formă absolut deosebită de forma pe care o pusesem.

Dar, pe lângă aceasta, eu, când vorbesc în chestiunea cumulului, vorbesc puțin și pentru dreptatea mea - m-am prezentat mai mult ca exemplu - dar vorbesc pentru o întreagă clasă, și când n-au înțeles mulți dintre profesorii care sunt aici și când unii dintr-înșii, au venit - am aici hârtiile - și mi-au înfățișat o altă redacțiune, dumnealor, care fuseseră aici, cum voiți ca eu, care eram la Constanța, să știu mai bine decât acei care erau aci și au venit să se plângă la mine că s-a schimbat articolul?

Prin urmare, cu multă plăcere iau act de declarațiunile d-lui Ioanițescu și, mai ales, iau act cu foarte multă plăcere, nu numai de cuvintele amabile pe care mi le-a adresat, dar de tonul pe care-l întrebuințează d-sa, tonul pe care-l întrebuințez eu și tonul pe care, din nenorocire, nu-l întrebuințează toată lumea. Și care, în nici un caz, nici cuvinte, nici strigăte nearticulate, nu trebuie să se îndrepte față de un om care, pot să zic, este ceea ce m-a ajutat Dumnezeu să fiu și este, mai ales, ceea ce față de d-voastră am fost de atâtea ori și în greșelile d-voastră.

D. V. Toncescu: Rămâne constatarea că este un singur cuvânt de moldovean ... în orice caz, d-le profesor...

D. N. Iorga: Vă rog, nu discut personal cu nimeni.

D. V. Toncescu: În orice caz, facem constatarea că este un singur cuvânt de moldovean și la d-voastră și la d. prim-ministru. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. St. Cicio Pop, președinte: Țin să adaog și eu ceva la cele spuse de d. raportor Ioanițescu.

D-voastră, d-le profesor, ați binevoit a-mi trimite ieri din Constanța o telegramă. Imediat am chemat pe d. prim-ministru, care, cu cea mai mare sollicitudine, a întrunit comitetul delegaților împreună cu d. raportor, pentru a pune în concordanță această dorință a d-voastră cu legea de organizare a învățământului secundar.

Am observat la d-sa cea mai mare bunăvoință și solicitudine pentru ca d-voastră să fiți satisfăcut. Am ținut să spun ulterior aceste cuvinte, pentru că m-ar dura să credeți că moldoveanul nu și-a ținut cuvântul. (*Ilaritate.*)

Din nou la legea cumulului:

D-le președinte, d-lor deputați, aș fi vroit să vorbesc, după ce reprezentanții partidelor care au guvernat ar fi luat cuvântul. Se pare însă că nu vor lua cuvântul și, așa fiind, sunt silit să vorbesc înaintea momentului pe care mi-l alesesem.

Eu trebuie să spun foarte limpede că sunt împotriva acestui proiect de lege. Și sunt împotriva acestui proiect de lege pentru motivele foarte simple pe care le voi arăta pe scurt.

Eu nu tăgăduiesc că țara se găsește în împrejurări financiare foarte grele, că ne pot amenința primejdiile foarte mari, dar iarăși îmi dau seama de motivul pentru care situația financiară este așa de rea. Situația financiară este în legătură cu economia națională și economia națională este în legătură cu starea de spirit a unei societăți, și faptul acesta că societatea noastră este bolnavă în întregime, bolnavă de neîncredere, de lipsă de iubire a muncii, de lipsă de solidaritate, aceasta o voi arăta când va veni în discuție bugetul statului. Deocamdată mă opresc la măsura aceasta pe care d. ministru de Finanțe ne-o propune¹. Nu că eu aș crede că această clasă a funcționarilor nu trebuie să ajute și ea statul, deși este în afară de orice îndoială că acestei clase i s-a cerut mai mult decât celorlalte și i se va cere întotdeauna mai mult, fiindcă atunci când noi am avea o administrație de un caracter mai complicat și mai sigur, am ști să descoperim izvoarele de venituri, pe când așa noi ne furăm pe noi înșine. Statul dă leafă, are la îndemână funcționarul, ia înapoi funcționarului ceea ce i-a dat. Nu este nimic mai ușor decât să jupoi pe funcționar. Cred că ar fi fost mult mai bine ca de la început să se fi scăzut lefurile funcționarilor, decât funcționarii să trăiască neconținut în așteptarea loviturii care va veni mâine; nimeni nu știe exact ce are. Știe ce are acum, nu știe ce va fi mâine. La măsurile excepționale de acum se va adăuga o măsură excepțională mâine, vine altă măsură excepțională și din excepțional în excepțional se poate întâmpla ca unui funcționar să i se oprească o jumătate din salariul lui. Sunt unele cazuri de impunere, când ceea ce plătește statului este aproape jumătate din salariul lui. Și pe lângă aceasta se mai adaugă, dată fiind formula de percepere, și o supărare de fiecare moment.

Dar, d-le ministru de Finanțe, și eu nu vă consider pe d-voastră ca om, știu eu foarte bine ce simțiți și ce gândiți d-voastră, și știu ce ați face, dacă v-ați găsi în alte împrejurări decât în împrejurările în care vă găsiți, eu vorbesc cu ministrul de Finanțe al României, cu acela care din motivele pe care le voi arăta la sfârșit, în loc să înfățișeze o soluțiune mult mai bună, este silit să înfățișeze soluția mult mai rea de acum; motivele acestea, de altfel, le ghiciți încă de pe acum, dar îmi face mie o plăcere să le mai spun încă odată. Dar d-voastră ați fi putut să veniți cu altceva, dacă vroiați să luați de la funcționari, dacă socoteați că funcționarii nu au dat de-ajuns, dacă socoteați încă un lucru: că funcționarii pot suporta mai mult. Pentru că funcționarul, vă rog, d-voastră îl plătiți pentru ce? Nu ca să figureze în buget, nu ca să fie înscris în statele d-voastră; funcționarul îl plătiți ca să poată funcționa și pentru ca funcționarul să funcționeze în adevăr, să-și îndeplinească rostul lui, el trebuie să aibă o anumită situație materială. El nu trebuie să aibă anumite griji ale casei. Un profesor a cărui familie nu are ce mânca sau care trebuie să îngrijească de nevoile familiei sale, se va duce la curs cu totul cu alt cap decât profesorul care este asigurat în ceea ce privește viața materială a familiei sale; un judecător care nu are astfel de griji va judeca altfel, cu o minte mult mai limpede decât acela care iese din chinurile economiei lui casnice; un ofițer care este asigurat, în ceea ce privește cele dinlăuntru ale casei sale, se va oferi mai ușor ca jertfă pentru siguranța unei societăți decât în cazul celălalt, și un funcționar administrativ care va fi plătit cum trebuie, funcționarul acesta administrativ nu va recurge la mijloacele pe care d. Petrovici le vedea chiar acum, pe care eu mai bucuros - dacă poate să fie bucurie în această gradație - le-aș vedea într-un viitor mai depărtat.

Fiindcă se poate să fie funcționari care iau mită, dar sunt sigur că, în momentul de față, numărul funcționarilor martiri este infinit mai mare decât numărul funcționarilor care pe căi ilegale își asigură ceea ce ar trebui să le asigure statul.

Să mi se dea voie să vorbesc nu numai pentru interesele, dar și pentru onoarea clasei din care face parte acest corp didactic, din care mă onorează a fi unul din membri.

Nu știu dacă în această Cameră este cineva care să fi citit o carte, puținel mai veche, pe care era natural ca generația mea să o fi avut în mână, asupra împărășiei țărilor. E scrisă de Mackensie Wallace, un englez care a petrecut multă vreme acolo, care cunoștea perfect Rusia de la un capăt la altul, Rusia de pe vremea lui Alexandru al II-lea. El făcea observația că s-au întrebuințat împotriva funcționarilor mitarnici, care sunt înfățișați în comedia lui Gogol, toate mijloacele de supraveghere, de inspecțiune, de pedeapsă și nu s-a ajuns la nici un rezultat. Atunci s-a gândit cineva să dea funcționarilor

ceea ce le trebuia într-adevăr. Și, din momentul ce s-a dat funcționarilor ceea ce le trebuia într-adevăr, mita aceasta, care era o plagă pentru societatea rusească, mita aceasta a fost foarte rară și Gogol n-a mai fost, cu „Revizorul” lui, de actualitate.

Nu se poate cere oricărui om să fie eroinic, și e bine ca, atunci când nu este eroinic, să nu se vadă că este mâna statului care împinge la păcat, căci cu asemenea mijloace este mâna statului care împinge la păcat o societate întreagă.

Funcționarul turc lua mită. Pentru ce? Pentru că era plătit la nu știu câte luni și natural că trebuia să ia din afară acești bani. Sub regimul lui Mustafa Kemal nu mai este așa. Acum se plătește leafa, funcționarul este asigurat pe câțiva ani și funcționarii au un grad de moralitate pe care nu-l avuseră înainte.

Dar am spus, eu înțeleg că asupra clasei funcționarilor să cadă ceva din sarcina pe care trebuie să o primim cu toții. Dar să ne înțelegem, d-le ministru de Finanțe, adică, încă odată, să ne înțelegem în teorie, fiindcă în practică, dacă am sta numai noi doi și am vorbi, am fi înțeleși de la cele dintâi cuvinte; numai cât situația d-voastră este, din nenorocire, alta și, din fericire, situațiunea mea este alta. Nu am legăturile pe care le aveți d-voastră, eu nu trebuie să țin samă de considerațiile de care trebuie să țineți seamă d-voastră; mie nu-mi impune nimeni să fac sacrificii de conștiință din acelea pe care miniștrii, care reprezintă un partid și un partid format de curând, în care trebuie să ascuți în multe părți, sacrificii pe care un astfel de ministru trebuie să le primească în fiecare moment,

D-le ministru, dar d-voastră puteați să reduceți fără să luați un ban de la funcționarii utili, puteați să reduceți bugetul funcționarilor cu o treime. Noi avem numărul acela de 333.000 de funcționari și s-a făcut, în ziarele noastre, o comparație cu numărul funcționarilor din Anglia. Și atunci, dacă își dă seama cineva decât poate plăti Anglia și decât poate plăti România, și nu numai atât, dar de complexa viață engleză, care cere mult mai mulți funcționari decât simplitatea și caracterul patriarhal al vieții noastre, atunci își dă sama cât este de monstruos să avem noi atâția funcționari. Și atunci, fără îndoială, trebuie să înlăturați din numărul funcționarilor noștri pe toți acei care n-au nici un fel de rost. Eu nu cred că a venit încă momentul mării prefaceri, care să înlătore birocrăția înstăpănită la noi, încă de pe vremea Regulamentului Organic. Iată o aniversare pe care, de acum patru ani, trebuie s-o sărbătorim: 100 de ani de birocrăție. Aceasta a început la 1834. Dar înainte de birocrăția franceză, trecută, prin ruși și venită la noi - fiindcă este un dar francez din mâna rușilor această birocrăție de la 1834 - treburile mergeau fără să cheltuim atâta pentru hârtie, fără să avem zece oameni pentru ca o hotărâre să iasă și alți zece oameni pentru ca această hotărâre să fie îndeplinită, fără să

avem birourile acelea care concentrează paraziți, birouri care, de la o bucată de vreme, întrunesc familii întregi. Iată, mi s-a citat un caz, care arată cât era de necesar ca, în loc ca d-voastră să umblați cu o armă tăioasă deasupra capetelor care nu sunt la aceeași înălțime, și să tăiați tot ceea ce vine mai sus de linia d-voastră, cât de necesar era să nu întrebuițați acest mijloc, ci să înlăturați pe aceia care nu fac nici o treabă și care în toată concepția cuvântului sunt netrebniți. Mi s-a citat un caz al unei familii întregi așezată într-un birou. Întâi, tatăl a căpătat o funcțiune, pe urmă, având și un băiat, s-a gândit că i-ar prinde foarte bine dacă ar avea și băiatul acolo. Și cum era om cu influență politică, a reușit să bage și băiatul. După aceea, când i-a crescut un altul, s-a îngrijit și de dânsul să-l aibă tot în apropierea lui; și, fiindcă avea și două fete, au fost plasate și aceste fete tot la minister, iar, la urma urmelor, deoarece nevasta rămăsese singură, acasă, i s-a găsit și ei un rost de diurnistă. Cum era om cu oarecare influență, iată că i-a strâns pe toți împreună. Nu vreau să citez numele, dar faptul este adevărat.

Este un adevăr că noi avem o treime de funcționari inutili. De ce avem acești funcționari inutili? Întâi, din cauza birocrăției. Când am venit în fruntea Universității, am găsit și acolo o mulțime de funcționari. Eu nu pot să scot funcționarii care nu lucrează, dar mă servesc numai de vreo doi, care pot să facă tot rostul de acolo, toți ceilalți fiind pe deasupra. Poate că la casierie să mai trebuiască vreunul sau doi și încă doi, trei, la biroul burselor. Vedeți, prin urmare, că și cu un număr restrâns de funcționari se poate foarte bine conduce o mare instituție publică. De la început am văzut pe aceia care nu-mi trebuiesc, dar eu nu mă găsesc în situația unui ministru, căci în această situație eu i-aș înlătura pur și simplu pe toți aceia care nu au nici un fel de rost, care sunt numai figuri birocratice. Plătește omul cât plătește scaunul pe care stă, și cât plătește masa la care lucrează, iar în ce privește hârtia, hârtia aceasta stricată este mult mai scumpă, decât isprava pe care o face birocratul inutil.

Nu este vorba însă numai de aceasta. Funcționarii sunt în mare parte acolo, fiindcă au adus servicii de partid, fiindcă organizația partidelor noastre este o organizație de interese personale, presărate cu câteva idei generale. Doar nu trăiesc în țara aceasta, având și eu oarecare viață politică, de vreo patruzeci de ani de zile, fără s-o știu! Mi s-a întâmplat și mie, față de puținii oamenii pe care îi am în jurul meu, mi s-a întâmplat, în momentul când puteam și eu să hotărâsc, în cele câteva luni de zile când am stat împreună cu unii dintre d-voastră, mi s-a întâmplat, zic, să văd venind, dacă nu marea cohortă pe care a trebuit s-o satisfac, un mic grup - partea cea mai rea din grupul meu - care se îndrepta către mine cerând astfel de satisfacțiuni. Numai că eu am putut refuza, d-voastră însă nu. Este adevărat că d-voastră,

nerefuzând, ați ajuns unde ați ajuns și eu, refuzând, am rămas unde sunt. Dar virtutea cetățenească cere nu ceea ce ați făcut d-voastră, ci ceea ce am făcut, și ce am suferit eu.

Sunt funcționari pe care i-ați moștenit de la toate guvernările trecute, funcționari care au venit numai fiindcă au votat pe aceia care au guvernat țara, și la funcționarii aceștia s-au adaus funcționarii d-voastră; și când nu i-ați putut plasa, atunci ați înființat administrațiile autonome. Pentru aceeași funcțiune, pentru același lucru, la minister ai pe unul, la administrația autonomă ai pe altul, și cu legea cumulului veți avea ocazia să plasați și pe alții. Și știți la ce rezultat s-a ajuns? Nu numai la rezultatul că o mulțime de oameni netrebnci mănâncă bugetul, dar se ajunge și la altceva: o parte din funcționari servesc pe un anumit stăpân și altă parte dintre funcționarii aceștia, numiți pentru motive politice de partid, servesc pe un alt stăpân. Nu este minister în care să nu existe sabotori, nu este minister în care să nu existe oameni care raportează binefăcătorilor lor (*aplauze*), și nu este minister în care să nu se pregătească celor care guvernează cele mai mari dificultăți, pentru ca să fie satisfăcut domnul care, de undeva, trage sforile. Și atunci, birocrății superficiali trebuie înlăturați. Oamenii aceștia trebuie ținuti măcar sub suspiciune. Dacă este vorba de o lovitură, lovitura să cadă, înainte de toate, asupra acestor oameni.

Mi-e aproape rușine să spun care e a treia categorie de funcționari. Sunt, mai întâi, servitorii birocrăției, al doilea sunt servitorii partidelor și al treilea sunt foarte deseori servitorii păcatelor personale ale oamenilor care au guvernat. Sunt oamenii de casă pe care aceștia, chiar dacă nu sunt încadrați în partid, nu-i uită nimeni. Dacă nu le pot da funcțiuni, dau burse copiilor lor.

Credeți d-voastră că eu, care prezidez comisia burselor, nu știu că sunt alte burse decât bursele pe care le dăm noi? Credeți d-voastră că, dacă nu văd actele prin care se acordă burse fetei înzestrate cu mare talent muzical și uneori de pictură a cutărui om prețios, nu văd eu, ducându-mă în străinătate, pe înșiși cei care beneficiază de astfel de burse? Nu știu eu că din Ardeal au plecat fără să se spuie un singur cuvânt, zeci de tineri, care deseori au trebuit șapte ani să stea în străinătate, fiindcă cei dintâi trei ani au fost întrebuințați pentru învățarea limbii franceze? Credeți d-voastră că nu am eu o listă pe care pot să v-o prezint totdeauna? Credeți d-voastră că nu am fost în stare să alcătuiesc și grupe de familii: tatăl funcționar, fiul bursier, fiica având talent la muzică sau la pictură? Dar mi s-a întâmplat un caz în care nu știu dacă bursa se dăduse înainte, dar după intervenita mea, pe vremea guvernului liberal, această bursă a trebuit să fie suprimată. Era o doamnă evreică din Chișinău, care avea două fete. A cerut bursă întâi pentru o fată, pe urmă a cerut și pentru a doua fată. Am avut înaintea mea cererea în care d-na aceasta,

care cunoștea poate pe un politician de acolo din Chișinău, spunea: din moment ce sunt două fete la Paris, și cum Parisul este un oraș periculos, de ce eu ca mama lor nu aș căpăta o bursă acolo, care să-mi permită să le supraveghez de aproape? Așa încât noi am plătit poate și virtutea acestor două domnișoare israelite de la Chișinău.

Prin urmare, când aveți d-voastră pe cei pe care îi impune birocrăția, pe cei pe care îi împing partidele, și pe cei care îi strâng cu atâta dragoste interesele de familie, interesele de prietenie, interesele, de multe ori, de corupție ale cutărui sau cutărui dintre oamenii care pot hotărî, este de unde tăia.

Dar de câte ori am ridicat chestia aceasta în atâtea Camere! Dar în conștiința fiecăruia s-a fixat această hotărâre că este de unde tăia.

Dar aici recunosc și eu că o astfel de operație, în momentul acesta de tulburare în suflete, de mare mizerie materială în care este atâta substanță inflamabilă, în această societate în care de atâția trebuie să-ți fie și milă, este o operație grea. Dar aici intervine, d-le ministru, altceva, altceva pe care vi l-am spus de atâtea ori chiar în conversații particulare, și nu voi spune aici dacă m-ați aprobat sau m-ați dezaprobat și care sunt motivele pentru care aprobarea eventuală a d-voastră nu s-a putut preface într-o măsură de stat.

Credeți d-voastră - și întrebarea aceasta am pus-o la mai multe guverne până acum, și în privința aceasta am întreat și conștiința mai multor Camere - credeți d-voastră că sistemul francez, care de altfel a fost adoptat de o mulțime de țări, sistemul francez al funcționarului care este întotdeauna numai un funcționar, al funcționarului necântărit, neexaminat de aproape, fără nici un fel de deosebire între un fel de om și un altfel de om, credeți d-voastră că sistemul acesta trebuie păstrat? Că este imoral, nu este nici un fel de îndoială. Sunt fel de fel de oameni, cu fel de fel de greutăți, în rândurile funcționarilor. Eu totdeauna am fost indignat de faptul ca, pentru greșeală, un funcționar să fie pedepsit. Dar nu a existat niciodată, la nici un minister, un fond anual și o comisiune care să ofere garanții, un fond din care să se poată răsplăti un funcționar care depune muncă excepțională. Nu credeți d-voastră că, între calitățile unui funcționar și calitățile altui funcționar este o deosebire?

Dar aici recunosc și eu că prețuirea este mai delicată. Dar este vorba de funcționari care au ori n-au și alte venituri și este vorba de funcționari care au familie și de funcționari care nu au familie. Dacă d-voastră voiți să rezolvați drept această chestiune a funcționarilor, a părții pe care funcționarul trebuie să o aducă, pentru a sprijini statul român în aceste împrejurări grele, d-voastră trebuie să urmați sfatul pe care mi-am permis să vi-l dau: anume acela de a

cere oricărui funcționar, într-un timp oarecare, în două săptămâni, într-o lună de zile, să facă o declarație, în care să arate care este situația lui de familie, care sunt celelalte izvoare de câștig ale lui. Și de altfel, dacă ar fi vrut cineva să vă înșele, aveți și mijlocul de a-l descoperi. Acest mijloc ar fi consistat în căutarea actelor fîscului: v-ați fi dus la declarația pe care fiecare trebuie s-o facă. Și atunci desigur că d-voastră ați fi constatat că un birocrat fără folos este un om numit pentru interese de politică, de multe ori pentru interese de partid, contra intereselor d-voastră, că este spionul și dușmanul d-voastră, pe care-l aveți chiar acolo în minister. De altfel, d. Vaida-Voevod, în Ministerul coaliției, în plină Cameră, a declarat că nu poate governa fiindcă este sabotat în așa fel că orice acțiune a d-sale se oprește în drum.

Când constați că funcționarul este numit pentru ochii frumoși, când este vorba de un funcționar mai puțin matur, se poate întâmpla să fie ai nevestei, când funcționarul este mai în vârstă, se poate întâmpla să fie frumoși ochii unui membru mai tânăr din familie, când constați că acest funcționar pe lângă celelalte toate, are o avere personală, că acest funcționar are o moștenire, că acest funcționar are o zestre de la nevasta lui, când constați că acest funcționar este singurul care beneficiază de o leafă, să zicem de 10 sau 20.000 lei, iată acolo trebuie să loviți. Toți oamenii aceștia, care pot trăi și după ce au pierdut funcția, aceștia nu sunt oameni periculoși. Scoaterea lor este în folosul statului, înlăturarea lor nu creează nici un fel de primejdie statului și, în același timp, ați făcut un act moral de o astfel de însemnătate, încât se răsfrânge asupra întregii vieți morale a societății noastre.

Din nenorocire însă, d-voastră nu puteți face lucrul acestea; dar, iarăși, nu-mi puteți cere mie ca eu să aprob ceea ce d-voastră sunteți siliți să faceți, pentru că nu puteți să faceți altfel. Nu pot eu să aprob sacrificiul oricărui funcționar, cu oricâte greutăți de familie, cu un buget pe care el nu-l poate schimba dintr-un moment într-altul, căci el nu poate preface bugetul lui din decembrie în cel din ianuarie, nu-și poate retrage copiii de la școală sau îmbolnăvi copiii, tăind câteva feluri din mâncarea de fiecare zi; el nu se poate înfățișa în haine de acelea care, adeseori, au făcut ridicoli pe profesorii de liceu în fața elevilor, care s-au înfățișat în zdrențe înaintea tuturor felurilor de pui de favoriți ai soartei, care își bat joc de zdrențarosul lor profesor. D-voastră puteți să schimbați pe hârtie o cifră cu altă cifră; dar nici un om nu poate să-și schimbe viața sa dintr-un moment într-alt moment, pe baza schimbărilor pe care le-ați face d-voastră pe hârtie. Hârtia, cum s-a zis, suferă orice, pielea omenească, d-le ministru, aceasta o știe o lume întregă, suferă

mult mai greu lucrurile acelea împotriva cărora hârtia nu protestează niciodată.

Și ca să vedeți d-voastră cât de fără folos este măsura pe care o luați, voi mai aduce încă o observație. Ce vor face funcționarii care primeau înainte o leafă și care după 1 ianuarie, timp de un an, vor primi o leafă scăzută? Mulți dintre dâșii vor cădea și sub prevederile legii cumulului. Pe de altă parte, ați prevăzut că nici un drept al nimănu în timpul anului nu poate să creeze o nouă sarcină pentru buget. Deci loviturile venind din toate părțile, cad asupra acestei nenorocite clase.

Ce va face funcționarul acela? Se va chinui, va reduce felul său de viață, va deveni un consumator mai slab decât înainte. Omul acesta nu va mai cumpăra. Eu am venit din Constanța ieri, am întreat un număr de negustori și pe un cofetar - românul de multe ori nu mănâncă mâncare de temei, dar cu toate acestea găsește mijlocul să cumpere în anumite zile ceva la cofetărie - și cofetarul de la Constanța mi-a spus că nu mai acoperă cheltuielile cu ceea ce vinde. Pretutindeni unde am vorbit, cu toți negustorii, răspunsul a fost acesta. Acești oameni se vor îngusta și îngustându-se va fi lovită toată clasa care era susținută în mare parte, la orașe, de funcționari. Fiindcă orașele noastre nu sunt de burghezie bogată. La aceasta trebuie să vă gândiți. Orașele noastre sunt orașe de funcționari. Uitați-vă d-voastră la Iași dacă e altă populație burgheză românească decât a funcționarilor. Este populația evreiască. În afară de populație evreiască sunt mahalagii din Tătărași și Ciurchi care au un fel de autarhie casnică, nu cumpără din afară decât foarte puține lucruri. Tot Iașul industrial și comercial se ține prin funcționari. Aproape toată Moldova, care n-are burghezie, se ține numai prin funcționari. Și funcționarii aceștia sărăciți, funcționarii aceștia loviți în bloc, mai ales funcționării cu copii mulți, care aceștia erau marii cumpărători și care vor suferi mai strașnic decât toți ceilalți, aceștia, prin situația mizeră în care îi aduce legea d-voastră, vor contribui la mizeria economică a acestei societăți și prin aceasta la lipsa financiară a țării.

Eu voi avea deci satisfacția tristă, amara satisfacție pe care am avut-o o viață întreagă, de a fi văzut toate primejdiile, de a le fi semnalat fără dușmănie - atunci când semnaleză o primejdie cu dușmănie, din cauza dușmăniei care întovărășește propunerea d-tale, întâmpini o rezistență la acei care reprezintă guvernul - de a fi semnalat fără nici un fel de dușmănie, în numele singurului interes al acestei societăți și nații, primejdiile care vin. Când era d. Vintilă Brătianu la locul d-voastră - și își aduc aminte mulți dintre deputații mai vechi - fără a-i jigni personal, i-am atras atenția încotro merge cu sistemul său această societate. Mi s-a răspuns cu acel ușor optimism cu

care se împacă și mințile prea ușoare și convingerile prea tari. Iar rezultatul a fost că după trecere de câțiva ani s-a ajuns acolo unde ziceam că va ajunge această societate.

Dar, încă odată, o înștiințare, d-le ministru. Nu doresc ca la sfârșitul chiar al acestei legislații, în luna martie, când efectul măsurilor pe care le luați d-voastră și efectul bugetului pe care îl vom discuta va fi atins în mare parte, d-voastră să veniți atunci prietenește la această bancă a mea unde au mai venit mulți dintre miniștri, și să-mi spuneți: da, într-adevăr d-ta aveai dreptate.

Eu aș fi preferat ca niciodată să nu fi avut dreptate cu binele țării mele, decât să fi avut totdeauna când am profetizat cu o siguranță, care nu s-a înșelat niciodată, la ce capăt merg măsurile nechibzuite².

NOTE

1. Ministru de Finanțe era Mihai Popovici.
2. N.I. replică apoi deputaților Lotar Rădăceanu și Mișu Vasilescu. Cel dintâi ceruse reducerea numărului funcționarilor, în primul rând a celor care „au alte posibilități de trai, cei numiți prin încălcarea legii, inutilii, incapabilii, supranumerarii”. Iar al doilea observase retoric: „Dar atunci ce faci cu șomerii pe care îi creiezi în modul acesta?” Și N.I.: „Creiezi șomeri atunci când scoți pe aceia care nu au cu ce să se hrănească. Dar când scoți pe aceia care au avere, au moșteniri, au zestre de la nevastă, nu creiezi șomeri”. Pe urmă mai adăugase: „Eu plătesc 100.000 lei impozit pe an. Mi se ia impozit până și de la jetoanele de la Academie, până și de la lucrările pe care le tipăresc la librar, 100.000 pe an”. Ca încheiere, amintise malițios: „Cei cinci șefi de cabinet de la ministerul de Interne primesc leafă dublă”.

Ședința din 23 decembrie 1930

Scurtă intervenție într-o problemă de regulament. Se discuta bugetul departamentelor, al Caselor autonome și al Regiilor publice comerciale:

Domnilor deputați, bugetele deosebitelor departamente se prezintă în astfel de condițiuni încât mie, care eram deprins altfel, să-mi permiteți să nu

pot asista la discuțiuni făcute la o oră atât de târzie și în absolută imposibilitate materială a unei votări regulate. Vă amintesc că orice vot dat după ora 12 este un vot nul. Înțeleg foarte bine de ce o faceți, dar regret foarte mult că sunteți siliți a o face.

Ședința din 3 februarie 1931

Panegiric pentru generalul Henri Mathias Berthelot:

Domnule președinte, domnilor deputați, mi-ar fi greu să exprim în numele unei grupări politice sau personal un sentiment care este sentimentul unei întregi națiuni.

Generalul Berthelot a fost pentru națiunea românească întruparea însăși a luptei sale pentru drept și prin credința lui nezguduită a devenit ctitor al acestei țări, un ctitor pe care, din generație în generație, îl vor pomeni cu recunoștință toți cei care vor trăi între granițele întregite pentru totdeauna ale patriei noastre.

Am avut și eu prilej să cunosc, în marile zile triste și curate, cele mai frumoase zile morale din toată istoria contemporană a României, pe generalul Berthelot. Să-mi dați voie ca, din amintirile mele, să aleg două momente, momente în care el s-a înfățișat întreg.

A fost o clipă - de ce s-o ascundem? - când credința în izbândă a dispărut, când a rămas pentru câțiva numai simțul unei datorii care trebuia îndeplinită până la sfârșit. Eu am văzut pe mulți în acea clipă și dacă și-ar aduce și ei aminte de cum au fost atunci în acea clipă, ar fi poate cea mai dureroasă din amintirile vieții lor. Și atunci, generalul Berthelot, care nu purta războiul țării sale pe pământul său, m-a chemat și mi-a vorbit de credința sa nezguduită în victorie. Mi-a vorbit ca militar, spunând că încă sunt tineri în satele României care pot fi chemați sub arme, în momentul când atâția șovăiau și credeau că nu avem altceva de făcut decât să închinăm sfântul nostru steag, ieșit la luptă pentru drept: „Decât să-i lăsați în sate pentru a fi pradă bolșevismului, scoteți-i din nou în fața dușmanului!”

Nu voi uita niciodată această clipă.

Nu s-a făcut așa; de ce nu s-a făcut așa, nu este locul să se spună într-un ceas de comemorare.

Peste câteva luni, generalul Berthelot părăsea România. Tinerii nu știu cum a părăsit generalul Berthelot România: în adâncul nopții și pe ascuns.

Și eram acolo, în marginea Iașului, atât de puțini oameni, încât îi puteai număra. Și am văzut venind acolo pe regina Maria, care l-a sărutat pe frunte, și pe rege, cu ochii plânși. În mijlocul acestui retrâns grup, care nici în fața celei mai teribile presiuni dușmane nu înțelegea să părăsească ceea ce era cea dintâi datorie a noastră; l-am văzut pe dânsul plecând cu lacrimi în ochi, dar cu o siguranță în privire care spunea: „Dacă acum câteva luni voi puteați să faceți ceva pentru această luptă, acum, când nu mai puteți sau nu mai credeți că puteți face ceva, mai sunt oameni care vor lupta pentru dreptul tuturor”.

L-am văzut acum câteva zile la Paris: în fața morții, soldatul avea aceeași privire ca în clipa când spunea că războiul trebuie continuat împotriva tuturor descurajărilor și în clipa când, părăsind pământul României învinse, ne făgăduia să intre biruitoare pe pământul României dezrobite.

Moartea a privit-o drept în ochi, senin și sigur. Un singur lucru nu l-a spus: că ceea ce mă mândresc a fi propus în această Cameră, împământarea generalului Berthelot, el a considerat-o totdeauna ca un depozit pe care este chemat să-l crească și să-l restituie României, acoperit cu tot ceea ce poate da gloria unui astfel de soldat.

Trupul lui se odihnește acum în sătucul lui de acasă. Fiu de plugar, la brazda părinților lui se întoarce. Dar sufletul unui om ca dânsul nu se poate opri asupra unei bucăți de pământ, el este oriunde a adus o jertfă și oriunde a împlinit o datorie.

Și el va fi de strajă acolo, în colțul de Apus al Ardealului, pentru ca împreună cu noi să mărturisească în orice clipă că nici pentru plăcerea nimănui și nici de frica nimănui, nu avem de dat acea graniță pe care o păzim împreună.

Ședința din 4 februarie 1931

Cere anchetă parlamentară pentru incidentele dintre Poliție și ceferiști:

D-le președinte, d-lor deputați, fără să introduc o notă de violență, care mi se pare nepotrivită față de împrejurările în care trăiește țara, și fără să înțeleg a profita politic din această tristă afacere, și eu mă raliez la cererea de a se face o anchetă parlamentară. (*Aplauze pe băncile partidelor național liberal, țărănesc și social democrat*).

În ce privește cuvântul de „anarhie”, care se aruncă prea ușor și de la tribună și din presă, eu țin să exprim convingerea mea că în țară nu există anarhie, există lipsă de autoritate și lipsă de guvern. (*Aplauze pe băncile partidelor național liberal, social democrat și țărănesc*).

După ce Armand Călinescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne, explicase astfel:

Nu, d-lor deputați, organele de poliție sunt datoare să împiedice manifestațiunile care ar putea să degenereze în dezordini și în tulburări grave. Fiindcă, d-lor, în măsura în care respectăm drepturile și libertățile cetățenești, câtă vreme suntem pe aceste bănci, avem și conștiința răspunderilor noastre.

De aceea, este evident că noi vom avea obligațiunea, oricând și împotriva oricui va încerca să tulbure liniștea publică, să întrebuițăm forța.

D. N. Iorga: Ca la Rădăuți!

D. Armand Călinescu, subsecretar de stat la ministerul de Interne: D-le profesor Iorga, întreruperea d-voastră nu mă surprinde și dați-mi voie să adaug pe dată că înțeleg că forța publică nu poate să aibă autoritate morală și nici eficacitate decât atunci când este pusă în slujba ideii de ordine și când este întrebuițată cu tact. De aceea, mă grăbesc să adaug că, oricât de fermi am fi în măsurile pe care le luăm pentru menținerea ordinii, nu vom îngădui niciodată să se comită excese și mai ales excese inutile. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: La Rădăuți, o întrunire cu caracter revoluționar a fost provocată. Zeci de mii de țărani au mers asupra unui oraș. Armata a ieșit în fața acestor țărani. Ofițerii au fost loviți în cap cu ciomegile, apoi s-a dat voie să se țină întrunirea. Nici un fel de sancțiune nu s-a pronunțat. Dacă aceasta însemnează a avea o unitate de acțiune între București, unde, în fața unei mulțimi, care nu a lovit pe nimeni, se trage - și rămâne a se vedea din ce parte s-a tras - și Rădăuți unde, de pe urma unor agitatori fără conștiință, țărani înnebuniți și-au bătut joc de armată, supremul argument pentru păstrarea ordinii, atunci eu nu mai înțeleg nimic. Dar, de altfel nu este primul caz când nu mai înțeleg nimic din ceea ce se petrece de mai multe luni de zile aci în țară.

D. Armand Călinescu, subsecretar de stat la ministerul de Interne: Dați-mi voie, d-le profesor, vă raportați la cele petrecute zilele trecute la Rădăuți?

D. N. Iorga: Da, la aceste lucruri și, când nu le poți împiedica, cu inima frântă, tragi. (*Murmure pe băncile majorității*).

Da, da, vă rog să nu vă emoționați, ca să nu vină ziua când din filantropia aceasta să iasă ruina țării. Blândețe față de cei buni și asprime față de cei răi, până la șefi, sus; nu blândețe față de cei răi, fiindcă te temi de șefi, și asprime față de cei care nu au șefi de care să te temi.

D. Armand Călinescu, subsecretar de stat la ministerul de Interne: D-lor deputați, vă spuneam că în nici un caz nu vom îngădui să se comită excese inutile.

În legătură cu evenimentele de vinerea trecută, s-a spus că Poliția a fost abuzivă. Poliția a raportat că agenții ei au fost atacați cu pietre și cu lemne, că au fost 14 răniți. Mi s-au trimis certificatele, pe care le am aci.

Dar, d-lor deputați, am citit și o declarație cinică, pe care o găesc înserată în manifestul apărut în ziua următoare, sub semnătura „Comitetului local al Ajutorului roșu”: „Pietrele, pavajele, ulucile și gardurile, precum și alte obiecte, pe care înfrățirea momentană a întregii populații le-a oferit, s-au transformat în tot atâtea arme cu care am lovit brutele polițienești. Cinste muncitorilor ceferiști”.

D. I. I. Mirescu: Este făcut de Siguranță. (Protestări pe băncile majorității).

D. Armand Călinescu, subsecretar de stat la ministerul de Interne: D-lor deputați, s-a spus că agenții de Poliție ar fi tras focuri de armă. Poliția a raportat că nu a avut ordin să tragă, că nu a tras și că s-a verificat toată armătura. Am aci un act oficial, certificatul eliberat de d. dr. Minovici, care constată că, cu prilejul autopsiei făcute celor două victime, a găsit plăgi făcute de un glonte de calibru 6,25. Am aci glonțul, îl puteți vedea.

Ședința din 13 februarie 1931

Pe marginea statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române:

D-le președinte, d-lor deputați, de câtăva vreme, din cauza felului cum e redactată legea clerului, clerul reclamă stăpânirea tuturor averilor bisericesti, chiar când averile acestea bisericesti au cuprins într-însele munca altora.

S-au întemeiat localuri pentru arhive, localuri pentru muzee; clerul vine acum cu pretenția de a da afară Arhivele Statului, localul trebuind să revină bisericii Mihai Vodă, sau de a da afară Muzeul de la Stavropoleos, fiindcă

preotul socoate biserica Stavropoleos ca o sucursală a bisericii Zlătari și vrea să se instaleze în construcția pe care a făcut-o Comisiunea Monumentelor Istorice.

Iată ce înseamnă a legifera cineva repede, cu ușurință, și a nu se uita la fiecare cuvânt care se introduce într-un text de lege. Se păcăduiește o mare avere adunată cu foarte mare greutate, transformând adevărate palate în locuințe pentru preoți. Aceasta nu mai poate să meargă așa mai departe; ar însemna ca statul să piardă lucruri care, ajunse în mâna celorlalți, nu le sunt de nici un folos; va locui preotul în 30 - 40 de odăi sau în palatul de la Mihai Vodă.

Așa încât nu este decât un singur mijloc pentru a împiedica eventualele procese care s-ar naște cu statul și Comisiunea Monumentelor Istorice și anume să se voteze un adaus la art. 20 din statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, în cuprinsul următor : „Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, prin Comisiunea Monumentelor Istorice, păstrează uzufructul, fără termen, al clădirilor ridicate sau reparate din fondul ministerului, în scopul de a fi instalate muzee și orice alte depozite de obiecte culturale, artistice sau istorice, privitoare la istoria țării”. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Și, fiindcă avem a mare grabă, rog să se acorde urgența.

Adunarea încuviințează urgența cerută.

Ședința din 17 februarie 1931

Asupra felului în care înțelege ministerul Instrucțiunii Publice autonomia universitară:

D-le președinte, aș avea o întrebare să vă pun: atunci când un ministru vrea să intre în legătură cu deputații, intră printr-o circulară, sau intră prin mijlocul d-voastre? Adică: ministrul, când are să înștiințeze să convoace pe deputați - întrebarea este dacă are dreptul să convoace - poate s-o facă, altfel decât prin prezența Camerei?

Care este părerea d-voastră?

D. Șt. Cicio Pop, președinte: Dacă d. ministru are timp să convoace comisiunea...

D. N. Iorga: Poate? Dacă da, atunci dați-mi voie să vă spun că pentru nimic în lume eu nu aş consimți să fiu președinte al Camerei.

În ceea ce privește convocarea care mi-a venit de la ministerul Instrucțiunii Publice, nu pot să țin seamă de dânsa, fiindcă eu sunt de altă părere: că totul se face prin președinția Camerei.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor: Țin să dau o lămurire la obiecțiunea adusă de d. deputat Iorga. Când este vorba de operațiunile regulamentului Camerei, și când este vorba de comisiunile pe care regulamentul Camerei le prevede, evident sunt alături de d. Iorga și zic că nu se pot face aceste convocări decât prin biroul Camerei. În acest caz, se fac convocările pentru un anumit lucru, la timpul potrivit, după regulamentul Camerei.

Dar atunci când este de studiat o chestiune specială, când un ministru vrea să o studieze cu anumiți deputați, care au o calitate specială în chestiunea respectivă, cred că un ministru nu face nici o crimă și nu aduce nici o jicnire să convoace pe parlamentari, ca să discute o chestiune asupra căreia crede că este bine ca, înainte de a se aduce un proiect sau o chestiune în fața Parlamentului, să aibă și părerea tuturor membrilor competenți în această privință.

Nu văd nici un rău în procedura aceasta.

Dar dacă d. Iorga socotește că pentru d-sa este absolut imposibil acest lucru, nu-mi rămâne decât să regret că voi fi lipsit de luminile și sprijinul d-lui Iorga în această privință.

D. N. Iorga: D. ministru al Instrucțiunii Publice să-mi dea voie să-i spun că sunt la a zecea legislatură și este pentru întâia dată când am fost convocat așa. Astfel de îndemnuri se fac prin scrisori particulare, fiindcă altfel, iată ce se întâmplă: cum ministrul nu are nici un mijloc de a constrânge pe deputați, se întâmplă că el trimite astfel de invitațiuni, dar deputatul se dispensează de a veni. Dacă este vorba de circulara recentă, trimisă de d. ministru al Instrucțiunii, aş avea numai o observație de făcut. Este vorba de acei deputați care sunt și profesori de universitate, care sunt rugați, este adevărat - dar se rezervă termenul - prin urmare, este puțin cam imperativ.

Dacă este vorba de aceștia, să-mi dați voie să spun că e mai bine să se aducă din nou legea, în forma ei actuală, așa cum a cerut marele Colegiu de la București, înaintea Universităților; fiindcă este cu mult mai natural ca profesorii aceștia să discute, împreună cu colegii lor, la Universitate, decât să fie chemați, în calitate de deputați, aici și ei nu ar avea dreptul să exprime, mai ales când îmbracă o situațiune conducătoare în Universitate păreri care se pot lovi - trebuie să o spun - cu părerile defavorabile legii pe care, de câte ori va fi chemat Marele Colegiu al Universității din București, le va exprima.

Eu nu cred că legea va veni în această sesiune, pentru foarte multe motive care mă privesc pe mine.

Fiecare are dreptul să fie profet în felul său. Dar, dacă legea aceasta va veni, voi afirma că îi lipsește un articol, articolul acela în care să se spuie: Universitățile nu mai sunt autonome. Din acel moment legea este bună. Dar, dacă nu se introduce acest articol, și i se dă rectorului un cenzor și profesorilor o dădacă și se supun Universitățile, autonome fiecare în parte, nu toate laolaltă, unui sanhedrin de reprezentanți ai tuturor Universităților, aceasta însemnează că Universitatea nu are autonomie, cel puțin în felul cum o înțeleg eu.

Îmi pare rău că m-am întins asupra unor lucruri despre care ar fi trebuit să vorbim altădată; dar, cum părerea profetului, care este în mine, este că nu vom avea ocaziunea să discutăm aci această chestiune, de aceea mi-am permis să exprim câteva idei generale pe care le-am exprimat și altădată.

D. N. Corodeanu: Așa ceva nu vom vota niciodată.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. ministru al Instrucției are cuvântul.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor: Țin să repet încă odată, în privința convocării făcută de mine, și d-lor deputați și d-lor senatori chemați la această consultare, că ea nu a fost oficială și că nu am călcat nici o tradiție, nici o regulă și nici o dispoziție regulamentară. În ce privește faptul, dacă legea va veni sau nu, sau dacă legea calcă sau nu autonomia universitară, e prematur să răspund sau să discutăm acum; căci această chestiune a fost discutată în două rânduri de către forurile universitare și acum voiam să fie discutată și de grupul parlamentar al profesorilor universitari. Ea va fi discutată, după dorința d-lui profesor Iorga, și de către colegiile universitare, cărora le-am trimis, prin rectorate, exemplarele necesare ca să ia cunoștință de ea. Le-am trimis d-lor deputați și d-le profesor Iorga, fiindcă eu înțeleg că într-o lege poate să fie o măsură care să nu convină unuia sau pe care unul o interpretează într-un fel și altul altfel.

Indiferent de soarta acestei legi, țin să afirm un lucru: că în materia învățământului superior nu se poate legifera, deoarece fiecare Universitate are o dorință, care trebuie respectată, dar acea dorință se bate cap în cap de la o Universitate la alta, așa încât nu mai știi pe a căreia trebuie s-o respecti. În acest fel, nu persoana mea, dar oricine ar fi acela, va fi pus în imposibilitate să lucreze. Tocmai pentru a stabili un punct de înțelegere comună în această privință, recurgeam la acei reprezentanți ai Universităților din Parlament, la acei profesori care se găsesc în Corpurile Legiuitoare.

Dacă Universitățile vor respinge unele dispozițiuni, sunt libere să o facă. Dar eu țin să mai afirm aci un lucru în fața țării:

După Constituție, Parlamentul legiferează și toate autonomiile d-voastră derivă de la voința națională și de la votul acestui Parlament. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Cu tot respectul pe care îl am pentru instituția din care fac parte și cu toată dorința mea de bine de a aduce îndreptare acolo unde răul dăinuiește și sălășluiește de atâta vreme - dacă buna mea voință se va lovi, și de această dată, de opoziția celor care ar trebui să ne dea concursul, nu eu voi avea să regret, ci acei care m-au împiedicat. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, mărturisesc că nu înțeleg violența acestui răspuns.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii și Cultelor: Vă rog să nu îl luați astfel.

D. N. Iorga: Nu, dar aveți glasul mai puternic astăzi. (*Ilaritate*). Și oricine răspunde la spirit cu violență, se pune într-o situație de inferioritate.

Voci de pe băncile majorității: Nu este cazul.

D. N. Iorga: Mă uimesc de d-voastre și nu vă răspund nimic. Totdeauna când este un concert și îți place, spui „bis”! Bis! Mai faceți odată! Ce vreți să vă spun?

Habar n-aveți ce am de gând să spun și ați început deodată cu un cor la care nu v-a provocat nimeni. Nici violența d-lui ministru, nici corul d-voastră, nu pot să fi fost provocate de atitudinea mea, de atitudinea unui om civilizată care reprezintă o autonomie înscrisă în lege.

Și am spus: nu vă place? Nu-i place guvernului autonomia Universităților. Dar, mă rog, guvernul are dreptul să prezinte orice proiect de lege; nu zic că nu. Camera are dreptul să-l voteze. Dar, în același timp, legea poate să nu fie aplicabilă; se poate întâmpla ca persoanele pe care legea le privește să n-o aplice. Ministrul este în drept să mă revoce pe mine, ca rector, atunci când eu nu voi executa legea. Și vă spun, dacă legea rămâne așa, pregătiți de pe acum încă actul de revocare, căci nu o aplic. Când mi-o veni mie un prorector sau un inspector, să-mi umble în rosturile mele, d-le ministru, am o mie de formule politicoase pentru a-l scoate afară de la mine din cancelarie. Iar când vor veni trei Universități să majorizeze Universitatea mea, dați-mi voie, dar noi nu suntem acolo să fim majorizați de celelalte trei Universități. Iar Universitățile nu se bat cap în cap, d-le ministru, dar ajung Universitățile să se bată cap în cap atunci când se amestecă cineva în rosturile care trebuie să plece de la Universitate, ca să ajungă la ministru, iar nu de la ministru ca să nu poată ajunge la Universitate.

Ședința din 20 februarie 1931

În apărarea profesorului universitar de Drept, Ion Peretz; cu referire și la unele manifestații procomuniste:

D-le președinte, în ședința trecută, unul dintre membrii acestei Adunări a adus aci cazul unor denunțuri împotriva unuia dintre profesorii Universității din București, d. Peretz.

Îmi pare foarte rău că nu am fost de față, fiindcă așa fi intervenit imediat pentru a face unele observațiuni.

Întâi: comunicarea se îndreaptă către d. ministru al Instrucțiunii Publice, pentru ca d. ministru să ia măsuri ori împotriva „studenților”, cum zicea d. Nădejde, ori împotriva profesorului.

Însă inițiativa acestei măsuri nu aparține ministerului de Instrucție, și Universitatea are mai multă grijă de onoarea ei, cum a dovedit-o de altminteri convocarea care mie mi se pare puținel pripită, a Facultății de Drept, când Senatul universitar avea cel dintâi căderea de a se ocupa, are mai multă grijă, zic, de onoarea sa decât ministrul, decât oricine din această Adunare.

Dar, să mi se dea voie să relevez încă odată totala anarhie în spirite, care domnește în momentul de față și care, din nenorocire, își află răsunet și aici, în Adunare.

D-lor, de ce este vorba? Este vorba de un articol publicat într-o gazetă, *Studentimea Nouă*, gazetă comunistă, vă rog. Voi avea neplăcerea de a vă citi programul cuprins în această gazetă comunistă.

Vasăzică, cineva care nu este student, care iscălește „profesorul” Mihail Ciobanu, denunță pe un profesor, că ar fi vânzând cărțile prea scump. Vă puteți închipui că profesorul are și el dreptul de a face cărți, și se poate găsi cineva care să le vândă și acela care le vinde poate să le vândă cu prețul care crede. Cui nu-i place, n-are decât să nu le cumpere. Nu văd, deodată, ce a fost de natură să ațâțe întreaga opinie publică împotriva d-lui Peretz; patru ziare au sărit imediat împotriva d-lui Peretz; chiar după ce d. Peretz a declarat că dă în judecată pe cei care l-au acuzat, chiar după aceia atacurile au continuat.

Bine, dar este posibil ca un profesor universitar, care are lucrări foarte importante în domeniul lui, căci este unul din începătorii studiilor în domeniul istoriei dreptului, un om foarte învățat, un om foarte capabil, un om care s-a manifestat și în literatură - piesele lui au fost reprezentate la Teatrul Național - și eu sunt aici ca să apăr pe colegii mei, atâta vreme cât împotriva acestor colegi nu se accentuează nimic, cu garanțiile necesare, pentru ca o

acuzățiune să poată fi crezută, un astfel de profesor este denunțat, într-un moment, de d. Mihail Ciobanu, „profesor”. Dumnezeu știe unde răsună presa românească, răsună Camera de atacurile împotriva d-lui Peretz. Dar ce este această grabă, vă rog? Dar Universitatea își are organele ei! Dar eu, îndată ce am aflat de acest lucru, și înainte nu știam și nici acum nu știu nimic, până ce nu va fi dovedit, îndată după aceasta, am chemat Senatul universitar. Eu nu pot chema Senatul universitar în douăzeci și patru de ceasuri; este chemat pentru sâmbătă. Senatul se va ocupa și de acest caz. Și ordinea firească este aceasta: rectorul cheamă Senatul; Senatul se ocupă de chestiune, și dacă este o chestiune disciplinară de orice fel, când este vorba de cercetări disciplinare, o trimite decanului. Decanul face cercetări. Lucrurile se fac, în orice țară de ordine, cu rânduială. Dar doriți d-voastre să știți cine este omul care a aruncat acuzațiunea? Căci eu ridic o acuzațiune împotriva celui care a ridicat acuzațiunea, și am cerut încă de duminică seara la Poliție să facă o cercetare la domiciliul acuzatorului, ca să se vadă ce scopuri urmărește atunci când vrea să prefacă studențimea într-o bandă de comuniști. Acesta este scopul; iar profesorul Peretz, un pretext pentru a arunca discredit asupra corpului de profesori ai acestei Universități.

Și îmi pare rău că n-am primit încă raportul. D. subsecretar de Stat de la Interne îmi anunță că raportul a fost expediat. Sunt sigur că acest raport mă va ajuta pe mine, dacă el este student, ca să scoatem în douăzeci și patru de ore pe acest student din Universitate. (*Aplauze prelungite*).

Apoi voi lua măsuri ca să nu mai avem comunism în Universitate, în momentul când se vorbește de marșul spre București al șomerilor. (*Aplauze prelungite*).

De altfel, d. ministru al Instrucțiunii să se unească împreună cu mine, pentru ca, atunci când eu voi scoate astfel de oameni de la Universitate, să-i scotă din învățământ și să-i dea în judecată.

Și acum, d-lor, ca să nu se spună că e pasiunea firească a unui rector pentru onoarea Universității sale și a unui coleg pentru onoarea unui coleg al său, vă rog, iată aici în articolul *Nu lupta de rasă, ci de clasă*.

Și fiindcă manifestul pomenește și de un răspuns și, ca lucru secundar, de o întâmplare cu caracter militar din 1907 - nu știu ce manifest, nu știu la ce face aluzie, să pomenim și noi, pentru miile de studenți săraci, în „luptă cu mizeria și foamea” pe aceștia vor să-i organizeze, să-i facă o bandă comunistă la toate manifestările. „De o întâmplare mai puțin secundară din 1907 și de un răspuns luminos pentru problema de față”. „Țărănimea de la un capăt la altul al țării a răspuns cu spontaneitatea fulgerătoare a instinctului de clasă, că dușmanul este exploataatorul, indiferent de națiune”. Studențimii i se cere să se organizeze pe bază de clasă, iar programul - îmi pare rău că pierdem atâta

timp cu un astfel de om și cu un astfel de program, dar odată ce fără voia mea s-a produs atâta vâlvă, sunt silit să o fac, programul de acțiune este: „Lupta pentru cucerirea autonomiei cantinelor și căminelor studentești; organizarea și administrarea cantinelor și căminelor să se facă de către studenți, fără amestecul Rectoratului, Senatului universitar sau al statului”. Nimeni nu trebuie să ne amestecăm, dar toți trebuie să plătim, fiindcă iată ce se mai zice: „toate greutățile financiare pentru întreținerea căminelor și cantinelor, pentru o mai bună funcționare și organizare a lor, să fie suportate de stat și comune. Acordarea gratuită de cursuri și materiale studenților săraci. Scutirea totală de taxe de orice fel a tuturor studenților săraci, indiferent de originea lor etnică”. Dar din ce tezaur? Fiindcă cel de la Moscova l-au mâncat tovarășii d-sale; dacă ar fi acela, am face-o. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Mai departe, „acordarea de concedii speciale” - aceasta nu are importanță - dar „acordarea de burse, cu o largă publicitate, pentru înlăturarea nepotismului ce domnește astăzi. Bursele să fie acordate de către comitete de studenți, alese special și urmând criteriile juste”, instalarea deplină a sovietului, „gratuități pe căile ferate, tramvaie, pentru studenții săraci” și „dreptul nestingherit al studenților de a lua parte efectivă la manifestările maselor exploatate în orice organizație ar fi ele”.

Ați înțeles; nu mai este nevoie să merg mai departe.

D-lor, mi se pare că sunt oameni care organizează, cu termen apropiat, anarhia în România. Este posibil ca anarhia aceasta să aibă succes într-un anumit moment, dar eu mă înscriu ca ultimul apărător al ordinii împotriva acestei anarhii (*aplauze prelungite pe băncile majorității*) și dușman al oricăror violențe, căci orice violență scade, dezonorează ideea pentru care este întreprinsă.

Dacă este vorba să aleg între violențe, apoi între violența contra patriei și chiar violența pentru Patrie, apoi prefer pe cea din urmă. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Ședința din 24 februarie 1931

La proiectul de lege contra cametei:

D-le președinte, d-lor deputați, să-mi dați voie să mă restrâng la discuțiunea proiectului de lege care ni se prezintă.

În ceea ce privește alte chestiuni, expuse cu atâta talent de simpaticul orator care m-a precedat, d. Gafencu, ce este acum, vede toată lumea, ce o să

fie, vom trăi și vom vedea, și cred că cine știe mai mult, acela spune mai puțin, cine știe mai puțin, spune mai mult.

D-lor, după acestea, să-mi dați voie să recunosc acestui proiect de lege o calitate, o calitate foarte relativă, ca toate calitățile: dă o satisfacție unei părți din opinia publică. Lumea ar fi foarte bucuroasă să nu plătească datoriile și mulți nici nu le plătesc, dar dacă nu se poate să nu se plătească datoriile, cel puțin să nu se plătească dobânzile, iar dacă dobânzile se plătesc, să fie cât se poate mai puține. Așa încât el răspunde, fără îndoială, unei porniri de opinie publică, dar și direcțiunii actualei guvernări. Sunt două feluri de guvernări: o guvernare care îngână și alintă nația și care nu aduce totdeauna rezultatul cel mai bun, deși națiunea, pentru moment - și aceasta, din nenorocire, ni se întâmplă chiar acum - poate să fie satisfăcută; și este o altă guvernare care face pe om să primească în silă lucruri care îi sunt favorabile. Acum, când va veni acest guvern compus din cine va fi compus, și va încerca acest sistem, eu cred că s-ar putea ajunge la rezultate mai bune. În orice caz, a se lăsa cineva condus de opinia publică, aceasta înseamnă a face acte filantropice, atunci când nu se cer acte filantropice, ci se cer adevărate măsuri legislative și se cere înfruntarea curajoasă a dificultăților.

D-voastre prezentați un proiect de lege, alcătuit foarte repede, ca și cum toată lumea ar ști despre ce este vorba.

Să mi se dea voie să spun că noi, aceia care vor vota și aceia care nu vor vota, nu prea știm despre ce este vorba. Ce înseamnă camătă? Camătă de unde, camăta căror cămătari? E vorba de camătă care se ia de d-nii de la oraș care, de o bucată de vreme, de la război încioace, fac averi foarte repede, împrumutând cu dobânzi foarte mari, pentru ca să facă afaceri foarte remuneratorii? Aceștia nu merită nici un fel de interes. (*Aplauze, pe băncile majorității*). Acestor aventurieri economici, nu au decât cămătarii să le ia orice sume, fiindcă averea lor nu este sprijinită pe nici o muncă onestă. Dacă este vorba de camăta pe care o plătesc negustorii improvizati care, în cea mai mare parte, au omorât vechiul negoț onest, oameni care înainte de război nu erau negustori și care dintr-odată au devenit negustori și nu negustori mici care să ajungă mari, ci negustori mari care să ajungă la un faliment favorabil și care apoi să o ia de la capăt. Dacă este vorba de dobânzile pe care le plătesc astfel de oameni, care au umblat după aventuri, atunci ei trebuie să primească toate riscurile aventurii.

Dacă este vorba de camăta pe care o plătește un nou împrumutat, care nu avea dreptul să fie împrumutat și care nu știe ce este aceea agricultură, și care s-a aruncat și într-o agricultură pe care n-o pricepe și s-a încurcat și într-un lanț de datorii cu privire la care îi lipsea orice puțință de a calcula, atunci omul acesta nu este interesant. Desigur, este foarte rău că se ia camătă unui

țaran, care își întemeiază o gospodărie, pe care n-a chibzuit-o mai dinainte: cumpără pământuri care nu-i folosesc la nimic, fără să aibă nici un fel de pregătire sau își întemeiază o gospodărie care nu este potrivită cu felul lui de a trăi, nici cu nevoile lui, sau care introduce în biata lui casă, rău clădită, nemobilată, tot ceea ce luxul orașelor, în materie femeiască, poate să dea în momentul de față. Dar mă întreb: împrumutul făcut celor la care lucrează așa, a adus el un singur folos? (*Zgomot*).

D-lor, este un crud adevăr și vă rog să mă credeți că adevărurile pe care le spun aici, nu le spun cu plăcere. Vă asigur că, la vârsta mea, nu poate fi o mai mare mulțumire decât să împart, în dreapta și în stânga, certificatele cele mai mulțumitoare țării mele, în toate domeniile. Cu toate acestea, sunt lucruri care trebuie să le spună cineva și poate că experiența mea îmi îngăduie să le spun.

Vedeți d-voastră, fiindcă am lunecat pe acest teren, eu știu camăta și altfel decât aceia care legiferează cu privire la dânsa și de multe ori s-ar putea întâmpla s-o facă mai mult sau mai puțin ei înșiși, exercitând în același timp filantropie față de cei care sunt victima altor cămătări. Fiindcă, evident, acesta e cazul unui om care este amestecat într-un organism bancar, așa cum este organismul bancar astăzi, cu dobânzile pe care le ia, al unui om care este în comitetul de conducere al unei bănci, care în mod direct ia o dobândă mică, dar noi trebuie să facem socoteală nu numai de ceea ce ia banca în mod direct, ci și de ceea ce ia în mod indirect, căci se poate întâmpla ca la izvor să se ia foarte puțin, dar acea bancă să finanțeze o altă bancă mai mărunță, care această bancă să ia foarte mult și atunci iată cum un astfel de om devine cămătar pe cale indirectă. Se poate întâmpla ca printre marii filantropi care vor să desființeze camăta să fie și dintre aceștia care percep camăta în mod indirect prin băncile de jos, camăta care merge din ce în ce crescând de la banca cea mare până la cea mai mică.

Dar eu pentru ceea ce aș putea numi modestele mele afaceri, fac parte din cealaltă categorie. Căci și eu am împrumutat cu 25 la sută, ba mi se pare că chiar 28 la sută pentru o tipografie care nu rentează. Și eu plătesc astăzi 15 la sută la o bancă prietenă. Și, prin urmare, vedeți că am și eu oarecare experiență în acest domeniu, deși experiența mea nu este teoretică, deși sentimentele mele sunt, după cum v-ați putut convinge, vizibil departe de filantropia oficială și democratică.

Dar, odată ce sunt două feluri de cămătări, cel puțin două feluri, cămătar de bancă, corect și știut, mai mult sau mai puțin, și cămătar individual, care este incorect, capabil de a fi condamnat în fiecare moment, și care nu este știut, nu era mai bine oare să se fi început printr-o cercetare la fața locului?

Eu încă din septembrie anul trecut - o spun nu fiindcă modestele mele acte politice pot să aibă un răsunet în opinia publică și să poată fi păstrate în memoria cuiva - dar să-mi fie permis să spun că m-am ocupat de datoriile țărănești încă din septembrie anul trecut, când era vorba de o mare minunăție ca aceea de a le lua în sarcina statului. A statului care stă așa de bine, încât are nevoie de repede încheiere a oricărui fel de împrumut, ca să iasă înainte de toate lefile, care altfel ar putea rămânea pe drum. A statului acestuia care stă așa de bine și care ar fi fost să mai ia în spinare, pe lângă nu știu ce portofoliu, pe lângă nu știu ce tipografie culturală, care se găsea cu oarecari sarcini, pe care noi le plătim acum, să mai fi luat încă și datoriile tuturor țăranilor. Atunci am spus, fiindcă se pune în vedere nu lucru care nu s-a întâmplat, se spunea: ori ia statul în spinare datoriile acestea, ori țăranii ajung în săpă de lemn în câteva săptămâni și o să avem țărani complet ruinați, ale căror gospodării nu rentează. Are să vină o nouă armată a lui Tudor Vladimirescu, pandurii cei noi ai datoriilor, și au să vină la București să ne ia cu asalt. Țăranii nu cred să aibă intențiunea de a face un asemenea marș asupra Bucureștilor.

În treacăt voi spune că unii oameni care se socotesc geniali, și de la guvern și din afară de guvern, se sprijină pe teorii care sunt scoase dintr-o economie națională, din care nu face parte și modesta, patriarhala și arhaica noastră gospodărie națională.

Americanul, când ia o fermă, își plasează capitalul înăuntru. El știe cât a pus, cât câștigă. Nu-i place, lasă ferma, se amestecă în altceva, ia acțiuni ale unei fabrici de hârtie, se mai amestecă în alte rosturi comerciale sau financiare.

Dar ce însemnează gospodăria țăranului care nu rentează? Nu pot înțelege. Să-mi dați voie să vă arăt de ce nu pot înțelege și mi se pare că nu greșesc. Țăranul are timpul lui cu care poate face un singur lucru, ceea ce face: agricultură. Acest timp în sine are o valoare. Dar atunci când omul nu-l poate întrebuița la altceva, nu are valoare.

Pe de altă parte, el are, cum și are în anul acesta, ce mânca. Se pune în socoteală sau nu se pune în socoteală, din punctul de vedere din care pornești d-ta. El are totdeauna pentru sămânță buna sau rea. Sămânța pe care o întrebuițează este rea, dar îi rămâne pentru însămânțare.

Dar mai sunt și datoriile; datoriile față de stat, datoriile față de creditori.

În ce privește datoriile față de creditori, el nu le plătește: în ce privește datorite față de stat - vedeți încasările - nu le plătește.

Atunci eu nu văd unde stă falimentul unei gospodării țărănești, care ar fi sprijinită pe calculul american. Să-l facem întâi pe țăranul nostru american și, după ce-l vom face american, pe urmă să-l socotim americănește. Dar, cum

americanul nu s-ar lăsa socotit românește, tot așa și românul nu se poate socoti americânește.

Atunci eu am spus: lucrul este mult mai simplu și iată ce trebuie făcut ca să meargă lucrurile bine.

Unde este cămăta împotriva căreia se protestă? Este în anumite regiuni ale țării. Regiunile acestea se pot defini: Bucovina, Moldova de Sus, Basarabia septentrională, Maramureșul. În Ardeal sunt foarte puține regiuni care să se asemene cu aceste regiuni nenorocite, cele mai nenorocite ale țării, pe care le-am arătat.

Cine este acolo cămătarul? Cămătarul este cârciumarul în mare parte. Naționalitatea nu mă interesează aci, fiindcă legea se aplică oamenilor fără deosebire de naționalitate și de religie. Oamenii aceștia sunt ei împrumutători onești, sau nu sunt împrumutători onești? Escroci bănești. Cea mai mare parte sunt escroci financiari.

Căci, s-o spunem, micii cămătari de la sate, care nu fac parte din bănci, nu sunt altceva decât escroci pe care îi tolerează paza publică. Și aici ar fi folosit o cercetare la fața locului, niște comisiuni care ar fi să vie pentru statistică și care, de la o bucată de vreme, și-ar fi luat și oarecare discrete atribuțiuni judecătorești, cu chemarea practicanților acestui meșteșug pentru o convorbire între patru ochi. În ziua întâi ar fi menținut toate datoriile, în ziua a doua ar fi început să mai lase, iar în ziua a treia ar fi vroit să lase încă mai mult, numai să nu treacă înaintea organelor judecătorești care să-i condamne. După aceia să se fi vorbit cu băncile. Evident că băncile mai bine vor să ia ceva decât nimic, fiindcă în momentul de față, în cea mai mare parte, nu iau nimic. Și atunci s-ar fi ajuns la un dosar statistic, care acesta se poate aduna foarte bine în câteva luni de zile, și noi am fi știut de ce este vorba, pe când aici avem doar niște considerente foarte inteligente - românul oricât s-ar sili nu poate să fie altceva decât inteligent - dar aceasta este nenorocirea cea mare. Eu cred că mai presus de guvernul de partid, de guvernul de personalități geniale, nouă ne-ar trebui un guvern de câțiva proști onești, care să țină la ham, pe care să-i poți pune în fiecare moment la lucru. Căci cu cât este omul mai genial, cu atât lucrează mai puțin și, cu cât aparține cineva mai mult unui partid, cu atâta mai puțin aparține funcțiunii pe care trebuie să o îndeplinească.

Dar se prezintă un proiect de lege care, bun sau rău, ar putea să fie judecat aici. Ce voiți d-voastre să judecăm? Rezultatul acestei legi? Vreți să judecați dacă ea se va aplica? Adică judecătorul de pace va primi reclamație din partea țaranului, care cunoaște toate drumurile judecății, într-un timp când nu poți face nici un act judecătoresc fără să te duci la avocat - căci nu mai avem dreptul să ne căutăm de afacerile noastre, decât pe calea avocaților -

(*aplauze pe băncile opoziției*) țăranul va nimeri la d. judecător și d. judecător, un om de o perfectă independență, care nu se lasă influențat de nimeni - magistratura este în afară de orice bănuială - judecătorul, un om care nu se lasă influențat de nimeni, dar care nu are o mare educațiune economică și financiară, acela va rezolva chestiunile economice, financiare, cele mai complicate. Sau credeți că atunci când, strâns de o mare nevoie, eu aș căută bani și cineva mi-ar spune: îți dau cu sută la sută, credeți că nu voi împrumuta, mai bine decât să-mi văd polițele protestate? Am avut și eu polițe protestate. Am luat dintr-un loc în care am găsit și pe urmă, peste două zile, am plătit; am luat de unde am putut, am luat din banii mei și am plătit, își vede cineva onoarea pătată, pe de o parte, iar, pe de altă parte, grele sarcini, se împrumută, plătește și se salvează.

Dar, d-voastre ziceți: legea oprește dobânda prea mare. Dar cine este de față ca să vadă cât mi s-a dat și cât scriu eu? Care este mijlocul de a-mi dovedi că eu am primit, în adevăr, suma pe care o scriu acolo?

Noi ne închipuim că avem a face cu copii și facem astfel legiuri în general foarte bune dar de un caracter puțin cam copilăresc. Ei bine, d-lor, cămătarul este un om foarte inteligent, căci altfel ar fi ca mine debitor în loc să fie creditor. Prin urmare, vă puteți închipui la ce se va putea ajunge.

Dar, dați-mi voie să mă refer la un caz petrecut în alt domeniu.

Când Ion Brătianu a făcut să se voteze cea dintâi lege cu privire la învoielile agricole, legea era foarte bună și făcea mai mult bine decât aceasta, dar era foarte complicată. Era atunci un proprietar, aci, în București, om foarte bine sub toate raporturile, Alexandru Calimachi, care avea pe lângă calitățile lui, o fermă atitudine medievală: nu se încurca în lucrurile în care se încurcă cineva de obicei; el spunea limpede și a anunțat și prin ziare: „persoanele care doresc să eludeze legea aceasta votată la Cameră și Senat sunt rugate să se adreseze mie și le dau consultațiuni gratuite”.

În adevăr, nu era nimic mai ușor decât să eludezi această lege. Dar eu cred că cel mai prost din cămătarii români încă este în stare să dea consultațiuni gratuite ca să poată fugi oricine de efectele acestei legi. Iar dacă legea totuși va avea un efect, vă întreb: care va fi efectul? Băncile care atârnă de alte bănci - dacă ar fi toate băncile sprijinite pe un capital adevărat - băncile care se sprijină pe alte bănci și ajung până sus la scontul Băncii Naționale despre care, pentru un moment, nu vorbim, aceste bănci, la rândul lor, sunt cămătate, ele apoi cămătând pe cine le cade în mână. Și atunci când nu le va conveni dobânda prevăzută de d-voastre, vor face un lucru: știe toată lumea că la bănci sunt o mulțime de oameni păsuiți care se știe că nu pot plăti. Cu toate acestea, băncile îi țin, îi păsuiesc. Ei bine, în situația nouă, băncile vor sili pe toate aceste persoane să plătească. Și atunci, sau persoanele

acestea vor plăti și se vor ruina - de exemplu, dacă banca la care m-am împrumutat mi-ar cere să-i plătesc cei 800.000 lei pe care îi datorez, neavând această sumă, înseamnă că trebuie să-mi vând tipografia cu ce mi se oferă - sau se întâmplă lucrul contrariu, debitorului nu-i pasă, nu vrea să plătească. Și atunci vă întreb: care va fi situația băncii, cum va putea ea să lucreze mai departe? Nu se poate așa, d-lor. Dacă vrea cineva să facă un lucru bun, trebuie altă metodă. Lucrurile bune nu sunt ușoare, ci foarte grele, și lucrurile bune nu au răsunet. La început nici nu se aud, pe urmă vezi că sunt bune și încetul cu încetul zici, uite de la ce om care nu s-a lăudat, de la ce măsură care nu s-a băgat în seamă, vine binele; pe când ceea ce se anunță cu zgomot mare poate să aibă un succes momentan de opinie publică, dar, mai la urma urmei, vezi că nu e nimic.

Iată ce trebuie făcut: pe de o parte, să se fixeze pentru împrumuturile de bani individuale ca pentru orice meserie, vă rog, un statut. Bine, când d-ta te apuci de o meserie, când d-ta te amesteci într-o ramură de comerț, d-ta trebuie să te înscrii, d-ta trebuie să dovedești anumite calități, să consulți o anumită Cameră de comerț. Nu orice falit care are câțiva bani în buzunar se poate face împrumutător. A interzice împrumutul celor care n-au capital, a interzice împrumutul celor care n-au onestitate, a interzice împrumutul tuturor condamnaților, aceasta înseamnă a omorî 90 la sută din cămătarii individuali ai acestei țări, din cârciumarii din nordul Moldovei, din Maramureș, din Bucovina și Basarabia septentrională.

În ce privește băncile. Nu trebuie să se vină întâi cu legea cametei, punându-se numai în perspectivă o lege în ce privește băncile. Băncile la noi sunt unul din organismele cele mai anarhice care se pot închipui. Oricine vrea să facă o bancă poate să o facă. Are capital sau n-are capital, e om care să ofere garanții sau nu e om care să ofere garanții, are un program pozitiv sau n-are un program pozitiv, tot una!

Să vă dau două cazuri. Mă rog, un avocat, un ziarist, a întemeiat la un moment dat o bancă aici la București. Banca mergea foarte bine. A primit de la anumite societăți sarcini pe care natural că nu le-a îndeplinit. Și-a cumpărat o casă mare - totdeauna așa încep întreprinderile de acest fel - iar directorul băncii, care umblă acum căutând hrană pentru dânsul, pe care o găsește cu greu, după ce se juca odinioară cu sutele de mii și cu milioanele, îmi spunea într-un rând: „de ce nu-ți faci și d-ta o casă la Șosea? De ce? Nu este frumos, nu este comod ca d-ta să nu locuiești numai în biblioteca d-tale! Trebuie să-ți faci o casă frumoasă la Șosea! Îți găsesc eu cu 5 la sută bani la Banca Națională”. Cu politica, se știe că sunt mijloace. Dar nu insist asupra acestui fapt! Prin urmare, el spunea: „d-ta trebuie să-ți faci o casă frumoasă la

Șosea”. Rezultatul e că s-a dărămat împreună cu averea tuturor țăranilor amestecați în acea bancă.

Alt caz: am fost într-un consiliu de bancă. A venit cineva, un om din București, care spunea: „iată în localitatea d-tale de la Vălenii de Munte, să facem o bancă și să intri și d-ta în consiliul de administrație”. Niciodată în viața mea, în afară de acest caz, n-am fost într-un consiliu de administrație. (*Ilaritate*).

Ba da, a mai fost o încercare: cineva, un general din timpul războiului, într-un rol pe care nu vreau să-l definesc, m-a întâlnit într-un restaurant din Ardeal și mi-a propus să-i fac o sucursală acolo pe Valea Teleajului, sub ocrotirea mea. Și i-am răspuns: „te înșeli în ce privește persoana, caută aiurea”. Dar, în sfârșit, am fost invitat să intru în acel consiliu. Capital însă nu aveam. Îmi spunea: nu, că te înscriem noi cu capital. Am refuzat. Vă rog, așa este tipicul. (*Ilaritate*). Am răspuns: „ia o mie de lei și mă înscrie cu mia de lei a mea. Atâta pot să dau”. Dar, bine înțeles, banca d-tale va avea un scop productiv: vei crea ceva aici! Este un oraș de livezi care se pot dezvolta. D-ta te vei îndreptăți prin opera socială și economică pe care o vei îndeplini”.

Am văzut primele împrumuturi! Împrumuturile se făceau și la câte unul din avocații care făceau parte din același partid și a cărui insolvență era patentă.

O altă bancă împrumuta sute de mii de lei la câte o văduvă ori niște fete care n-aveau nici o funcție. Vă puteți d-voastră închipui că nu e de unde să iasă banii. Și atunci rezultatul este că eu care pot plăti, plătesc dobânda mai mare pentru toți aceia care se știu că nu pot plăti. Acesta este rezultatul: câțiva oameni solizi și onești plătesc pentru grămada întreagă de oameni, care pentru deosebite motive sunt ajutați în bănci fără să aibă nici o garanție. (*Aplauze*).

Apoi cu avocați și gazetari care devin mânuitori de milioane, cu organizațiuni de acestea care se fac pentru a împrumuta un avocat din partid, care nu va plăti niciodată și cu un număr oarecare de văduve și fete fără venituri cărora să le scoți casele în vânzare, nu se folosește cu nimic. Cu acest sistem am ajuns unde suntem.

Trebuie să se fi văzut întâi ce este - și nu știm nici până acum ce este. Să se fi întrebat oamenii pe care îi privește legea. Nu o lege făcută în birourile ministeriale, ci să se ducă cineva acolo, la fața locului, să consulte pe oamenii de care este vorba; nu o legiferare *de nobis, sine nobis*, despre noi, fără noi. Și numai după aceia să se vină cu proiectul de lege, fiindcă și în această lege, ca și toate legile celelalte pe care ministrul le iscălește, fiindcă așa este obiceiul, după ce birourile le-au făcut, fiindcă iarăși așa este obiceiul, se ajunge la lucrul cel mai periculos într-o țară. Acest lucru, cel mai periculos decât toate,

este luarea în batjocură a legilor, care nu oferă în ele înseși seriozitatea și prestigiul care sunt necesare pentru ca o societate să fie într-adevăr condusă legal. Și de aceea înnotăm în anarhie, în anarhia de ieri, nefilantropică, în anarhia de mâine, filantropică, cu același rezultat, până ce, la urmă, într-un gest de disperare, țară aceasta se va da pe mâna tare a cuiva, după ce va vedea întâi că este o mână pe care poate să se lase. (*Aplauze*).

Ședința din 27 februarie 1931

În legătură cu propaganda bolșevică la Cetatea Albă:

D-le președinte, fiindcă se întâmplă ca să fie aci și d. ministru al Instrucțiunii Publice și d. ministru de Război, aș dori să am lămuriri în ce privește cazul de la Cetatea Albă. Cine a putut numi pe acea institutoare care, într-o conferință ținută în limba rusească, a declarat că chiar înainte de a se topi ultimul fulg de zăpadă se va ridică steagul roșu deasupra orașului? Cine a putut să o numească, după antecedentele pe care le avea?

Care sunt măsurile ce s-au luat și în ce privește pe dânsa și în ce privește persoanele oficiale care au fost de față și care au ascultat până la sfârșit această conferință?

Dacă este adevărat că cineva de acolo a aprobat gestul d-nei aceleia, Kociubinskaia, și i-a sărutat mâna înaintea publicului? Care este acțiunea pe care guvernul înțelege să o înceapă împotriva cuiva care a săvârșit un act de complicitate la un gest de înaltă trădare?

Și, în sfârșit, întreb pe d. ministru de Război dacă nu socoate, cu toată considerația pe care o am pentru generalul care comandă în Basarabia, că nu este bine ca armata, prin conferințe ținute înaintea oricărui public, să poată da loc pe urmă la astfel de manifestațiuni?

Mi se pare că rolul armatei românești, în ținuturi pe care nu le socotesc primejduite, dar în care este, fără îndoială, foarte multă obrăznicie, care trebuie tăiată odată pentru totdeauna, mi se pare că rolul armatei este să se țină în afară de aceste manifestațiuni publice, care aiurea sunt foarte potrivite, dar acolo poate să scadă puțin prestigiul ei, care trebuie, nu să se prezinte numai ca apărătoare a drepturilor neștirbite împotriva dușmanilor din afară, dar și împotriva complicilor dinăuntru ai acestor dușmani din afară.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. ministru al Instrucțiunii are cuvântul.

D. N. Costăchescu, ministrul Instrucțiunii și Cultelor: D-le președinte, d-lor deputați, nu cunosc cazul relevat de d. profesor Iorga, însă țin să-l asigur că în cel mai scurt timp, imediat, voi lua măsuri să fiu precis informat de ceea ce s-a întâmplat la Cetatea Albă. Țin să-l asigur că voi lua și în cazul acesta imediat măsurile care se impun, după cum am dat dovadă și în alte cazuri că iau imediat măsurile impuse de situație și sunt sigur că ele vor fi astfel încât să-l satisfacă complet pe d. profesor Iorga, în sensul dorințelor d-sale. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. ministru al Armatei are cuvântul.

D. general de divizie adjutant N. Condeescu, ministrul Armatei: D-le președinte, d-lor deputați, nu cunosc cazul în detalii și până acum nu mi-a sosit nici un raport de la comandantul corpului IV de Armată în raza căruia intră Cetatea Albă.

Țin să afirm încă odată mai mult că din toate punctele de vedere, când este chestiunea de demnitate națională, înțelegem foarte bine să apreciem gravitatea cuvintelor spuse de d. profesor Iorga, după cum înțelegem foarte bine că noi militarii suntem cei dintâi care trebuie să dea exemplul în această chestiune și, după cum a fost în trecut, tot așa trebuie să fie întotdeauna. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Dacă, în cazul semnalat de d. profesor Iorga, va ieși la iveală vreo lipsă de demnitate sau vreo coborâre a sentimentului de demnitate națională, vă asigur că voi fi cel dintâi care voi reprimă, cu toată energia, un astfel de caz.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D. deputat profesor Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, d-lor deputați, țin să adaug două cuvinte ca să fiu bine înțeles. Am crezut că este bine să atrag atențiunea că în astfel de ținuturi, comandantii superiori să nu țină conferințe, fiindcă rostul unui general care comandă în Basarabia nu este de a ține conferințe înaintea oricărui public. D. general Dragu a ținut o conferință și această doamnă i-a răspuns generalului. Când are cineva a face cu astfel de public, nu trebuie să-i dea prilejul de a intra în discuțiune cu el.

Să ne gândim la ceea ce era odinioară în ținuturile pe care le-am adăogit statului român, să ne aducem aminte care era situațiunea unui general comandant de corp de Armată. Era ca un prinț în aceste provincii, iar armata pe care o comanda nu avea voie să aibă a face cu oameni care nu înțeleg și pentru care un gest de prietenie ar putea să însemne o încurajare către astfel de acte.

Ședința din 28 februarie 1931

Din nou despre cazul de la Cetatea Albă:

D-lor, am crezut de datoria mea să întreb pe ministrul Instrucțiunii și pe ministrul Armatei cum s-au petrecut lucrurile. Îndată ce am isprăvit de vorbit - informațiunea, natural, că mi-am luat-o din ziare; eu n-am fost la Cetatea Albă, dar îndată ce am isprăvit - și aceasta este partea interesantă, de aceia v-am spus să aveți răbdare, a venit la mine d. ministru al Instrucțiunii Publice, a stat aici lângă mine și a scos din buzunar traducerea d-nei Kociubinskaia. Aceasta cred că este o probă. (*întreruperi*). A adus ministrul aici la locul meu traducerea.

Voci de pe băncile majorității: Cine a tradus-o?

D. N. Iorga: Dacă d-voastre bănuți și pe ministru atunci vă privește. Atunci toata lumea este compusă din calomnatori și numai d-na Kociubinskaia are dreptul onorurilor Parlamentului român. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Am înaintea ochilor însuși textul și ministrul Instrucțiunii va putea veni și vă va arăta acel discurs. Ministrul mi-a spus, în adevăr, că partea aceia cu fulgii nu se găsește înăuntru. „Dar, dă-mi să văd”. Eu n-am citit de la început până la sfârșit, fiindcă sunt sigur că erau și alte lucruri tot așa de grave. La începutul ultimei pagini - vedeți cum precizez - zice: „vă înșelați în ce privește viitorul Rusiei. Rusia este puternică, Rusia se face din ce în ce mai puternică, într-un viitor scurt Rusia va fi cel mai puternic stat din lume”. (*Exclamări*).

Când o spui aceasta la Cetatea Albă și în momentul când se anunță ofensiva Sovietelor, și când ești profesoară, apoi nu e nici o țară pe lume care ar putea permite aceasta. (*Aplauze*).

Când un învățător, la granița de Vest, într-un moment când s-ar anunța un atac la granița de Vest, ar face o comparație între puterea României și puterea care ar fi să ne atace, acesta se cheamă un act de înaltă trădare. În toate limbile lumii. (*Aplauze*).

Iar în ce privește dreptul de apărare, orice avocat are dreptul să apere orice proces. Dar când e cineva deputat în Camera României, trebuie să cântărească dreptul său de avocat în cumpăna moralității naționale. (*Aplauze*).

D. V. Toncescu, vice-președinte: D. ministru de Interne are cuvântul.

D. M. Stratan: D-le președinte, am cerut cuvântul în replică.

D. N. Iorga: Replica o puteți avea față de ceea ce va spune d. ministru. Eu, duel oratoric cu d-ta nu fac.

D. M. Stratan: Nici eu, d-le profesor.

D. N. Iorga: Nici nu poți și nici nu ai dreptul.

D. M. Stratan: Totuși așa de umil cum sunt eu, am dreptul să-mi spun părerile și față de ale d-voastră, și rămâne ca opinia publică să judece.

D. N. Iorga: Foarte bucuros și aștept verdictul opiniei publice.

D. M. Stratan: Și eu la fel. Sunt un om onest.

D. N. Iorga: Nu ai cunoscut drumul și nu ai știut care era datoria d-tale de deputat în momentul când la Cetatea Albă este un cuib de comuniști.

D. M. Stratan: De unde știți?

D. N. Iorga: O lume întregă ți-o spune. Vei avea raportul militar.

D. I. Mihalache, ministru de Interne: D-le președinte, d-lor deputați, cred că nu este vreunul dintre noi care să nu fi luat act, cu cea mai vie satisfacție, că d. deputat Stratan a declarat că nu se solidarizează cu spusele d-nei Kociubinskaia și că a făcut această apărare numai în calitatea d-sale de avocat. D. Stratan a afirmat că are convingerea că în această calitate nu contravine la legile penale. Este treaba d-sale să aibă această părere, și nu cred că mai era oportun să arate și motivele care îl îndrituiesc la aceasta, căci această doamnă, în adevăr, s-a făcut vinovată de ceea ce a afirmat aci d. Iorga.

Am citit și eu un fragment din conferință. Mi s-a prezentat prefectul de la Cetatea Albă cu un raport. Mai mult, pot să vă spun ca în inspecțiile pe care le-am făcut în Basarabia, în toamna trecută, am cunoscut și personal pe această doamnă, care conducea, de altfel foarte corect, un institut de copii găsiți. Am vorbit cu d-sa. Mi s-a părut că este o tolstoiană halucinantă, capabila de multe elucubrațiuni.

D. M. Stratan: Exact, nebună.

D. I. Mihalache, ministru de Interne: Am avut satisfacția să aud din gura prefectului că după ce s-a desfășurat cea mai mare parte din program, pe la ora 12 noaptea, când această doamnă a început să vorbească, publicul a ascultat-o cu plictiseală, a întrerupt-o și a pus-o în neputință să-și termine conferința. Publicul din sală, care mai mult de jumătate era rus, el însuși a început să protesteze, la început prin bătăi din picioare, mai pe urmă prin murmure și mai în urmă întrerupând-o.

Publicul românesc și toată asistența oficială, militari și civili, nu s-a sesizat în acea seară, fiindcă acea doamnă nu a fost luată în serios. Abia a doua zi autoritățile și unele persoane oficiale au înțeles că cu toate extravaganțele de care o știa capabilă, nu îi era permis să rostească o astfel de conferință, într-o asemenea solemnitate și să-și expună elucubrațiunile sale. Atunci organele oficiale, Parchet, Poliție, prefectură, s-au sesizat, au cercetat,

i-au luat conferința, au tradus-o, au constatat că este în contravenție cu legile țării, au declarat-o arestată și în prezent se găsește depusă.

Voci: Foarte bine! Foarte bine!

D. I. Mihalache, ministru de Interne: Am avut satisfacția să aud din gura prefectului, care este un om cu multă autoritate, și să constat din raportul său, ca și din al celorlalte autorități, că publicul din localitate a dezavuat-o. Și sunt convins că așa este. Și aci aduc o nouă informațiune d-lui profesor Iorga, care, după intuiția mea, nu numai după informația oficială, este în conformitate cu realitatea: nicăieri populația nu e mai anti-bolșevică decât pe malul Nistrului, căci acolo a avut prilejul, zi cu zi, să vadă toată mizeria - și materială și morală - a comunismului, prin refugiații de dincolo de Nistru. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Dați-mi voie să vă întreprup.

Eu nu am spus că orașul este un cuib de bolșevism, dar că să căutăm pe cei care au scos înainte pe persoana pe care d-voastră o declarați nebună, și eu mă întreb cum a putut funcționa în învățământ atâta vreme? Toți inspectorii nu au văzut că este nebună?

O voce de pe băncile majorității: D-le profesor...

D. N. Iorga: D-le, eu nu sunt aci ca să-ți răspund dumitale. Când aș fi ministru, mi-ai spune ce vrei și ți-aș răspunde. Deocamdată însă nu am datoria să răspund unui coleg.

Dar vream să spun acest lucru: că într-un oraș cum este Cetatea Albă, unde îmi pare bine că spuneți că populația este în contra aventurierilor care au dus Rusia unde se găsește astăzi, vream să spun că se poate să fie un astfel de cuib de agitatori. Altfel un nebun nu iese de la sine. Sunt nebuni care ies de la sine, dar sunt nebuni pe care îi scot înainte alții. În materie de politică, când un nebun apare, sunt alții care au aceleași idei, dar mai cumiți, scot pe nebuni înainte.

Eu vă rog să cercetați acolo, căci femeia aceasta nu a vorbit de la sine. Trebuie să fie cineva care a îndemnat-o. Vă rog să cercetați și veți vedea că informația d-voastră, ca ministru de Interne, va corespunde cu bănuiala armatei.

Eu nu vreau ca într-un moment, de pe urma ochilor închiși, să ne trezim ca pe vremea războiului, când s-a atras atenția asupra lucrurilor care se petrec în București, devenit un cuib de spioni, și când de la cea dintâi înfrângere a noastră, au răsărit cu toții ca dușmani ai României. Și d-voastră, care ați fost pe front, vă aduceți aminte cum tunurile germane băteau direct la țintă, căci spionajul început la București a continuat în mijlocul armatei.

Filantropie câtă vreți, dar cu ochii deschiși! Aceasta este o țară pândită de dușmani și câțiva naivi pot să creadă că nu există pericol, dar eu cred că este - și sunt mândru de aceasta - și sunt sigur că toți câți cred ca mine își îndeplinesc datoria spunând: ochii deschiși oriunde, și mai ales ochii deschiși la Nistru. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. I. Mihalache, ministru de Interne: D-le profesor, sunt în totul de acord cu d-voastră, dar cred că acum nu e oportun să arăt pregătirile, informațiunile și măsurile de tot felul pe care le luăm la Nistru...

D. N. Iorga: Foarte bine, dar generalul Dragu să nu țină conferințe ci să pună tunul.

D. I. Mihalache, ministru de Interne: ... ca și în oricare parte a țării. Spre mulțumirea noastră însă - și cred că și a d-voastră - autoritățile s-au sesizat a doua zi luni și ele au anchetat și cercetează tocmai ceea ce doriți d-voastră să cerceteze.

D. N. Iorga: Foarte bine!

D. I. Mihalache, ministru de Interne: Și cred că este o mare satisfacție pentru noi că publicul rus, nu numai că nu a aplaudat-o, dar a pus-o în imposibilitate să continue conferința, ceea ce pentru noi e, desigur, foarte îmbucurător. Este o dovadă că masa populației în Basarabia, fără nici o deosebire, reacționează în contra comunismului. Am credința că în Basarabia nu există comuniști din convingere, și că acolo se strecoară agenți plătiți de la Moscova, dar pe urma cărora poliția se găsește totdeauna. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. V. Toncescu, vice-președinte: D. deputat Stratan are cuvântul în replică.

Voci de pe băncile majorității: Renunță! Renunță!

D. I. Mihalache, ministru de Interne: D-le deputat Stratan, eu te rog să renunți la cuvânt pentru că felul cum ai apărât d-ta chestiunea aici a lăsat impresiunea că în sufletul d-tale nu o dezaprobi, pe când eu am conștiința că d-ta o dezaprobi...

D. N. Iorga: Foarte bine!

D. I. Mihalache, ministrul de Interne: ...fiindcă eu te-am văzut pe d-ta, acolo, la fața locului, și îți spun: într-un fel te-aș judeca, după cele ce ai spus aci și într-un altfel te-aș judeca după cele ce am văzut că lucrezi acolo, când am constatat că ești unul din frunțașii românismului din acele părți. De aceea, te rog să renunți să te mai aperi, pentru că te-ai apărât prost. (*Aplauze prelungite, pe băncile majorității*).

D. M. Stratan: D-le ministru, tocmai pentru că d-voastră mi-ați spus că m-am apărât prost, vă rog să mă lăsați să vorbesc ca să vă dovedesc că m-am apărât bine, că ceea ce a spus d. profesor Iorga că eu m-am solidarizat...

D. N. Iorga: Dar înțelege odată că eu nu ți-am spus că te-ai solidarizat, ci am adus înaintea Camerei cazul de la Cetatea Albă și am cerut lămuriri. D-ta mi-ai spus că d-ta ai vorbit ca avocat și eu îți spun că un avocat n-are dreptul când este deputat să apere pe cineva vinovat de înaltă trădare, aici în Cameră. Aceasta îți spun eu. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

Voci de pe băncile majorității: Să renunțe la cuvânt.

D. M. Stratan: D-le profesor, vă spun eu că d-na Kociubinskaia nu este vinovată de înaltă trădare; aceasta după umila mea părere ca jurist. Și atunci greșit d-voastră m-ați acuzat în ședința trecută...

D. N. Iorga: Dar ministrul a spus că este vinovată.

D. M. Stratan: Atunci, dacă d-voastră vorbiți de d. ministru, să-mi dați voie...

D. N. Iorga: D-le deputat, dar înțelege, numele d-tale nici n-a fost pronunțat. D-ta te legi ca „boala de omul sănătos.” (*Ilaritate*).

Ședința din 10 martie 1931

În legătură cu înlocuirea intempestivă a guvernatorului Băncii Naționale:

D-le președinte, colegii mei sunt oameni care se gândesc la viitor. Dați-mi voie ca în această pasionată atmosferă de partid, să adaog câteva cuvinte, foarte scurte, a căror origine nu poate fi bănuită - poate sunt singurele cuvinte care pot să fie socotite așa. M-am simțit dator să le rostesc, fiindcă discuțiunea a ajuns una în care fiecare grupare politică a căutat să-și spună cuvântul.

Puteți să mă socotiți cum voiți, și în calitate de reprezentant al unei grupări politice, care evident, nu are nici un interes în aceste dezbateri, puteți să mă considerați altfel, și mi-ar părea mai bine - eu sunt dator să vă spun ceea ce cred.

Iată: întreg acest conflict este în legătură cu chestiunea împrumutului¹ care nu merită conflictul. Este mai scumpă așa decât fața.

În ce privește împrumutul, părerea mea nestrămutată este aceea că d-voastre v-ați grăbit să faceți un împrumut în împrejurări foarte grele și să împovărați generațiile viitoare cu încă o sarcină, pe lângă sarcini pe care aceste generații le vor suporta foarte greu.

D-voastre știți că orice împrumut care servește să umple un gol în buget este, în conștiința mea și, cred și în conștiința țării, un împrumut

condamnabil. Când nu-ți ajung mijloacele normale pentru a aduce la executare bugetul, atunci sunt alte metode. Bugetul trebuie să se strângă, potrivit cu mijloacele pe care le pune la îndemână țara, iar în nici un chip să îngrămădim din nou sarcini asupra țării, fiindcă păstrăm un buget care, bugetul acesta, evident este rău făcut, față de mijloacele pe care țara vi le poate pune la dispoziție. Este părerea mea nestrămutată. Am spus-o și înainte de a fi în discuție împrumutul. Am spus că nu avem nevoie de încă o pereche de cârje și că împrumutul care nu produce venituri capabile de a-i sprijini anuitatea, este un păcat față de țară.

Acum, în ce privește condițiunile împrumutului, eu nu vorbesc pentru că nu mă informez din ziare. Cum eu citesc toate ziarele, evident că se produce în capul meu o confuziune de cifre, pe care numai numeroșii d-voastre financiari ar putea-o lămuri (*ilaritate*). Dar când voi vedea împrumutul, voi discuta asupra lui.

Eu prevăd că vine în condiții împovărătoare, dar nu pot discuta lucruri care n-au nici un fel de bază. Dar d-voastre, în legătură cu acest împrumut, ați intrat în conflict cu guvernatorul Băncii Naționale.

Acum, care au fost motivele acestui conflict?

Dați-mi voie să vorbesc cu toată sinceritatea. Banca Națională a fost întemeiată ca să fie numai a țării. Dar nu este mai puțin adevărat că, de când s-a întemeiat Banca Națională, toți guvernatorii au fost numiți de guverne în legătură cu simpatiile pe care acești guvernatori le-au avut și menținut față de partidele care i-au numit. Acesta este tristul adevăr pe care nu-l spune nimeni, și pe care eu, trecând peste simpatiile personale pe care le am pentru acela pe care l-ați destituit², eu acest adevăr îl spun.

În același timp, d-voastră faceți exact același lucru. Măsura d-voastră ar fi avut un alt caracter dacă d-voastră n-ați fi înlocuit - o să arăt dacă această înlocuire este sau ba posibilă, potrivit cu condițiunile scrise existente în ce privește Banca Națională - pe acest guvernator care a făcut politică, ca și toți predecesorii săi și care, dacă n-ar fi făcut această politică, n-ar fi fost numit, dacă nu l-ați fi înlocuit cu un simpatic coleg³ al nostru de aici, care a făcut și el politică și care, dacă n-ar fi făcut această politică, n-ar fi fost numit. Dar dacă d-voastră l-ați fi înlocuit cu un om de care să nu se poată atinge nimeni, obiectând că a venit prin politică și reprezintă un partid, atunci s-ar fi evitat lucrurile triste pe care le prevăd. Cum ați atacat d-voastră pe guvernatorul altora, tot astfel, la cea dintâi ocazie, vor ataca - și v-au și spus-o - și alții, pe guvernatorul d-voastră.

Iar în ce privește condițiunile în care se poate înlocui guvernatorul, este foarte drept că față de ce este acum scris acolo, dreptul d-voastră de a-l înlătura este îndoielnic. Da, este îndoielnic. Dacă d-voastră voiți să-l

înlocuiți așa încât să nu fie nici un fel de îndoială, rămânea să se schimbe condițiunile pe baza cărora d. Burileanu a fost numit și a funcționat.

Dar, în același timp, o observație, la sfârșit. Banca Națională este nu numai o instituțiune autonomă, dar cei care sunt acolo păzesc niște bani care nu sunt ai statului și, prin urmare, nu stau la dispoziția regimurilor care se succedă. Se poate întâmpla că orice ar fi zis consiliul Băncii Naționale, cândva să aveți a face cu oamenii aceia care ar pretinde că, deoarece au pus înăuntru capital, cu profituri foarte mari, este adevărat, de vreme ce au capitalul acolo, au și ei un glas.

Și isprăvesc arătându-mi părerea de rău că, în momentul când noi nu avem nevoie de lovituri și de o îndușmănire între partide, s-a dat încă o lovitură și s-au făcut mai înverșunate sentimentele de antipatie dintre partidele care, în fiecare moment, reclamă pentru dânsule, împreună sau separat, dreptul exclusiv de a guverna această țară. (*Aplauze pe băncile Partidului Național Liberal și ale Partidului Țărănesc*).

NOTE

1. Împrumutul „de dezvoltare”, în valoare de 8,678 miliarde de lei, contractat de ministrul de Finanțe Mihai Popovici, aflat la Paris de șase săptămâni, urma să fie folosit pentru: constituirea de obligații la creditul ipotecar, lucrări de refacere a căilor ferate, mărirea fondului de rulment al Băncii Naționale, susținerea agriculturii și înființarea Băncii pentru asanarea agriculturii, refacerea rețelei rutiere, în parteneriat cu societatea *Svenska Vägaktiebolget*.
2. Primul ministru G.G. Mironescu îl revocase pe I. Burileanu deoarece acesta refuzase prezența unui expert străin în gestionarea împrumutului, motivând că „aceasta ar fi diminuat creditul Băncii Naționale”.
3. Lui Burileanu i-a luat locul dr. C. Angelescu.

Ședința din 11 martie 1931

Din nou despre înlocuirea guvernatorului Băncii Naționale și scandalul declanșat în Parlament de Octavian Goga din această pricină:

D-le președinte, aș avea ceva de adaus.

D-le președinte, încă odată, fără nici o pasiune politică și fără de interes politic, pentru onoarea băncii ministeriale și a acestui Parlament, nu se poate ca atunci când primul-ministru este acuzat¹ în termeni pe care eu nu-i întrebuițez nici odată, de a fi mințit, nu se poate să se treacă asupra acestui lucru, să se încheie ședința, fără să fie rugat d. prim-ministru să dea acestei majorități explicațiunile care sunt necesare. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*).

Nu, nu, vă rog, nu mă înțelegeți. Dați-mi voie, eu sunt pentru principiul de autoritate; autoritatea nu trebuie să fie jignită. Ori se poate apăra și rămâne, ori nu se poate apăra și se duce, dar nu se poate, după acuzațiuni făcute în astfel de termeni, de reprezentantul Partidului Poporului, de la această tribună, nu se poate să se închidă această ședință, fără ca noi să ascultăm explicațiunile președintelui Consiliului, și eu doresc din inimă, pentru onoarea țării, ca aceste acuzațiuni să împrăștie efectul pe care l-a produs cuvântarea d-lui reprezentant al Partidului Poporului.

Și în continuare:

D-le președinte, d-lor deputați, eu cred că noi, oricărui partid am aparține, avem de apărat onoarea politică a acestei țări și cred că acest caz poate servi ca un îndemn pentru noi toți, să ducem luptele politice până la marginea onoarei fiecăruia dintre noi și până la marginea demnității acestei țări.

De ani întregi de zile în luptele dintre partide se întrebuițează armele cele mai mizerabile, și prin presă și prin grai și chiar în incinta acestei Camere. Și trec câteva luni și după aceste câteva luni se întind mâinile aceluia care a ținut condeiul, care a batjocorit. E bine ca o decență politică să se introducă odată în obiceiurile acestei țări, (*aplauze pe băncile majorității*), pentru că numai atunci un atac are valoare când se știe că vine din partea unui om care, ținând la onoarea lui, nu atacă în zadar onoarea altora. Atâta am avut de spus (*aplauze pe mai multe bănci*).

După ce M. Manoilescu spusese că, guvernatorul a fost schimbat pentru că strica relațiile cu Franța:

Domnul președinte, cât este de greu să se facă un om înțeles, chiar atunci când vorbește așa de clar ca mine. Și nu se poate face înțeles de cineva care îl cunoaște așa de bine, cum d. Manoilescu mă cunoaște pe mine.

Mă rog, eu, dacă aş fi adus o acuzare de la tribună, aş fi adus-o sprijinit pe astfel de argumente, încât să nu poată fi răsturnate şi este foarte sigur că aş fi rămas să aştept răspunsul. În privinţa aceasta nu este nici o îndoială.

Nu aş veni niciodată cu acuzaţii, atingând onoarea cuiva şi de care nu aş fi sigur, şi nu aş dispărea din incintă înainte ca cel pe care l-aş fi atacat să-mi răspundă (*aplauze pe băncile majorităţii*).

Dar tot aşa e de sigur că dacă şi cel din urmă om ar aduce o acuzare privind onoarea mea, nu m-aş uita decât la acuzarea care mi s-a adus şi aş veni şi aş da răspunsul imediat. Dealtminteri, şi este cineva de părerea mea, care nu e de părerea d-voastre, este însuşi d. preşedinte al Consiliului, care va veni în curând aci şi va vorbi.

De aceea, vedeţi d-voastră, aveţi multe însuşiri dar sunteţi tânăr şi vă grăbiţi.

NOTE

1. Primul ministru G.G. Mironescu fusese atacat de Octavian Goga. Acesta venise cu o declaraţie a Partidului Poporului cu privire la destituirea guvernatorului Băncii Naţionale, „caz excepţional de grav, unic în istoria politică a ţării”. Spusese apoi că înlocuirea cu dr. Anghelescu e „o înscenare frivolă de politicianism meschin şi profitor”. Carol al II-lea l-a demis pe baza nui raport al primului ministru fals care „a biruit printr-o minciună”. Burileanu era împotriva împrumutului şi s-a declanşat panică internaţională: cade guvernul, e un colaps politic la Bucureşti!

Şedinţa din 14 martie 1931

În legătură cu bursele studenţilor români de la Paris. *Pe marginea unei interpelări a lui V. V. Haneş care spusese că acestea aproape au fost suprimate.*

Daţi-mi voie, nu au fost suprimate, au fost cernute, adică nu s-au mai dat burse acelor care stau!/.)

Să mă iertaţi, eu am fost preşedintele comisiunii şi nu vreau să fiu prezentat în ochii studenţilor de la Paris ca un duşman al lor. Prin bună înţelegere, de la început s-a fixat acest principiu: să se dea bursă pe doi ani. În

ceea ce privește pe cei foarte merituoși, recomandați de profesorul lor, am găsit pe urmă ajutoare din partea ministerului de Finanțe.

Dar ca să mai tolerăm scandalul de până acum, când oamenii îmbătrâneau la Paris (*aplauze prelungite pe băncile majorității*) pe socoteala noastră, cum s-a întâmplat până acum, aceasta nu.

Avem Universități, avem profesori de același nivel cu profesorii din străinătate. Pentru anume specializări, da. Dar să se întrebuițeze banii țării, care are Universități, pentru a se cerși titluri la Universități, care adesea ori nici nu au aceiași valoare pe care o are Univeristatea românească – anumite Universități de provincie din Apus, care nu valorează cât aceste Universități, ai căror profesori au învățat tot acolo (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), aceasta, să mă iertați, este un scandal, contra căruia am luptat în Bucovina și în Ardeal - nu vorbesc de Basarabia, căci acolo sunt alte împrejurări - a fost sistemul german. Eu sunt și licențiat și doctor. Nu vorbesc de doctorate de onoare, că am mai multe, dar vorbesc de doctoratele căpătate în Universitate. Eu știu ce înseamnă un doctorat german. Cu o broșură de 35 de pagini putea să fie cineva, la terminarea a trei ani de studiu la Litere, doctor; iar ca să fii licențiat în Franța, licențiat, nu doctor, se cereau condițiuni extrem de grele. Am vrut să trec doctoratul în Franța. Pe vreme de câte 6 ani la Paris. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității, strigăte de bravo*). Cu voluptate sufletească, am tăiat bursele acelora cărora nu trebuia să li se dea (*aplauze pe băncile majorității*).

Aceștia să se întoarcă acasă, acasă, acasă. (*Aplauze*).

D. V. Georgescu-Bârlad: N-ai nimerit-o de data aceasta.

D. V. V. Haneș: D-le Georgescu-Bârlad, eu totdeauna sunt deprins să primesc orice rectificare din partea oamenilor mult mai competenți decât mine. Iar în cazul de față, domnul rector al Universității, fiind și președintele comisiunii de valută, era cel mai indicat să știe ce măsuri s-au luat.

D. N. Iorga: Vezi, d-ta, aici ne completăm unul pe altul. Anul trecut, pot să afirm, s-a dat un milion burse, fără știința comisiunii, după ce s-au încheiat lucrările, s-au dat burse la fiii oamenilor care aveau legături - îmi pare rău că trebuie să o spun - cu guvernul, tot așa ar fi făcut și alt guvern, fiindcă acesta e obiceiul țării. Astăzi se găsesc în străinătate două feluri de studenți: studenții care au mers pe baza recomandării comisiunii și ceilalți, care sunt numiți de studenții care au trecut prin comisiune „piraiți”; vă rog să vă ridicați împreună cu mine împotriva piraților care au operat la minister, după ce s-au acordat bursele și care trebuiesc tăiați fără milă și aduși acasă. (*Aplauze*).

D. V. V. Haneș: D-lor deputați, sunt în deplin acord cu d. profesor Iorga. Am fost, pentru studiile mele, de două ori în cursul anului acestuia la

Paris și am văzut că într-adevăr, pe lângă studenții care au obținut valută sau bursă în timpul din urmă, prin comisiunea valutară, erau numeroși studenți care dețineau burse pe alte căi.

D-lor deputați, nu este vorba de aceștia. Este vorba de studenții care au obținut burse prin comisia de valută și au fost lăsați, în ultimul moment, fără resursele necesare, comunicându-li-se hotărârea luată în septembrie, de reducere a bursei de la septembrie, tocmai în cursul lunii decembrie. Oamenii aceștia au stat acolo cu speranța...

D. N. Iorga: D-le Haneș, îmi pare rău că trebuie să transformăm întrebarea d-tale într-un dialog, dar de ce să răspund pe urmă? Eu am cerut să încep lucrările comisiei în luna lui octombrie. Ei bine, lucrările nu au început în octombrie. Dar nu din vina noastră. Noi, comisiunea, am fost chemați târziu. De ce? Ni s-a spus că pentru a trece anul acesta înainte pe aceia care anul trecut au trecut după. Și mi s-a afirmat chiar într-un moment că degeaba ne adunăm, că bursele, fără noi, au fost împărțite. De fapt nu erau împărțite, mai era încă un fond; și dacă fondul acesta a fost subțiat dinainte, nu l-am subțiat noi. Noi am fost chemați, se pare, la fărâmituri. Nu suntem vinovați noi. Prin urmare, cu toată energia, interpelați în direcția pe care o credeți mai potrivită.

D. V. V. Haneș: D-le rector, n-a fost aceasta partea de fond a interpelării mele.

D. N. Iorga: Fiindcă d-ta nu te duci la Paris, eu mă duc la Paris și fac cursuri în fiecare an.

O voce de pe băncile majorității: A fost de două ori anul acesta.

D. N. Iorga: Ai fost, ai ținut câteva conferințe, dar aceasta este altceva. Eu mă duc și țin curs în fiecare an și nu trebuie să găsec oameni care să poată zice: d-ta ești acela care mi-ai stricat bursa. Dați-mi voie, când facem demagogie, să o facem pe pielea noastră, nu pe a altora. (*Ilaritate*).

Ședința din 16 martie 1931

Dispută stearpă cu A. C. Cuza.

D. A. C. Cuza: În tot cazul...

D. N. Iorga: Eu nu am pretins nimănui să mă asculte și am dreptul să ascult pe cine vreau.

D. A. C. Cuza: D-ta ai dreptul să ascuți pe cine vrei, dar nu ai dreptul să vorbești când vorbesc eu.

D. N. Iorga: D-le președinte, oratorul își permite, de multă vreme, un limbajiu...

D. A. C. Cuza: Ce fel „își permite” ?

D. N. Iorga: ...pe care nu-l pot drege eu; dar d-voastră aveți datoria de a-l drege. Aci să nu dai lecții de bună cuviință. Acasă la d-ta să vorbești așa, nu cu noi! (*Aplauze pe băncile majorității. D. deputat Cuza întrerupe*). Să înveți, la vârsta aceasta, ce n-ai învățat de copil. Te tolerez de ani de zile și nu ai înțeles mărinimia iertării mele! (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. A. C. Cuza: Eu înțeleg astăzi enervarea d-tale, fiindcă...

D. N. Iorga: Nervii d-tale sunt tociți de mult. Cumpără-ți alții.

D. A. C. Cuza: Eu niciodată nu am fost nervos ca d-ta.

D. N. Iorga: Se vede. Și încă multe calități nu le-ai avut!

D. A. C. Cuza: Da, dar eu am o calitate: statornicia caracterului.

D. N. Iorga: Să te mulțumești să fii de râsul copiilor, dar să nu fii insultătorul oamenilor maturi. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. A. C. Cuza: Exemplele pe care le dau eu copiilor sunt caracterul și statornicia, exemple pe care nu le dai d-ta.

D. N. Iorga: Curarisește-te, dacă ești bolnav.

D. A. C. Cuza: Mai bolnav ești d-ta!

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-lor deputați, vă rog, nu faceți chestiuni personale.

D. A. C. Cuza: D. Iorga este sub impresiunea unui accident pe care l-a avut alaltăieri; așa îmi explic eu starea d-sale de enervare de astăzi.

D. N. Iorga: „Accidentul” acesta al d-tale are să fie discutat la justiție și are să se vadă atunci cine agită pe studenți împotriva ordinii pe care eu trebuie să o mențin! (*Aplauze prelungite*). Și dacă eu aș fi în locul acestor domni, n-aș aresta uneltele d-tale, ci te-aș aresta pe d-ta. (*Aplauze prelungite*).

D. A. C. Cuza: Da, știu, când d-ta te duci în fața studenților ce influență ai asupra lor!

D. N. Iorga: D-le președinte, nu este acum vorba de un proces între mine și acest domn. S-a suit la tribună pentru a face o comunicare. De aceea, vă rog să luați dispozițiuni ca să-l mențineți în marginile acestei comunicări. Trebuie să se știe că aici nu este un loc de scandal în care, cine n-are treabă,

trebuie să vină cu urele și intrigile sale. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

D. A. C. Cuza: D-le președinte, dar eu vă cer să mi se respecte cuvântul și am dreptul, cel puțin, de a vorbi în chestie personală, atunci, când sunt atacat pe tonul acesta.

D. N. Iorga: Dar nimeni nu-ți vorbește d-tale! D-ta ai fost atacat, când te legi ca boala de omul sănătos! (*Ilaritate*).

D. A. C. Cuza: Ba de loc. Am fost atacat și am dreptul să răspund...

D. N. Iorga: Da, ai fost atacat cum este atacată musca pe care o înlătură cineva cu mâna! (*Ilaritate*).

D. Eduard Mirto: ...Sau se așează și unde trebuie și unde nu trebuie. (*Ilaritate*).

D. A. C. Cuza: D-le Iorga, d-ta ai mania grandorii și crezi că lumea toată se învârtește în jurul d-tale.

D. N. Iorga: Nimeni nu te poate întrece! Trăiești în fereastră înaintea copiilor, care te aplaudă.

D. A. Cuza: Care copii? Copiii care mă aplaudă pe mine te fluieră pe d-ta.

D. N. Iorga: Da. Toți copiii fără inteligență și toți copiii nedisciplinați, cu care ai făcut nenorocirea acestei țări. De atâția ani de zile nu ți-am spus-o - atâta vreme - fiindcă ai fost cuviincios. Când nu mai ești, ți-o spun!

D. A. C. Cuza: Eu cred că la un profesor, cea dintâi datorie a lui este să respecte adevărul.

D. N. Iorga: ...Și aceasta ți-o spune nu deputatul, ci rectorul Universității din București.

D. A. C. Cuza: Da. Apoi ce faci d-ta la rectoratul Universității, știm! Ai văzut ce ai pățit de la studenții d-tale.

D. N. Iorga: Da, da, am să vă arăt eu! Am să fac eu ce trebuie, ca lucrul rău ce-l semeni să dispară. (*Aplauze prelungite*).

D-le președinte, faceți-vă datoria! (*Aplauze pe băncile majorității*). Nu voi lăsa nici un atac fără răspuns. Dar, pentru demnitatea și liniștea acestei Camere, domnul trebuie să vorbească ce a anunțat, dacă nu, luați-i cuvântul. (*Aplauze pe băncile majorității*).

D. A. C. Cuza: Da? Să-mi ia cuvântul?

D. N. Iorga: Meritai de mult. (*Zgomot, întreruperi*).

Ședința din 17 martie 1931

Intervenție la proiectul de lege privind organizarea corpului avocaților:

D-le președinte, d-lor deputați, așa avea câteva observațiuni de făcut cu privire la proiectul de lege și conversația pe care abia am terminat-o cu d. ministru al Justiției¹ îmi dă speranța că se va ține seamă de aceste observații, pe care le cred drepte.

Acum, în teorie, dacă am întreba pe cineva dacă este drept ca împricinatul sau orice persoană care are nevoie de un act de drept să și-l facă singur, eu trebuie să spun că obiceiul poporului românesc a fost așa, să-și facă actele acestea singur și este fără îndoială foarte greu, pentru o parte din populația noastră, să recurgă la ajutorul avocaților. În privința aceasta d. Vasiescu² are toată dreptatea. D-nealui spune mai pasionat unele lucruri care, fiind spuse pasionat, trezesc protestări, dar în fond observația este întemeiată.

Noi am avut o viață locală și eu nu mă pot osteni spunând că țara noastră n-a fost o țară centralizată, n-a fost o țară dată pe seama unor caste, ci oamenii noștri și-au făcut în satele lor rosturile singuri și aceasta a produs și un foarte mare avantaj cultural. Documentele acestea frumoase, pe care și d-voastră avocații din când în când le vedeți în mâinile împricinaților, sunt scrise foarte adeseori în sate de câteva sute de oameni; diacul de acolo din sat, fără a fi făcut studii, un bun caligraf, stăpânind foarte bine limba, deprins cu anumite forme juridice, stătea la îndemâna oamenilor și după aceea venea cineva cu zăpăsul acesta la Domn sau la Divan și acolo i se făcea cartea.

Dar, în sfârșit, noi am trecut peste acest obicei al poporului, așa cum trecem în general peste toate obiceiurile țării. Nenorocirea noastră este că noi facem din nou pe temelii proaste, atunci când avem o temelie solidă, peste care rămânea numai să ridicăm piatra. Va veni o vreme când nu va fi necesară o mare revoluție ca să schimbăm sistemul; ci pietrele pe care le punem acum, proaste, pe temelii șubrede, vor cădea și atunci ne vom aduce aminte de temelia părăsită și pe această temelie veșnică vom clădi din nou. Evident, că acum, câtă vreme suntem toți pașoptiști, urmași ai revoluției de la 1789, clienți ai cugetării abstracte franceze, nu e nimic de făcut, însă cred că este un lucru care se poate introduce în această lege, fără să fie păgubiți avocații.

Eu, avocat nu sunt, dar sunt cel dintâi din familia mea care n-am fost avocat: tatăl meu a fost avocat, bunicul meu a fost avocat, cu studii din Viena. Frații tatălui meu au fost avocați, frații mamei au fost avocați (*ilaritate*). Prin urmare, este un fel de instinct care se ridică în sufletul meu.

D. D. B. Ioanițescu: Sunteți cel mai mare avocat al nostru.

D. N. Iorga: Sunt avocat fără drept de a pleda. Mi se pare că e vorba să mă proclamă undeva doctor în Drept de onoare, și-mi pare foarte rău că aceasta nu-mi dă dreptul de a pleda, pentru că pofta de a pleda o simt în fiecare moment în mine, cum o observă fiecare dintre d-voastre.

Cred că este un lucru care și în actuala situațiune de lucruri se poate îndrepta. Mă rog, un avocat omenos sau, să zicem, cu nevoie electorală, ceea ce se echivalează, vrea să facă fără osteală / fără durere de cap, din fr. *ostéalgie!* un act, fie pentru că e milos din fire, fie că se gândește să îndatoreze pe alegătorul care o să-l voteze.

Cineva mi-a povestit chiar ieri ceva foarte hazliu: unul dintre foștii miniștrii, care este actualmente senator și care era ministru la alt departament, nu la Război, într-un moment, vede venind la dânsul un preot de sat, care îi cere să primească pe fiul lui la cavalerie. Ministrul, care nu era ministru de Război, trebuia să spună că nu este în chemarea lui să hotărască în această privință. A chemat însă pe secretarul său și i-a spus: „Du-te la ministrul de Război și spune-i că fiul părintelui trebuie să intre la cavalerie”. Dar părintele tot mai sta. Și, atunci, ministrul l-a întrebat: - Mai este ceva? - Mai este. - Ce? - Să-i dea și un cal bun. (*Ilaritate*).

Și ministrul a zis secretarului: - Du-te și spune să-i dea și un cal bun. (*Ilaritate*). Și când cineva i-a observat: „dar d-ta nu ești ministru de resort”, a răspuns: „Da, dar aceștia sunt alegătorii mei și trebuie să-i satisfac”. (*Ilaritate*).

Deci, să ne închipuim un avocat milos, sau care face politică și care nu vrea să ia omului bani pentru că i-a făcut un act. Ei bine, are voie? Cam așa se întâmplă, dar în contra legii.

Mi s-a întâmplat și mie un caz. Am cumpărat la Vălenii de Munte o proprietate, pentru o nobilă femeie, căreia eu îi păstrez și-i voi păstră totdeauna tot respectul: mama moștenitorului Tronului, principesa Elena. Când a fost vorba de făcut actul, un prieten al meu mi-a spus: „trebuie să luăm taxele”. De la cine să le ei? De la mine? De la principesa Elena? De la persoanele care au dat banii pentru cumpărarea acestui loc? Și mi-a răspuns: „îmi pare foarte rău că trebuie să iau taxa, pentru că această taxă merge la fondul avocaților”.

Fondul avocaților! Nimic mai frumos decât ca avocații să întreție pe colegii lor bolnavi, bătrâni căzuți în mizerie. Dar aceasta ar putea să o facă fiecare barou, pentru cazuri speciale și să nu se întâmple un lucru pe care îl știți și d-voastre: sunt avocați care se lasă pe tânjeală, pentru că știu că oricât ar fi de leneși pot recurge la fond.

Am fost deci silit eu să plătesc taxa, și avocatul a fost silit să o primească, deși e un foarte bun prieten al meu, și nu mi-ar fi luat niciodată un ban, și aceasta pentru ca să se hrănească poate un om nevoiaș din Ploiești, dar poate și un trântor. Trântorismul acesta, care este reprezentat în toate categoriile sociale de la noi, e bine să începem a-l mai forfecă puțin. Așa încât avocatul dă pentru motive morale sau electorale, care pot fi și morale, dar care de obicei nu sunt. Dacă avocatul consimte să nu i se plătească plata, lăsați-i și dreptul de a face o faptă bună, și dreptul de a câștiga un vot sau mai multe voturi la alegerile cele mai apropiate.

Dar mai este ceva, și aici rog pe colegii noștri din Ardeal să se gândească la dreptatea pe care o are, nu deputatul care vorbește ci, încă o dată, rectorul Universității.

Mă rog, se cere titlul de doctor de la viitorii avocați. Acum, avocații din Vechiul Regat, acei care sunt avocați nu protestează, pentru că nu este vorba de dâșii, e vorba de acei care vor veni pe urmă; colegi, colegi, dar puțin și concurenți și, nu zic că toți au acest sentiment, dar poate să existe acest sentiment: nimeni nu dorește să aibă lângă dânsul prea multe persoane cu un talent care se poate dezvolta. Pentru că, de la o vârstă oarecare, talentul scade - nu la toate persoanele - experiența mea de viață este foarte relativă, dar de la o bucată de vreme, talentul scade și atunci cei cărora le scad puterile, nu sunt bucuroși de puterile noi care vin lângă dâșii.

Dar, vă rog, cererea aceasta, ca și în Vechiul Regat viitorii avocați să fie doctori, nu este îndreptățită și iată de ce. Noi am avut, considerând toate elementele care au intrat în România unită, două feluri de diplome. La noi, în Vechiul Regat a fost sistemul francez; dincolo, ni se recunoștea bacalaureatul, licența nu. Atunci mi s-a spus: d-ta trebuie să treci întâi licența. Și cum aveam 20 de ani și cum cineva crede toate lucrurile, când are numai 20 de ani și când, îmi aduc aminte aici de un exemplu recent: când are 70 și ceva de ani și crede toate lucrurile. (*Ilaritate*).

D. A. C. Cuza: Cred lucrurile cele adevărate. (*Ilaritate*).

D. N. Iorga: Nu am auzit și să-mi dați voie nici să nu aud mai departe, fiindcă eu țin să cruț și față de glumele rele și bune demnitatea acestei Camere.

D. A. Cuza: De ce te-ai oprit un moment la mine? (*Ilaritate*).

D. N. Iorga: Ar trebui să se facă o secțiune pentru oamenii care vin aici în Cameră numai pentru ghidușii. În aceasta secție vă rog să nu mă înscrieți pe mine.

D. A. C. Cuza: Nu ai ce căută acolo. (*Ilaritate*).

D. N. Iorga: Dar să vorbesc mai departe. Se prevedeau în regulamentul de la Sorbona astfel de condițiuni, încât vă dau chiar răspunsul pe care l-am

primit când am vrut să mă prezint la licență, ca să vedeți ce înseamnă licența de sistem francez și doctoratul de sistem german. Mi-au spus: d-ta riști să cazi. Am întrebat de ce sunt inferior celorlalți? Nu. D-ta știi mult mai mult decât ceilalți; dar acolo este un dresaj special, care se capătă numai după foarte mulți ani de muncă.

Iată ce însemna pe vremea aceea licența în Franța. Dar doctoratul era ceva extraordinar. Și acum doctoratul cel mare, în Franța, îl trec oameni cu o vârstă foarte înaintată, cu câțiva ani înainte de a muri. Membri ai Academiei franceze își trec doctoratul. Acum, în urmă, s-a introdus un doctorat mai slăbuț, mai ales la îndemâna străinilor, care se dă, dar și acesta cu foarte mare greutate. Să nu confundăm, fiindcă numai cuvântul este același, două lucruri cu totul deosebite.

Acum, noi avem, de o bucată de vreme, un doctorat în Drept care, în Vechiul Regat este foarte greu, este un doctorat științific, nu este unul practic. Doctoratul din Ardeal este fără licență, titlul care încunună studiile pe care le face cineva. Este un doctorat practic.

Eu doresc să vină o vreme când ce este de lăsat în Vechiul Regat să lăsăm, dar și ce este de lăsat din țările celelalte să fie iarăși lăsat, fiindcă numai așa lăsând și dintr-o parte și din alta și introducând și lucruri noi, care n-au fost nici într-o parte nici în alta, se poate ajunge la unificare. (*Aplauze*).

Să nu facem ce facem acum, că în fiecare moment se zice: nu introducem cutare lucru, fiindcă se supără cei din Vechiul Regat - li se spune ardelenilor - sau li se spune celorlalți: nu le introducem fiindcă se supără ăștia alții, care sunt deprinși cu un sistem deosebit. Aceasta nu este bine.

Chiar la legea instrucțiunii o să vedeți d-voastre, la rectorat, în Ardeal, este obiceiul că toată lumea vrea să treacă pe la rectorat, ar vrea să aibă un rectorat de șase luni de zile. Cu rectoratul de șase luni de zile nu poate să existe ordine și autoritate în Universitate. (*Aplauze*). Acolo va trebui să cedați d-voastre, cei din Ardeal. Unde va fi rău la noi, vom ceda noi, cu cea mai mare plăcere.

Iată, d-le ministru, ca să mă rezum și să nu iau prea mult timpul acestei Camere, pe care țara o plătește din greu, așa că trebuie să drămuim fiecare moment pe care-l cheltuim, și aceasta este o cheltuială din punga acestei amărâte țări - iată ce doresc: d-voastră să puneți în proiectul d-voastră de lege - prefer să o puneți d-voastră, decât să viu cu sistemul pantahuzei iscăliturilor strânse pe un amendament, să puneți d-voastră că atâta vreme cât nu s-a unificat sistemul universitar, în ceea ce privește Facultatea de Drept, licența din Vechiul Regat se consideră corespunzătoare doctoratului de caracter practic din Ardeal. Fiindcă, dacă n-o veți face, iată, vă spun dinainte...

D. V. Toncescu, raportor: Să punem o altă formulă: doctoratul să se ceară pentru intrarea în barou, după unificarea învățământului superior.

D. N. Iorga: Cred că nu este bine, fiindcă nu se știe când se va unifica. Sunt atâtea greutăți...

D. V. Toncescu, raportor: Îi lăsăm să se înscrie cu licența până la unificare.

D. N. Iorga: Până la înființarea unui doctorat în condițiile celui din Ardeal. Iată ce se va întâmpla, dacă nu facem aceasta: or se va păstra greu doctoratul științific și vor fi nedreptățiți tinerii de aci din Vechiul Regat, ori altfel Universitatea va ceda, doctoratul științific va dispărea cu desăvârșire și în locul doctoratului științific veți avea doctoratul de pomană.

D. V. Toncescu, raportor: Nu, nu.

D. N. Iorga: Aceasta n-o voiți, prin urmare. Atunci vă rog să țineți seamă de propunerea mea, care nu jignește nici un interes și satisface pe cea mai mare parte dintre d-voastre. (*Aplauze prelungite*).

NOTE

1. Ministrul Justiției era Grigore Iunian.
2. Mișa Vasievici considera sistemul juridic de la noi deficitar pentru că silea pe oricine ar fi avut de încheiat un act să facă apel la un avocat. Or, aceștia erau concentrați, mai toți, la orașe încât țăranul „își lua lumea în cap” și pleca în căutarea lor. Amintise apoi de unele practici reprobabile ale avocaților: cereau două procuri intimatului: una scrisă, cu referire la speță, și alta în alb. Dacă clientul refuza s-o dea pe aceasta din urmă, risca să se vadă din apărât, acuzat.

Ședința din 18 martie 1931

La discuția privind a doua tranșă a împrumutului extern de stabilizare:

D-le președinte, d-lor deputați, dați-mi voie să arăt mirarea mea că nu putem discuta cu acela¹ care a început negocierile, care le-a dus la capăt, care se găsește aici, dar a cărui stare de sănătate, pe care o doresc cât mai curând restabilă, putea să-i permită totuși să vină aici, pentru a da măcar câteva lămuriri și, în special, cu privire la partea aceea misterioasă despre care s-a

vorbit în comisiuni și care are un rol atât de important, încât cunoașterea ei poate să influențeze punctul de vedere al tuturor aceluia care nu se lasă conduși în chestiuni de astfel de importanță de simple considerațiuni de partid.

După aceea, dați-mi voie să-mi arăt adâncă părere de rău că, în ciuda discuțiilor care se fac, chiar atunci când este vorba de o chestiune atât de importantă, care interesează atâta vreme viitorul nostru financiar și care este, evident, legată de o chestiune de demnitate națională, votul se poate prevedea dinainte.

Viciul cel mare al vieții noastre parlamentare este că ea nu cuprinde nici un fel de surprindere de conștiință. Se știe dinainte ce va fi și prin, urmare, noi nu facem altceva decât să îndeplinim o funcțiune pur formală; vorbe pierdute în zadar, nici măcar pentru opinia publică, pentru că țara aceasta nu a avut și nu are opinie publică. Suferă, plătește și continuă de la un regim la altul, din an în an, opera care duce la destrămarea statului românesc.

Dați-mi voie să-mi aduc aminte că tot de la locul acesta, acum câțiva ani de zile, eram în fața unei majorități al cărei vot era sigur, în privința schimbării succesiunii la Tron, și am spus atunci: se face o mare greșală și un mare păcat.

Nimeni nu m-a ascultat. Dar peste câțiva ani de zile lucrurile s-au întors; cel puțin acolo se puteau întoarce, pe când aci, din nenorocire, nu: ne-am pus jugul, îl păstrăm. (*Aplauze pe băncile opoziției*).

D. A. C. Cuza: Nu-l păstrăm.

D. N. Iorga: Am suferit o scădere de demnitate. Această scădere de demnitate apasă pentru totdeauna capitalul moral al acestei țări.

Văd că d. președinte al Consiliului² este de altă părere. Să-mi dea voie să cântărim conștiința noastră cu greutatea pe care ni le alegem.

Și acum, d-lor, să-mi dați voie ca în puține cuvinte să analizez necesitatea pretinsă a acestui împrumut, condițiunile în care s-a făcut acest împrumut și, în rândul al treilea, cine este vinovat pentru acest împrumut.

Întâi, în ceea ce privește necesitatea împrumutului. Împrumutul îl facem, să o spunem limpede, pentru a avea un fond de rulment. Adică noi nu încasăm cât trebuie pentru a acoperi sarcinile statului român. Nu avem cu ce plăti funcționarii. Acum câteva luni am primit plângerea unui întreg ținut ardelean, pentru neplata lefurilor învățătorilor. Este de toată evidența, toată lumea o mărturisește că încasările sunt sub ceea ce se așteaptă. Apoi bine, cu ceea ce trece la fondul de rulment din împrumut, cu aceasta o să asigurăm noi până la sfârșitul anului, și poate, dacă se păstrează același sistem și anul

viitor, salariile și celelalte sarcini ale statului? Cu această sumă de nimic? Și nu avem voie, după ce se epuizează partea rezervată pentru rulment, nu avem voie să ne adresăm din nou, întinzând mâna pentru un alt împrumut de aceeași valoare. Eu am spus de la început și sunt sigur că eram în conștiința acestei țări, că atunci când statul este prea greu pentru o societate, nu trebuie să strivească această societate cu formele sale, ci trebuie să reducă formele sale la ceea ce poate să sprijine această societate (*Aplauze pe băncile opoziției*).

N-ați împrumutat funcționarii, n-ați distrus organizațiile parazitare. Și știu foarte bine de ce nu ați făcut-o. Fiindcă d-voastre reprezentați un partid, fiindcă partidul acesta a câștigat o victorie electorală, fiindcă trebuie să răsplățiți câștigătorii acestei victorii electorale și, pe de altă parte și fiindcă există o solidaritate între partidele politice din România, vă feriți de a lovi în cei care reprezintă câștigătorii altor victorii electorale pentru alte partide. Atâta vreme cât vom sprijini casta de funcționari de până acum, atâta vreme cât vom menține două ministere, unul autonom și altul neautonom, cum este acum, atâta vreme cât se vor păstra pașalăcurile fără nici un fel de valoare practică, pe care le numiți directorate, atâta vreme cât doi prefecti se vor bate cap în cap, atâta vreme cât se vor plăti chirii care se plătesc astăzi, pentru a crește veniturile unor persoane interesante, atunci când cu aceeași sumă s-ar putea cumpăra o casă pentru oficiile publice. Să ne gândim numai la ceea ce plătește statul în momentul acesta pentru biroul comercializărilor; una din cele mai strălucite case din calea Victoriei este consacrată biroului comercializărilor, și din când în când, după ferestre, se văd trecând câteva umbre; pentru un grup de funcționari statul aruncă o sumă importantă care i-ar ajunge să cumpere la un loc potrivit o casă care să rămână statului, în proprietatea sa. Atâta vreme cât va continua acest sistem de rea gospodărie pe care trecutul modest al acestei țări nu a cunoscut-o, atâta vreme vom merge din rău în mai rău, din risipă în risipă și din cerșit în cerșit. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*). Al doilea, se face acest împrumut pentru crearea Creditului agricol al țăranilor. Să-mi dați voie să nu cred că suma care este prevăzută pentru întemierea acestui împrumut, va însemna o adevărată ușurare a țăranimii noastre. Suma va ridica mari pretenții și va putea satisface puține nevoi. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*). Nimic nu este mai rău decât prin ofertă mică să ridici pretenție mare, care pretenție mare nesatisfăcută, se prefacă a doua zi într-un adaos de ură socială, și ură socială avem destulă în țară.

Al treilea, orice așezământ centralizat, orice așezământ care nu vine de-a dreptul în contact cu țărani, orice așezământ pe care trebuie să-l caute țăranul, în loc ca acest așezământ la fața locului să-l caute pe țăran, va rămânea foarte folositor pentru consiliul de administrație, pentru o întregă clasă de paraziți care vor roi și în jurul acestui așezământ, dar țăranul nici nu va ști cum să meargă, nici nu va ști în ce fel să lucreze cu acest așezământ. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*). Și sunt din toate puterile conștiinței mele, contra gajării pământului românesc în mâinile unor bancheri care, natural, nu au în vedere decât câștigul lor, care știind că au a face cu o țară în care toate lucrurile se schimbă de pe o zi în alta, și-au luat garanțiile care se iau față de orice instabilitate politică, și în momentul de față nu există instabilitate politică mai perfectă decât în România de astăzi. Prin urmare, sunt contra ideii că acest împrumut era absolut necesar.

Dar ați adaos d-voastre și partea pentru căile ferate. Dați-mi voie, căile ferate se pot drege numai într-un fel, atunci când tariful va permite lumii să se apropie de căile ferate. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*). Cu căi ferate proaste, scumpe și nesigure, nici un împrumut nu va izbuti să aducă o îmbunătățire.

După aceea, dați-mi voie să vă spun că nici suma pe care o primim, nici condițiunile în care primim această sumă nu pot fi acceptate de cineva care vede lucrurile așa cum am dreptul să le văd eu. A încheia un împrumut în condițiunile acestea lăcătuite, cu nu știu câte garanții, a adăoga un certificat de bună conduită pentru trecut și în același timp a lua îndatoriri școlărești pentru viitor - așa se prezintă statul român, statul român întregit, trecut prin grele sacrificii de sânge, reprezentând una din cele mai valoroase națiuni din Europa, în atitudinea unui păcătos care cere iertare și unui nevolnic care nu poate să fie crezut pe cuvânt.

Dacă în sistemul nostru politic de astăzi nu se dă cea mai bună încredere statului român, evident că poporul român, el însuși, este în stare să prezinte o garanție care nu are nevoie de toate aceste asigurări. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*). Iar dacă se întreabă cineva cine este vinovat de împrumut, voi răspunde că nu este vinovat nici ministrul de Finanțe³, care nefiind aici, pare că-și atribuie o vinovăție, pe care să ne dea voie să nu i-o recunoaștem, nu este vinovat nici noul ministru al României la Paris, care nu avea datoria de a lua inițiativa acestui împrumut și care avea datoria să nu stea în calea dorințelor ministrului de Finanțe, și nu este vinovat nici președintele Consiliului de miniștri, fiindcă, așa cum este alcătuit astăzi Consiliul de miniștri, nu este o singură autoritate ci, presupunând că este

acolo o autoritate, ea este așa de împărțită, încât nimeni nu poate lua răspunderea întregă. Dar, dacă este o răspundere - și o spun aici fățiș - este răspunderea tuturor acelor care, din imoralitate sau din lipsa conștiinței de răspundere a clasei predominante, se intercalează între statul român și cei care au interese și afaceri cu statul român. S-a creat o clasă interlopă de bancheri improvizati, acei bancheri care sunt astăzi stăpânii creditului României. Statul român se zbate între d. Kirschen, Kira di Bellagio, d. Oscar Kauffmann și reprezentantul plin de autoritate al intereselor românești permanente la Paris, care este fostul client al pușcării pentru trădare, d. Hefter. Nu negociem niciodată de a dreptul cu oamenii, ci totdeauna, în puterea unor vechi legături de opoziție, suntem braț la braț și cu paraziții înfierăți de conștiința publică și când este vorba să tratăm interesele statului român, primim ultimele rezultate ale unor înțelegeri ale căror secrete ne scapă.

Când România va fi reprezentată de un guvern cu autoritate, ca Grecia, care nu se reazemă, să o știți, numai pe tradițiile sale antice, ci pe o perfectă solidaritate creatoare, întrupată în acel om de voință clară și de energie nezguduită, care este d. Venizelos, când România va fi reprezentată de un guvern cu viitor care să nu fie amenințat în fiecare moment de a se prăbuși și care să nu atârne neconținut de clientela electorală, atunci poporului român i se vor face altfel de condiții și era unor împrumuturi, ca acela care din zi în zi îngenunche și umilește poporul român, va fi încetat cu voia lui Dumnezeu. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc*)

NOTE

1. Împrumutul de stabilizare fusese inițiat de Vintilă Brătianu, în ianuarie-februarie 1928. În acest sens a trimis emisari la Londra, Paris, Berlin, Bruxelles și New York. Dar aceștia n-au avut noroc cu solicitarea celui care declarase permanent că ne vom redresa „prin noi înșine”. Nemții au cerut rezolvarea prealabilă a datoriei externe a României, încă în ființă. Bancherii americani de origine evreiască au acuzat guvernul liberal de antisemitism. În plus, Partidul Național Țărănesc a discreditat, la rându-i, cât a putut, inițiativa primului ministru finanțist, declarând că venind la guvernare nu va recunoaște împrumutul. În ciuda acestei ostilități, Parlamentul a aprobat, în sesiune extraordinară, în iulie 1928, contractarea unui împrumut externe de 258 milioane de dolari.
2. Președintele Consiliului de miniștri era G.G. Mironescu.

3. Ministru de Finanțe era Mihai Popovici.

Într-o chestiune de regulament:

D-le președinte, art. 101 este de o claritate perfectă. El dă dreptul la 40 de deputați să ceară votul cu apel nominal. Din acestea se exceptează numai: aprobarea proceselor-verbale, fixarea datei și duratei ședinței, fixarea ordinii de zi, fixarea zilei pentru dezvoltarea unei interpelări, chestiuni de regulament, urgența unui proiect, adică votarea asupra urgenței, aplicarea de măsuri disciplinare, recunoașteri și încetățeniri și votul pe articole și amendamente.

Prin urmare, cererea d-lui doctor Lupu și a celorlalți 39, între care sunt și eu, este perfect legală și eu rog pe d. președinte...

D. Eduard Mirto: D-le președinte, cer cuvântul în chestie de regulament.

D. N. Iorga: D-le Mirto, îmi dați voie, Mi-ar părea foarte rău dacă ați fi de o altă părere. Să vedeți de ce. Orice regulament are valoarea literii sale și are valoarea celor care l-au propus și l-au votat, D-le Mirto, acest regulament a fost redactat de o comisiune în care eu am fost inițiatorul și eu am discutat, punct de punct, fiecare articol. Intențiunea noastră a fost ceea ce este scris aici și eu vă rog pe d-voastră, d-voastră aveți părerea d-voastră, eu am părerea mea și nimeni n-are dreptul să caute în conștiința altuia, vă rog ca un act așa de important ca împrumutul, să nu-l votați în condițiuni contra regulamentului, fiindcă aceasta ia valoarea legală care d-voastră doriți să i-o dați¹. (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc și pe băncile Partidului Național Liberal*).

NOTE

1. N. Iorga formulase următoarea cerere, sprijinit de alți 39 de deputați: „Domnule președinte, subscrișii deputați, în număr reglementar, cerem votul prin viu grai (apel nominal) asupra proiectului de lege autorizând Casa Autonomă a Monopolurilor Regatului României să procedeze la emisiunea unei a doua tranșe de obligațiuni privilegiate”.

În continuare, pe aceeași temă:

D-lor deputați, am de adaos numai două cuvinte. D. ministru de Interne a întrebuințat o expresiune¹, pe care nu o pot lua asupra mea.

D. I. Mihalache, ministru de interne: Nu a fost vorba de d-voastră.

D. N. Iorga: Am iscălit și eu această propunere și nu primesc să fiu socotit drept un sabotor cu scandal. Cred că recunoaște și d-sa că cuvântul i-a întrecut intențiunea.

NOTE

1. I. Mihalache spusese: „Domnilor deputați, de îndată ce guvernul și-a luat răspunderea, de îndată ce imensa majoritate a parlamentarilor - se vede de departe - este pentru împrumut, ținem să se știe că guvernul nu este împotriva votului nominal. Însă, pentru că, după toate aparențele, este vorba despre sabotarea lucrărilor noastre de azi și de sabotarea cu scandal a acestui proiect de lege, pentru ca să iasă în relief toată procedarea și ca să putem face și noi dovada deplinei conformări a noastre cu regulamentul, vă rugăm să admiteți ca d. președinte al Camerei să citească lista, să vedem dacă sunt 40 de semnături și dacă sunt în adevăr recunoscute”.

Ședința din 23 martie 1931

Discurs la proiectul de lege privind valorificarea produselor agricole:

D-le președinte, d-lor deputați, câți sunteți, să mi se dea voie să discut mai mult decât întâiul articol al proiectului de lege. Trebuia să vorbesc înainte; nu am vorbit duminică, fiindcă niciodată nu iau parte la ședințele acestea duminicale și n-am vorbit dimineața. Acum sunt silit a vorbi dimineața, fiindcă, dacă o Cameră își are ședințele bine alcătuite, nu este nevoie nici de ședințe de dimineață, nici de ședințe de noapte. În această Cameră, ca în toate Camerele din câte le-am știut până acum - și sunt multe - nu există nici un fel de economie sau raționalizare, cum zicea d. ministru al Agriculturii¹. O Cameră, când funcționează normal, trebuie să-și facă un program de la început și programul acesta, sub supravegherea președintelui și

a vice-președinților, programul acesta trebuie adus la îndeplinire în liniște. Numai așa poate să fie un mers normal și poate să se stabilească un prestigiu al Parlamentului.

Dar să se piardă o mulțime de ședințe degeaba, cu comunicațiuni interminabile, cu călcarea regulamentului în fiecare moment, în ceea ce privește timpul care este asemnat fiecăruia dintre vorbitori, să se termine ședința după un ceas, pentru ca la urmă să vină năvala aceasta de proiecte, discutate de multe ori în condițiunile cele mai criticabile și cele mai scăzătoare pentru valoarea însăși a legilor care se votează. Aceasta dovedește că și în acest domeniu, ca și în toate celelalte domenii, noi suntem un adevărat model de neprevedere, ca să nu zic anarhie.

Așa încât, eu sunt silit să vă iau acum un timp foarte puțin. Fără să fac statistici, eu vă făgăduiesc să isprăvesc în cel mult douăzeci de minute, care nu vor echivala cu cele douăzeci de minute promise ale d-lui ministru al Agriculturii, care s-au întins până la aproape o oră.

Am ascultat cu foarte multă atențiune discursul d-lui ministru al Agriculturii. Era o foarte bună lecțiune de catedră, o foarte bună lecțiune teoretică de catedră și eu, care am avut plăcerea să prețuiesc pe d. ministru al Agriculturii în momentul când concura pentru o catedră la Academia Comercială, am recunoscut și cu ocaziunea aceasta excelențele sale însușiri de profesor.

Pe de altă parte, d-nealui a vorbit așa cum ar fi vorbit la Geneva, desfășurând programe vaste, expunând idei extrem de interesante, ocupând o parte din discursul d-sale cu considerațiuni de acestea care pot fi combătute, pot să nu fie combătute, dar care, în orice caz, reclamă un public european, care publicul acesta european nu este aici. (*Ilaritate*).

Vă rog să ne înțelegem. Când fac o glumă, doresc ca această glumă să fie înțeleasă; dar când nu fac o glumă, nu înțeleg să mi se atribuie o glumă. Adeseori am făcut glume bune, care nu au fost înțelese. Se întâmplă că nu am intențiunea să fac o glumă. Și lumea crede că fac o glumă. „Public european” înseamnă publicul de la Geneva. Nu m-am gândit niciodată să atribui un caracter asiatic sau african nici unuia din membrii acestei Adunări. Prin urmare, când am zis „public european”, am înțeles că d-l ministru, care se pregătește să meargă la Roma, a făcut un preludiv la discursul pe care îl va ține acolo. Atât și nimic mai mult.

Pe de altă parte, d. ministru a vorbit așa ca și cum ne-am găsi într-o țară de siguranță politică. Admiram perspectiva care se deschidea și în care ni se spunea: „plan de cinci ani”, „vom face cutare sau cutare lucru”.

D-lor, să ne întoarcem din regiunile acestea senine, albastre, încântătoare, ale teoriei economice, în tristul domeniu al realităților. Aceste lucruri, care se vor face la distanță așa de mare, de cine se vor face? De oameni care vor împărtăși aceleași vederi? Dar din nenorocire nu este o singură măsură care să atingă elementele fundamentale ale vieții noastre și care să fie luată cu asentimentul tuturor partidelor - atâta vreme cât se ține cineva în acest domeniu de partide - sau cu asentimentul opiniei publice. Sunt vederi individuale; nu sunt nici măcar vederi ale unui partid întreg. Pentru o lege de o astfel de importanță, eu, deprins cu alte vremuri, m-aș fi așteptat să văd pe principalii reprezentanți ai partidului așezați pe banca aceea ministerială, arătând că este o solidaritate perfectă în această privință. Și vă rog să nu mă trageți de limbă, în ce privește solidaritatea în ideile generale și în reforme a Ministerului. Eu aș înțelege o astfel de acțiune când acțiunea aceasta ar pleca de la cine? De la un regim parlamentar cu trăinicie, de la un regim constituțional cu adevărată autoritate, de la un regim dictatorial, care poate conta, ca acela al d-lui Mussolini sau al actualului suveran al Serbiei, care poate conta pe un număr oarecare de ani. Dar în fiecare zi mă întreb dacă a doua zi voi vedea aceleași persoane pe banca ministerială. Și informațiile nu mi le iau de aiurea, ci de la înșiși colegii d-voastre. (*Ilaritate*). Nu am informațiunea de ieri, dar am informațiunea de alaltăieri.

Acum, se întâmplă că termenul pentru schimbare, care îmi fusese anunțat, să fie prelungit. Dar de câte ori întreb: a trecut termenul și totuși nu s-a schimbat regimul, mi se spune că este doar o ușoară întârziere.

Și atunci, când trebuie să mă conformez neconținut acestei schimbări, ce valoare vreți să atribui eu unei perspective așa de vaste, care cere atâția ani de lucru și cere de la reprezentanții regimului, pe banca ministerială, o perfectă unitate de vederi, care, încă o dată, nu aș îndrăzni să spun că există și în această materie?

(*D. Virgil Madgearu, ministrul Agriculturii și Domeniilor face un semn de denegație*).

Aceasta te rog s-o spui și colegilor d-tale și să-mi aduci pe urmă răspunsul. Eu nu pot să le spun dumnealor, deputaților, care nu știu câte știu eu. Dar vă spun foarte hotărât, nu vreau să fac nici un fel de destăinuiri, fiindcă destăinuirile ar fi dezagreabile pentru oameni pe care, personal, țin să mi-i păstrez ca prieteni. Și, în dezorientarea generală a țării, nu vreau să introduc încă un element de nesiguranță și de îndoială, fiindcă sunt destule.

Dar acest proiect de lege, a trezit foarte multe nemulțumiri - de ce am ascunde-o? În multe cercuri interesate și chiar din această majoritate s-au auzit glasuri - nu bănuiesc niciodată nici un fel de intrigă, nici dintr-o parte, nici din altă parte și când vorbește cineva contra unui proiect sunt sigur că

vorbește contra proiectului, nu contra celui care-l prezintă - dar chiar din această majoritate s-au ridicat glasuri foarte hotărâte împotriva acestui proiect.

Și dacă este așa, dacă proiectul ridică atâta opoziție de interese și atâtea contraiziceri, în ce privește ideile sale fundamentale, eu nu înțeleg care este excepționala grabă de a-l trece în condițiunile în care e vorba să-l trecem sau, mai bine zis, să-l treceți d-voastre.

Eu m-aș fi ținut la rolul unui om practic sau, ca să întrebuițez o formulă mult mai adevărată, după atâtea teorii înalte din domeniul economiei politice, eu aș fi dorit să vorbesc numai ca un român prost.

Ceea ce ne lipsește nouă acum, d-le președinte, d-lor colegi și d-le ministru, este un număr oarecare de români proști. Până ce nu vom avea noi numărul acesta de români proști, este foarte sigur că nu vom ieși din greutatea de acum.

D. A. C. Cuza: Români proști nu există.

D. N. Iorga: Noi avem nevoie, înainte de toate, de un număr de oameni cu desăvârșire modești, care să cunoască tradițiile țării, care, cunoscând aceste tradiții ale țării, să cutreiere țara de la un cap până la celălalt, să culeagă de acolo toate nevoile de care țara suferă și pe urmă să legifereze în liniile simple a ceea ce putem accepta noi fiindcă planul acesta măiestrit nu-l acceptă o societate patriarhală: acesta este adevărul. Și cu funcționarii care putem să-i avem noi, în ce privește munca, în ce privește onestitatea, cu aceștia să se ia un șir întreg de măsuri fără mare amploare care să nu poată servi drept pedestal niciunei ambițiuni ministeriale și care, încetul cu încetul, pe nesimțite, netrezind niciodată speranțe care nu se pot niciodată îndeplini, să ne ducă la liman.

Noi nu putem pleca pe ape puțin adânci cu un formidabil transatlantic. D-voastre aveți un transatlantic. Îl admir, dar acela este bun pentru ocean nu este bun pentru apele atât de scăzute ale economiei naționale și ale finanțelor publice de la noi.

Dar fiindcă s-au făcut teorii, să-mi permiteți ca și eu, cu toată modestia cuvenită, să fac puțină teorie în domeniul pe care l-a atins d. ministru al Agriculturii.

Este foarte clar că toată lumea se găsește într-o stare de criză. Aceasta nu o tăgăduiește nimeni; chiar dacă nu am spune-o noi în Parlament, ar striga-o nevoile maselor populare.

Acum, în ce privește observațiile istorice ale d-lui ministru al Agriculturii pentru cât va ține această criză, mi se pare că precedentul de după Napoleon și precedentul de după 1871 nu pot să fie ținute în seamă într-un complex de împrejurări care e cu desăvârșire deosebit de complexul de

împrejurări al lumii care ieșea abia dintr-un regim de coordonare și dintr-un despotism organizator ca al lui Napoleon I, pe când noi ieșim din dezordinea dinaintea de război pentru a intra în anarhia de după război. Iar, în ce privește efectul lui 1870—1871 asupra economiei mondiale, cu totul altfel trebuia să fie efectul pe care l-a produs această încleștare sălbatecă, oarbă, stupidă a tuturor națiilor, din care au ieșit fenomene naționale foarte drepte, dar a ieșit în același timp împiedicarea pe foarte multă vreme a tuturor relațiilor normale între deosebitele economii naționale.

Și aici, d-le ministru, eu mă deosebesc cu totul de teoria d-voastră.

D-voastră vă siliți, ca și colegii d-voastră, ca și d. Manoilescu², colegul d-voastră, vă siliți să înnoțați din nou firele rupte, în ce privește o viață generală a Europei. Și aici sunteți tovarăși cu admirabilii teoreticieni de la Geneva și de la Roma, cu toți oamenii care cred că se poate ajunge cu mijloace normale la refacerea unei situații distruse pentru totdeauna.

D-voastră căutați să restabiliți, prin măsuri de acestea de organizare de stat, pornind de la concepții abstracte și executate de funcționari, ceva care nu se poate reface. O bucată de vreme, sunt sigur - cred că viitorul îmi va da dreptate - vom ajunge să ne mărginim acasă la noi, și cei mari și cei mici, vom ajunge să împiedecăm, prin anumite măsuri care sunt și de ordin material și de ordin moral, dar mai ales de ordin moral, pentru că de acolo pleacă toate - să restrângem intrarea acelor mărfuri, care nu sunt numai de necesare. De exemplu, în loc să ne gândim la importul care va veni, în împrejurările de astăzi pentru țărani, ar fi mult mai bine să le punem la îndemână stocurile existente, pe care negustorii nu le pot strecura și care stocuri, în schimbul unor anumite avantagii fiscale, ar putea fi puse la dispoziția țăranilor.

Ne-a fericit Dumnezeu cu o țară care poate să trăiască în această epocă de hibernare. Căci popoarele vor hiberna sub raport economic până ce primăvara care va deschide o nouă și mare operă, o eră de cooperatie, de colaborație economică, până ce această primăvară va trimite razele ei calde. Dar soarele este, în momentul de față, foarte adânc sub orizont și razele acestea le vom aștepta multă vreme. Câtă vreme va fi ură, neîncredere, naționalism îngust, concepția aceasta că fiecare trebuie să înceapă prin a zice „nu” vecinului, înainte de a zice „da” în producția sa proprie, toate visurile acestea se vor risipi.

Cine se gândește la casa cea mare a tuturor popoarelor, clădește în van; cine se gândește la casa cea mică a fiecărui popor, acela se găsește pe teren stabil. Dar criza aceasta există incontestabil și față de această criză se încearcă remedii. Remediile acestea se pot împărți în anumite categorii. Este, mai întâi, categoria, foarte larg răspândită, a acelor capitaliști care cred că așa cum sunt lucrurile, cu bazele de astăzi, se poate trăi mai departe. Sunt așa de îndărătnici

în această concepție anumiți reprezentanți ai unui capitalism dezorientat și catastrofal, încât acum în urmă, când mi se ceruse de o revistă din Bruxelles, care are legături și cu România, să-i trimit câteva rânduri pentru un număr festiv al ei, s-au supărat că am spus aceste lucruri simple, inofensive că, față de ceea ce face Rusia, dacă Europa - cealaltă, burgheză - continuă să-și păstreze rosturile ei de odinioară, se va ajunge de-a dreptul la ruină. De o parte este o organizație, pe bază proastă, iar de altă parte, nu este nici un fel de organizație.

Iată, acum în urmă, a apărut într-una din foile din Moscova o caricatură foarte instructivă: de o parte era așezat sovietistul cu masa de șah înaintea lui, mutând pionii după normele planului quiquenal, iar de partea cealaltă era societatea burgheză, așa cum o văd oamenii de la Moscova și așa cum o văd cei clarvăzători de la noi, adică trăsurile peste case, oameni spânzurați în aer... În sfârșit, ce s-ar întâmpla dacă, deodată, un cutremur catastrofal, de jos în sus, ar arunca toată lumea în aer.

Prin urmare, sunt oameni care cred că s-ar ajunge la un rezultat cu micile mijloace dinainte și pe bazele, roase de toți guzganii agitațiilor sociale, care se găsesc dedesubt. Nu se poate. Activitatea aceasta economică, pe bază capitalistă, nu se poate menține mai departe atâta vreme cât nu există ordine în producție, ordine în distribuție, ordine în vânzare și când nu există voia de a lucra a muncitorului. Tot ceea ce se fabrică în momentul acesta în Apus e sprijinit pe lipsa aceasta de bunăvoință de a lucra a aceluia care, numai fiind și factor moral al producției, poate să-i dea acestei producții toată valoarea.

Sunt alții însă care văd numai cât, în loc să vadă tot câmpul, văd numai un colț și atunci sunt unii care își spun: toate lucrurile se vor putea drege pornind de la anumite idei abstracte, dar ideile acestea abstracte realizându-le prin oameni, fără să se întrebe ce sunt acești oameni și care este posibilitatea de a traduce în realități ideile abstracte. Aceasta este categoria cea mai răspândită.

Acestei categorii de raționalizatori îi aparțin și reformatorii noștri. În teorie este foarte frumos, este minunat. Într-adevăr, dacă ar fi oamenii pe care îi doriți d-voastră, dacă ar fi țara pe care v-o închipuiți d-voastră, ați ajunge, desigur, la rezultat. Și vă închipuiți că nu voi fi eu acela care să spun: nu veți ajunge la rezultat, fiindcă violați Constituția. Constituția, așa cum este, cum a fost votată, cum se aplică, este desigur un frâu, dar nu este o piedică, nu este marea piedecă. Nu este Constituția poporului român, aceea pe care poporul român avea dreptul să o ceară; dar, câtă vreme suntem în ordinea de astăzi, natural, trebuie să ne gândim și la Constituție. Se poate întâmpla ca marele morar, acela care vrea să schimbe piesele, sau acela care vrea să clădească moara și d-voastră îl opriți - este articolul care nu permite să se creeze o

moară de cutare categorie, în condițiile noi pe care le fixează proiectul d-voastră - se poate întâmplă să se ducă la Curtea de Casație și la Curtea de Casație să întrebe: n-am eu, cetățean român, dreptul de a începe o industrie? Știți, d-voastră creați un precedent foarte periculos. Astăzi este vorba de morari; mâine va fi vorba de alții. Și sistemul acesta s-a introdus puțin, fără zgomot mare, și în câteva alte domenii: de exemplu, cu tipărițiile statului, ați ajuns aproape la distragerea tipografiilor care nu vor să trăiască din milă. Este raționalizarea prin Imprimeria statului, care, în afară de licitație, distribuie cui vrea ce vrea. Eu cred că aceste precedente sunt foarte periculoase. Societatea noastră nu are nevoie de opreliști pentru inițiative, ci societatea noastră are nevoie de toate încurajările pentru inițiative. Iar acela care nu poate merge, să o constate el, iar nu să fie împiedecat de a face lucruri pe care el crede că este în stare să le facă.

Dar vă spun: eu nu mă opresc, înainte de toate, la aceasta; eu mă opresc la altceva. Mă opresc la realitățile pe care le știu și către care mă întorc din ce în ce mai mult. D-voastră sunteți tânăr și aveți vreme să faceți experiențe. Eu, care nu mai sunt tânăr, eu m-am coborât de la toate teoriile la aceste realități pe care le întreb, modest. Și eu vă pot spune d-voastră, dar cu desăvârșită siguranță, că acest sistem, cu cât este mai complicat, cu cât este mai bine alcătuit, cu cât este mai luat din cărți, cu atât are mai toate chezașiile de a isprăvi printr-un perfect faliment. Printr-un perfect faliment în ceea ce privește reglementarea prețului, un perfect faliment în ceea ce privește exportul, un perfect faliment în ceea ce privește cele trei instituțiuni pe care le creați, pentru cine? Nu pentru îngerii din cer, care să mai aibă și un doctorat în Drept și de Economie politică, la Berlin, ci pentru bieții oameni ai acestei biete țări. Și bieții oameni ai acestei biete țări nu pot să susțină sistemul acesta. Sistemul d-voastră îl poate susține Rusia. De ce? Apoi, fiindcă rușii trebuie să facă supt baioneta soldatului sovietic ce le impune statul. Dar d-voastră nu sunteți un dictator sovietic și d-voastră nu puteți scoate armata pentru a mitralia un sat întreg. Și rușii o pot face, fiindcă este un regim fără termin, fiindcă ei pot să zică: de acum în zece ani, dacă nu se întâmplă o revoluție - și, vedeți d-voastră, crescându-se generația cea nouă în idealul sovietic, necunoscând altceva decât viața aceasta, sub soviete, ei au o garanție pe care noi nu o avem. O tiranie cu perspective poate să hotărască astfel de lucruri, dar un regim constituțional, cu miniștri care se găsesc totdeauna pe un ascuțit de sabie deasupra unei prăpăstii, un astfel de regim nu poate să îndeplinească opere ca aceea pe care, desigur cu toată știința și cu un patriotism incontestabil, dar pe baza unor idei care mi se par false, d-voastră voiți să o întemeiați. Acum, este și un alt sistem. Nu știu când va veni vremea acestui sistem, dar eu doresc să trăiesc atâta ca să ajungem la acest soroc. A lua dintr-

o societate ceea ce este, a construi pe ceea ce este, pe puterea de rezistență a lucrurilor existente, a ajuta numai dezvoltarea normală a unei societăți, a fi față de acest proces organic acela care îl proteje, și nu vizionarul care-și închipuie că forma organică se poate produce într-un laborator de chimie dintr-un minister de Comerț și de Industrie sau de Agricultură, acesta este, vă rog, calea cea bună.

Și noi avem oameni care sunt deprinși a lucra de la dâșii, cu capul lor, după datinile lor cele vechi. Noi nu trebuie să facem legi ca pentru niște proști supuși, ci trebuie să facem legi ca pentru niște oameni inteligenți, nesfătuiți și dezorientați. Și noi avem așezămintele noastre, Camerele de Comerț, cărora li se poate da viață, scoțându-le din politicianism, și care Camere de Comerț, legate între dâșele printr-un organ centrat, ar putea să facă o mult mai bună reglementare a exportului decât creațiunea aceasta nouă, care va fi efemeră. Noi avem cooperativele noastre. Am putea să creem în fiecare județ un fel de parlament agricol, adunând pe țăranii pe care îi cunoaștem numai la alegeri și la execuții, adunând pe țăranii aceștia și făcându-le cunoscute realitățile țării, altfel decât prin limbajul aprins și iresponsabil al agitatorilor, să scoatem din experiența lor sfaturi pentru lucruri care s-ar face pentru dâșii cu dâșii, dar nu, cum se poate întâmpla să fie, contra lor, fiindcă sunt în afară de toată puțința lor de acțiune materială și de toată cugetarea lor, care este de ordin moral. (*Aplauze*).

A clădi pe indivizi, pe indivizi necunoscuți, pe idei care nu se pot traduce la noi în țară, aceasta înseamnă a face interesante figuri cu vârful bățului pe nisipul, pe care, cel dintâi vânt îl va mâna în altă direcție.

Când noi ne vom da seama că aceasta nu este o țară de contribuabili și o țară de muncitori, ci înainte de toate este o țară de oameni, și ca oameni ne vom apropia de acești oameni, și legile vor avea un element uman, deci un element moral, atunci vom fi totdeauna pe calea cea bună și vom face astfel de reforme, încât orice guvern care va veni după guvernul reformator să trebuiască a merge pe aceeași linie, fiindcă nu articolele legii se vor ridica pentru a le apăra, ci se va ridica însăși societatea, pentru a apăra ceea ce este nu o impunere, ci este creațiunea ei proprie și un bun care-i aparține. (*Aplauze*).

Și eu, în momentul acesta, când ne gândim la viitorul agricol al acestei țări, sunt dator și, după o experiență adunată acum în urmă, să atrag atenția tuturor aceluia care în momentul acesta nu sunt pe banca ministerială și care sunt solidari, dacă nu în acțiune, cel puțin în răspundere, că noi legiferăm pentru un adânc înfiorător, pe care nu-l cunoaștem în deajuns. Legiferăm pentru țăranii care nu ies la câmp, legiferăm pentru țăranii care nu plătesc creditorilor lor, legiferăm pentru țăranii care, în cea mai mare parte a țării, ori

nu sunt în stare să susțină statul, ori nu-l vor să-l susțină, din cauza psihozei care i-a cuprins. Noi legiferăm într-o țară care, știți și o spun, o știți mai bine decât mine, acum câteva săptămâni nu avea un ban în tezaur, și nu cu fondul rulant atacat pe două treimi, și care va fi atacat și pe a treia treime, în chip iremediabil, se poate sprijini tot ceea ce cuprinde în șuvoiul de legislațiuni care vin asupra noastră. Noi legiferăm asupra unei țări care trebuie, înainte de toate, ridicată moral. Atâta vreme cât țara se părăsește, cât țara dezertează de la datoriile ei față de neam și față de Stat, toate legislațiile acestea nu au nici o valoare.

D-lor miniștri, binevoii a lăsa cabinetele d-voastre, coborâți-vă la sate, faceți drumurile pe care le fac eu, intrați în legătură cu oamenii cu care vorbesc eu, și vă veți înspăimânta de ceea ce este dedesupt. Și, înainte de a raționaliza pe marginea primejdiei, este mult mai bine ca oameni cumiți să întindă, asupra prăpăstiei care se cascadează înaintea noastră, să întindă podul acela, atât de simplu, cu ajutorul căruia putem să ajungem de partea cealaltă, de partea viitorului. Eu știu ce spun și nu vreau să spun mai mult. Nu doresc să se adeverească toate profețiile care mi s-au făcut și de aceia care administrează pentru d-voastră și de aceia care, oameni de opoziție, sunt în contact cu mulțimile. Doresc să fie numai niște prevederi pesimiste, pe care soarta cea bună a țării noastre să le arate zadarnice. Dar, înainte de a ne pierde timpul cu o întreagă operă făcută, ca pentru o nație zdravănă, să ne dăm samă că nația aceasta este o nație convalescentă, că înainte de a o schimba dintr-un pat în alt pat, oricât de frumos ar fi patul în care ați voi d-voastră să strămutați economia agrară a țării noastre, trebuie să ne uităm la oamenii aceia, care, din lipsă de vitalitate morală, se sting și, împreună cu dânșii, se stinge țara. Vechea vorbă a romanilor: „caveant consules”! Aceia, în seama cărora este țara, să deschidă ochii bine! Vorba aceasta o rostesc aici, nu numai înaintea d-voastră, ci și înaintea țării și înaintea Regelui. Să nu ne jucăm cu idei abstracte, atunci când viața concretă a țării noastre este pe cale de a se prăbuși! (*Aplauze*).

NOTE

1. Ministrul Agriculturii era Virgil Madgearu.
2. M. Manoilescu (1891-1950), inginer, director general al Industriei în cadrul ministerului Industriei și Comerțului. În 1926 a intrat în Partidul Poporului; peste doi ani a trecut la țărăniști. Ministru începând din 1930. Autor al teoriei corporatiste ca formă de organizare economică, cu ecouri pozitive și în străinătate.

Ședința din 27 martie 1931

La aniversarea unirii Basarabiei cu România:

D-le președinte, d-lor deputați, iau cuvântul târziu și trebuie să arăt în ce calitate îl iau: îl iau în calitatea aceluia care a avut nemărginita fericire de a anunța de la tribuna Camerii că șeful de atunci al guvernului românesc, d. Vaida Voevod, căpătase la Londra recunoașterea internațională a dreptului nostru sfânt asupra Basarabiei. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

Nu aș zice că vorbesc ca singurul istoric român de până acum al trecutului basarabean, ci ca acela care, în 1912, am îndrăznit să spun aici, în București, public, printr-o expoziție la Parcul Carol, printr-o serbare la Ateneu, că acelea sunt locurile noastre, pe care ne rezervăm să le luăm atunci când vom putea. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

Era ușor să se spuie lucrurile acestea după ce a început marele război, dar vă asigur însă că era foarte greu să se spună în momentul acela, și ca acela care am întrupat într-un așezământ școlar, în Casa basarabenilor de la Iași, nu numai dorința, dar siguranța noastră că vom fi împreună și că în această Casă trebuie să crească oamenii care vor stăpâni românește Basarabia liberă, și, în sfârșit, în însușirea aceluia sub a cărui presidenție s-a votat cea dintâi lege agrară, legea agrară care a dat pământul românesc al Basarabiei muncitorilor de veacuri ai acestui pământ, aș zice chiar creatorilor pentru cultura ei acest pământ. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate*).

Între unirea cu Ardealul și realipirea Basarabiei este o deosebire. În Ardeal aveam a face cu un pământ românesc cotropit de la țărani români, de la vechii juzi și voievozii simpli ai ținuturilor rurale de acolo. Basarabia, ca și Bucovina, au fost smulse de sub steagul cu zimbru al Domnilor noștri. Aici nu se încăpea nici un fel de prescripție și nu trebuia să se aștepte nici o minune. Am intrat, firește, în dreptul nostru și nu este putere în lume care să fie capabilă să ne smulgă de pe aceste teritorii.

În zilele grele, Ardealul se va apăra, dacă va fi nevoie, și nu suntem noi cei care să provocăm; însă nu suntem cei care să părăsim cea mai mică parte din dreptul nostru cel sacru (*aplauze prelungite, îndelung repetate*). Ardealul se va apăra cu conștiința milioanei de români harnici și deștepți, scut al Ardealului împotriva turcilor și sub coroana regilor Ungariei, sub conducerea neuitatului Ioan din Hunedoara, se va apăra cu toate virtuțile admirabile ale poporului român.

Dar, dacă vreodată ar veni vorba să se apere Basarabia, sub steagul nostru de luptă pe Nistru se vor înșira și umbrele acelor care au întemeiat, ca pământ românesc, Basarabia și care au ținut-o sub flamura și cu sabia lor secole întregi (*aplauze prelungite și îndelung repetate*). Dacă mai avem nevoie de un ajutor, ajutorul acesta va veni din conștiința istorică a poporului basarabean. Și, fiindcă la orice comemorație trebuie să fie și o învățătură, ei bine, o învățătură se desface din acest moment de comemorație a reluării Basarabiei: învățătura aceia că în Basarabia, afară de oastea românească, afară de administrația românească, mai este ceva: este conștiința aceasta istorică, vechea, nezguduita conștiință moldovenească a țaranului nostru (*aplauze prelungite*). Dacă această conștiință se pare astăzi tulburată și adormită în unele părți, aceasta se datorește marelui defect al vieții noastre politice de după război. Noi nu am știut reînsufleți provinciile reunite, cum nu am știut însufleți acest admirabil Vechi Regat, prin credința și jertfa căruia aceste provincii s-au alcătuit la România aceasta nouă. Să reînsuflețim pe moldoveanul din Basarabia, să-l facem să înțeleagă că țara este într-adevăr și a lui, că dincolo de steagul românesc nu există nici o mântuire pentru acest urmaș al mândrilor răzeși de odinioară. Și atunci, la Nistru va fi, pentru noi, pentru Europa, pentru marea civilizație a lumii, pe care suntem chemați să o apărăm, un front în care om de om va sta alături, pentru a împiedeca întoarcerea unui trecut de apăsare, de tăgăduire a dreptului și de barbarizare politică (*ovațiuni*).

Ședința din 31 martie 1931

Intervine la proiectul de lege pentru ridicarea statuiilor regilor Carol I și Ferdinand I:

D-le președinte, aș fi luat parte la vot dacă aș fi știut despre ce este vorba și, pe de altă parte, v-aș fi scutit o formă cu totul nepotrivită a proiectului de lege dacă ar fi apărut acolo, după obicei, raportorul și dacă s-ar fi întrebat dacă este o discuție sau ba.

D. Șt. Cicio Pop, președinte: D-le profesor, astăzi s-a făcut numai votul cu bile, fiindcă discuțiunea asupra acestui proiect de lege a avut loc în ședința de ieri.

D. N. Iorga: Ei bine, atunci dați-mi voie să vă atrag atenția asupra faptului că, atunci când a început votarea, trebuia să se spună: se votează asupra cutărui proiect.

D. St. Cicio Pop, președinte: Am spus. (*Aprobări pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: Vă rog, eu am urechea cel puțin așa de fină ca și cea mai fină dintre urechile d-voastre și eu n-am auzit.

Dați-mi voie, iată ce ați votat d-voastre: ați votat un proiect de lege prin care Camera hotărăște o subscripție publică. Dar, pentru Dumnezeu, când s-a mai putut hotărî de un Parlament o subscripție publică! Dar subscripția publică trebuie să fie ceva spontan, venind de la cetățeni. Ori luați lucrul acesta asupra statului și atunci statul face aceste statui, sau, dacă e subscripție publică, aceasta să plece de la cetățeni. Cu ce drept hotărâți d-voastre subscripție publică, ca să adăugați pe urmă că dacă nu va izbuti subscripția publică, tot d-voastre veți plăti? Dar se poate!?

Eu protestez pentru memoria acestor doi mari Regi, care meritau pentru statuile lor, ori un mare act de recunoștință națională al țării, ori, dacă guvernul are atâția bani și se găsește în altă situație decât aceea pe care o știe toată lumea - o știu eu și o știe și d. ministru Manoilescu și n-avem nevoie să ne explicăm - dacă știind care este situațiunea finanțelor României acum, vedem că acesta e momentul în care statul poate să hotărască o subscripție publică, ce nu-l privește, să se anunțe din partea lui vărsarea unor sume pe care nu le are.

Mai departe, mă ridic în contra felului cum este redactat acest proiect. El zice: „Carol I-ii, întemeietorul regatului liber”. Dar câte regate au fost?! Cum, din faptul că obișnuiesc acum ardelenii, bucovinenii, basarabeni - dar mai ales ardelenii - să zică „regatul liber”, să introducem această formă năroadă până și într-un proiect de lege?! Nu există decât: Regatul Român, iar nu Regatul Român liber, ceea ce presupune existența unui Regat Român neliber. Trebuie să ne gândim la vremea când toată țara va ști gramatică și stilistică, și va râde de astfel de proiecte de legi, și trebuie să ne gândim la vremea când țara va înțelege respectul datorit către întemeietorii României, manifestat altfel decât printr-un vot al Parlamentului care îndeamnă lumea către o subscripție publică.

Aceasta aveam de zis.

D. St. Cicio Pop, președinte: D. ministru al Industriei are cuvântul.

D. Mihail Manoilescu, ministrul Industriei și Comerțului: Fiindcă s-a dat cuvântul d-lui profesor Iorga, împotriva regulamentului, vă rog să mi-l dați și mie, d-le președinte, ca să discutăm asupra unei legi votate deja.

Țin să dau o explicațiune d-lui profesor Iorga.

Acest proiect de lege nu aparține guvernului; este din inițiativă parlamentară. Dacă acest proiect a fost totuși acceptat de guvern și din alt motiv decât scopul său asupra căruia este inutil să discutăm, deoarece nici d. profesor Iorga n-a avut nici o obiecțiune privitor la scopul însuși al acestui proiect de lege. Vreau să dau însă o explicațiune d-lui profesor numai asupra părții tehnice: de ce este necesar un proiect de lege pentru această inițiativă, fiindcă surprinderea d-lui profesor Iorga se arată pentru faptul că se prevede, printr-un proiect de lege din inițiativă parlamentară, deschiderea unei subscripții publice.

Evident, nu pentru deschiderea unei subscripții publice e necesar un vot al Parlamentului, dar acest vot este necesar pentru a stabili că subscrierea are să se facă în anumite forme și cu concursul Caselor publice.

Casele publice vor fi autorizate să încaseze sumele care se vor depune pentru acest nobil scop. Și este necesar, din motive de tehnică financiară, să se dea această autorizație, ca strângerea fondurilor să se facă prin Casele publice - deoarece avem o tristă experiență care ne arată că atâtea fonduri care s-au strâns pentru „flota națională”, pentru „flota aeriană” sau alte scopuri nobile, s-au risipit din lipsă de control. (*Aplauze pe băncile majorității*).

Acesta este sensul elementar, gospodăresc al proiectului, în ce privește dreptul de autorizare.

Cât privește oportunitatea însăși a subscripției publice, aceasta e de nediscutat. Parlamentul nu alocă de la început un fond pentru ridicarea celor două statui și nu o face deoarece convingerea noastră, a tuturor, este că nu va fi necesar să intervină statul sub forma unei contribuțiuni din banul public, ci numai faptul de a deschide, în forme regulate și generale, putința acestei subscripțiuni, credem că va fi suficient ca să se acopere cu prisosință sumele necesare acestui mare act de recunoștință. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității*).

D. N. Iorga: D-le președinte, este de notorietate publică că eu nu înțeleg lucruri elementare. Este bine să fie această împărțire între oameni: unii nu înțeleg lucrurile elementare, ca mine; alții nu înțeleg celelalte, fiindcă înțeleg foarte bine lucrurile elementare.

Dar, dați-mi voie, nu pot admite să se arunce această bănuială, că o subscripțiune publică este supusă totdeauna la anumite manopere frauduloase. Eu revin la părerea aceasta a mea că țara, dacă este recunoscătoare și trebuie să fie țara de la sine, printr-un impuls spontan, trebuie să se gândească la așa ceva. Iar ministrul poate veni cu un proiect de lege sau poate să vină și Camera și, în legătură cu această subscripție publică, să pună la dispoziția

organizatorilor subscripției Casele publice. Dar atunci, evident, că forma proiectului ar fi fost cu totul alta. Isprăvind, am de făcut și o observație și o profeție. Eu doresc ca banca ministerială să apere proiectele sale cu atâta căldură, adică un ministru să apere proiectul altui ministru, cu atâta căldură, câtă a cheltuit talentul d-lui Manoilescu ca să apere un proiect din inițiativă parlamentară, despre a cărui formă greșită este imposibil să nu aibă aceeași părere ca și mine.

Iar în ceea ce privește profeția, că nu va fi nevoie ca statul să adauge ceva la această subscripție publică, vă dau întâlnire în doi ani de zile și veți vedea d-voastre ce poate produce o subscripție publică artificială, care nu pleacă dintr-un sentiment adânc, ci dintr-o hotărâre a Parlamentului. În doi ani de zile - vă rog nu vă mirați - veți vedea cât se va strânge. Eu am experiența acestor subscripții. Sentimentele nu se poruncesc; ori pornesc cu o spontaneitate care biruie tot, ori altfel, orice măsură s-ar lua de un Parlament, măsura aceasta nu va trezi sentimentele care se trezesc de la sine.

Cuprins

Notă asupra ediției	7
----------------------------------	---

Un om care are aproape totdeauna dreptate, prefață de Georgeta Filitti.....	9
---	---

Sesiunea 1928 – 1929 **Adunarea Deputaților**

Ședința din 1 noiembrie 1928

Participarea ardelenilor la viața politică și religioasă postbelică.....	29
Pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului. Despre profilul politic al liberalilor și al național țărăniștilor.....	30

Ședința din 23 decembrie 1928

Îl felicită pe Ștefan Cicio Pop pentru alegerea ca președinte al Camerei.	49
---	----

Ședința din 29 decembrie 1928

Intervine la proiectul de lege pentru sporirea taxei de timbru și a impozitului pe acte și fapte juridice.....	50
La proiectul de lege pentru impozitarea automobilelor.....	51
Pe marginea observațiilor formulate de președintele Adunării, Șt. Cicio Pop, asupra corectitudinii reproducerii în presă a spuselor deputaților.....	53
La proiectul de răspuns la Mesajul Tronului.....	54
Intervenție la proiectul de lege pentru ratificarea convenției cu Germania, în vederea soluționării diferendelor financiare existente între cele două țări...	76

Ședința din 6 februarie 1929

Dialog cu I.G. Duca despre împrumutul de stabilizare.....	77
---	----

Ședința din 7 februarie 1929

Interpelare adresată ministrului Cultelor și celui al Instrucțiunii Publice despre ținuta teatrului oficial.....	92
---	----

<i>Ședința din 9 februarie 1929</i>	
Revine asupra dezertării a trei grăniceri peste Nistru.....	104
<i>Ședința din 11 februarie 1929</i>	
Din nou despre grănicerii dezertori.....	105
<i>Ședința din 12 februarie 1929</i>	
Intervenție pe marginea a două proiecte de lege: pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice și cel cu privire la Camerele de Comerț.....	106
<i>Ședința din 14 februarie 1929</i>	
La semnarea protocolului propus de Rusia Sovietică pentru încheierea pactului Briand-Kellogg între Estonia, Letonia, Polonia, România și Rusia Sovietică.....	120
<i>Ședința din 18 februarie 1929</i>	
Despre programa școlilor secundare.....	122
<i>Ședința din 20 februarie 1929</i>	
Dialog cu Voicu Nițescu, ministru secretar de Stat, pe tema emigrării românilor.....	125
În legătură cu publicarea neavizată a Memoriilor regelui Carol I de către George Diamandi.....	128
Într-o problemă de regulament.....	130
<i>Ședința din 21 februarie 1929</i>	
Anunță că își donează biblioteca statului.....	131
<i>Ședința din 26 februarie 1929</i>	
Reclamă starea proastă a drumului spre Camera Deputaților; apoi gesturi discriminatorii în privința unor profesori.....	131
<i>Ședința din 5 martie 1929</i>	
Anunță o interpelare despre starea necorespunzătoare a Universității...	132
Despre ședințele de noapte ale Adunării.....	132
<i>Ședința din 6 martie 1929</i>	
Din nou în legătură cu problema Memoriilor regelui Carol I.	
Dialog cu Iuliu Maniu.....	134

Ședința din 7 martie 1929

Altercație cu Cesar Spineanu, provocată de discuția despre fixarea datei Paștilor.....	136
---	-----

Ședința din 12 martie 1929

Observații la proiectul de lege privind reorganizarea jandarmeriei rurale. În replică cu deputatul N. Popescu-Zorica.....	138
--	-----

Ședința din 13 martie 1929

Despre plecarea muncitorilor români în Franța.....	138
Adresează o întrebare legată de fixarea datei Paștilor.....	140
La legea de reorganizare a jandarmeriei.....	142

Ședința din 14 martie 1929

Interpelare asupra situației Universității din București.....	142
---	-----

Ședința din 15 martie 1929

Întrebă pe șeful guvernului despre ornamentarea aleii Patriarhiei.....	165
--	-----

Ședința din 16 martie 1929

Despre activitatea Comisiei Monumentelor Istorice.....	165
--	-----

Ședința din 18 martie 1929

Intervenție la proiectul de lege pentru reforma cooperăției.....	166
--	-----

Ședința din 20 martie 1929

Dialog cu Iosif Jumanca despre virtuțile capitalismului.....	175
--	-----

Ședința din 22 martie 1929

Scurt panegiric pentru mareșalul francez Foch	176
---	-----

Semnalează un abuz cu vânzarea unui tablou reprezentându-l pe regele Ferdinand și pe membri Regenței	177
---	-----

Ședința din 23 martie 1929

La legea minelor	177
------------------------	-----

Ședința din 13 aprilie 1929

În favoarea proiectului de lege pentru cumpărarea unei proprietăți Suțu necesară Facultății de Drept din București.....	190
--	-----

Intervenție la proiectul de lege relativ la reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași.....	192
---	-----

Ședința din 24 mai 1929

Adresează mai multe întrebări primului-ministru Iuliu Maniu..... 195

Se pronunță împotriva examenului de bacalaureat..... 205

Ședința din 29 mai 1929

Despre Concordat..... 218

Ședința din 3 iunie 1929

La proiectul de lege pentru crearea Regiei autonome a Căilor Ferate.... 220

Ședința din 5 iunie 1929

Se împotrivesc cedării temporare a localului Adunării Deputaților pentru ținerea unui congres de agricultură..... 228

Ședința din 15 iunie 1929

Discută felul de a funcționa al biroului Camerei Deputaților..... 229

La proiectul de lege al administrației generale a Pescăriilor statului..... 234

Ședința din 19 iunie 1929

Scurtă evocare a lui Horia Maniu, deputat de Hunedoara..... 240

Ședința din 26 iunie 1929

În chestiune personală, despre un incident cu ungurii din Cluj, ajuns în Parlament..... 240

Ședința din 11 iulie 1929

Își exprimă intenția de a vorbi la proiectul de lege pentru reforma administrativă..... 243

Ședința din 16 iulie 1929

Discurs pe marginea proiectului de lege a administrației locale..... 243

Ședința din 25 iulie 1929

Despre starea de degradare a monumentelor istorice din țara noastră... 267

Cere deslușiri ministrului Instrucțiunii în legătură cu competențele Universității și cele ale Școlii Politehnice..... 270

Intervine în discutarea proiectului de lege a contabilității publice și controlului bugetar..... 273

Ședința din 28 iulie 1929

Cere precizări în legătură cu statutul de subordonare al Fundației universitare Carol I..... 274

Sesiunea 1929 - 1930
Adunarea Deputaților

Ședința din 9 octombrie 1929

Panegiric pentru regentul Gheorghe Buzdugan.....	277
La alegerea unui al treilea membru în consiliul de Regentă.....	278

Ședința din 30 noiembrie 1929

La proiectul legii învățământului; despre Universitate și un congres studențesc.....	280
--	-----

Ședința din 4 decembrie 1929

Dialog cu deputatul și ziaristul Emil Fagure despre oglindirea în presa italiană și română a relațiilor italo-române.....	289
---	-----

Ședința din 5 decembrie 1929

Despre felul cum a fost reprodus de stenografii Adunării dialogul său din ziua precedentă cu deputatul Emil Fagure	294
--	-----

Ședința din 9 decembrie 1929

Dialog cu ministrul de Finanțe Virgil Madgearu în legătură cu o manifestație a profesorilor universitari care amenințau cu „greva corpului didactic”.....	296
Discurs la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului.....	297

Ședința din 11 decembrie 1929

Depune un proiect de lege privitor la recomandarea profesorilor universitari.....	317
Pentru respectarea autonomiei universitare.....	319

Ședința din 19 decembrie 1929

Discurs asupra proiectului pentru „evaluarea și perceperea veniturilor și fixarea cheltuielilor statului pentru exercițiul anului 1930”.....	321
--	-----

Ședința din 22 decembrie 1929

Pe marginea bugetului ministerului Instrucțiunii.....	343
Despre o adunare a corpului didactic unde se formulară revendicări materiale.....	344

Ședința din 8 aprilie 1930

Omagierea lui Nicolae Iorga în Adunarea Deputaților..... 347

Ședința din 24 mai 1930

Discurs despre Teatrul Național și menirea lui..... 348

Ședința din 8 iunie 1930

Precizări în legătură cu atribuirea titlului de Mare Voevod de Alba Iulia principelui Mihai și dezvăluiri privind retragerea calității de moștenitor al Tronului României principelui Carol..... 362

Pensiile celor doi foști regenți..... 369

Ședința din 14 iunie 1930

Discurs despre climatul politic din țară în momentul Restaurației..... 375

Ședința din 16 iunie 1930

Adresează o interpelare ministrului Instrucțiunii Publice și Cultelor în legătură cu situația muzeului Național de la Șosea..... 388

Ședința din 18 iunie 1930

Într-o chestiune de regulament legată de discutarea proiectului privind concesionarea cazinourilor din țară..... 389

La proiectul de lege prin care se fixa lista civilă a membrilor familiei regale..... 390

Intervenție la proiectul legii sanitare..... 397

Ședința din 19 iunie 1930

Își dezvoltă interpelarea despre situația Muzeului Național de la Șoseaua Kiselef..... 405

Ședința din 20 iunie 1930

Intervine din nou pe marginea proiectului legii sanitare..... 416

Ședința din 27 iunie 1930

Discurs la proiectul de lege pentru dezvoltarea și perfecționarea s erviciului telefonic român..... 416

Pe marginea contractului cu firma londoneză Stewart et Co pentru construirea drumului București - Brașov..... 425

Ședința din 28 iunie 1930

Într-o problemă de regulament..... 429

La proiectul de lege pentru completarea legii de organizare
a Dobrogei Noi 431

Ședința din 29 iunie 1930

Pentru observarea regulamentului..... 448

Ședința din 30 iunie 1930

Din nou despre regulament; pe marginea proiectului de lege
cu privire la sporirea taxelor pe consumație..... 450

Sesiunea 1930 – 1931

Adunarea Deputaților

Ședința din 18 noiembrie 1930

Despre condiția parlamentarului..... 455

Ședința din 25 noiembrie 1930

Despre ignorarea Comisiei Monumentelor Istorice
de către Patriarhia română..... 458

Ședința din 28 noiembrie 1930

Din nou despre Comisia Monumentelor Istorice..... 465

Ședința din 29 noiembrie 1930

Dialog cu deputatul Virgil Solomon despre contribuția
Partidului Național Țărănesc la redresarea țării..... 466

Ședința din 5 decembrie 1930

Discurs pe marginea răspusului la Mesajul Tronului..... 470

Dispută cu deputatul rutenilor din Bucovina,
Gr. Andreiasciuc privind compoziția etnică provinciei..... 488

Ședința din 8 decembrie 1930

Scurtă intervenție la legea privitoare la reducerea salariilor funcționarilor publici.....	491
---	-----

Ședința din 9 decembrie 1930

Înțepături cu Mihai Ralea pe tema unor cunoștințe geografice.....	491
---	-----

Ședința din 12 decembrie 1930

Despre manifestările antisemite de la Brăila și Galați.....	493
---	-----

Ședința din 16 decembrie 1930

Îl temperează pe Emil Fagure, care ceruse trimiterea unei telegrame de solidarizare cu Liga Națiunilor.....	494
--	-----

Ședința din 18 decembrie 1930

Discurs la legea cumulului.....	495
---------------------------------	-----

Ședința din 22 decembrie 1930

Protestează pentru unele recomandări de modificare la legii cumulului făcute de el și ignorate de Adunare.....	505
---	-----

Din nou la legea cumulului.....	511
---------------------------------	-----

Ședința din 3 februarie 1931

Panegiric pentru generalul Henri Mathias Berthelot.....	520
---	-----

Ședința din 4 februarie 1931

Cere anchetă parlamentară pentru incidentele dintre Poliție și ceferiști..	521
--	-----

Ședința din 13 februarie 1931

Pe marginea statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române...	523
--	-----

Ședința din 17 februarie 1931

Asupra felului în care înțelege ministrul Instrucțiunii Publice autonomia universitară.....	524
--	-----

Ședința din 20 februarie 1931

În apărarea prof. univ. de Drept Ion Peretz; cu referire la unele manifestații procomuniste.....	528
---	-----

Ședința din 24 februarie 1931

La proiectul de lege împotriva cametei.....	530
---	-----

Ședința din 27 februarie 1931

În legătură cu propaganda bolșevică la Cetatea Albă.....	538
--	-----

Ședința din 28 februarie 1931

Din nou despre cazul de la Cetatea Albă..... 540

Ședința din 10 martie 1931

În legătură cu înlocuirea intempestivă
a guvernatorului Băncii Naționale..... 544

Ședința din 11 martie 1931

Din nou despre înlocuirea guvernatorului Băncii Naționale
și scandalul declanșat din această pricină în Parlament
de Octavian Goga..... 546

Ședința din 14 martie 1931

În legătură cu bursele studenților români de la Paris..... 548

Ședința din 16 martie 1931

Dispută stearpă cu A.C. Cuza..... 550

Ședința din 17 martie 1931

Intervenție la proiectul de lege privind organizarea corpului avocaților.. 553

Ședința din 18 martie 1931

La discuția privind a doua tranșă a împrumutului extern de stabilizare... 557

Într-o chestiune de regulament..... 562

Ședința din 23 martie 1931

Discurs la proiectul de lege privind valorificarea produselor agricole.... 563

Ședința din 27 martie 1931

La aniversarea unirii Basarabiei cu România..... 572

Ședința din 31 martie 1931

Intervine la proiectul de lege pentru ridicarea statuilor
regilor Carol I și Ferdinand I..... 573

Tipar Karta-Graphic
www.kartagraphic.ro

ISBN 978-606-693-024-6

9 786066 930246